

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ & ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ
Ἵφηγηταὶ

Ἵπεύθυνος συντάξεως

ΕΛ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ
Θεολόγος

ΕΠΕ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

9

ΙΣΤΟΡΙΚΟΔΟΓΜΑΤΙΚΑ Β'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπό

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΥ

Διδάκτορος Θεολογίας

Ἐπιμελητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ παρῶν τόμος περιέχει ἔργα τοῦ Μ. Ἀθανασίου σχετιζόμενα μέ τήν πολεμικήν του κατά τῆς ἀρειανικῆς αἰρέσεως γραφέντα κατά διαφόρους ἐποχάς τοῦ πολυκυμάντου ἐπισκοπικοῦ βίου του. Τά ἔργα διαφέρουν ὡς πρὸς τὸν συγκεκριμένον ἱστορικὸν σκοπὸν, ὡς πρὸς τοὺς ἀποδέκτας καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον. Ἐχουν ὁμως κοινὰ τὸ νευρῶδες καὶ ζῶν ὕφος, τὴν ἀγωνιστικὴν πνοήν, τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα, τὸ ἦθος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου, τὴν βιβλικὴν βάσιν, τὴν ὑψηλὴν διαλεκτικὴν. Πάντα ταῦτα καὶ ἐπὶ πλέον ἢ ἐνάργεια, μέ τὴν ὁποίαν ζωντανεύουν τὴν πολυτάραχον ἐποχὴν τοῦ μεγάλου πατρὸς, καθιστοῦν τὴν ἀνάγνωσίν των εὐκολωτέραν ἀπὸ ὅσον ἐπιτρέπει τὸ ἐνίοτε λόγιον καὶ ἀσαφές τῆς φράσεως.

1. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἡ πραγματεία αὕτη τοῦ Μ. Ἀθανασίου συνετάγη ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸ 350 - 352, ὅταν ὁ ἱερός πατήρ δέν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίον διὰ δευτέραν φοράν. Ἀφορμὴν διὰ τὴν σύνταξίν της ἔδωσεν ἡ ἐπιστολὴ ἐνὸς φίλου του, πιθανῶς ἐπισκόπου, ἀναφερομένη εἰς τὰς καθημερινὰς πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἔριδας.

Τὸ κύριον ἐπιχείρημα τῶν αἰρετικῶν ἐστρέφετο κατά τῆς χρησιμοποίησεως ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ὄρων μὴ περιεχομένων εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν πρὸς δήλωσιν τῶν σχέσεων Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τόσον εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὅσον καὶ τοὺς ἐπισυναφθέντας εἰς αὐτὸ ἀφορισμούς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι μετὰ τόσα θαύματα τοῦ Κυρίου ἐζήτουν «σημεῖον» διὰ νὰ πιστεύσουν(1).

Ἐνῶς ὁμως διὰ τῆς καταδίκης των οἱ Ἄρειανοὶ εὐρέθησαν ἔκτος Ἐκκλησίας, ἀκολουθήσαντες καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τὴν πορείαν τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, ἀντὶ νὰ ἀπολογουῦνται, ἐπιχειροῦν παραλόγως νὰ μεταβληθοῦν εἰς κατηγορούς(2). Τὸ πρᾶγμα ὁμως δὲν εἶναι νέον, διότι παρομοίαν τακτικὴν ἠκολούθησαν καὶ εἰς σύνοδον τῆς Νικαίας τὸ 325 ἔχοντες ὡς πρόμαχον τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας. Ὅταν δηλαδὴ ἀπεδείχθη τὸ ἀσύστατον τῶν ἰσχυρισμῶν των, ἀφοῦ ματαίως προσεπάθησαν νὰ ἀμφισβητήσουν τὸ δόκιμον τῶν ὄρων «ὁμοούσιος» καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας», ὑπέγραψαν τελικῶς. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας μάλιστα, ἀφοῦ συνεφώνησε, ἀπέστειλε καὶ ἐγκύκλιον πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν μεταβολὴν του(3).

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν Ἄρειανῶν ἀποτελεῖ ἤδη καθ' ἑαυτὴν ἀδίκημα. Τὸ κακὸν ἐπιτείνεται ὁμως, διότι ἡ παλινῳδία καὶ ἡ ἀσυμφωνία παλαιῶν καὶ νεωτέρων αἰρετικῶν ἀποδεικνύει τὸ ψευδὲς τῆς διδασκαλίας. Ἡ συμφωνία τῶν πατέρων εἶναι κριτήριον ἀληθείας, ὅπως διδάσκει ἡ Γραφή καὶ ἡ Παράδοσις. Ἐντεῦθεν ἀρκεῖ ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἀρειανῶν μεταξύ των καὶ ἡ ἀντίφασσις πρὸς ἑαυτοὺς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς κακοδοξίας των(4-5).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὑποβάλλει εἰς κριτικὸν ἔλεγχον τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Ἄρειανῶν. Ἐντυπωσιάζει τὸν ἀναγνώστην ἡ μεθοδικότης, ὁ κριτικὸς νοῦς, ἡ ἀκριβολογία, ἡ φιλολογικὴ ἐνημέρωσις καὶ ἡ λεπτὴ καὶ ὀξύνους διαλεκτικὴ του.

Κατ' ἀρχὴν ἀναλύει διὰ μακρῶν τὴν σημασίαν τοῦ ὄρου «υἱός» καὶ τὴν χρῆσιν του πρὸς δήλωσιν τοῦ Λόγου καὶ τῶν πιστῶν(6). Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἐπισημάνῃ τὸ ἐπικίνδυνον καὶ ἄτοπον τῆς κατὰ γράμμα ἐρμηνείας τῶν ἀνθρωπομορφικῶν ἐκφράσεων τῆς Γραφῆς διὰ τὸν Θεόν, ἀναφέρεται εἰς τὴν διαφορὰν τῆς δημιουργίας τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς(7-10). Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι τὸ «ἔκτι-

σε» τοῦ χωρίου Παροιμ. 8, 22 ἔχει διάφορον σημασίαν προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος δὲν γεννᾶται διὰ μερισμοῦ· πολλῶ μᾶλλον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ(11). Τὸ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προαιωνία γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἀποδεικνύουν τὴν θεότητα τοῦ τελευταίου(12).

Ἡ αἰρετικὴ ἔρμηνεία τοῦ Παροιμ. 8, 22 ἔχει ἤδη ἀνατραπῆ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας, κατανοοῦμενον βάσει τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Λόγου(13-14), ὥστε νὰ περιττεύουν περαιτέρω ἐπιχειρήματα.

Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀρειανικῶν κακοδοξιῶν ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐκθέτει τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, εἰς τὰ πλαίσια πάντοτε τῆς ἀντιαιρετικῆς πολεμικῆς. Προσάγει ἀγιογραφικὰ χωρία δικαιοῦντα τὴν χρῆσιν τῶν ὄρων «Υἱός», «Λόγος» καὶ «Σοφία» πρὸς δῆλωσιν τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἀγίας Τριάδος(15-17). Ἡ ἀντίρρησης τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τῶν μὴ βιβλικῶν ὄρων «ὁμοούσιος» καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας» ἐξετάζεται ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ κατ' ἀρχὴν ὅτι ἐξ ἴσου μὴ βιβλικαὶ εἶναι καὶ αἱ χρησιμοποιοῦμεναι ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ἐκφράσεις(18).

Ὅσον διὰ τὰς ἐκφράσεις τῆς συνόδου τῆς Νικαίας, αὗται κατέστησαν ἀναγκαῖαι διὰ ν' ἀποφευχθοῦν κακόδοξοι ἐρμηνεῖαι τῶν βιβλικῶν ἐκφράσεων(19). Τὸ «ὁμοούσιος» εἰδικώτερον εἰσήχθη εἰς τὴν ὀρολογίαν τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας, ὅταν οἱ Ἀρειανοὶ ἠρμήνευσαν τὸ «ὁμοιος» ὡς ἀναφερόμενον ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀκολουθοῦντες τὰς κακοδόξους ἀπόψεις τοῦ Ἀρείου. Πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῆς τῆς παρερμηνείας ἐγένετο χρῆσις τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος»(20). Ὁ ὄρος ἀποδίδει τὸ ἀληθὲς νόημα τῆς Γραφῆς(21), ἡ δὲ περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἀποψις εἶναι οὐ μόνον αἰρετικὴ ἀλλὰ καὶ παράλογος, ὡς ἀποδεικνύει ἐνδελεχῆς ἐξέτασις τῶν σχετικῶν χωρίων καὶ τῆς ἀρειανικῆς ἐρμηνείας των(22-24).

Ὁ ὄρος «ὁμοούσιος» δὲν εἰσήχθη ἄλλωστε τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἦτο ἤδη ἐν χρῆσει εἰς τὴν θεο

λογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος προσάγει πρὸς ἀποδείξιν χωρία ἐκ συγγραφῶν τῶν ἀλεξανδρινῶν θεολόγων Θεογνώστου, Διονυσίου καὶ Ὠριγένους καὶ ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ρώμης Διονυσίου(25-27). Οὕτως ὁ ὅρος κατοχυρώνεται ἐκκλησιολογικῶς, διότι ἡ συμφωνία τῶν πατέρων ἐκφράζει τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας.

Μὴ βιβλικὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ ὅρος «ἀγένητος» διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ Ἀρειανοὶ προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν τὸ γενητὸν τοῦ Υἱοῦ περιορίζοντες τὸ εὖρος τῆς ἐννοίας, ἡ ὁποία ὡς ἀρνητικὴ, οὕτως ἢ ἄλλως δὲν προσδιορίζει σαφῶς τὸν Θεόν. Ἀντὶ τοῦ ἀδοκίμου αὐτοῦ ὅρου ὀρθότερον εἶναι νὰ προσδιορίζεται ὁ Θεὸς ὄχι ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα του, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀποκαλούμενος Πατὴρ(28-31). Ἄν ὅμως οἱ αἵρετικοὶ ἐπιμένουν ὅτι προτιμώτερον εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦνται βιβλικοὶ ὅροι, οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ἔχουν ἀντίρρησην —ἀρκεῖ οἱ χρησιμοποιοῦντες τοὺς ὅρους νὰ ἔχουν ὀρθόδοξον φρόνημα, τονίζει προσφυῶς ὁ ἱερός πατήρ.

Ὅπωςδὴποτε ὁ ἀποδέκτης τῆς πραγματείας δὲν πρέπει νὰ ἀναμένῃ ὅτι θὰ μεταβάλουν γνώμην οἱ αἵρετικοί(32), ἐπιλέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος.

Εἰς τὸ ἔργον ἐπισυνάπτονται ὠρισμένα ἔγγραφα σχετιζόμενα πρὸς τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἀρειανικῆς ἐριδος, ὡς ἔπεται.

α. Ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του

Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη συνώδευε πάντοτε τὸ ἔργον τοῦ Μ. Ἀθανασίου, διότι μνημονεύεται ρητῶς(3). Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ὁ Εὐσέβιος ὑπεραμύνεται τῆς ἀλλαγῆς τῆς θέσεώς του διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιχειρημάτων. Κατ' ἀρχὴν τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας εἶναι ταυτόσημον σχεδὸν πρὸς τὴν ἀναγνωσθεῖσαν κατὰ τὴν σύνοδον ὁμολογίαν του. Ἐπειτα εἶχε ρητὴν τὴν συμφω-

νίαν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τρίτον αἰ δοθεῖσαι ἐξηγήσεις ὡς πρὸς τοὺς ὄρους «ὁμοούσιος» καὶ «ἐκ τῆς οὐσίας» τὸν εὖρον σύμφωνον.

*Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ὁ Εὐσέβιος ὑπογραμμίζει περισσότερο τὴν συμφωνίαν του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα παρὰ τὰ θεολογικὰ ἐπιχειρήματα. Εἶναι καὶ τοῦτο δεῖγμα τῆς προσκολλήσεως τῶν αἵρετικῶν καὶ ἡμιαιρετικῶν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν . . .

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου ἐγράφη μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας, ὀλίγον μετὰ τὸ 325.

β. Καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας μετὰ τοῦ σχετικοῦ πρακτικοῦ τῆς πρὸς τοῦτο συγκληθείσης συνόδου

Προτάσσεται σύντομον πρακτικὸν τῆς συνόδου καὶ ἀκολουθῶς παρατίθεται ἡ ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας γνωστοποιεῖται ἡ καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Τὴν ἐγκύκλιον ὑπογράφουν οἱ παρευρεθέντες κληρικοί.

Ἡ ἐγκύκλιος ἀναιρεῖ διὰ θεολογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ διὰ προσαγωγῆς βιβλικῶν χωρίων τὰς κακοδοξίας τοῦ Ἀρείου καὶ στηλιτεύει τὴν στάσιν τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας, ὁ ὁποῖος παντοιοτρόπως ὑποστηρίζει τὸν Ἀρειον.

Τὰ κείμενα εἶναι συντεταγμένα εἰς γλῶσσαν λογίαν, ὕψος ὁμαλὸν καὶ ἔχουν ὄλην τὴν ζωντάνειαν τοῦ πολεμικοῦ λόγου. Ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα συνετάγησαν τὸ 318.

γ. Ἐπιστολὴ τῆς συνόδου τῆς Νικαίας πρὸς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, συνταχθεῖσα τὸ 325.

Πρόκειται περὶ ἐγκυκλίου, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀπο-

φάσεις τῆς συνόδου, κυρίως δὲ εἰς ὅσας σχετίζονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὰς παραληπτρίας Ἐκκλησίας. Πλὴν τῆς καταδίκης τοῦ Ἀρείου ἡ ἐγκύκλιος ἀναφέρεται εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος καὶ εἰς τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα.

δ. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῆς Νικαίας.

ε. Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, εἰς τὴν ὁποίαν προτρέπονται ν' ἀποδειχθῶν τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου.

ς. Ἐγγραφον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διὰ τοῦ ὁποίου γνωστοποιεῖται ἡ καταδίκη τοῦ Ἀρείου καὶ ἀπαγορεύεται ἡ κτῆσις καὶ ἀπόκρυψις τῶν συγγραμμάτων του. Τόσον τὸ ἐγγραφον αὐτό, ὅσον καὶ τὸ προηγούμενον, πρέπει νὰ ἐξεδόθησαν ὀλίγον μετὰ τὸ 325 εἰς ἐνίσχυσιν τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων.

ζ. Λόγος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, γραφεὶς μᾶλλον εὐθύς μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ αἰρεσιάρχου, ὅπως δὴποτε δὲ πρὸ τοῦ 327. Τὸ ὕφος τοῦ λόγου εἶναι στομφῶδες ἐνθυμίζον ρητορικὸν γύμνασμα, αἱ λέξεις ἐνίοτε ἐξεζητημέναι, ἡ τάσις ἐπιδειξέως προφανῆς εἰς πλεῖστα σημεῖα, ἡ θεολογία ἰδιάζουσα εἰς τὴν προσπάθειάν της νὰ στηρίξη τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προηγούμενα ἐγγραφα, τὰ ὁποῖα φέρουν τὴν σφραγίδα τῶν αὐτοκρατορικῶν γραμματέων, φαίνεται ὅτι ὁ λόγος συνετάγη ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

η. Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Νικομηδέων, γραφεῖσα κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν πρὸς τὸ προηγούμενον ἐγγραφον. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν προτρέπονται οἱ Νικομηδεῖς ν' ἀποδεχθῶν τὴν ἀπόφασιν τῆς Νικαίας καὶ ἀνακοινοῦται εἰς αὐτοὺς ἡ καθάρσις καὶ ἐκτόπισις τῶν δύο ἀρειανῶν ἐπισκόπων.

θ. Ἐπιστολή τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Θεόδοτον Λαοδικείας. Ἐγγράφη μετὰ τὴν προηγουμένην καὶ προειδοποιεῖ τὸν παραλήπτην νὰ παύσῃ τῆρῶν ἐπαμφοτερίζουσας στάσιν.

2. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δὲν ἤρπασεν, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Ἐπεδίωξαν, λοιπόν, πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀπομακρύνουν τὸν ὀρθόδοξον ἡγέτην. Ἐπικαλούμενοι τὰς ἀποφάσεις τῆς ψευδοσυνόδου τῆς Τύρου (335) ἐξέλεξαν ὡς ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας τὸν Πιστόν. Ὁ Ἀθανάσιος ἀντέδρασε σθεναρῶς, ἀπέστειλε μάλιστα καὶ ἀντιπροσώπους εἰς Ρώμην διὰ ν' ἀντικρούσουν τὰς κατηγορίας τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι τελικῶς ἐγκατέλειψαν τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν προφασιζόμενοι τὸ δύσκολον τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι διεπίστωσαν ὅτι τυχόν σύγκλησις συνόδου θὰ ἐδικαίω-νε τὸν Ἀθανάσιον.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας νὰ παρασύρουν τὴν Ρώμην εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἀγῶνα ἐστράφησαν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Ἐπέτυχαν νὰ σταλῆ ἑπαρχος Αἰγύπτου ὁ καππαδόκης Φιλάργιος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξέλεξαν τὸν συμπατριώτην του Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας εἰς σύνοδον συνελθοῦσαν εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 339. Ὁ Φιλάργιος ἀνέλαβε, συναινοῦντος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Κωνσταντίου νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν νέον ἀρειανὸν ἐπίσκοπον, ὁ ὅποιος ἐγκατεστάθη τὴν 22αν Μαρτίου τοῦ 339, ἀφοῦ τέσσαρας ἡμέρας πρότερον ἠναγκάσθη ὁ Ἀθανάσιος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν, κρυπτόμενος εἰς τὰ πέριξ μέγρι τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ Ρώμην.

Εἰς τὰ συμβάντα κατὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς εἰσόδου τοῦ Γρηγορίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀναφέρεται ἡ Ἐγκύκλιος,

τὴν ὁποῖαν ἐξαπέλυσεν ὁ Ἄθανάσιος πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκόπους εὐθύς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του, πιθανῶς ἐντὸς τοῦ 339. Ἡ Ἐγκύκλιος εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα ἀντι-αρειανὴ συγγραφὴ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς. Ἡ παραστατικότητα, ἡ ἐνάργεια, τὸ νευρῶδες ὕψος, ἡ ἀμεσότης τῆς περιγραφῆς, τὸ πάθος διὰ τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καθιστοῦν τὸ ἔργον πρότυπον ἀντιρρητικῆς συγγραφῆς. Δὲν εἶναι συνεπῶς περιέργον ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος ἀνεγινώσκετο κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τὴν 2αν Μαΐου, ὡς πληροφορεῖ ἀρχαῖος ἀντιγραφεὺς τοῦ ἔργου, διότι ἡ Ἐπιστολὴ ἀντιπροσωπεύει τὸ φρόνημα τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας κατ' ἄριστον τρόπον.

Ἡ Ἐγκύκλιος ἄρχεται διὰ συντόμου ἀναφορᾶς εἰς τὰ γεγονότα περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τὸ Κριτῶν 17, διὰ νὰ φανῆ ὅτι ὑπὲρ τὴν συγγένειαν εὔρηται ἡ κατὰ τῶν ἀδικούντων ἀγανάκτησις καὶ ἡ βοήθεια πρὸς τοὺς ἀδικουμένους. Οἱ ἐπίσκοποι — παραλήπται καλοῦνται νὰ δείξουν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ συμβάντα εἰς Ἀλεξανδρείαν, διότι ἀφοροῦν εἰς σύνολον τὴν Ἐκκλησίαν(1).

Ἀκολουθεῖ ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Τὸ διάταγμα περὶ ἀποστολῆς τοῦ Γρηγορίου ὡς ἐπισκόπου ἀρχικῶς μὲν κατέπληξε τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Ἀλεξανδρείας(2) ἐν συνεχείᾳ δὲ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ λάβουν μέτρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν(3). Ὁ Ἐπαρχος Φιλάργιος ὁμως ἀπέστειλε κατὰ τῶν ἐγκλεισθέντων εἰς τοὺς ναοὺς ὀρθοδόξων ἄτακτον πλῆθος ἔθνικῶν, Ἰουδαίων καὶ ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς ἐπιτρέψας εἰς αὐτοὺς τὴν λεηλασίαν(3-4). Οἱ Ἀρειανοὶ δὲν ἐσεβάσθησαν τὴν περίοδον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ συνέχισαν ἀπτόητοι τὰς βιαιοπραγίας ὑπὸ τὰ δόγματα τοῦ ἐν τῷ μεταξύ ἐλθόντος Γρηγορίου. Κατὰ τὰς παραχᾶς ἐπυρπολήθη ἡ ἐκκλησία τοῦ Διονυσίου καὶ τὸ παρακείμενον βαπτιστήριον, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι ὑπέστησαν παντοῖα δεινὰ κατὰ Κυριακὴν ἡμέραν μάλιστα(4-5).

Ἐπειδὴ οἱ ἄτακτοι ὄχλοι ἐστράφησαν ἐν συνεχείᾳ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεωνᾶ, ὅπου ἐκρύπτετο ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Οἱ Ἀρειανοὶ συνέχισαν ὁμως τὰς ταραχάς, ἕως ὅτου κατέλαβαν ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως. Ἐπεξέτειναν μάλιστα τὴν δρᾶσίν των καὶ εἰς τὰς θαλασσίας μεταφοράς, ὑποχρεώσαντες τοὺς ναυτικούς νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸν Γρηγόριον. Εἰς τὰ πλαίσια τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως ἐφρόντισαν νὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἀρειανῶν ψήφισμα πρὸς τὸν Κωνσταντῖον, στρεφόμενον κατὰ τοῦ Ἀθανασίου(5).

Ἡ παροῦσα κατάστασις τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι οἰκτρά. Ὁ Γρηγόριος προσπαθεῖ παντὶ τρόπῳ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν ἀρειανισμόν, ἀκολουθῶν τὰς ὁδηγίας τῆς αἰρετικῆς ὁμάδος τοῦ Εὐσεβίου(6). Πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς εἰς πάντας ἀρειανικῆς τακτικῆς, ὁμοίας πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπιδειχθεῖσαν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα εἰρηνεύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπαιτεῖται, λοιπόν, ἐπαγρύπνησις καὶ ἐνεργὸς ἀντίστασις τῶν ἐπισκόπων, διὰ νὰ μὴ ἀλωθῇ ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν(7).

3. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ

Αὕτη συνειδήσις κατὰ τὸ 358 μετὰ τοῦ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερομένου ἔργου. Ἡ ἐπιστολὴ δικαιολογεῖ τὴν σύνταξιν, τὰς ἀδυναμίας καὶ τὸ ὕφος, ἀλλὰ καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἀναγκαιότητα ἐκδόσεως τοῦ ἀκολουθοῦντος ἔργου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ Μ. Ἀθανάσιος κατανοεῖ ἐνταῦθα τὴν εὐσεβῆ γνῶσιν ὡς ἐνσυνείδητον καταδίκην τῆς ἀσεβείας(3), ἀποδεχόμενος —πιθανῶς ἐκ λόγων τακτικῆς— τὴν ἀποκήρυξιν τῆς αἰρέσεως ὡς ἐπαρκὲς δεῖγμα ὀρθοδοξίας.

4. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Ἡ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεκράτησε νὰ λέγεται οὕτω ὑπὸ τοῦ λατινικοῦ τίτλου. Τὸ ἔργον ἀπευθύνεται «πρὸς ἀπανταχοῦ μοναχοῦς», εἶναι δὲ τὸ μνημονευόμενον εἰς τὴν προηγουμένην Ἐπιστολήν. Διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἀκέφαλον, ὡς ὀρθῶς παρετήρησαν οἱ ἐκδότες. Ἀρχικῶς περιελάμβανεν ὅλην τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου (326 ἢ 327) μέχρι τοῦ ἔτους συγγραφῆς ἢ τοῦ 358. Εἰς τὴν παροῦσαν μορφήν του ἄρχεται ἀπὸ τῶν συμβάντων εὐθύς μετὰ τὴν ἀρειανὴν σύνοδον τῆς Τύρου τοῦ 335, ἣ ὁποία κατεδίκασε τὸν Μ. Ἀθανάσιον. Περὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου ποιεῖται λόγον ὅτε μὲν εἰς α' ὅτε δὲ εἰς γ' πρόσωπον. Τοῦτο σημαίνει ἢ ὅτι τὸ ἔργον ἐγράφη καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὑπὸ τινος γραμματέως, ὁ ὁποῖος διεμόρφωσεν ἐνιαχοῦ ἐλευθέρως τὸ κείμενον, ἢ ὅτι συνετάγη μὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἱεροῦ πατρὸς ἀλλ' εἰς διάστημα πολλῶν μηνῶν καὶ μὲ παρεμβαλλομένας διακοπὰς ἕνεκα τῆς καταστάσεώς του, ἀφοῦ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἔρημον κρυπτόμενος. Ὅπως δὴποτε πρέπει νὰ θεωρηθῇ γνήσιον ἔργον τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, διότι φέρει ἐμφανῆ τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικῆς μετοχῆς τοῦ γράφοντος εἰς τὰ περιγραφόμενα γεγονότα. Τὸ σκληρὸν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους εἰς ὠρισμένα σημεῖα δικαιολογεῖται ἀπὸ τὰς περιπετείας τοῦ Μ. Ἀθανασίου, αἱ ὁποῖαι δὲν τοῦ ἄφηναν περιθώριον διαλλακτικωτέρων ἐκφράσεων.

Τὸ ἔργον ἄρχεται διὰ τῶν συμβάντων εὐθύς μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Τύρου τοῦ 335. Οἱ Ἀρειανοὶ ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Κωνσταντίου ἤρχισαν τοὺς διωγμοὺς τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν των διὰ φίλα πρὸς αὐτοὺς προσκειμένων, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ θέλησις τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας(1-2). Ὁ διωγμὸς ὁμως ἄνευ οἰουδήποτε προσχήματος, μὲ μόνον κριτήριον τὴν ἀποδοχὴν ἢ μὴ τῆς αἱρέσεως, ἀπο-

δεικνύει ἐμμέσως καὶ τὸ ἀσύστατον τῶν κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατηγοριῶν(3).

Ὁ διωγμὸς εἶχε πολλὰ θύματα, πρῶτον τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ὁμολογητὴς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Εὐστάθιος, ἐξορισθεὶς μαζί με πολλοὺς ὀρθόδοξους κληρικοὺς(4). Ἠκολούθησεν ὁ διωγμὸς τῶν Ἀδριανουπόλεως Εὐτροπίου καὶ πλήθους ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους ἀντικατέστησαν ἀρειανόφρονες(5). Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις οἱ ὀρθόδοξοι κατηγοροῦντο ὡς αἵρετικοί, ὡς λ.χ. ὁ Γαλατίας Μάρκελλος(6), ἐνῶ δι' ἄλλους ὡς λ.χ. τὸν Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον ἀνεσύρθησαν ἀνυπόστατοι ἀποδεδειγμένως παλαιότεραι κατηγορίαι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν Παῦλον διεδέχθη ὁ Εὐσέβιος Νικομηδείας (338), ἐνῶ ὁ γέρον ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Κουκουσόν, ὅπου εἶχε μεταφερθῆ, ὑπὸ τῶν αἵρετικῶν(6-7).

Ἐν τῷ μεταξύ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (Πεντηκοστῇ 337) ὁ υἱὸς του Κωνσταντίνος, ἐκτελῶν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς του, ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸν ἐξόριστον εἰς Τρέβηρα Ἀθανάσιον καὶ ἀπέστειλεν ἐπίσημον σχετικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς(8), εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδεικνύονται αἱ σκευωρίαι τῶν Ἀρειανῶν.

Οἱ Ἀρειανοὶ ἔχοντες ὡς ἀρχηγὸν τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας, ἄνθρωπον γνωρίζοντα νὰ κολακεύη τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς Κωνσταντίου, ἐπεχείρησαν ἀρχικῶς νὰ κατηγορήσουν τὸν Ἀθανάσιον εἰς τοὺς δύο ἀδελφούς του καὶ τὸν πάπαν. Ἀποτυχόντες εἰς τὰ διαβήματά των ἐστράφησαν ὀριστικῶς πρὸς τὸν Κωνσταντίου, τὸν ὁποῖον ἔπεισαν νὰ ἀποστείλῃ ὡς ἐπίσκοπον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὸν ἀρειανὸν Γρηγόριον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐπάρχου Φιλαργίου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπέβαλλε τὴν ἀπόφασιν διὰ τῶν ὄπλων(9). Τὰ αἰματηρὰ γεγονότα τοῦ 339 εἶναι γνωστὰ καὶ ἐκ τῆς Ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἐντεῦθεν ὁ ἱερὸς πατὴρ περιορίζεται εἰς συνοπτικὴν ἔκθεσιν ἐνταῦθα(10).

Εἰς τὴν νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐπενέβη, ὡς

ἦτο φυσικόν, ὁ πάπας Ἰούλιος, ὁ ὁποῖος δι' ἀπεσταλμένων ἐπρότεινε σύγκλησιν συνόδου πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Οἱ Ἀρειανοὶ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν διὰ διαφόρων προφάσεων(11), συνέχισαν δὲ τὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου διωγμὸν(12-14).

Ὁ Ἀθανάσιος μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τιμῆς ὑπὸ τοῦ πάπα καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς πρὸς τοῦτο συνελθούσης τοπικῆς συνόδου. Μετὰ τινα χρόνον οἱ δύο πλέον αὐτοκράτορες (ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε τὸ 340), Κώνστας καὶ Κωνσταντίος συνεφώνησαν διὰ τὴν σύγκλησιν συνόδου εἰς Σαρδικὴν (Σόφιαν), ἡ ὁποία θὰ ἐπελαμβάνετο τῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων(343). Εἰς τὴν σύνοδον μετέσχον 170 περίπου ἐπίσκοποι. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅταν διεπίστωσαν ὅτι δὲν εἶχαν δυνατότητα νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των, παρὰ τὰς παραστάσεις τοῦ Ὁσίου Κορδοῦης, εὔρον κάποιαν ἀσύστατον δικαιολογίαν καὶ ἀπεχώρησαν(15-16). Ἡ σύνοδος συνέχισεν ὅμως τὰς ἐργασίας τῆς, ἀποκατέστησε πλήρως τὸν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς λοιποὺς ὀρθοδόξους καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἐφωδιασμένους μὲ εἰρηνικὰ γράμματα εἰς τὰς ἐπαρχίας των(17). Οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τῷ μεταξύ χρησιμοποιοῦντες τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐξηκολούθουν τοὺς διωγμοὺς τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὴν Ἀνατολήν, διαπράξαντες μάλιστα ἀήθεις σκευωρίας καὶ κατὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς συνόδου πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον(18-20). Ὁ τελευταῖος τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἀδελφοῦ του Κώνσταντος ἐδέχθη τελικῶς νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἀποφάσεις ὡς πρὸς τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀλεξάνδρειαν, παρασχὼν μάλιστα καὶ ἐγγυήσεις διὰ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἠκύρωσε προηγουμένως διαταγὰς(21-23).

Ὁ Ἀθανάσιος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 346. Ἐπὶ τινα ἔτη ἐφαίνετο ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος μετέβαλε γνώμην, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ ἐπιστολῆς τὴν ὁποίαν ἔστειλε μετὰ τὸν κατὰ τὸ 350 ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ Κώνσταντος πρὸς τὸν Ἀθανάσιον(24). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οὐ μόνον ἀπλοῖ πι-

στοί, αλλά και επίσκοποι πολέμιοι τοῦ Ἀθανασίου ὡς ὁ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης μετενόησαν διὰ τὴν προτέραν κατὰ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς διαγωγὴν των(25-27).

Οἱ Ἀρειανοὶ ὁμως ἤρχισαν νὰ ἀνασυντάσσωνται, χρησιμοποιοῦντες τοὺς εὐνοῦχους τῆς αὐλῆς. Ἐπεισαν τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλεντα νὰ ἀναιρέσουν τὴν μετάνοιάν των καὶ κατώρθωσαν νὰ κάμουν τὸν Κωνστάντιον νὰ μεταβάλη πολιτικὴν(28-30). Πράγματι ἀπὸ τοῦ ἔτους 355 ἤρχισε νέος διωγμὸς τῶν ὀρθοδόξων, τὴν φορὰν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ἡ μῆνις των ἐστρέφετο ὁμως κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ Κωνσταντῖος ἤρχισεν ἐκδίδων ἀλλεπάλληλα διατάγματα κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἐνῶ συγχρόνως δι' ὑποσχέσεων ἢ διὰ τῆς βίας οἱ αἵρετικοὶ προσεπάθουν νὰ προσελκύσουν ἐπισκόπους καὶ λαϊκοὺς ὑπὲρ τοῦ ἀρειανισμοῦ(31-33).

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίου συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου πλῆθος ἐπισκόπων ἀντέστη εἰς τὸν καισαρισμὸν του(34). Ἐτσι ἔφθασεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν πάπαν Λιβέριον, ἀρνούμενον νὰ ὑπογράψῃ τὴν καταδίκην τοῦ Ἀθανασίου κατὰ τὴν τὸ 355 συνελθοῦσαν εἰς Μεδιόλανα ἀρειανικὴν σύνοδον, καὶ τελικῶς τὸν ἐξώρισεν(35-40). Ὁ Λιβέριος βεβαίως μετὰ δύο ἔτη ὑπέκυψεν εἰς τὴν βίαν καὶ ὑπέγραψε. Αὐτὸ ὁμως δὲν ἐκφράζει τὴν ἀληθῆ βούλησίν του ὡς προῖον βίας(41).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Κωνσταντῖος προσεπάθησε νὰ μεταστρέψῃ τὸν γέροντα ἐπίσκοπον Κορδοῦης Ὅσιον, ὁ ὁποῖος ἀντέστη σθεναρῶς ἔγραψε μάλιστα καὶ μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα συμβουλεύων αὐτὸν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν αἵρετικῶν. Τελικῶς ὁ Ὅσιος δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὸν Κωνσταντίον νὰ ὑπογράψῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἀπόφασιν, γενόμενος σύμβολον διὰ πλῆθος ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν παντοῖα δεινὰ(42-46).

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἀρειανοὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, προσεταιριζόμενοι διὰ ποικίλων

τρόπων επισκόπους και λαϊκούς(47). Μετά ταῦτα ὁ Κωνσταντῖος ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἔναντι τοῦ Ἀθανασίου στάσεώς του καὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς του διὰ τοῦ αἰρετικοῦ Γεωργίου, ἐπικαλούμενος τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντος. Τὰ λεγόμενα ἦσαν βεβαίως ἀσύστατα καὶ ἀπετέλουν μόνον πρόφασιν(38-51).

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Μ. Ἀθανάσιος διαμαρτύρεται ἐντόμως διὰ τὴν ἀνάμειξιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ τασσόμενος ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτήτου, ἐλευθέρως καὶ ἀπηλλαγμένης πάσης πολιτειακῆς ἀναμείξεως πορείας τῆς Ἐκκλησίας (52). Οἱ Ἀρειανοὶ διὰ τῆς κολακείας των ἀνέμειξαν τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας, προκαλέσαντες φοβερὰ καὶ δεινὰ(53).

Ἀπτόητοι οἱ Ἀρειανοὶ ἐσυνέχισαν τὴν καταπίεσιν τῶν ὀρθοδόξων, ἐκβιάζοντες λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς, ἀπειλοῦντες καὶ ἐξορίζοντες τοὺς ἀντιτιθεμένους. Τελικῶς ἐξήγειραν νεαροὺς εἰδωλολάτραις κατὰ τῶν ὀρθοδόξων καὶ προέβησαν εἰς ὀχλοκρατικὰς ἐκδηλώσεις, ὕψιστον σημεῖον τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἐπίθεσις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεωνᾶ, καταληφθεῖσαν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς 9ην Φεβρουαρίου τοῦ 356 (54-58). Αἱ βιαιοπραγαὶ ἐσυνεχίσθησαν ἐπὶ πολὺ διάστημα ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀναζητήσεως τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἡ ζωηρὰ περιγραφή τῶν βιαιοτήτων προκαλεῖ κατάπληξιν εἰς τὸν ἀναγνώστην(59-65).

Ἡ τακτικὴ αὕτη τῶν Ἀρειανῶν εἶναι πρωτοφανής, ἀποδεικνύει δὲ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῶν θρασύτητα, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ἔχουν νὰ ἀντιτάξουν αἱ προηγούμεναι αἰρέσεις (66-67). Συνυπεύθυνος πρὸς τοὺς αἰρετικοὺς εἶναι καὶ ὁ Κωνσταντῖος, ἄνθρωπος σκληρός, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς του διαγωγῆς του. Τὸ ἄστατον τοῦ χαρακτήρος του καὶ ἡ ροπὴ του πρὸς ἀποδοχὴν τῆς κολακείας τὸν κατέστησαν δέσμιον τῶν εὐνούχων καὶ λοιπῶν αἰρετικῶν ἀν-

θρώπων τοῦ περιβάλλοντός του (68-70).

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀθανασίου ἐπηκολούθησε διωγμὸς τῶν φίλων καὶ ὀπαδῶν του. Ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ἐξωρίσθησαν, ἐστάλησαν εἰς ἀναγκαστικά ἔργα καὶ ἐδιώχθησαν παντοιοτρόπως (71-72). Ἡ πρὸς τοὺς πιστοὺς λαϊκοὺς συμπεριφορὰ τῶν αἰρετικῶν δὲν ἦτο βεβαίως καλλιτέρα (73).

Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις θέτει ἐπιτακτικὸν τὸ ἐρώτημα, ἂν δὲν εὐρίσκεται ἡ Ἐκκλησία ἀντιμέτωπος τοῦ ἀντιχρίστου ἢ τοῦλάχιστον τοῦ προδρόμου του, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Κωνσταντῖος. Τὰ πράγματα, τόσον ὁ διωγμὸς τῶν ὀρθοδόξων ὅσον καὶ ἄλλα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως, ὀδηγοῦν πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν· ὁ αὐτοκράτωρ προετοιμάζει ποικιλοτρόπως τὴν ὁδὸν τοῦ ἀντιχρίστου (74-77).

Αἱ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐνέργειαι εἰς Αἴγυπτον περιελάμβανον καὶ τὴν ἐγκατάστασιν νέων, ἀρειανῶν ἐπισκόπων· Οὗτοι ἦσαν Ἀρειανοὶ ἐξ ἄλλων τόπων, νεόφυτοι ἐξ ἔθνῶν καὶ σχισματικοὶ Μελιτιανοί, ἐνδιαφερόμενοι μόνον διὰ τὸ ἀξίωμα, πολλάκις δὲ καὶ ἀγοράζοντες αὐτὸ (78). Κατ' ἀντίθεσιν ὁμως πρὸς τοὺς ψευδεπισκόπους αὐτοὺς οἱ πλεῖστοι ὀρθόδοξοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἀνθίστανται εἰς τὰς πιέσεις τοῦ προδρόμου τοῦ ἀντιχρίστου Κωνσταντίου (79-80).

Εἰς τὸ ἔργον ἐπισυνάπτεται ἡ δευτέρα ἔγγραφος διαμαρτυρία τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν συμβάντων κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν (81). Ἡ διαμαρτυρία συντάγη τὴν 12ην Φεβρουαρίου τοῦ 356, ἀλλ' ἔμεινε, ὡς γνωστόν, ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι ὁ Κωνσταντῖος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐπιβάλλῃ παντὶ σθένει τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν του.

Τὸ κείμενον εἶναι τὸ τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τῆς Βερολινίου Ἀκαδημίας, ὅπου τὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου ἐξέδωκεν ὁ Η. G. Opitz. Εἰς ἐλάχιστα σημεία μόνον ἐπροτιμήθη διάφορος γρα-

φή. Εἰς τὴν ἀρίθμησιν κεφαλαίων ἠκολουθήσαμεν ἐπίσης τὴν ἔκδοσιν τοῦ Opitz.

Ἡ μετάφρασις εἶναι πιστὴ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου καί, ὅσον ἦτο δυνατόν, καὶ εἰς τὴν λέξιν. Εἰς πολλὰ σημεῖα ὁμως κατ' ἀνάγκην ἠκολουθήθη ἡ μέθοδος τῆς ἐλευθέρως ἀποδόσεως τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ἰδίᾳ ὅπου ἡ μακροπερίοδος σύνταξις δὲν ἐπέτρεπε τὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν.

Τὰ σχόλια περιωρίσθησαν, πλὴν τῶν παραπομπῶν εἰς τὴν Γραφήν, εἰς τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον ἐλάχιστον ὄριον διὰ νὰ μὴ διογκωθῇ ὁ τόμος.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΩΡΑΚΥΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΝ
ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΞΕΘΕΤΟ ΠΡΕΠΟΝΤΩΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΩΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΕΙΑΝΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΑ ΟΡΙΣΘΕΝΤΑ

5 Καλῶς ἐποίησας δηλώσας μοι τὴν γενομένην παρὰ σοῦ
ζήτησιν πρὸς τοὺς τὰ Ἄρειου πρεσβεύοντας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ
τῶν Ἐδσεβίου τινὲς ἑταίρων καὶ πλεῖστοι δὲ τῶν τὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας φρονούντων ἀδελφῶν. Τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆ-
ψιν ἀπεδεξάμην καλῶς διελέγξασαν τὴν τῆς αἰρέσεως ἀσε-
10 βειαν, τὴν δ' ἐκείνων ἀναισχυντίαν τεθαύμακα, ὅτι καίτοι τῶν
Ἄρειανῶν λογισμῶν δειχθέντων σαθρῶν τε καὶ ματαίων, ἀλ-
λὰ καὶ παρὰ πάντων αὐτοὶ καταγνωσθέντες ἐπὶ πάσῃ κακο-
φροσύνῃ, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διεγόγγυζον κατὰ τοὺς Ἰου-
δαίους λέγοντες· διατι οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν
15 ἀγράφους λέξεις τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον; Σὺ μὲν
οὖν, ὡς λόγιος ἀνὴρ καὶ οὕτως αὐτοὺς σχηματιζομένους οὐδὲν
ἤττον ἀπέδειξας κενολογοῦντας. Ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τῆς
ἑαυτῶν κακονοίας πράττουσι πλαττόμενοι προφάσεις. Εἰσὶ
γὰρ ποικίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς γνώμας ὡς οἱ χαμαιλέοντες
20 ἐν τοῖς χρώμασι· καὶ ἐλεγχόμενοι μὲν ἐρυθριῶσιν, ἀνακρινό-
μενοι δὲ ἀποροῦσι καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προφασίζονται.
Ἄν δέ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κάμνουσιν ἕως ἄν
ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον λογιζῶνται
μάταια, ἵνα μόνον διαμείνωσιν ἀσεβοῦντες. Τὸ δὲ τοιοῦτον

1. Πρβλ. Λουκ. 15, 2. 19, 7.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΟΥΣΑ ΟΤΙ Η ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΒΛΕΠΟΥΣΑ ΤΗΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΝ ΤΩΝ ΟΠΑΔΩΝ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΞΕΘΕΣΕΝ ΟΡΘΩΣ ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΩΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΡΕΙΑΝΙΣΜΟΥ ΟΡΟΥΣ

1. Καλῶς ἔπραξες καὶ μοῦ ἐγνωστοποίησες τὴν συζήτησίν σου μετὰ ὁπαδοῦς τοῦ Ἀρείου, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρίσκοντο μερικοὶ ἐκ τῶν φίλων τοῦ Εὐσεβίου καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδελφοὶ μετὰ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα. Μετὰ χαρᾶς ἐπληροφορήθην τὴν φιλόχριστον ἐτοιμότητά σου, μετὰ τὴν ὁποίαν ἤλεγξες τὴν αἰρετικὴν ἀσέβειαν. ἠπόρησα ὁμως καὶ διὰ τὴν ἀδιαντροπίαν ἐκείνων, διότι, ἐνῶ ἀπεδείχθη τὸ σαθρὸν καὶ μάταιον τῶν ἀρειανῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἐνῶ κατεδικάσθη ὑπὸ πάντων ἡ παχυλὴ ἀπερισκεψία των, ἐξακολουθοῦν νὰ γογγύζουν, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι¹, λέγοντες· «Διατὶ οἱ συνοδικοὶ τῆς Νικαίας ἐχρησιμοποίησαν μὴ ἀγιογραφικοὺς ὄρους, τὸ ἔκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον»; Σὺ, βεβαίως, ὡς λόγιος, ἀπέδειξες ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματά των εἶναι κενοὶ λόγοι. Ἐκεῖνοι ὁμως παραμένουν εἰς τὴν κακόβουλον τακτικὴν των καὶ ἐπινοοῦν προφάσεις, διότι εἶναι ἄστατοι καὶ εὐμετάβλητοι εἰς τὴν σκέψιν των, ὅπως οἱ χαμαιλέοντες εἰς τὰ χρώματα· ἔτσι, ὅταν μὲν ἐλέγχωνται, κοκκινίζουν, ὅταν δὲ ἐρωτῶνται, περιπίπτουν εἰς ἀξυνομίαν ἀπαντήσεως, ἐν συνεχείᾳ δὲ καταλαμβάνονται ἀπὸ ἀναίδειαν καὶ εὐρίσκουν προφάσεις. Ἄν δὲ ἐλεχθῶν καὶ αὐταὶ ὡς ἀσύστατοι, τότε καταπονοῦνται νὰ ἐπινοήσουν ἀνύπαρκτα πράγματα καὶ νὰ κάμουν, κατὰ τὴν γραφικὴν ρῆσιν, ματαίους συλλογισμούς², ἀρκεῖ νὰ παραμείνουν εἰς τὴν ἀσέβειαν

2. Πρβλ. Ἦσ. 32, 6.

ἐπιχείρημα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γνώρισμα μὲν ἀντικρως τῆς ἀλογίας αὐτῶν, μίμησις δὲ, καθὰ προεῖπον, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. Καὶ γὰρ ἐλεγχομένοι κάκεινοι παρὰ τῆς ἀληθείας καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν ἀντιβλέπειν ἐπροφασίζοντο λέγοντες· «Τι ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεῦσωμέν σοι; Τι ἐργάζῃ;». Καίτοι σημεῖων τοσοῦτων γενομένων, ὥστε λέγειν καὶ αὐτούς· «Τι ποιούμεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα;» —νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο, χωλοὶ περιεπάτουν, τυφλοὶ ἀνέβλεπον, λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο, καὶ τὸ ὕδωρ, οἶνος ἐγίνετο, καὶ ἀπὸ πέντε ἄρτων ἐκορέσθησαν πεντακισχίλιοι. Καὶ οἱ μὲν πάντες ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν Κύριον, ὁμολογοῦντες ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας καὶ αὐτὸν εἶναι Θεὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν. Μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι, εἰ καὶ λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα ἦν τὰ σημεῖα, ὁμως πάλιν ἐγόγγυζον ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἔλεγον· «Διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν;» Ἐφρονες καὶ τῷ ὄντι τυφλοὶ τὴν διάνοιαν. Δέον τὸ ἔμπαλιν αὐτούς λέγειν· «Διατί σὺ Θεὸς ὢν ἄνθρωπος γέγονας;». Τὰ γὰρ ἔργα Θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυν, ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς προσκυνήσωσι, τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμάσωσι. Τοῦτο μὲν οὔτε ἔλεγον, ἀλλ' οὔτε τὰ γινόμενα βλέπειν ἐβούλοντο. Ἡ ἐβλεπον μὲν—ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ὁρᾶν αὐτὰ—πάλιν δὲ ἐγόγγυζον μεταβαλλόμενοι διατί ἐν τῷ Σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παραλυτικόν, καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν τότε ποιεῖς ἀναβλέπειν; Τοῦτο δὲ πρόφασις πάλιν ἦν καὶ μόνον γογγυσμός. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις θερα-

. Ἰω. 6, 30.

. Ἰω. 11, 47.

3. Πρβλ. Ματθ. 11, 5.

4. Πρβλ. Ἰω. 2, 1 κ. ἐξ.

των! Τὸ προλεχθὲν ἐπιχείρημά των δὲ εἶναι ὀλοφάνερον μὲν γνώρισμα τῆς ἀφροσύνης των, ἀπομίμησις δέ, ὅπως ἤδη εἶπα, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. Πράγματι, καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἠλέγχοντο ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν εὕρισκαν προφάσεις, ὡς ἡ ἀκόλουθος· «Τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεῦσωμέν σοι; Τί ἐργάζῃ;»¹. Καὶ ὁμως εἶχον γίνεαι τόσα πολλὰ σημεῖα, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι ἔλεγον· «Τί ποιοῦμεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα;»²—διότι ἀνίσταντο νεκροί, περιεπάτουν χωλοί, ἀνέκτων τὴν ὄρασιν τυφλοί, ἐκαθαρίζοντο λεπροί³, τὸ ὕδωρ ἐγένετο οἶνος⁴ καὶ πέντε χιλιάδες ἄνδρες ἐχόρταιναν μὲ πέντε ἄρτους⁵. Ὅλοι ἐθαύμαζαν καὶ προσεκύνουν τὸν Κύριον καὶ ὠμολόγουν ὅτι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπληρώθησαν αἱ προφητεῖαι⁶ καὶ ὅτι αὐτὸς ἦτο Θεός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Μόνοι οἱ Φαρισαῖοι ὁμως, παρ' ὅτι τὰ σημεῖα ἐφαίνοντο καθαρῶτερα ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἐγόγγυζον πάλιν ὡς ἀνεπίδεικτοι μαθήσεως καὶ ἔλεγον· «Διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν;»⁷. Ἀνόητοι καὶ πράγματι τυφλοὶ διανοητικῶς. Ἐπρεπε, ἀντιθέτως, νὰ λέγουν· «Διατί σὺ, ἐνῶ εἶσαι Θεός, ἐγίνες ἄνθρωπος;». Διότι τὰ ἔργα του ἀποδεικνύουν ὅτι ἦτο Θεός, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν φροντίδα του δι' ἡμᾶς. Ἄλλ' ὁμως οὔτε αὐτὸ ἔλεγον οὔτε ἤθελαν νὰ ἰδοῦν ὅσα ἐγίνοντο. Ἡ τὰ ἐβλεπαν μὲν—διότι ἀναγκαστικῶς τὰ ἐβλεπαν—ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ ἐγόγγυζαν προσπαθοῦντες νὰ τὰ διαστρεβλώσουν· διατί θεραπεύεις κατὰ τὸ Σάββατον τὸν παράλυτον καὶ τότε κάμνεις τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν νὰ ἴδῃ καὶ πάλιν;⁸. Αὐτὸ δὲ ἦτο καὶ πάλιν πρόφασις, γογγυσμὸς μόνον. Διότι καὶ ὅταν ὁ Κύριος ἐθεράπευε κατ' ἄλλας ἡμέρας πάσης φύσεως νόσους

5. Πρβλ. Ματθ. 14, 21.

6. Πρβλ. Ἰω. 6, 14.

7. Ἰω. 10, 33.

8. Πρβλ. Ἰω. 5, 16 καὶ 9, 1 κ. ἐξ.

- πένοντος τοῦ Κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐκείνοι
 συνήθως ἐμέμφοντο καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν ὑπό-
 νοιαν τὸν Βεελζεβούλ ὀνομάζοντες ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν
 5 πονηρίαν. Ἄλλὰ καὶ οὕτω τοῦ Σωτῆρος πολυμερῶς καὶ πο-
 λυτρόπως δεικνύοντος ἑαυτοῦ τὴν θεότητα καὶ εὐαγγελίζο-
 μένον πᾶσι τὸν Πατέρα οὐδὲν ἤττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτί-
 ζοντες ἀντέλεγον ἐκείνοι μωρολογοῦντες, ἵνα μόνον κατὰ τὴν
 θείαν παροιμίαν προφάσεις ἐφευρίσκοντες χωρίσωσιν ἑαυ-
 τοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας.
- 10 2. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι καὶ ἀρ-
 νούμενοι τὸν Κύριον εἰκότως τῶν τε νόμων καὶ τῆς πρὸς τοὺς
 πατέρας ἐπαγγελίας ἔξω γεγόνασι. Καὶ Ἀρειανοὶ δὲ νῦν ἰου-
 δαῖζοντες ταῦτόν μοι δοκοῦσι πάσχειν τῷ Καϊάφα καὶ τοῖς
 τότε Φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ ὀρῶντες εὐλογον ἔχουσαν ἑαυτῶν
 15 τὴν αἴρεσιν προφάσεις ἐπινοοῦσι, διατὶ τοῦτο καὶ μὴ τοῦτο
 γέγραπται· Καὶ μὴ τοι θαυμάσης, εἰ τοιαῦτα νῦν μηχανῶνται,
 μετ' ὀλίγων γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται καὶ μετὰ ταῦτα
 τὴν σπεῖραν καὶ τὸν χιλιάρχον ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις γὰρ
 ἐστὶν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύστασις τῆς κακοδοξίας. Τὸν γὰρ
 20 τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀρνούμενοι εἰκότως καὶ λόγον παντός εἰσιν
 ἔρημοι. Ταῦτα γοῦν εἰδὼς οὐδὲν ἂν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν
 ἐκείνοις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γινῶναι τὰ ἐν τῇ
 συνόδῳ προαχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην, ἀλλ' εὐθύς, ὡς τότε γέ-
 γονε, δεδήλωκα δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως
 25 ἡ ἀρειανῆ αἴρεσις ἐστέρηται καὶ μόνον προφάσεις πλάττονται.

1. Βλ. Μαρκ. 3, 22.

2. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 1.

3. Πρβλ. Πραξ. 26, 14.

4. Πρβλ. Παροιμ. 18, 1.

5. Πρβλ. Πραξ. 13, 32.

6. Πρβλ. Πραξ. 15, 5.

καὶ ἀσθενείας, ἐκεῖνοι τὸν ἐμέμφοντο συνήθως καὶ προετίμων νὰ τὸν κατηγορήσουν δι' ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν Βεελζεβούλ¹ παρὰ νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν κακίαν των. Γενικῶς δὲ ἐνῶ ὁ Σωτὴρ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους² ἀπεδείκνυε τὴν θεότητα καὶ εὐηγγελίζετο εἰς ὅλους τὸν Πατέρα, παρὰ ταῦτα ἐκεῖνοι, οἰοεὶ λακτίζοντες βούκεντρα³, προέβαλον ἀνοήτους ἀντιλογίας, μὲ μόνον ἀποτέλεσμα νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς ἐφευρέσεως προφάσεων, ὡς λέγει τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν⁴.

2. Οἱ Ἰουδαῖοι, λοιπόν, οἱ ὅποιοι τότε διέπραττον τοιαύτας πονηρίας καὶ ἠρνοῦντο τὸν Κύριον, εὐλόγως εὐρέθησαν ἐκτὸς τῶν νόμων καὶ τῆς ἐπαγγελίας⁵ πρὸς τοὺς πατέρας. Ὁμοίως καὶ οἱ Ἀρειανοί, οἱ τωρινοὶ Ἰουδαίζοντες, νομίζω ὅτι πᾶσχουν ὅ,τι τότε ὁ Καϊάφας καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐνῶ δηλαδὴ βλέπουν ὅτι ἡ αἵρεσις των δὲν στηρίζεται εἰς τὴν λογικὴν⁶, ἐπινοοῦν προφάσεις, (ὅπως λ.χ.) διατὶ ἐγράφη αὐτὸ καὶ ὄχι ἐκεῖνο; Διὰ τοῦτο μὴ ἀπορήσης, ἂν μηχανῶνται τώρα τοιοῦτου εἴδους πράγματα, διότι μετ' ὀλίγον θὰ ἐκτραποῦν εἰς ὑβρεις, καὶ ἔπειτα θὰ ἀπειλήσουν μὲ τὸ ἀπόσπασμα καὶ τὸν Χιλίαρχον⁷, ἀφοῦ εἰς αὐτὰ εὐρίσκεται ἡ συστατικὴ ἀφετηρία τῆς κακοδοξίας των. Ἀφοῦ ὁμως ἠρνήθησαν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, εὐλόγως στεροῦνται παντὸς λόγου⁸. Ἐπειδὴ, λοιπόν, τὰ γνωρίζω, δὲν θὰ ἔδιδα κἄν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ἐκείνων. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ καλὴ σου διάθεσις ἐζήτησε νὰ μάθῃ ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν σύνοδον, δὲν ἀνέβαλα τὴν ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀμέσως, ὅπως ἔγινε καὶ τότε, κατέστησα σαφὲς διὰ βραχέων ἀποδείξεων ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις στερεῖται παντελῶς εὐσεβοῦς φρονήματος καὶ ὅτι μόνον ἐφευρίσκονται προφάσεις ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς της.

7. Πρβλ. Ἰω. 18, 12.

8. Ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐνταῦθα ἡ διήκουσα εἰς πάντα ἀρχὴ τῶν στωϊκῶν, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Τὸ λεγόμενον τονίζει ἀπλῶς ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Λόγου ὡς Θεοῦ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ ἀποτελεῖ τεκμήριον ὑγιείας τοῦ ἀνθρώπινου λόγου.

Σκόπει δὲ καὶ σύ, ἀγαπητέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. Εἰ θαρροῦσιν
 οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς ἐπισπεύραντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου
 τὴν καταφροσύνην, ἀπολογεῖσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες
 ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί, καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ δύ-
 5 νανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὀρισθέντα. Οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς ἐπὶ
 φόνῳ καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν
 τοῦ κρίναντος αἰτιάσθαι, διατὶ μὴ οὕτως ἀλλὰ ἐκείνως ἐλάλη-
 σε. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
 αὐτοῦ τὸ ἐγκλημα διὰ τὴν προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαν-
 10 ξάνει. Οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δεικνύτωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν
 εὐσεβές—κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, οὐ μεμφάμενοι
 πρότερον· καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον
 ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι—ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ἔνταρον καὶ
 συνορῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἃ ἄγνοοῦσιν,
 15 ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν ἀσεβείας ἐγκλημα καὶ ἀπαιδευσίας ἀπενέγ-
 κωνται μέμφιν. Ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς, ἴν' ἐπι-
 γνόντες ἢ πρότερον ἠγνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς
 ἀκοὰς τῷ τῆς ἀληθείας νάματι καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας δό-
 γμασιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς
 20 περὶ Εὐσέβιον.

3. Ὡς ἐφιλονείκουν ἀσεβοῦντες καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν·
 τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μετὰ, οἱ δὲ συνελ-
 θόντες ἐπίσκοποι—ἦσαν δὲ πλεόν ἢ ἑλαττον τριακόσιοι—πρῶτως

1. Ὁ Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Βηρυτουῦ ἐπίσκοπος Νικομηδείας ἦτο ὁ οὐχιαστι-
 κὸς ἡγέτης τῶν Ἀρειανῶν, ἐπιτυχῶν διὰ τῶν ραδιουργιῶν του καὶ τῶν στε-
 νῶν σχέσεων του πρὸς τὴν αὐλήν νὰ ταλαιπωρήσῃ τοὺς πρωταθλητὰς τῆς
 ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐν Τύρῳ (335) καταδίκην τοῦ
 Μ. Ἀθανασίου καὶ ἐπέτυχε τὸ 338 νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ὀρθόδοξον Παῦλον καὶ

Ἐξέτασε καὶ σύ, ἀγαπητέ, ἂν ἔχουν οὕτω τὰ πράγματα. Ἄν ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς ὅσα κακὰ ἐφεῦρον, ἀφ' ἧς ὁ διάβολος ἔσπειρεν ἐντὸς αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην, ἃς ἀπολογηθοῦν δι' ὅσα σημεῖα κατηγορήθησαν καὶ ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί, καὶ μετὰ ταῦτα, ἂν δύνανται, ἃς κατηγορήσουν τὰς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεις. Διότι οὐδεὶς καταδικασθεὶς διὰ φόνον καὶ μοιχείαν δύναται νὰ κατακρίνη μετὰ τὴν δίκην τὴν ἀπόφασιν τοῦ κριτοῦ, διατὶ περιέχει αὐτὰς καὶ ὄχι ἐκείνας τὰς λέξεις. Τοιοῦτόν τι ὄχι μόνον δὲν ἀπαλλάσσει τὸν καταδικασθέντα, ἀλλὰ καὶ ἐπαυξάνει ἔτι μᾶλλον τὴν κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ μέ τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν ἰταμότητα. Καὶ αὐτοί, λοιπόν, πρέπει ἢ ν' ἀποδείξουν τὸ εὐσεβές φρόνημά των—διότι δὲν ἤρχισαν αὐτοὶ νὰ κατακρίνουν, ἀλλὰ κατηγορήθησαν καὶ ἀπεδείχθη ὀρθὴ ἢ κατηγορία· εἶναι δὲ σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον οἱ κατηγορούμενοι ν' ἀπολογοῦνται καὶ ὄχι νὰ πράττουν ἄλλα πράγματα—ἢ, ἂν δὲν ἔχουν καθαρὰν τὴν συνείδησιν καὶ αἰσθάνωνται ὅτι εἶναι ἀσεβεῖς, νὰ μὴ κατηγοροῦν δι' ὅσα ἀγνοοῦν, διότι ἄλλως θὰ ἐπισύρουν διπλῆν κατηγορίαν δι' ἀσεβειαν καὶ θὰ κατακριθοῦν ὡς ἀμαθεῖς. Τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ ἐρευνήσουν μὲ φιλομάθειαν, ὥστε νὰ μάθουν ὅσα ἠγνόουν προηγουμένως· ἔτσι θὰ ἀποπλύνουν τὰς ἀσεβεῖς ἀκοάς των μὲ τὸ ὕδωρ τῆς ἀληθείας καὶ μὲ τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας. Διότι οὕτω συνέβη καὶ εἰς τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου¹.

3. Ἐφιλονεῖκουν ὑποστηρίζοντες ἀσεβείας δηλαδὴ (οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου) καὶ ἐπεχείρουν νὰ πολεμήσουν τὸν Θεόν· ἀλλὰ οἱ μὲν λόγοι των ἦσαν κατάμεστοι ἀπὸ ἀσεβειαν, οἱ δὲ συνοδικοὶ ἐπίσκοποι—ἦσαν δὲ πάνω-κάτω τριακόσιοι²—ἀπή-

νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέθανε τὸ 341/342. Δικαίως οἱ Ὀρθόδοξοι τὸν θεωροῦν πρωταγωνιστὴν τοῦ Ἀρειανισμοῦ.

2. Ὁ καθορισμὸς τῶν συνοδικῶν πατέρων εἰς 318 ὀφείλεται εἰς τὸ βιβλικὸν τοῦ ἀριθμοῦ—318 ἦσαν οἱ «οἰκογενεῖς» τοῦ Ἀβραάμ (Γεν. 14, 14. 17, 23· πρβλ. Ἐπ. Βαρνάβα 9, 8).

καὶ φιλανθρώπως ἀπήτουν αὐτούς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. Ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο πολλὴν ὀρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν ἔμενον οὗτοι
 5 καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὠμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνῃν. Οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Πάντων τε ὑπογραψάντων ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν, οἷς
 10 αἰτιῶνται νῦν οὗτοι. Λέγω δὴ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῷ ὁμοουσίῳ, καὶ ὅτι μήτε κτίσμα ἢ ποιήμα μήτε τῶν γενητῶν ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἀλλὰ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Λόγος. Καὶ τό γε παράδοξον, Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καίτοι πρὸ μιᾶς ἀρνούμενος, ὅμως ὕστερον
 15 ὑπογράψας ἐπέστειλε τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ, λέγων ταύτην εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν καὶ τῶν πατέρων τὴν παράδοσιν, πᾶσί τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοντο καὶ μάτην ἐφιλονεῖκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ ἡσχύνθη τότε ταῦταις ταῖς λέξεσι γράψαι καὶ ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς ἀπε-
 20 λογήσατο τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος φανερῶς τοῦτο σημαῖναι βούλεται. Καὶ πέπονθέ τι δεινόν ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγορήσῃ λοιπὸν τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες ὅκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι ὅκ ἤθελον αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς κατὰ
 25 σάρκα γεννήσεως. Καὶ τοῦτο οἶδε καὶ Ἀκάκιος, ἂν μὴ καὶ

1. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης (265 - 340) εἶναι γνωστὸς ὡς ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας. Εἰς τὰς ἀρειανικὰς ἐριδας ἀνεδείχθη ἐκ τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ αἰρεσιάρχου, ὑπεχώρει δὲ μόνον ὅταν ἔβλεπεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων. Οἱ ὀρθόδοξοι τὸν ἀπεκάλουν διὰ τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν στάσιν τοῦ δίγλωσσον (βλ. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 23).

2. Ἡ ἐπιστολὴ ἐπισυνάπτεται εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

τουν ἀπό αὐτοὺς μὲ πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν ν' ἀπολογηθῶν δι' ὅσα ἔλεγον καὶ ν' ἀποδείξουν τὴν ὀρθοδοξίαν των. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ μόνον μὲ τοὺς λόγους των κατεκρίνοντο καὶ ἤρχοντο εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτοὺς, διότι ἔβλεπαν τὸ ἀτεκμηρίωτον τῆς αἰρέσεώς των, παρέμεναν ἄφωνοι καὶ ὠμολόγουν διὰ τῆς σιωπῆς τὴν ἐντροπὴν τῆς ματαιοδοξίας των. Οἱ ἐπίσκοποι δὲ ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἀνήρεσαν ὅσα ἐπιχειρήματα ἐπενόησαν αὐτοί, ἐξέθεσαν ἐναντίον των τὴν ὑγιᾶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Καὶ ἀφοῦ ὑπέγραψαν οἱ πάντες, ὑπέγραψε καὶ ἡ ὁμὰς τοῦ Εὐσεβίου αὐτὰ τὰ λόγια, διὰ τὰ ὁποῖα διαμαρτύρονται τώρα αὐτοί. Ἐννοῶ δὲ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιον» καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα οὔτε τι ἐκ τῶν γενητῶν, ἀλλ' ὅτι ὁ Λόγος εἶναι γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Τὸ πλεόν παράδοξον δὲ ὁ Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης¹, ἐνῶ μέχρι τῆς προηγουμένης ἡμέρας ἤρνεϊτο, ἀφοῦ ὑπέγραψε μετὰ ταῦτα, ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν² πρὸς τὴν ἐκκλησίαν του, λέγων ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ παράδοσις τῶν πατέρων, ἀπέδειξε δὲ τρανῶς εἰς ὅλους ὅτι προηγουμένως ἔσφαλαν καὶ κακῶς ἀντεμάχοντο πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διότι, ναὶ μὲν δὲν ἔγραφεν ἀπὸ ἐντροπῆν τότε αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ ἀπελογήθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅπως ἐθεώρησε καλόν, πλην ὁμως μὲ τὴν ἐπιστολὴν του, ὅπου δὲν ἀρνεῖται τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας», θέλει νὰ δηλώσῃ τοῦτο σαφῶς. Καὶ τοῦ συνέβη καὶ τοῦτο τὸ παράδοξον· κατὰ τὴν ἀπολογία του δηλαδὴ κατηγόρησε τοὺς Ἀρειανούς ὅτι διὰ τῆς φράσεώς των 'δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ' δὲν ἐδέχοντο οὐδὲ τὴν πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως ὑπαρξίν του. Αὐτὸ δὲ εἶναι καλῶς γνωστὸν καὶ εἰς τὸν Ἀκάκιον³, ἐκτὸς ἂν φοβηθῆ καὶ

3. Ὁ μονόφθαλμος Ἀκάκιος διεδέχθη τὸν Εὐσέβιον εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Καισαρείας Παλαιστίνης (340 - 385). Ἀνὴρ δίβουλος ὑπεκρίνετο ἐνίοτε τὸν ὀρθόδοξον, οὐσιαστικῶς ὁμως ἦτο ὁ ἐν Ἀνατολῇ ἀρχηγὸς τῆς ἀρειανικῆς ὁμάδος τῶν λεγομένων «Ὁμοίων», οἱ ὅποιοι ἐδέχοντο ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο ὁμοῖος πρὸς τὸν Πατέρα μόνον ὡς πρὸς τὴν βούλησιν.

αὐτὸς φοβηθεὶς νῦν διὰ τὸν καιρὸν ὑποκρίνεται καὶ ἀρνῆσθαι τὴν ἀλήθειαν. Ὑπέταξα γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν ἐπιστολὴν Εὐσεβίου, ἵνα ἐκ ταύτης γνῶς τῶν τε χριστομάχων καὶ κατὰ περιττὸν τὴν Ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμοσύνην.

- 5 4. Πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι κἂν ἐνθυμούμενοι μόνον ἀντιλέγειν τῇ τοςαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; Πῶς οὐ παρανομοῦσι τολμῶντες ἀντιβλέπειν τοῖς καλῶς ὀρισθεῖσι κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πρότερον ἀσεβεῖν διδασκάντων; Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ ὑπογράψαι
10 μετεβάλοντο οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέριμα τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους οἱ νῦν ἀντιλέγοντες· ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες τούτους καὶ καθηγεμόνας τῆς αἵρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν, ἀνθρώπους, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος· «Δι-
15 ψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν», καὶ μὴ μίαν μὲν ἔχοντας γνώμην, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλομένους, καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντας ὁ λέγουσι, μετ' ὀλίγον δὲ φέροντας ὅπερ εἰρήκασι, καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας ὅπερ πρὸ μικροῦ διέβαλλον. Τοῦτο δέ, ὡς ὁ Ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι δια-
20 βόλου καὶ κατῆλων δὲ μᾶλλον καὶ οὐ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα. Ἔστι γάρ, ὡς οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ὄντως διδασκαλία καὶ διδασκάλων ἀληθῶν τοῦτο τεκμήριον τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν μήτε πρὸς ἑαυτοὺς μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας. Οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι
25 τὸν τρόπον μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθεῖς ἂν καλοῖντο διδάσκαλοι. Ἐλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτά, ἀλλὰ

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

2. Ἰακ. 1, 8.

αὐτὸς τώρα τὰς περιστάσεις καὶ ὑποκριθῆ ἄρνούμενος τὴν ἀλήθειαν. Ἐπισυνάπτω, λοιπόν, εἰς τὸ τέλος τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐσεβίου, διὰ νὰ διαπιστώσης ἔτσι τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν χριστομάχων, ὅλως δ' ἰδιαίτερώς τοῦ Ἀκακίου πρὸς τοὺς διδασκάλους των.

4. Πῶς, λοιπόν, δὲν διαπράττουν ἀδίκημα αὐτοί, ὅταν, ἔστω, μόνον σκέπτονται νὰ ἀντεῖπουν πρὸς τὴν τόσον μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον; Πῶς δὲν παρανομοῦν, ὅταν τολμοῦν νὰ φέρουν ἀντιρρήσεις πρὸς ὅσα καλῶς ὠρίσθησαν κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως, ἀφοῦ μάλιστα ἔχουν τὴν μαρτυρίαν καὶ τῶν προηγουμένων διδασκάλων των εἰς τὴν ἀσέβειαν; Ἄν δὲ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου μετέβαλαν γνώμην μετὰ τὴν ὑπογραφήν καὶ ἐπέστρεψαν ὡς κύνες εἰς τὸ ἐξέραμα¹ τῆς ἀσεβείας των, πολλῶ μᾶλλον εἶναι ἀξιοκατάκριτοι ὅσοι τώρα φέρουν ἀντιρρήσεις· διότι παρέδωσαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς των εἰς ἄλλους καὶ θέλουν νὰ ἔχουν αὐτοὺς καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς αἵρέσεώς των, ἀνθρώπους, ὅπως λέγει ὁ Ἰάκωβος· «Διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν²», οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν μίαν γνώμην, ἀλλὰ τὴν μεταβάλλουν συνεχῶς καὶ τώρα μὲν ἐπαινοῦν τὰ λεγόμενά των, μετ' ὀλίγον δὲ κατακρίνουν τὰ λεχθέντα καὶ πάλιν ἐπαινοῦν ὅ,τι πρὸ ὀλίγου κατέκριναν. Αὐτὸ ὁμως, ὅπως λέγει ὁ Ποιμὴν, εἶναι γέννημα τοῦ διαβόλου³, ἀποτελεῖ δὲ γνώρισμα καπήλων μᾶλλον καὶ ὄχι διδασκάλων. Διότι, ὅπως παρέδωσαν οἱ πατέρες, ὑπάρχει ἀληθῶς διδασκαλία καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῶν ἀληθῶν διδασκάλων, νὰ συμφωνοῦν δηλαδὴ μεταξύ των καὶ νὰ μὴ διαφωνοῦν μεταξύ των οὔτε πρὸς τοὺς πατέρας των. Ὅσοι δὲ δὲν συμπεριφέρονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠδύναντο ν' ἀποκληθοῦν μοχθηροὶ καὶ ψευδεῖς διδάσκαλοι. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ

3. Βλ. Ἐρμᾶ, Ποιμὴν, Ἐντολὴ θ', 9· «ἡ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου» (Β Ε Π 3, 61).

καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι καὶ οὐ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς. Εἰ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ' εἰς ταῦτόν ἀλλή-
 5 λοις ὁρμῶσιν ἑνὸς ὄντες τοῦ Θεοῦ προφητῆται καὶ τὸν αὐτὸν συμφώνως εὐαγγελιζόμενοι Λόγον.

5. Ἄ γοῦν Μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦτ' Ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ Ἀβραὰμ ἐφύλαττε, ταῦτα Νῶε καὶ Ἐνὼχ ἐγίνωσκον δακρυ-
 ναντες καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ Θεῷ.
 10 Καὶ γὰρ καὶ Ἀβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν ἐπιστάμενος ταῦτα, ἅπερ ἦν μαθὼν παρὰ τοῦ Ἀδὰμ τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος παρὰ Κυρίου· ὃς καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγεν· «Οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 15 παρ' αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος ἀποστόλος Παῦλος τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ διατυπῶν οὐδὲ διακόνους ἠθέλησεν εἶναι διλόγους, μήτι γε ἐπισκόπους· τοῖς δὲ Γαλάταις ἐπιπλήττων ἀπεφήγατο καθόλου λέγων· «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προεῖρηκα, καὶ πάλιν λέ-
 20 γω· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». Τοῦ τοίνυν ἀποστόλου ταῦτα λέγοντος ἢ καὶ οὗτοι τοὺς περὶ Εὐδῆβιον μεταβαλλομένους καὶ λέγοντας ἕτερα παρὰ τὰ ὑπέγραψαν ἀνάθεμα ποιείτωσαν, ἢ εἰ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογράφαντας,
 25 μὴ γογγυζέτωσαν κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. Εἰ δὲ μήτε τοῦτο μὴτ' ἐκεῖνο ποιοῦσι, δηλοῖ εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι περιφερόμενοι καὶ μὴ ταῖς ἰδίαις ἀλλὰ ἄλλοτρίαις

1. Α' Ἰω. 2, 7. Ἡ ἀπόδοσις εἰς τὸν Κύριον τῶν λόγων τοῦ Ἰωάννου, ἃν δὲν πρόκειται περὶ μνημονικῶν λάθους, εἶναι δυνατὴ, διότι τὸ λεγόμενον συνοψίζει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

παραδείγματι, οἱ ὅποιοι δὲν συμφωνοῦν μὲ μᾶς, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ των διαφωνοῦν, δὲν κατέχουν τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν· ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ἅγιοι καὶ πράγματι κήρυκες τῆς ἀληθείας καὶ μεταξύ των συμφωνοῦν καὶ δὲν ἀντιφάσκουν πρὸς ἑαυτοῦς. Διότι ἔζησαν βεβαίως κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἀλλ' ἀπολήγουν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ὅλοι, διότι εἶναι προφητῆται τοῦ ἐνός Θεοῦ καὶ εὐαγγελίζονται συμφώνως τὸν αὐτὸν Λόγον.

5. Ὅσα, λοιπόν, ἐδίδασκεν ὁ Μωϋσῆς, αὐτὰ ἐφύλαττεν ὁ Ἀβραάμ· ὅσα δὲ ἐφύλαττεν ὁ Ἀβραάμ, αὐτὰ ἐγνώριζαν ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἐνώχ, οἱ ὅποιοι διέκριναν καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ εὐηρέστον εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλωστε ἀκόμη καὶ ὁ Ἄβελ μαρτυρεῖ περὶ τούτου, διότι ἐγνώριζεν αὐτὰ, τὰ ὅποια ἔμαθε ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τὸν Κύριον· ὁ Κύριος ἐντεῦθεν ἔλεγεν, ὅταν ἦλθεν κατὰ τὴν συντέλειαν τῶν αἰώνων διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἁμαρτίαν· «Οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς»¹. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μαθητῆς του, ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καθώρισεν νὰ μὴ εἶναι διπρόσωποι οἱ διάκονοι καὶ οἱ ἐπίσκοποι²· ἐπιπλήττων δὲ τοὺς Γαλάτας ἀπεφάνθη γενικῶς διὰ τῶν ἐξῆς λόγων· «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν λέγω· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσῃται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω»³. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔτσι λέγει ὁ ἀπόστολος, καὶ αὐτοὶ ἢ ἄς ἀναθεματήσουν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου, διότι μετέβαλαν γνώμην καὶ λέγουν διάφορα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ὑπέγραψαν, ἢ, ἂν δέχονται ὅτι ἐκεῖνοι καλῶς ὑπέγραψαν, ἄς μὴ γογγύζουν ἐναντίον αὐτῆς τῆς τόσον μεγάλης συνόδου. Ἄν ὅμως οὔτε αὐτὸ οὔτε ἐκεῖνο πράττουν, ἀποδεικνύονται ὅτι παρασύρονται οἱ ἴδιοι ἀπὸ καθένα ἄνεμον καὶ ἀναμοστρόβιλον⁴ καὶ ἀκολουθοῦν ὄχι τὰς ἰδικὰς των ἀλλὰ

2. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 8.

3. Γαλ. 1, 8-9.

4. Πρβλ. Ἐφ. 4, 14.

ἐλκόμενοι γνώμαις. Τοιοῦτοι δὲ ὄντες οὐδὲ νῦν τοιαύτας προ-
 βαλλόμενοι προφάσεις ἀξιόπιστοί εἰσιν· ἀλλὰ καὶ πανέσθωσαν
 αἰτιώμενοι ἂ μὴ γνώσκουσι. Τάχα δὲ οὐδὲ διακρίνειν εἰδότες
 ἀπλῶς «Τὸ μὲν πονηρὸν λέγουσι καλόν, τὸ δὲ καλὸν πονηρὸν,
 5 καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκύ, τὸ δὲ γλυκὺ πικρὸν».
 Ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα κρατεῖν
 ἐθέλουσι, τὰ δὲ καλῶς ὀρισθέντα βιάζονται διαβάλλειν. Ἐδει
 μὲν οὖν μήθ' ἡμᾶς ἔτι τινὰ τούτων ἀπόλογον ποιεῖσθαι καὶ
 πρὸς τὰς ματαίας αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνεσθαι μήτ' ἐκεί-
 10 νους ἔτι φιλονεικεῖν, ἀλλὰ συντίθεσθαι, οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγε-
 μόνες τῆς αἰρέσεως αὐτῶν. Εἰδότας ὡς ἡ μὲν μετὰ ταῦτα
 μεταβολὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ὑποπίτος ἐστὶ καὶ κακοήθης. Τὸ
 δὲ ὑπογράψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι κἂν τὸ βραχύτατον ἀπολο-
 γήσασθαι τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν.
 15 Καὶ γὰρ οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς·
 καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες
 ἠσχύνθησαν. Ὡστε τὸ μεταβάλλεσθαι τῆς εἰς ἀσέβειαν φιλο-
 νεικίας ἔλεγχός ἐστι. Διὸ ἔδει μὲν, καθάπερ εἴρηται, καὶ τού-
 τους ἡρεμεῖν. Ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσὶ, καὶ
 20 νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων δύνασθαι προστῆναι
 τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας. Εἰ καὶ ἔφθασα διὰ τῆς προ-
 τέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σέ γραφείσης πλατυτέρῳ τῷ κατ'
 αὐτῶν ἐλέγχῳ κερημένος· ὁμως φέρε καὶ νῦν τούτους ὡσερ
 ἐκείνους καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν.
 25 Δειχθήσεται γὰρ οὐδὲν ἥττον καὶ νῦν οὐχ ὑγίης, ἀλλὰ τις δαι-
 μονιώδης αὐτῶν ἢ αἵρεσις.

6. Φασὶ τοίνυν, ὡσερ κακείνοις ἐδόκει, καὶ τετολμήκασι

ξένας γνώμας. Ἀφοῦ, λοιπόν, εἶναι τοιούτου φουράματος ἀνθρώποι, δὲν εἶναι ἀξιόπιστοι οὔτε ὅταν προβάλλουν τὰς τωρινὰς προφάσεις· δι' αὐτὸ ἄς παύσουν νὰ κατηγοροῦν πράγματα, τὰ ὅποια ἀγνοοῦν. Ἴσως ἐπειδὴ στεροῦνται τῆς ἰκανότητος νὰ διακρίνουν τὰ πράγματα γενικῶς· «Τὸ μὲν πονηρὸν λέγουσι καλόν, τὸ δὲ καλὸν πονηρὸν, καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκύ, τὸ δὲ γλυκὺ πικρὸν»¹. Ἐπίσης ἔκουσίως μὲν ἐμμένουν εἰς ὅσα ἐκρίθησαν ὡς κακὰ καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν, ἀγωνίζονται δὲ νὰ διαβάλλουν ὅσα καλῶς ὠρίσθησαν. Τὸ ὀρθὸν θὰ ἦτο οὔτε ἡμεῖς νὰ ἀναφερώμεθ' ἄλλως εἰς αὐτὰ καὶ ν' ἀπαντῶμεν εἰς τὰς ἀσεβεῖς προφάσεις των, οὔτε ἐκεῖνοι νὰ συνεχίζουσι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλὰ νὰ συμφωνήσουσι πρὸς ὅσα ὑπέγραψαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς αἵρέσεώς των. Γνωρίζουσι ἄλλωστε ὅτι ἢ μετὰ ταῦτα μεταστροφή τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου εἶναι ὑποπίπτουσα καὶ κακοήθης. Ἡ ὑπογραφή μετὰ τὴν δυνατότητα τῆς συντομωτάτης, ἔστω, ἀπολογίας ἀποδεικνύει, μόνη αὐτή, πράγματι ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις εἶναι ἀσεβής. Διότι ὑπέγραψαν τότε μόνον, ἀφοῦ τὴν κατεδίκασαν· τὴν κατεδίκασαν δὲ τότε μόνον, ἀφοῦ κατεντροπιάσθησαν ἀπὸ παντελῆ ἔλλειψιν ἐπιχειρημάτων. Συνεπῶς ἡ μεταστροφή ἐλέγχει τὴν ἀσεβῆ φιλονεικίαν. Ἐντεῦθεν θὰ ἦτο ὀρθόν, ὡς ἤδη ἐλέγχθη, νὰ ἡρεμήσουσι καὶ αὐτοί. Ἐπειδὴ ὁμως ἔχουσι φοβερὴν ἀναισχυντίαν, συνεχίζουσι τὴν φιλονεικίαν καὶ νομίζουσι ὅτι ἴσως θὰ δυνηθοῦν νὰ ὑπερασπισθοῦν αὐτοὶ καλλίτερον ἀπὸ ἐκείνους τὴν διαβολικὴν αὐτὴν ἀσέβειαν. Βεβαίως πρὸ ὀλίγου χρόνου, εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν, τὴν ὅποίαν σοῦ ἔγραψα², ἔχω ἐλέγξει διὰ μακρῶν αὐτούς· παρὰ ταῦτα ὁμως ἄς ἐξετάσωμεν τώρα καὶ τούτους ὅπως ἐκείνους, βλέποντες ἕκαστον τῶν ἐπιχειρημάτων των, θ' ἀποδειχθῆ δὲ ἐξ ἴσου καὶ τώρα ὅτι ἡ αἵρεσις των δὲν εἶναι ὑγιής, ἀλλὰ δαιμονική.

6. Λέγουσι, λοιπόν, ὅπως ὑπεστήριζαν καὶ ἐκεῖνοι, καὶ τολμοῦν

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν.

λέγειν· Ὁὐκ αἰεὶ Πατήρ, οὐκ αἰεὶ Υἱός· οὐκ ἦν γὰρ ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ αἰεὶ Πατήρ ὁ Θεὸς γέγονε τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ Υἱός, τότε καὶ ὁ Θεὸς ἐκλήθη Πατήρ αὐτοῦ. Κτίσμα γὰρ
 5 ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ Λόγος καὶ ξένος καὶ ἀνόμιος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Οὐτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινή σοφία αὐτοῦ ἐστίν, ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἰς τῶν ποιημάτων ὄν, καταχρηστικῶς λέγεται Λόγος καὶ σοφία. Λόγῳ γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ Θεῷ γέγονε
 10 καὶ αὐτός ὡσπερ καὶ τὰ πάντα. Διὸ οὐδὲ ἀληθινὸς Θεὸς ἐστὶν ὁ Υἱός· Ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ τούτους ἐρωτῆσαι βούλομαι, τί ἐστὶν ὅλως Υἱός, καὶ τίνοσ ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν, ἵν' οὕτως αὐτοὶ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν κἂν οὕτως νοῆσαι
 15 δυνηθῶσιν. Ἡ μὲν γὰρ θεία Γραφή διπλῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει, μίαν μὲν περὶ ὧν Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησὶν· «Ἐὰν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι σοὶ σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, υἱοὶ ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Κα-
 20 θῶς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Ἰωάννης· «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι». Ἐτέραν δὲ διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστὶν υἱὸς καὶ ὁ Ἰακώβ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. Αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων νομίσαντες εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν
 25 τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν; Εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν εὖ οἶδ' ὅτι συνδρομοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην, οἳ εἰσιν οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν, ἵνα υἱοὶ Θεοῦ γένωνται (τοῦτο γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι), οὐδὲν διαφέρειν

1. Δευτ. 13, 19 - 14, 1 μερικὰς παραλλαγὰς τοῦ κειμένου.

2. Ἰω. 1, 12.

νὰ ἰσχυρισθοῦν τὰ ἐξῆς· Ἐν ἧτι πάντοτε Πατήρ, οὔτε πάντοτε Υἱός· διότι ὁ Υἱός δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἔγινε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μηδενός· ἐντεῦθεν ὁ Θεὸς δὲν ὑπῆρξε πάντοτε Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅταν ἔγινε καὶ ἐδημιουργήθη ὁ Υἱός, τότε καὶ ὁ Θεὸς ὠνομάσθη Πατήρ αὐτοῦ. Διότι ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ξένος καὶ ἀνόμιος πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς. Ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι φύσει καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία του, ἀλλὰ κτίσμα· ἀφοῦ δὲ εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, καταχρηστικῶς λέγεται Λόγος καὶ σοφία. Διότι ἔγινε καὶ αὐτός, ὅπως τὰ πάντα, διὰ τοῦ ἐντὸς τοῦ Θεοῦ Λόγου. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Υἱός'. Ἐγὼ δὲ θέλω κατὰ πρῶτον νὰ τοὺς ἐρωτήσω τοῦτο, τί εἶναι γενικῶς Υἱός καὶ τί σημαίνει αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὥστε νὰ δυνηθοῦν ἔτσι ἴσως νὰ καταλάβουν ὅσα αὐτοὶ λέγουν. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἅγια Γραφή μᾶς παρέχει διπλὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου ὡς πρὸς τὴν σημασίαν· μίαν μὲν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Μωϋσέως εἰς τὸν Νόμον· «Ἐάν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, υἱοὶ ἔστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»¹. Ὁμοίως λέγει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἰωάννης· «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»². Ὑπάρχει δὲ καὶ χρῆσις κατ' ἄλλην ἔννοιαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰσαὰκ εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Ἰακώβ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. Ποίαν ἐξ αὐτῶν τῶν σημασιῶν δέχονται αὐτοὶ διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ διηγοῦνται τοιοῦτους μύθους περὶ αὐτοῦ; Διότι γνωρίζω βεβαίως ὅτι θ' ἀκολουθήσουν τὴν αὐτὴν ἀσεβῆ ὁδὸν πρὸς τοὺς ὄπαδους τοῦ Εὐσεβίου. Ἄν λοιπὸν δέχωνται τὴν πρώτην σημασίαν, ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται εἰς ὅσους βελτιώσουν τὴν διαγωγὴν καὶ ἀποκτήσουν ἔτσι τὴν τιμὴν τῆς προσωνομίας καὶ λάβουν τὴν ἐξουσίαν νὰ γίνουν υἱοὶ Θεοῦ (διότι αὐτὸ ἔλεγον καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου), θὰ δώσῃ ὁ Υἱὸς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν διαφέρει ἀπὸ ἡ-

ἡμῶν δόξειεν οὐδὲ μονογενῆς ἂν εἴη ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχη-
 κῶς τὴν τοῦ Υἱὸς προσηγορίαν. Καὶ γὰρ, ὡς φασί, προγνωσθεῖς
 ἐσεσθαι τοιοῦτος προλαμβάνη καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι δέχεται τό
 τε ὄνομα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ' οὐδὲν διοίσει τῶν
 5 μετὰ τὰς πράξεις λαμβανόντων τὸ ὄνομα, ἕως οὕτω καὶ αὐτὸς
 Υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται. Καὶ γὰρ Ἀδὰμ προλαμβάνων τὴν
 χάριν καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲν διή-
 νεγκεν οὔτε τοῦ Ἐνώχ, ὃς μετὰ χρόνον τῆς γενέσεως εὐαρεστή-
 σας μετετέθη, οὔτε τοῦ ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ μετὰ τὰς πράξεις
 10 ἀρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ποτε ληστοῦ, ὃς
 διὰ τὴν ὁμολογίαν ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθὺς εἰς τὸν παράδεισον
 ἐσεσθαι.

7. Ἄλλ' ἐν τούτοις διωκόμενοι λέξουσιν ἴσως, ὃ πολλάκις
 λέγοντες ἠσχύνθησαν. Ὅπως νομίζομεν τὸν Υἱὸν πλέον ἔχειν
 15 παρὰ τὰ ἄλλα καὶ διὰ τοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόνος μὲν
 αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα πάντα παρὰ τοῦ
 Θεοῦ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθη. Τίς ἄρα ταύτην ὑμῖν τὴν μωρὰν
 καὶ καινὴν ἐπίνοιαν ὑπέβαλεν, ἵνα εἴπητε· Ὅσον μὲν Υἱὸν μόνον
 μόνος ὁ Πατὴρ αὐτοῦργησε, τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γέ-
 20 γονεν ὡς δι' ὑπουργοῦ. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη
 μόνον αὐτοῦργῆσαι τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, τὰ δ' ἄλλα οὐκέτι, ἀσεβὲς
 τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι μάλιστα τοὺς ἀκούσαντας
 Ἡσαίου λέγοντος· «Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ
 ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιήσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξεύρεσις
 25 τῆς φρονήσεως αὐτοῦ». Καὶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινώσι

1. Βλ. Γεν. 5, 24.

2. Βλ. Β' Κορ. 12, 4.

3. Βλ. Λουκ. 23, 43.

μᾶς, ὅτι δὲν εἶναι μονογενῆς καὶ ὅτι ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὴν προσηγορίαν τοῦ Υἱοῦ ἕνεκα τῆς ἀρετῆς του. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη, ὅπως αὐτοὶ λέγουν, ἐπειδὴ ἦτο γνωστὸν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ γίνῃ ἐνάρετος, λαμβάνῃ ἐκ τῶν προτέρων καὶ δέχεται κατὰ τὴν γένεσίν του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος, καὶ πάλιν δὲν διαφέρει ἀπὸ ὅσους λαμβάνουν τὸ ὄνομα μετὰ τὰ πράξεις, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸς ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι Υἱὸς κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Διότι καὶ ὁ Ἄδὰμ, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν χάριν καὶ ταυτοχρόνως πρὸς τὴν γένεσίν του ἐτέθη εἰς τὸν παράδεισον δὲν διαφέρει οὔτε ἀπὸ τὸν Ἐνώχ, ὁ ὁποῖος μετεφέρθη ἐκεῖ μετὰ τὴν γένεσίν του, ἀφοῦ εὐηρέστησεν εἰς τὸν Θεόν¹, οὔτε ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, ὁ ὁποῖος ἀνηρπάγη εἰς τὸν παράδεισον² μετὰ τὰς πράξεις, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τὸν πρῶην ληστήν, ὁ ὁποῖος χάρις εἰς τὴν ὁμολογίαν του ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ εὐρεθῆ ἀμέσως εἰς τὸν παράδεισον³.

7. Κατηγορούμενοι ὁμως οὕτως, ἴσως θὰ εἴποῦν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον πολλάκις εἶπαν καὶ ἐντροπιάσθησαν· Ἐνομίζομεν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπερέχει κατὰ τοῦτο ἐναντι τῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο λέγεται μονογενῆς, ὅτι δηλαδὴ μόνος αὐτὸς ἔγινεν ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ποῖος τάχα σᾶς ἐνέπνευσε αὐτὴν τὴν ἀνόητον καὶ νεόκοπον σκέψιν, νὰ λέγετε· Τὸν μὲν Υἱὸν μόνον ἐδημιούργησε μόνος ὁ Πατὴρ ἰδίαις χερσί, ὅλα τὰ ἄλλα ὁμως ἔχουν γίνεαι διὰ τοῦ Υἱοῦ ὡς βοηθοῦ. Διότι ἂν ὁ Θεὸς ἠρκέσθη εἰς τὴν δημιουργίαν μόνον τοῦ Υἱοῦ ἰδίαις χερσί, ὄχι ὁμως καὶ τῶν ἄλλων, διότι ἐκουράσθη, εἶναι ἀσεβεῖς παρόμοιοι συλλογισμοὶ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἤκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαίου· «Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ»⁴. Ἀντιθέτως μάλιστα, αὐτὸς δίδει

4. Ἡσ. 40, 48.

δίδωσιν ἰσχὺν καὶ διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ τοὺς κάμνοντας ἀναπαύει. Εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ μετὰ τὸν Υἱὸν ἀθουργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. Οὐκ ἔστι γὰρ τύφος ἐν τῷ Θεῷ, ὅς γε μετὰ τοῦ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον κατέρχεται, καὶ
 5 διὰ μὲν τὸν Ἀβραάμ διορθοῦται τὸν Ἀβιμέλεχ χάριν τῆς Σάρρας, τῷ δὲ Μωυσῆ ἀνθρώπῳ ὄντι στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ, καὶ εἰς μὲν τὸ Σινᾶ ὄρος κατέρχεται, τῷ δὲ λαῷ συνεπολέμει κρυφαίᾳ χάριτι τὸν Ἀμαλήκ. Ψεύδεσθε δὲ ὁμῶς καὶ τοῦτο λέγοντες· «Αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς». Αὐτὸς τέ
 10 ἔστιν ὁ διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ τὰ πάντα τὰ τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ποιήσας, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τὴν κτίσιν, ὥστε εἰπεῖν τοῦτο μὲν τοῦ Πατρὸς, τοῦτο δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐνός ἐστι Θεοῦ ὡς χειρὶ χρωμένου τῷ ἰδίῳ Λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα. Καὶ τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε
 15 ταῦτα πάντα». Ὁ δὲ Παῦλος τοῦτο μαθὼν ἐδίδασκεν· «Εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα». Αὐτὸς γοῦν αἰεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ καὶ ἀνατέλλει, ταῖς δὲ νεφέλαις ἐντέλλεται καὶ βρέχει ἐπὶ μίαν μερίδα, ἐφ' ἣν δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνεται καὶ τὴν γῆν κελεύει τοὺς καρ-
 20 ποὺς ἀποδιδόναί, τὸν δὲ Ἰερουσίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει. Εἰ δὲ ταῦτα νῦν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου ποιῆσαι· μέρη δὲ τῶν ὄλων ἐστὶ ταῦτα.

8. Εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδύνατο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκράτου χει-
 25 ρὸς τοῦ ἀγενήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ Υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς δι' ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ Υἱοῦ γέγονε. Καὶ τοῦτο γὰρ Ἀστέριος ὁ θύσας ἔγραψεν, ὁ

1. Βλ. Γεν. 46, 4.

2. Βλ. Γεν. 20, 1 κ. ἐξ.

3. Βλ. Ἔξ. 19, 18.

4. Βλ. Ἔξ. 17, 1 κ. ἐξ.

5. Ψαλμ. 99, 3.

6. Ἦσ. 66, 2.

δύναμιν εἰς τοὺς πεινῶντας καὶ ἀνακουφίζει διὰ τοῦ Λόγου τοὺς κουρασμένους. Ἐξ ἴσου ἀσεβὲς εἶναι ὅτι ἀπηξίωσε νὰ δημιουργήσῃ τὰ μετὰ τὸν Υἱὸν ὁ ἴδιος ὡς εὐτελεῖ. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀλαζονείαν, ἀφοῦ κατέρχεται εἰς τὴν Αἴγυπτον μὲ τὸν Ἰακώβ¹, ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν Ἀβραάμ διορθώνει τὸν Ἀβιμέλεχ ἔναντι τῆς Σάρρας², ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Μωϋσῆ, παρ' ὅτι ἄνθρωπον, στόμα πρὸς στόμα, κατέρχεται εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ³ καὶ πολεμεῖ διὰ τῆς μυστικῆς χάριτός του μὲ τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Ἀμαλήκ⁴. Ψεύδεσθε ὅμως καὶ ὅταν προσάγετε τὸ χωρίον· «Αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς»⁵. Αὐτὸς εἶναι ὁ διὰ τοῦ Λόγου του δημιουργήσας τὰ πάντα, μεγάλα καὶ μικρά, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαιρέσωμεν τὴν κτίσιν καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι αὐτὸ μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς, αὐτὸ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶναι ἐνὸς Θεοῦ, ὁ ὅποιος χρησιμοποιεῖ ὡς χεῖρα τὸν Λόγον του καὶ δι' αὐτοῦ δημιουργεῖ τὰ πάντα. Αὐτὸ ἀπεκάλυψεν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς λέγων· «Ἡ χεῖρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα»⁶. Ὁ Παῦλος δὲ τὸ ἔμαθε καὶ εἶπε· «Εἰς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα»⁷. Αὐτός, λοιπὸν, πάντοτε καὶ τώρα λέγει εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἀνατέλλει, διατάσσει τὰ σύννεφα καὶ βρέχουν εἰς ἓνα τόπον, ὅπου δὲ δὲν πίπτει βροχὴ ξηραίνεται ἡ γῆ· ἐπίσης προστάσσει τὴν γῆν νὰ παράγῃ καρπούς καὶ πλάσσει τὸν Ἰερεμίαν εἰς τὰ μητρικὰ σπλάγχχνα⁸. Ἄν λοιπὸν τώρα πράττῃ ὁ ἴδιος ὅλα αὐτά, ἀναμφιβόλως δὲν ἀπηξίωσε νὰ πράξῃ τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου του καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν· διότι τὰ ἀναφερθέντα εἶναι μέρη τοῦ συνόλου.

8. Ἐκτὸς ἂν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο τὰ ὑπόλοιπα δημιουργήματα νὰ βαστάξουν τὴν ἐργασίαν τῆς παντοδυναμίου χειρὸς τοῦ ἀγενήτου, ἔγινε μόνος ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἔγιναν ἀπὸ τὸν συμπαραστάτην καὶ βοηθὸν Υἱόν. Πράγματι δὲ ὁ Ἀστέριος, ὁ ὅποιος ἐθυσίασε κατὰ τὸν

7. Α' Κορ. 8, 6.

8. Βλ. Ἱερ. 1, 5.

δὲ Ἄρειος μεταγράψας δέδωκε τοῖς ἰδίοις· καὶ λοιπὸν ὡς καλὰ μω τεθραυσμένω χρωῖνται τῷ ῥηματίῳ τούτῳ ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ παράφρονες. Εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν τὰ γενητὰ βαστάξαι τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ—ἔστι δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ Υἱὸς

5 εἰς τῶν γενητῶν—πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ; Καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται, μεσίτου γέγονε χρεία, γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἔστιν ὁ Υἱός, ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον τινὰ εἶναι, ἵνα κτισθῆ. Τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτοῦ κτίσματος τυγχάνοντος ἄραρον ὅτι κάκεινος ἐδέετο μεσίτου ἑτέρου

10 πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν. Κἂν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσῃ τὸν ἐκείνου μεσίτην, ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν. Οὕτω δὲ αἰεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου οὐδὲ ἡ κτίσις συστήναι δυνήσεται διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ὡς λέγετε, μηδένα τῶν γενητῶν βαστάξαι τὴν ἄκρατον χεῖρα τοῦ ἀγενήτου. Εἰ δὲ τὸ ἄτοπον συνορῶντες

15 ἄρχεσθε λέγειν, ὅτι ὁ Υἱὸς κτίσμα ὢν ἱκανὸς γέγονεν, ὥστε ὑπὸ τοῦ ἀγενήτου γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα δυνατὰ ἦν παρὰ τοῦ ἀγενήτου ὑπουργηθῆναι—κτίσμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κάκεινος ὡσπερ οὖν καὶ ταῦτα πάντα ἐστί. Καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ Λόγου ἡ γένεσις κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ

20 μωρὰν ὑμῶν ἐπίνοιαν, αὐτάρκους ὄντος τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα αὐτουργεῖν πάντων τε τῶν γενητῶν δυναμένων τὴν ἄκρατον χεῖρα βαστάξαι τοῦ Θεοῦ. Ἄνοήτου δὴ οὐσίας αὐτῶν τῆς τοιαύτης φρενοβλαβείας, ἴδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν ἀσεβῶν τὸ σόφισμα πλέον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀνα-

25 φανείη. Ἄδὰμ μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ πάλιν τὸν Ἄδὰμ πλέον τι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἔχειν ἢ διαφέρειν τῶν μετ' αὐτὸν ἂν τις φήσειεν, εἰ

1. Ὁ Ἄστέριος ὁ σοφιστὴς ἡ Καππαδόκης ὑπῆρξε συμμαθητὴς τοῦ Ἄρειου (συλλουκισανιστῆς). Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ (303/4) ἔβησεν εἰς τὰ εἰδωλα, ἀλλὰ μετανοήσας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μετάρχη εἰς τὴν ἀρειανικὴν ἔριδα ἐνεργῶς ὑποστηρίζων τὰς θέσεις τῶν μετριοπαθῶν Ἀρειανῶν. Ἀπέθανε τὸ 341.

διωγμόν¹, ἔγραψε καὶ αὐτό, ὁ δὲ Ἄρειος τὸ ἀντέγραψε καὶ τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς ὄπαδούς του· ἔτσι λοιπὸν χρησιμοποιοῦν αὐτὸ τὸ ὅμοιον μὲ σπασμένον κάλαμον φρασίδιον οἱ ἀνόητοι, χωρὶς νὰ ἐννοοῦν τὴν σαθρότητα του. Διότι, ἂν ἦτο ἀδύνατον νὰ βαστάξουν τὰ δημιουργήματα τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ—εἶναι δὲ κατὰ τὴν ἄποψίν σας καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα—πῶς ἠδυνήθη αὐτὸς νὰ γίνῃ ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν; Καὶ ἂν, διὰ νὰ γίνουν τὰ δημιουργήματα, ὑπῆρξεν ἀνάγκη μεσίτου, εἶναι δὲ δημιούργημα κατὰ τὴν ἄποψίν σας ὁ Υἱός, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐν μέσον, διὰ νὰ δημιουργηθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μεσίτης θὰ ἦτο πάλιν καὶ αὐτὸς κτίσμα, προφανῶς καὶ ἐκεῖνος θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἄλλου μεσίτου διὰ τὴν ἰδικὴν του ὑπαρξιν. Καὶ ἂν δεχθῇ τις τὴν ὑπαρξιν ἄλλου, θὰ δεχθῇ ἐπὶ πλέον τὸν μεσίτην ἐκείνου, ὥστε τελικῶς νὰ συνεχίσῃ οὕτως ἐπ' ἀπειρον. Ἐτσι μὲ τὴν ἀέναον ἀναζήτησιν τοῦ μεσίτου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ ὑπόστασιν ἢ κτίσις, ἀφοῦ δὲν δύναται, ὅπως λέγετε, οὐδὲν κτίσμα νὰ βαστάξῃ τὴν παντοδύναμον χεῖρα τοῦ ἀγενήτου. Ἄν δὲ ἀντιληφθῆτε τὸ ἄτοπον καὶ ἀρχίσετε νὰ λέγετε ὅτι ὁ Υἱός, παρ' ὅτι κτίσμα, εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν ἀγένητον, θὰ ἀντιτείνω ὅτι κατ' ἀνάγκην καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα κτίσματα εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀγένητον—διότι καὶ ὁ Υἱός εἶναι κατὰ τὴν ἄποψίν σας κτίσμα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅλα αὐτά. Συνεπῶς θὰ ἦτο περιττὴ ἡ γένεσις τοῦ Λόγου κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ ἀνόητον θεωρίαν σας, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι αὐτάρκης καὶ δύναται μόνος νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, ὅλα δὲ τὰ δημιουργήματα δύναται νὰ βαστάξουν τὴν παντοδύναμον χεῖρα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀνόητος αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ παραλογισμὸς τῶν ἀίρετικῶν· ἄς ἴδωμεν ὁμως μήπως αὐτὸ τὸ σόφισμα τῶν ἀσεβῶν ἀποδειχθῇ πλέον παράλογον ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ὁ Ἀδὰμ μόνος ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν διὰ τοῦ λόγου· αὐτὸ ὁμως δὲν δίδει εἰς τὸν Ἀδὰμ πλεονέκτημα ἢ διαφορὰν ἔναντι ὄλων τῶν μεταγενεστέρων ἀνθρώπων, θὰ ἔλεγέ τις·

μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ πεποιήται καὶ πέπλασται, ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ γεννώμεθα καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους συνιστάμεθα, ἕως μόνου καὶ αὐτὸς ἐκ γῆς ἐπλάσθη, καὶ μὴ ὢν πρότερον, ὕστερον γέγονεν.

- 5 9. Εἰ δὲ καὶ πλέον τις τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ κατη-
 ξιωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐν τιμῇ καὶ μὴ τῇ φύσει
 τὸ πλέον εἰς αὐτόν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω. Ἐκ γῆς γὰρ γέγονεν,
 ὥσπερ καὶ πάντες, καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν Ἀδὰμ
 αὕτη καὶ νῦν καὶ αἰεὶ τοὺς μετ' ἐκείνους πάλιν πλάττει καὶ δια-
 10 συνίστησι. Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸς τῷ μὲν Ἰερεμῖα, ὡς προ-
 εῖπον, φησὶν· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε». *Περὶ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάν-
 τα».* Καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου φησὶν· «Οὕτω λέγει Κύριος ὁ
 λυτρούμενός σε καὶ πλάσσω σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ Κύριος ὁ συν-
 15 τελῶν πάντα ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν
 γῆν». Ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο γινώσκων ἔφαλλεν· «Αἱ χεῖρές σου
 ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με». Καὶ ὁ ἐν τῷ Ἡσαΐα λέγων·
 «Οὕτω λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαυτῶ»
 τοῦτο σημαίνει. Οὐκοῦν κατὰ τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει,
 20 κἂν προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ συνιστάμεθα καὶ
 κτιζόμεθα πάντες. Εἰ τοίνυν οὕτως, ὧ Ἀρειανοί, καὶ περὶ
 τοῦ Θεοῦ φρονεῖτε, ὅτι οὕτω καὶ αὐτὸς ὑπέστη καὶ γέγονεν,
 οὐδὲν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν διοίσει, ἕως καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ γέγονε καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ συνεκτίσθη
 25 τοῦ ὀνόματος ἢ χάρις. Εἰς γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτός, ἀφ' ὧν λέγετε,
 περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς τὸ Πνεῦμά φησιν· «Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγε-
 νήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν»). Τίς τοίνυν ἐστίν,

1. Ἰερ. 1, 5.

2. Ἡσ. 66, 2.

3. Ἡσ. 44, 24.

4. Ψαλμ. 118, 73.

5. Ἡσ. 49, 5.

βεβαίως μόνος αὐτὸς ἐδημιουργήθη καὶ ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἐνῶ ἡμεῖς ὅλοι γεννώμεθα ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ ὑπάρχομεν διὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους· ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι μόνον αὐτὸς ἐπλάσθη ἀπὸ χῶμα καὶ ἐνῶ προηγουμένως δὲν ὑπῆρχε, μετὰ ταῦτα ἀπέκτησεν ὕπαρξιν.

9. Ἄν δὲ κανεὶς θέλῃ νὰ προσδώσῃ κάποιον πλεονέκτημα εἰς τὸν πρωτόπλαστον, ἐπειδὴ κατηξιώθη νὰ πλασθῆ ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἃς ἀναγάγῃ τὸ πλεονέκτημα εἰς τὴν τιμὴν καὶ ὄχι εἰς τὴν φύσιν. Διότι ἔγινε καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως ὅλοι, καὶ ἡ χεὶρ ἢ ὁποῖα ἐπλάσε τότε τὸν Ἀδὰμ, πλάττει τῶρα καὶ πάντοτε τοὺς ἀπογόνους καὶ χορηγεῖ εἰς αὐτοὺς τὴν ὕπαρξιν. Αὐτὸ δέ, ὡς ἤδη εἶπα, λέγει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἱερεμίαν· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι, ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε»¹. Ὁμοίως διὰ τὸ σύμπαν εἶπεν· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε πάντα ταῦτα»². Ὁμοίως λέγει πάλιν εἰς τὸν Ἡσαΐαν· «Οὕτω λέγει Κύριος, ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσσων σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ Κύριος ὁ συντελῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν»³. Ὁ Δαυὶδ δὲ γνωρίζων αὐτὸ ἔψαλλεν· «Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλάσαν με»⁴. Αὐτὸ σημαίνει ἐπίσης ὁ λόγος τοῦ Ἡσαΐου· «Οὕτω λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαυτῶ»⁵. Συνεπῶς οὐδόλως διαφέρει ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ τὴν φύσιν, ἔστω καὶ ἂν προηγήται χρονικῶς, διότι ὑπὸ τῆς ἰδίας χειρὸς ἀποκτῶμεν ὑπόστασιν καὶ δημιουργούμεθα ὅλοι. Ἄν λοιπόν, Ἀρειανοί, αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχετε καὶ διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέκτησεν ὑπόστασιν καὶ ἔγινεν καὶ αὐτός, οὐδόλως θὰ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἄποψίν σας ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε καὶ ἔγινε καὶ ἀφοῦ ἡ χάρις τοῦ ὀνόματος ἐδημιουργήθη καὶ δι' αὐτὸν ἕνεκα τῆς ἀρετῆς του. Διότι, κατὰ τοὺς λόγους σας, εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνας ἐξ ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων λέγει τὸ Πνεῦμα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς· «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν»⁶. Εἰς ποῖον ὁμως ἔδωσεν ἐντολήν ὁ Θεός, διὰ

6. Ψαλμ. 32, 9.

ὧ ὁ Θεὸς ἐνετείλατο, ἵνα καὶ οὗτος κτισθῆ; Εἶναι γὰρ δεῖ Λόγον, ὧ ἐντέλλεται ὁ Θεὸς καὶ ἐν ὧ τὰ ποιήματα κτίζεται. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε δεῖξαι ἕτερον παρὰ τὸν ἀρνεῖσθε Λόγον, εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἐννοίαν ἐπινοήσητε. **Ναὶ γάρ, φήσουσιν, εὐρο-**
5 **μεν· ἦν ποτε λεγόντων καὶ τῶν περὶ Εὐσεβίον ἤκουσα· Ἐπι**
τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχει τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ λέγεσθαι
μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν, ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς μετέχει
τοῦ Πατρὸς, τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ Υἱοῦ μετέχει· Κεκμηκάσι
ἤδη μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα ὡς τὰ
10 **χρῶματα, δειχθήσονται δὲ ὁμοίως καὶ οὕτως ὡς οἱ ἐκ τῆς γῆς**
κενολογοῦντες καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἰδίαις ἐν-
νοίαις.

10. **Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἡμεῖς δὲ τοῦ Υἱοῦ**
υἱοὶ καλούμεθα, πιθανὸν ἦν αὐτῶν τὸ πλάσμα· εἰ δὲ τοῦ Θεοῦ
15 **καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα, οὗ καὶ αὐτὸς ἐστὶν Υἱός, δηλονότι**
καὶ ἡμεῖς τοῦ Πατρὸς μετέχομεν τοῦ λέγοντος· «Υἱὸς ἐ-
γέννησα καὶ ὑψωσα». **Εἰ μὴ γὰρ μετείχομεν αὐτοῦ, οὐκ ἔλε-**
γεν ἔγέννησα· **εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερος ἀλλ' αὐτὸς**
ἡμῶν ἐστι Πατήρ. **Καὶ οὐ διαφέρει πάλιν, εἰ πλέον ἐκεῖνος**
20 **ἔχει καὶ πρῶτον γέγονεν ἡμεῖς δὲ εἰ ἔλαττον καὶ ὕστερον γε-**
γόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν καὶ τοῦ αὐτοῦ
Πατρὸς υἱοὶ λεγόμεθα. **Τὸ γὰρ πλέον καὶ ἔλαττον οὐ τὴν**
φύσιν ἄλλην δείκνυσιν, ἐκάστῳ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἢ προᾶξις τοῦ-
το προστίθησι καὶ ὁ μὲν ἐπὶ δέκα πόλεων, ὁ δὲ ἐπὶ πέντε
25 **καθίσταται· καὶ οἱ μὲν καθέζονται («Ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρι-**
νοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ»), οἱ δὲ ἀκούουσι («Δεῦτε
οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου»)· καὶ· «Ἐὐ δούλε ἀγαθὲ καὶ

1. Πρβλ. Ἰω. 3, 31.

2. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

3. Ἦσ. 1, 2.

4. Βλ. Λουκ. 19, 17 - 19.

νά κτισθῆ καὶ αὐτός; Διότι πρέπει νὰ ὑπάρχη Λόγος, εἰς τὸν ὁποῖον δίδει ἐντολὴν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου κτίζονται τὰ δημιουργήματα. Δὲν δύνασθε ὁμως νὰ παρουσιάσετε Λόγον διάφορον ἀπὸ αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἀρνεῖσθε, ἐκτὸς ἂν πάλιν ἐπινοήσετε κάποιαν ἔννοιαν. Ναί, πράγματι, θὰ εἴπουν, εὐρομεν· ἤκουσα δὲ νὰ τὴν λέγουν ἄλλοτε καὶ οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου· Ἔνομίζομεν ὅτι κατὰ τοῦτο πλεονεκτεῖ ἔναντι τῶν ἄλλων ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δι' αὐτὸ λέγεται μονογενής, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς μετέχει εἰς τὸν Πατέρα, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα μετέχουν εἰς τὸν Υἱόν'. Ἔχουν βεβαίως ἤδη ἀποκάμει νὰ μεταβάλουν καὶ νὰ παραλλάσουν συνεχῶς τοὺς λόγους των ὡς χρώματα· ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν τακτικὴν θ' ἀποδειχθῆ ὅτι οἱ γήϊνοι¹ λέγουν μάταια πράγματα καὶ κυλίνονται εἰς τὰς ἐννοίας των ὡς εἰς βόρβορον².

10. Ἐὰν βεβαίως ἐκεῖνος μὲν ἀπεκαλεῖτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ υἱοὶ τοῦ Υἱοῦ, θὰ ἦτο ἀληθὴς ὁ ἰσχυρισμὸς των· ἂν ὁμως λεγώμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου εἶναι καὶ αὐτὸς Υἱός, προφανῶς μετέχομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν Πατέρα κατὰ τοὺς λόγους του· «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψώσα³. Διότι, ἂν δὲν μετείχαμεν εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἔλεγεν ἑγέννησα· ἂν ὁμως μᾶς ἐγέννησεν αὐτός, αὐτός—καὶ ὄχι κάποιος ἄλλος—εἶναι Πατήρ. Δὲν διαφέρει ὁμως πάλιν, ἂν ἐκεῖνος ἔχη κάτι περισσότερον, ὅτι δηλ. ἔγινε πρῶτος, ἐνῶ ἡμεῖς ὑστεροῦμεν κατὰ τὸ ὅτι ἐγίναμεν μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ μετέχομεν ὅλοι εἰς τὸν αὐτὸν Πατέρα, τοῦ ὁποῖου λεγόμεθα υἱοί. Διότι αὐτὸ τὸ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον δὲν ἀποδεικνύει διαφορὰν εἰς τὴν φύσιν, ἀφοῦ προστίθεται εἰς καθένα ἀπὸ τὴν ἐνάρετον διαγωγὴν του· καὶ ἄλλος μὲν καθίσταται κύριος ἐπὶ δέκα πόλεων ἄλλος δὲ ἐπὶ πέντε⁴. ἄλλοι πάλιν κάθηται «Ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ»⁵, ἄλλοι δὲ ἀκούουν τὸ «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου»⁶· καὶ τὸ «Εὐ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ

5. Ματθ. 19, 28.

6. Ματθ. 25, 34.

- πιστέ». Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦντες εἰκότως φαν-
τάζονται τοιοῦτου Υἱοῦ ἀεὶ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν Πατέρα μηδὲ
τὸν τοιοῦτον Υἱὸν ἀεὶ εἶναι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα γε-
γενῆσθαι καὶ μὴ εἶναι πρὶν γεννηθῆ· ἄλλος γὰρ ἐστὶν οὗτος
5 παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν
ἔτι τούτους οὐκ ἔστιν εὐαγὲς — μᾶλλον γὰρ Σαδδουκαίων καὶ
τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα — λείπει ἄρα κατὰ
τὴν ἑτέραν διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστὶν υἱός,
λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν· τὸ γὰρ ἐκ τινοσ φύσει
10 γεννώμενον καὶ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον υἱὸν οἶδεν ἢ φύσις,
καὶ τοῦτο τοῦ ὀνόματος ἐστὶ τὸ σημαινόμενον. Ἀρ' οὖν ἀν-
θρωποπαθῆς ἢ τοῦ Υἱοῦ γέννησις — τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκεί-
νους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες. Οὐδα-
μῶς. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός, ἐπεὶ μηδὲ οἱ ἄνθρωποι ὡς
15 ὁ Θεός. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἕλης καὶ ταύτης οὐσης παθητικῆς
ἐκτίσθησαν, ὁ δὲ Θεός ἄυλος καὶ ἀσώματος. Εἰ δὲ αἱ αὐταὶ λέ-
ξεις ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται Γρα-
φαῖς, ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Παῦ-
λος, προσέχειν τῇ ἀναγνώσει καὶ οὕτω διακρίνειν καὶ κατὰ τὴν
20 ἐκάστον τῶν σημαινομένων φύσιν τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν
καὶ μὴ συγχέειν τὴν διάνοιαν, ὥστε τὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ἀνθρωπί-
ως νοεῖν μηδὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς περὶ Θεοῦ ποτε λογίζεσθαι.
Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸν οἶνον ὕδατι μίξαι καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπι-
βάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῷ θεῷ πυρὶ.
- 25 11. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς κτίζει, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν
εἶρηται. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ὢν ἐστὶ, λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι

1. Ματθ. 25, 23.

2. Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, αἰρετικὸς γενόμενος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τὸ 260 τῇ ὑποστηρίξει τῶν βασιλέων τῆς Παλμύρας. Καθαιρεθεὶς τὸ 268 ἐξεδιώχθη μόλις τὸ 272 τῇ ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος Αὔρηλιανοῦ. Διεκρίνετο διὰ τὴν διαλεκτικὴν του δεινότητα. Εἶχεν ἰουδαϊζούσας ἀπόψεις καὶ ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

3. Βλ. Α' Τιμ. 4, 13.

πιστέ»¹. Ἐπειδή, λοιπόν, ἔτσι σκέπτονται οἱ αἵρετικοί, εὐλόγως φαντάζονται ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Πατὴρ τοιοῦτου εἶδους Υἱοῦ αἰωνίως καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Υἱὸς δὲν ὑπάρχει διηνεκῶς, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ὡς κτίσμα καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν, πρὶν γεννηθῆ· διότι εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι ἀσέβεια νὰ ὑποστηρίζουν εἰσέτι παρόμοια πράγματα—διότι αὐταὶ αἱ ἀπόψεις ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τοὺς Σαδδουκαίους καὶ τὸν Σαμοσατέα²—, ἀπομένει συνεπῶς τὸ ἄλλο νόημα τοῦ ὄρου 'υἱός', κατὰ τὸ ὅποιον εἶναι ὁ Ἰσαὰκ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὅταν λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὡς υἱὸν δηλαδὴ ἀναγνωρίζει ἡ φύσις τὸν γεννώμενον ἀπὸ κάποιον καὶ ὄχι τὸν ἀποκτώμενον δι' ἄλλου ἐξωτερικοῦ τρόπου, αὐτὸ δὲ σημαίνει καὶ τὸ ὄνομα 'υἱός'. Εἶναι, λοιπόν, ἄραγε ἀνθρωποπαθῆς ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ;—διότι ἴσως καὶ οἱ τωρινοὶ θελήσουν νὰ ἀντιπαραθέσουν ἐξ ἀγνοίας τὸ ἐπιχείρημα ἐκείνων. Οὐδόλως. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ὅπως ὁ Θεός. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐκτίσθησαν ἀπὸ ὕλην καὶ μάλιστα παθητικὴν, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι ἄυλος καὶ ἀσώματος. Ἄν δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε αἱ ἴδιαι λέξεις καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι τοῦτο τὸ ἔργον ἀνθρώπων διορατικῶν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Παύλου, νὰ προσέχουν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν³ καὶ νὰ διακρίνουν οὕτως ὥστε καὶ τὰ γραφόμενα νὰ ἀποσαφηνίζονται ἕκαστον κατὰ τὸ νόημα του καὶ νὰ μὴ συγχέωνται αἱ ἔννοιαι· ἔτσι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν Θεὸν δὲν θὰ νοηθοῦν ἀνθρωπίνως, οὔτε τὰ ἀνθρώπινα θὰ ἀναφεροῦν εἰς τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἡ ἀνάμιξις οἴνου καὶ ὕδατος⁴ καὶ ἡ προσθήκη ξένου πυρὸς εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου εὐρισκόμενον θεῖον πῦρ⁵.

11. Πράγματι καὶ ὁ Θεὸς κτίζει καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων λέγεται ὁμοίως ὅτι κτίζουν. Ὁμοίως ὁ μὲν Θεὸς εἶναι ὁ ὦν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄν-

4. Βλ. Ἦσ. 1, 22.

5. Βλ. Λευιτ. 10, 1.

εἶναι παρὰ Θεοῦ καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. Ἄρ' οὖν οὕτως ὁ
 Θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι; Ἡ οὕτως ὢν ἐστὶν ὡς ἄνθρωπος;
 Μὴ γένοιτο. Ἄλλως ἐπὶ Θεοῦ τὰς λέξεις λαμβάνομεν καὶ ἐτέ-
 ρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτας διανοοῦμεθα. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς
 5 κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι οὐδενὸς ἐπιδεόμενος, οἱ δὲ
 ἄνθρωποι τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται ἐδξάμενοι πρότερον
 καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ πάντα δη-
 μιουργήσαντος Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Πάλιν τε οἱ μὲν ἄν-
 θρωποι οὐδὲ δυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς εἶναι ἐν τόπῳ τυγχάνοντές
 10 εἰσι περιεχόμενοι καὶ συνεστῶτες ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ὁ δὲ
 Θεὸς ὢν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα καὶ ὑπ' οὐδενὸς
 περιεχόμενος, καὶ ἐν πᾶσι μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα
 καὶ δύναμιν, ἔξω δὲ τῶν πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύ-
 σιν. Ὡσπερ οὖν τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὄν-
 15 περ τρόπον ὁ Θεὸς κτίζει, οὐδ' οὕτως εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι, ὥσπερ
 ἐστὶν ὁ Θεός. Οὕτως ἄλλως ἐστὶν ἢ τῶν ἀνθρώπων γένεσις
 καὶ ἄλλως ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων
 τὰ γεννήματα μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσὶν, ἐπεὶ καὶ αὐτῶν
 τῶν σωμάτων ἢ φύσις οὐχ ἀπλή τις ἐστίν, ἀλλὰ ῥευστή, καὶ ἐκ
 20 μερῶν ἔχει τὴν σύνθεσιν. Ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες,
 καὶ πάλιν ἐπιρρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· δι-
 ἣν αἰτίαν καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες ὁ
 ἄνθρωποι. Ὁ δὲ Θεὸς ἀμερῆς ὢν ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθῆς
 τοῦ Υἱοῦ Πατῆρ. Οὐτε γὰρ ἀπορροή τοῦ ἀσωμάτου ἐστίν, οὐτ'
 25 ἐπιρροή τις εἰς αὐτὸν γίνεται ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἀπλοῦς δὲ ὢν
 τὴν φύσιν ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ Υἱοῦ Πατῆρ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο γὰρ
 καὶ μονογενῆς ἐστὶ καὶ μόνος ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἐστὶ,

θρώποι λέγεται ὅτι ὑπάρχουν ἀπὸ τὸν Θεὸν λαβόντες καὶ ἔχοντες τὴν ὑπαρξιν. Κτίζει, λοιπόν, μήπως ὁ Θεὸς ὅπως οἱ ἄνθρωποι; ἢ εἶναι «ὁ ὦν» ὅπως ὁ ἄνθρωπος; Μὴ γένοιτο. Ἄλλως ἐκλαμβάνομεν τὰς λέξεις, ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεὸν καὶ διαφοροτρόπως τὰς ἀντιλαμβανόμεθα, ὅταν ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ μὲν Θεὸς κτίζει χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἀνάγκην οὐδενός¹, ὅταν φέρῃ διὰ τοῦ Λόγου τοῦ τὰ ἀνύπαρκτα εἰς τὴν ὑπαρξιν· οἱ ἄνθρωποι ὁμως ἐπεξεργάζονται τὴν προϋπάρχουσαν ὕλην, ἀφοῦ προηγουμένως προσευχηθοῦν καὶ λάβουν τὴν τέχνην τῆς δημιουργίας ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου του. Ἄλλο παράδειγμα· οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ ἔχουν ὑπαρξιν καθ' ἑαυτοὺς, εὐρίσκονται εἰς τὸν χῶρον, περιέχονται εἰς αὐτὸν καὶ ἔχουν ὑπόστασιν χάρις εἰς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ὁμως ὑπάρχει καθ' ἑαυτόν, περιέχει τὰ πάντα καὶ εἰς οὐδὲν περιέχεται, κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δυνάμιν του ὑπάρχει εἰς ὅλα, κατὰ τὴν φύσιν του δὲ εὐρίσκεται πάλιν ἐκτὸς τῶν ὄλων. Ὅπως, λοιπόν, οἱ ἄνθρωποι δὲν κτίζουν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον κτίζει ὁ Θεός, ἔτσι πάλιν δὲν ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ὑπάρχει ὁ Θεός. Κατὰ συνέπειαν εἶναι ἄλλο πρᾶγμα γένεσις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄλλο ἐννοοῦμεν λέγοντες ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρός. Διότι τὰ μὲν ἀνθρώπινα γεννήματα εἶναι κατὰ τινὰ τρόπον μέρη τῶν γεννώντων, ἀφοῦ ἄλλωστε τὰ σώματα δὲν ἔχουν ἀπλήν φύσιν, ἀλλὰ ρευστήν, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ σύνθεσιν τῶν ἐπὶ μέρους. Δι' ἀπορροῆς γεννοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ πάλιν δι' εἰσροῆς λαμβάνουν τὰς τροφάς· δι' αὐτὸν τὸν λόγον γίνονται καὶ πολλῶν τέκνων πατέρες κατὰ καιροὺς οἱ ἄνθρωποι. Ὁ Θεὸς ὁμως, ὡς ἀδιαίρετος, εἶναι ἀπαθὴς Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἀμερίστως. Διότι οὔτε ἀπορροὴ τοῦ ἀσωμάτου εἶναι δυνατὴ, οὔτε εἰσροὴ εἰς αὐτόν, ὅπως εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ὡς ἀπλοῦς δὲ κατὰ τὴν φύσιν εἶναι Πατὴρ ἑνὸς καὶ μόνου Υἱοῦ. Δι' αὐτοῦ ἄλλωστε εἶναι μονογενὴς καὶ μόνος ὑπάρχει εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πα-

μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν ὁ Πατὴρ λέγων· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα). Λόγος δέ ἐστιν οὗτος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ Πατρὸς νοεῖν δυνατόν. Λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος καὶ μέ-

5 ρος γεννᾶται, μή τι γε ὁ τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ καθέζεται μὲν αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὡς Λόγος· ἔνθα γὰρ ἐστιν ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ τούτου Λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ στήκομεν κρινόμενοι παρ' αὐτοῦ ὡς ποιήματα. Καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ προσκυνητοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν

10 Κύριον καὶ Θεὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντες διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα καὶ ἄλλους παρ' ἐκεῖνον.

12. Τούτων δὲ οὕτως ὄντων σκοπεῖτω λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν καὶ γενέσθω τις αὐτοὺς ἐντρέπων, εἰ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων ἢ λόγον ἔχει

15 κἂν εἰς ἐνθύμησίν τινος ὅλως ἐλθεῖν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπη, ὅτι οὐκ ἔστιν αἰεὶ ὁ Υἱός. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξήλθε καὶ ὑπεραναβέβηκεν ἢ τοῦ Υἱοῦ γέννησις. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ

20 οὐκ ὄντες πρότερον ὕστερον γεγόναμεν· ὁ δὲ Θεὸς αἰεὶ ὢν αἰεὶ τοῦ Υἱοῦ Πατὴρ ἐστι. Καὶ τῶν μὲν ἢ γένεσις ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν· ἐπειδὴ δὲ «Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ», διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν

25 ὁ Υἱός, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ἡμῖν ἐκ τῶν ὀρωμένων λέγοντες· «Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ». Καὶ πάλιν· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀφόμεθα φῶς». Ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ

1. Βλ. Ἰω. 1, 18.

2. Ματθ. 3, 17.

3. Ματθ. 11, 27.

4. Ἐβρ. 1, 3.

5. Ψαλμ. 35, 10.

τρόσ¹, ὁ δὲ Πατὴρ ἀποκαλύπτει ὅτι μόνος αὐτὸς εἶναι ἐξ αὐτοῦ, λέγων· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠύδόκησα»². Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνοήσωμεν τὴν ἀπάθειαν καὶ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ Πατρὸς. Ἄλλωστε οὐδὲ ὁ ἀνθρώπινος λόγος γεννᾶται μὲ πάθος καὶ μερισμὸν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν αὐτὸς μὲν κάθηται ὡς Λόγος εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς· διότι ὅπου ὑπάρχει ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὁ Λόγος του· ἡμεῖς δὲ ἰστάμεθα διὰ νὰ κριθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ ὡς δημιουργήματα. Ἐπίσης, αὐτὸς μὲν προσκυνεῖται, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ προσκυνητοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ ὁμολογοῦμεν καὶ προσκυνοῦμεν αὐτὸν ὡς Κύριον καὶ Θεόν, ἐπειδὴ εἴμεθα κτίσματα καὶ διαφορετικοὶ ἀπὸ ἐκεῖνον.

12. Ἄφου ἔτσι, λοιπόν, τίθενται τὰ πράγματα, ἃς ἐξετάσῃ ὅποιος θέλει ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἃς βρεθῇ κάποιος νὰ τοὺς ἐλέγξῃ, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδικόν του γέννημα ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός ἢ ἂν εἶναι λογικόν καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ἀκόμη ὅτι ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησις ἐπισυνέβη μετὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν καὶ ἔτσι ν' ἀποτολήμῃ νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει αἰωνίως ὁ Υἱός. Διότι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ὑπερηκόντισε καὶ ὑπερέβη τὰς ἀνθρωπίνας ἐννοίας. Διότι ἡμεῖς μὲν γινόμεθα πατέρες τῶν τέκνων μας ἐν χρόνῳ, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀνύπαρκτοι προηγουμένως, ἀπεκτέησαμεν ὕστερον ὕπαρξιν· ὁ Θεὸς ὅμως, ὑπάρχων αἰωνίως, εἶναι Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ αἰωνίως. Ἐξ ἄλλου ἡ μὲν γένεσις τῶν ἀνθρώπων πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς γεννήτορας· ἐπειδὴ ὅμως «Οὐδεὶς εἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ»³, διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεκάλυψεν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, μᾶς ἔδωσαν μίαν ἰδέαν δι' ὅσα εἶδον λέγοντες· «Ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»⁴. Ἄλλοῦ πάλιν λέγουν· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»⁵. Ἄλλοῦ δὲ μεμ-

ὁ Λόγος φησίν· «Ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»· αὕτη δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἢ λέγουσα· «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος». Καὶ μικρὸν μὲν ἐστὶ τὸ παραδειγμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ ποθοῦμενον, δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον τῆς ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν καὶ μὴ νομίζειν ἴσην τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Τίς γὰρ δύναται κἄν λογίσασθαι μὴ εἶναι ποτε τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπη μὴ εἶναι αἰεὶ τὸν Υἱόν, ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ; Ἡ τίς ἱκανὸς διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίον τὸ ἀπαύγασμα ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαι ποτε τῆς ζωῆς ἔρημον, ἵνα καὶ μανεῖς εἴπη, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή», ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ λέγων· «Ὁ ἐμὲ ἐωρακῶς ἐώρακε τὸν Πατέρα»; Οὕτω γὰρ ἡμᾶς οἱ ἅγιοι βουλόμενοι νοεῖν τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασι, καὶ ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβὲς τοιαύτας ἐχούσας τῆς Γραφῆς τὰς εἰκόνας ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ Κυρίου διανοεῖσθαι τῶν μήτε γεγραμμένων μήτε τινὰ διάνοιαν εἰς εὐσέβειαν ἐχόντων.

13. Οὐκοῦν λοιπὸν λεγέτωσαν, πόθεν ἄρα καὶ οὗτοι μαθόντες ἢ τίνος αὐτοῖς παραδεδοκῶτος τοιαῦτα περὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπονοεῖν ἤρξαντο. Ἀνέγνωμεν, φήσουσιν, ἐν ταῖς Παροιμίαις· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῦτο λέγειν ἐδόκουν, καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας, ὅτι διὰ πολλῶν μὲν ἀποδείξεων ἀνατρεπόμενοι καὶ οὗτοι κατεγινώσκοντο, τοῦτο δὲ ὅμως αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες ἐν τῶν κτισμάτων τὸν Υἱὸν εἶναι ἔλεγον καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ καὶ λίαν ὀρθήν, ἣν εἰ καὶ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς

1. Βαρ. 3, 12.

2. Ἱερ. 2, 13.

3. Ἱω. 14, 6.

4. Ἱω. 14, 9.

φόμενος τὸν Ἰσραὴλ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ λέγει· «Ἐγκατέλειψες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»¹. πηγὴ δὲ εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος»². Τὸ παράδειγμα βεβαίως εἶναι μικρὸν καὶ δὲν ἀντιστοιχεῖ πλήρως πρὸς τὰ πράγματα, δύναται ὅμως νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πέραν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὥστε νὰ μὴ θεωρῶμεν ὁμοίαν τὴν ἰδικὴν μας καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ. Διότι ποῖος θὰ ἠδύνατο ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῆ ὅτι ἡ ἀκτινοβολία κάποτε δὲν ὑπῆρχε, καὶ ἔτσι νὰ τολμήσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι αἰώνιος ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν πρὶν γεννηθῆ; Ποῖος δὲ ἀποτολμᾷ νὰ διαχωρίσῃ τὴν ἀκτινοβολίαν ἀπὸ τὸν ἥλιον ἢ νὰ φαντασθῆ τὴν πηγὴν χωρὶς τρεχούμενον ὕδωρ, ὥστε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν τρελλὴν ἀποψιν ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· «Ἐγὼ εἶμι ἡ ζωὴ»³ ἢ ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ὁ λέγων· «Ὁ ἐμὲ ἐώρακώς, ἐώρακε τὸν Πατέρα»⁴; Οἱ ἅγιοι, λοιπὸν, μᾶς ἔδωσαν τὰ παραδείγματα, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ κατανοῶμεν ὀρθῶς· εἶναι συνεπῶς ἀτοπον καὶ ἀσεβέστατον, ἀφοῦ ἡ Γραφὴ χρησιμοποιεῖ αὐτὰς τὰς εἰκόνας, νὰ ἐπινοῶμεν διὰ τὸν Κύριον ἄλλας, αἱ ὁποῖαι οὔτε εἰς τὴν Γραφὴν ἀνήκουν οὔτε συντελοῦν εἰς τὴν εὐσεβείαν.

13. Ἄς μᾶς εἰποῦν, λοιπὸν, οἱ αἰρετικοί, ἀπὸ ποῖον τέλος πάντων ἔμαθαν ἢ ποῖος τοὺς παρέδωσε νὰ λέγουν ὅσα ἤρχισαν νὰ ὑποστηρίζουν διὰ τὸν Σωτῆρα. Θὰ εἰποῦν· ἐδιαβάσαμεν εἰς τὰς Παροιμίας· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁵. Ἄλλωστε καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου αὐτὸ ἔλεγον καὶ σὺ μοῦ ἀνέφερες εἰς τὴν ἐπιστολὴν σου ὅτι, ὅταν καὶ οἱ τωρινοὶ μετὰ τὴν κατάρριψιν τῶν ἀπόψεων των διὰ πολλῶν ἀποδείξεων ἠσθάνοντο ὅτι ἔχουν γίνεαι καταγέλαστοι, ἀναφέροντες συνεχῶς αὐτὸ τὸ ρητὸν ὑπεστήριζαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ κτίσματα καὶ τὸν συγκατέλεγον εἰς τὰ δημιουργήματα. Νομίζω ὅμως ὅτι οὔτε αὐτὸ τὸ ρητὸν ἔχουν κατανοήσει ὀρθῶς· διότι τὸ νόημά του εἶναι εὐσεβὲς καὶ ὀρθότατον· ἂν,

5. Παροιμ. 8, 22.

δόξης ἐβλασφήμησαν. Τὰ γὰρ προειρημένα εἰς τὸ ζητὸν τοῦτο
 συμβαλλέτωσαν, καὶ ὄφονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὐσαν τὴν δια-
 φοράν. Τίς γὰρ οὐ συνορᾷ διάνοιαν ἔχων ὀρθήν, ὅτι τὰ μὲν κτι-
 ζόμενα καὶ ποιούμενα ἔξωθεν τοῦ ποιούντος, ὁ δὲ Υἱός, ὡς ἐν
 5 τοῖς ἔμπροσθεν ἐδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γεν-
 νῶντος Πατρός ὑπάρχει; Καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν,
 γεννᾷ δὲ υἰόν, καὶ οὐκ ἂν τις ἀναστρέφων εἴποι τὴν μὲν οἰκίαν
 καὶ τὴν ναῦν γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ κατασκευάζοντος, τὸν δὲ
 υἰὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ πάλιν τὴν
 10 μὲν οἰκίαν εἰκόνα τοῦ κτιζόντος, τὸν δὲ υἰὸν ἀνόμοιον τοῦ γεν-
 νῶντος. Ἄλλὰ μᾶλλον τὸν μὲν υἰὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολο-
 γήσει, τὴν δὲ οἰκίαν τέχνης εἶναι δημούργημα, εἰ μὴ τις ἄρα
 τὴν διάνοιαν νοσοίη καὶ τὰς φρένας παρεξεστηκῶς τυγχάνοι.
 Ἄμέλει πάντων μᾶλλον ἢ θεία Γραφή γινώσκουσα τὴν ἐκά-
 15 στου φύσιν περὶ μὲν τῶν κτιζομένων διὰ Μωυσέως φησὶν «Ἐν
 ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», περὶ δὲ τοῦ
 Υἱοῦ οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Πατέρα σημαίνει λέγοντα
 «Ἐκ γαστρὸς τοῦ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε». Καὶ πάλιν «Υἱός
 μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε». Αὐτὸς τε περὶ ἑαυτοῦ
 20 ὁ Κύριος ἐν Παροιμίαις λέγει «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ
 με». Καὶ περὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ὁ Ἰωάννης φησί·
 «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», περὶ δὲ τοῦ Κυρίου εὐαγγελιζό-
 μενος λέγει «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πα-
 τρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». Εἰ τοίνυν Υἱός, οὐκ κτίσμα, εἰ δὲ
 25 κτίσμα, οὐχ Υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά. Καὶ οὐκ
 ἂν εἴη αὐτὸς Υἱός καὶ κτίσμα, ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔξω-
 θεν τοῦ Θεοῦ ἢ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται.

1. Βλ. Α' Κορ. 2, 8.

2. Γεν. 1, 1.

3. Ψαλμ. 109, 3.

4. Ψαλμ. 2, 7.

5. Παροιμ. 8, 25.

6. Ἰω. 1, 3.

7. Ἰω. 1, 18.

λοιπόν, τὸ εἶχον κατανοήσει καὶ αὐτοί, δὲν θὰ ἐβλασφήμουν τὸν Κύριον τῆς δόξης¹. Ἄς λάβουν ὑπ' ὄψιν ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ρητοῦ, καὶ θὰ ἀντιληφθοῦν πόσον διαφέρει ἡ ἄποψις των. Διότι, ὅποιος ἔχει λογικὴν σκέψιν, θὰ καταλάβῃ ὅτι ὅσα κτίζονται καὶ δημιουργοῦνται εἶναι ἐκτὸς τοῦ Πλάστου, ἐνῶ ὁ Υἱός, ὅπως ἀπεδείχθη ἄνωτέρω, ὑπάρχει ὄχι ἐκτὸς ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος Πατρός. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἄνθρωπος τὴν μὲν οἰκίαν τὴν κτίζει, τὸν υἱὸν ὁμως τὸν γεννᾷ· δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἀντιστραφοῦν (οἱ ὄροι) καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ οἰκία καὶ τὸ πλοῖον γεννῶνται ἀπὸ τὸν κατασκευαστήν, ὁ υἱὸς δὲ κτίζεται καὶ δημιουργεῖται ἀπὸ αὐτόν· οὔτε πάλιν (δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν) ὅτι ἡ οἰκία εἶναι εἰκὼν τοῦ κτίστου, ἐνῶ ὁ υἱὸς εἶναι ἀνόμοιος κατὰ τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν γεννήτορα. Ἀντιθέτως θὰ συμφωνήσωμεν ὅτι ὁ υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ πατρός, ἐνῶ ἡ οὐσία εἶναι δημιούργημα μιᾶς τέχνης, ἐκτὸς ἂν κανεὶς ἔχη διανοητικὴν ἀσθένειαν καὶ ἔχη χάσει τὰ μυαλά του. Ἄλλωστε, ἡ ἁγία Γραφή, γνωρίζουσα βεβαίως καλλίτερον ἀπὸ ὅλους τὴν φύσιν ἐκάστου πράγματος, διὰ μὲν τὰ κτίσματα λέγει μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Μωϋσέως· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»², ἐνῶ διὰ τὸν Υἱὸν βάζει ὄχι ἄλλον, ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα νὰ λέγῃ· «Ἐκ γαστρός, πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε»³. Εἰς ἄλλο δὲ χωρίον· «Υἱὸς μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε»⁴. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Κύριος λέγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰς Παροιμίας· «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με»⁵. Ὁμοίως ὁ Ἰωάννης διὰ μὲν τὰ δημιουργήματα καὶ κτιστὰ λέγει· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»⁶, κηρύσσων δὲ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐλευσεως τοῦ Κυρίου λέγει· «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»⁷. Ἄν λοιπὸν εἶναι Υἱός, δὲν εἶναι κτίσμα· ἂν ὁμως εἶναι κτίσμα, δὲν εἶναι Υἱός· διότι μεταξύ των ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ Υἱὸς καὶ κτίσμα, διότι ἄλλως ἢ οὐσία του θὰ ἐθεωρεῖτο καὶ θεία καὶ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ.

14. Ἐὰρ ὁὖν μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; Τοῦτο γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν ὡς ἀγέλη κωνώπων. Οὐχί γε, οὐ μάτην γέγραπται, ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως. Καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται, ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ
 5 ἴδιον τοῦτο. Τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην εὐρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις κειμένην ὁ μὴ πάρεργον ἠγούμενος τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν χρεῖαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ διανοούμενος. Τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦ ῥητοῦ τούτου εὐρήσει
 10 καὶ γνώσεται, ὅτι αἰεὶ ὢν ὁ Κύριος, ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ Υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου. Τὴν δὲ χρεῖαν νοήσειεν· ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ Πατρὶ
 15 «Ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἤμεν δουλείας». Τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ μὲν Σωτῆρός ἐστι, τότε δὲ λέγεται, ὅτε λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Ὡς γὰρ Υἱῷ Θεοῦ ὄντι ἀρμόζει καλῶς τὸ αἰδίως εἶναι καὶ ἐν κόλποις
 20 εἶναι τοῦ Πατρὸς, οὕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ πρόπουσα φωνὴ τὸ «Κύριος ἔκτισέ με». Τότε γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ· καὶ ἐπέιασε, καὶ ἐδίληψε, καὶ ἐπυνθάνετο πού Λάζαρος κεῖται, καὶ πέπονθε, καὶ ἀνέστη. Καὶ ὡσπερ ἀκούοντες αὐτὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ φῶς ἀληθινὸν νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ Πατρὸς,
 25 οὕτω δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας τὸ, ἔκτισε καὶ τὸ, δούλος καὶ τὸ, πέπονθε μὴ τῇ θεότητι λογίζεσθαι—ἀνοίκειον γὰρ—ἀλλὰ τῇ

1. Βλ. Ἐβρ. 2, 14.

2. Ἐβρ. 2, 15. Ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ θανάτου διὰ τῆς Ἐνανθρωπήσεως ἀποτελεῖ βασικὸν ἀξίωμα τῆς Χριστολογίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

3. Παροιμ. 8, 22.

4. Παροιμ. 8, 22.

5. Βλ. Ματθ. 4, 2.

14. Ἄρα ἐγράφη, λοιπόν, ἄνευ λόγου αὐτὸ τὸ ρητόν; Διότι ὡς σηῆνος κωνώπων αὐτὸ βομβοῦν πάλιν συνεχῶς οἱ αἰρετικοὶ τριγύρω μας. Ὅχι βεβαίως, δὲν ἐγράφη ἄνευ λόγου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἦτο πολὺ ἀναγκαῖον νὰ γραφῆ. Ὁρθῶς λέγεται ὅτι ἐκτίσθη, ἀλλ' ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος· διότι αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ εὖρη δὲ εὐχερῶς ὅτι τὰ λεγόμενα ἔχουν αὐτὸ τὸ νόημα, ὅποιος δὲν θεωρεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς ὡς πάρεργον, ἀλλ' ἐρευνᾷ καὶ τὴν ἐποχὴν καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῶν γεγραμμένων καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διακρίνει ὅσα ἀναγινώσκει καὶ κατανοεῖ τὸ νόημά των. Ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται αὐτὸ τὸ ρητόν θὰ εὖρη καὶ θὰ μάθη ὅτι εἶναι ἡ ἐξῆς· πάντοτε ὑπάρχων ὁ Κύριος, γίνεται κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἄνθρωπος καὶ ἐνῶ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γίνεται Υἱὸς ἀνθρώπου. Δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὸν ἀποχρῶντα λόγον· ἐπειδὴ δηλ. ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὸν θάνατον¹, ἔλαβεν ὁ ἴδιος σῶμα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας· αὐτὸ δὲ προσέφερεν θυσίαν ὑπὲρ πάντων εἰς τὸν Πατέρα διὰ νὰ «Ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦμεν δουλείας»². Ὁμιλεῖ δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὁποῖον λέγει αὐτὰ τότε, ὅταν ἐνηθρώπησεν· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»³. Ὅπως λοιπόν ὡς Υἱὸς Θεοῦ ἀρμόζει νὰ ὑπάρχη αἰωνίως καὶ νὰ εὐρίσκεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, ἔτσι ἀκριβῶς ὁ ἐνανθρωπίσας ταιριάζει νὰ ἀναφέρεται μὲ τὸν λόγον· «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισε»⁴. Ἀλλωστε διὰ τὸν ἐνανθρωπίσαντα λέγεται ὅτι ἐπείνασε⁵ καὶ ἐδίψασε⁶ καὶ ἐζήτησε νὰ μάθη ποῦ ἐτάφη ὁ Λάζαρος⁷ καὶ ὅτι ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη. Καὶ ὅπως ὅταν ἀκούωμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι Κύριος καὶ Θεὸς καὶ Φῶς ἀληθινόν, ἐννοοῦμεν ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἔτσι εἶναι ὀρθόν, ὅταν ἀκούωμεν τὸ «ἔκτισε» καὶ τὸ «δούλος» καὶ τὸ «ἔπαθε» νὰ μὴ τὰ ἀναφέρωμεν αὐτὰ εἰς τὴν θεότητα

6. Βλ. Ἰω. 19, 28.

7. Βλ. Ἰω. 11, 34.

σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἦν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. Ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ οὐχ ἑτέρου ἀλλὰ τοῦ Λόγου ἐστίν. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοι τις μαθεῖν, εὐρήσει καὶ τοῦτο· «Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι δυναθῶμεν, ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα. Οὕτω γὰρ καὶ ἄνθρωποι Θεοῦ λοιπὸν καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠρξάμεθα. Ἄλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα λαμβάνοντες οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ Κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σῶμα φορέσας οὐδὲν ἦπτον ἦν Θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τοῦτο καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει.

15. Ἰκανὰ μὲν οὖν ταῦτα στηλιτεῦσαι τὴν αἴρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. Καὶ γὰρ, ὡς ὁ Κύριος δέδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσεβοῦντες. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι. Καιρὸς γὰρ ἐστὶν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις ἐρωτᾶσθαι λοιπὸν παρ' ἡμῶν τάχα κἄν οὕτως ἐντραπέντες ἀναβλέψωσιν, ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες. Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὡς προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς. Ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολός φησι· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία». Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰρηκῶς· «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἐπήγαγεν εὐθύς· «Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας». Ὡς τοῦ Λόγου ὄντος μονογενοῦς Υἱοῦ ἐν τε τούτῳ τῷ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴ

1. Ἰω. 1, 14.

2. Βλ. Α' Τιμ. 2, 11 καὶ Β' Τιμ. 3, 17.

3. Βλ. Β' Κορ. 12, 2.

4. Α' Κορ. 1, 24.

5. Ἰω. 1, 14.

—διότι δὲν ἀρμόζει—, ἀλλὰ νὰ τὰ συνδέωμεν πρὸς τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν ἐφόρεσε χάριν ἡμῶν. Διότι αὐτὰ προσιδιάζουσι εἰς τὴν σάρκα, ἢ σὰρξ δὲ αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλου τινός, ἀλλὰ τοῦ Λόγου. Ὅποιος δὲ θέλει νὰ μάθῃ τὴν χρησιμότητα τῆς ἐνσαρκώσεως, θὰ τὴν εὕρῃ· διότι «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»¹, διὰ νὰ προσφέρῃ καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα ὑπὲρ ὄλων μας καὶ ἀφοῦ μετασχωμεν εἰς τὸ Πνεῦμά σου, νὰ δυναθῶμεν νὰ θεοποιηθῶμεν καὶ ἡμεῖς· αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο ἄλλως δυνατόν δι' ἡμᾶς, ἂν δὲν ἐνεδύετο ὁ Χριστὸς τὸ κτιστὸν σῶμα μας. Πράγματι, μόνον ἔτσι ἤρχισαμεν νὰ γινώμεθα ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ² καὶ ἄνθρωποι ἀναγεννημένοι ἐν Χριστῷ³. Ἄλλ' ὅπως ἡμεῖς, ὅταν λαμβάνωμεν τὸ Πνεῦμα, δὲν χάνομεν τὴν ἰδιαιτέραν οὐσίαν μας, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος, ὅταν ἐγένετο ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ἐφόρεσε τὸ σῶμα, παρέμεινε Θεός· διότι ὄχι μόνον δὲν ἐστερήθη ἀπὸ τὴν θεότητα διὰ τῆς περιβολῆς τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἐθεοποίησε τὸ σῶμα καὶ τὸ κατέστησεν ἀθάνατον.

15. Εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ διὰ νὰ στιγματίσουν δημοσίως τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. Ἄλλωστε, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου, ἀπεδείχθη ἡ ἀσέβειά των μὲ ὅσα οἱ ἴδιοι λέγουσι. Τώρα ὅμως ἅς εἴπωμεν ἡμεῖς τὰ ἰδικὰ μας ἐπιχειρήματα καὶ ἅς ζητήσωμεν νὰ μᾶς ἀπαντήσουν αὐτοὶ πλέον. Εἶναι καιρὸς νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν, λοιπόν, καὶ ἡμεῖς· ἀφοῦ περιῆλθαν εἰς ἀδιέξοδον μὲ τὰ ἐπιχειρήματά των, διότι ἐνδεχομένως ἔτσι θὰ ἐντραποῦν καὶ θὰ ἴδουν εἰς ποῖον ὀλίσθημα ἔπεσαν οἱ ἀπερίσκεπτοι. Ὅπως ἤδη εἶπαμεν, ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφὴν ἔχομεν μάθει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς. Πράγματι ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία⁴». Ὁ Ἰωάννης πάλιν λέγει· «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», διὰ νὰ προσθέσῃ ἀμέσως· «Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρά Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας»⁵. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λόγος εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱός, δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας ἔχουν γίνεαι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὅσα περιέχονται εἰς αὐτά. Ὅτι πηγὴ αὐτῆς τῆς Σο-

- εἶναι τὸν Θεὸν ἐν τῷ Βαροῦχ μεμαθήκαμεν, αἰτιαθέντος τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι «Ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας». Εἰ μὲν οὖν ἀροῦνται τὰ γεγραμμένα αὐτόθεν ἀλλότριοι καὶ τοῦ ὀνόματος ὄντες, οἰκείως ἂν καλοῖντο καὶ παρὰ πάντων ἄθεοι καὶ
- 5 χριστομάχοι οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί. Εἰ δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα, τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν, ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν, ὅτι ἄλογος καὶ ἄσοφος ἦν ὁ Θεός ποτε, καὶ μανέντες εἰπωσιν ἦν ὅτε οὐκ ἦν' καὶ ἔμπρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Χριστός'. Πάλιν τε
- 10 ἀποφηνάσθωσαν τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν, ἀλλ' ἐξωθεν ἑαυτῆς κεκτηθῆσθαι ταύτην, ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν ἔξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ Υἱός'. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν, ἀλλὰ τινα λάκκον ὥσπερ ἐξωθεν ὕδωρ λαβόντα κεκρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς.
- 15 16. Ὁσῆς μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστόν, οὐδένα τῶν κἄν βραχεῖαν αἰσθησὶν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἠγοῦμαι· ἐπειδὴ δὲ τονθορῶζοντες λέγουσιν, ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ Υἱοῦ Λόγος καὶ σοφία, ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ, ἄλλος ἂν αὐτὸς εἴη παρὰ ταῦτα. Καὶ εἰ μὲν
- 20 βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, οὐχ ὅσιον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι. Εἰ δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον προσηγορίας· τοῦτο δὲ πάλιν προκοπὴν αὐτοῦ σημαίνει, καὶ οὐ μεῖον ἐστὶ τῶν προτέρων καὶ οὕτω τὸ ἀσέβημα. Τὸν γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντα, ἐν ᾧ,
- 25 καὶ ὁ Πατὴρ ἐστὶ, τὸν λέγοντα «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», ὄν καὶ «ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», ὀνομαζέειν

1. Βαρ. 3, 12.

2. Ἰω. 10, 30.

φίας εἶναι ὁ Θεός, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Βαρούχ, ὅπου κατηγορεῖται ὁ Ἰσραήλ ὅτι «Ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»¹. Ἄν βεβαίως ἄρνοῦνται ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν Γραφήν, τότε ἔχουν ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν καὶ θὰ ἠδύναντο εὐλόγως νὰ ἀποκληθοῦν ἀπὸ ὅλους ἄθεοι καὶ χριστομάχοι· ὅπως ἄλλωστε καὶ ὠνομάσθησαν μόνοι των. Ἄν ὅμως συμφωνοῦν μαζί μας ὅτι τὰ λόγια τῆς Γραφῆς εἶναι θεόπνευστα, ἄς ἀποτολήσουν νὰ μᾶς εἴπουν φανερώς, ὅσα σκέπτονται κρυφίως, ὅτι δηλαδή ὁ Θεὸς κάποτε δὲν εἶχε σοφίαν· ἄς ἐκφράσουν τὴν παράλογον ἀποψίντων ὅτι ὑπῆρχε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ. Ἄς εἴπουν εὐθέως ὅτι ἡ πηγὴ δὲν ἐγέννησεν ἡ ἴδια τὴν σοφίαν, ἀλλὰ τὴν ἀπέκτησεν ἀπὸ χῶρον ἐκτὸς αὐτῆς, ἄς τολήσουν νὰ εἴπουν ὅτι· ὁ Υἱὸς ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενός. Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πηγὴ, ἀλλὰ εἶδος δεξαμενῆς, ἡ ὁποία, παρ' ὅτι λαμβάνει τὸ ὕδωρ ἀπὸ ἔξω, καταχρηστικῶς ὀνομάζεται πηγὴ.

16. Οὐδεὶς ἔχων ὀλίγον, ἔστω, νοῦν ἀμφιβάλλει, νομίζω, περὶ τοῦ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀποψις εἶναι πλήρης ἀσεβείας. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ αἵρετικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ μουρμουρίζουν ὅτι αἱ λέξεις Ἄλογος καὶ ἰσοφία εἶναι μόνον ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ, ἀναγκαζόμεθα νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν, ἂν αὐτὰ εἶναι μόνον ὀνομασίαι τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸς ὅμως εἶναι κάτι τὸ διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτάς. Ἄν βεβαίως εἶναι ὁ Υἱὸς ἀνώτερος ἀπὸ τὰς ὀνομασίας, εἶναι ἀσεβές νὰ ὀνομάζεται ὁ ἀνώτερος μὲ κατωτέρας ὀνομασίας. Ἄν πάλιν εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὰς ὀνομασίας, ὅπως δὴποτε ὑπάρχει λόγος διὰ τὴν προσαγόρευσίν του μὲ ἀνωτέρας ὀνομασίας· αὐτὸ ὅμως θὰ ἐσήμαινε ὅτι προοδεύει· καὶ αὐτὴ ἡ ἀποψις ὅμως εἶναι ἀσέβεια ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην. Διότι εἶναι ὑψιστος παραλογισμὸς νὰ θεωροῦμεν ὡς πρόοδον τὴν προσθήκην ἔξωτερικῶν ὀνομασιῶν εἰς τὸν εὐρισκόμενον πλησίον τοῦ Πατρὸς, εἰς ἐκεῖνον πλησίον τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ὁ Πατὴρ, εἰς τὸν εἰπόντα· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»², καὶ «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ

ὑπό τινος ἔξωθεν βελτιοῦσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν. Ἄλ-
 λά τούτων ἐκπίπτοντες καὶ κατὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ πολ-
 λῆς συνεχόμενοι τῆς ἀπορίας ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσι ὑπολει-
 5 ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· «πολλοὺς λαλεῖ λόγους ὁ Θεός».

Ποῖον αὐτῶν ἄρα λέγομεν ἡμεῖς Υἱὸν καὶ Λόγον μονογενῆ τοῦ

Πατρὸς, ἀνόητοι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοί; Πρῶτον μὲν

γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ Θεοῦ μικροῦ δεῖν ἄνθρωπον τὸν

Θεὸν ὑπολαμβάνουσι, οὕτω λαλοῦντα καὶ παραμείβοντα τοὺς

10 προτέρους τοῖς δευτέροις λόγοις, ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντος ἑνὸς
 τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγου πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ Πα-
 τρὸς δημιουργίαν καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν πληρῶσαι. Τὸ μὲν
 γὰρ πολλοὺς αὐτὸν λαλεῖν λόγους ἀσθένεια τῶν πάντων ἐστίν,
 ἐκάστων λειπομένου τῆς τοῦ ἑτέρου χρείας, τὸ δὲ ἐνὶ κεχρησθαι

15 Λόγῳ τὸν Θεόν, ὡς καὶ ἐστὶν ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν
 δύναμιν δείκνυσι καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ Λόγου τὴν τελειότητα καὶ
 τῶν οὕτω φρονούντων τὴν εὐσεβῆ σύνεσιν.

17. Εἴθε δὲ καὶ οὗτοι κἂν ἐξ ὧν λέγουσι νῦν ἐθελήσουσιν ὁμο-
 λογεῖν τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ἅπαξ διδόσιν τὸν Θεὸν προφέροντα

20 λόγους, ἴσασιν ὄλως αὐτὸν Πατέρα. Τοῦτο δὲ γινώσκοντες
 σκοπεῖτωσαν, ὅτι μὴ θέλοντες ἕνα διδοῦναι τοῦ Θεοῦ Λόγον
 πολλῶν αὐτὸν εἶναι Πατέρα φαντάζονται. Καὶ τὸ μὲν ὄλως
 εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγον οὐ θέλουσιν ἀρνεῖσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον
 τοῦ Θεοῦ Υἱὸν οὐχ ὁμολογοῦσιν. Ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀληθείας

25 ἀγνωσία καὶ τῶν θείων Γραφῶν ἀπειρία. Εἰ γὰρ ὄλως ὁ Θεὸς
 Πατὴρ ἐστὶ Λόγον, διατί μὴ καὶ ὁ γεννώμενος Υἱὸς ἐστίν;

1. Ἰω. 14, 9.

2. «Ἰστέον δὲ ὅτι Ἄρειος βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε Θάλειαν. Ἔστι δὲ ὁ χαρακτήρ τοῦ βιβλίου χαῦνος καὶ διαλελυμένος, τοῖς Σωταδείας ἄσμασι παραπλήσιος· ὅπερ καὶ αὐτὸ τότε ἡ σύνοδος ἀπεκήρυξεν» (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 6). Φαίνεται ὅτι ὁ Ἄρειος διέγνωσε τὰς εὐρείας δυνατότητας τοῦ ἄσματος διὰ τὴν προπαγάνδισιν τῆς αἰρέσεώς του καὶ συνέγραψε παντοειδῆ ἄσματα.

έώρακε τὸν Πατέρα»¹. Καταπίπτουν καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν καὶ ὅπως οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ἀπορίαν. Δὲν τοὺς ἀπομένει, λοιπὸν, παρὰ μόνον αὐτὸ τὸ ὅποῖον λέγει εἰς τὰ τραγουδάκια τοῦ ὁ Ἄρειος, τὰ παραμύθια, τὰ ὅποια ἐκφράζει ὡς ἀπορίαν εἰς τὸ ἔργον του «Θάλια»⁹⁸. Ἐποῖον, λοιπὸν, ἀπὸ αὐτοῦ τοὺς λόγους λέγομεν Υἱὸν καὶ μονογενῆ Λόγον τοῦ Πατρὸς, (ἐρωτᾷ ὁ Ἄρειος), ἡμεῖς οἱ ἀνόητοι καὶ ὀτιδῆποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ Χριστιανοί; Κατ' ἀρχὴν, ὅταν λέγουν οἱ αἰρετικοὶ παρόμοια πράγματα διὰ τὸν Θεόν, θεωροῦν σχεδὸν ἀνθρώπων τὸν Θεόν, ἀφοῦ ὁμιλεῖ καὶ ἀντικαθιστᾷ διὰ τῶν δευτέρων λόγων τοὺς πρώτους, ὡς νὰ μὴ ἦτο ἀρκετὸς ὁ εἰς, ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγος, νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς δημιουργίαν καὶ τὴν πρόνοιάν του. Διότι, ἂν ὁ Θεὸς λαλῇ πολλοὺς λόγους, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅλοι εἶναι ἀδύναμοι, ἀφοῦ ἕκαστος ὑπολείπεται κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν του ἔναντι τοῦ ἐπομένου· ἂν, ἀντιθέτως, ὁ Θεὸς χρησιμοποιοῖ ὅμως ἕνα Λόγον, ὅπως καὶ πράγματι συμβαίνει, αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν τελειότητα τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου Λόγου καὶ τὴν εὐσεβῆ σύνεσιν ὧν σκέπτονται ἔτσι.

17. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ θελήσουν νὰ ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν οἱ αἰρετικοί, ἔστω καὶ βάσει τῶν ὧν λέγουν. Διότι, ἀπαξ καὶ παραδέχονται ὅτι ὁ Θεὸς προφέρει λόγους, τὸν ἀναγνωρίζουν γενικῶς ὡς Πατέρα. Αὐτὸ τὸ ἀναγνωρίζουν. Ἄς ἀναλογισθοῦν ὅμως ὅτι, ἐνῶ δὲν θέλουν ν' ἀποδειχθοῦν τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς Λόγου τοῦ Θεοῦ, τὸν φαντάζονται Πατέρα πολλῶν λόγων. Ἀπὸ τὴν μίαν δὲν θέλουν νὰ ἀρνηθοῦν τελείως τὴν ὑπαρξιν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως δὲν ὁμολογοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀγνοια τῆς ἀληθείας καὶ ἑλλειψις γνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς. Διότι, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι κατ' ἀρχὴν Πατὴρ Λόγου, διὰ τί νὰ μὴ εἶναι καὶ ὁ γεννώμενος Υἱός; Ἐξ ἄλλου ποῖος ἄλλος θὰ εἶναι

Υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ Θεοῦ τίς ἂν εἶη ἢ ὁ Λόγος αὐτοῦ; Καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ λόγοι, ἵνα μὴ ἕκαστος ἐνδεής, ἀλλὰ εἷς ὁ Λόγος, ἵνα τέλειος μόνος αὐτός. Καὶ ὅτι ἐνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ μίαν ἔδει καὶ τὴν εἰκόνα εἶναι αὐτοῦ, ἣτις ἐστὶν ὁ Υἱός. Καὶ γὰρ ὁ τοῦ

5 Θεοῦ Υἱός, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λογίων ἐστὶ μαθεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εἰκὼν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ἡ δύναμις· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ τοῦ Θεοῦ γέννημα, καὶ ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεώς εἰσι γνωρίσματα. Ἐὰν τε γὰρ τὸν Υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδήλωκας· ἂν τε τὸν Λόγον ἐνθυμηθῆς, τὸ ἐξ αὐτοῦ

10 πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν σοφίαν δὲ λέγων οὐδὲν ἤττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν Υἱὸν σημαίνει. Τί γὰρ ἂν εἶη ὁμοίον τῷ Θεῷ ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ

15 γέννημα; Ἀμέλει ἄπερ διὰ τοῦ Λόγου γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελιώται· καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελιώται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χεὶρὶ πεποιήται καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ γέγονε. Καὶ τούτων οὐκ ἔξωθεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν Γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτὸς διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγει· «Ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν». Καὶ πάλιν· «Καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε, ἐν ἣ ἔστησα τὸν οὐρανόν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν». Ὁ δὲ Δαυὶδ τοῦτο μαθὼν καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτῆν οὐσαν τὴν σοφίαν ἔψαλλε· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου». Ὡς καὶ Σολομὼν παρὰ Θεοῦ λαβὼν ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν». Ἰωάννης τε γνώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν σοφίαν εἶναι τὸν Λόγον εὐηγγελίζετο· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.

1. Ἡσ. 48, 13.

2. Ἡσ. 51, 16.

3. Ψαλμ. 103, 24.

4. Παροιμ. 3, 19.

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πλὴν τοῦ Λόγου του; Ἄλλωστε δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι, ὅποτε θὰ ἦσαν ὅλοι ἀδύναμοι, ἀλλ' εἰς εἶναι ὁ Λόγος, δι' αὐτὸ καὶ εἶναι μόνος αὐτὸς τέλειος. Ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας, μία εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν του, δηλαδὴ ὁ Υἱός. Πράγματι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπως δύναται τις νὰ μάθῃ ἀπὸ τὰ λεγόμενα (τῆς Γραφῆς), αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία, ἡ εἰκὼν, ἡ χεὶρ καὶ ἡ δύναμις του· διότι ἔν εἶναι τὸ γέννημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα τῆς γεννήσεως ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι μὲ τὸν ὄρον Υἱὸς καθιστᾷς φανεράν τὴν οὐσίαν· ἂν ἐνθυμηθῆς τὸν ὄρον Λόγος, φέρεις εἰς τὴν σκέψιν σου πάλιν ὅτι προέρχεται ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅτι εἶναι ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα· ὅταν τὸν εἴπης σοφίαν, σκέπτεσαι πάλιν ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ ἕξω, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ· ἂν χρησιμοποίησῃς διὰ τὸν Υἱὸν τοὺς ὄρους δύναμις καὶ χεὶρ, ἀναφέρεσαι εἰς τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας· ἂν δὲ πάλιν ἀναφερθῆς εἰς τὴν εἰκόνα, ἐννοεῖς τὸν Υἱόν. Διότι τί ἄλλο θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸν Θεὸν πλὴν τοῦ γεννήματός του; Βεβαίως δὲ ὅσα ἐγίναν διὰ τοῦ Λόγου, αὐτὰ ἐθεμελιώθησαν εἰς τὴν σοφίαν· καὶ ὅσα ἐθεμελιώθησαν εἰς τὴν σοφίαν, ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἐγίναν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὅλα αὐτὰ δὲ δὲν τὰ γνωρίζομεν ἀπὸ ἀλλοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς διαβεβαιώσεως τῆς ἀγίας Γραφῆς. Ἔτσι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς λέγει διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου· «Ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν καὶ ἡ δεξιὰ μου ἔστερέωσε τὸν οὐρανόν»¹. Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον λέγει· «Καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε ἐν ἧ ἔστησα τὸν οὐρανόν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν»². Ὁ Δαυὶδ δὲ, ὅταν τὸ ἔμαθε καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε ὅτι ἡ χεὶρ αὐτῆ ἦτο ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἔψαλλε· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου»³. Ὁ δὲ Σολομών, ὅταν ἔλαβε τὴν σοφίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν»⁴. Καὶ ὁ Ἰωάννης, γνωρίζων ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἡ χεὶρ καὶ ἡ σοφία (τοῦ Θεοῦ), ἐκήρυττεν τὸ χαροποιὸν μήνυμα· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος

- Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν». Ὁ δὲ ἀπόστολος βλέπων τὴν χειρὰ, τὴν σοφίαν, τὸν Λόγον αὐτὸν ὄντα τὸν Υἱόν, φησί· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου
- 5 τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονομόν πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας». Καὶ πάλιν «Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Εἰδὼς δὲ πάλιν τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὸν Υἱὸν αὐτὸν ὄντα τὴν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς φησιν ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς
- 10 ἐπιστολῇ· «Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῷ ἰκανῶσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ
- 15 Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσαί, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν».
- 20 Ὡς γὰρ διὰ τοῦ Λόγου, οὕτως εἰκόνας αὐτοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. Οὕτω δὲ τις περὶ τοῦ Κυρίου διανοούμενος οὐ προσκόψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, ἀλλὰ μᾶλλον πορεύσεται πρὸς τὴν λάμπριν κατέναντι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας. Τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τῆς εὐσεβείας τὸ φρόνημα, κἂν διαρ-
- 25 ραγῶσιν οὗτοι φιλονεικοῦντες μήτε τὸν Θεὸν σεβόμενοι, μήτε τοὺς ἐκ τῶν ἀποδείξεων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι.
- 18.** Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε διὰ πολλῶν καὶ καταγρόντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν καὶ

1. Ἰω. 1, 1 - 3.

2. Ἐβρ. 1, 1 - 2.

3. Α' Κορ. 8, 6.

4. Κολ. 1, 12 - 17.

5. Βλ. Ρωμ. 9, 32.

ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν»¹. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος, γνωρίζων ὅτι ἡ χεὶρ, ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, λέγει· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας»². Εἰς ἄλλο δὲ χωρίον λέγει· «Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»³. Γνωρίζων δὲ πάλιν ὅτι ὁ Λόγος, ἡ σοφία, ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, λέγει εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολήν· «Εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἠξίωσε νὰ ἔχωμεν μερίδιον τῆς κληρονομίας τῶν ἀγίων εἰς τὸ φῶς· αὐτὸς μᾶς ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκότους καὶ μᾶς μετέτρεψε εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ ἀγαπητοῦ του Υἱοῦ, διὰ τοῦ ὁποῦ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, δηλαδὴ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν. Αὐτὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, διότι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι· ὅλα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ τὰ πάντα συνέχονται δι' αὐτοῦ»⁴. Ὅπως δηλαδὴ διὰ τοῦ Λόγου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, ἔτσι καὶ δι' αὐτὸν ἐκτίσθησαν τὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν θὰ σκοντάψῃ εἰς τὸν λίθον τοῦ προσκόμματος⁵ ὁποῖος ἐρευνᾷ διὰ τοῦ νοῦ τὰ κατὰ τὸν Κύριον, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ πορευθῇ πρὸς τὴν λάμπιν τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας. Διότι, πράγματι, ἐκεῖ ὁδηγεῖ τὸ εὐσεβὲς φρόνημα, ἔστω καὶ ἂν σκάσουν ἀπὸ τὸ κακὸν τῶν οἱ αἰρετικοί, οἱ ὁποῖοι φιλονεικοῦν καὶ οὔτε τὸν Θεὸν σέβονται οὔτε τὸν ἔλεγχον τῶν ἀποδείξεων ἐντρέπονται.

18. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου, λοιπόν, ὅταν ὑπέστησαν τὸν ἔλεγχον τῶν πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ συνησθάνθησαν ὅτι εἶχον ἄδικον, ὅπως ἤδη εἶπα, ὑπέγραψαν καί, ἀφοῦ διὰ τῆς

μεταγρόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι νεα-
 νευόμενοι ταῖς ἀσεβείαις καὶ σκοτοδιωῖνες περὶ τὴν ἀλή-
 θειαν οὐδὲν ἕτερον ἢ κατηγορεῖν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν,
 εἰπάτωσαν ἡμῖν, ἐκ ποίων αὐτοὶ Γραφῶν μαθόντες ἢ παρὰ
 5 τίνος τῶν ἁγίων ἀκούσαντες συμπεφορήκασιν ἐαυτοῖς ῥήμα-
 τια, τὸ ἕξ οὐκ ὄντων καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι καὶ τὸ ἦν
 ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ τὸ τρεπτόν καὶ τὸ προϋπάρχειν καὶ τὸ
 ἑελίματι, ἐν οἷς κατὰ τοῦ Κυρίου παίζοντες μυθολογοῦσιν.
 Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί·
 10 «Πίστει νοοῦμεν κατηγορεῖσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς
 τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγονέναι». Ἄλλ' οὐδὲν
 κοινὸν τῷ Λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ προϋ-
 πάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγονόασιν. Ἐν
 δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καίτοι μὴ ὄν ἐκ
 15 τοῦ κανόνος προφέρουσι· «Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι
 εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιή-
 σας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα». Ἄλλὰ καὶ τοῦτο
 πάλιν οὐδὲν πρὸς τὸν Υἱὸν ἐστὶ· περὶ γὰρ τῶν πάντων λέγει
 τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ὧν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός. Οὐ γὰρ
 20 οἷόν τε τὸν δημιουργοῦντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις συγκα-
 ταριθμεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομέ-
 νοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἂν τις παραφρονῶν λέγοι. Διὰ
 τοίνυν ἀγράφους αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσεβείαν ἐφευρόντες, αἰ-
 τιῶνται τοὺς ἀγράφους λέξεσιν εὐσεβοῦντες; Τὸ μὲν γὰρ ἀσε-
 25 βεῖν παντελῶς κεκώλυται, κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς
 σοφίσμασι περιβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβεῖν ὅσιον
 παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται, κἂν ξενιζούσαις λέξεσι τις χρήσῃται,
 ἕως μόνον ὁ λέγων εὐσεβὲς ἔχοι τὸ φρόνημα καὶ δι' αὐτῶν, ὃ

1. Ἑβρ. 11, 3.

2. Βλ. Ἑρμᾶ, Ποιμήν, Ἐντολή α', 1 (ΒΕΠ 3, 52).

μετανοίας ἠρέμησαν, ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τωρινοὶ αἰρετικοί, ὡς νέοι εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ εὕρισκόμενοι εἰς σκότος ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἔχουν ἄλλο ἐπιχείρημα ἀπὸ τὸ νὰ κατηγοροῦν τὴν σύνοδον, ἃς μᾶς εἶπουν ἀπὸ ποίας Γραφᾶς ἔμαθαν ἢ ἀπὸ ποῖον ἅγιον ἤκουσαν τὰ προτασίδια, τὰ ὁποῖα περιφέρουν μαζί των καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐμπαίζουσι τὸν Κύριον καὶ λέγουσι τέτοια παραμύθια, ὅπως λ.χ. τὸ 'ἐκ μηδενός' καὶ τὸ 'δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ' καὶ τὸ 'ὑπῆρξε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε' καὶ τὸ 'τρεπτὸν' καὶ τὸ 'προϋπάρχειν' καὶ τὸ 'θελήματι'. Διότι ὁ μὲν μακάριος Παῦλος λέγει εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους· «Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγονέναι»¹. Οὐδὲν κοινὸν ἔχει ὁμως ὁ Λόγος πρὸς τοὺς αἰῶνας· διότι ὁ Λόγος προϋπάρχει πρὸ τῶν αἰώνων, ἀφοῦ δι' αὐτοῦ ἔγιναν οἱ αἰῶνες. Εἰς τὸν Ποιμένα δὲ—ἐπειδὴ προσάγουσι καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον, παρ' ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὸν κανόνα—ἔχει γραφῆ· «Πρῶτον δὲ ἀπὸ ὅλα νὰ πιστεύσῃς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας, αὐτὸς δὲ ἔκτισε τὰ πάντα καὶ τὰ ἐδημιούργησε καὶ ἔφερε τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν εἰς τὴν ὑπαρξιν»². Καὶ αὐτὸ τὸ χωρίον ὁμως οὐδόλως σχετίζεται πρὸς τὸν Υἱόν· διότι ἀναφέρεται εἰς τὰ πάντα, ὅσα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁμως αὐτὸς διαφέρει. Δὲν εἶναι ἄλλωστε δυνατὸν νὰ συγκαταλέγωμεν τὸν Δημιουργὸν εἰς τὰ δημιουργήματά του, ἐκτὸς ἂν κάποιος παραφρονήσῃ καὶ ἰσχυρισθῆ ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων ταυτίζεται πρὸς ὅσα ἔχει οἰκοδομήσει. Ἔχουν ἐφεύρει λέξεις ἐκτὸς τῆς Γραφῆς οἱ αἰρετικοὶ διὰ νὰ ἐκφράσουσι τὴν ἀσέβειαν των. Διὰ τί, λοιπόν, κατηγοροῦν ὅσους ἐκφράζουσι τὴν εὐσέβειαν των μὲ μὴ ἀγιογραφικὰς λέξεις; Διότι ἡ ἀσέβεια ἀπαγορεύεται τελείως, ἔστω καὶ ἐὰν ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ τὴν ἐνδύσῃ μὲ διαφόρους λέξεις καὶ ἀληθοφανῆ σοφίσματα· ἡ εὐσέβεια ὁμως ἀναγνωρίζεται ὡς εὐλαβῆς ἀπὸ ὅλους, ἀκόμη καὶ ὅταν χρησιμοποιοῖ παράξενας λέξεις, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχη ὁ ὁμιλῶν εὐσεβὲς φρόνημα καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ δι' αὐτῶν

νενόηκεν, εὐσεβῶς βούλεται σημαίνειν. Τὰ μὲν οὖν προειρη-
 μένα τῶν χριστομάχων χαμαίζηλα θημάτια προαπέδειξεν ὁ
 Λόγος καὶ τότε καὶ νῦν πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστά, τὰ δὲ
 5 παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὀρισθέντα κατ' αὐτῶν ἐὰν
 ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὐρήσει πάντως ἐν αὐτοῖς τὸν τῆς ἀλη-
 θείας νοῦν περιεχόμενον, ἂν μάλιστα καὶ τὴν πρόφασιν τῶν
 τοιούτων λέξεων ἔχουσαν τὸ εὐλογον φιλομαθῶς ἐρωτήσας,
 ἀκούσῃ· ἔστι γὰρ αὕτη.

19. Τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας
 10 λέξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν Γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γρά-
 ψαι, ὅτι τε Υἱὸς ἔστιν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ
 Λόγος ἔστι καὶ σοφία, ἀλλ' οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα, ἴδιον δὲ
 ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα. Οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρο-
 νίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἐλκόμενοι ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ
 15 κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον μηδὲν τε ἐν
 τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτὸν διὰ τὸ γεγράφθαι· «Εἰς Θεὸς ἐξ
 οὗ τὰ πάντα». Καὶ πάλιν· «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε
 τὰ πάντα καινὰ, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ». Ἄλλ' οἱ πατέρες
 θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας
 20 κακοτεχνίαν ἠραγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ καὶ γράψαι ἕκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν·
 ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε Υἱοῦ καὶ
 τῶν γενητῶν νομίζεσθαι, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κτίσμα, τὸν
 δὲ Λόγον μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς πιστεύεσθαι. Κἂν γὰρ ἐκ τοῦ
 25 Θεοῦ τὰ πάντα λέγηται, ἀλλὰ ἄλλως ἢ ὡς ἔστιν ὁ Υἱός, εἰρηται.
 Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῆ καὶ ἐκ ταντομάτου,
 μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν κατὰ τοὺς λέγοντας ἐξ
 ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶν, ἢ ὡς τινες τῶν αἰρετικῶν

1. Α' Κορ. 8, 6.

2. Β' Κορ. 5, 17 - 18.

τῶν λέξεων τὸ εὐσεβὲς φρόνημά του. Ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῶν λεχθέντων ἄνωτέρω ὅτι τὰ προαναφερθέντα χαμερπῆ φρασίδια τῶν χριστομάχων ἦσαν καὶ τότε καὶ τώρα γεμάτα ἀπὸ ἀσεβείαν. Ἀντιθέτως, ἂν ἐρευνήσῃ κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν ὅσα ἔγραψε καὶ ὥρισεν ἡ σύνοδος κατ' αὐτῶν, θὰ εὕρῃ ὅτι ὅπωςδήποτε περιέχουν τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὸ νόημα, ἂν μὲ φιλομάθειαν ἐρευνήσῃ καὶ μάθῃ ὅτι εὐλόγως ἐχρησιμοποιήθησαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους (δηλ. αἱ μὴ ἀγιογραφικαί) λέξεις· ἡ αἰτία δὲ τῆς χρησιμοποίησεώς των εἶναι ἡ ἑξῆς.

19. Ἡ σύνοδος ἤθελε νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ἀσεβῆ ὀρολογίαν τῶν Ἀρειανῶν καὶ νὰ γράψῃ χρησιμοποιοῦσα τὰς ὁμολογουμένας λέξεις τῆς Γραφῆς, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἶναι Λόγος καὶ σοφία καὶ ὄχι κτίσμα καὶ δημιουργημα, ἀλλὰ προσωπικὸν γέννημα ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ὁμως, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον κακοδοξίαν των ἠθέλαν νὰ γραφῆ ὅτι τὸ ἐκ Θεοῦ τὸ ἔχει κοινὸν μὲ ἡμᾶς ὁ Υἱὸς καὶ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν διαφέρει ἀπὸ ἡμᾶς, διότι λέγει ἡ Γραφή· «Εἷς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα»¹. Καὶ ἀλλαχοῦ· «Τὰ ἀρχαῖα ἐπέρασσαν, ὅλα νᾶ, ἔχουν γίνεαι νᾶα, ὅλα δὲ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν»². Ὅταν, λοιπόν, οἱ πατέρες εἶδαν τὴν πανουργίαν καὶ τὴν πονηρὰν τέχνην τῆς ἀσεβείας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου, ἤναγκάσθησαν νὰ διατυπώσουν σαφέστερον τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ» καὶ νὰ γράψουν ὅτι «ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ». Ἔτσι τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ» δὲν θὰ ἐνομιζέτο κοινὸν καὶ ἴσον διὰ τὸν Υἱὸν καὶ διὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ θὰ ἐπιστεύετο ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ὅλα ἦσαν δημιουργήματα, μόνος δὲ ὁ Λόγος ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἔτσι, ὅταν λέγεται ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔχει διάφορον νόημα ἢ φράσις ἀπὸ ἐκείνην, ἢ ὁποῖα λέγεται διὰ τὸν Υἱόν. Προκειμένου περὶ τῶν κτισμάτων λέγεται τὸ «ἐκ τοῦ Θεοῦ», διὰ ν' ἀποκρούσῃ ὅσους λέγουν ὅτι ἐγιναν τυχαίως καὶ αὐτομάτως ἢ συμπτωματικῶς ἀπὸ τὴν ἔνωσιν ἀτόμων καὶ μορίων ἢ, ὅπως ὑποστηρίζουν ὠρισμένοι αἵρετικοί, ἀπὸ

- ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν, ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι ὑπὸ τινῶν ἀγγέλων λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ Θεοῦ ὄντος τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου οὐκ ὄντα πρότερον εἰς τὸ εἶναι γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.
- 5 Ὁ δὲ Λόγος, ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστίν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ Πατρὸς, τῆς δὲ τοιαύτης διανοίας γνώρισμα τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· οὐδενὶ γὰρ τῶν γενητῶν ὑπάρχει τοῦτο. Ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐθθὺς ἐπήγαγε· «Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα),
- 10 ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μὲν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῶν πάντων τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγόμενα διὰ Υἱοῦ γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ Θεοῦ γενομένης ταῦτ' εἴρηκε καὶ οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα ὡς ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὔτε γὰρ τὰ πάντα ὡς ὁ Υἱὸς, οὔτε ὁ Λόγος
- 15 εἰς τῶν πάντων ἐστὶ· τῶν γὰρ πάντων Κύριος καὶ Δημιουργός ἐστι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἅγια σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν ὁ Λόγος εἶναι πιστευθῆ μόνος ὢν ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις πρὸς ἀπάτην ὑπολείπηται
- 20 τοῖς ἀσεβοῦσι. Περὶ μὲν οὖν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας ἡ πρόφασις αὕτη.

20. Τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων δεῖν γραφῆναι δύναμιν ἀληθινήν καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον ὁμοίον τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ καὶ ἄτρεπτον καὶ

25 αἰεὶ καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαιρέτως — οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἦν ὁ Λόγος αἰεὶ, ὑπάρχων αἰδίως παρὰ τῷ Πατρὶ ὡς ἀπαύγασμα φωτός. Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠρείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν διὰ τὴν αἰσχύνην, ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν, κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθορύζοντες καὶ δια-

ἄλλον δημιουργὸν ἢ, ὅπως φρονοῦν ἄλλοι ὅτι ἀπὸ μερικοῦς ἀγγέλους ἔλαβον ὑπόστασιν τὰ πάντα. Τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύει ὅτι τὰ πάντα ἀνήκουν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν διὰ τοῦ Λόγου του, ἃν καὶ ἦσαν προηγουμένως ἀνύπαρκτα. Ὁ Λόγος ὅμως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κτίσμα, λέγεται καὶ εἶναι μόνος αὐτὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς· χαρακτηριστικὸν δὲ αὐτῆς τῆς σχέσεως εἶναι ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· αὐτὸ δὲ οὐδὲν τῶν κτισμάτων τὸ ἔχει. Ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπη ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, προσθέτει ἀμέσως: «Καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα»¹, διὰ τὴν νὰ δείξῃ εἰς ὅλους ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐκ τοῦ Θεοῦ· διότι ὅσα ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ· διὰ τὴν νὰ τονίσῃ, λοιπόν, τὴν δημιουργίαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὠμίλησεν ἔτσι (ὁ Ἀπόστολος) καὶ ὄχι ἐπειδὴ τὰ πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς ὅπως εἶναι ὁ Υἱός. Συνεπῶς οὔτε τὰ πάντα εἶναι ὅπως ὁ Υἱὸς οὔτε ὁ Λόγος εἶναι ἓνας ἀπὸ τὰ πάντα, διότι εἶναι Κύριος καὶ Δημιουργὸς τῶν πάντων. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος εἶπε σαφέστατα ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὥστε νὰ πιστευθῇ ὁ Λόγος ὡς διάφορος κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἀφοῦ μόνον αὐτὸς εἶναι ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ μὴ ὑπολειφθῇ πλέον πρόφασις διὰ τοὺς ἄσεβεῖς διὰ τὴν ἀπατοῦν τοὺς πιστοῦς. Ἡ αἰτία, λοιπόν, τῆς καταγραφῆς τοῦ «ἐκ τῆς οὐσίας» ἦτο ἡ ἀναφερθεῖσα.

20. Ἐν συνεχείᾳ οἱ ἐπίσκοποι ἀπεφάσισαν νὰ γράψουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἀληθινὴ δύναμις καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ὁμοῖος καὶ ἀπαράλλακτος κατὰ πάντα πρὸς τὸν Πατέρα, ἄτρεπτος καὶ ὑπάρχων πάντοτε ἀδιαίρετος μετὰ τοῦ Πατρὸς —διότι οὐδέποτε δὲν ὑπῆρξε, ἀλλ' αἰωνίως ὑπῆρχεν ὁ Λόγος πλησίον τοῦ Πατρὸς ὡς ἀκτινοβολία φωτός. Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου τὸ ἠνέχθησαν μὲν, διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἀντεῖπουν ἕνεκα τῆς ἐντροπῆς διὰ τὸν κατ' αὐτῶν ἔλεγχον, ἀλλ' ἤρχισαν εὐθύς πάλιν νὰ μωρμουρίζουν καὶ νὰ κάνουν νεύματα μετὰ τὰ μάτια ὅτι

νεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἄει καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὐδὲν λυπεῖ τούτοις ἡμᾶς συνθέσθαι. Τὸ μὲν ὅμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· «Εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει», τὸ δὲ ἄει, ὅτι γέγραπται· «Ἄει γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες», τὸ δὲ ἐν αὐτῷ, ὅτι «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν», καὶ τὸ ἄτρεπτον δέ, ὅτι γέγραπται· «Οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ». Περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος μὲν λέγονται δύναμις καὶ δύναμις μεγάλη, πολλάκις δὲ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται, ὡσπερ· «Ἐξῆλθε πᾶσα ἡ δύναμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου». Καὶ ἄλλαι δὲ οὐράναι δυνάμεις εἰσὶ· «Κύριος γάρ», φησί, «τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Τοιαῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ λεγόμενος σοφιστῆς παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔγραψε καὶ παρ' αὐτοῦ δὲ Ἀρειος μαθὼν, ὡσπερ εἴρηται. Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Ἐν καρδίαις τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακά». Ἦναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ ἀδῆς συναγαγεῖν ἐκ τῶν Γραφῶν τὴν διάνοιαν καί, ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν Υἱόν, ἀλλὰ ταῦτον τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι σημαίνωσι καὶ ἄλλην οὔσαν τὴν τοῦ Υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δεῖξωσι παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην μίμησιν, ἣν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν ἡμεῖς προσλαμβάνομεν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια πρὸς

1. Α' Κορ. 11, 7.

2. Β' Κορ. 4, 11.

3. Πράξ. 17, 28.

4. Ρωμ. 8, 35.

5. Πρβλ. Ἰωήλ 1, 4. Βροῦχος ἢ βροῦκος καλεῖται εἶδος ἀπτεροῦ ἀκρίδος.

6. Βλ. Ἐξ. 12, 41.

τὸ 'ὅμοιον' καὶ τὸ 'αἰ', ἡ 'δύναμις' καὶ τὸ 'ἐν αὐτῷ' ἀποδίδονται καὶ πάλιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς ἡμᾶς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ ὅτι οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ συμφωνήσωμεν ὡς πρὸς τὰ σημεῖα αὐτὰ καὶ ἡμεῖς. Τὸ 'ὅμοιον' εἶναι κοινόν, διότι καὶ δι' ἡμᾶς ἐγράφη· «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ»¹, τὸ 'αἰ', διότι λέγει ἡ Γραφή· «Διότι πάντοτε ἡμεῖς οἱ ζῶντες»². τὸ 'ἐν αὐτῷ', διότι· «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ εἴμεθα»³. τὸ 'ἄτρεπτον' δέ, διότι ἐγράφη· «Οὐδὲν θά μᾶς χωρίση ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»⁴. Σχετικῶς πρὸς τὴν δύναμιν ἔλεγον ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις καὶ δύναμις μεγάλη⁵, χρησιμοποιοεῖται δέ πολλάκις ἡ λέξις καὶ διὰ τὸν λαόν, ὅπως λ.χ. εἰς τὸ χωρίον· «Ἐξῆλθε δὲ ὅλη ἡ δύναμις Κυρίου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον»⁶. Ὑπάρχουν δὲ ἔλεγον καὶ ἄλλαι οὐράνιοι δυνάμεις, ὅπως λέγει ἡ Γραφή· «Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶναι μαζί μας· βοηθὸς μας εἶναι ὁ Θεὸς Ἰακώβ»⁷. Παρόμοια ἔγραψε καὶ ὁ σοφιστὴς Ἀστέριος, ἀφοῦ τὰ ἔμαθε ἀπὸ αὐτοῦς, ὅπως καὶ ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος τὰ ἔμαθε ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅπως ἤδη ἐλέχθη. Οἱ ἐπίσκοποι ὁμως ἀντελήφθησαν καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ὑποκρισίαν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου καὶ εἶδαν ὅτι ὅπως λέγει ἡ Γραφή· «Εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀσεβῶν ὑπάρχει δόλος, ὁ ὁποῖος μηχανεύεται κακά»⁸. Δι' αὐτὸ ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἀνατρέξουν καὶ πάλιν εἰς τὸ νόημα τῶν ἀγιογραφικῶν χωρίων καί, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, νὰ διατυπώσουν σαφέστερον καὶ νὰ γράψουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἔτσι κατέστησαν σαφὲς ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ὅμοιος πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅτι ἡ ὁμοιότης ἐξικνεῖται μέχρι ταυτότητος τῆς οὐσίας· ἀπέδειξαν ἐπίσης ὅτι ἡ ὁμοίωσις καὶ ἡ ἀτρεψία τοῦ Υἱοῦ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν λεγομένην μίμησίν μας, τὴν ὁποίαν ἀποκτῶμεν μὲ τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν. Διότι ὅσα

7. Ψαλμ. 45, 8.

8. Παροιμ. 12, 20.

- εαντὰ τυγχάνοντα δυνατόν πως δίστασθαι καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι, οἷοί εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ τοὺς γεννησαντας, ὡς γέγραπται περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Σήθ, ὃς ἦν ὁμοῖος αὐτῷ («κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ»).
- 5 Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ γέννησις ἄλλη παρὰ τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστί· καὶ οὐ μόνον ὁμοῖος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἐν μὲν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἀεὶ δὲ ἐν τῷ Πατρὶ ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Λόγῳ, ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς — τοῦτο γὰρ
- 10 καὶ ἡ λέξις σημαίνει. Διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τοῦτο νοοῦσα καλῶς ὁμοούσιον ἔγραψεν, ἵνα τὴν τε τῶν αἰρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι καὶ δείξωσιν ἄλλον εἶναι τῶν γεννητῶν τὸν Λόγον. Καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες εὐθὺς ἐπήγαγον· «Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ποίημα
- 15 ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία». Ταῦτα δὲ εἰρηκότες ἐδήλωσαν φανερῶς, ὅτι τὸ ἕκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀναιρετικὰ τῶν ἐκ τῆς ἀσεβείας λογαρίων εἰσίν, ἅπερ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γεννητὸν καὶ τρεπτὸν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ. Ὁ γὰρ ταῦτα
- 20 φρονῶν ἀντιλέγει τῇ συνόδῳ, ὃ δὲ τὰ Ἀρείου μὴ φρονῶν ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου φρονεῖ καὶ διανοεῖται καλῶς αὐτὰ βλέπων, ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων.
- 21.** Οὐκοῦν εἰ τὰ ῥήματα καὶ οὗτοι ὡς ξένα προφασίζονται,
- 25 φρονεῖτωσαν τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος οὕτως ἔγραψεν, ἀναθεματίζοντες ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος καὶ λοιπόν, εἰ

1. Πρβλ. Γεν. 5, 3.

2. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

σώματα ὁμοιάζουν μεταξύ των εἶναι δυνατὸν νὰ διαφέρουν κάπως καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅπως συμβαίνει λ.χ. με τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἔναντι τῶν γονέων των· ἔτσι ἀναφέρει ἡ Γραφή διὰ τὸν Ἀδὰμ ὅτι ὁ υἱὸς του Σὴθ ἦτο ὁμοιος πρὸς αὐτὸν «κατὰ τὴν μορφήν του»¹. Ἡ γέννησις ὁμως τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· δι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καί, ὅπως εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν², εἶναι δὲ πάντοτε πλησίον τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος καὶ πλησίον τοῦ Λόγου ὁ Πατήρ, ὅπως εἶναι ἡ ἀκτινοβολία μετὰ τὸ φῶς—αὐτὸ εἶναι ἄλλωστε τὸ κατὰ λέξιν νόημα. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ σύνοδος, κατανοήσασα ὀρθῶς τὸ θέμα, ἔγραψε τὸ «ὁμοούσιος», ὥστε ν' ἀνατρέψουν οἱ πατέρες τὴν αἰρετικὴν κακοήθειαν καὶ ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε, ἀφοῦ ἔγραψαν τὸ «ὁμοούσιος», εὐθύς συνέχισαν· «Ὅσους δὲ λέγουσιν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ ὅτι εἶναι κτίσμα ἢ τρεπτὸς ἢ δημιούργημα ἢ ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, αὐτοὺς ἡ ἀγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοὺς ἀναθεματίζει». Δι' αὐτῶν τῶν λόγων κατέστησαν σαφὲς ὅτι τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» καὶ τὸ «ὁμοούσιος» ἔχουν ὡς σκοπὸν τὴν ἀναίρεσιν τῶν αἰρετικῶν φληναφημάτων, ὅπως εἶναι τὸ «κτίσμα» καὶ τὸ «ποίημα» καὶ τὸ «γενητὸς» καὶ «τρεπτὸς» καὶ τὸ «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι». Ὅποιοι, λοιπὸν, φρονεῖ συμφώνως πρὸς αὐτά, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σύνοδον, ἐνῶ ὅποιος δὲν ἔχει ἀρειανικὸν φρόνημα κατ' ἀνάγκην ἔχει τὸ φρόνημα τῆς συνόδου καὶ ὀρθῶς σκέπτεται ὅταν τὰ βλέπη ὅπως εἶναι ἡ ἀκτινοβολία ὡς πρὸς τὸ φῶς, καὶ καλῶς λαμβάνει ἐκ τοῦ παραδείγματος τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας.

21. Ἄν, λοιπὸν, οἱ τωρινοὶ αἰρετικοὶ ἀπορρίπτουν τοὺς ὄρους ὡς δῆθεν ξένους πρὸς τὴν Γραφήν, ἃς ἀποδεχθοῦν τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἐξέφρασε γραπτῶς δι' αὐτῶν ἡ σύνοδος, ἃς ἀναθεματίσουν ὅσα ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἂν δύ-

δύνανται, μεμφέσθωσαν τὰς λέξεις. Ἐὗ δὲ οἶδα, ὅτι φρονή-
 σαντες τὴν διάνοιαν τῆς συνόδου καὶ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας
 πάντως ἀποδέξονται. Ἄν δὲ καὶ ταύτην αἰτιᾶσθαι θελήσωσι,
 5 δῆλοι πᾶσιν εἰσι μάρτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγοντες καὶ μόνον
 ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ἐπινοοῦντες. Ἡ μὲν οὖν πρό-
 φασις τῶν τοιούτων λέξεων αὕτη. Εἰ δ' ὅτι καὶ μὴ ἔργαφοί
 εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν
 ὡς κενολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες. Ἐαυτοὺς δὲ
 10 καὶ ἐν τούτοις αἰτιάσθωσαν, ὅτι πρῶτοι παρασχόντες τὴν
 τοιαύτην πρόφασιν ἐξ ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο. Γινωσκέ-
 τω δὲ ὁμοῦ, εἴ τίς ἐστι φιλομαθής, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν
 ταῖς Γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται πρότερον,
 τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι καὶ ταύτην ἐκφωνοῦμεναι
 σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν ἀκοὴν ὀλόκληρον.
 15 Σκοπεῖν δὲ τοῦτό σε μὲν ἐξεστίν—ἐκείνους δὲ κατακούειν
 τοὺς ἀπαιδεύτους. Δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν—καὶ τοῦτ'
 ἔστιν ἀληθὲς πιστεύειν—, τὸν Λόγον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ
 μόνον ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν
 νοήσειέ τις τὸν Υἱόν, ὃς ἐστίν ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος, ἐν ᾧ τὰ
 20 πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ; Ὅμως δὲ τοῦτο καὶ
 παρὰ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν, τοῦ μὲν Πατρὸς διὰ τοῦ
 Δαυὶδ λέγοντος· «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν».
 Καί· «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε». Τοῦ δὲ Υἱοῦ
 περὶ ἑαυτοῦ δεικνύοντος τοῖς Ἰουδαίοις· «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ
 25 ὑμῶν ἦν ἠγαπάτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον».
 Καὶ πάλιν· «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα». Καὶ μὴν καὶ τό· «Ἐγὼ
 καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν». Καί· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πα-

1. Ψαλμ. 44, 2.

2. Ψαλμ. 109, 3.

3. Ἰω. 8, 42.

4. Ἰω. 6, 46.

5. Ἰω. 10, 30.

νανται, ἄς καταδικάσουν τὰς λέξεις. Γνωρίζω ὁμως καλῶς ὅτι, ἂν ἀποδεχθῶν τὸ νόημα τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως, θ' ἀποδεχθῶν ὅπωςδήποτε καὶ τοὺς ἐκφράζοντας τὸ νόημα ὄρους. Ἄν ὁμως θελήσουν νὰ κατακρίνουν καὶ τὸ νόημα τῆς ἀποφάσεως, καθίσταται σαφές εἰς πάντας ὅτι ματαίως ὁμιλοῦν διὰ τοὺς ὄρους καὶ ὅτι ἀπλῶς ἐπινοοῦν ἀφορμὰς διὰ τὴν ἀσέβειάν των. Ἡ αἰτία, λοιπόν, τῶν ὡς ἄνω ὄρων εἶναι ἡ ἀναφερθεῖσα.

Ἄν ἐξακολουθοῦν ὁμως νὰ δυσφοροῦν, διότι (οἱ ὄροι) δὲν περιέχονται εἰς τὴν Γραφήν, ἄς ἐκδιωχθῶν ἀμέσως ὡς ἐμμένοντες εἰς ματαιολογίας καὶ ὡς ἄρρωστοι διανοητικῶς. Πρέπει δὲ νὰ κατηγορήσουν καὶ δι' αὐτὸ ἑαυτοὺς, διότι, ὅταν αὐτοὶ ἀνεκίνησαν τὸ ζήτημα, ἤρχισαν νὰ θεομαχοῦν μὲ ὄρους μὴ περιεχομένους εἰς τὴν Γραφήν. Ὅποιος δὲ εἶναι φιλομαθής, δύναται νὰ μάθῃ ὅτι οἱ ὄροι τῶν πατέρων δὲν εὐρίσκονται μὲν αὐτολεξεῖ εἰς τὴν Γραφήν, ἀποδίδουν ὁμως, ὡς ἐλέχθη προηγουμένως, τὸ νόημα τῆς Γραφῆς· αὐτὸ δὲ τὸ νόημα ἐκφράζουν οἱ ὄροι ὅταν λέγωνται, ἀρκεῖ οἱ ἀκροαταὶ νὰ ἔχουν ὀλόκληρον τὴν ἀκοὴν ἐστραμμένην εἰς τὴν εὐσέβειαν. Ἄξιζει δὲ νὰ ἐξετάσῃς καὶ τὸ ἐξῆς—ἄς τὸ ἀκούουν δὲ οἱ ἀπαιδευτοὶ αἰρετικοί.

Ἄπεδείχθη εἰς τὰ προηγούμενα—καὶ πρέπει νὰ τὸ πιστεύωμεν ὡς ἀληθές—ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι εἶναι τὸ μόνον ἰδικόν του κατὰ φύσιν γέννημα. Ἄπὸ ποίαν ἄλλην πηγὴν ὁμως, πλὴν τοῦ Θεοῦ, δυνάμεθα νὰ μάθωμεν διὰ τὸν Υἱόν, τὴν σοφίαν καὶ τὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα; Πράγματι περὶ αὐτοῦ ἐμάθαμεν ἀπὸ τὴν Γραφήν, ὅπου ὁ Πατὴρ λέγει διὰ τοῦ Δαυὶδ· «Ἡ καρδία μου ἐξεστόμισε λόγον ἀγαθόν»¹. Καὶ· «Ἐκ τῆς κοιλίας σὲ ἐγέννησα πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον»². Εἰς τὴν Γραφήν ἐπίσης ὁ Υἱὸς ἀποδεικνύει διὰ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἄν ἦτο Πατὴρ σὰς ὁ Θεός, θὰ μὲ ἠγαπᾶτε, διότι ἐγὼ ἐξῆλθα ἀπὸ τὸν Πατέρα»³. Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον λέγει· «Οὐδεὶς ἔχει ἶδει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὸν Θεόν, αὐτὸς ἔχει ἶδει τὸν Πατέρα»⁴. Τὸ δὲ χωρίον· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁵, καὶ

τῆρ ἐν ἐμοί) ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰμι καὶ ἀδιαίρετος αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ λέγων· «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»,
 μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς εἶρηκε. Τὶ γὰρ ἄλλο τὸ ἔν
 5 κόλποις¹ σημαίνει ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν;

22. Εἰ μὲν οὖν τὸν Θεὸν ἡγεῖται τις εἶναι σύνθετον ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ συμβεβηκὸς ἢ ἐξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι ἢ εἶναι τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐ-
 10 σίαν αὐτοῦ, ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν ἢ ὀνομάζοντας Πατέρα μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλὰ τι τῶν περὶ αὐτόν. Μεμφέσθωσαν μὲν τὴν σύνοδον γράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν· κατανοοῦν-
 15 σαν δέ, ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν οὕτω διανοούμενοι. Τὸν γὰρ Θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι καὶ τὸν Κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτόν εἶναι Υἱὸν καταφεύδονται. Εἰ δὲ ἄπλοῦν τί ἐστὶν ὁ Θεός, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ, δηλο-
 20 νότι λέγοντες τὸν Θεὸν καὶ ὀνομάζοντες τὸν Πατέρα οὐδὲν τι ὡς περὶ αὐτόν ὀνομάζομεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνομεν. Κἂν γὰρ καταλαβεῖν ὅ,τι ποτέ ἐστὶν ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, μὴ ἢ δυνατόν, ἀλλὰ μόνον νοοῦντες εἶναι τὸν Θεὸν καὶ τῆς Γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαινούσης οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτόν σημᾶναι θέλοντες λέγομεν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ Κύριον. Ὅταν γοῦν λέγη· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», καὶ τό· «Ἐγὼ
 25 εἰμι Κύριος ὁ Θεός», καὶ ὅπου ποτέ λέγει ἢ Γραφή ὁ Θεός², ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴν τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν καὶ ὅτι ἐστὶν ὅνπερ λέγουσιν. Οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ

1. Ἰω. 14, 10.

2. Ἰω. 1, 18.

3. Ἐξ. 3, 14.

4. Ἐξ. 20, 2.

τό· «Ἐγὼ εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμέ»¹ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν φράσιν· ἐγὼ εἶμαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀδιαίρετος ἀπὸ αὐτόν. Ὅταν δὲ λέγῃ ὁ Ἰωάννης· «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὑπάρχων εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἀπεκάλυψε τὸν Θεόν»², αὐτὰ τὰ λέγει ἐπειδὴ τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸν Πατέρα. Τὸ δὲ «εἰς τοὺς κόλπους» σημαίνει τὴν γνησίαν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς.

22. Βεβαίως ἂν κάποιοι ὑποστηρίζῃ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος, ὥστε εἰς τὴν οὐσίαν του νὰ ὑπάρχῃ τὸ συμβεβηκὸς ἢ νὰ περιβάλλεται ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ καλύπτεται ἐξωτερικῶς ἢ νὰ ὑπάρχουν πράγματα, τὰ ὁποῖα συμπληρῶνουν τὴν οὐσίαν του, αὐτὸς θὰ ἔχη τὴν γνώμην ὅτι ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν ἢ ὀνομάζωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα, δὲν ἀναφερόμεθα εἰς τὴν ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν του, ἀλλ' εἰς κάτι ἀπὸ ὅσα τὸν περιβάλλουν. Βάσει τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δύνανται οἱ αἵρετικοὶ νὰ κατακρίνουν τὴν σύνοδον, διότι ἔγραψεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· ἄς καταλάβουν ὅμως ὅτι σκεπτόμενοι ἔτσι διαπραττουν τὰς ἐξῆς δύο βλασφημίας. Ἄφ' ἑνὸς μὲν παρουσιάζουν ἓνα σωματικὸν Θεὸν ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποστηρίζουν ψευδῶς ὅτι ὁ Κύριος δὲν εἶναι Υἱὸς τοῦ ἰδίου τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἑνὸς τῶν περιβαλλόντων αὐτὸν ὄντων. Ἄν ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλοῦν ὄν, ὅπως πράγματι εἶναι, προφανῶς, ἀποκαλοῦντες καὶ ὀνομάζοντες τὸν Θεὸν Πατέρα, δὲν ἀναφερόμεθα εἰς κάτι ὑπάρχον περὶ αὐτόν, ἀλλὰ ἐννοοῦμεν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν του. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταλάβωμεν τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· ἐννοοῦμεν μόνον ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μὲν Γραφή τὸν ἀναφέρει μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις, ἡμεῖς δὲ θέλομεν ν' ἀναφερθῶμεν εἰς αὐτόν καὶ ὄχι εἰς ἄλλον, διὰ τοῦτο τὸν ἀποκαλοῦμεν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ Κύριον. Ὅταν, λοιπόν, λέγῃ· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων»³ καὶ· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ὁ Θεός»⁴ καὶ ὁποτεδήποτε λέγει ἡ Γραφή ὁ Θεός, ὅταν τὸ διαβάζωμεν, ἐννοοῦμεν ὅτι ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀκατάληπτον οὐσίαν του καὶ ὅτι ὑπάρχει αὐτός, διὰ

- Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω
 τοὺς πατέρας διακαθάραντας τὸν νοῦν καὶ λευκότερον καὶ ὡς
 ἐκ παραλλήλου τὸ 'ἐκ τοῦ Θεοῦ' γράφαντας τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας'.
 Ταῦτόν γὰρ ἠγήσαντο τὸ λέγειν 'ἐκ τοῦ Θεοῦ' καὶ τὸ λέγειν
 5 'ἐκ τῆς οὐσίας' τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Λόγον, ἐπεὶ καὶ τὸ 'Θεός',
 καθὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος
 σημαίνει. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ Λόγος, ὡς ἂν
 εἴη Υἱὸς φύσει γνήσιος ἐκ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ
 δεδημιουργῆσθαι λέγεται καὶ αὐτὸς ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ,
 10 οὔτε ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ Πατρὸς οὔτε αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατ'
 οὐσίαν ἐστὶν Υἱός, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν
 καλούμενοι υἱοί. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ μόνος ὡς Υἱὸς γνή-
 σιος —ὥσπερ οὖν καὶ ἐστι—, λεχθείη ἂν εἰκότως καὶ ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός.
- 15 **23.** Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀπανγά-
 σματος τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπτόμενον
 ἐκ τῆς θερμῆς τοῦ ἡλίου πῦρ, ὅπερ καὶ σβέννυσθαι πάλιν εἴωθεν,
 εἰρήκασιν οἱ ἅγιοι εἶναι τὸν Λόγον πρὸς τὸν Θεόν —τοῦτο γὰρ
 ἔργον ἐξώθεν καὶ κτίσμα τοῦ ποιῶντος ἦν—, ἀλλὰ ἀπαύγα-
 20 σμα αὐτὸν ἐδηγγέλισαντο πάντες, ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον
 καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητα δηλώσωσι.
 Καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον αὐτὸν ἀληθῶς
 εἶναι σωθήσεται πῶς γὰρ ἂν ἄλλως εἴη τοιοῦτος, εἰ μὴ τῆς
 τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἰδίον ἐστὶ γέννημα; Ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐν
 25 τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα σφῆξεν. Οὕτω
 δὴ τοῦ Λόγου φανέντος εὐσεβοῦς, ἀκόλουθον ἂν εἴη μηδὲ ἐπι-
 τῷ 'ὁμοουσίῳ' ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους ἐχούσης καὶ τῆς
 λέξεως ταύτης ὑγιῆ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ δὴ

τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦν τὰ χωρία. Κατὰ συνέπειαν ἄς μὴ παραξευεύεται ὅποιος ἀκούει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διότι πρέπει νὰ τὸ παραδεχθῆ ὅτι οἱ πατέρες ἐξεκαθάρισαν τὸ νόημα καὶ ἔγραψαν ὡς σαφέστερον καὶ παράλληλον πρὸς τὸ 'ἐκ τοῦ Θεοῦ' τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας'. Διότι ἐθεώρησαν ὅτι τὸ νὰ εἴπωμεν «ἐκ τοῦ Θεοῦ» εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ εἴπωμεν «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Λόγος», ἀφοῦ, ὅπως ἤδη εἶπα, καὶ τὸ 'Θεὸς' σημαίνει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος. Ἄν ὅμως, ὅπως λέγουν οἱ αἰρετικοὶ, ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶναι ἕκαστος γνήσιος καὶ κατὰ φύσιν υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ λέγεται υἱὸς ὅπως τὰ κτίσματα, διότι ἐδημιουργήθη καὶ αὐτός, ὅπως ὅλα, ἀπὸ τὸν Θεόν, τότε οὔτε εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὔτε ὁ Υἱὸς ὁ ἴδιος εἶναι κατ' οὐσίαν Υἱός, ἀλλ' εἶναι Υἱὸς ἐκ τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἀποκαλούμενοι υἱοὶ κατὰ χάριν. Ἄν, ἀντιθέτως, μόνος αὐτὸς ὡς γνήσιος Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ—ὅπως πράγματι εἶναι—, εὐλόγως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

23. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἄλλωστε καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἀκτινοβολίας καὶ τοῦ φωτός. Οἱ πατέρες δὲν εἶπαν ὅτι ὁ Λόγος σχετίζεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως τὸ ἀναπτύμενον ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου πῦρ, τὸ ὁποῖον συνήθως σβέννυται μετὰ ταῦτα—διότι ἔτσι θὰ ἦτο ἐξωτερικὸν ἔργον καὶ κτίσμα τοῦ δημιουργοῦ—, ἀλλ' ὅλοι ἐκήρυξαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀκτινοβολία, διὰ νὰ φανερώσουν τὸ ἰδιάζον τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας, τὸ ἀδιαιρέτον καὶ τὴν ἐνότητα πρὸς τὸν Πατέρα. Διότι μόνον ἔτσι διασώζεται καὶ τὸ ὅτι εἶναι ἀληθῶς ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος· διότι πῶς θὰ ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἔχη αὐτὰς τὰς ιδιότητας, ἂν δὲν εἶναι γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς; Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν Πατέρα του. Ἄφοῦ ἔτσι ἀπεδείχθη, λοιπόν, ἡ εὐσεβῆς χρῆσις τοῦ ὄρου οὐσία, θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ παραξευεύωνται διὰ τὸ 'ὁμοούσιον' οἱ χριστομάχοι, διότι καὶ αὐτὸς ὁ ὄρος ἀποδεικνύεται ὅτι ἐκφράζει ὀρθὸν νόημα. Διότι, ὅταν

φαμεν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Λόγον—λοιπὸν γὰρ
 ἢ λέξεις ὁμολογείσθω καὶ παρ' αὐτῶν—, τί ἂν εἶη τοῦτο ἢ τὸ
 ἀληθῶς καὶ αἰδιον τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; Οὐ γὰρ
 ἕτεροειδές, ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς
 5 ἐπιμιγνῆται, οὐδὲ ἐξῶθεν ἀπλῶς ὁμοιος, ἵνα μὴ καθ' ἕτερον
 ἢ ὅλως ἕτεροούσιος φαίνεται, ὥσπερ χαλκὸς στίλβων καὶ χρυ-
 σὸς καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος. Ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἕτερο-
 φυῆ ἀλλήλων καὶ ἀπεσχοιτισμένα τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει
 τυγχάνουσι. Καὶ οὔτε ὁ χαλκὸς ἴδιος τοῦ χρυσοῦ οὔτε ἡ φάσσα
 10 ἐκ τῆς περιστερᾶς, ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι, ἕτεροού-
 σια δὲ ἀλλήλων ἐστίν. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως ἐστίν, ἔστω
 κτίσμα ὥσπερ καὶ ἡμεῖς καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ Υἱὸς ἐστὶ Λό-
 γος, σοφία, εἰκῶν τοῦ Πατρὸς, ἀπαύγασμα, εἰκότως ὁμοού-
 σιος ἂν εἶη. Εἰ μὴ γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον
 15 ἕτεροφυές καὶ ἕτεροούσιον δείκνυται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος
 ἔγραψε καὶ νενόηκεν ὀρθῶς.

24. Ἐξηγήσθω δὲ πάλιν ἐν τούτοις πᾶς λογισμὸς σωματικός,
 φαντασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες καθαρᾷ τῇ νοήσει
 καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν Υἱοῦ πρὸς Πατέρα τὸ γνήσιον καὶ Λό-
 20 γου τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἰδιότητα καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιό-
 τητα τοῦ ἀπανγάσματος πρὸς τὸ φῶς. Ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ
 τὸ Υἱὸς οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς Θεῷ πρόπον ἐστίν, εἴρηται
 τε καὶ ἔστι, τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου ἀκού-
 οντες μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμοὺς
 25 καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἄσωμά-
 των διανοούμενοι τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα
 τοῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν. Τοῦτο γὰρ ἴδιον πρὸς Πατέρα καὶ

λέγωμεν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ—ἄς συμφωνήσουν ἐπὶ τέλους διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου καὶ αὐτοί—, τί ἄλλο σημαίνει παρὰ τὸ ἀληθῶς καὶ αἰώνιον τῆς οὐσίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη; Δὲν ἀναφέρεται εἰς ἄλλο εἶδος, διὰ νὰ μὴ ἀναμειχθῇ κάτι ξένον καὶ ἀνόμοιον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς οὔτε λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐξωτερικῶς μόνον ὅμοιος, διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἔχει κατὰ τι ἢ καθ' ὀλοκληρίαν διαφορετικὴν οὐσίαν, ὅπως λ.χ. ὁ ἀστράπτων χαλκός, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος καὶ ὁ κασσίτερος. Πράγματι αὐτὰ τὰ μέταλλα εἶναι ξένα καὶ διάφορα ὡς πρὸς τὴν δομὴν μεταξύ των καὶ διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὴν φύσιν. Ἔτσι οὔτε ὁ χαλκός συγγενεῦει μὲ τὸν χρυσὸν οὔτε ἡ φάσσα γεννᾶται ἀπὸ τὴν περιστερὰν, ἀλλὰ νομίζονται μὲν ὅτι εἶναι ὅμοια, διαφέρουν ὅμως ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν μεταξύ των. Ἄν, λοιπόν, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ Υἱός, τότε εἶναι κτίσμα ὅπως ἡμεῖς καὶ ὄχι ὁμοούσιος· ἂν ὅμως εἶναι πρᾶγματι Υἱός, Λόγος, σοφία, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀκτινοβολία, ὀρθῶς λέγεται ὁμοούσιος. Ἄν ὅμως δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ὄργανον διάφορον ὡς πρὸς τὴν δομὴν καὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, συνάγεται ὅτι καλῶς ἔγραψε καὶ ὀρθῶς ἐφρόνησεν ἡ σύνοδος.

24. Πρέπει ὅμως καὶ πάλιν νὰ ἀποτραπῇ πᾶσα σωματικὴ ἀναλογία, διότι, μόνον ὅταν ὑπερβῶμεν τὰς ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐννοίας, ἐννοοῦμεν διὰ τῆς καθαρᾶς νοήσεως καὶ διὰ μόνου τοῦ νοῦ τὴν γνησίαν καταγωγὴν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν ταυτότητα τοῦ Λόγου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τῆς ἀκτινοβολίας πρὸς τὸ φῶς. Διότι ὅπως τὸ γέννημα καὶ τὸ Υἱὸς λέγονται καὶ εἶναι ὄχι ἀνθρωπίνως, ἀλλ' ὡς ἀρμόζει εἰς τὸν Θεόν, ἔτσι καί, ὅταν ἀκούωμεν τὴν λέξιν ὁμοούσιος, δὲν πρέπει νὰ παρασυρῶμεθα ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνως αἰσθήσεις καὶ νὰ φανταζώμεθα μερισμούς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναφερόμεθα εἰς ἀσώματα, δὲν πρέπει νὰ διαιρῶμεν τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτός. Αὐτό, πράγματι, προσιδιάζει εἰς τὸν Πατέρα καὶ αὐτό

τοῦτο δείκνυσι τὸν Θεὸν ἀληθῶς ὄντα Πατέρα τοῦ Λόγου.
 Πάλιν γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀπαύγασματος
 ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο. Τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξέ-
 νον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ ἡλίου; *Ἡ τίς μᾶλλον ἐνορῶν οὕτω
 5 τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτός
 οὐκ ἂν εἶποι θαρρήσας· ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν
 εἰσι καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ
 ἡλίῳ τυγχάνει ὄν· ὥστε τὸν ὄρῶντα τοῦτο βλέπειν κάκεινο.
 Τὴν δὲ τοιαύτην ἐνδότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα πῶς ἂν οἱ πι-
 10 στεύοντες ὀρθῶς καλέσαιεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα; Τὸ δὲ τοῦ
 Θεοῦ γέννημα τί ἂν τις οικείως καὶ προεπόντως νοήσαιεν ἢ Λό-
 γον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἥπερ οὔτε τοῦ Πατρὸς λέγειν ξέ-
 νην δοσιὸν ἐστίν, οὔτε μὴ αἰδίως εἶναι παρὰ τῷ Πατρὶ κἂν φαν-
 τάζεσθαι θέμις ἐστί. Τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι τὰ πάντα πε-
 15 ποιήκεν ὁ Πατὴρ καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐ-
 τοῦ φιλανθρωπεύεται. Καὶ οὕτως ἐν αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἰσιν,
 ὥσπερ εἰρηται· εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρονες τολμήσαντες πάλιν
 εἶποιεν ἄλλην εἶναι τὴν τοῦ Λόγου οὐσίαν καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς, ἢ ἢ τὸ μὲν ἐν τῷ Υἱῷ φῶς ἐν πρὸς τὸν
 20 Πατέρα, αὐτὸς δὲ ξένος κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα. Ἄλλὰ τοῦτο
 τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἀτεχνῶς ἐστὶ τὸ φρόνημα,
 ὅπερ ἢ μὲν Ἐκκλησία ἐξέβαλεν, οὗτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται διὸ
 καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί.
 Εἰ γὰρ ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς φωτός, διατί μὴ μᾶλ-
 25 λον αὐτὸς ἐστὶ τὸ μετεχόμενον, ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ τι καὶ τοῦ
 Πατρὸς εὐρίσκηται; Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστίν, οὐκέτι δείκνυται
 διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀλλὰ δι' ἐκείνου, οὗ καὶ
 αὐτὸς μετέχει. Εἰ δὲ οὕτως ἐστὶν ὁ Λόγος, ἢ σοφία τοῦ Πα-

ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθῶς Πατὴρ τοῦ Λόγου. Ἐντεῦθεν εἶναι ἀναγκαῖον καὶ πάλιν τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀκτινοβολίας. Ποῖος θ' ἀποτολήμησι νὰ εἴπη ὅτι ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ξένη καὶ ἀνομοία πρὸς τὸν ἥλιον; Πολλῶ μᾶλλον ἀντιλαμβανόμενος ὀρθῶς τὴν ἀκτινοβολίαν ὡς πρὸς τὸ ἥλιον θὰ εἴπη εὐθαρσῶς περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ φωτός· πράγματι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ἓν καὶ ἡ δευτέρα φανερώνεται εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἡ ἀκτινοβολία εὐρίσκεται εἰς τὸν ἥλιον· ἐντεῦθεν ὅποιος βλέπει τὸ ἓν βλέπει καὶ τὸ ἄλλο. Αὐτὴν δὲ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ταυτότητα ὡς πρὸς τὴν φύσιν οἱ ὀρθόδοξοι δὲν δύνανται νὰ τὴν ἀποκαλέσουν ἄλλως, παρά ὁμοούσιον γέννημα. Τὸ γέννημα δὲ τοῦ Θεοῦ δυνάμεθα νὰ τὸ ἐννοήσωμεν κατὰ προσήκοντα καὶ πρέποντα τρόπον μόνον ὡς Λόγον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἡ ὅποια εἶναι ἀσεβὲς νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῶμεν, ἔστω, ὅτι δὲν ὑπάρχει αἰωνίως πλησίον τοῦ Πατρὸς. Διότι δι' αὐτοῦ ἀσκεῖ τὴν φιλάνθρωπον πρόνοιάν του, ἡ ὅποια ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ ὄντα. Ἔτσι, λοιπόν, εἶναι ἓν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ, ὅπως λέγει ἡ Γραφή¹· μόνον οἱ αἰρετικοὶ θ' ἀποτολήμησιν νὰ ἀντιτείνουσιν πάλιν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι διαφορετικὴ καὶ ὅτι εἶναι διάφορον (πρᾶγμα) τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς εἰς αὐτόν, ὥστε τὸ μὲν φῶς τοῦ Υἱοῦ νὰ εἶναι ἓν μὲ τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ὅμως ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι ξένος πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ τὴν οὐσίαν ὡς κτίσμα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι τὸ ἄλλον φρόνημα τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως, τὸ ὁποῖον ἡ μὲν Ἐκκλησία ἀπέρριψεν, αὐτοὶ ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκπροσωποῦν καὶ τώρα· δι' αὐτὸ ἄλλωστε, ἐπειδὴ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἀπεδείχθησαν αἰρετικοί. Διότι ἂν ὁ Υἱὸς μετέχη καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς, διατὶ νὰ μὴ εἶναι αὐτὸς τὸ μετεχόμενον, ὥστε οὐδὲν νὰ ὑπάρχη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς; Διότι, ἂν δὲν συμβαίη αὐτό, ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ πάντα δὲν ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου εἰς τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸς μετέχει. Ἄν ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁλό-

τρός, ἐν ᾧ ὁ Πατήρ ἀποκαλύπτεται καὶ γινώσκειται καὶ δη-
 μιουργεῖ καὶ οὐδ' ἄνευ οὐδὲν ὁ Πατήρ ποιεῖ, δηλονότι αὐτός
 ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Αὐτοῦ γὰρ καὶ πάντα τὰ γενητὰ μετέ-
 χει, μετέχοντα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὕτω δὲ ὢν οὐκ ἔσται
 5 ἐξ οὐκ ὄντων οὔτε ἄλλως κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἴδιον γέννημα ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα.

25. Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ταύτην ἔχοντες τὴν
 διάνοιαν τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν. "Ὅτι δὲ οὐχ ἑαυτοῖς
 πλάσαντες ἐπενόησαν ταύτας — ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασί-
 10 ζονται—, ἀλλ' ἄνωθεν παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν παραλαβόντες
 εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγξωμεν, ἵνα μηδὲ αὕτη αὐτοῖς
 ἢ πρόφασις περιλειπῆται. Μάθετε τοίνυν, ὦ χριστομάχοι Ἀ-
 ρειανοί, ὅτι Θεόγνωστος μὲν, ἀνὴρ λόγιος, οὐ παρετήσατο τὸ
 'ἐκ τῆς οὐσίας' εἰπεῖν. Γράφων γὰρ περὶ Υἱοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ
 15 τῶν ὑποτυπώσεων οὕτως εἶρηκεν· «Ὁὐκ ἔξωθέν τις ἐστὶν ἐφευ-
 ρθεῖσα ἢ τοῦ Υἱοῦ οὐσία οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισῆχθη, ἀλλὰ
 ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔφυ ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα,
 ὡς ὕδατος ἀτμῖς. Οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε ἡ ἀτμῖς αὐτὸ
 τὸ ὕδωρ ἐστὶν ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος, οὔτε ἀλλότριον· καὶ οὔτε αὐτός
 20 ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὔτε ἀλλότριος, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ Πα-
 τρὸς οὐσίας, οὐ μερισμὸν ὑπομεινάσης τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.
 Ὡς γὰρ μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς οὐ μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις
 ὑπ' αὐτοῦ ἀγχαῖς, οὕτως οὐδέ ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς ἀλλοίωσιν
 ὑπέμεινεν εἰκόνα ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν Υἱόν». Ὁ μὲν οὖν Θεό-
 25 γνωστος τὰ πρότερα ὡς ἐν γυμνασίᾳ ἐξετάσας, ὕστερον τὴν
 ἑαυτοῦ δόξαν τιθεὶς οὕτως εἶρηκεν. Διονύσιος δὲ ὁ γενόμενος

1. Ὁ Θεόγνωστος ὑπήρξε σχολάρχης τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς κατὰ
 τὸ β' ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος. Τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου μνημονευόμενον
 ἔργον του εἶναι τὸ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (Μυριόβιβλος, κῶδιξ 106)
 ἀναφερόμενον ἐξ ἑπτὰ βιβλίων συγκείμενον δογματικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν
 τίτλον Ὑποτυπώσεις.

γος, ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Πατὴρ ἀποκαλύπτεται καὶ γνωρίζεται καὶ δημιουργεῖ καὶ χωρὶς τὸν ὁποῖον οὐδὲν πράττει ὁ Πατὴρ, προφανῶς αὐτὸς εἶναι τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς. Διότι εἰς αὐτὸν μετέχουν ὅλα τὰ δημιουργήματα διὰ τῆς μετοχῆς των εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἄφοῦ, λοιπόν, ἔτσι ὑπάρχει, δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ μηδενὸς οὔτε εἶναι γενικῶς κτίσμα, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἰδιάζον γέννημα τοῦ Πατρὸς, ὅπως εἶναι ἡ ἀκτινοβολία (γέννημα) τοῦ φωτός.

25. Οἱ συνοδικοὶ τῆς Νικαίας, λοιπόν, αὐτὸ τὸ φρόνημα εἶχαν καὶ ἔγραφαν εἰς ἀνάλογον ὁρολογία. Ὅτι δὲ οἱ πατέρες δὲν ἔπλασαν μόνοι των καὶ δὲν ἐπενόησαν αὐτοὺς τοὺς ὅρους —διότι καὶ αὐτὴν τὴν πρόφασιν προβάλλουν οἱ αἰρετικοί—, ἀλλὰ τοὺς ἐχρησιμοποίησαν ἀφοῦ τοὺς παρέλαβαν ἤδη ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, πρέπει νὰ τὸ ἀποδείξωμεν καὶ αὐτό, διὰ νὰ μὴ ὑπολειφθῆ εἰς τοὺς αἰρετικούς αὐτῆ ἡ πρόφασις. Μάθετε, λοιπόν, χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι ὁ Θεόγνωστος¹, ἄνθρωπος λόγιος, δὲν παρέλειψε νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ ἔκ τῆς οὐσίας'. Πράγματι, γράφων εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Ὑποτυπώσεών του περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει τὰ ἐξῆς· «Ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ δὲν ἐφευρέθη ἀπὸ ἐξωτερικὸν πρᾶγμα οὔτε παρεισῆλθεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλ' εἶναι ἐκ φύσεως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία τοῦ φωτός, ὅπως ὁ ἀτμὸς τοῦ ὕδατος. Διότι οὔτε ἡ ἀκτινοβολία καὶ ὁ ἀτμὸς εἶναι τὸ ἴδιον τὸ ὕδωρ ἢ ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος, ἀλλ' οὔτε κάτι ξένον· ἔτσι οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ, ἀλλ' οὔτε ξένος, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑποστῆ μερισμὸν ἢ οὐσία τοῦ Πατρὸς. Διότι ὅπως ὁ ἥλιος, παραμένων ὁ αὐτός, δὲν μειοῦται ἀπὸ τὴν ἐκπεμπομένην ὑπ' αὐτοῦ ἀκτινοβολίαν, ἔτσι οὔτε ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς ὑπέστη ἀλλοίωσιν ἔχουσα ὡς εἰκόνα τῆς τὸν Υἱόν». Ὁ Θεόγνωστος, λοιπόν, ἀφοῦ ἐξήτασε προπαιδευτικῶς τοὺς προηγουμένους ὅρους, ὅταν ἐν συνεχείᾳ ἐξέθεσε τὴν ἄποψίν του ἔτσι ἀπεφάνθη. Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος

ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ Σαβελλίου γράφων τὴν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ πλειόνων ἐξηγούμενος καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς Σαβελλίζοντας, ὅτι μὴ ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ γενόμενος σάρξ, ἀλλ' ὁ τούτου Λόγος, ὡς εἶπεν ὁ 5 Ἰωάννης. Ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γενητὸν λέγων τὸν Υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἀπολογούμενος σνκοφαντίαν εἶναι ταύτην κατ' αὐτοῦ. Μῆτε γὰρ ποιητὸν εἰρηκέναι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβε- 10 βαιώσατο. Ἐχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις οὕτως· «Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραφα, ἐν οἷς ἠλεγξα καὶ ὁ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημι μὴ εὐρηκέναι πον τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἀλλὰ γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ 15 ἐξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. Καὶ γὰρ ἀνθρωπίνην γοιὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὐσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μῆτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχει εἶναι μῆτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς προεῖπον, διὰ 20 τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε ρήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. Οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα. Καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον

1. Διονύσιος ὁ Μέγας, σχολάρχης τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς καὶ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀποθανὼν μετὰ τὸ 264. Μαθητῆς τοῦ Ὠριγένους, δὲν συνεμερίζετο τὰς διδασκαλίας ἐκείνου, διὸ ὁ Μ. Ἀθανάσιος τὸν ὀνομάζει «τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλον». Αἱ ἀνακρίβειαί του περὶ τὴν ὀρολογίαν προέρχονται ἐκ τῆς πολεμικῆς του φροντίδος πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ Σαβελλιανισμοῦ.

2. Ὁ Σαβέλλιος ἠκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ γ' αἰῶνος καὶ ἔδρα-σεν εἰς τὴν Ῥώμην κυρίως, καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ πάππα Καλλίστου κατόπιν σφοδρᾶς πολεμικῆς τοῦ Ἰππολύτου. Ὁ Σαβέλλιος ἦτο πατροπασχίτης, μὴ διακρίνων Πατέρα καὶ Υἱόν.

Ἀλεξανδρείας¹ ἔγραψεν εἰς τὸ κατὰ Σαβελλίου² καὶ ἡρμήνευσεν ἐν ἐκτάσει τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος, δι' αὐτῆς δὲ ἀπέδειξε κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σαβελλίου ὅτι δὲν ἐσαρκώθη ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὁ Λόγος, ὅπως εἶπεν ὁ Ἰωάννης³. Ἐπειδὴ ὁμως τὸν ὑποπτεύθησαν ὅτι θεωρεῖ τὸν Υἱὸν ὡς δημιουργημα καὶ γενητὸν καὶ ὄχι ὁμοούσιον πρὸς τὸν Πατέρα, ἔγραψε πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης⁴ ἀπολογούμενος ὅτι αὐτὰ εἶναι συκοφαντία ἐναντίον του. Τὸν διεβεβαίωσεν ἐπίσης ὄχι μόνον δὲν εἶπεν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐδημιουργήθη, ἀλλὰ ἀπ' ἐναντίας ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ὁμοούσιος. Γράφει δὲ κατὰ λέξιν τὰ ἑξῆς: «Καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἔγραψα, ὅπου ἀπέδειξα ὅτι ἡ κατ' ἐμοῦ προσαπτομένη κατηγορία εἶναι ψευδής, ὅτι δῆθεν δὲν λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεόν. Παραδέχομαι βεβαίως ὅτι τὸν ὄρον αὐτὸν δὲν τὸν εὖρον κάπου εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν, τὰ ἀκόλουθα ἐπιχειρήματά μου ὁμως, τὰ ὅποια ἀπεσιώπησαν οἱ συκοφάνται, δὲν ἀπάδουν πρὸς τὸ νόημα αὐτῆς. Κατ' ἀρχὴν ἐπαρουσίασα τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν, ἡ ὅποια προφανῶς εἶναι ὁμογενής, ὑπομνήσας πάντως ὅτι οἱ γονεῖς εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τὰ τέκνα, ὅτι δὲν εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τὰ τέκνα, διότι ἄλλως κατ' ἀνάγκην δὲν θὰ ὑπῆρχον γονεῖς οὔτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὅπως ἤδη εἶπα, δὲν δύναμαι νὰ τὴν προσκομίσω ἔνεκα τῶν περιστάσεων· ἄλλως θὰ παρέθετα αὐτολεξεί τὰ τότε γραφέντα, μᾶλλον θὰ σοῦ τὴν ἀπέστειλα ὀλόκληρον εἰς ἀντίγραφον· θὰ τὸ πράξω, ὅταν εὐκαιρήσω. Γνωρίζω καλῶς ὁμως καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι προσέθε-

3. Βλ. Ἰω. 1, 14.

4. Διονύσιος ἐπίσκοπος Ρώμης (259 - 268), γνωστός ἐκ τῶν σχέσεών του πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας. Τῆς ἐπιστολῆς του τμῆμα παραθέτει εἰς τὴν συνέχειαν ὁ Μ. Ἀθανάσιος. Τὴν ἐνταῦθα μνημονευομένην ἐπιστολὴν—ἀπάντησιν τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἀναφέρει καὶ εἰς τὸ εἰδικὸν ἔργον του (Περὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας) ὁ Μ. Ἀθανάσιος.

ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὼν ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάσθησε, καὶ πάντως ἐκείνω καθέστηκεν ὁμοφυές. Καὶ ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα ἕτερον ὄνομα μετεληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέ-
5 γεσθαι καὶ ἀμφοτέρωθεν ὑπάρχειν καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ».

26. Ὅτι δὲ οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν, ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος
10 Διονύσιος γράφων κατὰ τῶν τὰ Σαβελλίου φρονοῦντων σχε-
τλιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμώντων λέγειν καὶ φησιν οὕτως·
«Ἐξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ πρὸς τοὺς διαιροῦντας καὶ
κατατέμνοντας καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς
Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τὴν μοναρχίαν, εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς
15 καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότηας τρεῖς. Πέπυσμαί
γὰρ εἶναι τινὰς τῶν παρ' ἡμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόντων
τὸν θεῖον Λόγον ταύτης ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως, οἱ κατὰ
διάμετρον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ Σαβελλίου γνώμη.
Ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν Υἱὸν εἶναι λέγων τὸν Πατέ-
20 ρα καὶ ἔμπαλιν, οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τρόπον τινὰ κηρύττουσιν, εἰς
τρεῖς ὑποστάσεις ξένας ἀλλήλων παντάπασιν κεχωρισμένας
διαιροῦντες τὴν ἁγίαν μονάδα. Ἠνώσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ Θεῷ
τῶν ὄλων τὸν θεῖον Λόγον, ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ Θεῷ καὶ ἐν-
διδαιτᾶσθαι δεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἦδη καὶ τὴν θείαν Τριάδα
25 εἰς ἓνα, ὥσπερ εἰς κορυφὴν τινα, τὸν Θεὸν τῶν ὄλων τὸν παντο-
κράτορα λέγω, συγκεφαλαιουῖσθαι τε καὶ συνάγεσθαι πᾶσα
ἀνάγκη. Μαρκίωνος γὰρ τοῦ ματαιόφρονος δίδαγμα εἰς τρεῖς
ἀρχὰς τῆς μοναρχίας τομὴ καὶ διαίρεσις, παιδευμα ἦν διαβο-
λικόν, οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρε-

1. Μαρκίων· αἰρετικός τοῦ β' αἰῶνος γνωστικῶν τάσεων, ὁ ὁποῖος ἱδρυσεν ἴδιαν ἐκκλησίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν κυριώτερον ἐχθρὸν τῶν ὀρθοδόξων ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας.

σα πολλά ὅμοια σημεῖα τῶν συγγενῶν. Διότι, ἔλεγα, καὶ τὸ ἀναφυόμενον ἀπὸ σπέρμα ἢ ρίζαν φυτὸν εἶναι μὲν διαφορετικὸν ἐκείνου ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθεν, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε εἶναι ὅμοιον ὡς πρὸς τὴν φύσιν μὲ ἐκείνον. Καὶ ὁ ποταμὸς ἔχει διάφορον ὄνομασίαν ἀπὸ τὴν πηγὴν ἐκ τῆς ὁποίας ἀναβλύζει· διότι οὔτε ἡ πηγὴ καλεῖται ποταμὸς οὔτε ὁ ποταμὸς πηγὴ, (ἀλλ' ὅμως) καὶ τὰ δύο ὑπάρχουν καὶ ὁ ποταμὸς εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς (ἀναβλύζον) ὕδωρ».

26. Ὅτι δὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δημιούργημα καὶ κτίσμα, ἀλλὰ ἀδιαίρετον γέννημα αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὅπως ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἀποδεικνύεται ἐξ ὧν γράφει ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Διονύσιος κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σαβελλίου, ὅπου παραπονεῖται κατὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν κακοδοξιῶν αὐτῶν. Ἴδου τί λέγει· «Εὐλόγως θὰ ὁμιλήσω εἰς τὴν συνέχειαν καὶ δι' ὅσους διαιροῦν καὶ κατατεμαχίζου καὶ ἀναιροῦν τὸ πλεόν σεμνὸν κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τὴν μονοθεῖαν, εἰς τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐπὶ μέρους ὑποστάσεις καὶ τρεῖς θεότητας. Διότι ἐπληροφορήθη ὅτι ὠρισμένοι ἐκ τῶν κατηχητῶν καὶ διδασκάλων τοῦ θείου Λόγου τῆς περιοχῆς εἰσηγοῦνται αὐτὴν τὴν ἄποψιν, ἀντιτιθέμενοι διαμετρικῶς, ὅπως λέγομεν, πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σαβελλίου. Πράγματι, αὐτὸς μὲν βλασφημεῖ ὅταν λέγη ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ ἀντιστρόφως, αὐτοὶ δὲ κηρύσσουν τρόπον τινα τρεῖς θεοὺς, διότι διαιροῦν τὴν ἁγίαν Μονάδα εἰς τρεῖς χωριστὰς καὶ ξένας παντελῶς μεταξὺ τῶν ὑποστάσεις. Ὅρθον εἶναι ὅτι ὁ θεῖος Λόγος εἶναι ἠνωμένος μὲ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐμφιλοχωρεῖ καὶ ἐνδαιιτᾶται εἰς τὸν Θεόν. Κατὰ θεολογικὴν ἀνάγκην, λοιπόν, συγκεφαλαιοῦται καὶ συνάγεται ἡ θεία Τριάς εἰς ἓνα, ὅπως εἰς μίαν κορυφὴν, ἐννοῶ δὲ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων, τὸν Παντοκράτορα. Διότι ἡ τομὴ καὶ διαίρεσις τῆς Μοναρχίας εἰς τρεῖς ἀρχὰς εἶναι δίδαγμα τοῦ ματαιοδόξου Μαρκίωνος¹, ἐφεύσεις διαβολικῆ καὶ ὄχι πίστις τῶν πραγματικῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι ἱκανοποιοῦνται

σκομένων τοῖς τοῦ Σωτῆρος μαθήμασιν. Οὗτοι γὰρ Τριάδα
 μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται,
 τρεῖς δὲ θεοὺς οὔτε Παλαιάν, οὔτε Καινὴν Διαθήκην κηρύτ-
 5 τουσιν. Οὐ μείον δ' ἂν τις καταμέμφοιτο καὶ τοὺς ποίηματα τὸν
 Υἱὸν εἶναι δοξάζοντας καὶ γεγονέναι τὸν Κύριον ὡσπερ ἔν τι
 τῶν ὄντως γενομένων νομίζοντας, τῶν θείων λογίων γέννησιν
 αὐτῷ τὴν ἀρμόττουσαν καὶ πρέπουσαν, ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν τιὰ
 καὶ ποίησιν προσμαρτυρούντων. Βλάσφημον οὖν οὐδὲ τὸ τυχόν,
 μέγιστον μὲν οὖν, χειροποίητον τρόπον τιὰ λέγειν τὸν Κύ-
 10 ριον. Εἰ γὰρ γέγονεν Υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· αἰεὶ δὲ ἦν, εἴ γε ἐν
 τῷ Πατρὶ ἔστιν, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ εἰ Λόγος καὶ σοφία καὶ
 δύναμις ὁ Χριστός. Ταῦτα γὰρ εἶναι τὸν Χριστὸν αἱ θεῖαι λέ-
 γουσι Γραφαί, ὡσπερ ἐπίστασθε· ταῦτα δὲ δυνάμεις οὔσαι τοῦ
 Θεοῦ τυγχάνουσιν. Εἰ τοίνυν γέγονεν ὁ Υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν
 15 ταῦτα, ἦν ἄρα καιρός, ὅτε χωρὶς τούτων ἦν ὁ Θεός. Ἀποπώ-
 τατον δὲ τοῦτο. Καὶ τί ἂν ἐπὶ πλέον περὶ τούτων πρὸς ὑμᾶς
 διαλεγοίμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς ἐπιστα-
 μένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ ποίηματα λέγειν τὸν Υἱὸν ἀνακυ-
 πτούσας; Αἶς μοι δοκοῦσι μὴ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν οἱ καθη-
 20 γησάμενοι τῆς δόξης ταύτης καὶ διὰ τοῦτο κομιδῆ τοῦ ἀλη-
 θοῦς διημαρτηκέναι, ἐτέρως ἢ βούλεται ταύτη ἡ θεία καὶ προ-
 φητικὴ Γραφή τὸ 'Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ' ἐκδε-
 ξάμενοι. Οὐ μία γὰρ ἡ τοῦ ἔκτισεν, ὡς ἴστε, σημασία· ἔκτισε
 γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον ἀντὶ τοῦ ἐπέστησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γε-
 25 γονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. Οὐχὶ δὲ γε τὸ
 ἔκτισε νῦν λέγοιτ' ἂν ἐπὶ τοῦ ἐποίησε· διαφέρει γὰρ τοῦ ποιῆσαι
 τὸ κτίσαι. 'Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου Πατὴρ ἐκτίησά τε καὶ ἐποί-
 ησέ σε καὶ ἔκτισέ σε;' τῆ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ μεγάλη ᾠδῆ ὁ

1. Βλ. Ἰω. 14, 11.

2. Βλ. Α' Κορ. 1, 24.

3. Παροιμ. 8, 22.

μέ ὅσα ἔμαθαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ γνωρίζουν σαφῶς ὅτι ἡ ἅγια Γραφή κηρύσσει τὴν Τριάδα, ἀλλὰ καὶ ὅτι οὔτε ἡ Παλαιὰ οὔτε ἡ Καινὴ Διαθήκη κηρύσσουν τρεῖς θεοὺς. Ἐξ Ἰσου ὁμως κατακριτέοι εἶναι καὶ ὅσοι ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δημιούργημα καὶ νομίζουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἓν ἀπὸ ὅσα πράγματι ἐδημιουργήθησαν, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρμοζούσης καὶ πρεπούσης γεννήσεώς του καὶ ὄχι περὶ κάποιας πλάσεως καὶ δημιουργίας του. Εἶναι, λοιπόν, βλασφημία ὄχι τυχαία, ἀλλὰ μεγίστη νὰ λέγη κανεὶς ὅτι ὁ Κύριος εἶναι τρόπον τινὰ χειροποίητος. Διότι ἂν ἔγινεν Υἱὸς, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν· ὑπῆρχεν ὁμως πάντοτε, ἀφοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, ὑπάρχει ἑπισημίον τοῦ Πατρὸς¹ καὶ ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶναι Λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις²· διότι αὐτὰ εἶναι ὁ Χριστός, καθὼς λέγει ἡ ἅγια Γραφή, ὅπως γνωρίζετε βεβαίως· αὐτὰ δὲ εἶναι δυνάμεις τοῦ Θεοῦ. Ἄν λοιπόν ἐδημιουργήθη ὁ Υἱὸς, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχον αὐτά, ἄρα ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔστερεῖτο τούτων. Αὐτὸ ὁμως εἶναι παντελῶς ἄτοπον. Δὲν ὑπάρχει ὁμως λόγος νὰ σᾶς εἴπω σχετικῶς περισσότερα, διότι εἴσασθε ἄνθρωποι μὲ Ἁγιον Πνεῦμα καὶ γνωρίζετε ἐπακριβῶς ποῖα ἀτοπήματα προκύπτουν ἐκ τῆς φράσεως ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δημιούργημα. Νομίζω ὅτι δὲν ἐπρόσεξαν αὐτὰ τὰ ἀτοπήματα ὅσοι εἰσηγήθησαν τὴν ἀποψιν αὐτὴν καὶ δι' αὐτὸ ἠστόχησαν παντελῶς ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἐξέλαβαν διαφορετικῶς ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς θείας καὶ προφητικῆς Γραφῆς τὸ χωρίον ὅ ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὁδῶν του³. Ὅπως γνωρίζετε, τὸ ἔκτισε δὲν ἔχει μόνον μίαν σημασίαν· ἐνταῦθα λ.χ. τὸ ἔκτισε ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἑτοποθέτησεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔργων, τὰ ὁποῖα ὁμως ἔγιναν δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. Ὁπωσδήποτε ἐδῶ τὸ ἔκτισε δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐποίησεν· διότι διαφέρει τὸ ποιῶ ἀπὸ τὸ κτίζω. Ἐν εἶναι αὐτὸς ὁ Πατήρ σου ὁ ὁποῖος σὲ ἀπέκτησε καὶ σὲ ἔκανε καὶ σὲ ἔκτισε; ἢ λέ-

- Μωσῆς φησί. Πρὸς οὗτος καὶ εἶποι ἂν τις· Ὁ δειψοκίνδυνος ἀνθρώποι, ποίημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως¹, ὁ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεννηθείς, ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· Ἐπὶ δὲ πάντων βουνῶν γενῆ με²; Καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν θείων λογίων γεγεννησθαι, ἀλλ' οὐ γεγονέναι τὸν Υἱὸν λεγόμενον εἶροι τις ἂν. Ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ ψεύδη περὶ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες οἱ ποίησιν αὐτοῦ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. Οὐτ' οὖν καταμερίζειν χρῆ εἰς τρεῖς θεότητας τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν μονάδα, οὔτε ποιήσει κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἠνώσθαι δὲ τῷ Θεῷ τῶν ὄλων τὸν Λόγον· Ἐγὼ γάρ, φησί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν· καὶ Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ θεία Τριάς καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασφύζοιτο.
27. Περὶ δὲ τοῦ ἀδίδως συνεῖναι τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ καὶ μὴ ἐξ ἐτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἴδιον γέννημα αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω
- 20 πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὁριγένους. Ἄ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτοῦ φρονούντος δεχέσθω τις, ἀλλὰ τῶν πρὸς ἕξιν φιλονεικούντων ἐν τῷ ζητεῖν· ἃ δὲ ἀδεῶς ὀρίζων ἀποφαίνεται, τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι. Μετὰ γοῦν τὰ ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἰρετικούς εὐθύς αὐτὸς ἐπιφέρει τὰ ἴδια λέγων οὕτως· «Εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἰκὼν

1. Δευτ. 32, 6.

2. Βλ. Κολ. 1, 15.

3. Βλ. Ψαλμ. 109, 3.

4. Παροιμ. 8, 25.

5. Ἰω. 10, 30.

6. Ἰω. 14, 10.

7. Βλ. Ὁριγένους, Περὶ ἀρχῶν 4, 4, 1 (ΒΕΠ 16, 347).

γει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν μεγάλην ὁδὴν τοῦ Δευτερονομίου¹. Θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ εἶπη κανεὶς πρὸς αὐτοὺς· Ῥηξικέλευθοι ἄνθρωποι, δημιουργημα εἶναι ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως², ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῶν σπλάγχχνων τοῦ Θεοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον³, ὁ εἰπὼν διὰ τῆς Γραφῆς· Ῥὲ ἐγέννησε πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ βουνά⁴; Εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα τῆς ἀγίας Γραφῆς δύναται νὰ εὔρη κανεὶς ὅτι λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη καὶ ὄχι ὅτι ἐδημιουργήθη. Αὐτὰ καταδεικνύουν σαφῶς ὅτι ἔχουν ψευδεῖς ἀπόψεις περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ὅσοι ἀποτολμοῦν νὰ ἀποκαλοῦν δημιουργίαν τὴν θείαν καὶ ἀρρητον γέννησίν του. Λοιπὸν δὲν πρέπει οὔτε νὰ διαμερίζεται εἰς τρεῖς θεότηας ἢ θαυμαστή καὶ θεία Μονὰς οὔτε νὰ μεταβάλλεται εἰς δημιουργίαν τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ ὑπερέχουσα μεγαλειότης τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ νὰ πιστεύωμεν εἰς Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν του καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἠνωμένος μετὰ τὸν Θεὸν τῶν ὄλων, διότι λέγει· Ῥὲ γὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν⁵. καὶ Ῥὲ γὼ ὑπάρχω εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμέ⁶. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ διασωθοῦν καὶ ἡ ἀγία Τριάς καὶ τὸ θεῖον κήρυγμα τῆς μονοθείας».

27. Περὶ τοῦ ὅτι δὲ ὁ Λόγος συνυπηῆρχεν αἰωνίως μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν, ἀλλ' ὅτι εἶναι γέννημα αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὅπως εἶπαν οἱ συνοδικοί, ἅς μᾶς ἐπιτρπῆ νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὸν φιλόπονον Ὠριγένη. Διότι ὅσα ἔγραψεν ἐρευνῶν καὶ ἀσκῶν κριτικὴν, αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ δεχώμεθα ὡς ἐκφράζοντα τὴν ἀποψίν του, ἀλλὰ τὴν ἀποψίν ὅσων κατὰ τὴν ἔρευναν ἐκτρέπονται εἰς ἔριδας· δι' ὅσα δὲ ἀποφαίνεται καὶ ὀρίζει ἄνευ πάθους, αὐτὰ ἐκφράζουν τὴν ἀποψίν τοῦ φιλοπόνου ἀνδρός. Μετὰ, λοιπὸν, ἀπὸ ὅσα λέγονται κριτικῶς κατὰ τῶν αἰρετικῶν εὐθύς ἀμέσως παραθέτει τὴν ἀποψίν του λέγων τὰ ἐξῆς⁷. «Ἄν ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ⁸, εἶναι ἀόρατος

8. Βλ. Κολ. 1, 15.

- ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθείην ἄν, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν. Πότε γὰρ ὁ Θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰωάννην φῶς λεγόμενος, ὁ Θεὸς γὰρ φῶς ἔστιν, ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης, ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῶ εἶναι
- 5 Υἱοῦ πρότερον οὐκ ὄντος; Πότε δὲ ἡ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς εἰκῶν, ὁ χαρακτήρ, ὁ Λόγος ὁ ἑνωστικὸν τὸν Πατέρα οὐκ ἦν; Κατανοεῖτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ὅτι ἔρεϊ καὶ τὸ σοφία ποτὲ οὐκ ἦν καὶ Λόγος οὐκ ἦν καὶ ζωὴ
- 10 οὐκ ἦν». Καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις οὕτω λέγει· «Ἄλλ' οὐ θέμις ἔστιν οὐδὲ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τὸ ὄσιον ἐφ' ἡμῖν ἀποστερεῖσθαι τὸν Θεὸν τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ Λόγον μονογενεῶς, σοφίας ὄντος ἢ προσέχαιρεν· οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται».
- 15 Ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν, ὑμεῖς δέ, ὧ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ τοῦ Καϊάφα μαθηταί, τίνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας; Ἄλλ' οὐδένα τῶν φρονιμῶν καὶ σοφῶν ἂν εἴποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀποστρέφονται, πλὴν μόνου τοῦ δια-
- 20 βόλου. Μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς τοιαύτης ἀποστασίας πατήρ γέγονεν, ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν ἐπισπεύρας τὴν ἀσέβειαν ταύτην καὶ νῦν λαιδορεῖν τὴν οἰκουμένην σὺν ὀδοδοξίᾳ ὑμᾶς, ὅτι μὴ τὰ ὑμέτερα ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν, ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι παρα-
- 25 δεδώκασιν. Ἦν γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὠμολόγησε πίστιν, αὕτη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστίν. Ταύτην ἐκδικοῦντες οἱ μακάριοι πατέρες οὕτως ἔγραψαν καὶ κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μάλιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχει-

1. Πρβλ. Ἐβρ. 4, 15. 7, 15.

2. Βλ. Α' Ἰω. 1, 5.

3. Πρβλ. Ἐβρ. 1, 3.

4. Βλ. Ἰω. 10, 15.

5. Παροιμ. 8, 30.

εικών· ἐγὼ δὲ θὰ ἐτόλμων νὰ προσθέσω ὅτι, ἀφοῦ εἶναι καὶ ὁμοιότης¹ τοῦ Πατρός, δὲν ὑπάρχει ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε. Διότι πότε ὁ Θεός, ὁ ὀνομαζόμενος φῶς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἔδειξε ὅτι ὁ Θεός εἶναι φῶς², λέγει, δὲν εἶχεν ἀκτινοβολίαν³ τῆς δόξης του ὥστε ν' ἀποτολμήσῃ κανεὶς νὰ δεχθῆ ἀρχὴν διὰ τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπῆρχεν προηγουμένως; Πότε δὲ δὲν ὑπῆρχεν ἡ εἰκὼν τῆς ἀρρήτου καὶ μὴ δυναμένης νὰ ὀνομασθῆ καὶ νὰ ἐκφρασθῆ ὑποστάσεως τοῦ Πατρός, ὁ χαρακτηριστὴρ, ὁ Λόγος ὁ ἄγνωρίζων τὸν Πατέρα⁴; Ὁποῖος τολμᾷ νὰ εἴπῃ· ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, ἃς κατονοήσῃ ὅτι θὰ εἴπῃ ἐν συνεχείᾳ ὅτι καὶ ἡ σοφία δὲν ὑπῆρχε κάποτε καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε ζωὴ». Ἐπίσης εἰς ἄλλο σημεῖον ὁ Ὁριγένης λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε εἶναι ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειάν μας νὰ ἀποστερηθῆται ὁ Θεός, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, ἀπὸ τὸν πάντοτε εὐρισκόμενον πλησίον του μονογενῆ Λόγον του, ἀπὸ τὴν σοφίαν του διὰ τὴν ὁποίαν ἔχαιρε⁵· διότι ἔτσι δὲν θὰ νοῆται ὁ Θεὸς ὡς χαίρων αἰωνίως».

Ἰδοῦ, ἡμεῖς μὲν ἀποδεικνύομεν ὅτι ἡ ἄποψις αὐτὴ ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν μίαν γενεάν τῶν πατέρων εἰς τὴν ἄλλην· σεῖς ὁμως, νέοι Ἰουδαῖοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Καϊάφα, εἰς ποίους πατέρας δύνασθε ν' ἀναγάγετε τοὺς λόγους σας; Οὐδένα τῶν σοφῶν καὶ συνετῶν δύνασθε ν' ἀναφέρετε· διότι ὅλοι σᾶς ἀποστρέφονται, ἐκτὸς ἀπὸ μόνον τὸν διάβολον. Πράγματι, μόνος αὐτὸς εἶναι ὁ πατήρ τῆς ἀποστασίας σας, αὐτὸς ἔσπειρεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀσέβειαν αὐτὴν μέσα σας καὶ σᾶς πείθει τὴν νῦν νὰ ὑβρίζετε τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, διότι δὲν ἔγραψε τὰ ἰδικά σας, ἀλλ' ὅσα παρέδωσαν ὅσοι ὑπῆρξαν ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ διάκονοι τοῦ Λόγου. Διότι ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν ἐγγράφως ὡμολόγησεν ἡ σύνοδος, εἶναι ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴν ὑπερασπιζόμενοι οἱ μακάριοι πατέρες ἔγραψαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ κατεδίκασαν τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν· δι' αὐτὸ δὲ κυρίως ἐπιχειροῦν οἱ ἀρειανοὶ νὰ συκο-

ροῦσιν. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἰρετικοὶ καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τολμηρότεροι.

28. Ἀμέλει τῶν λεξιδίων αὐτῶν δειχθέντων τότε φαύλων καὶ αἰεὶ δὲ εὐελέγκτων ὄντων ὡς ἄσεβῶν ἐχρήσαντο παρ' Ἑλλή-
 5 νων λοιπὸν τὴν λέξιν τοῦ ἀγενήτου, ἵνα προφάσει καὶ τοῦτου τοῦ ὀνόματος ἐν τοῖς γενητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, δι' οὗ αὐτὰ τὰ γενητὰ γέγονεν. Οὕτως εἰσι πρὸς ἀσέβειαν ἀναισχυντοὶ καὶ πρὸς τὰς τοῦ Κυρίου βλασφημίας φιλόνοικοι. Εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα
 10 οὕτως ἀναισχυντοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδωκότων αὐτό· ὅτι καὶ ὃν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν, καίτοι γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγένητα εἰδότες, ὅτι καὶ τοῦτο λέγοντες οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέ-
 15 φυκε, καὶ ἢ καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν ἢ μῆδ' ὅλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν. Εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐρωτῆσαι, ἐπεὶ μάλιστα καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἢ λέξεις, ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονοικοῦσιν. Ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος τὸ ἐκ
 20 τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν Γραφῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένους καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῶν ἐξέθεντο πατέρες καὶ ἔγραψαν, διηγησάμην. Καὶ αὐτοὶ δέ, εἴπερ ἄρα δύνανται, ἀποκρινέσθωσαν, πῶς εὔρον τὴν ἀγραφὸν ταύτην λέξιν, ἢ ποία διανοία τὸν Θεὸν ἀγένητον λέγουσι. Διαφόρους

φαντήσουν τὴν σύνοδον. Οὐσιαστικῶς δὲν τοὺς στενοχωροῦν οἱ ὄροι, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτῶν ἀπεδείχθησαν αἰρετικοὶ καὶ μάλιστα χειρότεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις.

28. Ἐπειδὴ τότε αὐτὰ τὰ λεξίδια ἀπεδείχθησαν ἀναμφισβητήτως αἰρετικά καὶ ὑπόκεινται πάντοτε εὐκόλως εἰς ἔλεγχον, ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὴν συνέχειαν τὸν ὄρον τοῦ ἀγενήτου, τὸν ὁποῖον ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ὑπὸ τὸ πρόσχημα αὐτῆς τῆς λέξεως νὰ συγκαταλέξουν καὶ πάλιν εἰς δημιουργήματα τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιουργήθησαν ὅλα τὰ δημιουργήματα. Τόσον ἀδιάντροποι εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἀσέβειαν καὶ τόσον βλάσφημοι καὶ φιλόνοικοι ἔναντι τοῦ Κυρίου. Ἄν δὲ ὑποστηρίζουν ἀναισχύντως τὴν ἄποψίν των, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὴν σημασίαν τοῦ ὄρου, θὰ ἔπρεπε νὰ μάθουν ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔδωσαν τὸν ὄρον· ὁμιλοῦν δηλαδὴ διὰ νοῦν προελθόντα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τὴν προελθοῦσαν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν, παρ' ὅτι γνωρίζουν τὴν καταγωγὴν ἀμφοτέρων, καὶ δὲν διστάζουν νὰ ἀποκαλέσουν καὶ αὐτὰ ἀγένητα· καὶ ὅμως γνωρίζουν καλῶς ὅτι λέγοντες αὐτὰ δὲν μειώνουν τὸ πρῶτον, ἐκ τοῦ ὁποῖου προῆλθον αὐτὰ· συνεπῶς ἢ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν πρώτην αἰτίαν ἢ νὰ παύσουν νὰ ὁμιλοῦν διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν. Ἄν πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου ἀγένητος, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ τοὺς θέσωμεν ἐρωτήματα, διότι βεβαιότατα ἡ λέξις δὲν εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἀλλὰ ἀκόμη μίαν φοράν φιλονεικοῦν χρησιμοποιοῦντες μὴ γραφικούς ὄρους. Ἐγὼ διηγήθην ἤδη τὴν αἰτίαν καὶ τὸ πνεῦμα, ὑπὸ τῶν ὁποίων (ἐνεφορεῖτο) ἡ σύνοδος ὅταν ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως πρὸς ὅσα λέγει ἡ Γραφή περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ διηγήθην πόσοι ἐκ τῶν προηγουμένων πατέρων ἐξέθεσαν καὶ ἔγραψαν τὴν σχετικὴν ὁρολογίαν. Ἄς ἀπαντήσουν καὶ αὐτοί, ἂν βεβαίως δύνανται, πῶς εὔρον τὸν μὴ ἀγιογραφικὸν αὐτὸν ὄρον καὶ ἐν ποίᾳ ἐννοίᾳ ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν ἀγένητον. Διότι ἔχω ἀκούσει ὅτι ὁ ὄρος

γὰρ σημασίας ἔχειν τὸ ὄνομα ἀκήκοα. Λέγεσθαι γὰρ φησιν
 ἀγένητον τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, καὶ
 πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι,
 καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτοῦ σημαινόμενον τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ
 5 γενητὸν μήτε ἀρχὴν ἐσχηκὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' αἰδίου ὄν καὶ
 ἀδιάφορον. Ἴσως μὲν οὖν τὰς πρώτας δύο διανοίας παρελθεῖν
 ἐθελήσουσι διὰ τὸ ἐκείθεν ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν πρώτην ἔσται
 τὰ τε ἤδη γινόμενα καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι ἀγένητα·
 τὸ γὰρ δεύτερον πλέον ἔχει τούτου τὸ ἄτοπον. Ἐπὶ δὲν τὴν
 10 τρίτην λοιπὸν βαδιοῦνται κατ' αὐτὴν ὀνομάζοντες τὸ ἀγέν-
 ητον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο λέγοντες οὐδὲν ἥττον εἰσιν ἀσεβεῖς.
 Εἰς γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς τὸ εἶναι μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν,
 ἀλλ' αἰδίου ὄν, τοῦτο λέγουσιν ἀγένητον, τοθναντίον δὲ τούτων
 εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τίς οὐ συνορᾷ τὴν πανουργίαν τῶν
 15 θεομάχων; Τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους καταλιθώ-
 σειεν; Ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προφέρειν ἔτι τὰ πρῶτα τῶν
 μύθων ἑαυτῶν λογάρια, ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν
 αὐτὰ σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δειλαιοὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ
 ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἀγενήτου. Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστί,
 20 δηλονότι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε· καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ
 εἶναι, οὐκ ἦν ἄρα πρὶν γεννηθῆ· καὶ εἰ μὴ ἐστὶν αἰδῖος, ἦν ποτε
 ὄτε οὐκ ἦν.

29. Ἐδει οὖν ταῦτα πάλιν αὐτοὺς φρονοῦντας ἐν αὐτοῖς τοῖς
 ἰδίοις αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν καὶ
 25 μὴ τῇ λέξει δῆθεν τοῦ ἀγενήτου σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν.
 Ἀλλ' οὐ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακοήθεις, πάντα δὲ κατὰ τὸν πα-
 τέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μετὰ πανουργίας πράττουσιν. Ὡς
 γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἄλλοτριῶν ἐνδυμάτων ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖ,

ἔχει διαφόρους σημασίας. Πράγματι ἀγένητον λέγεται ὅτι δὲν ἔχει μὲν γίνεαι ἀκόμη, δύναται ὁμως νὰ γίνη· ἐπίσης (ἀγένητον λέγεται) τὸ μὴ ὑπάρχον οὔτε δυνάμενον ν' ἀποκτήσῃ ὄντοτητα· κατὰ τρίτην δὲ σημασίαν, τὸ ὑπάρχον μὲν, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον οὔτε ἔγινε οὔτε ἔσχεν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, δηλαδὴ τὸ αἰώνιον καὶ ἀφθορον ὄν¹. Ἴσως ὁμως θελήσουν ν' ἀντιπαρέλθουν τὰς δύο πρώτας σημασίας διὰ τὸ ἄτοπον, τὸ ὁποῖον προκύπτει· διότι κατὰ μὲν τὴν πρώτην θὰ ἐγίνοντο ἀγένητα ὅσα ἤδη γίνονται καὶ ὅσα προσδοκῶνται· ἐνῶς ἡ δευτέρα σημασία ἀπολήγει εἰς ἔτι μεγαλύτερον ἄτοπον. Θὰ προχωρήσουν, λοιπόν, εἰς τὴν τρίτην καὶ κατ' αὐτὴν θὰ χρησιμοποιήσουν τὸ ἀγένητον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ νὰ εἴπουν, παραμένουν ἀσεβεῖς. Διότι, ἂν λέγουν μὲν ἀγένητον τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως μηδὲ γενητόν ἢ κτιστόν, ἀλλ' αἰωνίως ὑπάρχον, ἰσχυρίζονται ὁμως ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἀντίθετον πρὸς αὐτά, ποῖος δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν πανουργίαν τῶν θεομάχων; Ποῖος δὲν θὰ τοὺς ἐλιθοβόλει ὡς ἀπολέσαντας τὸν νοῦν ἐντελῶς; Ἐπειδὴ δὲ ἐντρέπονται νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ λέγουν τὰ πρῶτα λεξίδια τῶν μυθευμάτων των, διὰ τὰ ὁποῖα κατεδικάσθησαν, ἐπανόησαν οἱ ἄθλιοι νὰ ἐκφράζουν τὰ ἴδια δι' ἄλλου τρόπου, δηλαδὴ διὰ τοῦ ὄρου, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ χρησιμοποιοῦν, ἀγένητος. Διότι ἂν ὁ Υἱὸς ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, προφανῶς ἔγινε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μηδενός· ἂν ἡ ὑπαρξίς του ἔχει ἀρχὴν, συνάγεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ· καὶ ἂν δὲν εἶναι αἰώνιος, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ὑπῆρχε.

29. Θὰ ἔπρεπεν ὁμως, ἀφοῦ ἔχουν τὸ ἴδιον φρόνημα, νὰ ἐκφράζουν τὴν ἑτεροδοξίαν των διὰ τῆς ἰδικῆς των ὀρολογίας καὶ νὰ μὴ προσπαθοῦν νὰ σκεπάσουν δῆθεν τὴν κακοδοξίαν των μὲ τὸν ὄρον τοῦ ἀγενήτου. Ἡ κακοήθειά των ὁμως δὲν κἀναι αὐτὸ, ἀλλὰ τὰ κάνουν ὅλα μὲ πανουργίαν κατὰ τὴν τακτικὴν τοῦ πατρὸς των, τοῦ διαβόλου. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ἀπιχειρεῖ νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἐνδυσόμενος ξένα ἐν-

οὕτως οὗτοι τὸ ἀγένητον ἐπενόησαν ὀνομάζειν, ἵνα προσποι-
 ούμενοι τὸν Θεὸν εὐφημεῖν κεκρυμμένην ἔχωσι τὴν κατὰ τοῦ
 Κυρίου βλασφημίαν καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις ση-
 μαίνωσιν. Ἄλλα καὶ τούτου τοῦ σοφίσματος αὐτῶν γνωσθέν-
 5 τος, τί ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον περιλείπεται, λεγέτωσαν. Εὐ-
 ρομεν, φασὶν οἱ κακοῦργοι καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις
 λέγουσιν, ἀγένητον εἶναι τοῦτο τὸ μὴ ἔχον τοῦ εἶναι τὸν αἴτιον,
 ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν αἴτιον εἰς τὸ γενέσθαι τυγχάνον-
 τα. Ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν Γραφῶν ἀνήκοοι, οἱ μὴ διὰ
 10 τιμὴν τὴν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν Υἱὸν ἀτιμίαν πάν-
 τα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες· οὐκ εἰδότες, ὅτι ὁ τὸν Υἱὸν
 ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω
 τὸν Θεὸν ὀνομάζωσιν, οὐ δείκνυται τῶν γενητῶν ὁ Λόγος.
 Τῆς γὰρ οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν οὕτω παρ'
 15 αὐτῷ ἐστὶν αἰδίως. Οὐ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο παραιρεῖ τὴν τοῦ
 Λόγου φύσιν, οὐδὲ πάλιν τὸ ἀγένητον πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει τὸ
 σημαίνόμενον, ἀλλὰ πρὸς τὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ γενόμενα. Καὶ ὡσ-
 περ ὁ τὸν ἀρχιτέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων δημιουργὸν οὐ-
 κίας ἢ πόλεως οὐ συναριθμεῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ αὐτοῦ
 20 γεννηθέντα υἱόν, ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν
 ἐπιστήμην σημαίνων μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον, οἷά ἐστι τὰ
 παρ' αὐτοῦ γενόμενα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ, τὴν δὲ φύσιν
 τοῦ ποιήσαντος εἰδὼς οἶδεν ἄλλον εἶναι παρὰ ταῦτα τὸν ἐξ
 αὐτοῦ γεννηθέντα, καὶ διὰ μὲν τὸν υἱὸν πατέρα αὐτὸν καλεῖ,
 25 διὰ δὲ τὰ ἔργα κτίστην καὶ ποιητήν. Τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ λέ-
 γων οὕτως τὸν Θεὸν ἀγένητον ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν ὀνομάζει,
 σημαίνων μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν
 γενητῶν ποιητὴς ἐστὶν· οἶδε μέντοι τὸν Λόγον ἄλλον ὄντα τῶν

δύματα¹, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἐπενόησαν τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου ἀγέννητος, ὥστε, προσποιοῦμενοι ὅτι σέβονται τὸν Θεόν, νὰ ἀποκρύπτουν τὴν βλασφημίαν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ τὴν λέγουν συγκεκαλυμμένως εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ ὁμως κατέστη γνωστόν καὶ αὐτὸ τὸ τέχνασμά των, ἄς μᾶς εἴπουν τί ἄλλο τοὺς ὑπολείπεται ἀκόμη. Εὐρήκαμεν, λέγουν οἱ κακοῦργοι καὶ προσθέτουν καὶ τοῦτο εἰς τὰ προηγούμενα, ὅτι ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ἔχον τὸν αἴτιον τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ ὄν αἴτιον αὐτὸ ὥστε νὰ ἀποκτήσουν ὑπαρξιν τὰ γενητά. Εἶναι ἀχάριστοι καὶ πράγματι δὲν γνωρίζουν τὴν Γραφὴν ὅσοι λέγουν καὶ πράττουν τὰ πάντα ὄχι διὰ νὰ τιμήσουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ ν' ἀτιμάσουν τὸν Υἱόν· ἀγνοοῦν δὲ ὅτι ὅποιος δὲν τιμᾷ τὸν Υἱὸν δὲν τιμᾷ καὶ τὸν Πατέρα. Κατ' ἀρχὴν καὶ ἂν ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν ἀγέννητον, δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Λόγος ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, διότι ὡς γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη πλησίον του αἰωνίως. Διότι δὲν ἀφαιρεῖ ὁ ὄρος αὐτὸς τὴν φύσιν τοῦ Λόγου οὐδὲ ἀναφέρεται εἰς τὸν Υἱὸν ἢ σημασία τοῦ ὄρου ἀγέννητος, ἀλλ' εἰς ὅσα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Παρομοίως ἄλλωστε ὅποιος προσφωνεῖ κάποιον ἀρχιτέκτονα καὶ λέγει ὅτι ἔκτισε οἰκίαν ἢ πόλιν, δὲν συγκαταλέγει διὰ τῆς προσφωνήσεως εἰς τὰ κτίσματα τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν, ἀλλὰ τὸν ἀποκαλεῖ δημιουργὸν ἀναφερόμενος εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην του νὰ δημιουργῇ τὰ ἔργα, τὰ ὅποια διαφέρουν ἀπὸ αὐτόν· γνωρίζει ὁμως νὰ διακρίνη σαφῶς τὸν ὑπ' αὐτοῦ γεννηθέντα υἱὸν ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ γνωρίζει ἐπίσης τὴν φύσιν τοῦ δημιουργοῦ. Ἐτσι ἐν σχέσει πρὸς τὸν υἱὸν τὸν ὀνομάζει πατέρα, ἐνῶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα κτίστην καὶ δημιουργόν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅποιος λέγει, λοιπόν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος, τὸν ἀποκαλεῖ ἔτσι ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα του, σημαίνει δὲ ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶναι γενητὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι δημιουργὸς τῶν γενητῶν· γνωρίζει ὁμως ὅτι ὁ Λόγος εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ γενητά καὶ ὅτι μόνος αὐτὸς εἶναι

γενητῶν καὶ μόνον ἴδιον τοῦ Πατρὸς γέννημα, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε.

30. Καὶ γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν Θεὸν οἱ προφῆται λέγοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον ἓνα τῶν πάντων οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο — ἤδειςαν γὰρ τὸν Υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν καὶ πάντων καὶ αὐτὸν κρατοῦντα κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ὁμοιότητα—, ἀλλ' ὅτι πάντων, ὧν διὰ τοῦ Υἱοῦ πεποιήκεν, αὐτὸς κρατεῖ, τούτων τε τὴν ἐξουσίαν τῷ Υἱῷ δέδωκε καὶ δεδωκῶς πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ Λόγου κυριεύει. Πάλιν τε Κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν Θεὸν, οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν Λόγον ἓνα τούτων τῶν δυνάμεων τοῦτ' ἔλεγον, ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατὴρ ἐστὶ, τῶν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων δυνάμεων Κύριός ἐστι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ ὧν πάντων τούτων ἐστὶ Κύριος καὶ πάντων κρατεῖ.

15 πάντα γὰρ, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. "Ὡσπερ οὖν τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, οὕτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν Θεὸν ἀγένητον, λεγέτω μὲν, εἰ ἅπαξ οὕτως αὐτῷ δοκεῖ, μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον τῶν γενητῶν, ἀλλ' ὅτι—καθὰ προεῖπον—, ὁ Θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ γενητός, ἀλλὰ καὶ τῶν

20 γενητῶν ποιητής ἐστὶ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως λεγομένου τοῦ Πατρὸς πάλιν εἰκὼν ὁ Λόγος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς· εἰκὼν δὲ ὧν αὐτοῦ ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν καὶ τῶν πάντων. Οὗ γὰρ ἐστὶν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ιδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει. "Ὡστε τὸν λέγοντα ἀγένητον καὶ

25 παντοκράτορα τὸν Πατέρα νοεῖν ἐν τῷ ἀγενήτῳ καὶ παντοκράτορι καὶ τὸν τούτου Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἣτις ἐστὶν ὁ Υἱός. Ἄλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ εἰς ἀσέβειαν εὐχερεῖς, οὐ τῆς εἰς τὸν Θεὸν τιμῆς φροντίζοντες ἐφεῦρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενήτου, τῆς δὲ κατὰ τοῦ Σωτῆρος χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν ἀ-

30 τοῖς τιμῆς καὶ εὐφημίας, ἔδει μᾶλλον —καὶ τοῦτο βέλτιον

ἴδιον γέννημα τοῦ Πατρὸς καὶ δι' αὐτοῦ ἔγιναν καὶ ὑφίστανται τὰ πάντα.

30. Ὅμοίως ἄλλωστε οἱ προφήται ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν Παντοκράτορα, προφανῶς δὲν τὸν ἀποκαλοῦν ἔτσι ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πάντα—διότι ἐγνώριζαν καλῶς ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸ γενητὸν σύμπαν καὶ ὅτι εἶναι Παντοκράτωρ ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸν Πατέρα— ἀλλὰ διότι κυριαρχεῖ ἐφ' ὄλων, ὅσα ἐδημιούργησε διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι ἔδωσε τὴν ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν εἰς τὸν Υἱόν καὶ μετὰ ταῦτα ἐξακολουθεῖ καὶ ὁ ἴδιος νὰ κυριαρχῇ ἐφ' ὄλων διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπίσης ὅταν ἀποκαλοῦν τὸν Θεὸν Κύριον τῶν δυνάμεων, δὲν ἐννοοῦν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μία ἐξ αὐτῶν τῶν δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν Υἱοῦ εἶναι Πατήρ, τῶν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργηθεισῶν δυνάμεων εἶναι Κύριος. Ἀντιστρόφως δὲ ὁ Λόγος, εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ Πατρὸς, εἶναι Κύριος ὄλων αὐτῶν καὶ κυριαρχεῖ ἐφ' ὄλων· διότι ὅλα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι τοῦ Υἱοῦ. Ὅπως, λοιπόν, αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἐκφράσεως, ἔτσι καὶ ὅποιος θέλει νὰ λέγῃ ἀγένητον τὸν Θεόν, ἄς τὸν λέγῃ, ἀφοῦ ἔτσι νομίζει ὀρθόν, ὄχι ὅμως διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Λόγος ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, ἀλλὰ διὰ νὰ σημάνῃ ὅτι ὁ Θεὸς—ὅπως εἶπα προηγουμένως—ὄχι μόνον δὲν εἶναι γενητός, ἀλλὰ καὶ δημιουργὸς τῶν γενητῶν διὰ τοῦ Λόγου του. Διότι, καὶ ὅταν ἀποκαλέσωμεν ἔτσι δηλ. ἀγένητον τὸν Πατέρα, ὁ Λόγος παραμένει εἰκὼν καὶ ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς· ἀφοῦ δὲ εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, εἶναι διάφορος ἀπὸ τὰ γενητά καὶ τὸ σύμπαν. Διότι ἡ εἰκὼν εἶναι ἴδια καὶ ὅμοια πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον. Κατὰ συνέπειαν, ὅποιος ἀποκαλεῖ τὸν Πατέρα ἀγένητον καὶ παντοκράτορα, ἐννοεῖ ἐντὸς τοῦ ἀγενήτου καὶ παντοκράτορος καὶ τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, δηλαδή τὸν Υἱόν. Ἄλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ ἐπιτήδειοι εἰς ἀσέβειαν αἰρετικοὶ ἐφεῦρον τὸν ὄρον ἀγένητος ὄχι ἀπὸ φροντίδα διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεόν τιμὴν, ἀλλὰ ἀπὸ κακοδοξίαν ἐναντι τοῦ Σωτῆρος· διότι, ἂν ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐλογίαν, θὰ ἔπρεπε μᾶλλον—ὅπως

ἦν—, Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτούς, ἢ ἐκεί-
 νως ὀνομάζειν αὐτούς. Λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν Θεὸν ἀγέν-
 νητον ἐκ τῶν γενομένων αὐτόν, καθὰ προεῖπον, ποιητὴν μόνον
 λέγουσιν, ἵνα καὶ τὸν Λόγον ποίημα σημάνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν
 5 ἠδονήν. Ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα λέγων εὐθὺς ἐν αὐτῷ καὶ τὸν
 Υἱὸν σημαίνει, καὶ οὐκ ἀγνοήσει, ὅτι Υἱοῦ ὄντος διὰ τοῦ Υἱοῦ
 τὰ γερόμενα ἐκτίσθη πάντα.

31. Οὐκοῦν καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον ἂν εἶη τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ σημαίνειν καὶ Πατέρα λέγειν ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνο-
 10 μάζειν καὶ λέγειν αὐτόν ἀγέννητον. Τοῦτο μὲν γὰρ τὰ ἐκ τοῦ
 βουλήματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γερόμενα ἔργα σημαίνει,
 τὸ δὲ τοῦ Πατρὸς ὄνομα τὸ ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννη-
 μα, γνωρίζει. Ὅσῳ δὲ ὁ Λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, το-
 σοῦτον καὶ πλεόν τὸ λέγειν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῦ λέγειν ἀγέν-
 15 νητον διαφέρει ἂν. Καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἀγραφον καὶ ὑποπτον
 ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ἐκεῖνο δὲ ἀπλοῦν καὶ ἔγ-
 γραφον καὶ ἀληθέστερον καὶ μόνον σημαῖνον τὸν Υἱόν. Καὶ
 τὸ μὲν ἀγέννητον παρ' Ἑλλήνων εῖρηται τῶν μὴ γνωσκόντων
 τὸν Υἱόν, τὸ δὲ Πατὴρ παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ
 20 κεχάρισται. Καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτός, τίνος Υἱός ἐστιν, ἔλεγεν·
 «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Καί· «Ὁ ἑωρακώς
 ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα». Καί· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»·
 Καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγέννητον αὐτός,
 ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εἶχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν· «ὅταν προσεύ-
 25 χησθε, λέγετε· Θεὸς ἀγέννητε», ἀλλὰ μᾶλλον· «Ὅταν προσεύ-
 χησθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ τὸ κε-

1. Περὶ τοῦ ὄρου 'ἀγέννητος', ἐν σχέσει ὁμως πρὸς τὴν ψυχὴν, ὁμιλεῖ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Φαῖδρον 245d. Περὶ τοῦ ἀγενήτου τοῦ Θεοῦ ὁμιλεῖ ἤδη ὁ Ξενοφάνης· βλ. Ψ.—Ἀριστοτέλους, Περὶ Μετρίσσου, Ξενοφάνους καὶ Γοργίου 4, 1, 977 b 24.

2. Ἰω. 14, 10.

3. Ἰω. 14, 9.

4. Ἰω. 10, 30.

εἶναι τὸ καλλίτερον— νὰ ἀναγνωρίζουν καὶ νὰ ὀνομάζουν τὸν Θεὸν Πατέρα ἀντὶ νὰ χρησιμοποιοῦν ἐκεῖνο τὸ ὄνομα. Ἀποκαλοῦντες ὁμῶς τὸν Θεὸν ἀγένητον, τὸν ἀποκαλοῦν ἔτσι ἐν σχέσει πρὸς τὰ κτίσματα, ὅπως ἤδη εἶπα, καὶ λέγουν ἀπλῶς ὅτι εἶναι δημιουργός, διὰ νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι καὶ ὁ Λόγος εἶναι δημιούργημα, ὅπως τοὺς εὐχαριστεῖ. Ὅποιος, ἀντιθέτως, ἀποκαλεῖ Πατέρα τὸν Θεόν, εὐθὺς σημαίνει δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Υἱὸν καί, συνεπῶς, δὲν θὰ ἀγνοήσῃ ὅτι, ἀφοῦ ὑπάρχει Υἱός, ὅλα τὰ κτιστὰ ἐκτίσθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ.

31. Ἀσφαλῶς εἶναι, λοιπόν, πλησιέστερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ προσδιορίσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ νὰ τὸν λέγωμεν Πατέρα παρὰ νὰ τὸν ἀποκαλοῦμεν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα καὶ νὰ τὸν λέγωμεν ἀγένητον. Διότι τὸ μὲν ἀγένητος σημαίνει τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐγίναν ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καθιστᾷ γνωστὸν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γέννημά του. Ὅσον δὲ διαφέρει ὁ Λόγος ἀπὸ τὰ γενητὰ, τόσον καὶ ἀκόμη περισσότερο διαφέρει ἡ ὀνομασία τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρὸς ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀγενήτου. Διότι τὸ τελευταῖον δὲν εὔρηται εἰς τὴν Γραφὴν καὶ δὲν εἶναι ἀξιόπιστον, διότι ἔχει ποικίλας σημασίας, ἐνῶ τὸ πρῶτον εἶναι ἀπλοῦν, ἀγιογραφικόν, ἀληθέστερον καὶ μόνον αὐτὸ σημαίνει τὸν Υἱόν. Ἐξ ἄλλου τὸ ἀγένητον εὔρηται καὶ εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὸν Υἱὸν Ἑλληνας¹, ἐνῶ τὸ Πατὴρ ἐγνώσθη καὶ ἐδόθη κατὰ χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου μας. Πράγματι, γνωρίζων καλῶς ὁ Κύριος τίνος Υἱὸς εἶναι, ἔλεγε· «Ἐγὼ εἶμαι πλησίον τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ Πατὴρ πλησίον ἐμοῦ»². Καί· «Ὅποιος εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»³. Καί· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁴. Ἐπίσης οὐδαμοῦ ὁ Κύριος ἐμφανίζεται ἀποκαλῶν ἀγένητον τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὅταν μᾶς ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα δὲν εἶπε· ὅταν προσεύχεσθε, νὰ λέγετε· Ἐεὐ ἀγένητε', ἀλλὰ· «ὅταν προσεύχεσθε, νὰ λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁵.

5. Ματθ. 6, 9.

φάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησει·
 ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ
 γενητοῦ οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνο-
 μα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως γὰρ τε-
 5 λειούμενοι υἰοποιοῦμεθα καὶ ἡμεῖς ἀληθῶς ,καὶ τὸ τοῦ Πα-
 τρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τού-
 του καὶ τὸν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον. Εἰ δὲ καὶ Πατέρα θέλει λέ-
 γειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ Πατέρα, οὐ χρῆ διὰ τοῦτο συνε-
 κτείνειν ἑαυτοὺς τῷ Υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ τοῦτο γὰρ δι'
 10 αὐτὸν λέγεται παρ' ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ Λόγος
 ἐφόρεσε σῶμα καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν
 Λόγον καὶ ἡμῶν ὁ Θεὸς λέγεται Πατήρ. Τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν Πνεῦ-
 μα τοῦ Λόγου δι' ἡμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ὡς ἡμῶν ὀνομάζει·
 οὗτος τοῦ ἀποστόλου νοῦς ἐστὶ λέγοντος· «Ἐξαπέστειλεν ὁ
 15 Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κοῤ-
 ζον· ἄββᾶ ὁ Πατήρ».

32. Ἄλλ' ἴσως καὶ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγένητον ἐλεγχθέντες πο-
 ηροὶ τὸν τρόπον ὄντες ἐθελήσουσι καὶ αὐτοὶ λέγειν· ἔδει καὶ
 περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν
 20 Γραφῶν τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι καὶ μὴ ἀγράφους
 ἐπεισάγεσθαι λέξεις. Ναὶ ἔδει, φαίην ἂν καὶ ἔγωγε ,ἀκριβέ-
 στερα γὰρ ἐκ τῶν Γραφῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἑτέρων ἐστὶ τὰ τῆς
 ἀληθείας γνωρίσματα. Ἄλλ' ἢ κακοήθεια καὶ μετὰ πανουρ-
 γίας παλίμβολος ἀσέβεια τῶν περὶ Εὐσέβιον ἠνάγκασε, καθὰ
 25 προεῖπον, τοὺς ἐπισκόπους λευκότερον ἐκθέσθαι τὰ τὴν ἀσέ-
 βειαν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς συνό-
 δου γραφέντα διάνοιαν ὀρθὴν ἔχοντα δέδεικται, τῶν δ' Ἁρειανῶν
 καὶ τὰ λογάρια σαθρὰ καὶ ὁ τρόπος ποηρὸς ἐφάνη. Καὶ
 γὰρ καὶ τὸ ἀγένητον ὄνομα, ἴδιαν ἔχον διάνοιαν καὶ δυνάμενον
 30 εὐσεβῶς προφέρεισθαι, αὐτοὶ πάλιν κατὰ τὴν ἴδιαν ἐνθύμησιν

1 Βλ. Ματθ. 28, 19.

2. Γαλ. 4, 6.

Ἡθέλησε δὲ εἰς αὐτὸ νὰ κατατείνῃ καὶ ἡ συγκεφαλαίωσις τῆς πίστεώς μας· διὰ τοῦτο μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴν νὰ βαπτίζωμεθα ὄχι εἰς τὸ ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ οὔτε εἰς τὸ ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος¹. Ἔτσι, λοιπὸν, ὅταν φθάσωμεν εἰς τὴν τελείωσιν, γινόμεθα πραγματικῶς υἱοὶ καὶ ἡμεῖς· ὅταν δὲ λέγωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ γνωρίζομεν ἐπίσης καὶ τὸν πλησίον τοῦ Πατρὸς Λόγον. Ἄν ὅμως ὁ Κύριος θέλῃ νὰ λέγωμεν Πατέρα μας τὸν ἰδικόν του Πατέρα, δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ μᾶς κάνῃ νὰ ἐξομοιώσωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν φύσιν. Διότι τὸ 'Πατήρ' λέγεται ἀπὸ ἡμᾶς ἐξ αἰτίας τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Λόγος ἐφόρεσε τὸ σῶμα καὶ ἔζησε μεταξύ μας, ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ Λόγου μεταξύ μας λέγεται ὁ Θεὸς καὶ ἰδικός μας Πατήρ. Πράγματι δὲ τὸ ἐντὸς ἡμῶν Πνεῦμα τοῦ Λόγου δι' ἡμῶν ὀνομάζει τὸν ἰδικόν του Πατέρα ὡς ἰδικόν μας· αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀποστολικοῦ χωρίου· «Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του εἰς τὰς καρδίας μας νὰ λέγῃ δημοσίως· ἀββᾶ, Πάτερ»².

32. Ἴσως ὅμως, μετὰ τὸν κατ' αὐτῶν ἔλεγχον διὰ τὸν ὄρον ἀγένητος, ἐπειδὴ ἔχουν πονηρὸν χαρακτῆρα, θελήσουν νὰ εἴπουν καὶ αὐτοί· ὀρθὸν θὰ ἦτο καὶ διὰ τὸν Κύριον καὶ Σωτήρᾶ μας Ἰησοῦν Χριστὸν νὰ λέγωνται ὅσα λέγει ἡ Γραφή περὶ αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ εἰσάγωνται ἐπὶ πλέον μὴ ἀγιογραφικοὶ ὄροι. Naί, θὰ ἔπρεπε, θὰ συνεφώνουν καὶ ἐγώ, διότι τὰ ἀγιογραφικὰ εἶναι ἀκριβέστερα γνωρίσματα τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ κακοῦθεια ὅμως καὶ ἡ πανοῦργος καὶ εὐμετάβλητος ἀσέβεια τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου ἠνάγκασε, ὅπως εἶπα προηγουμένως, τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐκθέσουν σαφέστερον ὅσας ἐννοίας ἀνέτρεπον τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν. Ἀπεδείχθη ἄλλωστε ὅτι ὅσα ἔγραψεν ἡ σύνοδος ἔχουν ὀρθὸν φρόνημα, ὅπως ἐφάνη καὶ ὅτι τὰ λεξίδια τῶν ἀρειανῶν ἦσαν σαθρὰ καὶ ἡ χρῆσις των πονηρά. Ἀκόμη καὶ τὸν ὄρον ἀγένητος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἰδικόν του νόημα καὶ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εὐσεβῶς,

ὡς ἠθέλησαν ὀνομάζουσιν ἐπ' ἀτιμία τοῦ Σωτῆρος, ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια προφέροντες ἔμειναν ἀκατάγνωστοι, οὔτε τὸ ἀγένητον καλῶς καὶ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς
5 αὐτοὶ φρονοῦντες λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν· κατησχύνθησαν γὰρ ἐν πᾶσι καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ.

Ταῦτα μὲν, ὡς ἠδυνήθη, ἀπομνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τότε πραχθέντα δεδήλωκα, οἶδα δὲ ὅτι τῶν χριστομάχων οἱ φιλέριδες οὐδὲ τούτων ἀκούσαντες μεταβάλλεσθαι θελήσου-
10 σιν, ἀλλὰ περιδραμοῦνται πάλιν ἐτέρας ζητοῦντες προφάσεις καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἐτέρας ἐπινοήσουσι. Κατὰ γὰρ τὸ προφητικόν «Εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ πάροδαιλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς», καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν εὐσεβῶς φρονεῖν μεμαθηκότες ἀσεβεῖν. Σὺ μέντοι, ἀγαπητέ, δεξιόμενος
15 ἔντυχε κατὰ σαυτόν, καὶ εἰ δοκιμάσειας καλῶς ἔχειν, ἀνάγνωθι καὶ τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μαθόντες ἀποδέξωνται μὲν τῆς συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας καὶ τὴν τῆς διανοίας ἀκρίβειαν, καταγνώσι δὲ τῆς τόλμης τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν, ὡς
20 τῆς ἀσεβοῦς ἑαυτῶν χάριν αἰρέσεως ἀναπλάττειν ἐν αὐτοῖς μεμελετήκασιν· ὅτι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ συναράρχῳ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ Λόγῳ ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

25 *Εὐσεβίου Καισαρέως τοῦ ἀρειανόφρονος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς παροικίας αὐτοῦ*
33. *Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα*

1. Ἱερ. 13, 23.

2. Ἡ Ἐπιστολὴ ἐκδίδεται μὲ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ Εὐσεβίου· βλ. ΒΕΠ 29, 169 - 172. Ἡ σπουδαιότης τῆς διὰ τὸν κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἀγῶνα φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρατίθεται καὶ ὑπὸ τοῦ Γελασίου τοῦ Κυζικηνοῦ (Τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον πραχθέντων σύνταγμα 2, 34) καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 11).

αὐτοί, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των καὶ πάλιν, τὸν χρησιμοποιοῦν ὅπως θέλουν διὰ ν' ἀτιμάσουν τὸν Σωτῆρα, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ κομπάζουν ὅτι θεομαχοῦν ὡς γίγαντες. Οὔτε ὁμως ὅταν προέβαλαν ἐκεῖνα τὰ φρασίδια ἔμειναν ἄνευ καταδίκης, οὔτε καὶ ὅταν ἐχρησιμοποίησαν κακῶς τὸν δυνάμενον νὰ νοηθῆ καλῶς καὶ εὐσεβῶς ὄρον ἀγένητος ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν μας· διότι κατεντροπιάσθησαν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα καὶ ἡ αἵρεσις των ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ.

Αὐτὰ εἶχον νὰ εἶπω, ὅπως ἠδυνήθη, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι ὅσα ἔλαβον χώραν τότε εἰς τὴν σύνοδον. Γνωρίζω ὁμως ὅτι οἱ ἐκ τῶν χριστομάχων φιλέριδες δὲν θὰ θελήσουν νὰ ἀλλάξουν γνώμην οὔτε μετὰ τὴν ἀκρόασιν τούτων, ἀλλὰ θὰ τραποῦν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἄλλων προφάσεων καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰς θὰ ἐπνοήσουν πάλιν ἄλλας. Διότι κατὰ τὸ προφητικόν· «Ἄν ἀλλάξῃ Αἰθίοψ τὸ δέρμα του καὶ λεοπάρδαλις τὰς ραβδώσεις της»¹, τότε καὶ αὐτοὶ θὰ θελήσουν νὰ ἀποκτήσουν εὐσεβὲς φρόνημα παρ' ὅτι ἔχουν μάθει νὰ ἀσεβοῦν. Σὺ ὁμως, ἀγαπητέ μου, ὅταν λάβῃς τὴν ἐπιστολὴν, σκέψου μόνος σου καὶ ἂν ἀποφανθῆς ὅτι εἶναι ὀρθὰ τὰ λεγόμενα, διάβασέ τα καὶ εἰς ὅσους ἀδελφοὺς παρευρίσκονται τότε, ὥστε, ἀφοῦ μάθουν ὅλα αὐτὰ, θὰ ἀποδεχθοῦν τὸν ζῆλον τῆς συνόδου διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν νοημάτων της καὶ συγχρόνως θὰ καταδικάσουν τὸ θράσος τῶν χριστομάχων ἀρειανῶν καὶ τῶν ψευδοπροφάσεων των, τὰς ὁποίας ἐμελέτησαν νὰ πλάσσουν εἰς τὸν νοῦν των χάριν τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως των· εἰς δὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις μετὰ τοῦ συνανάρχου Υἱοῦ του καὶ Λόγου καὶ μαζί μὲ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα τῶρα καὶ εἰς τοὺς ἀτελειώτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἀρειανοῦ Εὐσεβίου
Καισαρείας πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του²

33. Ὅσα διημείφθησαν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν εἰς

κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον, τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν ὑμᾶς ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἐτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαιῶς διεπεμφάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασιν. Τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως — ἀναγνωσθὲν εὖ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν — τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον:

«Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῇ
15 πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστευόμεν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν ἔστι δὲ αὕτη.

Ἐπιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, τὸν τῶν
20 ἀπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα. Τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σοιτηρίαν
25 σαρκωθέντα καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνεληθόντα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἤξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶνται καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα Ἅγιον. Τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες Πατέρα ἀληθῶς Πατέρα, καὶ Υἱὸν
30 ἀληθῶς Υἱόν, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον ἀληθῶς Ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς

1. Ἐκ τῶν λεγομένων εἰς τὸ προοίμιον εἰκάζεται ὅτι ἡ Ἐπιστολὴ ἐγράφη ὀλίγον μετὰ τὸ 325, ἴσως εὐθύς μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου.

τὴν μεγάλην σύνοδον, ἣ ὁποία συνήλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν, τὰ ἔχετε ἤδη μάθει, ἀγαπητοί, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ ἀπὸ ἄλλας πηγᾶς, διότι ἡ φήμη συνήθως φθάνει πρὸ τῆς ἀκριβοῦς πληροφορορήσεως¹. Ἐπειδὴ ὅμως διὰ τῆς φήμης αὐτῆς μεταφέρεται ἠλλοιωμένη ἡ ἀλήθεια εἰς σᾶς, ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ σᾶς ἀποστείλω πρῶτον μὲν τὴν ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὁποίαν προέτεινα ἐγώ, καὶ ἔπειτα τὴν δευτέραν ὁμολογίαν, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκαν διὰ προσθηκῶν τινων εἰς τὴν ἰδικὴν μου πρότασιν. Τὸ μὲν ἰδικόν μου ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη παρουσία τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως μας—ἀπεφάνθη δὲ ὅτι ἔχει καλῶς καὶ δοκίμως—ἔχει, λοιπόν, ὡς ἔπεται:

«Θέτομεν ὑπὸ τὴν κρίσιν σας τὴν πίστιν μας, ὅπως τὴν παρελάβαμεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους τῆς ἔδρας μας ἐπισκόπους καὶ ὅπως τὴν ἐδέχθημεν ἤδη κατὰ τὴν πρώτην κατήχησιν καὶ ὅταν ἐβαπτίσθημεν καὶ ὅπως τὴν ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν· ὅπως δὲ τὴν ἐπιστεύομεν καὶ τὴν ἐδιδάσκομεν ὅταν ἡμεθα πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι, ἔτσι τὴν πιστεύομεν καὶ τώρα. Εἶναι δὲ κατὰ τὸ περιεχόμενον ἡ ἐξῆς.

Ἰστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ τῶν ὄρατῶν καὶ τῶν ἀόρατων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζωὴν ἐκ ζωῆς, Υἷον μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθῆ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου (Υἱοῦ) καὶ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα. Αὐτὸς διὰ τὴν σωτηρίαν μας ἐσαρκώθη καὶ ἔζησε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ ἀνῆλθε πλῆσιον τοῦ Πατρὸς καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν δοξασμένος διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον. Δι' ἕκαστον τούτων πιστεύομεν ὅτι ὑφίσταται καὶ ὑπάρχει, ὁ Πατὴρ ἀληθῶς ὡς Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀληθῶς ὡς Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀληθῶς ὡς Ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς εἶπε καὶ ὁ Κύριος, ὅταν ἀπέστειλλον

ἑαυτοῦ μαθητὰς εἶπεν «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ
 ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιού-
 μεθα οὕτως ἔχειν καὶ οὕτω φρονεῖν καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέ-
 5 ναι καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως
 θεματίζοντες πᾶσαν ἄθρον αἴρεσιν. Ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ
 ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ οὐπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν
 φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντο-
 κράτορος καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα,
 10 δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς
 παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσο-
 μεν').

Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως οὐδενὶ παρῆν
 ἀντιλογίας τόπος, ἀλλ' αὐτὸς τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν
 15 βασιλεὺς ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. Οὕτω τε
 καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε καὶ ταύτη τοὺς πάντας
 συγκαταθέσθαι ὑπογράφειν τε τοῖς δόγμασι καὶ συμφωνεῖν
 τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἐνὸς μόνου προσεγγραφέντος
 ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου, ὃ καὶ αὐτὸς ἐρμήνευε λέγων· ὅτι μὴ
 20 κατὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιος ὁ Υἱός, οὐτ' οὖν
 κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατὰ τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπο-
 στῆναι. Μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄυλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον
 φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι· θελοῖς δὲ καὶ ἀπορρη-
 25 ῖν τοῖς λόγοις προσῆκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν'. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος
 ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τοιαύδε ἐφιλοσόφει. Οἱ δὲ
 προφάσεις τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τὴν δε τὴν γραφὴν
 πεποιήκασιν.

[Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις].

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, πάν-

εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς μαθητὰς του· «Πορευθῆτε καὶ κάνετε μαθητὰς ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹. Δι' αὐτὰ δίδομεν τὴν βεβαίωσιν ὅτι οὕτως ἔχουν καὶ αὐτὸ τὸ φρόνημα ἔχομεν καὶ αὐτὸ εἶχαμεν ἀνέκαθεν καὶ ὅτι θὰ μείνωμεν πιστοὶ μέχρι θανάτου εἰς αὐτὴν τὴν πίστιν, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἴρεσιν. Διαβεβαιουῦμεν δὲ ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς ὅτι εἶχαμεν πάντοτε αὐτὸ τὸ φρόνημα, ἀφ' ὅτου ἀπεκτήσαμεν ἐπίγνωσιν τῆς ὑπάρξεώς μας, καὶ τώρα ἔχομεν τὸ αὐτὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον ὁμολογοῦμεν ἀληθῶς ἐνώπιον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δυνάμεθα δὲ δι' ἀποδείξεων νὰ σᾶς ἀποδείξωμεν καὶ νὰ σᾶς πείσωμεν ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτσι ἐπιστεύαμεν καὶ ἐκηρύτταμεν».

Ὅταν ἐξέθεσα αὐτὴν τὴν πίστιν μου, οὐδεὶς εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ἀντεῖπη· ἀντιθέτως, πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς μας ἐμαρτύρησεν ὅτι ἦτο ὀρθοτάτη ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενόν της. Ὁμολόγησε δηλαδὴ δημοσίως ὅτι αὐτὸ τὸ φρόνημα ἔχει καὶ ὁ ἴδιος καὶ προέτρεψεν ὅλους νὰ συμφωνήσουν μὲ αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν, νὰ ὑπογράψουν τὸ σύμβολον καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ περιεχόμενόν του, ἀφοῦ προστεθῆ μία μόνον εἰσέτι λέξις, τὸ ὁμοούσιον, τὸ ὁποῖον μάλιστα καὶ ἤρμηνευσεν ὁ ἴδιος λέγων τὰ ἐξῆς· ὁ Υἱὸς δὲν λέγεται ὁμοούσιος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ σώματα, διότι δὲν ἀπέκτησεν ὑπόστασιν κατὰ διαίρεσιν ἢ κατ' ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἄλλωστε ἡ αὐλος καὶ νοερά καὶ ἀσώματος φύσις δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ σωματικὸν πάθος· αὐτὰ δ' ὅλα πρέπει νὰ νοηθοῦν συμφώνως πρὸς τοὺς θεῖους καὶ ἀρρήτους λόγους'. Αὐτὴν τὴν ἄποψιν ἐξέφρασεν ὁ σοφώτατος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς μας. Οἱ ἐπίσκοποι ὅμως, λαβόντες ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν προσθήκην τοῦ ὁμοουσίου συνέταξαν τὴν ἀκόλουθον γραπτὴν ὁμολογίαν:

[Τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τῆς συνόδου σύμβολον πίστεως].

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, δημιουρ-

των ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰη-
 σοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς
 μονογενῆ τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα
 5 οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο
 τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώ-
 πους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκω-
 θέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ
 ἡμέρᾳ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας
 10 καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας ἦν
 ποτε ὅτε οὐκ ἦν' καὶ ἔτιν γεννηθῆναι οὐκ ἦν' καὶ ὅτι ἔξ οὐκ
 ὄντων ἐγένετο ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας
 εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀνα-
 θεματίζει ἢ Καθολικὴ Ἐκκλησία».

15 Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης,
 ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ τὸ
 «τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον» οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς κατελιμπά-
 νομεν. Ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνε-
 κινουῦντο ἐβασάνιζέν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων.

20 Καὶ δὴ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν
 εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν
 τοῦ Πατρὸς. Ταύτη δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατα-
 τίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευού-
 σης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐ-
 25 σίας τυγχάνειν. Διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συνετιθέμεθα
 οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι τοῦ τῆς εἰρήνης
 σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς
 ἐκπεσεῖν διανοίας.

Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα»

γόν ὄλων καὶ ὄρατῶν καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη μονογενῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς, δηλαδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα, δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἔγιναν ὅλα, καὶ τὰ οὐράνια κατὰ ἐπίγεια· αὐτὸς δ' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας κατήλθε καὶ ἐσαρκώθη, ἐνηθρώπησεν, ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὅσους δὲ λέγουν ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε' καὶ ἔδεν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ' καὶ ὅτι ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς' ἢ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως ἢ οὐσίας ἢ ὅτι εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ὑποκείμενος εἰς ἀλλοίωσιν, αὐτοὺς τοὺς ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία».

Ὅταν, λοιπόν, συνέταξαν αὐτὴν τὴν γραπτὴν ὁμολογίαν δὲν τοὺς ἀφήσαμεν βεβαίως χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν τί ἐννοοῦν λέγοντες «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ «ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα». Ἐπηκολούθησε, λοιπόν, ὁλόκληρος σειρὰ ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ τὸ νόημα τῶν λεγομένων ἐβασανίσθη διὰ τοῦ λόγου. Ὁμολογεῖτο, λοιπόν, ὑπὸ τῶν συντακτῶν τοῦ συμβόλου ὅτι τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» δηλοῖ **ἀφ'** ἐνὸς μὲν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ὡς μέρος τοῦ Πατρὸς. Ἔτσι καὶ ἐγὼ συνεφώνησα ὅτι **ἔχει** καλῶς καὶ ὅτι συμφωνεῖ πρὸς τὸ νόημα τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ἢ ὁποῖα διδάσκει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ ὅμως μέρος τῆς οὐσίας του. Ἐντεῦθεν συνεφώνησα, λοιπόν, καὶ ἐγὼ μὲ τὸ νόημα, χωρὶς νὰ φέρω ἀντιρρήσεις διὰ τὸν ὄρον ὁμοούσιος, διότι εἶχα πρὸ ὀφθαλμῶν ὡς σκοπὸν τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ νὰ μὴ ἐκπέσω ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν.

Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀπεδέχθησαν καὶ τὸ «γεννηθέντα

κατεδεξάμεθα, ἐπειδὴ τὸ «ποιηθὲν» κοινὸν ἔφασκεν εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὁμοιον ἔχειν τὸν Υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφορές, κρείττονος δὲ ἢ
 5 κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάση γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος.

Οὕτω δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν»
 10 ἔξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως, οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τι πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως. Τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγένητον
 15 τοῦ Πατρὸς φύσιν. Παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ «ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ» τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιωῖσθαι καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τι-
 20 νὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὡ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι.
 25 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρησθῶ πίστεως, ἣ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἔξετασθείσας καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθεί-
 30 σας. Καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἠγησάμεθα διὰ τὸ ἀπειργεῖν ἀγρά-

καὶ οὐ ποιηθέντα», διότι ὁ ὅρος «ποιηθὲν» κατὰ τοὺς συντάκτας ἀπετέλει κοινὸν κατηγορήμα ὄλων τῶν λοιπῶν κτισμάτων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ· ὁ Υἱὸς ὁμως οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς αὐτά· συνεπῶς δὲν εἶναι δημιούργημα παρεμφερὲς πρὸς ὅσα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, ἔχει δὲ οὐσίαν ἀνωτέραν ἀπὸ καθὲν δημιούργημα, ὅπως δὲ διδάσκει ἡ ἁγία Γραφή ἢ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἔχει γίνεαι ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ τρόπος τῆς γεννήσεώς του εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀπερινόητος διὰ πᾶσαν κτιστὴν φύσιν.

Ἔτσι, λοιπόν, ἐξετάζει ὁ λόγος τὸ «ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα» καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἐννοεῖται κατὰ τρόπον παραπλήσιον πρὸς τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ σώματα καὶ τὰ θνητὰ ζῶα, διότι δὲν γίνεται κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας οὔτε δι' ἀποκοπῆς οὔτε διὰ τινος πάθους ἢ τροπῆς ἢ ἀλλοιώσεως τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς. Τοῦτο δέ, διότι ἡ ἀγέννητος φύσις τοῦ Πατρὸς εἶναι ξένη πρὸς ὅλα αὐτά. Τὸ «ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα» καθιστᾷ σαφὲς ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα, εἶναι δὲ παντελῶς ὁμοῖος καθ' ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς μόνον τὸν γεννήσαντα αὐτὸν Πατέρα· δὲν προέρχεται, λοιπόν, ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἐθεωρήσαμεν, λοιπόν, ὀρθὸν νὰ συμφωνήσωμεν ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν ὄρον, ἐρμηνευόμενον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀφοῦ ἐγνωρίζαμεν ἄλλωστε ὅτι καὶ πολλοὶ παλαιοὶ λόγιοι καὶ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοποι καὶ συγγραφεῖς ἐχρησιμοποίησαν τὸν ὄρον 'ὁμοούσιος' εἰς τὴν θεολογίαν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

Αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λεχθῶν σχετικῶς πρὸς τὸ προαναφερθὲν σύμβολον πίστεως, τὸ ὁποῖον μᾶς εὔρεν ὅλους συμφώνους, ὄχι ἄνευ ἐξετάσεως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐρμηνείας αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τοὺς ὄρους του κατὰ τὴν συζήτησιν ἐνώπιον τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως μας, ἐρμηνείας αἱ ὁποῖαι συμφωνοῦν πρὸς τοὺς ἐκτεθέντας συλλογισμούς. Ἐπίσης ἐθεωρήσαμεν ὅτι ὁ μετὰ τὸ σύμβολον ἀναθεματισμὸς δὲν δημιουργεῖ προβλήματα, διότι ἀπαγορεύει νὰ χρησιμοποιοῦνται μὴ

φοις χρῆσθαι φωναῖς —διὸ σχεδὸν ἢ πᾶσα γέγονε σύγχυσις
καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. Μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύ-
στου Γραφῆς τῷ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τῷ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν»
καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης οὐκ εὐλογον ἐφάνη
5 ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν. Ὡ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνε-
θέμεθα, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθαμεν
συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν.

Ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ «πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ
ἦν» οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ
10 εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἡδὴ
δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε καὶ
κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ γέννησιν τὴν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι
αὐτόν, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργεῖα γεννηθῆναι δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πα-
τρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ Πατρὸς αἰὲ Πατρὸς ὡς καὶ βασι-
15 λέως αἰὲ καὶ Σωτῆρος αἰὲ —δυνάμει πάντα ὄντος, αἰὲ τε κατὰ
τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος.

Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμφάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κε-
κριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φα-
νερόν ὑμῖν καθιστῶντες. Καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρις
20 ἐσχάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα
προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξά-
μεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διά-
νοιαν ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτα-
θείσῃ πίστει ὁμολογημένοις.

25 Καθαίρεσις Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ
ὕπὸ Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου
Ἀλεξανδρείας

34. Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις Ἀλεξανδρείας
καὶ Μαρεώτου, παρῶν παροῦσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυ-
30 ρίῳ χαίρειν.

ἀγιογραφικοὶ ὅροι —ἐξ αὐτοῦ ἄλλωστε προέκυψεν ὅλη ἡ σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφοῦ, λοιπόν, οὐδαμοῦ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς χρησιμοποιοῦνται τὸ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τὸ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενα, ἐκρίθη ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ λέγωνται καὶ νὰ διδάσκωνται. Συνεφωνήσαμεν καὶ ἐπ' αὐτοῦ διότι μᾶς ἐφάνη καλόν, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ προηγουμένως δὲν εἶχαμεν συνηθίσει νὰ χρησιμοποιοῦμεν αὐτοὺς τοὺς ὅρους.

Ἐπίσης δὲν ἐθεωρήθη ἄτοπος ὁ ἀναθεματισμὸς τοῦ «πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν», ἀφοῦ οἱ πάντες ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἄλλωστε ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς μας εἶχεν ἤδη ἀποδείξει ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν θείαν γέννησίν του πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, διότι καὶ πρὶν γεννηθῆ ἔνεργεῖα ὑπῆρχεν ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως δυνάμει, ἀφοῦ ὁ Πατὴρ ἦτο πάντοτε Πατὴρ καὶ πάντοτε βασιλεὺς καὶ πάντοτε Σωτὴρ —εἶναι πάντοτε δυνάμει τὰ πάντα καὶ αἰωνίως ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Αὐτὰ ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ σᾶς διαμηνύσωμεν, ἀγαπητοί, διὰ νὰ σᾶς γνωστοποιήσωμεν ποῖαι κρίσεις ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν συγκατάθεσιν μας. Εὐλόγως, λοιπόν, ἐφέραμεν τότε ἀντιρρήσεις μέχρις ἐσχάτων, ὅταν προσεκρούσαμεν εἰς τὰ καθ' ἄλλον τρόπον γραφέντα, καὶ ἀπεδέχθημεν τότε ἄνευ ἀντιρρήσεως τὰ μὴ προκαλοῦντα προβλήματα, ὅταν, ἀφοῦ ἐξητάσαμεν καλοπίστως τὸ νόημα τῶν λεγομένων, μᾶς ἐφάνησαν ὅτι συμφωνοῦν πρὸς ὅσα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὠμολογήσαμεν εἰς τὸ προαναφερθὲν σύμβολον.

Καθαίρεσις τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁπαδῶν του ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου

34. Ὁ Ἀλέξανδρος, παρὼν, τοὺς παρόντας πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρζώτου, ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἐν Κυρίῳ χαιρετίζει.

- Εἰ καὶ φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς μὲν Ἄρειον προτρέπων αὐτοὺς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν πεισθῆναι δὲ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐδειξάτε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς
- 5 ἅπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστειλα περὶ τῶν περὶ Ἄρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεῶτου μεταπέμψασθαι· μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ Σαραπίων καὶ Παράμμων καὶ Ζώσιμος καὶ
- 10 Εἰρηναῖος διάκονοι ἐπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον καὶ ἠγάπησαν σὺν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι· ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γινῶτε τὴν τε ἐν τούτοις συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἄρειον καὶ τῶν περὶ Πιστὸν σύμψηφοι γένησθε. Πρέπει γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς
- 15 καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχειν.
35. Ἀντίγραφον. Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἅπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
- 20 Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὐσῆς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμοιοῦς καὶ εἰρήνης. Ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστου γινόμενα, ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος ἢ συμπάσχωμεν ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις.
- 25 Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικία ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἂν τις πρόδρομον τοῦ ἀντιχριστοῦ ὑπονοήσειε καὶ καλέσειεν. Καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐν τοῖς προστάταις μόνοις ἀναλωθῆι τὸ κακὸν καὶ μὴ εἰς ἑτέρους
- 30 τόπους διαβᾶν τὸ τοιοῦτον ὀυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκο-

1. Τὸ ἔγγραφον τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀρείου διασώζει ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 6) καὶ ὁ Γελάσιος (Σύνταγμα 2, 3). Συνετάγη κατὰ τὸ 318 εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

2. Βλ. Ἐφ. 4, 3 ἐξ.

3. Βλ. Α' Κορ. 12, 26.

Μόλις πρὸ ὀλίγου ὑπεγράψατε τὴν ἐγκύκλιον, διὰ τῆς ὁποίας προτρέπω νὰ ἀπαρηθηθῶν οἱ Ἀρειανοὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ νὰ πεισθῶν εἰς τὴν ὑγιᾶ καὶ καθολικὴν πίστιν. Ἐδείξατε ἔτσι τὴν ὀρθὴν σας προαίρεσιν καὶ τὴν συμφωνίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ δόγματα. Ὅμως ἐπειδὴ ἀπέστειλα πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀρείου, ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ συνάξω μὲν σᾶς, τοὺς κληρικοὺς τῆς πόλεως, καὶ νὰ προσκαλέσω καὶ σᾶς, ἀπὸ τὸν Μαρεώτην· τοῦτο δέ, κυρίως διότι καὶ ἀπὸ σᾶς οἱ πρεσβύτεροι Χάρης καὶ Πιστὸς καὶ οἱ διάκονοι Σαραπίων, Παράμμων, Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος ἠκολούθησαν τοὺς Ἀρειανούς καὶ ἐπροτίμησαν νὰ καθαιρεθῶν μαζί των· ἔτσι καὶ θὰ μάθετε ὅσα γράφονται τώρα καὶ θὰ δείξετε ὅτι συμφωνεῖτε μὲ αὐτὰ καὶ θὰ ψηφίσετε καὶ σεῖς διὰ τὴν καθαιρέσιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρείου καὶ τῆς ὀμάδος τοῦ Πιστοῦ. Διότι πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅσα γράφω ἐγὼ καὶ καθεὶς σας νὰ τὰ βάλῃ εἰς τὴν καρδίαν του ὡς νὰ ἐγράφοντο ἀπὸ αὐτόν.

35. Ἀντίγραφον¹. Τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀγαπητοὺς καὶ τιμιωτάτους συλλειτουργοὺς χαιρετίζει ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἐν σῶμα, ἡ δὲ ἀγία Γραφὴ ἐντέλλεται νὰ τηρῆται ὁ σύνδεσμος τῆς ὀμονοίας καὶ τῆς εἰρήνης². Εἶναι, λοιπόν, φυσικὸν νὰ γράφωμεν καὶ νὰ γνωστοποιουῦμεν εἰς τοὺς ἄλλους ὅσα συμβαίνουν εἰς καθένα μας, ὥστε εἴτε πάσχει εἴτε χαιρεῖ ἐν μέλος νὰ συμπάσχωμεν ἢ νὰ συγχαίρωμεν μαζί του³. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας, λοιπόν, ἐνεφανίσθησαν ἐπ' ἐσχάτων ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι, οἱ ὀποῖοι διδάσκουν ἀποστασίαν, τὴν ὀποίαν εὐλόγως θὰ ἐθεώρει καὶ θὰ ὠνόμαζε κανεὶς πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου. Θὰ ἤθελα, βεβαίως, νὰ παραδοθῆ εἰς τὴν σιωπὴν ἢ ὑπόθεσις, ὥστε νὰ ἐξαντληθῆ τὸ κακὸν εἰς μόνους τοὺς πρωταιτίους καὶ νὰ μὴ διαβῆ εἰς ἄλλους τόπους καὶ μολύνη ἡ κακοδοξία τὰς

ἄς. Ἐπειδὴ δὲ Ἐδσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδεῖα νομίσας ἐπ'
 αὐτῷ κείσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας—ἔτι καταλείψας τὴν Βηρυτόν
 καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων καὶ οὐκ ἐκδεδί-
 κηται κατ' αὐτοῦ— προΐσταται καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν
 5 καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ συνιστῶν αὐτοὺς—ὅπως
 ὑποσύρη τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν αἰσχίστην ταύτην καὶ χρι-
 στομάχον αἰρεσιν—, ἀνάγκην ἔσχον εἰδῶς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γε-
 γραμμένον μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν,
 ἵνα γινώσκητε τοὺς τε ἀποστάτας γενομένους καὶ τὰ τῆς αἰρέ-
 10 σεως αὐτῶν δύστηνα ῥήματα καί, ἐὰν γράφῃ Ἐδσέβιος, μὴ
 προσέχητε γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν· νῦν
 διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ
 τούτων γράφειν, ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδά-
 ζων τοῦτο ποιεῖ.

15 Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοι εἰσιν Ἄρειος καὶ Ἀχιλ-
 λεὺς καὶ Ἀειθαλῆς καὶ Καρπώνης καὶ ἕτερος Ἄρειος καὶ Σαρ-
 μάτης οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι καὶ Εὐζώιος καὶ Λούκιος καὶ Ἰ-
 ούλιος καὶ Μηνᾶς καὶ Ἑλλάδιος καὶ Γάιος, οἱ ποτὲ διάκονοι
 καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπί-
 20 σκοποι. Ποῖα δὲ παρὰ τὰς Γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἔστι
 ταῦτα:

«Οὐκ αἰεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς Πατὴρ οὐκ
 ἦν. Οὐκ αἰεὶ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν.
 Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. Διὸ
 25 καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. Κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ Υἱός.
 Οὔτε δὲ ὁμοῖος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ ἐστίν, οὔτε ἀληθινὸς
 καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς Λόγος ἐστίν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ

ἀκοάς ἀκεραίων ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ὁμῶς ὁ Εὐσέβιος, ὁ εὐρισκόμενος τῶρα εἰς τὴν Νικομήδειαν, νομίζει ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα εὐρίσκονται εἰς χεῖράς του —τοῦτο δέ, διότι, ὅταν ἐγκατέλειπε τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐπέδιωξε τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐκκλησίας τῶν Νικομηδέων, δὲν ἐτιμωρήθη— καὶ προϊσταται καὶ αὐτῶν τῶν ἀποστατῶν καὶ μάλιστα ἐπεχείρησε δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς νὰ τοὺς συστήσῃ παντοῦ —προφανῶς διὰ νὰ παρασύρῃ ὅσους ἀγνοοῦν τὰ πράγματα εἰς τὴν αἰσχίστην αὐτὴν καὶ χριστομάχον αἵρεσιν—, ἠναγκάσθη, γνωρίζων καλῶς τὰς ἐντολάς τοῦ νόμου, νὰ μὴ ἐπιμείνω πλέον εἰς τὴν σιωπὴν, ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐνημερώσω ὅλους, ὥστε καὶ νὰ γνωρίζετε ποιοὶ εἶναι οἱ ἀποστάται καὶ τοὺς ἀθλίους ἰσχυρισμοὺς τῆς αἰρέσεώς των καὶ, ἂν σᾶς γράψῃ ὁ Εὐσέβιος νὰ μὴ προσέχετε εἰς ὅσα γράφει, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικῶς θέλει νὰ ἀνανεώσῃ τὴν κακοδοξίαν του, ἢ ὁποῖα ἀπεσιωπήθη διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου· ἐντεῦθεν προφασίζεται μὲν τῶρα ὅτι θέλει νὰ γράψῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀποδεικνύει ὁμῶς ἐμπράκτως ὅτι σπεύδει νὰ πράξῃ τοῦτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

Οἱ ἀποστατήσαντες, λοιπόν, εἶναι οἱ πρώην πρεσβύτεροι Ἄρειος, Ἀχιλλεύς, Ἀειθαλής, Καρπώνης, ἄλλος Ἄρειος καὶ Σαρμάτης· οἱ πρώην διάκονοι Εὐζώιος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος καὶ Γάιος· μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ ὀνομασθέντες κάποτε ἐπίσκοποι Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς. Τὰ ὑπ' αὐτῶν δὲ ἐφευρεθέντα καὶ ἀντιτιθέμενα πρὸς τὴν Γραφὴν λόγια των εἶναι τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πάντοτε Πατήρ, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δὲν ἦτο Πατήρ. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πάντοτε, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός. Διότι ὁ ὑπάρχων Θεὸς ἔχει δημιουργήσει τὸν μὴ ὑπάρχοντα Λόγον ἐκ τοῦ μηδενός. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν. Διότι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα. Δὲν εἶναι δὲ ὁμοῖος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα οὔτε εἶναι ἀληθινὸς καὶ κατὰ φύσιν Λόγος τοῦ Πατρὸς οὔτε εἶναι ἀληθι-

ἐστίν, ἀλλ' εἰς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστὶ κατα-
 χρηστικῶς δὲ λέγεται Λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτὸς
 τῷ ἰδίῳ τῷ Θεοῦ Λόγῳ καὶ τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ ἐν ἣ καὶ τὰ
 πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός. Διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ
 5 ἀλλοιωτός τὴν φύσιν ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. Ξένος τε καὶ
 ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοιτισμένος ἐστὶν ὁ Λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ
 οὐσίας καὶ ἄρρητός ἐστιν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ. Οὔτε γὰρ τελείως
 καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ Λόγος τὸν Πατέρα, οὔτε τελείως ὄραν
 αὐτὸν δύναται. Καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ
 10 Υἱὸς ὡς ἔστι, δι' ἡμᾶς γὰρ πεποιήται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς
 δι' ὄργανον κτίσῃ ὁ Θεός. Καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ
 Θεὸς ἠθέλησε ποιῆσαι). Ἐρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύνα-
 ται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτρέπη, καὶ οὐκ
 ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ὅτι δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι
 15 γενητὸς καὶ κτιστὸς ὑπάρχων.

Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναι-
 σχυντοῦντας αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς
 ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων
 ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. Οἱ δὲ περὶ
 20 Εὐσέβιον προσεδέξαντο σπουδάζοντες ἐγκαταμίξαι τὸ ψευ-
 δος τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν. Ἄλλ' οὐκ ἰσχύ-
 σουσι νικᾶ γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς
 σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ. Τίς γὰρ ἤκου-
 σε πώποτε τοιαῦτα; Ἡ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται καὶ τὰς
 25 ἀκοὰς βύει ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ἄρῃον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦ-
 σαι τῆς ἀκοῆς; Τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, «Ἐν ἀρχῇ
 ἦν ὁ Λόγος», οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε
 οὐκ ἦν; Ἡ τίς ἀκούων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ «μονογενῆς Υἱός»,

1. Βλ. Α' Ἐσδρα 3, 12.

2. Βλ. Β' Κορ. 6, 14 ἐξ.

3. Ἰω. 1, 1.

νή σοφία του, ἀλλ' εἶναι ἐν ἐκ τῶν δημιουργημάτων καὶ κτιστῶν· καταχρηστικῶς δὲ λέγεται Λόγος καὶ σοφία, διότι καὶ αὐτὸς ἔγινε διὰ τοῦ ὑπάρχοντος εἰς τὸν Θεὸν Λόγου καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ὑπαρχούσης σοφίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ πάντα καὶ αὐτὸν τὸν Υἱόν. Ἐντεῦθεν εἶναι τρεπτὸς καὶ ἡ φύσις του ὑπόκειται εἰς ἀλλοίωσιν, ὅπως ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα. Ὁ Λόγος εἶναι ξένος καὶ ἀλλότριος καὶ ἀποχωρισμένος ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἄρρητος διὰ τὸν Υἱόν. Διότι ὁ Λόγος δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα τελείως καὶ ἀκριβῶς οὔτε δύναται νὰ τὸν ἰδῇ τελείως. Ἄλλωστε ὁ Υἱὸς οὐδὲ τὴν ἰδικὴν του οὐσίαν γνωρίζει ἀκριβῶς ὅποια εἶναι, διότι ἐδημιουργήθη χάριν ἡμῶν, ὥστε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δημιουργήσῃ δι' αὐτοῦ ὡς ὄργανου. Συνεπῶς δὲν θὰ ὑφίστατο, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς». Τοὺς ἠρώτησε, λοιπόν, κάποιος, ἂν δύναται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ τραπήῃ, ὅπως ἐτράπη ὁ διάβολος· δὲν ἐδίστασαν δὲ νὰ ἀπαντήσουν, ὅτι δύναται, διότι ἔχει τρεπτὴν φύσιν, ἀφοῦ εἶναι γενητὸς καὶ κτιστὸς.

Ἐπειδὴ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ἀρείου ἔλεγον αὐτὰ καὶ τὰ ὑπεστήριζαν χωρὶς ἐντροπήν, ἡμεῖς καὶ οἱ ἑκατὸν περίπου ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων συνήλθαμεν καὶ ἀνεθεματίσαμεν αὐτούς καὶ ὄσους τοὺς ἠκολούθουν. Τοὺς ἐδέχθησαν ὁμως ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ἰδικοὶ του, ἔτοιμοι νὰ ἀναμείξουν τὸ ψεῦδος μετὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀσέβειαν μετὴν εὐσέβειαν. Ἀλλὰ δὲν θὰ νικήσουν· διότι ἡ ἀλήθεια νικᾷ¹ καὶ δὲν ὑπάρχει κοινωνία φωτὸς καὶ σκότους οὔτε ἀρμονία Χριστοῦ καὶ Βελίαρ². Ποῖος δὲ ἔχει ἀκούσει ποτὲ μέχρι τώρα παρόμοια πράγματα; Ἡ ποῖος, ὅταν τὰ ἀκούῃ τώρα, δὲν παραξενεύεται καὶ δὲν κλείνει τὰ αὐτιά του διὰ νὰ μὴ ἀγγίξῃ τὴν ἀκοήν του ἢ ἀκαθαρσία αὐτῶν τῶν λόγων; Ποῖος, ὅταν ἀκούῃ τοὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»³, δὲν καταδικάζει τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν αἰρετικῶν ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν⁴; Ἡ ποῖος, ὅταν ἀκούῃ νὰ λέγῃ τὸ Εὐαγγέλιον «μονο-

«δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα), οὐ μισήσει τούτους φθεγγομένους, διτι εἷς ἐστιν τῶν ποιημάτων; Πῶς γὰρ δύναται εἷς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; Ἡ πῶς μονογενῆς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος, εἶπερ καὶ αὐτὸς κτίσμα ἐστὶ καὶ 5 ποιήμα; Πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς λέγοντος («Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν») καὶ («Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε»); Ἡ πῶς ἀνόμιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς, ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς καὶ λέγων («Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ εἶδρακε τὸν Πατέρα»); Πῶς δέ, εἰ Λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; Ἴσον γάρ ἐστι αὐτοὺς λέγειν ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν. Πῶς δὲ τρεπτός καὶ ἀλλοιωτός ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ μὲν («Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»), καὶ («Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»), διὰ δὲ τοῦ προφήτου («Ἰδετέ με ὅτι ἐγὼ εἶ- 15 μι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι»); Εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν Πατέρα δύναται τὸ ρητὸν ἀναφέρειν, ἀλλὰ ἀρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ Λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίωται, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος: «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Τίς δὲ ἄρα 20 εἰπεῖν αὐτοὺς ἐπεισεν, ὅτι ὁ ἡμᾶς γέγονε καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος: «Δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα». Περὶ γὰρ τοῦ βλασφημεῖν αὐτούς, ὅτι οὐκ οἶδεν τελείως ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν. Ἀπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν παρακροῦνται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ λέγοντος: «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα». Εἰ μὲν οὖν

1. Ἰω. 1, 18.

2. Ἰω. 1, 3.

3. Ψαλμ. 44, 2.

4. Ψαλμ. 109, 3.

5. Ἰω. 14, 9.

6. Ἰω. 14, 10.

7. Ἰω. 10, 30.

8. Μαλ. 3, 6.

γενῆς Υἱός»¹ καὶ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα»², δὲν θὰ μισήσῃ αὐτούς, οἱ ὅποιοι διατείνονται ὅτι εἶναι ἕν ἀπὸ τὰ κτίσματα; Διότι πῶς δύναται νὰ εἶναι ἕν ἀπὸ ὅσα ἔγιναν δι' αὐτοῦ; Ἡ πῶς εἶναι μονογενῆς ὁ συναριθμούμενος εἰς τὸ σύμπαν κατὰ τὴν ἀποψίν των, ἂν εἶναι καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ δημιούργημα; Πῶς ἀνήκει δὲ εἰς τὰ δημιουργηθέντα ἐκ τοῦ μηδενός, ἀφοῦ ὁ Πατὴρ λέγει «Ἡ καρδία μου ἐξεστόμισε λόγον ἀγαθόν»³ καὶ «Ἐκ τῆς κοιλίας σὲ ἐγέννησα πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρον»⁴; Ἡ πῶς εἶναι ἀνόμιος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα, ἀφοῦ εἶναι τελεία εἰκὼν καὶ ἀκτινοβολία τοῦ Πατρὸς καὶ λέγει ὅτι «Ὅποιος ἔχει ἰδῆ ἐμὲ ἔχει ἰδῆ τὸν Πατέρα»⁵; Ἄν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ, πῶς ὑπήρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε; Διότι δι' αὐτούς εἶναι τὸ ἴδιον νὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος καὶ ἄσοφος. Πῶς εἶναι τρεπτὸς καὶ ὑπόκειται εἰς ἀλλοίωσιν ὁ Υἱός, ἀφοῦ ὁ ἴδιος μὲν λέγει· «Ἐγὼ εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμέ»⁶ καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἕν»⁷, διὰ δὲ τοῦ προφήτου λέγει· «Ἴδετέ με ὅτι εἶμαι ἐγὼ καὶ δὲν ἔχω ἀλλοιωθῆ»⁸; Βεβαίως τὸ τελευταῖον χωρίον δύναται νὰ ἀναφερθῆ καὶ εἰς τὸν Πατέρα, ἀρμόζει ὅμως καλλίτερον νὰ ἀναφερθῆ εἰς τὸν Λόγον τώρα, διότι καὶ αὐτὸς δὲν ὑπέστη ἀλλοίωσιν ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅπως εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»⁹. Ποῖος δὲ τοὺς ἔπεισε νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινε δι' ἡμᾶς, ἂν καὶ ὁ Παῦλος γράφῃ· «Δι' αὐτὸν τὰ πάντα καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα»¹⁰; Ὅσον διὰ τὴν βλσφημίαν των, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τελείως τὸν Πατέρα, δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμεν. Διότι ἀφ' ἧς ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσουν τὸν Χριστὸν παρερμηνεύουν καὶ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου· «Ὅπως μὲ γνωρίζει ὁ Πατὴρ καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πα-

9. Ἐβρ. 13, 8.

10. Ἐβρ. 2, 10.

ἐκ μέρους ὁ Πατὴρ γινώσκει τὸν Υἱόν, ὁ δὲ Υἱὸς μὴ
τελείως γινωσκέτω τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις,
οἶδεν δὲ τελείως ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ὁ δὲ καθὼς γινώσκει
ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὕτω καὶ ὁ Λόγος γινώσκει τὸν
5 ἑαυτοῦ Πατέρα, οὗ καὶ ἔστι Λόγος.

Ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας Γραφὰς πολ-
λάκις ἐνετρέψαμεν αὐτούς, καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετε-
βάλλοντο φιλονεικούντες εἰς ἑαυτούς ἐφελκῶσαι τὸ γεγραμμέ-
νον· «Ὅταν ἔλθῃ ἀσεβῆς εἰς βᾶθος κακῶν καταφρονεῖν». Πολ-
10 λαι γοῦν αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δέ-
οντος τολμήσασαι πεπτώκασιν εἰς ἀφροσύνην. Οὗτοι δὲ διὰ
πάντων ἑαυτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες εἰς ἀναίρεσιν
τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐδικαίωσαν ἐξ αὐτῶν ἐκείνας ὡς ἐγ-
γύτεροι τοῦ ἀντιχρίστου γενόμενοι. Διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν
15 καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Λυπούμεθα μὲν οὖν
ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων καὶ μάλιστα, ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ
αὐτοὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας νῦν ἀπεπήδησαν· οὐ ξενίζόμεθα δέ.
Τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμέναιος καὶ Φίλητος πεπόνθασιν καὶ πρὸ αὐ-
τῶν Ἰούδας ὁ ἀκολουθήσας τῷ Σωτῆρι, ὕστερον γὰρ προδό-
20 τῆς καὶ ἀποστάτης γέγονε.

Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν,
ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος προείρηκε· «Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανή-
σῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες ὅτι
ἔγώ εἰμι καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε' καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ
25 πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν». Ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ
τοῦ Σωτῆρος ἔγραψεν· «Ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσου-
νταί τινες τῆς ὑγιανούσης πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλά-
νοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλή-

1. Ἱω. 10, 15.

2. Παροιμ. 18, 3.

3. Βλ. Β' Τιμ. 2, 17.

τέρα»¹. Ἄν μὲν, λοιπόν, ὁ Πατήρ γνωρίζῃ ἐν μέρει τὸν Υἱόν, προφανῶς καὶ ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τελείως τὸν Πατέρα. Ἄν ὅμως εἶναι ἀνεπίτρεπτον νὰ λεχθῇ τοῦτο καὶ ὁ Πατήρ γνωρίζει τελείως τὸν Υἱόν, προφανῶς ὅπως γνωρίζει ὁ Πατήρ τὸν Λόγον του, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος γνωρίζει τὸν Πατέρα του, τοῦ ὁποῖου καὶ εἶναι Λόγος.

Διὰ τῶν λόγων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς προσαγωγῆς χωρίων τῆς ἀγίας Γραφῆς τοὺς ἠλέγξαμεν πολλὰς φορές, αὐτοὶ ὅμως μετεβάλοντο πάλιν ὡς χαμαιλέοντες ὡς ἂν εἶχον μόνην φιλοδοξίαν νὰ ἐφαρμόσουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ χωρίον τῆς Γραφῆς: «Ὅταν πληθυνθῇ ἡ κακία τοῦ ἀσεβοῦς, ἔρχεται ἡ καταφρόνησις»². Βεβαίως ἐπαρουσιάσθησαν πολλαὶ αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τοῦ δέοντος καὶ ἔπεσαν εἰς τὴν ἀφροσύνην. Αὐτοὶ ὅμως μὲ τὴν ὅλην ἐπιχειρηματολογίαν των ἐπεχείρησαν νὰ ἀναιρέσουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ ἔτσι ἐδικαίωσαν τὰς προηγουμένας αἰρέσεις, διότι ἐτάχθησαν πλησιέστερον πρὸς τὸν ἀντίχριστον. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἀπεκήρυξε καὶ τοὺς ἀνεθεμάτισε. Λυπούμεθα βεβαίως διὰ τὴν ἀπώλειάν των, κυρίως διότι, ἐνῶ ἔμαθαν καὶ αὐτοὶ παλαιότερον τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπεσκίρτησαν τώρα· ἀλλὰ δὲν παραξενευόμεθα. Διότι τὸ αὐτὸ ἔπαθαν ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φίλητος³ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἠκολούθησε τὸν Σωτῆρα, ὕστερον ἔγινε προδότης καὶ ἀποστάτης.

Καὶ δι' ὅλα αὐτὰ δὲν στερούμεθα διδασκαλίας, ἀφοῦ ὁ μὲν Κύριος ἔχει προείπει· «Προσέχετε μὴ σᾶς πλανήσῃ κανεῖς. Διότι πολλοὶ θὰ παρουσιασθῶν εἰς τὸ ὄνομά μου καὶ θὰ λέγουν ὅτι Ἐγὼ εἶμαι καὶ ἔφθασεν ὁ καιρὸς» καὶ θὰ πλανήσουν πολλοὺς. Μὴ τοὺς ἀκολουθήσετε»⁴. Ὁ δὲ Παῦλος, ἔμαθεν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ ἔγραψεν· «Ὅτι κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροῖς θὰ ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ πίστιν, διότι θὰ παρασυρθῶν ἀπὸ πλανημένα πνεύματα καὶ διδασκαλίας δαιμο-

4. Λουκ. 21, 8.

θειαν». Τοῦ τοίνυν Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 διὰ τε ἑαυτοῦ παραγγέλλαντος καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου σημά-
 νατος περὶ τῶν τοιούτων ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσε-
 βείας αὐτῶν γενόμενοι ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς
 5 τοιούτους ἀποδείξαντές τε αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς Καθολικῆς
 Ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως.

Ἐδηλώσαμεν καὶ τῇ ὑμετέρα θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τι-
 μιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπε-
 τεύσαιντο πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδέξησθε μήτε Εὐσεβίῳ ἢ
 10 ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. Πρέπει γὰρ ἡμᾶς
 Χριστιανοὺς ὄντας πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ
 φρονοῦντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέ-
 φεσθαι· καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν, ἵνα μίπο-
 τε καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενόμεθα, ὡς παρήγ-
 15 γειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελ-
 φούς. Ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι

1 Κόλλουθος πρεσβύτερος· σύμφηφός εἰμι τοῖς γεγραμ-
 μένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβη-
 20 σάντων.

2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 3 Λιόσκορος πρε-
 σβύτερος, ὁμοίως. 4 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 5 Εὐ-
 σέβιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 6 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁ-
 μοίως. 7 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως. 8 Ἀρποκρατίων
 25 πρεσβύτερος, ὁμοίως. 9 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 10 Νεμέσιος
 πρεσβύτερος. 11 Λόγγος πρεσβύτερος. 12 Σιλβανὸς πρεσβύ-
 τερος. 13 Περώους πρεσβύτερος. 14 Ἄπις πρεσβύτερος.
 15 Προτέριος πρεσβύτερος. 16 Παῦλος πρεσβύτερος. 17 Κύ-
 ρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

1. Α' Τιμ. 4, 1.

2. Βλ. Β' Ἰω. 10.

νίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν»¹. Συμφώνως, λοιπόν, πρὸς ὅσα παρήγγειλεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ μας Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ πρὸς ὅσα ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Ἀποστόλου, ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἠκούσαμεν αὐτοπροσώπως τὰς αἰρετικὰς ἀπόψεις των, ἀνεθεματίσαμεν, ὅπως ἤδη εἶπαμεν, τοὺς αἰρετικούς καὶ ἀπεδείξαμεν ὅτι εἶναι ξένοι πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πίστιν της.

Ἐκοινοποιήσαμεν δὲ καὶ εἰς τὴν θεοσέβειάν σας αὐτά, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, διὰ νὰ μὴ τοὺς δεχθῆτε, ἂν ἔχουν τὴν ἀναίδειαν νὰ ἔλθουν εἰς τὰς ἐπαρχίας σας, οὔτε νὰ πεισθῆτε εἰς τὸν Εὐσέβιον ἢ οἰονδήποτε ἄλλον γράψῃ ὑπὲρ αὐτῶν. Διότι πρέπει, ἀφοῦ εἴμεθα Χριστιανοί, νὰ ἀποστρεφώμεθα ὡς θεομάχους καὶ διαφθορεῖς τῶν ψυχῶν ὅλους ὅσοι ὁμιλοῦν καὶ φρονοῦν κατὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐδὲ κἂν χαίρετε δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν πρὸς αὐτούς, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν κοινωνοὶ τῶν ἁμαρτιῶν των, ὅπως παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης². Χαιρετίσατε τοὺς ἀδελφούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι πλησίον σας. Σᾶς χαιρετίζουν ὅσοι εἶναι μαζί μου.

Πρεσβύτεροι Ἀλεξανδρείας

1 Κόλλουθος πρεσβύτερος· συμφωνῶ πρὸς τὰ γραφέντα καὶ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ὄσων ἠσέβησαν μαζί του.

2 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 3 Διόσκορος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 4 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 5 Εὐσέβιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 6 Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 7 Νειλαρᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως. 8 Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος, ὁμοίως. 9 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 10 Νεμέσιος πρεσβύτερος. 11 Λόγγος πρεσβύτερος. 12 Σιλβανὸς πρεσβύτερος. 13 Περῶους πρεσβύτερος. 14 Ἄπις πρεσβύτερος. 15 Προτέριος πρεσβύτερος. 16 Παῦλος πρεσβύτερος. 17 Κῦρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι

- 18 Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως. 19 Μακάριος διάκονος.
 20 Πιστὸς διάκονος, ὁμοίως. 21 Ἀθανάσιος διάκονος. 22
 Εὐμενῆς διάκονος. 23 Ἀπολλώνιος διάκονος. 24 Ὀλύμπιος
 5 διάκονος. 25 Ἀφθόνιος διάκονος. 26 Ἀθανάσιος διάκονος.
 27 Μακάριος διάκονος. 28 Παῦλος διάκονος. 29 Πέτρος
 διάκονος. 30 Ἀμνντιανὸς διάκονος. 31 Γάιος διάκονος. 32
 Ἀλέξανδρος διάκονος. 33 Διονύσιος διάκονος. 34 Ἀγάθων
 διάκονος. 35 Πολύβιος διάκονος, 36 Θεωνᾶς διάκονος. 37
 10 Μᾶρκος διάκονος. 38 Κώμοδος διάκονος. 39 Σεραπίων διά-
 κονος. 40 Νεῖλος διάκονος. 41 Ῥωμανὸς διάκονος, ὁμοίως.

Μαρεώτου πρεσβύτεροι

- 42 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος· σύμψηφός εἰμι τοῖς γε-
 γραμμένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσε-
 15 βησάντων.

- 43 Ἰγνένιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 44 Ἀμμώνιος πρε-
 σβύτερος. 45 Διόσκορος πρεσβύτερος. 46 Σωστράς πρεσβύ-
 τερος. 47 Θεὼν πρεσβύτερος. 48 Τύραννος πρεσβύτερος.
 49 Κόπρης πρεσβύτερος. 50 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. 51 Ὠ-
 20 ρίων πρεσβύτερος. 52 Σερῆνος πρεσβύτερος. 53 Λίδνμος
 πρεσβύτερος. 54 Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. 55 Βόκκων πρε-
 σβύτερος. 56 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 57 Ἀχιλλᾶς πρεσβύ-
 τερος. 58 Παῦλος πρεσβύτερος. 59 Θαλέλαιος πρεσβύτερος.
 60 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι

- 61 Σαραπίων διάκονος, ὁμοίως. 62 Ἰουῆστος διάκονος,
 ὁμοίως. 63 Λίδνμος διάκονος. 64 Δημήτριος διάκονος. 65
 Μαῦρος διάκονος. 66 Ἀλέξανδρος διάκονος. 67 Μᾶρκος διά-
 κονος. 68 Κόμων διάκονος. 69 Τρύφων διάκονος. 70 Ἀμ-

Διάκονοι

18 Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως. 19 Μακάριος διάκονος. 20 Πιστὸς διάκονος, ὁμοίως. 21 Ἀθανάσιος διάκονος. 22 Εὐμενῆς διάκονος. 23 Ἀπολλώνιος διάκονος. 24 Ὀλύμπιος διάκονος. 25 Ἀφθόνιος διάκονος. 26 Ἀθανάσιος διάκονος. 27 Μακάριος διάκονος. 28 Παῦλος διάκονος. 29 Πέτρος διάκονος. 30 Ἀμυντιανὸς διάκονος. 31 Γάιος διάκονος. 32 Ἀλέξανδρος διάκονος. 33 Διονύσιος διάκονος. 34 Ἀγάθων διάκονος. 35 Πολύβιος διάκονος. 36 Θεωνᾶς διάκονος. 37 Μᾶρκος διάκονος. 38 Κώμοδος διάκονος. 39 Σεραπίων διάκονος. 40 Νεῖλος διάκονος. 41 Ῥωμανὸς διάκονος, ὁμοίως.

Πρεσβύτεροι Μαρεώτου

42 Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος· συμφωνῶ πρὸς τὰ γραφέντα καὶ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ ὅσων ἠσέβησαν μαζί του.

43 Ἰνγένιος πρεσβύτερος, ὁμοίως. 44 Ἀμμώνιος πρεσβύτερος. 45 Διόσκορος πρεσβύτερος. 46 Σωστράς πρεσβύτερος. 47 Θέων πρεσβύτερος. 48 Τύραννος πρεσβύτερος. 49 Κόπρης πρεσβύτερος. 50 Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. 51 Ὠρίων πρεσβύτερος. 54 Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. 55 Βόκκων πρεσβύτερος. 56 Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. 57 Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. 58 Παῦλος πρεσβύτερος. 59 Θαλέλαιος πρεσβύτερος. 60 Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι

61 Σαραπίων διάκονος, ὁμοίως. 62 Ἰοῦστος διάκονος, ὁμοίως. 63 Δίδυμος διάκονος. 64 Δημήτριος διάκονος. 65 Μαῦρος διάκονος. 66 Ἀλέξανδρος διάκονος. 67 Μᾶρκος διάκονος. 68 Κόμων διάκονος. 69 Τρύφων διάκονος. 70 Ἀμμώνιος διά-

μώνιος διάκονος. 71 Δίδυμος διάκονος. 72 Πτολλαρίων διάκονος. 73 Σέρας διάκονος. 74 Γάιος διάκονος. 75 Ἰάραξ διάκονος. 76 Μάρκος διάκονος. 77 Θεωνᾶς διάκονος. 78 Σαρμάτων διάκονος. 79 Κάροπων διάκονος. 80 Ζώιλος διάκονος, ὁμοίως.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς
τῆς ἐν Νικαία συνόδου κατὰ Ἀρείου
καὶ τῶν σὺν αὐτῷ

36. Τῇ ἀγία καὶ μεγάλῃ Θεοῦ χάριτι Ἀλεξανδρέων ἐκκλη-
10 σία καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγα-
πητοῖς ἀδελφοῖς οἱ ἐν Νικαία συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην
καὶ ἀγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι ἐν Κυρίῳ χαί-
ρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βα-
15 σιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρ-
χιῶν καὶ πόλεων ἡ μεγάλη καὶ ἀγία σύνοδος ἐν Νικαία συνε-
κροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνό-
δου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιτεθῆναι γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε,
τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύθη.
20 Πρῶτον μὲν οὖν ἅπαντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ
τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ παρουσίᾳ τοῦ
θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ παμψηφεί ἔδο-
ξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν καὶ τὰ ῥήματα
καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν
25 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγων «ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι» καὶ «πρὶν γεννηθῆ-
ναι μὴ εἶναι» καὶ «εἶναι ποτε ὅτε οὐκ ἦν»· καὶ ἀπτεξουσιότητι
κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος καὶ
κτίσμα ὀνομάζοντος καὶ ποίημα. Ἄπαντα ἀνεθεμάτισεν ἡ
ἀγία σύνοδος οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης καὶ τῆς
30 ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων ἀνασχομένη. Καὶ τὰ

1. Ἀκριβέστερον ἢ Ἐπιστολῇ εἶναι ἐγκύκλιος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Αἰγύπτου, διασώζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 9 καὶ ὑπὸ τοῦ Γελασίου, Σύνταγμα 2, 33.

κονος. 71 Δίδυμος διάκονος. 72 Πτολλαρύων διάκονος. 73 Σέρας διάκονος. 74 Γάιος διάκονος. 75 Ίάραξ διάκονος. 76 Μάρκος διάκονος. 77 Θεωνᾶς διάκονος. 78 Σαρμάτων διάκονος. 79 Κάρπων διάκονος. 80 Ζώιλος διάκονος, ὁμοίως.

Ἄντίγραφον Ἐπιστολῆς
τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατὰ τοῦ Ἀρείου
καὶ τῶν ὀπαδῶν του¹

36. Οἱ συγκεντρωθέντες εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ συγκροτήσαντες τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν σύνοδον χαιρετίζουν ἐν Κυρίῳ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην — μετὴν χάριν τοῦ Θεοῦ — ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως.

Ἄφοῦ μετὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσταγὴν τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συνήλθαμεν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ πόλεις καὶ συνεκροτήθη ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐθεωρήθη ἀπὸ τὴν ἱεράν σύνοδον ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ γράψωμεν καὶ πρὸς σᾶς ἐπιστολήν, διὰ νὰ δυνηθῆτε νὰ μάθετε ἀκριβῶς ποῖα θέματα ἀνεκινήθησαν καὶ ἐξητάσθησαν καὶ τί ἀπεφασίσθη καὶ ἐπεκράτησε. Πρῶτον, λοιπὸν, ἐξ ὅλων τῶν θεμάτων ἐξητάσθη τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὀπαδῶν του παρουσίᾳ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἀπεφασίσθη παμψηφεί νὰ ἀναθεματισθῇ ἡ ἀσεβὴς ἀποψὶς του καὶ οἱ βλάσφημοι λέξεις καὶ ὄροι, διὰ τῆς χρήσεως τῶν ὁποίων ἐβλάσφημι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγων «ὅτι ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός» καὶ «ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς γεννήσεώς του» καὶ «ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε». ἐπίσης ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶχε τὴν ἐλευθέραν προαίρεσιν νὰ ἀποδεχθῇ ἀρετὴν καὶ κακίαν, τὸν ὠνόμαζε δὲ κτίσμα καὶ δημιούργημα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεθεμάτισεν ἡ ἀγία σύνοδος, διότι δὲν ἠνέχθη οὐδὲ νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀσεβῆ ἀποψιν καὶ τὸν παραλογισμὸν καὶ τοὺς βλασφῆμους λόγους. Ὡς πρὸς

μὲν κατ' ἐκείνον οἶον τέλους τετύχηκε πάντως ἢ ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἀμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. Τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολαῦσαι Θεωνᾶν ἀπὸ Μαρμαρικῆς καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαίδος, τῶν γὰρ αὐτῶν κἀκεῖνοι τετυχήκασιν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ τῆς βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου
 10 ἀνωθεν λαοῦ ἠλευθέρωσεν τὴν Αἴγυπτον, ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων. Καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους, ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου—κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον
 15 οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν— μένειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε χειροθετεῖν, μήτε ἐν χώρᾳ, μήτε ἐν πόλει ἐτέρᾳ φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικώτερα
 20 χειροτονία βεβαιωθέντας κοινωνηθῆναι ἐπὶ τούτοις· ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικία καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τὸν τιμιώτατον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον [προκεχειρισμένων]· ὡς τούτοις μὲν
 25 μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ υποβάλλειν ὀνόματα ἢ ὄλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου. Τῶν δὲ ὑπὸ Ἀλέξανδρον τοὺς χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχί-

1. Ὁ Μελίτιος Λυκόπουλος ἦλθε τὸ 305, κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ, εἰς διάστασιν πρὸς τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας, ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπος καὶ ἀποσχισθεὶς ἵδρυσεν ἴδιαν «ἐκκλησίαν μαρτύρων». Αἱ ἀποφάσεις τῆς Νικαίας (κανόνες 4 καὶ 6) δὲν ἔλυσαν τὸ θέμα, οἱ Μελιτιανοὶ δὲ

τὴν προσωπικὴν τοῦ τύχην δὲ ὅπωςδὴποτε ἢ ἔχετε ἀκούσει ἢ θὰ ἀκούσετε, ἡμεῖς δὲ δὲν θέλομεν νὰ θεωρηθῶμεν ὅτι ποδοπατοῦμεν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἤδη ἔλαβε τὴν ἀξίαν ἀμοιβὴν τῆς ἀμαρτίας του. Τόσον μεγάλην ἰσχὺν εἶχε δὲ ἡ ἀσέβειά του, ὥστε συνεμερίσθησαν αὐτὴν καὶ ὁ Θεωνᾶς ὁ ἀπὸ Μαρμαρικῆς καὶ ὁ Σεκοῦνδος ὁ ἀπὸ Πτολεμαίδος, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ἰδίαν τύχην.

Ἐποῦ ὅμως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἠλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τὴν κακοδοξίαν καὶ τὴν βλασφημίαν ἐκείνην καὶ ἀπὸ ὅσους ἐτόλμησαν νὰ διασπάσουν καὶ νὰ διαιρέσουν τὸν ἀνέκαθεν εἰρηνικὸν λαόν, ὑπελείπετο τὸ θέμα τῆς αὐθαδεῖας τοῦ Μελιτίου¹ καὶ ὅσων ἐχειροτονήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Σᾶς γνωστοποιοῦμεν, ἀδελφοί, τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἐν σχέσει καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ σύνοδος, λοιπόν, ἀπεφάσισε κινουμένη ἐκ φιλανθρωπίας —διότι, ἂν ἐφηρμόζετο ἡ ἀκρίβεια, δὲν ἦτο ἄξιος συγγνώμης— νὰ παραμείνῃ ὁ Μελίτιος εἰς τὴν πόλιν του, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔξη οἰανδὴποτε ἐξουσίαν, οὔτε νὰ χειροτονῇ, οὔτε νὰ χειροθετῇ, οὔτε νὰ μεταβαίνῃ μετὰ τὴν πρόφασιν αὐτὴν εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ εἰς ἄλλην πόλιν, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ διατηρῇ τὸ ἀξίωμα ψιλῶ τῷ ὀνόματι. Ὅσοι δὲ ἐτοποθετήθησαν ὑπ' αὐτοῦ κληρικοί, ἀφοῦ λάβουν κανονικὴν χειροτονίαν, νὰ γίνουσι δεκτοὶ εἰς κοινωσίαν ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὄρους· νὰ ἔχουσι μὲν τὸ ἀξίωμα καὶ νὰ λειτουργοῦν, νὰ εἶναι ὅμως δεῦτεροι εἰς τὴν τάξιν ὅπωςδὴποτε ἐναντι ὄλων, ὅσοι ὑπόκεινται εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν καὶ ἐκκλησίαν εἰς τὸν τιμιώτατον ἀδελφόν καὶ συλλειτουργόν μας Ἀλέξανδρον [καὶ ἐχειροτονήθησαν ὑπ' αὐτοῦ]· δὲν θὰ ἔχουσι συνεπῶς οὐδεμίαν ἐξουσίαν νὰ χειροτονοῦν ὅποιους θέλουσι, ἢ νὰ προτείνουσι ὑποψηφίους, ἢ νὰ πράττουσι ὅ,τιδὴποτε χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοι δὲ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν εὐχῶν σας δὲν με-

συνηνώθησαν μετὰ τοὺς Ἀρειανούς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων.

σματι εύρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντας ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν καὶ κατὰ νόμον καὶ θεσμόν ἐκκλησιαστικόν. Εἰ δέ

5 τινὰ συμβαίῃ ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τηρικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνονται καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο συνεψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν συνεχω-

10 ρήθη, ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἐξοξε διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετεὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ ἀθθεντία αὐτῷ δοθῇ ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ποιῆσαι. Ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαιρετὰ καὶ διαφέροντα Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ

15 ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων. Εἰ δέ τι ἄλλο ἢ ἐκανονίσθη ἢ ἔδογματίσθη συμπρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμᾶς περὶ τῆς συμ-

20 φωνίας τοῦ ἀγίου Πάσχα, ὅτι ὑμετέροις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐῶρα ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φυλάσσουσι τὸ Πάσχα ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. Χαίροντες

25 ὄν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλεξάνδρον τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον

1. Βλ. ἐπίσης τὸν 1ον κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου.

τέσχον εἰς σχίσματα, ἀλλὰ παραμένουν καθαροὶ εἰς τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ χειροτονοῦν καὶ νὰ ἐπιλέγουν ὑποψηφίους ἀξίους νὰ γίνουν κληρικοὶ καὶ γενικῶς νὰ πράττουν τὰ πάντα κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν συμβῆ δὲ νὰ ἀποθάνῃ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, εἰς παρομοίαν περίπτωσιν νὰ καταλαμβάνῃ τὸ ἀξίωμα του ἓνας ἐκ τῶν προσφάτως γενομένων δεκτῶν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ θεωρηθῆ ἄξιος καὶ θὰ τὸν ἐκλέξῃ ὁ λαὸς καὶ ὅτι θὰ συμφωνήσῃ μαζί του καὶ θὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Αὐτὸ ἐπιτρέπεται δι' ὅλους τοὺς ἄλλους, πλὴν τοῦ Μελιτίου προσωπικῶς, διὰ τὸν ὅποιον δὲν ἀπεφασίσθη τὸ ἴδιον, διότι ἀνέκαθεν ἦτο ἄτακτος, προχειρολόγος καὶ αὐθάδης· δὲν ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ δοθῆ ἐξουσία ἢ ἀξίωμα εἰς αὐτόν, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ δημιουργήσῃ πάλιν τὰς ἰδίας ἀταξίας. Αὐταὶ εἶναι αἱ κύριαι ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων. Σχετικῶς πρὸς ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἐκανόνισθη ἢ ἐδογματίσθη, ἐπειδὴ ἦτο παρὼν ὁ κύριος καὶ τιμιώτατος συλλειτουργὸς καὶ ἀδελφὸς μας Ἀλέξανδρος, θὰ σᾶς ἀναφέρῃ σχετικῶς ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως, ἀφοῦ ἄλλωστε κατέχει τὰ θέματα ὡς συμμετασχὼν εἰς αὐτά. Μὲ πολλὴν χαρὰν σᾶς ἀναγγέλομεν καὶ τὴν συμφωνίαν διὰ τὸ ἅγιον Πάσχα, ὅτι δηλαδὴ χάρις εἰς τὰς εὐχὰς σας ἐπετεύχθη συμφωνία καὶ εἰς αὐτὸ τὸ θέμα· ἔτσι ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως ἐώρταζαν μαζί με τοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ τοῦδε θὰ ἐορτάζουν τὸ Πάσχα κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν ἰδικὴν σας μαζί με ὅλους ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι παλαιόθεν τηροῦμεν αὐτὴν μαζί με σᾶς¹. Χαίροντες, λοιπόν, διὰ τὰ ἐπιτευχθέντα, διὰ τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμφωνίαν καὶ διὰ τὴν ἀποκοπὴν πάσης αἰρέσεως, ὑποδεχθῆτε με μεγαλυτέραν τιμὴν καὶ περισσοτέραν ἀγάπην τὸν συλλειτουργόν μας καὶ ἐπίσκοπόν σας Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐχαροποίησε με τὴν παρουσίαν

ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. Εὐχέσθε
 δὲ καὶ περὶ ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα ταῦ-
 τα βέβαια μένοι διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ᾧ ἡ δό-
 5 ξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

37. Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν δὲ ἐγγὺς τρια-
 κόσιοι κατακρίναντες τὴν ἄρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες
 τοὺς περὶ Ἄρειον. Λοιπὸν ἐξέθεντο ἐγγράφως τὴν ἐκκλησια-
 στικὴν πίστιν πρὸς ἔλεγχον κατὰ πάσης αἰρέσεως.

10 Τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ἐκτεθέντα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, πάν-
 των ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰη-
 σοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς
 μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 15 φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα
 οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο
 τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους
 καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα,
 ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
 20 ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ
 νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας ἦν
 ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἢ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆν ἢ ἐξ οὐκ ὄντων ἐγέν-
 ετο ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτι-
 25 στὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοὺς τοιού-
 τους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

38. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκ-
 κλησίᾳ.

Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας
 εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες μίαν καὶ

1. Κατὰ τὸν Γελάσιον ἡ περιλήψις τῆς πίστεως εἰς τὸ σύμβολον ἔγινε
 καὶ «διὰ τὴν τοῦ πιστοῦ πλήθους τῶν λαῶν ἀπλότητα» (Σύνταγμα 2, 25).

καί εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν ὑπέστη τόσον κόπον διὰ νὰ εἰρηνεύσετε καὶ σεῖς. Εὐχέσθε δὲ δι' ὅλους μας, νὰ ἐδραιωθοῦν ὅσα ἀπεφασίσθησαν ὡς ὀρθὰ διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι· εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

37. Ἦσαν δὲ περίπου τριακόσιοι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι συνῆλθαν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ κατεδίκασαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθήρεσαν τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου. Ἐξέθεσαν, λοιπὸν ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν, ὥστε νὰ ἐλέγχεται πᾶσα αἵρεσις¹.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς Νικαίας· ἀπεφασίσθησαν τὰ ἑξῆς:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, δημιουργὸν ὄλων, καὶ ὄρατῶν καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη μονογενῆς ἐκ τοῦ Πατρός, δηλαδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα· δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ ἐγιναν ὅλα, καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Αὐτὸς δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας κατήλθε καὶ ἐσαρκώθη, ἐνηθρώπισεν, ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὅσους δὲ λέγουν ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε ἢ ἔδεν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ ἢ ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός ἢ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως ἢ οὐσίας ἢ ὅτι εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ὑποκείμενος εἰς ἀλλοίωσιν, αὐτοὺς τοὺς ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

38. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων.

Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐχομεν λάβει ἀπὸ τὴν θείαν πρόνοιαν τελείαν χάριν, ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ πᾶ-

τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. Οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔ-
 ξεστι καθ' ἡμῶν πᾶν ὃ,τι ὃ ἂν κατοτεχνησάμενος ἐπεχείρη-
 σεν, ἐκ βάθρων ἀνήρηται, τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς
 5 θορύβους ἐκείνους καὶ τὰ τῶν διαφωνιῶν ἴν' οὕτως εἶπω θα-
 νάσιμα φάρμακα κατὰ Θεοῦ κέλευσιν ἢ τῆς ἀληθείας ἐνίκη-
 σε λαμπρότης. Ἐνα τοιγαροῦν ἅπαντες Θεὸν καὶ τῷ ὀνόμα-
 τι προσκυνοῦμεν καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. Ἴνα δὲ τοῦτο γέ-
 νηται, ὑπομνήσει Θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαεῶν πόλιν τοὺς
 πλείστους τῶν ἐπισκόπων — μεθ' ὧν καθάπερ ὡς εἰς ἐξ ὑ-
 10 μῶν ἐγὼ συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων
 καὶ αὐτὸς— τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην. Ἡλέγχθη
 γοῦν ἅπαντα καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ
 διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν. Καὶ φεισάσθω ἢ θεία με-
 γαλειότης, ἡλίκα καὶ ὡς δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος,
 15 περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν τινὲς
 τάναντία ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς καὶ τῇ ἀγίᾳ πίστει φθεγ-
 γόμενοί τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες.

Τριακοσίων γοῦν καὶ πλείονων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσύ-
 νῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν
 20 — ἢ καὶ ταῖς ἀληθείαις ἀκριβῆς τοῦ θείου νόμου πέφυκε πί-
 στις— εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβο-
 λικῆς ἐνεργείας ἠττημένος καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν
 παρ' ὑμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμη διασπεί-
 ρας. Ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν ἣν ὁ παντοκράτωρ παρέσχε
 25 γνώμην. Ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς,
 ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδῆς τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν, ἐπὶ τὸ
 κοινὸν σῶμα καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῆ πάσῃ ἴωμεν.
 Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ
 ὑμέτερά πρόπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς
 30 ἀληθείας ἐχθρὸν εἶναι συνέστηκε, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε

σαν πλάνην, νὰ ἀναγνωρίζωμεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν. Οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει, λοιπόν, ὁ διάβολος καθ' ἡμῶν· ὅλα δὲ τὰ κακόβουλα τεχνάσματα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη, κατέπεσαν ἐκ βάθρων. Αἱ διχόνοιοι, τὰ σχίσματα, οἱ γνωστοὶ θόρυβοι καί, οὕτως εἰπεῖν, τὰ θανάσιμα δηλητήρια τῶν διαφωνιῶν, τὰ ἐνίκησε κατὰ θεῖαν προσταγὴν ἡ λαμπρότης τῆς ἀληθείας. Ἐνα, λοιπόν, Θεὸν καὶ τὸ ὄνομά του προσκυνοῦμεν ὅλοι καὶ ἔχομεν πιστεύει ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ αὐτό, κατὰ θεῖαν ἐπιταγὴν συνεκάλεσα εἰς τὴν Νίκαιαν τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους· μαζί των καὶ ἐγὼ —διότι ὡς ἓνας ἀπὸ σᾶς καὶ ἐγὼ μὲ πολλὴν χαρὰν θεωρῶ ἑμαυτὸν συνυπηρέτην ἰδικόν σας —ἀνέλαβα νὰ μετὰσχω εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας. Ἐγινε, λοιπόν, ἔλεγχος καὶ ἀκριβῆς ἐξέτασις ὅλων τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο βεβαίως ὅτι προξενοῦν ἀμβιβολίας ἢ διχογνωμίας. Ἄς μᾶς ἐλεήσῃ ἡ θεία μεγαλειότης δι' ὅσας φοβερὰς καὶ τρομερὰς βλασφημίας εἶπαν μὲ ἀπρέπειαν διὰ τὸν Σωτῆρα μας, τὴν ἐλπίδα καὶ ζωὴν μας, ὠρισμένοι, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν καὶ ὠμολόγουν ὅτι πιστεύουν τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν θεόπνευστον Γραφὴν καὶ τὴν ἀγίαν πίστιν.

Ἐνῶ λοιπόν περισσότεροι ἀπὸ τριακοσίους ἐπίσκοποι, θαυμαστοὶ διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν εὐρυμάθειαν των, διεβεβαίωσαν τὴν ὑπαρξιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως —πράγματι δὲ αὐτὴ εἶναι ἀληθῶς ἡ σύμφωνος πρὸς τὸν θεῖον νόμον πίστις—, μόνος ὁ Ἄρειος ἀπεκαλύφθη ὅτι εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὴν διαβολικὴν ἐνέργειαν· αὐτὸ δὲ τὸ κακὸν τὸ ἤρχισε τὸ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν σας, ἐν συνεχείᾳ δὲ διέδωσε τὴν ἀσέβειαν του καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἄς ἀποδεχθῶμεν, λοιπόν, τὴν ἀπόφασιν ἡ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα. Ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς μας ἀδελφούς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μᾶς ἐχώρισεν ἀναιδῆς ὑπηρέτης τοῦ διαβόλου. Ἄς τρέξωμεν μὲ πᾶσαν σπουδὴν εἰς τὸ κοινὸν σῶμα καὶ εἰς τὰ γνήσια μέλη μας. Διότι αὐτὸ ἀρμόζει εἰς τὴν νοημοσύνην, τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν σας, νὰ ἐπανέλθετε δηλαδὴ εἰς τὴν θεῖαν χάριν, ἀφοῦ ἠλέχθη

- χάριν. Ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοαῖαις ἐγκείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. Διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλ-
 5 λέτω, μηδεὶς ὑπεριθέσθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε, ἵν' ἐπειδὴν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ Θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδειξάς τὴν εὐκταίαν ἡμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν.
- 10 Καὶ ἄλλη χειροί. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἀντίγραφον ὧν ἐκόμισαν Συγκλήτιος
 καὶ Γαυδέντιος μαγιστριανοὶ

39. Νικητῆς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις
 15 καὶ λαοῖς.

Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. Ὡσπερ τοίνυν Πορφύριος, ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς, συντάγματα ἅττα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος ἄξιον εὖρατο μισθὸν καὶ
 20 τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστος μὲν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα, οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν Ἄρει-
 25 ὄν τε καὶ τοὺς Ἀρείῳ ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἄρειου συντεταγμένον εὐρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθῆναι, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείπεται. Ἐκεῖνο μέντοι

1. Πολιτικοὶ ἀξιωματοῦχοι τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς.

2. Πορφύριος ὁ Τύριος (233 - 304), ὁ τελευταῖος τῶν νεοπλατωνικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὑπῆρξε σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ συγγραψας καὶ ἔργον ἐκ 15 βιβλίων «Κατὰ χριστιανῶν».

ἡ πλάνη ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας. Διότι ἡ ὁμόφωνος ἀποψις τῶν τριακοσίων ἐπισκόπων εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ μάλιστα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὰς διανοίας τόσων σπουδαίων ἀνδρῶν, τοὺς ἐφώτισε νὰ ἐκφράσουν τὴν θείαν βούλησιν. Διὰ τοῦτο ἅς παύσουν αἱ ἀμφιβολίαι καὶ αἱ διαβουλεύσεις καὶ ἅς ἐπανέλθετε ὅλοι προθύμως εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδόν, ὥστε, ὅταν μετ' οὐ πολὺ ἀφίχθῶ εἰς τὴν πόλιν σας, νὰ εὐχαριστήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ δεόντως τὸν παντεπόπτην Θεόν, διότι διὰ τῆς ἀναδείξεως τῆς ἀληθοῦς πίστεως μᾶς ἔδωσε συγχρόνως καὶ τὴν εὐκταίαν ἀγάπην.

Δι' ἄλλης χειρός. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἀντίγραφον τῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα μετέφεραν οἱ μαγιστριανοὶ¹ Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος

39. Ὁ Νικητῆς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος Σεβαστός, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ λαϊκοὺς.

Ἀφοῦ ὁ Ἄρειος ἐμιμήθη τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς, εἶναι δίκαιον νὰ ὑποστῇ καὶ τὴν ἰδίαν πρὸς αὐτοὺς τιμωρίαν. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως Πορφύριος², ἀφοῦ συνέγραψε μερικὰ παράνομα συγγράμματα κατὰ τῆς θρησκείας, εὔρε τὸν μισθὸν ὁ ὁποῖος τοῦ ἤξιζε, καὶ κατήντησε τὸ ὄνομά του συνώνυμον τῆς ἐντροπῆς κατὰ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον καὶ ὁ ἴδιος μὲν ἑταυτίσθη μὲ τὴν κακοδοξίαν, τὰ δὲ ἀσεβῆ συγγράμματά του ἠφανίσθησαν, ἔτσι καὶ τώρα ἀπεφασίσαμεν καὶ ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ὁμόφρονές του ν' ἀποκαλοῦνται Πορφυριανοί, ὥστε νὰ προσαγορεύωνται διὰ τοῦ ὀνόματος ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους ἐμιμήθησαν. Ἐπὶ πλέον οἰουδήποτε σύγγραμμα εὔρεθῆ συντεταγμένον ὑπὸ τοῦ Ἀρείου, αὐτὸ νὰ παραδίδεται εἰς τὸ πῦρ, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀφανισθῇ ἡ φαῦλη διδασκαλία του, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ὑπολειφθῇ τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ τὸν ἐνθυμίζῃ. Γνωστοποιῶ

προαγορεύω, ὡς εἶ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὴν φω-
ραθεῖη κρύψας καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν καὶ πυρὶ κατανα-
λώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία. Παραχρηῖμα γὰρ ἀλοὺς
ἐπὶ τούτῳ κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν.

5 Καὶ ἄλλη χειρὶ ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπη-
τοί.

40. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Ἀρείῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀ-
ρειανοῖς.

Κακὸς ἐρμηνεύς αὐτόχρημα εἰκὼν τε καὶ ἀνδριάς ἐστὶ τοῦ
10 διαβόλου. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνον οἱ δεινοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης
δέλεαρ πλάττονσιν, οἷονεὶ κάλλους αὐτῷ εὐπρέπειαν προσμη-
χανώμενοι αἰσχίστω καθάπαξ ὄντι τὴν φύσιν, ὅπως ἂν τοὺς
ταλαιπώρους ἀπολλύοι πλάνην αὐτοῖς προπίνων, τὸν αὐτὸν
οὗτος ἂν οἶμαι τρόπον ποιήσειεν, ᾧ μόνον σπουδῆς ἄξιον τοῦτ'
15 εἶναι δοκεῖ, τὸ τὰ τῆς οἰκειᾶς ἰταμότητος δηλητήρια ἀφειδῶς
προβάλλεσθαι. Τοιγάρτοι καινὴν καί, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄν-
θρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπιστίας εἰσάγει πίστιν· διότι
οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπαῖδον ἐκεῖνο φαίνεται τὸ πάλαι τῇ
θείᾳ ῥῆσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακὸν εἰσι σοφοί. Τί δ'
20 ἂν τις ἐκεῖνο λέγοιτο τὴν τοῦ βουλευέσθαι χάριν αὐτὸν ἀπο-
λωλεκτότα μηκέτι κουφισμοῦ τινα ἐπικουρίαν εὔρασθαι ἐπιθι-
μεῖν; Τί τοίνυν φημί, Χριστέ Χριστέ, Κύριε Κύριε; Τί δήποτε
ἡμᾶς τὸ ἀσεβὲς τοῦτο ληστήριον ὀσημέραι τιτρώσκει; Ἔστη-
κεν ἐξ ἐναντίας δεινὴ τις βιαία τόλμα, βρυχᾶται ἐπιπρόιονσα
25 τὸν ὀδόντα δύσμορφος ὑπ' ἀτιμίας καὶ παντοδαποῖς περιτε-

λοιπὸν δημοσίᾳ ὅτι ὅποιος συλληφθῆ νὰ ἀποκρύπτῃ σύγγραμμα συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου καὶ δὲν τὸ παραδώσῃ ἀμέσως διὰ νὰ ριφθῆ εἰς τὸ πῦρ, αὐτὸς θὰ τιμωρῆται διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Εὐθύς δηλαδὴ ὡς συλληφθῆ, διαπράττων αὐτὸ τὸ ἀδίκημα, θὰ ἀποκεφαλίζεται.

Δι' ἄλλης χειρός· ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

40. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὸν Ἀρειοῦν καὶ τοὺς ὁπαδούς του Ἀρειανούς.

Ὁ κακὸς ἔρμηνευτὴς εἶναι κυριολεκτικῶς εἰκὼν καὶ ἀνδριάς τοῦ διαβόλου. Ὅπως δηλαδὴ οἱ καλοὶ γλύπται τὸν πλάσσουν ὡς δόλωμα διὰ ν' ἀπατήσουν τοὺς πολλοὺς καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν, ἐνῶ ὁ διάβολος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄσχημος ἐκ φύσεως, μηχανεύονται τρόπους ὥστε νὰ τοῦ προσδώσουν τὴν εὐπρέπειαν τοῦ κάλλους, καὶ ἔτσι ὁ διάβολος ὁδηγεῖ εἰς ἀπώλειαν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ὑποβάλλων εἰς αὐτοὺς τὴν πλάνην, τὴν ἰδίαν μέθοδον, νομίζω, ἀκολουθεῖ καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ἄξιον σπουδῆς μόνον τοῦτο, πῶς δηλαδὴ θὰ προβάλλῃ εὐρύτατα τὰ δηλητήρια τῆς ἀναισχυντίας του. Εἰσάγει, λοιπὸν, ὁ Ἀρειος καινοφανῆ καὶ οὐδέποτε μέχρι τοῦδε, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐμφανισθεῖσαν πίστιν ἀπιστίας· ἐντεῦθεν δὲν φαίνεται νὰ ἀφίσταται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ἢ διδασκαλίαν τὴν ὁποῖαν περιέχουν τὰ ἀνάκαθεν γνωστὰ λόγια τῶν Γραφῶν, ὅτι δηλαδὴ εἶναι σοφοὶ εἰς τὸ κακόν¹. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ εὐρεθῆ βοήθεια συντελοῦσα εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν ὁπαδῶν του, καίτοι αὐτὸς ἔχει ἀπολέσει τὴν δυνατότητα τῆς σκέψεως; Τί νὰ εἴπω, λοιπὸν, Χριστέ Χριστέ, Κύριε Κύριε; Διατί μᾶς πληγώνει ἄραγε καθημερινῶς αὐτὸ τὸ ἀσεβὲς πλῆθος τῶν ληστῶν; Ἐχει παραταχθῆ ἐναντίον μας μία φοβερὰ καὶ βιαία θρασύτης, ἡ ὁποία βρυχᾶται καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας, εἶναι δὲ δύσμορφος ἀπὸ τὴν ἀσχημίαν καὶ πλήρης πληγῶν ἀπὸ πά-

- τρωμένη ἐγκλήμασιν. Αὕτη μέντοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ
 σοῦ κηρῶν κτηνῶν ὡσπερ τισὶ ζάλαις καὶ τρικυμίας κακῶν δια-
 φορομένη ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις λόγους, γράφουσα δὲ τού-
 5 τους ἐκφαίνει, οὓς οὐδέποτε σὺ τῷ αἰδίῳ τῆς σαυτοῦ πηγῆς
 τῷ Πατρὶ συνπαροχῶν ἐν ταῖς περὶ σαυτοῦ γνώσεσιν ἀφώρι-
 σας. Συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἅττα καὶ ἄνομα ἀσε-
 βήματα, νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ πάλιν
 ταῖς τῶν ἀθλίων σπονδαῖς ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὕτη
 παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει.
- 10 Βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προέδρου αὐτῆς τὴν φύσιν ἐξετάσαι.
 Τί γὰρ δὴ λέγει; («Ἡ κατέχωμεν»), φησὶν, («οὗ ἤδη ἐγκρατεῖς
 γεγόναμεν, ἢ γενέσθω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα»). Πέπτωκε καὶ
 ταῦτα πέπτωκε ἀναιροῦμενος («δόλω»), φησὶν, («ἡ δεινότητι
 πανουργίας»). Οὐδὲν διαφέρει. Σεμνὸν μόνον ἠγεῖται, ὃ διὰ
 15 πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσερρῶν. («Πλήθη»), φησὶν, («ἔχο-
 μεν»). Προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡς ἂν τῶν
 τῆς μανίας πολέμων θεατῆς γένομαι. Αὐτός, ἔφη, ἐγὼ προ-
 βήσομαι ὃ τοὺς τῶν ἀφρόνων πολέμους παύειν εἰσθῶς. Ἔγε
 20 δὴ, Ἄρες Ἄρειε, ἀσπίδων εἰ χρεῖα. Μὴ σὺ γε τοῦτο ποιήσης,
 ἵκετεύομεν. Ἐπισχέτω γοῦν τε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία. Ἀλ-
 λά γὰρ εἶπ' ὡς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνεκροτῆσθαι δοκεῖς, οὕτω
 σοι τῆ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβεία προσῆκε ἀκμάζειν. Ἴδού δὴ
 πάλιν αὖ ἱκέτης ἔρχομαι καὶ τοῖς ὄπλοις πᾶμπληθεῖς ἰσχύων μά-
 χεσθαι μὲν οὐκ ἐθέλω, τῆ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεφραγμένους πίστει
 25 σέ τε ἰάσασθαι καὶ τοὺς ἄλλους θεραπεῦσαι βούλομαι. Τί οὖν
 φῆς ταῦτα πράττειν, ἃ μὴ τοῖς ἠθεσι προσῆκε τοῖς σοῖς; Ἀλ-
 λά μεθ' ὁποίας ἡσυχίας, εἰπέ μοι, ἢ τίνα περιουσίαν περιβε-
 βλημένος, μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅτι προπετείας ἐληλακῶς; Ὡ τὸλ-
 μης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι. Ἀκούσατε γάρ, οἷα

1. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατὰ τὴν
 ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Ὁ Κωνσταντίνος ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἐτυ-
 μολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄρειου.

σης φύσεως ἐγκλήματα. Καὶ ὁμως, οὕτως εἰπεῖν, μαινομένη εἰς τὸν νόμον καὶ τὸ κήρυγμά σου, ὡς ἐὰν εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον ζάλης καὶ τρικυμίας κακῶν, ἐκστομίζει διεστραμμένους λόγους καὶ τοὺς ἐκφέρει γραπτῶς, λόγους τοὺς ὁποίους οὐδέποτε συμπεριέλαβες εἰς τὰς εἰς σὲ ἀναφερομένας γνώσεις σύ, ὁ συνυπάρχων αἰωνίως μετὰ τὸν Πατέρα, τὴν πηγὴν σου. Γενικῶς δὲ συνάγει καὶ συγκεντρώνει ἀρκετὰ φοβερὰ καὶ ἄνομα ἀσεβήματα, ἄλλοτε μὲν ὁμιλοῦσα μετὰ θράσος, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὑπερηφανευομένη διὰ τὸν ὑπέρμετρον ζῆλον τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων τοὺς ὁποίους καίτοι παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ διαφθείρει ἀτιμωρητεῖ.

Τώρα δὲ ἐπιθυμῶ νὰ ἐξετάσω τὴν φύσιν τοῦ ἀρχηγοῦ της. Τί λέγει, λοιπόν; «Ἡ πρέπει νὰ διατηρήσωμεν», ἰσχυρίζεται, «ὅ,τι ἤδη κατεκτήσαμεν, ἢ νὰ γίνῃ ὅ,τι ἡμεῖς θέλομεν». Ἔχει πέσει ὁμως καὶ ἡ πτώσις του ἔγινε, ὅπως ἰσχυρίζεται, «μὲ δόλον ἢ φοβερὰν πανουργίαν». Αὐτὸ μᾶς εἶναι ἀδιάφορον. Θεωρεῖ ἄλλωστε ἐντιμον μόνον ὅ,τι μετὰ πονηρὰ τεχνάσματα συμβάλλει εἰς τὸν σκοπὸν του. «Ἔχομεν πλήθη μετὰ τὸ μέρος μας», λέγει. Θὰ προχωρήσω, λοιπόν, ὀλίγον καὶ ἐγώ, διὰ νὰ παρακολουθήσω ὡς θεατῆς τὸν πόλεμον τῆς μανίας του. Ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ προχωρήσω, διότι ἔχω συνηθίσει νὰ καταπαύω τοὺς πολέμους τῶν ἀφρόνων. Ἐμπρός, λοιπόν, Ἄρη Ἄρειε, χρειάζονται ἀσπίδες. Μὴ τὸ πράξης σύ αὐτό, σὲ ἰκετεύομεν. Ἄς σὲ συγκρατήσῃ ἢ συναναστροφῇ τῆς Ἀφροδίτης¹. Ἄλλὰ ἂν βεβαίως νομίζῃς ὅτι ἔχει ὀργανωθῆ ἄριστα τὸ πλῆθος, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶσαι ἕτοιμος πρὸς μάχην διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν ὡς πρὸς τὸν Χριστὸν. Ἴδου πάλιν ἔρχομαι ὡς ἰκέτης καὶ ἐνῶ ἔχω ἀπόλυτον ὑπεροχὴν εἰς τὰ ὄπλα προτιμῶ νὰ μὴ πολεμήσω, ἀλλὰ θέλω, ὡχυρωμένος μετὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἰατρεύσω σὲ καὶ νὰ θεραπεύσω τοὺς ἄλλους. Τί, λοιπόν, ἰσχυρίζεσαι ὅτι θὰ πράξης πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἀρμόζουν εἰς τοὺς τρόπους σου; Μὲ ποῖαν ἡσυχίαν, ἢ ἔχων ποῖαν ἐξουσίαν, εἶπέ μου, ἢ μᾶλλον ἔχων φθάσει εἰς ποῖον ὄριον αὐθαδείας; Ὡ τὸ λμη, ἀξία νὰ καταπέσῃ διὰ κεραυνῶν! Ἀκούσατε δὲ πῶς ἐτόλμησε νὰ

- δεδήλωκε πρώην πρὸς με, ἰὸν ἀποστάζοντι γράφων τῷ καλά-
 μῳ. «Οὕτω», φησί, «πιστεύομεν». Εἶτ', οἶμαι, προσθεὶς οὐκ
 οἶδα ἅττα σοβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησηκμένα, προῖ-
 ὶν πορρωτέρω οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' ὄλον,
 5 ὡς ἂν εἰποῖ τις, τὸν τῆς παρανοίας ἀνέωξε θησαυρόν. («Ἀπελαν-
 νόμεθα), φησί, «καὶ τὴν τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς ἄδειαν ἀφαιροῦν-
 ται). Ἄλλ' οὐδὲν πῶ ταῦτα πρὸς τὸ πρᾶγμα· τοῖς δὲ ἐξῆς
 προσέχετε τὸν νοῦν· αὐτοῦ γὰρ χρῆσομαι τοῖς ῥήμασι. «Δεό-
 μεθα), φησί, «ἐὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιμείνη γνώμης ὁ τῆς Ἄλε-
 10 ξανδρείας ἐπίσκοπος, ἄδειαν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ
 τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθέσμους καὶ ἀπαραιτήτους θερα-
 πείας τῷ Θεῷ ἐπιτελεῖν». Ὡς δεινῆς ἀναιδείας, ἣν σπουδῆ τῆς
 ἀληθείας ἀπελέγξει προσῆκεν. Ὁ γὰρ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγ-
 χανεν ὄν, τοῦτο τῇ συντομίᾳ τῆς φράσεως ἀπετυπώσατο. Τί
 15 φῆς ἄτοπε; Διάστασιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τῷ σαθρῷ τῆς κα-
 τεαγυίας σου διανοίας ἐπιτειχίζειν μηχανᾶ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῷ
 σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύδεις; («Τί οὖν»), φῆς, «πρά-
 ξω, εἰ μηδεὶς ἠγεῖται με δέξασθαι); Τοῦτο γὰρ πολλάκις ἐκ
 τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς. Ἐγὼ δὲ τοῦναντίον ἔρομαί σε.
- 20 Ποῦ δὲ σαφὲς γνώρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ διανοίας
 ἐπεδείξω; Ἦν ἐχρῆν σε διαπτύξαντα καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνοις σαφῆ καταστῆσαι. Καὶ μάλισθ' ὅτε τὰ ἰοβόλα
 τῶν ἐρπετῶν τὸ τηρικαῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφνκεν, ὅταν
 ἑαυτὰ τοῖς τῶν φωλεῶν μυχοῖς ἐνιδρυνθέντα αἰσθηται.
- 25 Ἐκεῖνο δέ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ τὸ σπουδαίως εὐ μάλα
 καθάπερ ὑπὸ τι προσωπεῖον αἰδοῦς σιγὴν πλάττεσθαι. Τῇ μὲν
 τοῦ σχήματος τέχνῃ τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροῆθη σύ γε
 παρέχεις, κακῶν δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἔνδον γέμων τοὺς
 πολλοὺς λέληθας. Ἄλλ' ὦ τῆς ἀθλιότητος! Ὡς ὁ πονηρὸς βε-
 30 βούληται, οὕτως Ἄρειος ἡμῖν ἀνομίας ἐργαστήριον κατε-
 στήσατο. Λέγε δὴ νῦν μοι παρελθὼν τῆς σεαυτοῦ πίστεως τὸ

μοῦ ὁμιλήση κατὰ τό παρελθόν, γράφων μὲ πένναν ἢ ὅποια ἔσταζε δηλητήριον. «Ἔτσι», λέγει, «πιστεύομεν». Ἔπειτα, νομίζω, ἀφοῦ προσέθεσεν ὠρισμένα σοβαροφανῆ καὶ ἐξεζητημένα πράγματα, προχωρῶν ἔτι περαιτέρω οὐδὲν φοβερὸν παρέλειψε, ἀλλὰ, οὕτως εἰπεῖν, ἤνοιξεν ὄλον τὸν θησαυρὸν τοῦ παραλογισμοῦ. «Ἐξοριζόμεθα», λέγει, «καὶ μᾶς ἀφαιροῦν τὴν ἄδειαν νὰ γίνωμεν δεκτοί». Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ εἶναι ἀνώδυνα· προσέξατε ὁμως τὸ νόημα τῶν ἐξῆς· διότι θὰ παραθέσω αὐτολεξεῖ τoὺς λόγους του· «Παρακαλοῦμεν», λέγει, «ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐπιμείνη εἰς αὐτὴν τὴν ἄποψιν, νὰ μᾶς δοθῆ τoῦ λοιποῦ ἢ ἄδεια συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου νὰ ἐπιτελοῦμεν τὴν κεκανονισμένην καὶ ἀπαραίτητον λατρείαν τοῦ Θεοῦ». Φοβερὰ ἀναίδεια, τὴν ὅποιαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλέγξη κανεὶς πάραυτα χάριν τῆς ἀληθείας. Πράγματι, ὅ,τι τοῦ προεκάλει εὐχαρίστησιν, αὐτὸ διετύπωσεν εἰς τὴν σύντομον φράσιν. Τί λέγεις, ἀναιδέστατε; Ἐπιχειρεῖς πονηρῶς νὰ ἐγκαθιδρύσῃς μὲ τὴν σαθρότητα τοῦ ἀρρωστημένου νοῦ σου σχίσμα εὐπρόσωπον δι' ἡμᾶς, καὶ σπεύδεις νὰ ἀπολέσῃς ὅσους προσεκολλήθησαν εἰς σέ ἐπὶ κακῶ; «Τί θὰ πράξω, λοιπόν», λέγεις, «ἀφοῦ οὐδεὶς μὲ κρίνει ἄξιον νὰ γίνω δεκτός»; Αὐτὴ ἡ βοή ἐξέρχεται πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνόσιον λάρυγγά σου. Ἐγὼ ὁμως ἀπ' ἐναντίας θὰ σέ ἐρωτήσω· ποῦ ἔδωσες σαφὲς γνῶρισμα καὶ ἀπόδειξιν διὰ τὴν σκέψιν σου; Διότι θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναπτύξῃς καὶ νὰ τὴν καταστήσῃς σαφῆ καὶ διὰ τὰ θεῖα καὶ διὰ τὰ ἀνθρώπινα. Ἄλλωστε, ὡς γνωστόν, καὶ τὰ δηλητηριώδη ἐρπετὰ τότε γίνονται πλέον ἄγρια, ὅταν αἰσθάνωνται ὅτι ἐγτατεστάθησαν εἰς τὸ βάθος τῶν φωλεῶν.

Ἡ πλέον ἀστεία πλευρὰ του εἶναι ὅτι ἀποπειρᾶται σοβαρῶς νὰ σιωπήσῃ κάτω ἀπὸ ἓν προσωπεῖον ἐντροπῆς. Διὰ τῆς ὑποκριτικῆς σου τέχνης ἐμφανίζεσαι ἐξωτερικῶς ἡμερος καὶ ἐξημερωμένος, οἱ πολλοὶ δὲ ἀγνοοῦν ὅτι ἐσωτερικῶς εἶσαι πλήρης μυρίων κακῶν καὶ πανουργιῶν. Ὅποια ἀθλιότης! Ὁ Ἄρειος ἐγκατέστησεν εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἐργαστήριον ἀνομί-

γνώρισμα και μηδαμῶς γε αποσιωπήσης, ὡ τὸ μὲν στόμα διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν ὀξύρροπον πρὸς πονηρίαν κεκτημένη. «*Ἔνα*» λέγεις «*Θεόν*»; Σύμψηφον ἔχεις κάμει· οὕτω φρόνει. «*Τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀναρχον και ἀτελεύτητον Λόγον εἶναι*»
 5 φῆς; Στέργω τοῦτο· οὕτω πίστευε. Εἴ τι περαιτέρω προσπλέκεις, τοῦτ' ἀναιρῶ· εἴ τι πρὸς ἀσεβῆ χωρισμὸν συγκαττύεις, τοῦτο οὕτε ὀρᾶν, οὕτε νοεῖν ὁμολογῶ. Εἰ «*τὴν τοῦ σώματος ξενίαν πρὸς οἰκονομίαν τῶν θείων ἐνεργειῶν*» παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. Εἰ «*τὸ πνεῦμα τῆς αἰδιότητος ἐν*
 10 *τῷ ὑπερέχοντι Λόγῳ γεγενῆσθαι*» λέγεις, δέχομαι. Τίς ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς; Τίνα ἔγνω ὁ Πατήρ, εἰ μὴ ὁν αἰδίως και ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηκε; Σὺ μὲν «*ὑπόστασιν ξένην*» ὑποτάττειν οἶει δεῖν κακῶς δήπου πιστεῦων, ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεξόχου και ἐπὶ πάντα διηκούσης δυνά-
 15 μεως τὸ πλήρωμα τοῦ Πατρὸς και Υἱοῦ οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω. Εἰ τοίνυν σὺ ἀφαιρεῖς μὲν ἀπ' ἐκεῖνου, ἀφ' οὗ χωρισθῆναι οὐδὲ διανοίᾳ τῶν ἐρεσχελούντων δεδύνηται οὐδεπώποτε οὐδέν, προσθήκης δὲ χαρακτήρας εἰδοποιεῖς και ὄλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις ἐκεῖνω, ᾧ ὀλόκληρον μὲν ἐξ
 20 ἑαυτοῦ τὴν αἰδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ τὴν ἔννοιαν, ἀθανασίας δὲ δι' ἑαυτοῦ και Ἐκκλησίας ἔνευμε πίστιν —κατάβαλε οὖν δή, κατάβαλε τὸ εὐθές τοῦτο ἀνόμημα, ὡ ἀστεῖε σὺ και εὐφωνε και τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοήτων ἐξῆδων. Εἰκότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῆ ἑαυτοῦ κατεστρέφατο κακία,
 25 και τοῖς μὲν ἴσως ἠδὲ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐδόκει (οὕτω γὰρ ἀστεῖον σεαυτὸν προσπεποίηκας), ἔστι δὲ πάντῃ ὀλέθριον τὸ

ας, ὅπως ἠθέλησεν ὁ πονηρὸς. Ἐλθέ, λοιπόν, τώρα καὶ εἰπέ μου, χωρὶς νὰ ἀποσιωπήσης τίποτε, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πίστεώς σου, ἄνθρωπε, ὁ ὁποῖος ἔχεις διεστραμμένον στόμα καὶ ἡ φύσις σου ρέπει πρὸς τὴν πονηρίαν. Λέγεις «ἓνα Θεόν»; Συμφωνῶ καὶ ἐγὼ· ἔχε αὐτὴν τὴν πίστιν. Λέγεις ὅτι «ὑπάρχει ἀπὸ τὴν οὐσίαν του ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος Λόγος»; Τὸ δέχομαι· πίστευε ἔτσι. Ὅ,τιδὴποτε ὁμως περιπλέκεις εἰς τὴν συνέχειαν, αὐτὸ τὸ ἀπορρίπτω· ὁ,τιδὴποτε συρράπτεις μὲ σκοπὸν τὸν ἀσεβῆ χωρισμόν, αὐτὸ ὁμολογῶ ὅτι δὲν τὸ βλέπω οὔτε τὸ ἐννοῶ. Δὲν ἀποδοκιμάζω τοὺς λόγους σου, ἂν δέχῃσαι «τὴν φιλοξενίαν τοῦ σώματος πρὸς οἰκονομίαν τῶν θείων ἐνεργειῶν». *Ἄν λέγῃς ὅτι «τὸ πνεῦμα τῆς αἰωνιότητος ἔχει γίνεαι εἰς τὸν ὑπερέχοντα Λόγον», τὸ δέχομαι. Ποῖος ἐγνώρισε τὸν Πατέρα πλὴν ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα¹; Ποῖον ἐγνώρισεν ὁ Πατήρ, πλὴν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθῆ αἰδίως καὶ ἀνάρχως ἀπὸ αὐτόν; Σὺ νομίζεις ὅτι ἡ «ξένη ὑπόστασις» πρέπει νὰ ὑποτάσσεται, προφανῶς διότι δὲν ἔχεις ὀρθὴν πίστιν, ἐνῶ ἐγὼ γνωρίζω ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς ὑπερεξόχου καὶ πανταχοῦ διοικουσης δυνάμεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι μία οὐσία. *Ἄν, λοιπόν, σὺ ἀφαιρῆς μὲν ἀπὸ ἐκείνων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἠδυνήθη νὰ χωρίσῃ τι οὐδ' αὐτὴ ἡ διάνοια τῶν μωρολογούντων, διὰ προσθήκης δὲ εὐρίσκεις εἰδοποιούς διαφορὰς χαρακτήρων καὶ γενικῶς καθορίζεις τὰ ἰδιάζοντα γνωρίσματα ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει δώσει ἀφ' ἑαυτοῦ ὀλόκληρον τὴν αἰωνιότητα καὶ ἐξ ὀρισμοῦ δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν φθοράν, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας του ἀπένειμε τὴν πίστιν τῆς ἀθανασίας —ἀπόρριψε , λοιπόν, ἀπόρριψε τὸ ἀνόητον αὐτὸ ἀνόημα, ἄνθρωπε ἀστεῖε, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς εὐγλωττίας σου ἐξαγγέλλεις πονηρὰ πράγματα ὀδηγοῦντα εἰς τὴν ἀπιστίαν τοὺς ἀνοήτους. Εὐλόγως, λοιπόν, σὲ κατέστρεψεν ὁ πονηρὸς μὲ τὴν κακίαν του. Ἴσως εἰς μερικοὺς αὐτὸ νὰ ἐφαίνετο εὐχάριστον (διότι δὲν εἶχες ἀκόμη προσποιηθῆ τὸν σπουδαῖον), τὸ κακὸν ὁμως

κακόν. Φέρε δὴ, τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι διατριβῆς ἀπαλλαγείς ἄκουε, ὦ δαιμόνιε Ἄρειε· σοὶ γὰρ διαλέγομαι. Τῆς Ἐκκλησίας δὴπον τοῦ Θεοῦ ἀποκεκηρυγμένος οὐκ αἰσθάνη; Ἀπόλωλας, εὖ ἴσθι, ἐὰν μὴ βλέπας εἰς σεαυτὸν τὴν παροῦσάν σου
5 κατακρίνης ἄνοιαν. Ἄλλ' ἔρεῖς, ὡς ὄχλοι συμπράττουσί σοι καὶ τὰς φροντίδας ἀπελαφρύνουσιν.

Ἄκουε δὴ σὺν μικρὸν ὑποσχὼν τὰ ὦτα, ὦ ἀνόσιε Ἄρειε, καὶ σύνες τὴν σαυτοῦ ἄνοιαν. Σὺ δέ, ὦ πάντων κηδεμὼν Θεός, εὐμενῆς εἴης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. Ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς
10 ἄνθρωπος ἔλεω ἔχων τὴν παρὰ σοῦ προμήθειαν καὶ ἐξ Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν Ἀρείου μανίαν πρὸ τρισχιλίων πον ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθραίας προορηθεῖσάν τε καὶ προφημισθεῖσαν. Ἐφη γὰρ ἐκείνη γε· «Οὐαὶ σοι, Λιβύη, ἐν παράλοις κειμένη χώροις· ἦξει
15 γὰρ σοι καιρός, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ δήμου καὶ τῶν σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα καὶ ὤμον καὶ παγχάλεπον ὑπελθεῖν ἀναγκασθήσῃ· ἀφ' οὗ κριτήριον μὲν εἰς ἅπαντας πίστεώς τε καὶ εὐσεβείας διαδοθήσεται, σοὶ δὲ πρὸς ἔσχατον ἀποκλινεῖ καταστροφῆς. Ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ἀνθῶν τὸ δεκτῆριον ἀνα-
20 σπάσαι τετολμήκατε καὶ δῆγματι σπαράξαι καὶ μέντοι σιδηροῖς ἐγχρᾶναι τοῖς ὁδοῦσι). Τί δήτα, ὦ πανοῦργε; Ποῦ γῆς σαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολογεῖς; Ἐκεῖ δηλονότι. Κατέχω γὰρ σου τὰ γράμματα, ἃ τῷ τῆς μανίας καλάμῳ πρὸς με διεχάραξας, ἐν οἷς φῆς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον σύμψηφον εἶναί σοι πρὸς
25 σωτηρίαν δῆπον. Εἰ δὲ οὐ φήσεις ταυτὶ οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν Θεόν, ἢ μὴν ἀρχαιότατον τῆς Ἐρυθραίας πυ-

1. Σίβυλλα ἦτο ἀρχικῶς κύριον, ἀνατολικῆς προελεύσεως, ὄνομα μιᾶς προφητίδος δεινῶν. Ἐν συνεχείᾳ ἀνεφάνησαν πολλαὶ Σίβυλλαι ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μνημονευομένη ἐνταῦθα Ἐρυθραία, ἡ Κυμαία κλπ. Τὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα 14 βιβλία σιβυλλικῶν χρησμῶν εἶναι τῶν δύο πρώτων μ.Χ. αἰώνων, μόνον δὲ τὸ 3ον εἶναι προχριστιανικόν. Πολλὰ βιβλία ἔχουν ὑποστῆ Ἰουδαϊκὴν καὶ χριστιανικὴν ἐπεξεργασίαν.

εἶναι τελείως ὀλέθριον. Ἔλα, λοιπόν, ἀπαλλάξου ἀπὸ τὸ πείσμα σου εἰς τὰ ἀτοπήματα καὶ ἄκουε, δαιμόνιε Ἄρειε, διότι πρὸς σέ ὁμιλῶ. Δέν αἰσθάνεσαι, λοιπόν, ὅτι σέ ἔχει ἀποκηρύξει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ; Πρέπει νὰ γνωρίζης ὅτι ἔχεις χαθῆ, ἂν δέν παρατηρήσης τὸν ἑαυτὸν σου καὶ δέν καταδικάσης τὸν παρόντα παραλογισμόν σου. Θὰ εἴπης ὅμως ἴσως ὅτι τὸ πλῆθος συμπράττει μαζί σου καὶ καθιστᾷ ἑλαφροτέρας τὰς φροντίδας σου.

Ἄνοιξε, λοιπόν, ὀλίγον τὰ αὐτιά σου καὶ ἄκουε, ἀνόσιε Ἄρειε, καὶ συνετίσου ἀπὸ τὴν μωρίαν σου. Σὺ δέ, Θεέ, ὁ ὁποῖος φροντίζεις δι' ὅλα, δεῖξε εὐμένειαν εἰς τὸ λεγόμενον, ἂν εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν πίστιν. Διότι ἐγώ, ὁ ἄνθρωπός σου, ἔχων ὡς μέσον συγχωρήσεως τὴν πρόνοιάν σου, θὰ ἀποδείξω ἀπὸ ἀρχαιότατον Ἑλληνικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν σύγγραμμα ὅτι ἡ μανία τοῦ Ἀρείου ἔχει προφητευθῆ καὶ προλεχθῆ πρὸ τριῶν χιλιάδων περίπου ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθραίας σιβύλλης¹. Πράγματι λέγει ἐκείνη σχετικῶς· «Ἀλλοίμονόν σου, Λιβύη, εὕρισκομένη εἰς τὰ παράλια μέρη· διότι θὰ ἔλθῃ διὰ σέ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖον μὲ τοὺς δημότας καὶ τὰς θυγατέρας σου θὰ ἀναγκασθῆς νὰ ἀναλάβῃς φοβερόν, τραχύν καὶ δυσκολώτατον ἀγῶνα· αὐτὸς θὰ διαδώσῃ μὲν εἰς ὅλους κριτήριον πίστεως καὶ εὐσεβείας, σέ ὅμως θὰ φέρῃ εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Διότι σεῖς ἐτολήσατε νὰ ἀποσπάσετε τὸ οὐράνιον ἀνθοδοχεῖον, τὸ ἔθραύσατε μὲ δαγκώματα καὶ τοῦ κατεφέρατε κτυπήματα μὲ σιδηροῦς ὀδόντας». Λοιπόν, πανουῖργε; Εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς ὁμολογεῖς ὅτι εὕρισκεσαι; Προφανῶς ἐκεῖ. Διότι ἔχω εἰς χεῖρας τὰς ἐπιστολάς σου, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἡ μανιακὴ πέννα σου πρὸς ἐμέ, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὅλοι οἱ πολλοὶ τῆς Λιβύης συμφωνοῦν μαζί σου, δῆθεν χάριν τῆς σωτηρίας των. Ἄν δέ εἴπης ὅτι δέν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, ὑπόσχομαι, μὰ τὸν Θεόν, νὰ ἀποστείλω εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἀρχαιότερον πινακίδιον τῆς Ἐρυθραίας, τὸ ὁποῖον εἶναι συν-

κτίον Ἑλληνικῇ συντεταγμένον γλώττῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποστέλλειν, ὡς ἂν θᾶττον ἀπόλοιο. Εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὦ δικρανοφόρε; Εἶτα οὐ σαφῶς ἀπόλλωλας, ὦ ἄθλιε, τοιοῦτω δεινῷ περιεστοιχισμένος; Ἴσμεν, Ἴσμεν σου τὸ ἐγχείρημα·
 5 ποῖα φροντίς, ποῖόν σε θράττει δέος; Οὐδέ λέληθεν ἡμᾶς. Ὡδύστηγε καὶ ταλαίπωρε, ὦ τῆς ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, ὃς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστένεις! Ὡδύσσειε, ὃς τὴν ἀλήθειαν ποικίλοις διορύττεις λόγοις καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ αἰσχύνῃ ἡμᾶς φέγων καὶ νῦν μὲν ἐ-
 10 λέγγων, ὡς γε οἶεν νῦν δ' αὖ πάλιν νουθετῶν, ὦ πίστει καὶ λόγοις ὑπερφέρων! Παρ' οἴου δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι γλίχονται. Καίτοι οὐδὲ συγγίνεσθαι τῷ τοιοῦτω ἐχρῆν, οὐδὲ ὄλως αὐτὸν προσφθέγγεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τις ἐν τοῖς ὑπούλοις τούτου ῥήμασι τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐλπίδα τοῖς με-
 15 τριοῖς ἀποκεισθαι οἶεται. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, πολλοῦ γε δεῖ, τὸ δ' ἀληθές, ὦ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας, ὅσοι τούτω συναναμύνησθε. Τίς ἄρα οἰστρός τῆς χαλεπῆς τούτου γλώττης καὶ τῆς ὄψεως ἀνασχέσθαι κατηνάγκασεν;

Εἶεν· ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σε βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ. Ὡδύστην
 20 μὲν ψυχὴν ἄφρον σὺ, τὴν δὲ γλῶτταν στωμύλε, ἀπιστε δὲ τὰς φρένας, δὸς δὴ μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαφές τι λέγω καὶ ἐπιπῆλατον πεδίον, ἀλλ' οὐδὲν κύκλον γε εὐπερίγραφον, μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐρρωμένον τε καὶ στερρὸν τῇ φύσει, ὦ ἀδύσσειε δῆτα καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. Ἐξάγομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μάλ-
 25 λον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας καὶ συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος τὴν σὴν καταμάθῃ φαυλότητα. Ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ προᾶγμα. Νενιμμέ-

0. Οἱ σιβυλλικοὶ χρῆσιμοι ἐσώζοντο εἰς τὴν λατινικὴν, ἀγορασθέντες ὑπὸ τοῦ Ταρκυνίου παρὰ τῆς Κυμαίας Σιβύλλης κατὰ τὴν παράδοσιν, μέχρι τοῦ 83 π.Χ. ὅτε ἐκέησαν. Ἡ νέα συλλογὴ προῆλθεν ἐκ μεταφράσεων τῶν ἑλληνικῶν χρῆσιμῶν κυρίως τῆς Ἐρυθραίας. Ἐντεῦθεν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐθεωρεῖτο γνησιώτερον καὶ ἐγκυρώτερον.

τεταγμένον εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν¹, διὰ νὰ χαθῆς μίαν ὥραν ταχύτερον. Κατόπιν τούτου εἶσαι ἀναμάρτητος, ἄξεστε ἄνθρωπε; Δὲν ἔχεις χαθῆ παντελῶς, ἄθλιε, ἀφοῦ περιβάλλεσαι ἀπὸ τοιαύτην συμφορὰν; Γνωρίζομεν, γνωρίζομεν καλῶς τὸ διάβημά σου· ποία φροντίς, ποῖος φόβος σὲ φέρει εἰς ἀπόγνωσιν; Δὲν μᾶς διαφεύγει τὴν προσοχὴν ἢ ταραχὴ σου. Δύστυχε καὶ ταλαίπωρε, πόσον ἐσαλεύθησαν τὰ λογικὰ σου, ὥστε νὰ μὴ ἀναστενάζῃς διὰ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς ψυχῆς σου! Ἄσεβέστατε, ὑπονομεύεις μὲ διαφόρους λόγους τὴν ἀλήθειαν καὶ παρὰ τὴν διαγωγὴν σου αὐτὴν δὲν ἐντρέπεσαι νὰ μᾶς κατακρίνης καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ μᾶς ἐλέγχῃς, ὅπως βεβαίως νομίζεις, ἄλλοτε δὲ πάλιν νὰ μᾶς νουθετῆς, διότι ὑπερέχεις δῆθεν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν! Ἀπὸ τοιούτου εἶδους ἀνθρωπὸν ἐπιθυμοῦν οἱ ταλαίπωροι ὄπαδοί του νὰ εὔρουν βοήθειαν. Ὁρθότερον ὁμως θὰ ἦτο οὐδὲ κἂν νὰ τὸν συναναστρέφωνται, οὐδὲ κἂν νὰ τοῦ ἀπευθύνουν τὸν λόγον, ἐκτὸς βεβαίως ὅταν νομίζουν ὅτι ἡ ἐλπίς τῆς ὀρθῆς ζωῆς εὐρίσκεται ἀποθησαυρισμένη διὰ τοὺς συνήθεις ἀνθρώπους εἰς τοὺς ὑποῦλους λόγους του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖον ὁμως δὲν συμβαίνει, ἀντιθέτως μάλιστα, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀνόητοι ἀνθρωποὶ, ὅσοι τὸν συναναστρέφεσθε. Ποῖος οἶστρος σᾶς ἐξηνάγκασεν, λοιπόν, νὰ ἀνέχεσθε τὴν φοβερὰν γλῶσσαν καὶ ὄψιν του;

Ἄς εἶναι· θὰ σὲ ἀντιμετωπίσω ὁμως καὶ σὲ μὲ τὸν λόγον. Ἄνθρωπε μὲ ἀνόητον ψυχὴν, φλύαρον γλῶσσαν καὶ ἀπιστίαν εἰς τὴν καρδίαν, παραχώρησε εἰς τὸν λόγον μου ὄχι ἀναπειπταμένον πεδίον κατάλληλον δι' ἵππικούς ἀγῶνας—δὲν ἀπαιτῶ τοιοῦτόν τι—, ἀλλ' ἀπλῶς εὐπερίγραφον κύκλον, μόνον τὸ ἔδαφος σου νὰ μὴ εἶναι σαθρόν, ἀλλὰ ἀνθεκτικὸν καὶ στερεόν, ἀνόσιε πράγματι καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. Ὑποχρεοῦμαι νὰ τὰ εἶπω αὐτὰ ἀπὸ τὴν προκλητικότητά σου· ὁμως ἐπειδὴ ἤδη σὲ ἔχω ἐγκλείσει εἰς παγίδα καὶ σὲ ἔχω δέσει διὰ τοῦ λόγου, θὰ σὲ φέρω εἰς τὸ μέσον τοῦ πλήθους, διὰ νὰ μάθουν καλῶς ὅλοι οἱ πολῖται τὴν φαυλότητά σου. Θὰ προχωρήσω ὁμως τῶρα εἰς

ναι δήπουθέν εἰσιν αἱ χεῖρες· προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς· ἐπικά-
 λεσαι δὴ τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχών, εἰπέ μοι, ὦ
 πανοῦργε σύ, τίνα Θεὸν ἐπικαλέση πρὸς βοήθειαν; Ἐπὶ γὰρ
 ἡρεμεῖν οὐ δύναμαι. ὦ τῶν πάντων ἔχων τὸ κύρος Δέσποτα,
 5 ὦ τῆς μονήρους δυνάμεως Πάτερ, διὰ τουτουὶ τὸν ἀνόσιον οὐκ εἶδῃ
 τε καὶ μώλωπας καὶ μέντοι καὶ τραύματα καὶ ὀδύνας ἢ σὴ
 ἔχει Ἐκκλησία. Ἄρειός σοι τόπον ἤδη προσαρμόζει καὶ μάλα
 γε εὐφυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι σύνοδον ἑαυτῷ ἢ παῖδα
 τὸν Χριστὸν τὸν σὸν τὸν ἐκ σοῦ τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπικουρίας
 10 ἀρχηγέτην θέσεως νόμῳ περιπεποίηται καὶ ἴσχει.

Ἐπάκουσον, ἀντιβोलῶ σε, τῆς θαυμασίας πίστεως. Σὲ τὴν
 κατὰ τὸν τόπον κινεῖσθαι, Δέσποτα, κίνησιν οἶεται, σὲ τῆς ἀφω-
 ρισμένης καθέδρας κύκλῳ περιγράφειν τολμᾷ. Ποῦ γὰρ οὐκ
 ἔστιν ἡ σὴ παρουσία; Ἡ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνεργεῖαν ἐκ
 15 τῶν ἐπὶ πάντα σου διηκόντων νόμων αἰσθάνονται; Πάντα γὰρ
 αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε τόπον οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπι-
 νοεῖσθαι θέμις. Οὕτως ἡ σὴ δύναμις μετ' ἐνεργείας ἐστὶν ἀπει-
 ρος. Σὺ μὲν δὴ ἐπάκουσον, ὁ Θεός, ὑμεῖς δέ, πᾶς ὁ λαός, προσ-
 ἔχετε τὸν νοῦν. Ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος, ὁ ἐπ'
 20 ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ ἀνομίας ὁμοίως ἐληλακῶς εὐλάβειαν
 σκήπτεται. («Ἄπαγε»), φησὶν, «οὐ βούλομαι τὸν Θεὸν ἐγὼ
 ὑβρεῶν πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι». Καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι
 καὶ πλάττω θαυμάσιά γε τῇ πίστει, ὡς ὁ Θεὸς νεογενῆ καὶ
 νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ ποιησάμενος βοήθειαν ἑαυτῷ πα-
 25 ρεσκευάσατο, ὡς γέ μοι δοκεῖ. («Ὁ γὰρ ἄν»), φησὶν, «ἀπ' αὐ-
 τοῦ ἀφέλης, τούτῳ ἐλάττονα πεποίηκας». Εἶτα, ὦ λυμεῶν καὶ
 ὀλέθριε, σοὶ τοῦτ' ἔστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν καὶ πλάσμα

τὴν ὑπόθεσιν καθ' ἑαυτήν. Ἄσφαλῶς ἔχομεν νίψει τὰς χεῖρας· ἄς προχωρήσωμεν εἰς τὴν προσευχήν· ἐπικαλέσου, λοιπόν, τὸν Θεόν, μᾶλλον σταμάτησε ὀλίγον καὶ εἶπέ μου, πανοῦργε, ποῖον Θεόν θὰ ἐπικαλεσθῆς εἰς βοήθειαν; Δὲν δύναμαι ὁμως νὰ παραμείνω ἤρεμος. Παντοκράτορ Δέσποτα, Πάτερ τῆς μόνης δυνάμεως, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔδῳ τοῦ ἄσεβοῦς ἡ Ἐκκλησία σου ὑπομένει ἐντροπήν καὶ μώλωπας, καθὼς καὶ τραύματα καὶ στενοχωρίας. Ὁ δὲ Ἄρειος σου ἑτοιμάζει μὲ πολλὴν εὐφυΐαν τόπον, εἰς τὸν ὅποιον, ὑποθέτω, ἔχει φροντίσει νὰ τοποθετήσῃ διὰ νόμου καὶ νὰ κατακρατήσῃ πλησίον του, ἐνῶ αὐτὸς θὰ κάθηται, ὡς σύντροφον ἢ ὑπηρέτην του τὸν Χριστὸν σου, τὸν ἐκ σοῦ γεννηθέντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρὸς ἡμᾶς βοήθειας σου.

*Ἄκουσε μετὰ προσοχῆς, σὲ ἰκετεύω, τὴν ἀξιοθαύμαστον πίστιν τοῦ Ἀρείου. Νομίζει. Δέσποτα, ὅτι σὺ κινεῖσαι συμφῶνως πρὸς τὴν τοπικὴν κίνησιν, ἀποτολμᾷ δὲ νὰ περιγράψῃ τὸν κύκλον τῆς προκαθωρισμένης ἐξουσίας σου. Ἄλλὰ ποῦ δὲν ὑπάρχει ἡ παρουσία σου; Ἡ ποῦ δὲν αἰσθάνονται ὅλοι τὴν ἐπενέργειαν τῶν νόμων σου, οἱ ὅποιοι διαλαμβάνουν τὰ πάντα; Πράγματι, σὺ ὁ ἴδιος περιέχεις τὰ πάντα καὶ ἐκτὸς σοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν οὔτε τόπον, οὔτε τίποτε ἄλλο. Εἶναι, λοιπόν, ἄπειρος ἡ ἐνεργὸς δύναμις σου. *Ἄκουσέ με λοιπόν σύ, Θεέ μου· σεῖς δέ, ὅλος ὁ λαός, προσέχετε μὲ τὸν νοῦν σας. Διότι αὐτὸς ὁ ἀδιάντροπος καὶ ἀχρεῖς, ὁ ὅποιος ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς μοχθηρίας καὶ τῆς ἀνομίας, προσποιεῖται ὁμοίως τὸν εὐλαβῆ. «Ἄπαγε», λέγει, «ἐγὼ δὲν θέλω νὰ φαίνεται ὁ Θεὸς ὅτι ἐνέχεται εἰς τὸ πάθος τῶν ὕβρεων». Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὑποθέτω καὶ κατὰ τρόπον θαυμάσιον, ἀρμόζοντα εἰς τὴν πίστιν, ἀποδέχομαι ὅτι ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐδημιούργησε τὴν νεογενῆ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀπέκτησε δι' ἑαυτὸν βοηθόν, ὅπως βεβαίως νομίζω. «Ὁ,τιδῆποτε, λοιπόν, ἀφαιρέσῃς ἀπὸ αὐτόν», λέγει αὐτολεξεῖ, «κατὰ τοῦτο θὰ τὸν μειώσῃς». Ὡστε αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις σου, διαφθορεῦ καὶ ὀλέθριε; Ἀποφαίνεσαι ὑποθετικῶς καὶ κατὰ

λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἔθνῶν κατακρίναντα· σὺ ἐπει-
 σακτον καλεῖς καὶ ὡς ἐπὶ καθηκόντων ὑπηρετήν τὸν ἄνευ ἐν-
 θυμήσεως καὶ λογισμοῦ τῷ συνπαράχειν τῇ τοῦ Πατρὸς ἀδιό-
 τητι πάντα διανύσαντα; Ἐφάρμοσον νῦν, εἰ δὴ τολμᾶς, ἐφάρ-
 5 μοσον, φημί, τῷ Θεῷ καὶ τὸ ἐδλαβεῖσθαι καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ
 ἐκβησόμενον, ἔτι δὲ τὸ ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκε-
 πτόμενον, τὸ γνώμην ἀποφαίνεσθαι καὶ διαρθροῦν καὶ δλωσ
 τὸ τέρπεσθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι. Τί τοίνυν φῆς, ὃ τῶν
 ἀθλίων ἀθλιώτερε, ὃ τῆς κακίας ἀτόχροημα μῆστορ; Σύνες
 10 δῆ, εἰ δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου τῇ πανουργίᾳ μοχθηρὸς ὢν
 ἀλίσκε. («Ὁ Χριστός»), φησί, «δι' ἡμᾶς πέπονθεν». Ἄλλ' ἤδη
 φθάσας ἔγωγε εἶπον, ὡς μορφῇ σώματος ἀπεστάλη. («Ναί»),
 φησίν, «ἀλλὰ δέος μὴ δόξωμεν κατὰ τι ἐλαττοῦν». Εἶτα, ὃ
 τῶν θηρίων μεσίτα, ταῦτα λέγων οὐ μαίνη καὶ σαφῶς λυττῆς;
 15 Ἴδου γάρ δὴ ὁ κόσμος αὐτὸς μορφῇ, ἤγουν σχῆμα τυγχάνει
 ὢν καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρακτῆρες προβέβληνται, καὶ ὅλως τὸ
 πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς τούτου κύκλου εἶδος τῶν ὄντων τυγ-
 χάνει ὄν καὶ ὡσερ μορφωμα. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς πανταχοῦ
 πάρεστι. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ αἱ ὕβρεις; Ἡ κατὰ τί
 20 ὁ Θεὸς ἐλαττοῦται; Ὡ πατροκτόνε τῆς ἐπεικειας σὺ, λόγι-
 σαι δὴ οὐκ ἐξ αὐτοῦ τεκμαιρόμενος καὶ ἐνθυμήθητι, εἰ ἀμαρ-
 τημα τοῦτ' εἶναι δοκεῖ, τὸ ἐν Χριστῷ παρεῖναι τὸν Θεόν. Ἐ-
 κείνος μὲν οὐκ κατεῖδε τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμω-
 ρίαν οὐ βραδέως ἐπήγαγε. Χωρὶς δὲ τούτων καθ' ἐκάστην δὴ-
 25 πουθεν ἡμέραν ἀμαρτήματα ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται. Καὶ ὅμως
 ὁ Θεὸς πάρεστι καὶ τὰ τῆς δίκης οὐχ ὕστερίζει. Τί οὐκ παρὰ
 τοῦτο ἐλαττοῦται, εἰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὰ παν-
 ταχοῦ διαισθάνεται; Οὐδέν, οἶμαι. Ὁ μὲν γάρ τοῦ κόσμου νοῦς

τὴν φαντασίαν σου δι' ἐκείνον, ὁ ὁποῖος κατεδίκασε τὰς φαντασίας τῶν εἰδωλολατρῶν· ὀνομάζεις παρείσακτον καὶ ὑπηρέτην μὲ ὠρισμένα καθήκοντα ἐκείνον, ὁ ὁποῖος ἔχει διανύσει τὰ πάντα μὲ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Πατρὸς μεθ' οὗ συνυπάρχει κατὰ τρόπον ἀσύλληπτον εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὸν λογισμόν; Ἐφάρμοσε τώρα, ἂν βεβαίως τολμᾷς, ἐφάρμοσε, λέγω, καὶ εἰς τὸν Θεὸν τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα δι' ὅ,τι θὰ συμβῆ, καθὼς καὶ τὴν σκέψιν, τὴν ἐνασχόλησιν τοῦ νοῦ μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς σκέψεως, τὸ νὰ ἐκφράζη καὶ νὰ διαρθρώνη τὴν γνώμην του καὶ γενικῶς τὴν διασκέδασιν, τὸν γέλωτα, τὴν λύπην. Τί θὰ εἴπῃς ἐπ' αὐτῶν, ἀθλιώτερε πάντων, ἐπιστῆμον κυριολεκτικῶς τῆς κακίας; Σύνελθε, λοιπόν, ἂν δύνασαι, διότι συνελήφθης ἐπ' αὐτοφῶρῳ εἰς τὰ δίκτυα τῆς πανουργίας σου, μοχθηρέ. «Ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε τὸ πάθος», λέγει, «δι' ἡμᾶς». Ἔχω ὁμως ἤδη εἶπει πρὸ ὀλίγου ὅτι ἀπεστάλη μὲ τὴν σωματικὴν μορφήν. «Ναί», λέγει, «ἀλλ' ὑπάρχει φόβος νὰ φανῶμεν ὅτι τὸν μειώνομεν κατὰ τι». Λέγων ὁμως αὐτά, μεσίτα τῶν θηρίων, δὲν εἶσαι τρελλὸς καὶ σαφῶς λυσσασμένος; Ἴδὲ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ κόσμος εἶναι μορφή, δηλαδὴ σχῆμα, καὶ οἱ ἀστέρες ἔχουν περιβληθῆ ἀπὸ χαρακτηριστικὰ μορφῆς, γενικῶς δὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ σφαιροειδοῦς κύκλου εἶναι ἡ μορφή τῶν ὄντων καὶ ὡσάν νὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μορφοποιήσεώς των. Καὶ ὁμως ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν. Ποῦ εὐρίσκονται, λοιπόν, αἱ ὕβρεις εἰς τὸν Θεόν; Ἡ κατὰ τί μειοῦται ὁ Θεός; Σὺ ὁ ὁποῖος ἐφόνευσες τὴν πατρικὴν ἐπιείκειαν, ἀναλογίσου μὲ ἀφετηρίαν τὸ γεγονός αὐτὸ καὶ σκέψου, ἂν δύναται νὰ θεωρηθῆ αὐτὸ ὡς ἀμάρτημα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς ἐμπεριέχει τὸν Θεόν. Ἐκεῖνος βεβαίως παρετήρησε τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ ἐπέφερε ταχέως τὴν τιμωρίαν. Ἐκτὸς τούτων ὁμως διαπράττονται βεβαίως καθημερινῶς ἀμαρτήματα εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὁμως ὁ Θεὸς εἶναι παρῶν καὶ ἡ τιμωρία δὲν χρονίζει. Κατὰ τί λοιπόν τὸν μειώνει αὐτὸ, ἀφοῦ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του ἀντιλαμβάνεται ὅσα γίνονται παντοῦ; Οὐδόλως, νομίζω. Ὁ

διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ πᾶσα διαμονή. Δι' αὐτοῦ πᾶσα δίκη. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. Ὁλος δὲ Θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστός, δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον ἅμα καὶ ἀτελεῦτητον ἔχων.

- 5 Ἄλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ· ὦ τῆς μανίας λίαν! Περίστρεφον νῦν εἰς τὴν σεαυτοῦ ἀπώλειαν τὸ τοῦ διαβόλου ξίφος. Ὁρᾶτε δὴ, πάντες ὁρᾶτε, ὡς γοερὰς ἤδη προίσχεται φωνὰς τῷ τοῦ ἔχεως ἐνισχημένος δῆγματι, ὡς αἱ φλέβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἰῶ ἐγκατελιημμέναι δεινὰς ἀνακι-
- 10 νοῦσιν ὀδύνας, ὡς διερρῦηκεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν κατισχνωθὲν—αὐχμοῦ τε καὶ ῥύπου καὶ θρήνων καὶ ὠχριάσεως καὶ φρίκης καὶ μυριῶν τε γέμει κακῶν καὶ δεινῶς κατέσκληκεν—, ὡς εἰδεχθὲς καὶ κατάρρυπον τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς ὄλος ἡμιθνής καὶ ἐξασθενῶν ἤδη τὸ βλέμμα, ὡς ἀναιμον τὸ πρόσω-
- 15 πον καὶ ὑπὸ μερίμνης ἐκτετηκός, ὡς ὁμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα, οἷστρος μανία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρόνιον τοῦ πάθους ἄγριόν τε καὶ θηριώδη σε πεποιήκασιν. Αὐτίκα οὐδὲ ἐπαισθανόμενος οὐ δὴ κακοῦ τυγχάνει ὢν «αἰρομαι», φησὶν, «ὕφ' ἠδονῆς καὶ πηδῶ γε σκιρτῶν ὑπὸ χαρᾶς καὶ πτε-
- 20 ροῦμαι». Καὶ πάλιν νεανικῶς γε λίαν «εἶεν», φησὶν, «ἀπολόμεθα». Τοῦτο μὲν γε καὶ ἀληθὲς ἐστὶ· σοὶ γὰρ μόνῳ ἢ κακία τὰς παρ' ἑαυτῆς σπουδὰς δαυλιῶς κεχορήγηκε, καὶ ὁ πολλῆς ἐωνεῖτο τιμῆς, τοῦτο σοὶ ὁᾶστα δέδωκε. Φέρε δὴ νῦν εἰπέ, ποῦ τὰ σεμνά σου ἐστὶ παραγγέλματα; Ἀπόνιψαι δῆτα τῷ Νείλῳ σαν-
- 25 τόν, εἰ οἶόν τε, ὦ ἀτόπου γέμων ἄνθρωπε ἀναισθησίας· καίτοι σὺ γε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τοῖς σεαυτοῦ ἀσεβήμασι διαταράξαι ἐσπούδακας. Ἄρα γε συνίης ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐξεπίσταμαι; Ἄλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον μένειν ἢ ἀπιέναι δεῖ· οὔτε γὰρ βλέπειν εἰς τοῦτον ἔτι δύναμαι

νοῦς τοῦ κόσμου, λοιπόν, ὑπάρχει διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ παραμένουν τὰ πάντα. Δι' αὐτοῦ ἐπέρχεται πᾶσα τιμωρία. Ἡ δὲ πίστις τοῦ Χριστοῦ προέρχεται ἀνάρχως ἀπὸ αὐτόν. Ὁλος δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔχει δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον καὶ αἰώνιον.

Σὺ ὁμως φαίνεσαι νὰ ἔχῃς ἰδικήν σου λογικήν· ὁποῖα μα-
νία! Στρέψε, λοιπόν, ἐναντίον σου τὸ ξίφος τοῦ διαβόλου διὰ
νὰ καταστραφῆς. Βλέπετε, λοιπόν, βλέπετε ὅλοι πόσον γοε-
ρᾶς κραυγὰς ἀφήνει ἤδη καταβεβλημένος ἀπὸ τὸ δάγκωμα
τῆς ἐχίδνης, πῶς αἱ φλέβες καὶ αἱ σάρκες του, προσβεβλημέναι
ἀπὸ τὸ δηλητήριο, προκαλοῦν φοβεροὺς πόνους—ἔχει γε-
μίσει ἀπὸ ξηρότητα καὶ ρυπαρότητα, ἀπὸ θρήνους καὶ ὠχρό-
τητα, ἀπὸ φρίκην καὶ μύρια δεινὰ καὶ ἔχει ἀποσκελετωθῆ—
πόσον φρικιαστικὸν καὶ βρώμικον εἶναι τὸ δάσος τῆς κόμης,
πῶς εἶναι ὀλόκληρος ἡμιθανὴς καὶ τὸ βλέμμα του ἔχει ἤδη θο-
λώσει, πόσον ἄναιμον καὶ μαραμένον ἀπὸ τὴν μέριμναν εἶναι
τὸ πρόσωπον, πῶς, ἐπειδὴ τὸν εὔρον ὅλα τὰ κακὰ μαζευμένα,
ὁ οἶστρος, ἡ μανία καὶ ἡ ματαιότης, σὲ ἔχουν κάνει ἐξ αἰτίας
τοῦ μακροχρονίου τῆς παθήσεως, ἄγριον καὶ θηριώδη. Παρὰ
ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν αἰσθάνεται εἰς ποῖαν κακὴν κατάστασιν
εὐρίσκεται, λέγει· «Ἀγάλλομαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν καὶ πηδῶ
μέ σκιρτήματα χαρᾶς καὶ ἀναπτεροῦται τὸ ἠθικόν μου». Ἄλ-
λοτε πάλιν κατὰ τρόπον πολὺ νεανικὸν λέγει· «Ἄς εἶναι, ἄς
καταστραφῶμεν». Εἶναι τὸ μόνον ἀληθὲς βεβαίως αὐτό· ἄλ-
λωστε εἰς σὲ μόνον ἔχει χορηγήσει μὲ τόσην ἀφθονίαν τὰς σπου-
δὰς τῆς ἡ κακία καὶ σοῦ ἔχει δώσει πάμφθινα ὅ,τι ἄλλως ἐτι-
μᾶτο πανάκριβα. Ἔλα ὁμως, εἶπέ μου, ποῦ εἶναι αἱ σεμναὶ ἐν-
τολαί σου; Νίψου εἰς τὸν Νεῖλον, ἂν δύνασαι, ἄνθρωπε πλή-
ρης ἀναισθησίας πρωτοφανοῦς, ὁ ὁποῖος παρὰ ταῦτα ἔσπευ-
σες νὰ ἀναστατώσης ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην μὲ τὴν ἀσε-
βειάν σου. Ἀντιλαμβάνεσαι, ἄραγε, ὅτι γνωρίζω τὰ πάντα
καλῶς ἐγὼ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ; Διερωτῶμαι ὁμως ἂν πρέ-
πει νὰ μείνω ἢ νὰ ἀποχωρήσω· διότι οὔτε δύναμαι πλέον νὰ

καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὦ Ἄρειε δῆτα Ἄρειε. Ἡμᾶς μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος, ὦ ταλαίπωρε, κατέβαλες. Τοῦτό σου τῶν πόνων πέφηρε τὸ τέλος.

Ἄλλ' ἐκεῖσε πάλιν ἐπάνειμι. Πλήθος εἶναι φῆς τῶν περι
 5 σὲ ἀλωμένων. Εἰκόσ, οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου, φημί. Λύκοις γὰρ ἑαυτοὺς καὶ λέουσι βρωθησομένους ἐκδεδώ-
 κασι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκη κεφαλαίων
 δέκα καὶ τελέσμασι τούτων πιεσθεις αὐτίκα δὴ μάλα ἰδρώσει,
 10 ἐὰν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σωτήριον Ἐκκλησίαν τὴν τῆς
 ἀγάπης εἰρήνην τῷ φίλτρῳ τῆς ὁμονοίας ἐπανέλῃται. Οὐδὲ
 γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθήσονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδή-
 σει κατεγνωσμένου, οὐδ' ἀνέξονται τέλειον ἀπολέσθαι ταῖς
 15 μιαιραῖς σου ζητήσεσιν ἐμπλακέντες. Σαφῆ καὶ γνώρισμα πᾶσι
 πρὸς γοῦν τὸν ἐξῆς χρόνον τὰ σὰ ἔστι σοφίσματα· καὶ μὴν
 οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματιῇ, ἐπιεί-
 κειάν τε καὶ πραότητα λόγων καθυποκρινόμενος καὶ ἀπλότη-
 20 τος ὡς εἰπεῖν προσωπεῖον ἔξωθεν περιτιθέμενος. Μάταιον
 ἔσται σου τὸ δλον τέχνασμα, αὐτίκα γὰρ σε ἡ ἀλήθεια περι-
 στήσεται, αὐτίκα σου τὰς φλόγας ὁ τῆς δυνάμεως ὡς εἰπεῖν
 25 ὄμβρος ἀποσβέσει. Καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἐταίρους καὶ ὁμογνώ-
 μονάς σου ἐνόχους ἤδη τῇ βουλῇ γενομένους αἱ τῶν δημοσίων
 λειτουργημάτων καταλήφονται φροντίδες, ἐὰν γε μὴ τὴν τα-
 χίστην ἀποφεύγοντες τῆς πρὸς σὲ συνουσίας τὴν ἀδιάφθορον
 ἀνταλλάξωνται πίστιν. Σὺ δέ, ὁ σιδηρόφρων ἀνὴρ, δεῖγμά μοι
 25 δὸς τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις καὶ ἔρρωσαι τῷ
 βεβαίῳ τῆς πίστεως καὶ καθαρὰν δλωσ ἔχεις συνείδησιν. Ἦκε
 πρὸς ἐμέ, ἦκε, φημί, πρὸς Θεοῦ ἀνθρωπιν. Πίστευσον, ὡς ταῖς

τὸν βλέπω καὶ ἐντρέπομαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, Ἄρειε, πράγματι Ἄρειε. Ἐμᾶς μὲν μᾶς ἐγκατέστησες εἰς τὸ φῶς, τὸν δ' ἑαυτὸν σου, ταλαίπωρε, ἔρριψες εἰς τὸ σκότος. Αὐτὸ ἐφάνη ὅτι εἶναι τὸ τέλος τῶν κόπων σου.

Θὰ ἐπανέλθω ὁμως εἰς τὰ προηγούμενα. Εἶπες ὅτι πλῆθος ἀνθρώπων περιφέρεται γύρω σου. Εὐλόγως, νομίζω καὶ σοῦ λέγω νὰ τοὺς δεχθῆς αὐτούς, νὰ τοὺς δεχθῆς. Ἐχουν παραδοθῆ ἄλλωστε μόνοι των εἰς λύκους καὶ λέοντας διὰ νὰ γίνουν βορά. Ἄλλωστε καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς προσθήκης δέκα νομισμάτων εἰς τὰς κυρίας εισφοράς καὶ τῆς ἀπαιτήσεως νὰ ἐξοφληθοῦν οἱ φόροι θὰ ἰδρώσῃ ἀμέσως πολύ, ἐκτὸς ἂν σπεύσῃ τάχιστα εἰς τὴν σώζουσαν Ἐκκλησίαν καὶ ἀποδεχθῆ τὴν εἰρήνην τῆς ἀγάπης χάρις εἰς τὸ φίλτρον τῆς ὁμοιοῖας. Προφανῶς δὲν θὰ ἐξαπατηθοῦν πλέον ὑπὸ σοῦ, τοῦ καταδικασθέντος διὰ τὴν πονηράν σου συνείδησιν, οὔτε θὰ ἀνέχωνται νὰ ὀδεύουν πρὸς τὸν ὄλεθρον ἐμπλεκόμενοι εἰς τὰ ἀνόσια ἐπιχειρήματά σου. Εἶναι σαφῆ καὶ καθαρὰ δι' ὅλους ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ σοφίσματά σου· ἐντεῦθεν οὔτε σὺ προσωπικῶς θὰ δυνηθῆς νὰ κατορθώσῃς τι, ἀλλὰ ματαιῶς θὰ μεταμορφωθῆς, ὑποκρινόμενος τὸν ἐπιεικῆ καὶ πρᾶον εἰς τοὺς λόγους καὶ περιβαλλόμενος ἐξωτερικῶς, οὕτως εἰπεῖν, μὲ προσωπεῖον ἀπλότητος. Ὅλα τὰ τεχνάσματά σου θὰ ἀποβοῦν μάταια, διότι ἡ ἀλήθεια θὰ σὲ περικυκλώσῃ ἀμέσως καὶ παρευθὺς ἡ βροχὴ τῆς δυνάμεως, οὕτως εἰπεῖν, θὰ κατασβέσῃ τελείως τὰς φλόγας σου. Ἄλλα καὶ οἱ σύντροφοι καὶ ὁμόφρονές σου, ἀφοῦ ἐκρίθησαν πλέον ἔνοχοι, θὰ καταληφθοῦν ἀπὸ φροντίδας ἔναντι τῶν δημοσίων λειτουργῶν, ἂν δὲν ἀποφύγουν τὸ ταχύτερον τὴν μετὰ σοῦ συναναστροφὴν καὶ τὴν ἀνταλλάξουν μὲ τὴν ἀνόθευτον πίστιν. Σὺ δέ, ἄνθρωπος μὲ σιδηρᾶν θέλησιν, δῶσέ μου δεῖγμα τῆς καλῆς σου προαιρέσεως, ἂν ἔχῃς ἐμπιστοσύνην εἰς σεαυτὸν καὶ ἔχεις κραταιωθῆ ἀπὸ τὴν βεβαιότητα τῆς πίστεως καὶ ἂν ἔχῃς γενικῶς καθαρὰν συνείδησιν. Ἐλθέ πρὸς ἐμέ, ἐλθέ, λέγω, πρὸς ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ.

ἐμαντοῦ πεύσει διερενήσομαί σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας. *Κἄν μὲν τι μανικὸν ἐνεῖναι δόξῃ, τὴν θεῖαν ἐπικαλεσάμενος χάριν παραδείγματός σε κάλλιον ἰάσομαι. Ἐὰν δὲ υἱαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῆς, τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐπιγνοὺς ἐν σοὶ*
 5 *καὶ τῷ Θεῷ χάριν εἶσομαι καὶ ἐμαντῷ τῆς εὐσεβείας συνησθήσομαι.*

Καὶ ἄλλῃ χειρὶ ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριαῶν ἐκομίσθη
 10 *καὶ ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἑπαρχος Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ παλατίῳ.*

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου

41. *Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων.*

15 *Τὸν Δεσπότην Θεὸν δηλαδὴ καὶ Σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἅπαντες ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, Πατέρα τε καὶ Υἱὸν εἶναι, Πατέρα φημί ἄναρχον ἄνευ τέλους γονέα τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, Υἱὸν δέ, τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ Πατρὸς βούλησιν, ἣτις οὔτε δι' ἐνθυμήσεώς τινος ἀνείληπται, οὔτε πρὸς τὴν τῶν ἔργων*
 20 *αὐτοῦ τελεσιουργίαν διὰ τινος ἐξεζητημένης οὐσίας κατελήφθη. Ὅς γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἔξει πρὸς ἅπαν τιμωρίας γένος ἀκάματον ὑπομονήν. Ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Χριστὸς ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργὸς καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς χορηγὸς ἐγεννήθη, ὅσον πρὸς τὴν πίστιν ἀνῆκεν ἢ πε-*
 25 *πιστεῦκαμεν, ἐγεννήθη—μᾶλλον δὲ προῆλθεν αὐτὸς ὁ καὶ πάντοτε ἐν τῷ Πατρὶ ὢν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων διακόσμησιν—, ἐγεννήθη τοίνυν ἀμερίστῳ προελεύσει. Ἡ γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ ἑαυτῆς ἐμπέπηγε καὶ ταῦθ', ἅπερ διαφόρον δέεται τημελείας, κατὰ τὴν ἐκάστου*

1. Εὐσέβιος εἶναι ὁ γνωστὸς ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Νικομηδείας, Θεόγνιος δὲ ὁ ὁμόφρων πρὸς αὐτὸν ἐπίσκοπος Νικαίας. Τὴν ἐπιστολὴν διασώζουσι

Ἔχε ἐμπιστοσύνην ὅτι διὰ τῶν ἐρωτήσεων μου θὰ διερευνήσω τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας σου. Καὶ ἂν μὲν νομίσω ὅτι πάσχεις ἀπὸ κάποιαν μανίαν, ἀφοῦ ἐπικαλεσθῶ τὴν θείαν χάριν, θὰ σέ θεραπεύσω ὥστε νὰ γίνῃς ὑγιέστερος. Ἄν δὲ φανῇ ὅτι εἶσαι ὑγιῆς ψυχικῶς, ἀφοῦ ἀναγνωρίσω ὅτι κρύπτεις μέσα σου τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ τὸν Θεὸν θὰ εὐχαριστήσω καὶ θὰ χαρῶ μαζί σου τὴν εὐσέβειαν.

Δι' ἄλλης χειρός· ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Διὰ τῶν μαγιστριανῶν Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου ἐκομίσθησαν καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔγγραφα καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς τὸ παλάτιον, ὅταν ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου ἦτο ὁ Πατέριος.

Κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεογνίου¹

41. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῶν Νικομηδέων.

Ὅλοι γνωρίζετε καλῶς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι ὁ Σωτὴρ Θεὸς βεβαίως καὶ ὁ Σωτὴρ Χριστὸς εἶναι Πατὴρ καὶ Υἱός· ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀναρχος καὶ ἀνευ τέλους, Πατὴρ καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ χρόνου, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι ἡ βούλησις τοῦ Πατρὸς, ἡ ὁποία οὔτε ἔλαβεν ὑπόστασιν διὰ τινος σκέψεως, οὔτε ἀφέθη νὰ δημιουργήσῃ τὰ ἔργα του διὰ μιᾶς ἐξεζητημένης οὐσίας. Ὅποιοι, λοιπόν, τὸ ἐννοεῖ ἢ θὰ τὸ ἐννοήσῃ αὐτό, αὐτὸς θὰ ἀποκτήσῃ ἀνεξάντλητον ὑπομονὴν ἐναντι οἰασδήποτε τιμωρίας. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅμως, ὁ Χριστὸς, ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ χορηγὸς καὶ αὐτῆς τῆς ἀθανασίας, ἐγεννήθη, ὅπως ὑποστηρίζει ὀρθῶς ἡ πίστις εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν πιστεύσει, ἐγεννήθη—ὀρθότερον δὲ προῆλθεν διὰ νὰ διακοσμήσῃ τὰ πάντα αὐτός, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς—, ἐγεννήθη, λοιπόν, δι' ἀμερίστου προελεύσεως. Διότι ἡ βούλησις παρέμεινε συγχρόνως σταθερὰ εἰς τὸν οἶκόν της καὶ πράττει καὶ φροντί-

κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἡμισυ ὁ Γελάσιος (Σύνταγμα 3) κατὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον ὁ Θεοδώρητος (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 19).

ποιότητα πράττει τε και διοικεῖ. Τί οὖν ἐστι μεταξὺ τοῦ Θεοῦ
 και Πατρὸς και Υἱοῦ; Οὐδὲν δηλαδή. Αὕτη γὰρ ἡ τῶν πρα-
 γμάτων συμπλήρωσις αἰσθήσει παρείληφε τὸ τῆς βουλήσεως
 5 πρόσταγμα, οὐχὶ δὲ μερισθεῖσαν ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας
 τὴν βούλησιν διέστησεν. Ὁ δὲ τούτοις ἐπιταί· τίς ἐστιν, δε
 τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐμοῦ Δεσπότητος πάθος δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μω-
 ριάν δέδιεν; Ἄρ' οὖν πάσχει τὸ θεῖον, ἐπειδὴν ἡ τοῦ σεμνοῦ
 σώματος οἴκησις πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀγιότητος ὁρμᾶ,
 ἡ ὑποπίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον; Ἄρ' οὐχὶ
 10 διέστηκε τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφήρηται ταπεινό-
 τητος; Οὐχὶ δὲ ζῶμεν, κἂν πρὸς θάνατον ἡ τῆς ψυχῆς εὐκλεια
 τὸ σῶμα προσκαλέσεται; Τί τοίνυν ἐνταῦθα ἡ ἀβλαβῆς τε και
 εἰλικρινῆς πίστις ἄξιον ἀμφιβολίας κατείληφεν; Ἡ οὐχ ὁρᾶς
 15 ὅτι σεμνότατον σῶμα ὁ Θεὸς ἐπελέξατο, δι' οὗ τὰ τῆς πίστε-
 ως τεκμήρια και τὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ὑποδείγματα ἐμελλεν
 ἐμφανίζειν και τὴν ἤδη συγκεχυμένην ὀλεθρίῳ πλάνῃ τοῦ ἀν-
 θρωπίνου γένους ἀπώλειαν ἀποσεισασθαι καινήν τε θρησκεί-
 ας διδόναι διδασκαλίαν και τῷ τῆς ἀγνείας ὑποδείγματι τὰς
 ἀναξίας τοῦ νοῦ πράξεις καθαίρειν· ἔπειτα δὲ τὴν μὲν τοῦ θα-
 20 νάτου βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανασίας ἔπαθλα προανα-
 φωνεῖν;

Ἄλλ' ὑμεῖς, οὐς λοιπὸν ἀδελφοὺς ἡ τῆς ἀγάπης κοινωνία
 εἰκότως ὑπ' ἐμοῦ προσαγορεύεσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνοεῖτέ με τὸν
 ὑμέτερον συνθεράποντα, οὐκ ἀγνοεῖτε τὸ τῆς ὑμετέρας σω-
 25 τηρίας ὀχύρωμα, οὗ τὴν φροντίδα γνησιῶς ἐπανήρημαι· και
 δι' οὗ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν οὐ μόνον τὰ ὄπλα κατεμαχεσά-
 μεθα, ἀλλὰ και ζῶντας ἔτι τὴν ψυχὴν συγκαθεύξαμεν πρὸς τὸ
 τὴν τῆς φιλανθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκφάναι. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπὶ
 τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τὴν τῆς οἰκουμένης μάλιστα ἀνα-
 30 νέωσιν ἔχαιρον. Καὶ γὰρ θαύματος ἦν ἄξιον ἀληθῶς ἔθνη το-

ζει ἕκαστον κατὰ τὴν ποιότητά του, ὅσα ἔχουν ἀνάγκην διαφόρου ἐπιμελείας. Τί ὑπάρχει, λοιπόν, μεταξύ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Προφανῶς οὐδέν. Διότι ἡ ἀποτελείωσις τῶν πραγμάτων κατέστησεν αἰσθητὸν τὸ πρόσταγμα τῆς βουλήσεως καὶ δὲν διέστειλε τὴν βούλησιν δι' ἀποχωρισμοῦ αὐτῆς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Τὸ συναγόμενον ἐκ τούτου εἶναι τὸ ἐξῆς· ποῖος φοβεῖται, ἀπὸ σεβασμὸν μᾶλλον παρά ἀπὸ μωρίαν, ὅτι πάσχει ὁ Δεσπότης μου Χριστὸς; Πάσχει μήπως τὸ θεῖον, ὅταν ἡ κατοικία τοῦ ἁγίου σώματος στρέφεται πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀγιότητός του ἢ ὑποβιβάζεται διὰ τῆς ἐπαφῆς τὸ ἀποχωρισμένον ἐκ τοῦ σώματος; Δὲν ἔχει ἄλλωστε διαχωρισθῆ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὴν ταπεινότητα τοῦ σώματος; Δὲν παραμένουν εἰς τὴν ζωὴν, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ καλὴ φήμη τῆς ψυχῆς προκαλέσῃ τὸ σῶμα νὰ ἀποθάνῃ; Τί, λοιπόν, τὸ ἄξιον ἀμφιβολίας ἔχει ἀφήσει εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἀβλαβὴς καὶ εἰλικρινὴς πίστις; Δὲν βλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς ἐξέλεξεν ἓνα σεμνότατον σῶμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπρόκειτο νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ τεκμήρια τῆς πίστεως καὶ τὸ προσωπικὸν του ὑπόδειγμα ἀρετῆς, διὰ ν' ἀποτρέψῃ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκ τῆς ὀλεθρίου πλάνης του· ἔτσι ἔδωκε νέαν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τῆς ὑποδειγματικῆς ἀγνότητός του ἐκαθάρισε τὸν νοῦν ἀπὸ τὰς ἀναξίας αὐτοῦ πράξεις· τέλος δὲ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ προαναγγέλλει τὰ ἔπαθλα τῆς ἀθανασίας;

Σεῖς δέ, τοὺς ὁποῖους ἡ κοινωρία τῆς ἀγάπης μὲ παρακινεῖ εὐλόγως νὰ σᾶς προσαγορεύσω ἀδελφοὺς, δὲν μὲ ἀγνοεῖτε, ἐμὲ τὸν συνυπηρέτην σας· δὲν ἀγνοεῖτε τὸ ὄχυρόν τῆς σωτηρίας σας, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχω ἀναλάβει εἰλικρινῶς νὰ φροντίζω· δι' αὐτοῦ ἄλλωστε ὄχι μόνον κατενικήσαμεν τὰ ὄπλα τῶν ἐχθρῶν μας ἀλλὰ καί, ἐνῶ ἔζων ἀκόμη, τοὺς ἐνεκλείσαμεν εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ λάμψῃ ἡ ἀληθὴς πίστις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ, λοιπόν, ἔχαιρα δι' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ κυρίως διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς οἰκουμένης. Διότι πράγματι ἦτο ἀξιο-

σαῦτα εἰς δμόνοιαν ἐπαγαγεῖν, ἃ πρὸ βραχέος ἐλέγετο τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. Πλὴν τί ἔμελλε γινώσκειν τὰ ἔθνη ταῦτα, ἃ οὐδεμίαν φιλονεικίας ἐπανήρηνται φροντίδα; Τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὡς ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιῶμαι; Χριστιανοὶ
 5 ἔσμεν καὶ οἰκτρῶ διαθέσει διχονοοῦμεν. Αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πίστις. Αὕτη ἡ τοῦ ἀγιωτάτου νόμου διδασκαλία; Ἄλλὰ τίς ἐστὶν αἰτία δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ ὄλεθρος ἐξεγύγερται; Ὡ τῆς ἀτοπίας! Ὡ μίσους ὑπερβολὴ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερβαίνουσα! Τίς ἡ τοῦ λησστηρίου τούτου ἀναπέφανται δεινότης, ἡ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἀρνεῖται ἐξ ἀμερίστου τοῦ Πατρὸς οὐσίας παρεληλυθέναι; Ἄρ' οὐχὶ πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Θεός, καίτοι γε τοῦτον πάντοτε παρεῖναι ἡμῖν αἰσθανόμεθα; Ἄρ' οὐχὶ διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἡ τῶν ὄλων συνέστηκεν εὐκοσμία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ διαστά-
 15 σεως ἐστέρηται;

Μὴ οὖν ὑμῖν τι πέπρακται; Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καταμάθετε νῦν, ἀξιῶ, τὰς βασάνους τῆς παρουσίας ἀλγηδόνας. Ὁμολογητὰς ὑμᾶς εἶναι τούτου ἐπηγγέλλεσθε ὃν Θεὸν εἶναι ἀρνεῖσθε, τοῦθ' ἡμᾶς τοῦ πανώλους διδασκάλου πείθοντος. Ἰ-
 20 κετεύω, τίς ἐστὶν ὁ διδάξας ταῦτα οὕτως ἄκακον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὠμότητος συμμύστης. Ὅτι γὰρ πανταχοῦ τοῦ τυράννου γεγένηται πρόσφυξ, πολλὰ χόθεν ἔστι σνοροῶν. Τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ ἡ χα-
 25 λεπωτάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδίωξις διαρρήδη βοᾷ. Οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν εἰς ἐμὲ γεγενημένων ὕβρεων νῦν ἐρῶ, δι' ὧν, ὅτε μάλιστα αἱ τῶν ἐναντίων μερῶν ἐπραγματεύσαντο σνδρομαί, οὗτος καὶ ὀφθαλμοὺς κατασκόπους ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ καὶ μόνον οὐκ ἐνόπλους τῷ τυράννῳ συνεισέφερεν ὑπουργίας. Μηδ'
 30 ἐμὲ τίς οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν τούτων ἀπόδειξιν ἀπαράσκεινον.

1. Κατὰ τὴν τελικὴν ρῆξιν Λικινίου καὶ Κωνσταντίνου τὸ 324 ὁ Εὐσέβιος ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖται ἐνταῦθα τύραννος. Βλ. Γελασίου, Σύνταγμα 1, 10.

θαύμαστον ὅτι ἀπέκτησαν ὁμόνοιαν τόσα ἔθνη, τὰ ὅποια μέχρι πρό ὀλίγου ἐλέγετο ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Θεόν. Ἄλλ' ὅμως τί ἐπρόκειτο νὰ μάθουν αὐτὰ τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια οὐδεμίαν διάθεσιν φιλονεικίας εἶχον; Ἀντιλαμβάνεσθε, λοιπόν, ἀδελφοί, ὅτι κατηγορῶ τοὺς ἑαυτοὺς μας; Εἴμεθα Χριστιανοὶ καὶ ὅμως ἡ κακὴ πρόθεσις μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν διχόνοιαν. Αὕτη, λοιπόν, εἶναι ἡ πίστις μας; Αὕτη εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγιωτάτου νόμου τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ αἰτία, ἡ ὅποια ἐδημιούργησε τὴν συμφορὰν τοῦ παρόντος κακοῦ; Ὅποια ἀτοπία! Ὅποιον ὑπερβολικὸν μῖσος, τὸ ὅποιον ἐκφεύγει τῶν ὀρίων τῆς ἀγανακτήσεως! Αὐτὴν τὴν φοβερὰν ληστρικὴν κατάστασιν, ἡ ὅποια ἀρνεῖται ὅτι ὁ Υἱὸς προῆλθεν ἐκ τῆς ἀμερίστου οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ποῖος τὴν ἔφερεν εἰς τὸ φῶς; Δὲν εἶναι, ἄραγε, πανταχοῦ παρῶν ὁ Θεός, παρ' ὅτι αἰσθανόμεθα ὅτι εὐρίσκεται πάντα πλησίον μας; Δὲν ὀφείλεται μήπως εἰς αὐτὸν ἡ εὐκοσμία τοῦ σύμπαντος, παρ' ὅτι στερεῖται τῆς διαστάσεως τοῦ χωρισμοῦ;

Μήπως σᾶς ἔχουν κάνει κάτι; Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀντιληφθῆτε σαφῶς πλεόν τὸν πόνον τῆς παρούσης νόσου. Ἐχετε ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ ὁμολογῆτε αὐτόν, τοῦ ὁποίου τὴν θεότητα ἀρνεῖσθε, ἐπειδὴ σᾶς ἔπεισεν ὁ ὀλέθριος διδάσκαλος. Παρακαλῶ, ποῖος ἐδίδαξεν αὐτὰ εἰς τόσον ἄκακον πλήθος; Προφανῶς ὁ Εὐσέβιος, ὁ συμμύστης τοῦ ὤμοῦ τυράννου¹. Διότι, ὅτι ἔχει ἀναλάβει παντοῦ τὸν τύραννον ὑπὸ τὴν προστασίαν του, δύνασθε νὰ τὸ συναγάγετε ἀπὸ πολλά. Περὶ τούτου μαρτυροῦν, πράγματι, ἀφ' ἑνὸς αἰ σφαγαὶ τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἀληθῶν ἐπισκόπων, καὶ βοᾶ ἀφ' ἑτέρου ἀπεριφράστως ὁ φοβερὸς διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν. Πρὸς τὸ παρὸν θὰ ἀποσιωπήσω τὰς ἐναντίον μου προσβολάς, ὅτι δηλ. ὅταν συνεκεντρώθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ ἀντίπαλοί μου, αὐτὸς ἵσταλλεν ἐναντίον μου ἀνθρώπους του διὰ νὰ μὲ κατασκοπεύουν καὶ μόνον ἐνόπλους ὑπηρεσίας ἀπέφυγε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν τύραννον. Μὴ νομίση δὲ κανεὶς ὅτι δὲν ἔχω προετοιμασθῆ

- Ἐλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβής, ὅτι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ παρεπομένους φανερώς ὑπ' ἐμοῦ συνειληφθαι συνέστηκεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν παρήμι, ἃ νῦν οὐκ ἀγανακτήσεως ἔνεκεν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ' ἐμοῦ
- 5 προενήνεκται. Ἐκεῖνο μόνον δέδια, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, ὅτι ὑμᾶς ὁρῶ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. Διὰ γὰρ τῆς Εὐσεβίου ἀγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς συνείδησιν τῆς ἀληθείας κεχωρισμένην ἀνειλήφατε. Ἄλλ' ἐστιν οὐ βραδεῖα θεραπεία, εἴ γε ἐπίσκοπον πιστόν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γούν
- 10 λαβόντες πρὸς τὸν Θεὸν ἀπίδητε. Ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐστι καὶ πάλαι ἐχορῆν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἠρτῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσέβιος σὺν δόξη τῶν συναγομένων αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναισχύντως συνετεταράξει.
- 15 Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ὀλίγα προσήκε φράσαι, μέμνηται ἢ ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον, ἣ καὶ αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τῇ τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λατρεία παρήμην, οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος ἢ ὁμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι καὶ
- 20 πρὸ πάντων ἐλέγξαι τε καὶ ἀποσείσασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἰσχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς Εὐσεβίου ἀτόπου τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. Ἄλλ' αὐτὸς οὗτος Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι, μεθ' ὅσης νομίζετε συνδρο-
- 25 μῆς ἄτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἠττώμενος, μεθ' ὅσης δὲ αἰσχύνῃ τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμένη ψευδολογία συνίστατο, ὑποπέμπων μὲν μου διαφόρους τοὺς ἀξιούντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐξαιτούμενος δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινά, ὅπως μὴ ἐπὶ τοσούτῳ ἐλεγχθεῖς πλημμελήματι τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς

νά τὰ ἀποδείξω αὐτά. Διότι ἔχει ἐξακριβωθῆ ἑπακριβῶς ὅτι συνέπεσε νὰ συλληφθοῦν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀπὸ ἐμὲ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Εὐσέβιον. Αὐτὰ ὅμως, τὰ ὅποια ἀνέφερα τώρα μόλις ὄχι ἀπὸ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ πρὸς ἐντροπὴν ἐκείνων, θὰ τὰ ἀντιπαρέλθω. Ἐκεῖνο μόνον φοβοῦμαι, ἐκεῖνο μὲ ἐμβάλλει εἰς σκέψεις, ὅτι δηλαδὴ βλέπω νὰ καλῆσθε νὰ μετάσχετε εἰς τὸ ἔγκλημα. Διότι διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ διαστροφῆς τοῦ Εὐσεβίου ἔχετε ἀποκτήσει συνείδησιν ἀπομακρυσμένην ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Ὑπάρχει ὅμως ταχεῖα θεραπεία, ἂν ἀποκτήσετε τώρα ἐπίσκοπον πιστὸν καὶ ἀκέραιον καὶ στρέψετε τὸ βλέμμα σας πρὸς τὸν Θεόν. Αὐτὸ βεβαίως πρὸς τὸ παρὸν ἐξαρτᾶται ἀπὸ σαῶ· ἄλλωστε καὶ παλαιότερον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κρίσιν σας, ἂν δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν πόλιν σας ὁ Εὐσέβιος μὲ ὄλον τὸ πλῆθος τῶν ὀπαδῶν του διὰ νὰ ταραξῆ ἀναισχύντως τὴν ὀρθὴν τάξιν.

Θεωρῶ δὲ ἀπαραίτητον νὰ εἶπω ὀλίγα πρὸς τὴν ἀγάπην σας καὶ διὰ τὸν ἴδιον τὸν Εὐσέβιον. Ἐνθυμεῖται ἡ ἀνεξικακία σας ὅτι ἔγινε σύνοδος εἰς τὴν πόλιν τῆς Νικαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀκολουθῶν τὴν ἐπιταγὴν τῆς συνειδήσεώς μου παρευρέθην καὶ ἐγὼ αὐτοπροσώπως. Ἐκεῖ μόνον σκοπὸν εἶχα νὰ φροντίσω διὰ τὴν ὁμόνοιαν τῶν πάντων καὶ κυρίως νὰ ἐλέγξω καὶ νὰ ἀποβάλω τὸ ὄλον ζήτημα, τὸ ὅποιον ἤρχισε μὲν διὰ τοῦ παραλογισμοῦ τοῦ Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως, κατέστη ὅμως ταχέως ἰσχυρὸν διὰ τῆς ἀτόπου καὶ ὀλεθρίου σπουδῆς τοῦ Εὐσεβίου. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ ἀξιότιμοι ἀδελφοί, μὲ ὄσπην ταχύτητα δύνασθε νὰ φαντασθῆτε, διότι βεβαίως ἡ συνειδησίς του ἐμαρτύρει περὶ τῆς ἠττας του, καὶ μὲ ὄσπην ἐντροπὴν φαντάζεσθε ἕνεκα τῆς ψευδολογίας του, ἢ ὁποία εἶχεν ἐλεγχθῆ παντοιοτρόπως, ἔσπευδε νὰ δώσῃ συστάσεις δι' αὐτόν· ἔστειλε διαφόρους ἀνθρώπους πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ μεσολαβήσουν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παρεκάλει νὰ μὲ εὕρῃ σύμμαχον, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὰ ἀξιώματα τὰ ὅποια εἶχε μετὰ

ἐκβάλλοιτο; Μάρτυς ἐστὶ μοι τούτου ὁ Θεὸς αὐτός, ὃς ἐμοὶ τε καὶ ὑμῶν φιλαγάθως ἐπιμένει, ἐπεὶ καὶ ἐμὲ ἐκεῖνος περιέτρεψε καὶ ἀπρεπῶς ὑφῆρασεν, ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε. Πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε, καθὼς αὐτός ἐπόθει πᾶν ὀτιοῦν κακὸν
5 ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος.

Ἄλλὰ πρῶτον — ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τούτου σκαιότητος παρῶ—, τί μάλιστα μετὰ Θεογνίου, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνόν, διεπράξατο, ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας ἐνταῦθα κεκελεύκειν ἀποσταλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς διχονοίας ἡγείρετο πυρσός. Ἄλλ' οὗτοι οἱ καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἢ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκεῖνους ὑπεδέξαντο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἡσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινωνήσαν αὐτοῖς τῆς τῶν τρόπων κακοηθείας. Διὸ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τούτους ἔκριναι προᾶξαι ἀρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὡς πορρωτάτω ἐξορισθῆναι. Νῦν ὑμέτερον ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκείνη τῇ πίστει βλέπειν, ἢ πάντοτε καὶ γεγενῆσθαι συνέστηκε καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι οὕτως, ἵνα ἐπισκόπους ἀγνοοῦς τε καὶ ὀρθοδόξους
10 καὶ φιλανθρωποὺς ἔχοντες χαίρωμεν. Εἴ τις δὲ ἢ πρὸς μνήμην τῶν λυμεῶνων ἐκείνων ἢ πρὸς ἔπαινον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει, παραχοῆμα τῆς ἰδίας τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεοράποντος τοῦ Θεοῦ τοῦτ' ἐστὶν ἐμοῦ ἐνεργείας ἀνασταλήσεται.
15

42. Νικητῆς Κωνσταντίνου Σεβαστοῦ Θεοδότῳ

25 Ὅση τῆς θείας δργῆς ἢ ἰσχὺς πέφυκε, καὶ ἐξ ὧν Εὐσέβιος τε καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν εὐχερῆς καὶ σὲ μαθεῖν, οἱ εἰς

1. Πράγματι οἱ δύο αἰρετικοὶ καθηρέθησαν καὶ ἐξετοπίσθησαν «καὶ τὴν μὲν Νικομήδειαν Ἀμφίων ἐπιστεύθη, τὴν δὲ Νίκαιαν Χρῆστος» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 19).

2. Ὁ Θεόδοτος ἐπίσκοπος Λαοδικείας ἦτο κρυπτοαρειανός, ὡς φαίνεται τόσον ἐκ τῆς παρουσίας Ἐπιστολῆς ὅσον καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Θεοδωρήτου ὅτι μετέσχε τῆς συνόδου ἢ ὅποια καθῆρεσε τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 21).

τὴν φανεράν ἐνοχὴν τοῦ εἰς τόσον μέγα παράπτωμα; Μάρτυς μου ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὁ Θεὸς, ὁ ὁποῖος εἶθε νὰ φανῆ καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς σὰς φιλευσπλάχνως, διότι καὶ ἐμὲ ἐκεῖνος παρέσυρε καὶ μὲ ἐξεγέλασε κατὰ τρόπον ἀπρεπῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἀντιληφθῆτε καὶ σεῖς. Ὅλα, λοιπόν, ἔγιναν τότε ὅπως ἤθελεν αὐτός, ὁ ὁποῖος ἀπέκρυπτεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ παντὸς εἶδους κακόν.

Ἀκούσατε δέ, παρακαλῶ —διὰ νὰ ἀφήσω τὰ ὑπόλοιπα ἔργα τῆς κακότητός του—, τί ἔπραξεν ἐσχάτως μαζί μὲ τὸν Θεόγνιον, ὁ ὁποῖος μετέχει εἰς τὴν παραφροσύνην του. Εἶχα διατάξει νὰ σταλοῦν ἐκεῖ ὠρισμένοι Ἀλεξανδρεῖς ἀποστατήσαντες ἀπὸ τὴν πίστιν μας, ἐπειδὴ ἡ διαγωγή των εἶχεν ἀνάψει τὴν φλόγα τῆς διχονοίας. Αὐτοὶ ὁμως οἱ ἔντιμοι καὶ καλοὶ ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποῖους μόνον ἡ ἐπιείκεια τῆς συνόδου εἶχεν ἀνεχθῆ εἰς τὴν τάξιν τῶν μετανοούντων, ὄχι μόνον ἐδέχθησαν ἐκεῖνους καὶ τοὺς παρέσχον ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ ἔγιναν κοινωνοὶ εἰς τὴν κακοήθη διαγωγὴν των. Διὰ τοῦτο ἔκρινα ὀρθὸν νὰ ἐνεργήσω ὡς ἐξῆς ἐναντι τῶν ἀχαρίστων ἐκείνων· διέταξα δηλαδὴ νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς ἐξορίσουν ὅσον τὸ δυνατόν μακρύτερον. Τώρα εἶναι ἰδικόν σας καθῆκον νὰ προσβλέπετε εἰς τὸν Θεὸν δι' ἐκείνης τῆς πίστεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν παραμείνατε καὶ ἀρμόζει νὰ μένετε, καὶ νὰ πράξετε ὅ,τι χρειάζεται, διὰ νὰ ἔχωμεν ἐπισκόπους ἁγνοῦς, ὀρθοδόξους καὶ φιλανθρώπους καὶ ἔτσι νὰ χαίρωμεν¹. Ἄν δέ κανεὶς **τολμήσῃ** ἢ νὰ ἀναφερθῆ εἰς ἐκεῖνους τοὺς καταστροφεῖς ἢ νὰ τοὺς ἐξυμνήσῃ κατὰ τρόπον ἀπερίσκεπτον, εὐθέως θὰ ἀνακοπῆ ἢ τολμη τοῦ διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ ὑπηρέτου τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἐμοῦ.

Κωνσταντῖνος, Νικητής, Σεβαστὸς πρὸς τὸν Θεόδοτον²

42. Πόσῃν δύναμιν ἔχει ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, δύνασαι καὶ σὺ νὰ τὸ μαθῆς εὐκόλως καὶ ἀπὸ ὅσα ἔπαθαν ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Θεόγνιος· αὐτοὶ μεθύοντες τὸν νοῦν ὡς πρὸς τὴν ἀγιωτάτην θρη-

ἀγιοτάτην παροικοῦντες θρησκείαν τὸ τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ ὄνομα τῷ συστήματι τοῦ οἰκείου ληστηρίου καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίαναν. Ὅτε γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν τὴν προτέραν ἐπανορθώ-

5 σασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς ἀποπήμασιν ἐμμένοντες ἐάλωσαν. Διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία πρόνοια αὐτοῦς τοῦ ἑαυτῆς ἀπόσατο λαοῦ, ἐπειδὴ μηδὲ ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλίγων ἀπονοία φθειρομένας καθορᾶν, καὶ νῦν μὲν ἀξίαν παρ' αὐτῶν ἤτησε δίκην, μείζονα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶ-

10 νος λήφεται.

Ὅπερ τῇ σῆ ἀγχινοία δηλωθῆναι δεῖν ἠγησάμην, ἵν' εἴ τις κακὴ παραίνεσις τῶν τοιούτων—ὡς ἔγωγε οὐκ οἶμαι—, τῇ σῷ ἐνεκαθέσθη προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμενος καθαρὰν ὡς προσῆκε τὴν διάνοιαν εἰλικρινῆ τε καθοσίωσιν

15 καὶ ἄχραντον πίστιν τῷ Σωτῆρι Θεῷ παρασχέσθαι προθυμηθῆς. Καὶ γὰρ τοῦτο προσῆκόν ἐστιν ὑπὸ τούτου πράττεσθαι, δς δ' ἂν ἀκεραίων τῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπάθλων ἀξιοῦσθαι βουλευῆται.

Καὶ ἄλλη χειρὶ ὁ Θεὸς σε διαφυλάξει, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

σκείαν, ἐμόλυναν τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ διὰ τῶν κακοδοξιῶν τοῦ ληστρικοῦ πλήθους των καὶ μετὰ τὴν συγγνώμην τῆς ὁποίας ἔτυχαν. Διότι τότε, ὅταν μετὰ τὴν ἁποφασίαν τῆς συνόδου ἔπρεπε νὰ ἐπανορθώσουν τὴν προηγουμένην πλάνην των, αὐτοὶ συνελήφθησαν νὰ ἐμμένουν εἰς τὰ ἴδια ἀτοπήματα. Δι' αὐτό, λοιπὸν, ἡ θεία πρόνοια τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς, διότι δὲ ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἀκάκους ψυχὰς νὰ χάνωνται ἀπὸ τὸν παραλογισμὸν ὀλίγων ἀνθρώπων. Ἔτσι, τοὺς ἐπέβαλε μὲν κατὰ τὸ παρὸν ἀξίαν τιμωρίαν, θὰ τοὺς τιμωρήσῃ δὲ καὶ διὰ βαρυτέρας ποινῆς ἐν συνεχείᾳ αἰωνίως.

Ἐθεώρησα ὀρθὸν νὰ τὰ καταστήσω γνωστὰ εἰς τὴν σύνεσίν σου, ὥστε ἂν καμμία κακὴ συμβουλή αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἔχει εἰσέλθει εἰς τὴν προαίρεσίν σου—προσωπικῶς βεβαίως δὲν τὸ νομίζω—, νὰ τὴν ἐκδιώξῃς ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου καὶ νὰ δείξῃς προθυμίαν νὰ παράσχῃς, ὅπως ἀρμόζει, καθαρὸν τὸν νοῦν, εὐκρινῆ τὴν ἀγιωσύνην καὶ ἀμόλυντον τὴν πίστιν σου εἰς τὸν Σωτῆρα Θεόν. Ἄλλωστε αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ πρακτικὸν καθῆκον οἰουδήποτε θέλει νὰ ἀξιωθῇ ἀκεραίων τῶν ἐπάθλων τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Δι' ἄλλης χειρός· ὁ Θεὸς νὰ σὲ διαφυλάξῃ, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

1. Τοῖς κατὰ τόπον συλλειτουργοῖς, κυρίοις ἀγαπητοῖς,
5 Ἰθανάσιος ἐκ Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐμὲν πεπόνθαμεν δεινὰ καὶ ἀφόρητὰ ἔστι, καὶ οὐχ ἔστιν
ἐπαξίως αὐτῶν μνημονεῦσαι· ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῶν
συμβεβηκότων γνωσθῆναι δυναθῆ, καλὸν ἡγησάμεν ἱστορίας
ἀπὸ τῶν Γραφῶν μνημονεῦσαι. Ἄνῆρ ποτε Λευίτης ἀδικη-
10 θεὶς εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους ἑωρακῶς
(Ἐβραία γὰρ ἦν ἡ γυνή καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε)
καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς αὐτὸν παρανομήμα-
σιν, ὡς ἡ θεία τῶν Κριτῶν διαγορεύει Γραφή, διελὼν τὴν γυ-
ναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ εἰς
15 αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα
πιστευθῆ, καὶ ἵνα, εἰ μὲν συμπαθῶσιν, ἐκδικήσωσιν, εἰ δὲ
παρίδωσιν, ὡς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυρθῶσι. Καὶ οἱ
μὲν ἀποσταλέντες τὸ γεγονός ἀπήγγελλον, οἱ δὲ ἀκούοντες
καὶ ὄρωντες ἔλεγον μηδέποτε τὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς
20 ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Πᾶσα γοῦν
φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ κεκίνητο καὶ πάντες ὡς αὐτοὶ παθόντες κατὰ
τῶν πλημμελησάντων συνῆλθον καὶ τέλος κατεπολεμήθησαν
οἱ τὰ παράνομα δράσαντες καὶ ἀνάθεμα παρὰ πάντων γεγό-

1. Ἡ ἐν συνεχείᾳ διήγησις εὔρηται εἰς τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν 19.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

1. Τούς κατά τόπον συλλειτουργούς, αγαπητούς κυρίου, χαιρετίζει ὁ Ἄθανάσιος ἐν Κυρίῳ.

Εἶναι ἀφόρητα ὅσα δεινά ἐπάθαμεν καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφερθοῦν ὅπως ἀξίζει· διὰ νὰ καταστῆ δὲ γνωστὸν, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, τὸ δεινὸν τῶν συμβάντων, ἐθεώρησα καλὸν νὰ μνημονεύσω μίαν ἱστορίαν ἀπὸ τὴν Γραφήν¹. Κάποτε ἓνας Λευίτης ὑπέστη προσβολὴν εἰς τὴν τιμὴν τῆς γυναικὸς του καὶ εἶδε τὴν ὑπερβολὴν τῆς βδελυγμίας (διότι ἡ γυνὴ ἦτο Ἑβραία καὶ μάλιστα κατήγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα) καὶ ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ ὅσας παρανομίας ἀπετολήθησαν ἐναντίον του, ὅπως διηγεῖται ἡ ἁγία Γραφή εἰς τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν. Ἐτεμάχισε, λοιπὸν, τὴν γυναῖκα καὶ ἀπέστειλε τὰ τεμάχια εἰς ὅλας τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, ὥστε τὸ ἀδίκημα νὰ μὴ περιορισθῆ μόνον εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ νὰ καταστῆ κοινὸν δι' ὅλους καί, ἂν μὲν συμπάσχουν, νὰ ἐκδικηθοῦν, ἂν δὲ τὸ παραθεωρήσουν, νὰ ἐντροπιασθοῦν ὡς ἂν οἱ ἴδιοι ἠδίκησαν. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀνήγγειλαν, λοιπὸν, τὸ γεγονός, ὅσοι δὲ ἤκουαν αὐτὸ καὶ ἔβλεπαν τὰ τεμάχια ἔλεγον ὅτι ποτὲ μέχρι τότε δὲν συνέβησαν παρόμοια πράγματα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπανόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἐκινήτοποιήθησαν, λοιπὸν, ὅλαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅλοι, ὡς νὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ παθόντες, συνεκεντρώθησαν κατὰ τῶν δραστῶν τοῦ ἐγκλήματος· τελικῶς κατενικήθησαν εἰς τὸν πόλεμον οἱ δράσται τῆς παρανομίας καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ ὅλους.

ρασιν. Οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγένειαν οἱ συνελθόντες ἐσκόπουν, ἀλλ' εἰς τὸ πλημμεληθὲν ἀπέβλεπον. Οἴδατε δὲ τὴν ἱστορίαν, ἀδελφοί, καὶ τὰ ἐκ τῆς Γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης σημαινόμενα· ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῆς οὐ βούλομαι
 5 πρὸς εἰδότας γράφων καὶ ἐπειγόμενος τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημαῖναι τῇ ἡμετέρᾳ εὐλαβείᾳ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνήσθην, ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν γινομένοις συμβαλόντες καὶ γνόντες, ὡς ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠμότητα, πλεῖον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε παρανομη-
 10 σάντων. Καὶ γὰρ καὶ τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβηκε, καὶ μικρὰ ἢ τοῦ Λευίτου συμφορὰ πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τολμηθέντα. Καὶ μᾶλλον ταῦτα οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, οὔτε τοιούτων τις πεπεύραται κακῶν. Τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία ἦν ἡ ἀδικηθεῖσα καὶ εἰς Λευί-
 15 τῆς, ὃ τὴν βίαν παθῶν, νῦν δὲ ὅλη ἡ Ἐκκλησία ἠδικήθη καὶ ἱερατεῖον ὑβρίσθη, καὶ τὸ γε μείζον, εὐσέβεια ὑπὸ ἄσεβειας διώκεται. Καὶ τότε μὲν μιᾶς γυναικὸς ἐκάστη φυλὴ μέρος ὄρωσα κατεπλήττετο, ἄρτι δὲ ὅλης Ἐκκλησίας ὄρατε μέλη διηρημένα καὶ τοὺς μὲν πρὸς ὑμᾶς, τοὺς δὲ πρὸς ἄλλους ἀπο-
 20 σταλέντας τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πεπόνθασιν ἀπαγγέλλοντας. Κινήθητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς, παρακαλῶ, μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων καὶ ἕκαστος ὡς αὐτὸς παθῶν βοηθησάτω, ἵνα μὴ δι' ὀλίγου οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας πίστις παραφθαρή. Κινδυνεύει γὰρ
 25 ἀμφοτέρω, εἴαν μὴ ταχέως ὁ Θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώσῃται καὶ ἐκδικίας ἡ Ἐκκλησία τύχη. Οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς Ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. Οὐδὲ νῦν ἡ πί-

Διότι οἱ συναχθέντες Ἰσραηλίται δὲν ἔλαβαν ὑπ' ὄψιν τὴν συγγένειαν, ἀλλ' εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ διαπραχθὲν ἀδίκημα. Γνωρίζετε ὅμως καλῶς, ἀδελφοί, τὴν ἱστορίαν καὶ ὅσα λεπτομερῶς διηγεῖται περὶ αὐτῆς ἡ Γραφή· δὲν θέλω, λοιπόν, νὰ ἀναφερθῶ εἰς περισσοτέρας λεπτομερείας, διότι καὶ γράφω πρὸς γνώστας καὶ ἐπείγομαι ν' ἀναφέρω εἰς τὴν εὐλάβειάν σας τὰ τωρινὰ, τὰ ὁποῖα εἶναι περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐνεθυμήθην αὐτὴν τὴν ἱστορίαν, διὰ νὰ παραβάλετε τὰ τότε πρὸς ὅσα γίνονται τῶρα καὶ νὰ κατανοήσετε ὅτι αὐτὰ ἐξεπέρασαν ἐκεῖνα εἰς ὠμότητα καὶ νὰ ἀγανακτήσετε σεῖς περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἠγανάκτησαν οἱ Ἰσραηλίται τότε κατὰ τῶν παρανόμων. Ἔχουν ὑπερβῆ τὰ τωρινὰ δεινὰ καὶ τὴν πικρίαν τῶν ἐναντίον μας διωγμῶν, εἶναι δὲ μικρὰ ἡ συμφορὰ τοῦ Λευίτου ἐν σχέσει πρὸς ὅσα ἀποτολμῶνται τῶρα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδέποτε δὲ ἠκούσθησαν εἰς τὴν οἰκουμένην τοιαῦτα δεινὰ, οὔτε ὑπέστη ποτὲ κανεὶς παρομοίας συμφορὰς. Διότι τότε μὲν ἠτιμᾶσθη μία γυνὴ καὶ ἓνας Λευίτης ὑπέμεινε τὴν βίαν, ἐνῶ τῶρα ἠδικήθη ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία καὶ ἐξυβρίσθη τὸ ἱερατεῖον καὶ, τὸ μεγαλύτερον δεινόν, διώκεται καὶ ἡ εὐσέβεια ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν. Καὶ τότε μὲν ἐκάστη φυλὴ ἐξεπλήττετο βλέπουσα τὸ μέλος μιᾶς γυναικός, τῶρα ὅμως βλέπετε διεσκορπισμένα μέλη ὅλης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπεσταλμένους, ἄλλους πρὸς σᾶς καὶ ἄλλους πρὸς ἄλλους, νὰ περιγράφουν τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστησαν. Κινηθῆτε, λοιπόν, καὶ σεῖς, σᾶς παρακαλῶ, ὡς νὰ ὑπέστητε τὴν ἀδικίαν καὶ σεῖς καὶ ὄχι μόνον ἡμεῖς· ἕκαστος ἅς βοηθήσῃ ὡς νὰ ἔχη πάθει αὐτὸς ὁ ἴδιος, διὰ νὰ μὴ κατοστραφῶν μετ' ὀλίγον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες καὶ ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας. Διότι κινδυνεύουν καὶ τὰ δύο, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἐπανορθώσῃ ταχέως τὰς ἰδικὰς μας παραλείψεις καὶ δὲν ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλωστε οἱ κανόνες καὶ τὸ τυπικὸν δὲν ἐδόθησαν τῶρα εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ παρεδόθησαν ἀπὸ τοὺς πατέρας μας καλῶς καὶ βεβαίως. Οὔτε ἤρχι-

στις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς
 διαβέβηκεν. Ἰν' οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν τηρηθέντα
 ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις παραπόληται καὶ τὰ
 πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῆ παρ' ἡμῶν, κινήθητε, ἀδελφοί, ὡς
 5 «Οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ» τυγχάνοντες καὶ ταῦτα ὑφ'
 ἑτέρων ἀρπαζόμενα θεωροῦντες. Τὰ μὲν οὖν πλείονα παρὰ τῶν
 γραμματηφόρων ἀκούσεσθε, συντόμως δὲ καὶ γὰρ σημᾶναι ἤ-
 πείχθη, ἵνα τῷ ὄντι γνῶτε διτι οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς ὁ Σωτὴρ ἐνετεί-
 10 λατο τοῖς μαθηταῖς λέγων· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα
 τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

2. Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας παρανο-
 μηθέντα οὕτω γέγονε. Συναγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήρῃ
 15 τῶν τε λαῶν εὐφραιομένων ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ προκοπόν-
 των τῇ κατὰ Θεὸν πολιτείᾳ τῶν τε συλλειτουργῶν τῶν κατ'
 Αἴγυπτον καὶ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἔχόν-
 των πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς
 Αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημοσίᾳ διατάγματος ἔχοντα
 20 τύπον, ὡς Γρηγορίου τινὸς ἐκ Καππαδοκίας εἰσερχομένου
 διαδόχου μου ἀπὸ τοῦ κομιτάτου. Καὶ ἡ μὲν τοιαύτη ἀκοή
 τοὺς πάντας ἐτάραξε· καινὸν γὰρ ἦν καὶ ἄρτι πρῶτως ἀκουσθὲν
 τὸ τοιοῦτον· οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρ-
 χοντο, διτι μάλιστα συνεώρων μῆτε ἑαυτοὺς, μῆτε ἐπίσκοπον,
 25 μῆτε πρεσβύτερον, μῆτε ὅλους τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτε.
 Μόνους δὲ Ἀρειανούς ἐώρων σὺν αὐτῷ καὶ Ἀρειανὸν αὐτὸν
 ἐπεγίγνωσκον ὑπὸ τῶν περὶ Εὐδόβιον τοῖς Ἀρειανοῖς ἀπο-

1. Α' Κορ. 4, 1.

2. Βλ. Πραξ. 1, 2.

3. Ματθ. 28, 19.

4. Γρηγόριος ὁ Καππαδόκης, ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀπο-
 σταλεὶς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Πιστοῦ, ὑπὸ τῆς ἀρειανῆς συνόδου τῆς

σε τώρα ἢ πίστις, ἀλλ' ἔχει φθάσει ἀπὸ τὸν Κύριον διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς ἡμᾶς. Διὰ νὰ μὴ ἀπολεσθοῦν, λοιπόν, εἰς τὰς ἡμέρας μας ὅσα ἐτηρήθησαν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον καὶ διὰ νὰ μὴ ζητηθοῦν ἀπὸ μᾶς ὅσα μᾶς ἐνεπιστεύθησαν, κινηθῆτε, ἀδελφοί, διότι εἴσασθε «Διαχειρισταὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ»¹ καὶ βλέπετε νὰ τὰ ἀρπάζουν ἄλλοι. Τὰ περισσότερα, βεβαίως, θὰ τὰ ἀκούσετε ἀπὸ τοὺς κομιστὰς τῆς ἐπιστολῆς, ἐπεθύμησα δὲ καὶ ἐγὼ διακαῶς νὰ σᾶς τὰ καταστήσω γνωστὰ ταχέως, διὰ νὰ γνωρίσετε ὅτι πράγματι οὐδέποτε συνέβησαν παρόμοια πράγματα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὅταν ἀνῆρχετο εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Σωτὴρ² ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς: «Πηγαίνετε νὰ κάνετε μαθητὰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ βαπτίζετε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»³.

2. Αἱ παρανομίαι κατ' ἐμοῦ καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διεπράχθησαν, λοιπόν, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Αἱ συγκεντρώσεις μας ἐγίνοντο συνήθως εἰρηνικῶς καὶ οἱ λαοὶ ἐχαίροντο διὰ τὰς συνάξεις καὶ προώδευον εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ζωὴν, οἱ δὲ συλλειτουργοὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, Θηβαΐδα καὶ Λιβύην εἶχον ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ μεταξύ των καὶ πρὸς ἡμᾶς, ὅταν αἰφνιδίως ὁ ἑπαρχὸς τῆς Αἰγύπτου ἐδημοσίευσεν ἔγγραφα ἔχοντα τὸν τύπον διατάγματος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπεστέλλετο ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν ὡς διάδοχός μου κάποιος Γρηγόριος ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν⁴. Μὲ τὸ ἀκουσμα τοῦ νέου ἑταράχθησαν ὅλοι· διότι ἦτο νέον καὶ τὸ πρῶτον τότε ἠκούσθη ἡ εἰδησις· ὁ κόσμος ὁμως συνέρρεεν ἀκόμη περισσότερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας, κυρίως διότι ἐγνώριζαν ὅτι οὐδέποτε κατέκρινα ἑμαυτόν, οὔτε ἐπίσκοπος, οὔτε πρεσβύτερος, οὔτε οἰοσδήποτε ἄλλος. Ἐβλεπον δὲ ὅτι τὸν περιεστοίχιζαν Ἀρειανοὶ καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο Ἀρειανός, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ἡ φατρία τοῦ

¹ Ἀντιοχείας τοῦ 339 μετὰ τὴν ἐκθρόνησιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἀπέθανεν τὸ 345.

σταλέντα. Οἴδατε δέ, ἀδελφοί, ἀεὶ τοὺς περὶ Εὐδόβιον προ-
 στάτας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως τῶν Ἀρειομα-
 νιτῶν γενομένους καὶ δι' αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπιβουλεύσαντας καὶ
 τῆς εἰς τὰς Γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν γενομένους. Διὰ
 5 ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ ἠγανάκτουں καὶ κατεβῶων
 μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν,
 ὅτι μηδεμιᾶς μέμφεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένης,
 ἀλλὰ τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν μόνων αὐτὰ καθ' ἡμῶν παι-
 ξάντων καινοτομία τις καὶ παρανομία τοιαύτη κατὰ τῆς Ἐκ-
 10 κλησίας γεγένηται. Εἰ γὰρ καὶ ὄλως ἦν τις καθ' ἡμῶν μέμφις
 κρατήσασα, ἔδει μὴ Ἀρειανῶν μηδὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούν-
 των, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καὶ κατὰ τὸ τοῦ
 Παύλου ῥῆμα «Συναχθέντων» τῶν λαῶν «καὶ τοῦ Πνεύματος»
 τῶν καθιστανόντων «σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Χρι-
 15 στοῦ» πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναί τε καὶπραχθῆναι παρόν-
 των τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν καὶ μὴ ἔξωθεν ὑπὸ
 Ἀρειανῶν ὥσπερ ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου πα-
 ρὰ τοῦ μὴ αἰτήσαντας μηδὲ βουλομένους μηδὲ ὄλως γινώσκον-
 τας τὸ γεγονός μετὰ προστασίας καὶ βίας τῶν ἔξωθεν δικα-
 20 στῶν ἐπιρροῖσθαι ἑαυτόν. Τοῦτο δὲ τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς κα-
 νόνας παραλύει, τὰ δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονο-
 εῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμόν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ προ-
 στασίας αἱ καταστάσεις γίνονται.

3. Ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ Γρηγορίου ὑπὸ Ἀ-
 25 ρειανῶν γέγονε καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν. Ἡ δὲ εἰσοδος
 αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο
 καὶ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τῶν γραφο-

1. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὰ Τρέβρα τῆς Γαλατίας (σημερινὴ Τριέρ τῆς Δ. Γερμανίας) τὸ 335 μετὰ τὴν καταδίκην του ὑπὸ τῆς ἐν Τύρῳ ἀρειανοφίλου συνόδου, ἐπανῆλθε δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τὸ 337.

2. Βλ. Α' Κορ. 5, 4.

Εὐσεβίου εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Γνωρίζετε δέ, ἀδελφοί, ὅτι πάντοτε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ἦσαν προστάται καὶ κοινωνοὶ τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν. Δι' αὐτῶν δὲ ἐγιναν πάντοτε αἱ ἐναντίον μου μηχανορραφίαι καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ αἴτιοι τῆς ἐξορίας μου εἰς τὴν Γαλλίαν¹, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν εὐλόγως ἠγανάκτει ὁ λαὸς καὶ κατέκρινε τὸν ἑπαρχον, ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τῶν ἄλλων δικαστῶν καὶ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως, ὅτι οὐδεμία κατηγορία ἐγινε ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας, ἀλλὰ μόνον οἱ αἰρετικοὶ Ἀρειανοὶ ἔκαναν αὐτὴν τὴν συμπαιγνίαν ἐναντίον μου· ἐπρόκειτο, λοιπόν, διὰ μεγάλην καινοτομίαν καὶ παρανομίαν, στρεφομένην κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε καὶ ἂν ὑπῆρχε βásiμος κατηγορία ἐναντίον μου, ἔπρεπε νὰ συναχθοῦν ὄχι οἱ Ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἔχοντες ἀρειανικὸν φρόνημα, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου «νὰ συναχθοῦν» οἱ πιστοὶ «καὶ τὸ Πνεῦμα»², οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν «μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ» τὰ πάντα κανονικῶς· ἐν συνεχείᾳ δὲ νὰ γίνῃ ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ διαδικασία παρουσίᾳ τῶν κατηγορουμένων λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, καὶ ὄχι οἱ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἀρειανοὶ νὰ κατηγοροῦν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, μεταχειριζόμενοι τὸν θεσμόν τοῦ ἐπισκόπου ὡς ἐμπόρευμα, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν κατήγοροι οὔτε ἀνθρωποὶ θέλοντες τὴν δίκην, οὔτε γνωῶσται, ἔστω, τῆς ὑποθέσεως, μὲ μόνην τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἄσκησιν βίας τῶν κοσμικῶν δικαστῶν. Αὐτὸ δὲ παραλύει μὲν τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, ἐξωθεῖ δὲ τοὺς ἰθνηκοὺς εἰς βλασφημίας καὶ εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι αἱ ἐγκαταστάσεις ἐπισκόπων δὲν γίνονται κατὰ θεῖον θεσμόν, ἀλλὰ κατ' ἐμπορίαν καὶ προστασίαν.

3. Ἔτσι ἐγινε, λοιπόν, ἡ περίφημος ἐγκατάστασις τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς καὶ τοιοῦτου εἶδους ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς. Πόσας δὲ παρανομίας προεκάλεσεν ἡ εἰσοδὸς του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ πόσων κακῶν ἐγινε πρόξενος, δύνασθε νὰ

μένων καὶ παρὰ τῶν ἐπιδημούντων ἐπερωτήσαι καὶ μαθεῖν.
 Τῶν γὰρ λαῶν δυσανασχετούντων καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκ-
 κλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἵνα μὴ ἡ
 τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῇ τῇ τῆς Ἐκκλησίας πίστει,
 5 Φιλάργιος ὁ καὶ πάλαι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ταύτης παρ-
 θένους ἀδικήσας καὶ νῦν ἑπαρχος Αἰγύπτου τυγχάνων, παρα-
 βάτης μὲν γενόμενος, πατριώτης δὲ ὢν τοῦ Γρηγορίου καὶ οὐ
 σεμνὸν ἔχων τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ προστάτας ἔχων τοὺς περὶ
 Εὐσέβιον καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
 10 πείθει τοὺς ἔθνικοὺς δήμους τοὺς τε Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτά-
 κτους ἐπαγγελίαις, ὡς καὶ ὕστερον ἐπεδίδου, καὶ παροξύνει
 καὶ ἀθρόως αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπαλῶν ἀφήσει κατὰ τῶν
 λαῶν εἰς τὰ ἐκκλησίας. Καὶ τί γέγονεν ἐκ τούτων οὐκέτι λοι-
 πὸν ἀπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημᾶναι δυνατόν, οὔτε χω-
 15 ρὶς δακρῶν καὶ θρήνων μνημονεύσειεν ἂν τις κἄν τῶν ὀλίγων.
 Ποῖα γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τετραγώδηται τοιαῦτα; Ἡ τί
 τοιοῦτον ἐν διωγμῷ καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; Ἡ μὲν ἐκκλη-
 σία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον πυροπολεῖται, εὐθέως δὲ οἰμω-
 γαὶ καὶ ὄλολυγαὶ καὶ θρήνος ἦν κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούν-
 20 των καὶ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις καὶ καταβοῶντων
 τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν βίαν μαρτυρομένων. Παρθένοι γὰρ ἄγαι
 καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο καὶ ἔπασχον ἃ μὴ θέμις, μὴ ἀνεχό-
 μενοι δὲ ἐκινδύνεον. Μονάζοντες κατεπατοῦντο καὶ ἀπέθνη-
 σκον, καὶ οἱ μὲν ἐδισκεύοντο, οἱ δὲ ξίφεσι καὶ ῥοπαλοῖς ἀνη-
 25 ροῦντο, ἄλλοι δὲ ἐτραυματίζοντο. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀγίας τραπέ-
 ζης ἡλίκη ἀσέβεια καὶ παρανομία γέγονεν. Ὅρνεα καὶ στρο-
 βίλους ἐθυσίαζον εὐφημοῦντες μὲν ἑαυτῶν τὰ εἶδωλα, δυσ-
 φημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τὸν Κύριον καὶ Σω-
 τῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.
 30 Τὰς θείας τῶν Γραφῶν βίβλους, ὡς εὑρισκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ

1. Ἡ μνημονευομένη ἑνταῦθα ἐκκλησία εἶναι ἡ τοῦ Διονυσίου,

τὸ μάθετε ἀπὸ τὰ γραφόμενα καὶ νὰ ἐρωτήσετε ὄσους παρευρίσκοντο εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ μάθετε. Πράγματι, οἱ πιστοὶ ἐδυσανασχέτησαν καὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τοὺς ναοὺς λόγῳ αὐτῆς τῆς μεγάλης καινοτομίας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἀναμιχθῆ ἡ ἀρειανικὴ ἀσέβεια μὲ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ὁ Φιλάργιος, ὁ ὁποῖος καὶ παλαιότερον εἶχεν ἀδικήσει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς παρθένας της καὶ τώρα συνέπεσε νὰ εἶναι ἔπαρχος Αἰγύπτου, ἀποστάτης, πατριώτης τοῦ Γρηγορίου καὶ μὴ ἔχων σεμνὸν χαρακτῆρα, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς προστάτας τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου καὶ δι' αὐτὸ εὐχαρίστως ἐνήργει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Φιλάργιος, λοιπόν, ἔπεισε τοὺς δήμους τῶν ἐθνικῶν, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους μὲ ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας καὶ ἐτήρησε μετὰ ταῦτα, τοὺς ἐξηγρίωσε καὶ τοὺς ἐξαπέλυσε κατὰ στίφη μὲ ξίφη καὶ ρόπαλα κατὰ τῶν πιστῶν εἰς τοὺς ναοὺς. Τὸ τί συνέβη ἐν συνεχείᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπλῶς νὰ εἴπω· διότι οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἱστορηθοῦν ἀξίως, οὔτε νὰ μνημονευθοῦν χωρὶς δάκρυα καὶ θρήνους ἔστω καὶ ὀλίγα. Ἀληθῶς, τί παρόμοιον ἔχει διεκτραγωδηθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους; Ἡ τί παραπλήσιον συνέβη ποτὲ εἰς διωγμὸν καὶ πόλεμον; Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον ἐπυρπολήθησαν¹, εὐθύς δὲ ἐγέμισεν ἡ πόλις ἀπὸ κραυγᾶς, ὄδυρμους καὶ θρήνον, οἱ πολῖται ἠγανάκτουν διὰ τὰ γινόμενα καὶ ἐκραύγαζον κατὰ τοῦ ἡγεμόνος, ἐπειδὴ παρίσταντο μάρτυρες τῆς βίας. Διότι ἅγιοι καὶ ἀμίαντοι παρθένοι ἐγυμνοῦντο καὶ ἔπασχον ἀνεπίτρεπτα πράγματα, ἂν δὲ προέβαλαν ἀντίστασιν ἐκινδύνευεν ἡ ζωὴ των. Μοναχοὶ κατεπατοῦντο καὶ ἀπέθνησκον· ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐλιθοβολοῦντο, ἄλλοι ἐφονεύοντο διὰ ξιφῶν καὶ ροπάλων, ἄλλοι δὲ ἐτραυματίζοντο. Ἐπάνω δὲ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐγίνε μεγάλη ἀσέβεια καὶ παρανομία. Οἱ ἐθνικοὶ ἐθυσίαζαν ὄρνεα καὶ ἐχόρευαν ἀνυμνοῦντες τὰ εἰδωλά των καὶ κακολογοῦντες μέσα εἰς τοὺς ναοὺς τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα μας Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ὅσα βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς εὑρισκαν εἰς τὰς ἐκκλη-

κατέκαιον. Εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, φεῦ τῆς τόλμης, οἱ κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπραΐττοντο καὶ ἐλάλουν γυμνοῦντες ἑαυτούς, ὡς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. Καὶ τινες ἀσεβεῖς ἄνδρες τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν μιμούμενοι παρθένων καὶ ἐγκρατῶν κρατοῦντες εἰλκον καὶ διασύροντες ἐβιάζοντο βλασφημεῖν καὶ ἄρνεῖσθαι τὸν Κύριον καὶ μὴ ἄρνούμενας κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν.

4. Καὶ πρὸς τούτοις ἡ θαυμαστὴ καὶ λαμπρὰ εἴσοδος Γρηγορίου τοῦ Ἀρειανοῦ ἠδομένη τοῖς τοιούτοις κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ μισθὸν τῆς τοιαύτης παρανόμου νίκης, παρέχουσα τοῖς ἐθνικοῖς καὶ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασασμένοις εἰς πρόεδαν δέδωκε τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀταξίας συγχωρηθείσης τὰ πολέμων 15 λαιπὸν χεῖρονα καὶ ληστῶν ὠμότερα ἐγένετο. Οἱ μὲν γὰρ τὰ ἀπαντῶντα διήρπαζον, οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας τινῶν παραθήκας διηροῦντο, τὸν οἶνον πολλὸν ὄντα ἢ ἔπινον ἢ ἐξεκένουν ἢ ἀπέφερον, τὸ ἀποκείμενον ἔλαιον ἤρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς καγκέλλους ὡς σκύβαλα ἕκαστος ἐβάσταζε, τὰς λυχνίας πα- 20 ραντὰ ἐν τῷ Τυχαίῳ ἀπετίθεντο, τοὺς κηρίωνας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον· καὶ ὄλωσ ἀρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ οὐκ ἠδοῦντο οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἔτι χεῖρονα καὶ ὠμότερα προσετίθουν. Πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ ἐξέστησαν, παρθένοι ἀπομαφορτι- 25 ζόμεναι ἀπήγοντο εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο, ἄλλοι δὲ ἐδημεύθησαν, ἐμαστίχθησαν, οἱ

1. Ὁ Γρηγόριος εἰσῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν 22αν Μαρτίου 339.

σίας, τὰ κατέκαιαν. Εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον—ὅποιον τόλμημα, ἀλλοίμονον!—οἱ φονεῖς τοῦ Κυρίου Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἄθεοι ἔθνικοι εἰσῆρχοντο ἄνευ προφυλάξεων καὶ ἔπρατταν καὶ ἔλεγον τόσον αἰσχρὰ πράγματα γυμνοί, ὥστε νὰ ἐντρέπεται κανεὶς καὶ νὰ τὰ εἴπη. Ὡρισμένοι ἀσεβεῖς ἄνδρες μάλιστα, μιμούμενοι τὴν πικρὰν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν, συνελάμβαναν παρθέτους καὶ ἐγκρατεῖς γυναῖκας, τὰς ἔσυρον διὰ τῆς βίας καὶ τὰς ἐξεβίαζαν νὰ βλασφημήσουν καὶ ν' ἀπαρνηθοῦν τὸν Κύριον, ἂν δὲ δὲν τὸν ἀπηνουῦντο τὰς κατέκοπταν καὶ τὰς κατεπάτουν.

4. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ περίφημος καὶ λαμπρὰ εἴσοδος τοῦ ἀρειανοῦ Γρηγορίου¹, χαίρουσα διὰ τὰ τόσα κακὰ, παρέδωσε τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς λαφυραγωγίαν ὡς ἔπαθλον καὶ ἀμοιβὴν διὰ τὴν παράνομον νίκην των εἰς τοὺς ἔθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι τόσα καὶ τοιοῦτου εἶδους κακὰ ἔπραξαν ἐναντίον μας. Ὅταν δὲ ἐπετράπη αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ παρανομία καὶ ἀταξία, ἔγιναν ὠμότητες χειρότεραι καὶ ἀπὸ πολέμους καὶ ληστείας. Διότι ἄλλοι μὲν διήρπαζαν ὅσα εὕρισκον ἐμπρός των, ἄλλοι ἐμοίραζαν τὰ φυλασσόμενα ἐνέχυρα ὠρισμένων ἀνθρώπων, τὸν οἶνον, ὁ ὁποῖος ἦτο πολὺς, ἢ τὸν ἔπιναν ἢ τὸν ἔχυναν ἢ τὸν ἔπαιρναν μαζί των, ἢρπαζαν ὅσον ἔλαιον ἦτο ἀποθηκευμένον, ἄλλοι ἐβάσταζαν τὰς θύρας καὶ τὰ κιγκλιδῶματα ὡς νὰ ἦσαν ἄχρηστα πράγματα, τὰς λυχνίας μετέφεραν ἀμέσως εἰς τὸν ναὸν τῆς τύχης, τοὺς δὲ κηροστάτας τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἦναψαν εἰς τὰ εἶδωλα· γενικῶς ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ θάνατος. Καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐντρέποντο μὲ αὐτὰ οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοί, ἀλλὰ προσθέτον καὶ ἄλλα χειρότερα καὶ ὠμότερα. Διότι πρεσβύτεροι καὶ λαϊκοὶ ἐξυλοκοπήθησαν, παρθένοι, ἀφοῦ ἀφηρεῖτο τὸ πέπλον των, προσήγοντο βιαίως εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ ἐπάρχου καὶ ἐρίπτοντο εἰς τὴν φυλακὴν, ἄλλων πιστῶν ἐδημεύθησαν τὰ ὑπάρχοντα, ἄλλοι ἐμαστιγώθησαν, ἐστερήθησαν ἄρτου οἱ λειτουργ-

ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύθησαν. Ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἀγίᾳ τεσσαρακοστῇ περὶ τὸ Πάσχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμαστὸς Γρηγόριος τὸν Καϊάφα τρόπον ἀναλαβὼν μετὰ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος κατὰ
 5 τῶν εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντων ἐνεπαροῖνει. Ἐν παρασκευῇ γοῶν εἰσερχόμενος εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν ἐθνικῶν δῆμων ὡς ἀποστρεφόμενος εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν βιαίαν εἴσοδον αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα ἐν μῆ ὥρᾳ τριάκοντα καὶ τέσσαρας παρθένους καὶ ὑπάνδρους
 10 καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας μαστίξαι δημοσίᾳ καὶ εἰς τὸ δεσμοτήριον ἐμβαλεῖν ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογοῦσαν καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν ταῖς χερσὶ μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ· καὶ τὸ μὲν βιβλίον ὑπὸ τῶν δημίων διηρπάσθη, αὐτὴ δὲ ἡ παρθένος εἰς τὴν φυλακὴν καθείροχθη.

15 5. Τούτων γενομένων οὐχ ἡσύχαζον οὐδὲ εἰς τὰ ἐξῆς, ἀλλ' ἐβουλεύοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ᾤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ποιῆσαι. Ἐσπούδαζον δὲ τὴν μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπεκτείνειν, ἵνα με θηρεύσαντες ἀνέλωσιν. Ὁ καὶ ἔπαθον
 20 ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐβοήθησεν, ἵνα μόλις ἐκφύγω καὶ ὑπαγορευσαί κἄν τὰ ὀλίγα δυνηθῶ. Ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔσχατα λυσσῶντας καὶ λογισάμενος, ἵνα μήτε ἡ ἐκκλησία βλαβῆ καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι καὶ θάνατοι πάλιν γένωνται καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἑμαντὸν τῶν
 25 λαῶν, μνησθεὶς τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· («Ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς τήνδε τὴν πόλιν, φύγετε εἰς τὴν ἑτέραν»). Ἦδειν γὰρ αὐτούς, ἀφ' ὧν ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲν τῶν δεινῶν καὶ κατὰ τῆς ἄλλης παραιτουμένους· ὅπου γε οὐδὲ

1. Τὸ Πάσχα ἐωρτάσθη τὴν 15ην Ἀπριλίου κατὰ τὸ ἔτος 339.

2. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος διέμενεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεωνᾶ, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειπε διὰ νὰ μὴ συλληφθῆ τὴν 18ην Μαρτίου.

3. Ματθ. 10, 30.

γοὶ καὶ αἱ παρθένοι. Αὐτὰ δὲ ἐγίνοντο κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν πλησίον τοῦ Πάσχα¹. ὅταν δηλαδὴ οἱ ἀδελφοὶ ἐνήστειαν, ὁ περίφημος Γρηγόριος ἀκολουθῶν τὴν διαγωγὴν τοῦ Καϊάφα ἐφέρετο ὡς μεθυσμένος μαζί με τὸν Πιλᾶτον, δηλ. τὸν ἑπαρχον, κατὰ τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Εἰσερχόμενος, λοιπόν, κατὰ Παρασκευὴν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μαζί με τὸν ἑπαρχον καὶ τοὺς ἡγέτας τῶν ἐθνικῶν, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι οἱ λαϊκοὶ ἀπεδοκίμαζαν τὴν βιαίαν εἰσοδὸν του, ἔβαλε τὸν σκληρότατον ἑπαρχον νὰ μαστιγῶσῃ δημοσίως καὶ νὰ ρίψῃ εἰς τὴν φυλακὴν ἐντὸς μιᾶς ὥρας τριάκοντα τέσσαρας παρθένας καὶ ἐγγάμους γυναῖκας καὶ εὐγενεῖς ἀνδρας· μεταξύ αὐτῶν ἦτο μία παρθένος ἀσχολουμένη μετὰ τὴν φιλολογίαν, ἣ ὁποία ἐκράτει ἀκόμη τὸ Ψαλτήριον εἰς τὰς χεῖράς της· τὴν ὑπέβαλεν εἰς δημοσίαν μαστιγῶσιν, τὸ βιβλίον της ἤρπυγῃ ὑπὸ τῶν δημίων, καὶ ἡ ἰδία ἡ παρθένος ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν.

5. Δὲν ἠσύχασαν μετὰ αὐτὰ τὰ γεγονότα οὔτε μετὰ τὰ ἐπόμενα, ἀλλ' ἐσκέπτοντο νὰ κάνουν τὰ ἴδια μετὰ τὰ προηγούμενα καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διέμενα ἐγὼ συνήθως κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας². Ἐσχεδίαζαν δὲ νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν τοῦ ὄχλου ταχέως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μετὰ συλλάβουν καὶ νὰ μετὰ φονεύσουν. Θὰ τὸ εἶχα πάθει, ἂν δὲν μετὰ ἐβοήθει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ· ἔτσι ἠδυνήθην μόλις καὶ μετὰ βίας νὰ διαφύγω καὶ νὰ σᾶς διαμηνύσω δι' ἐπιστολῆς, ἔστω αὐτὰ τὰ ὀλίγα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔβλεπα ὅτι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ μεγίστης λύσσης καὶ ἐπειδὴ ἐσκέφθην ὅτι ἔτσι δὲν θὰ βλαβῆ ἡ ἐκκλησία, οὔτε θὰ πάθουν αἱ εὐρισκόμεναι ἐντὸς αὐτῆς παρθένοι, οὔτε θὰ γίνουν καὶ πάλιν φόνοι καὶ δὲν θὰ ἐξευτελισθοῦν διὰ δευτέραν φοράν οἱ πιστοί, ἐδραπέτευσά ἐκ μέσου τοῦ πλήθους, ἀφοῦ ἐνεθυμήθην τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος· «Ἐὰν σᾶς καταδιώκουν εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, φύγετε εἰς τὴν ἄλλην³. Διότι ἐγνώριζα καλῶς ὅτι ἀπὸ ὅσα δεινὰ ἔπραξαν εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν, οὐδὲν θὰ παρέλειπον νὰ πράξουν καὶ εἰς αὐτὴν·

αὐτὴν τὴν Κυριακὴν τῆς ἀγίας ἑορτῆς ἠδέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους εἰς φυλακὴν καθείρξαν· ὅτε ὁ μὲν Κύριος τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν, ὁ δὲ Γρηγόριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὥσπερ ἀντιμα-
5 χόμενοι τῷ Σωτῆρι καὶ θαρροῦντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασία τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις πένθος πεποιήκασιν. Οἱ μὲν γὰρ "Ἕλληνες ἠφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ Γρηγόριος ἴσως ἐντολὰς πληρῶν τῶν περὶ Ἐδσέβιον πενθεῖν ἠνάγκαζε τότε τοὺς Χριστιανοὺς τῇ κα-
10 κώσει τῶν δεσμῶν. Διὰ ταύτης τοίνυν τῆς βίας ὁ ἡγεμὼν ἤρπασε τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀρπάσας Γρηγορίῳ καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις παρέδωκε. Καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἀσεβείαν γενόμενοι ἐγκανχῶνται τῇ ἀρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαὸς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας
15 βιάζονται ἢ κοινωεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκεν ὁ Γρηγόριος διὰ τοῦ ἡγεμόνος βασι-
20 νίζων καὶ μαστίζων, ἄλλους δὲ καὶ δεσμεύων καὶ εἰς τὸ δεσμω-
20 τήριον ἐμβάλλων, ἵνα μηδὲ ἀντιλέγωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβάνωσι. Καὶ ἵνα μὴ ἄχρη τούτων ἀρκεσθῆ, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵματος ἡμῶν ἐμφορηθῆ, πεποίηκε τὸν ὠμότατον καὶ συνεργὸν αὐτοῦ ἡγεμόνα ψήφισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ' ἐμοῦ γράψαι τῷ εὐσεβεστάτῳ
25 βασιλεῖ Κωνσταντίῳ ἐπίφθονα ῥήματα περιέχον, ἀφ' οὗ μὴ μόνον ἐστὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν· καὶ ὁ μὲν τὸ ψήφισμα γράφας ἐστὶ παραβάτης ἐκ Χριστιανῶν καὶ εἰδῶλα ἀναισχόντως προσκυνῶν, οἱ δὲ ὑπογράφαντές εἰσιν

1. Ἡ φιλαρειανικὴ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίου ἐξεδηλώθη ἀργότερον.

εἰς τὴν προηγουμένην οὔτε τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τῆς Κυριακῆς εἶχαν ἐντραπή, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειάν της ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐκκλησίας· ἔτσι ὅταν ὁ Κύριος ἠλευθέρωσε τοὺς πάντας ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ὁ Γρηγόριος καὶ ἡ συνοδία του, ὡσὰν νὰ εἶχον ἀντιδικίαν πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ ἀποθραυσνόμενοι ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐπάρχου, μετέβαλαν εἰς πένθιμον τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ. Πράγματι οἱ μὲν εἰδωλοάτραι ἔχαίροντο διότι ἐξηυτέλιζον τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ Γρηγόριος, ἐκτελῶν πιθανῶς ἐντολὰς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου, ἐξηνάγκαζε τότε τοὺς Χριστιανούς νὰ πενθοῦν ἕνεκα τῆς κακοτυχίας τῶν δεσμῶν. Δι' αὐτῆς τῆς βίας, λοιπόν, ἦρπασεν ὁ ἑπαρχος τὰς ἐκκλησίας καὶ μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τὰς παρέδωκεν εἰς τὸν Γρηγόριον καὶ τοὺς Ἀρειανούς. Ἔτσι ὅσοι μὲν ἀφωρίσθησαν ἀπὸ ἡμᾶς ἕνεκα τῆς ἀσεβείας των καυχῶνται τώρα διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑποχρεοῦνται διὰ τῆς βίας ἢ νὰ κοινωοῦν εἰς τὴν ἀσεβείαν τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν ἢ νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἤσκησεν ὁ Γρηγόριος πολλὴν βίαν καὶ ἐξανγκασμὸν ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πλοιοκτῆτας καὶ ὅλους γενικῶς τοὺς θαλασσινοὺς διὰ τῶν βασανισμῶν καὶ μαστιγώσεων τοῦ ἐπάρχου, ἄλλους δὲ τοὺς ἔδесе καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὥστε οὐδεὶς μὲν νὰ ἀντιλέγη εἰς τὰς παρανομίας του, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ λαμβάνουν παραγγελίας ἀπὸ αὐτόν. Δὲν ἠρκέσθη δὲ ἀπλῶς εἰς αὐτά, ἀλλ' ἐπιθυμῶν διακαῶς τὸν θάνατόν μου, ἔκανε τὸν σκληρότατον συνεργόν του τὸν ἑπαρχον νὰ ἀποστείλῃ ψήφισμα ἐκ μέρους δῆθεν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν εὐσεβέστατον¹ βασιλέα Κωνσταντίον στρεφόμενον ἐναντίον μου· εἰς τὸ ψήφισμα περιείχοντο ἐπικίνδυναι κατηγορίαι, ὥστε ὄχι μόνον νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξορισθῶ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναμένωνται μύριαι θανατικαὶ ποιναί. Ὁ συντάκτης τοῦ ψηφίσματος βεβαίως εἶναι ἀποστάτης Χριστιανός, ὁ ὁποῖος προσκυνεῖ χωρὶς ἐντροπὴν τὰ εἰδῶλα, ὑπέγραψαν

ἔθνικοι καὶ νεωκόροι τῶν εἰδώλων καὶ σὺν αὐτοῖς Ἄρειανοί. Καὶ ἵνα μὴ πολὺς ἐν τῷ γράφειν γίγνωμαι, διωγμὸς ἐστὶν ἐν-
 ταῦθα καὶ διωγμὸς οἷος οὐδέποτε γέγονε κατὰ τῆς Ἐκκλη-
 σίας. Ὅλωσ μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τοῦτου διωγμῷ κἂν φεύγων τις
 5 προσηύχето καὶ κρυπτόμενος ἐβαπτίζετο, ἄρτι δὲ ἡ πολλὴ
 ὁμότης καὶ τὴν βαβυλωνίαν ἀθεότητα ἐνίκησεν. Ὡς γὰρ οἱ
 τότε κατὰ τοῦ Δανιήλ, οὕτω καὶ ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος νῦν
 τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι
 καὶ τοὺς λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παρατηρεῖται, ὡς
 10 ἐκ τῆς τοιαύτης βίας πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν,
 πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὀδύρεσθαι
 πικροτέραν τῆς νόσου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους.
 Τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας διωκομένων οἱ λαοὶ
 καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἰρετικῶν Ἀρειανῶν
 15 αἰροῦνται μᾶλλον οὕτω νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν ἢ χεῖρα τῶν
 Ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν.

6. Ἀρειανὸς οὖν ἐστὶν ὁ Γρηγόριος καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς ἀπο-
 σταλεῖς· οὐ γὰρ τις αὐτὸν ἤττηται πλὴν μόνων αὐτῶν· καὶ διὰ
 τοῦτο ὡς μισθωτὸς καὶ ἀλλότριος δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς
 20 Καθολικῆς Ἐκκλησίας λαοῖς ὡς οὐκ οὖσιν ἰδίους διὰ τοῦ ἡγε-
 μόνος κατεργάζεται. Ἐπειδὴ γὰρ Πιστόν, ὅνπερ πρότερον οἱ
 περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τὸ γράφαι
 ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας
 ἀσέβειαν εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε,
 25 τούτου ἕνεκα Γρηγόριον νῦν οἱ περὶ τὸν αὐτὸν τοῖς Ἀρειανοῖς
 ἀπέστειλαν. Εἶτα, ἵνα μὴ καὶ δεῦτερον αἰσχύνῃν ὀφλήσωσι

1. Βλ. Δαν. 6, 11 κ. ἑξ.

2. Βλ. Ἰω. 10, 12.

3. Βλ. Ἰω. 10, 5.

4. Βλ. Ἰω. 10, 3.

δὲ τὸ ψήφισμα ἔθνηκοί, ἐπίτροποι εἰδωλολατρικῶν ναῶν καὶ μαζί με αὐτοὺς Ἄρειανοί. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἐπεκταθῆ πολὺ τὸ γράμμα μου, ἔδῳ ὑπάρχει διωγμὸς καὶ μάλιστα διωγμὸς, τοῦ ὁποῖου παρόμοιος οὐδέποτε ἔγινε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι βεβαίως εἰς τὸν προηγούμενον διωγμὸν ἡδύνατο κανεὶς νὰ προσεύχεται εἰς τὴν ἔξοριαν του καὶ νὰ βαπτισθῆ εἰς τὸ κρησφύγετόν του, τώρα ὁμως ἡ πολλὴ σκληρότης ἐξεπέρασε καὶ τὴν ἀθείαν τῶν Βαβυλωνίων ἀκόμη. Πράγματι, ὅπως τότε ἔκαναν οἱ Βαβυλώνιοι εἰς τὸν Δανιήλ¹, ἔτσι καὶ ὁ περίφημος Γρηγόριος τώρα διαβάλλει εἰς τὸν ἑπαρχον ὅσους προσεύχονται εἰς τὰς οἰκίας καὶ κάμνει μὲ πολλὴν ἀλαζονείαν παρατηρήσεις εἰς τοὺς λειτουργούς· ἀποτέλεσμα τῆς βίας αὐτῆς εἶναι πολλοὶ μὲν νὰ κινδυνεύουν νὰ ἀποθάνουν ἀβάπτιστοι, ἄλλοι δὲ νὰ ἀσθενοῦν χωρὶς νὰ τοὺς ἐπισκέπτεται κανεὶς καὶ νὰ θρηνοῦν, διότι θεωροῦν αὐτὴν τὴν συμφορὰν πικροτέραν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν. Διότι, ἀφ' ὅτου διώκονται οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ πιστοί, οἱ ὅποιοι καταδικάζουν τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν Ἄρειανῶν, προτιμοῦν νὰ ἀσθενοῦν καὶ νὰ διατρέχουν κινδύνους μᾶλλον παρά νὰ θέσουν Ἄρειανοὶ ἱερεῖς χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των.

6. Ἄρειανὸς εἶναι, λοιπόν, ὁ Γρηγόριος καὶ πρὸς τοὺς Ἄρειανούς ἀπεστάλη· οὐδεὶς ἄλλος ἄλλωστε τὸν εἶχε ζητήσῃ πλὴν αὐτῶν· καὶ δι' αὐτό, ὡς μισθωτὸς² καὶ ξένος³, πράττει διὰ τοῦ ἐπάρχου φοβερὰ καὶ πικρὰ πράγματα κατὰ τῶν πιστῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι δὲν εἶναι ἰδικοὶ του⁴. Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου βεβαίως εἶχον ἐγκαταστήσει προηγουμένως τὸν Πιστὸν ὡς ἐπίσκοπον τῶν Ἄρειανῶν, ὅταν ὁμως σᾶς ἔγραψα δι' αὐτόν, ὅλοι σας, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸν ἀνεθεματίσατε καὶ τὸν ἀπεκηρύξατε ὡς αἰρετικόν. Δι' αὐτό, λοιπόν, τώρα οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ἀπέστειλαν τὸν Γρηγόριον εἰς τοὺς Ἄρειανούς. Ἐν συνεχείᾳ, διὰ νὰ μὴ ἐντροπιασθοῦν διὰ δευτέραν φορὰν, ἐπειδὴ

γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο, τῇ ἔξωθεν βία
 καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν περικρατήσαντες
 δόξωσιν ἐκφεύγειν τὴν τῶν Ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. Ἄλλ' ἐσφά-
 λησαν καὶ ἐν τούτῳ· οὐδείς γάρ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀνθρώ-
 5 πων ἐστὶ μετ' αὐτῶν, εἰ μὴ μόνοι οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ δι' αἰτίας
 ἐκβληθέντες καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρί-
 νονται. Τοῦτο δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐστὶ τὸ δραματούργημα·
 ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐκπαλαί μὲν ἐμελέτων καὶ συνετίθουν,
 νῦν δὲ καὶ ἴσχυσαν προᾶξει διὰ τὰς διαβολὰς, ἃς διέβαλλον
 10 ἡμᾶς βασιλεῖ. Ἀμέλει οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οὕ-
 τως ἡμᾶς ἀποκτείνει ζητοῦσι καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν φο-
 βερούς ἑαυτοὺς δεικνύουσιν, ὡς πάντας φυγαδέεσθαι καὶ θά-
 νατον παρ' αὐτῶν προσδοκᾶν. Ἄλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ἡμᾶς
 αὐτῶν τὴν παρανομίαν καταπτῆξαι χρῆ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ-
 15 δικῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι κατὰ τῶν οὕτω καινοτομηθέντων
 καθ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ πάσχοντος μέλους ἑνὸς «συμπᾶσχει πάντα
 τὰ μέλη» καὶ κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον «κλαίει μετὰ
 κλαιόντων» δεῖ, πασχούσης τῆς τηλικαύτης ἐκκλησίας ἕκα-
 στος ὡς αὐτὸς πάσχων ἐκδικεῖτω τὸ πρᾶγμα. Κοινὸς γάρ
 20 ἐστὶν ὁ Σωτὴρ ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος, καὶ πάντων εἰ-
 σὶν οἱ κανόνες οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι. Ἄρα γὰρ εἰ, κα-
 θεζομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ συναγομένων τῶν λαῶν
 χωρὶς τινος μέμφεως, εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος
 διάδοχος ἐληλύθει καθ' ἑνὸς ὑμῶν καὶ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ'
 25 ὑμῶν, οὐκ ἂν ἡγανακτῆσατε; Οὐκ ἂν ἠξιώσατε ἐκδικηθῆναι;
 Διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μὴ τούτων
 σιωπωμένων κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἐκάστην ἐκκλησίαν τὸ τοι-
 οῦτον κακὸν διαβῆ καὶ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ'
 ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται.

1. Α' Κορ. 12, 26.

2. Ρωμ. 12, 15.

ἐγὼ πάλιν θὰ ἔγραφα ἐναντίον των, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἐξωτερικὴν βίαν ἐναντίον μας, ὥστε γινόμενοι κύριοι τῶν ἐκκλησιῶν νὰ φανοῦν ὅτι ἀποφεύγουν τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶναι Ἄρειανοί. Καὶ εἰς αὐτὸ ὅμως ἐπλανήθησαν· διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μὲ τὸ μέρος των, ἐκτὸς μόνον ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς, ἀπὸ ὅσους ἐξεδιώχθησαν διὰ παραπτώματα καὶ ὅσους ὑποκρίνονται ἐξαναγκαζόμενοι ἀπὸ τὰ μέτρα τοῦ ἐπάρχου. Ὅλον δὲ τὸ δράμα εἶναι ἔργον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου· ἀπὸ πολλοῦ δὲ χρόνου οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ἐμελέτων αὐτὰ καὶ ἐμηχανεῦοντο, τώρα ὅμως ἀπέκτησαν τὴν δύναμιν καὶ νὰ τὰ πράξουν χάρις εἰς τὰς συκοφαντίας, μὲ τὰς ὁποίας μᾶς κατηγορήσαν εἰς τὸν βασιλέα. Οὔτε καὶ ἔτσι ὅμως ἡσύχασαν, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν νὰ θέλουν νὰ μὲ φονεύσουν καὶ τρομοκρατοῦν τόσον τοὺς γνωστούς μου, ὥστε ὅλοι νὰ ἐξορίζωνται καὶ νὰ ἀναμένουν τὸν θάνατον ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς. Αὐτὰ ὅμως δὲν πρέπει νὰ σᾶς κάνουν νὰ φοβηθῆτε καὶ σεῖς τὴν παρανομίαν των, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἀγανακτήσετε καὶ νὰ ἐκδικηθῆτε δι' ὅσας μεταβολὰς ἔγιναν εἰς βάρους μας. Διότι, ὅταν ἔν μέλος πάσχει, «συμπάσχουν ὅλα τὰ μέλη»¹ καί, ὅπως λέγει ὁ μακάριος Ἀπόστολος, πρέπει «νὰ κλαίωμεν μαζὶ μὲ τοὺς κλαίοντας»². ἄφοῦ, λοιπόν, μία τόσον μεγάλη ἐκκλησία πάσχει, ἃς λάβη ἕκαστος ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἀδικίαν, ὡς ἔαν ἔπασχευ ὁ ἴδιος. Διότι κοινὸς εἶναι ὁ Σωτὴρ, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ βλασφημοῦν, καὶ εἰς ὅλους ἀνήκουν οἱ κανόνες τοὺς ὁποῖους αὐτοὶ καταλύουν. Ἄραγε, ἂν ἐκάθησθε σεῖς εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν καθέδραν κατὰ μίαν ἐκκλησιαστικὴν σύναξιν καὶ αἰφνιδίως, χωρὶς κάποιαν κατηγορίαν, ἤρχετο κάποιος ὡς διάδοχος σας βᾶσει ἑνὸς διατάγματος καὶ ἐγίνοντο ὅλα αὐτὰ ἐναντίον καθενὸς ἀπὸ σᾶς, δὲν θὰ εἶχετε ἀγανακτήσει; Δὲν θὰ εἶχετε τὴν ἀξίωσιν νὰ λάβετε ἐκδίκησιν; Δι' αὐτὸ εἶναι δίκαιον νὰ ἀγανακτήσετε, διότι, ἂν αὐτὰ ἀντιμετωπισθοῦν διὰ σιωπῆς θὰ ἐπεκταθῆ κατ' ὀλίγον αὐτὸ τὸ κακὸν καὶ εἰς ἐκάστην τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ θὰ καταντήσῃ τὸ διδασκαλεῖόν μας τοῦ λοιποῦ ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον.

7. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας οἴδατε, ἀγαπητοί·
πολλάκις γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες ἀπε-
κηρύξατε· οἴδατε δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὡς προεῖπον,
τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας αἰρέσεως, δι' ἣν καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπε-
5 βούλευσαν. Τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα πι-
κρότερα πολέμων ἐδήλωσα ὑμῖν, ἵνα—κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
ἱστορίαν—μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες ἐξάρητε τοὺς τὰ
τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰ γὰρ
καὶ πέρυσιν οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομέ-
10 νων, ἀλλ' ἔνεκα τῶν πρώτων σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι, ἵνα
κἀκεῖνα ἐκδικηθῆ, ἣν περ εὐλαβοῦμενοι οἱ περὶ Εὐσέβιον
προὔβαλον διαταράξει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς
ἀνελεῖν, ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττωσιν ἃ βούλονται καὶ μὴ
ἐχῶσι τὸν ἐλέγχοντα, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις
15 παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι πάντες ὀφείλετε καὶ καταψηφι-
σασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις προσέθηκαν;
Παρακαλῶ, μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα μηδὲ ἐπιτρέψητε τὴν
περιβόητον Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ὑπὸ αἰρετικῶν καταπα-
τηθῆναι. Διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ καὶ οἱ λειτουργοὶ
20 καθ' ἑαυτοὺς εἰσι, διὰ μὲν τὰς τοῦ ἐπάρχου βίας σιωπῶντες,
τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν ἐκτρεπόμενοι. Ἐὰν τοίνυν
γράφη πρὸς ἡμᾶς Γρηγόριος ἢ ἄλλος τις περὶ αὐτοῦ, μὴ δέ-
ξησθε, ἀδελφοί, τὰ γράμματα αὐτοῦ, ἀλλὰ σχίσατε καὶ δυ-
σωπήσατε τοὺς κομίζοντας ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονηρίας ὄντας δια-
25 κόνους. Ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηρικὸν τολμήσῃ γράφειν, μηδὲ
ταῦτα δέχεσθε· τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομί-

1. Ὑπαιτιγμός εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ σύνοδον τοῦ 338, περὶ τῆς ὁποίας ἡμι-
λεῖ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Ἰουλίου (Μ. Ἀθανασίου, Ἀπολογητικὸς Δεύ-
τερος 33 κ. ἐξ.).

7. Τὴν τακτικὴν τῶν ἀρειανῶν τὴν γνωρίζετε καλῶς, ἀγαπητοί· διότι πολλάκις ὅλοι σας ἔχετε ἀποκηρύξει καὶ ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἰδιαιτέρως ἕκαστος τὴν ἀσέβειάν των· γνωρίζετε ἐπίσης καλῶς ὅτι οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου, ὅπως ἤδη εἶπα, ἀνῆκουν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς αἵρεσιν. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἄλλωστε καὶ παλαιότερον ἐμηχανορράφησαν ἐναντίον μου. Σᾶς ἐγνωστοποίησα δὲ τὰς τωρινὰς διώξεις ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐξ αἰτίας των, αἱ ὁποῖαι εἶναι φοβερώτεραι καὶ ἀπὸ πόλεμον, ὥστε, ἀφοῦ ἀποκτήσετε ζῆλον κατὰ τῶν πονηρῶν —ὅπως λέγεται καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποῖαν ἀνέφερα εἰς τὴν ἀρχὴν— νὰ ἐκδιώξετε ὅσους διέπραξαν τοιαύτας πονηρίας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε πέρυσιν¹ ἤδη οἱ ἐν Ῥώμῃ ἀδελφοί, ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχον συμβῆ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ἐξ αἰτίας τῶν πρώτων δεινῶν ἔγραψαν νὰ γίνῃ σύνοδος, διὰ νὰ ληφθῆ ἐκδίκησις δι' ἐκεῖνα. Οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου βεβαίως, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὴν σύνοδον, προέβαλον τὴν ἀντίρρησιν ὅτι θὰ διαταραχθῆ ἡ εἰρήνη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἠθέλησαν νὰ μὲ φονεύσουν διὰ νὰ δύνανται τοῦ λοιποῦ νὰ πράττουν ἀφόβως ὅ,τι θέλουν χωρὶς νὰ τοὺς ἐλέγχει κανεὶς. Ἀφοῦ ἔτσι ἔκαναν ἤδη πέρυσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ, πολλῶ μᾶλλον ὀφείλετε νὰ ἀγανακτήσετε διὰ τὰς τόσον μεγάλας τωρινὰς παρανομίας καὶ νὰ καταδικάσετε τοὺς αἵρετικούς, ἀφοῦ προσέθεσαν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ αὐτὰ τὰ δεινὰ. Παρακαλῶ, μὴ παραβλέψετε τὰ τόσον μέγала δεινὰ, οὔτε νὰ ἐπιτρέψετε νὰ καταπατηθῆ ἡ περιλάλητος Ἐκκλησία τῶν Ἀλεξανδρέων ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἄλλωστε ἔχουν εὐλόγως ἀπομονωθῆ καὶ οἱ λαϊκοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ, σιωπῶντες μὲν ἕνεκα τῶν ἀπειλῶν τοῦ ἐπάρχου, ἀποφεύγοντες ὁμως τὴν ἀσέβειαν τῶν ἀρειανῶν. Ἄν, λοιπόν, σᾶς γράψῃ ὁ Γρηγόριος ἢ κάποιος ἄλλος δι' αὐτόν, μὴ δεχθῆτε, ἀδελφοί, τὰς ἐπιστολάς του ἀλλὰ σχίσασατέ τας καὶ περιφρονήσατε τοὺς κομιστάς ὡς ἀσεβεῖς ὑπηρέτας τῆς πονηρίας. Ἐὰν δὲ ἀποτολμήσῃ νὰ σᾶς γράψῃ εἰρηνικὰ γράμματα, οὐδὲ αὐτὰ νὰ δεχθῆτε· διότι ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ

ζουσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ βίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς
περὶ Ἐθσέβιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προὔπο-
μνήσαι ὑμᾶς ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀπροσωπότη-
πτον τοῦ Θεοῦ μιμησάμενοι ἐκδιώξητε τοὺς παρ' αὐτῶν, ὅτι
5 ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ διωγμὸς καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανά-
τους καὶ ἀρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ πυρκαϊὰν καὶ
βλασφημίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἕνεκεν τῶν Ἀρειομανιτῶν
κατεσκευάσαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γενέσθαι. Οὐκ ἂν
δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμηνὼς Γρηγόριος ἀρνήσῃται ἑαυτὸν εἶναι
10 Ἀρειανὸν ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμμα-
τα. Ἀμμῶν γὰρ οὗτος ὁ ὑπογράφων ἔκκαλαι μὲν ὑπὸ τοῦ
μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πολλοῖς
κακοῖς καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας. Πάντων
οὖν ἕνεκεν καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν θελήσατε καὶ καταγνῶναι
15 τῶν ἀσεβῶν, ἵνα καὶ νῦν οἱ μὲν λειτουργοὶ οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ
λαοὶ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν ὀρῶντες εὐφραι-
νῶνται τῇ εἰς Θεὸν ὁμοψύχῳ ὑμῶν πίστει, οἱ δὲ τοιαῦτα κατὰ
τῆς Ἐκκλησίας παρανομήσαντες μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν
ὑμῶν γραμμάτων κἂν ὀφείποτε μεταγνῶναι δυνηθῶσι. Προσ-
20 εἶπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. Οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελ-
φοὶ προσαγορεύουσιν ὑμᾶς. Ἐρρωμένους καὶ μνημονεύοντας
ἡμῶν ὁ Κύριος ὑμᾶς διαφυλάξειεν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινό-
τατοι.

ἐπάρχου τὰ μεταφέρουν ὅσοι τὸν ἀποδέχονται ἕνεκα τῶν πολλῶν βιαιοτήτων του. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι φυσικὸν νὰ σᾶς γράψουν καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου δι' αὐτόν, διὰ τοῦτο ἔσπευσα νὰ σᾶς ὑπομνήσω αὐτὰ ἐκ τῶν προτέρων, διὰ νὰ μιμηθῆτε καὶ τώρα τὴν ἀπροσωποληψίαν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐκδιώξετε τοὺς ἀπεσταλμένους των, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐπέτρεψαν χάριν τῶν Ἀρειανῶν εἰς ἔθνικοὺς καὶ Ἰουδαίους νὰ κάνουν διωγμὸν, νὰ φθείρουν παρθένους, νὰ θανατώσουν πιστοὺς, νὰ ἀρπάξουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, νὰ ἀνάψουν πυρκαϊᾶς καὶ νὰ βεβηλώσουν τὰς ἐκκλησίας. Δὲν θὰ δυνηθῆ δὲ ὁ ἀσεβῆς καὶ παράλογος Γρηγόριος νὰ ἀρνηθῆ ὅτι εἶναι Ἀρειανός, διότι ἐλέγχεται ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τὸν γράφοντα τὰς ἐπιστολάς του. Διότι αὐτὸς ὁ Ἀμμών, ὁ γραμματεὺς του, ἐξεδιώχθη παλαιότερον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον, τὸν προκάτοχόν μου ἐπίσκοπον, ἕνεκα τῶν πολλῶν κακῶν καὶ τῆς ἀσεβείας του. Δι' ὅλα αὐτὰ, λοιπόν, ἀπαντήσατέ μας δι' ἐπιστολῆς καὶ καταδικάσατε τοὺς ἀσεβεῖς, ὥστε βλέποντες καὶ τώρα οἱ ἐδῶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν πονηρῶν ἀπέχθειάν σας νὰ εὐφραίνωνται μὲ τὴν ὁμόψυχον πίστιν σας εἰς τὸν Θεόν, ὅσοι δὲ διέπραξαν αὐτὰς τὰς παρανομίας, ἀφοῦ μεταστραφοῦν μὲ τὰς ἐπιστολάς σας, νὰ δυνηθοῦν νὰ μετανοήσουν, ἔστω καὶ ἀργά. Χαιρετήσατε τοὺς πλησίον σας ἀδελφοὺς. Σᾶς χαιρετοῦν ὅλοι οἱ πλησίον μου εὐρισκόμενοι ἀδελφοί. Ὁ Κύριος νὰ σᾶς διαφυλάξῃ ὑγιεῖς καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν, κύριοι ἀληθῶς ἀγαπητοί.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΠΙΟΝ ΤΟΝ ΜΟΝΗΡΗ ΒΙΟΝ
ΑΣΚΟΥΣΙ ΚΑΙ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΘΕΟΥ ΙΔΡΥΜΕΝΟΙΣ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΙΣ
ΤΕ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ «ΙΔΟΥ ΗΜΕΙΣ ΑΦΗΚΑΜΕΝ
ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ ΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΜΕΝ ΣΟΙ» ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ
ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΠΛΕΙΣΤΑ ΧΑΙΡΕΙΝ

1. Τῇ μὲν ἡμετέρα διαθέσει πεισθεῖς καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προτραπεῖς ἔγραψα δι' ὀλίγων περὶ ὧν πεπόνθαμεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὡς δυνάμεις μοι διελέγχων τὴν μουσα-
10 ρὰν αἴρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν καὶ δεικνύς, ὅσον ἐστὶν ἄλλο-
τρία τῆς ἀληθείας αὕτη· ὃ δὲ πέπονθα γράφων, ἀναγκαῖον ἠγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μά-
θητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος· («Ὡ βά-
θος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»), καὶ συγγνώτε
15 κάμοι ἀνθρώπῳ ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. «Ὅσον γὰρ ἐβουλό-
μην γράφειν καὶ νοεῖν ἐβιαζόμενην ἑμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, τοσοῦτον ἡ γνώσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἐγίνωσκον ἑμαυτὸν τοσοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδό-
κουν καταλαμβάνειν. Καὶ γὰρ οὐδὲ ὁ ἐδόκουν νοεῖν ἠδυνάμην
20 γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔγραφον ἔλαττον ἐγίνετο τῆς ἐν τῇ δια-
νοίᾳ γενομένης κἂν βραχείας τῆς ἀληθείας σκιᾶς.

2. Ὅρων τολῶν ὡς ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῇ γέγραπται ὅτι· «Εἶπα· σοφισθῆσομαι, καὶ αὕτη ἑμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν

1. Ματθ. 19, 27.

2. Ἀρειομανῖται εἶναι κατὰ λέξιν οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ Ἀρείου. Ἡ αἵρεσις παρουσιάζεται ὡς νόσος τοῦ νοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑγιᾶ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ κανόνα μετεφράσαμεν διὰ τοῦ «Ἀρειανοί», διότι ἡ ἔκφρασις τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἶναι δυσνόητος, ἡ δὲ παράφρασις τῆς θᾶ ἐδημιούργει προβλήματα εἰς τὴν οὕτως ἢ ἄλλως δυσχε-

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΣΚΟΥΝΤΑΣ ΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΚΑΙ ΕΧΟΝΤΑΣ ΩΣ ΟΡΜΗΤΗΡΙΟΝ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΥΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙ ΛΕΓΟΝΤΑΣ «ΙΔΟΥ ΗΜΕΙΣ ΕΧΟΜΕΝ ΑΦΗΣΕΙ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ ΣΕ ΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΜΕΝ»¹ ΑΓΑΠΗΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΟΘΗΤΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΑΠΕΥΘΥΝΕΙ ΠΟΛΛΟΥΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΥΣ

1. Ἐπειδὴ ἐπέισθην ἀπὸ τῆν ἐπιθυμίαν σας καὶ τὰς πολλὰς προτροπὰς σας, ἔγραψα μὲ συντομίαν ὅσα ἐπάθαμεν ἐγὼ καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ διὰ τὰ ἐλέγξω, ὅσον δύναμαι, τὴν βδελυρὰν αἴρεσιν τῶν Ἀρειανῶν² καὶ διὰ τὰ δείξω πόσον ξένη εἶναι αὐτὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐθεώρησα δὲ ἀναγκαῖον τὰς καταστήσω γνωστὸν καὶ τί ἔπαθα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συγγραφῆς, διὰ τὰ μάθη ἔτσι ἡ εὐλάβειά σας πόσον ἀληθῶς ὠμίλησεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος³, ὅταν εἶπε· «Ὡ βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»⁴, καὶ τὰ μὲ συγχωρήσετε καθότι εἶμαι καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος μὲ ἀσθενικὴν φύσιν. Διότι ὅσον ἤθελα τὰ γράψω καὶ ὑπεχρέωνα τὸν ἑαυτὸν μου τὰ ἐννοήσῃ τὰ περὶ θεότητος τοῦ Λόγου, τόσον ἀπεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ ἡ γνώσις καὶ ἀντελαμβάνομην ὅτι τόσον μὲ ἐγκατέλειπε, ὅσον ἐνόμιζα ὅτι κατανόουν αὐτὴν. Ἔτσι, λοιπόν, ὄχι μόνον δὲν ἠδυνάμην τὰ γράψω ὅσα ἐνόμιζα ὅτι κατενόησα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔγραφα ἐγίνοντο ὀλιγώτερα, διότι ἡ σκέψις τοῦ νοῦ καθίστατο μικρὰ σκιά τῆς ἀληθείας.

2. Εἶδα, λοιπόν, ὅπως γράφει ὁ Ἐκκλησιαστής, ὅτι· «Εἶπα· θὰ γίνω κάτοχος τῆς σοφίας. Αὐτὴ ὁμως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ

ρῆ ἀπόδοσιν τοῦ συνθετικοῦ λόγου εἰς τὴν ἀναλυτικὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

3. Ἀπόστολος ἄνευ περαιτέρω προσδιορισμοῦ εἶναι πάντοτε ὁ Παῦλος.

4. Ρωμ. 11, 33.

- ὑπὲρ ὃ ἦν καὶ βαθὺ βάθος· τίς εὐρήσει αὐτό;». Καὶ τὸ ἐν τοῖς
Ψαλμοῖς· «Ἐθανμαστῶθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώ-
θη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν». Καὶ ὁ Σολομὼν φησί· «Δό-
ξα Θεοῦ κρύπτει λόγον». Πολλάκις ἐβουλευσάμην ἐπισχεῖν
5 καὶ παύσασθαι τοῦ γράφειν· καὶ πιστεύσατε. Ἴνα δὲ μὴ δόξω
μηδὲ ὑμᾶς λυπεῖν μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν ζητήσαντας
καὶ φιλονεικήσαντας ἐπιτρέβειν εἰς τὴν ἀσεβείαν ἐκ τοῦ σιω-
πᾶν, ἐβιασάμην ἐμαντὸν ὀλίγα γράφαι, καὶ ταῦτα ἀπέστειλα
τῇ ὑμετέρῃ θεοσεβείᾳ. Εἰ γὰρ καί, ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας
10 κατ'ἀληθῆς, μακρὰν ἔστι νῦν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς
ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυνατόν, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἐκκλησιαστής·
«Γινῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀφροσύνην καὶ εὐρόντα ταύτην εἰπεῖν
πικροτέραν ὑπὲρ θάνατον εἶναι». Τοῦτου γοῦν χάριν ὡς τοῦτο
γινώσκων καὶ δυνάμενος εὐρεῖν ἔγραψα εἰδώς ὡς τοῖς πιστοῖς
15 τῆς ἀσεβείας κατ'ἀγνώσις ἀπάρκης πρὸς εὐσεβειάν ἔστι γνῶ-
σις. Καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατόν καταλαβέσθαι τί ἔστι Θεός, ἀλλὰ
δυνατόν εἰπεῖν, τί οὐκ ἔστιν. Οἶδαμεν δὲ ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρω-
πός ἔστι καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γενητῶν θέμις ἐπινοεῖν ἐν αὐτῷ.
Οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ κατα-
20 λαβεῖν μακρὰν ἔσμεν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατόν καὶ εὐκόλον κατα-
γινῶναι τῶν προφερομένων παρὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ εἰπεῖν,
ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα Υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότη-
τος αὐτοῦ τοιαῦτα κἂν ἐννοεῖν οἷα λέγουσιν ἐκείνου, μήτιγε
καὶ φθέγγεσθαι διὰ χειλέων.
- 25 3. Οὕτω τοίνυν, ὅσον ἠδυνήθη, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὑμεῖς δέ,
ἀγαπητοί, δέξασθε ταῦτα μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἐρμη-
νειαν περὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα

1. Ἐκκλ. 7, 24.

2. Ψαλμ. 138, 6.

3. Παροιμ. 25, 2.

4. Ἐκκλ. 7, 26.

ἐμὲ περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἦτο καὶ εὐρίσκεται εἰς ἀπύθμενον βάθος· ποῖος θὰ τὸ εὕρη;»¹. Κατενόησα ἐπίσης τὸ χωρίον τῶν Ψαλμῶν· «Ἐγινε θαυμαστή καὶ πολὺ ἰσχυρὰ ἡ γνῶσις σου δι' ἐμὲ καὶ δὲν δύνάμαι νὰ ἀποκτήσω αὐτήν»². Ὁμοίως καὶ ὁ Σολομών λέγει· «Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ κρύπτει τὸν λόγον»³. Πολυλάκεις, λοιπόν, ἐσκέφθην νὰ παύσω καὶ νὰ σταματήσω νὰ γράφω· ναί, πιστεύσατέ με. Διὰ νὰ μὴ φανῶ ὅμως ὅτι στενοχωρῶ μὲ τὴν σιωπὴν μου τόσον ἐσᾶς, ὅσον καὶ ὅσους ἐπιζητοῦν κατὰ ἐνοχλητικὸν τρόπον νὰ σᾶς παρασύρουν εἰς τὴν ἀσεβειαν, ἠναγκασα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ γράψῃ ὀλίγα καὶ αὐτὰ τὰ ἀπέστειλα πρὸς τὴν θεοσεβειάν σας. Διότι, ναί μὲν εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς τώρα ἡ κατανόησις τῆς ἀληθείας, ὅπως πράγματι εἶναι, ἔνεκα τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκός μας, ἀλλ' ὅπως εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής, εἶναι ὅμως δυνατὸν «Νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀφροσύνην τῶν ἀσεβῶν καί, ὅταν τὴν ἀνακαλύψωμεν, νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι πικροτέρα ἀπὸ τὸν θάνατον»⁴. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, λοιπόν, ἐπειδὴ δηλ. ἐγνώριζα αὐτὸ καὶ ἠδυνάμην νὰ τὸ εὕρω, ἔγραψα, διότι γνωρίζω καλῶς ὅτι διὰ τοὺς πιστοὺς ἡ καταδίκη τῆς ἀσεβείας ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ γνῶσιν τῆς εὐσεβείας. Ἐπὶ παραδείγματι, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ κατανοήσωμεν τί εἶναι Θεός, δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν τί δὲν εἶναι. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸν ιδιότητας τῶν γενητῶν. Ἔτσι λοιπόν, καὶ διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπέχομεν βεβαίως φύσει πολὺ ἀπὸ τὴν κατανόησιν του, ἀλλ' εἶναι ὅμως δυνατὸν καὶ εὐκόλον νὰ καταδικάσωμεν ὅσα ἰσχυρίζονται οἱ αἰρετικοὶ καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν εἶναι αὐτὰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐπιτρέπεται ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς διὰ τὴν θεότητά του παρομοίως πρὸς ἐκείνους, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ τὰ εἴπη διὰ τῶν χειλέων του.

3. Ἔτσι, λοιπόν, ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὅπως ἠδυνήθην, σεῖς δέ, ἀγαπητοί, δεχθῆτε τὸ ἔργον μου ὄχι ὡς τελείαν ἀνάπτυξιν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἀλλ' ὡς ἔλεγχον μό-

μὲν τὴν ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων, ἔχοντα δὲ καὶ διδόντα
 τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐσέβειαν τῆς ὑγιαינוύσης ἐν
 Χριστῷ πίστεως. Εἰ δέ τι παραλέλειπται (πάντα δὲ νομίζω
 παραλελειφθαι), συγγνώσκετε μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς
 5 καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς εἰς εὐσέβειαν προθέ-
 σεως. Εἰς γὰρ τελείαν κατάγνωσιν τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρει-
 νῶν ἀντάρκης ἢ περὶ τοῦ θανάτου Ἀρειοῦ γενομένη παρὰ τοῦ
 Κυρίου κρίσις, ἦν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἔγνωτε. («*Ἄ*
γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει;»). Καὶ ὃν ὁ
 10 Κύριος κατέκρινε, τίς ὁ δικαίων; Τίς γὰρ ἐκ τοῦ τοιούτου
 γενομένου σημείου οὐ γνώσκει λοιπὸν ὅτι θεομίσητός ἐστιν
 ἢ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχη προστάτας; Ἐντυχόντες μέντοι
 εὐχεσθε μὲν καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο προτρέπεσθε ποιεῖν ὑπὲρ
 ἡμῶν, εὐθὺς δὲ ἀντιπέμψατε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς. Καὶ μηδενὶ τὸ
 15 σύνολον ἀντίγραφον ἔκδοτε μηδὲ ἑαυτοῖς μεταγράψητε, ἀλλ'
 ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τῇ ἐντευξεί, κἂν πολλάκις
 ἐντυχεῖν θελήσητε. Οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ παρ'
 ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ιδιωτῶν ἐστι γράμματα. Ἀσπά-
 σασθε ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς
 20 ὑμᾶς ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. («*Εἰ γὰρ τις*»), ὡς εἶπεν ὁ Ἀπό-
 στολος, («*οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον, ἦτω ἀνάθεμα*). Ἡ χάρις τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

1. Ὁ Ἀρειος ἀπέθανε περὶ τὸ 336 εἰς δημόσιον ἀποχωρητήριον· «εἰσηλ-
 θεν εἰς θάλασσαν, ὡς διὰ χρεῖαν τῆς γαστροῦς. . . καὶ πεσὼν εὐθὺς ἀπέψυξε»
 (Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς Σεραπίωνα 3).

νον τῆς ἀσεβείας τῶν χριστομάχων, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ δώσῃ καὶ δίδει ἀφορμὴν εἰς ὅσους θέλουν νὰ ἔχουν τὴν εὐσεβῆ καὶ ὑγιᾶ χριστιανικὴν πίστιν. Ἄν δὲ κάτι ἔχη παραλειφθῆ (καὶ πολλὰ, νομίζω, ἔχουν παραλειφθῆ), νὰ μὲ συγχωρῆτε μὲ ἡρεμον τὴν συνειδησιν καὶ ν' ἀποδεχθῆτε μόνον τὴν εὐσεβῆ πρόθεσιν τοῦ ἐγχειρήματος. Βεβαίως διὰ τὴν τελείαν καταδίκην τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν εἶναι ἀρκετὴ ἡ κρίσις τοῦ Κυρίου ὅπως ἐξεδηλώθη εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀρείου¹, περὶ τῶν ὁποίων ἔχετε ἤδη πληροφορηθῆ ἀπὸ ἄλλους. «Διότι ὅσα ἤδη ἀπεφάσισεν ὁ ἅγιος Θεός, ποῖος δύναται νὰ τὰ καταστήσῃ ἀνίσχυρα;»². Ποῖος δὲ δύναται νὰ δικαιώσῃ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον κατεδίκασεν ὁ Κύριος; Μετὰ δὲ τὴν τέλεισιν ἑνὸς τοιούτου σημείου ποῖος, λοιπόν, δὲν γνωρίζει ὅτι εἶναι θεομίσητος ἡ αἵρεσις, ἔστω καὶ ἂν ἔχη ἀνθρώπους ὡς προστάτας; Ὅταν δὲ λάβετε τὸ ἔργον, προσεύχεσθε καὶ προτρέπετε ὁ εἰς τὸν ἄλλον νὰ πράττῃ τὸ ἴδιον δι' ἐμέ· ἀμέσως δὲ νὰ ἀποστείλετε τὴν ἀπάντησίν σας πρὸς ἐμέ. Μὴ ἀποστείλετε εἰς οὐδένα ἀντίγραφον τοῦ συνόλου, οὔτε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας νὰ τὸ ἀντιγράψετε, ἀλλ' ὡς συνετοὶ τραπεζῖται νὰ ἀρκεσθῆτε εἰς τὴν παραλαβὴν καὶ ἀνάγνωσίν του, ἔστω καὶ ἂν θέλετε νὰ τὸ ἀναγνώσετε πολλές φορές. Διότι δὲν παρέχουν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ γραφόμενα ἀπὸ ἕνα τραυλίζοντα καὶ ἀμαθῆ. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους μὲ ἀγάπην καὶ ὅλους τοὺς ἐρχομένους πρὸς σᾶς μὲ εὐλάβειαν καὶ πίστιν. Ὅπως δὲ λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ τὸν Κύριον, ἄς εἶναι ἀνάθεμα». Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄς εἶναι μαζί σας. Ἀμήν³.

2. Ἦσ. 14, 27.

3. Α' Κορ. 16, 22 ἐξ.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

1. . . . αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μα-
5 κρὰν ἐπλήρωσαν. Ἄμα γὰρ ἐπεβούλευσαν καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ
Ἄρειον εἰς κοινωλίαν ἐδέξαντο. Καὶ τὰς μὲν τοσαύτας κατ'
αὐτῶν κρίσεις παρεωράκασι, βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν
ὑπὲρ αὐτῶν προεφασίσαντο· γράφοντές τε οὐκ ἠσχύνθησαν
εἰπεῖν ὅτι Ἄθανασίου παθόντος ὁ μὲν φθόνος πέπανται, τοὺς
10 δὲ περὶ Ἄρειον λοιπὸν δεξώμεθα, προστιθέντες πρὸς φόβον
τῶν ἀκούοντων ὅτι τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προσέταξεν. Εἶτα
οὐκ ἠσχύνθησαν προσθεῖναι, ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦσιν οἱ ἄνθρω-
ποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον· «Ὅθαι οἱ λέγοντες τὸ
πικρὸν γλυκύ, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς». Πάντα γὰρ ὑπὲρ
15 τῆς αἵρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἔτοιμοι. Ἄρ' οὖν οὐχὶ καὶ ἐκ
τούτου πᾶσιν ἀντικρὺς δείκνυται, ὥς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ
κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως ἀπειλῆς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέ-
βειαν καὶ τότε πεπόνθαμεν καὶ νῦν διωκόμεθα; Καὶ γὰρ καὶ
ἑτέροις οὕτως ἐπεβούλευσαν ἐπισκόποις πλασάμενοι καὶ κατ'
20 ἐκείνων πάλιν προφάσεις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἐκοι-
μήθησαν ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας, οἱ

1. Ὁ Κωνσταντῖος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 337 μέχρι τὸ 350 εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τοῦ 350 δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του τὸ 361 εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀχανῆ ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄνθρωπος μετρίων ἱκανοτήτων ἦτο ἐπιρρεπὴς εἰς τὰς κολακείας, ἐντεῦθεν δὲ ὑπῆρξε διὰ βίου ὄργανον τῶν Ἀρειανῶν ἀυλικῶν του (τῆς περὶ τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας ἰσχυρᾶς ὁμάδος). Ζῶσαν εἰκόνα τῆς φιλαρειανῆς πολιτικῆς του δίδει τὸ παρὸν ἔργον τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ ἀνάλογοι πληροφορίαι ἄλλων συγχρόνων του.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΟΣΩΝ ΕΓΙΝΑΝ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥΣ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ¹

1. . . . αὐτοὶ δὲ διὰ τοὺς ὁποίους ἔγιναν αὐταὶ αἱ μηχανορραφίαι, δὲν ἐβράδυναν νὰ τὰς ἀνταποδώσουν. Πράγματι, δὲν εἶχον καλὰ-καλὰ περατώσει τὰς ραδιουργίας καὶ ἀμέσως ἐδέχθησαν τοὺς Ἀρειανούς εἰς κοινωνίαν. Παρέβλεψαν τὰς τόσας καταδίκας των καὶ προέβαλαν ὡς πρόφασιν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν βασιλικὴν ἐξουσίαν· δὲν ἐνετράπησαν μάλιστα νὰ εἴπουν εἰς τὰς ἐπιστολάς των ὅτι Ἐμετὰ τὸ πάθημα τοῦ Ἀθανασίου ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη φθόνος, ἅς δεχθῶμεν λοιπὸν τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου· προσέθεσαν δὲ πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἀκουόντων ὅτι ἄυτό διέταξεν ὁ βασιλεὺς². Ἐπειτα προσέθεσαν, χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται, ὅτι ὀρθῶς φρονοῦν οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τὸ ἀγιογραφικόν· «Ἄλλοιμονον εἰς ὅσους λέγουν τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ θεωροῦν τὸ σκότος φῶς»³. Τοῦτο δέ, διότι εἶναι ἔτοιμοι νὰ ὑπομείνουν τὰ πάντα χάριν τῆς αἰρέσεως. Δὲν ἀποδεικνύει, λοιπὸν, αὐτὸ καὶ μόνον εἰς ὅλους σαφῶς ὅτι καὶ τότε ἐπάθαμεν καὶ τώρα διωκόμεθα ὄχι βάσει ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς ἀπειλῆς τοῦ βασιλέως διὰ τὴν εὐσέβειάν μας ἔναντι τοῦ Χριστοῦ; Ἄλλωστε ἔκαναν σκευωρίας καὶ ἐναντίον ἄλλων ἐπισκόπων παρομοίως καὶ κατεσκεύασαν ἐναντίον των προφάσεις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἀπέθαναν ἐξόριστοι ἔχοντες τὸ καύχημα ὅτι ὠμολό-

2. Τὰ γεγονότα ἀνάγονται εἰς τὸ 335. Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ προβολὴ τοῦ καισαροπατισμοῦ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν.

3. Ἦσ. 5, 20.

δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐκείνων καὶ λέγοντες· «Οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ».

2. *Ἐξεστι δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν αὐτὴν καταμαθεῖν καὶ
 5 μᾶλλον αὐτῆς καταγῶναι. Ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ συνασεβῶν ἐκείνοις, κἂν ἐν ἄλλοις πλημμελήμασι καὶ μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ κἂν ἔχη τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις λευκοτάτας, οὗτος δόκιμος παρ' αὐτοῖς καὶ βασιλέως εὐθὺς γίνεται φίλος ἔχων τὴν σύστασιν ἐκ τῆς ἀσεβείας, χρη-
 10 ματισθεῖς τε πλεῖστα λαμβάνει καὶ παρησίαν ποιεῖν, ἃ βούλεται, παρὰ τοῖς δικασταῖς. Ὁ δὲ τὴν ἀσεβείαν ἐκείνων ἐλέγχων καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως πρεσβεύων, οὗτος, κἂν καθαρὸς ἐν πᾶσιν ὑπάρχη, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκη, κἂν μὴ κατήγορον ἔχη, ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων εὐθὺς ἀρπά-
 15 ζεται καὶ κρίσεις βασιλέως αὐτὸς μὲν ὑπορόριος γίνεται ὡς ὑπεύθυνος, οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελήσωσιν, ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας ὡς ὁ Ναβουθαί. Ὁ δὲ πρεσβεύων τὰ τῆς αἰρέσεως ἐκείνων ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνου καὶ λοιπὸν δημεύσεις καὶ ὕβρεις καὶ πάντα τὰ δεινὰ κατὰ τῶν μὴ
 20 δεχομένων ἐκεῖνον. Καὶ τὸ παραδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ βούλονται καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, τοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ ἐξορίζει βασιλεὺς, ὃν δὲ μῆτε βούλονται μῆτε γινώσκουσι, τοῦτον μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει καὶ γραμμᾶτων ἑαυτοῦ. Καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶ-
 25 σι τὸν κατηχήσαντα καὶ πατέρα γενόμενον ἐν θεοσεβείᾳ, ἀγαπᾶν δὲ ὃν οὐ βούλονται καὶ πιστεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, οὗ τὸν

1. Ρωμ. 8, 35.

2. Βλ. Γ' Βασ. 20, 1 κ. ἐξ.

γησαν τὸν Χριστὸν, ἄλλοι δὲ εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν ἑξορίαν μὲ ἀκμαῖον τὸ φρόνημα κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν καὶ λέγοντες· «Τίποτε δὲν θὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»¹.

2. Δυνάμεθα ὅμως καὶ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον νὰ ἀντιληφθῶμεν πάλιν καὶ νὰ καταδικάσωμεν ἔτι μᾶλλον τὴν αἵρεσιν. Ὅποιος δηλαδὴ εἶναι φίλος τῶν καὶ μετέχει εἰς τὴν ἀσέβειαν τῶν, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὑπεύθυνος δι' ἄλλας παραβάσεις καὶ πλεῖστα ἀδικήματα, καὶ ἂν ὑπάρχουν κατ' αὐτοῦ τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις ὀλοφάνεροι, αὐτὸς θεωρεῖται δόκιμος ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἀμέσως γίνεται φίλος τοῦ βασιλέως, ἔχων ὡς συστατικὸν τὴν ἀσέβειαν, λαμβάνει δὲ πολλὰ χρήματα καὶ ἔχει τὴν δυνατὸτητα νὰ κἀνῃ μὲ τοὺς δικαστὰς ὅ,τι θέλει. Ὅποιος ὅμως ἐλέγχει τὴν ἀσέβειαν τῶν καὶ πρεσβεύει ὀρθοδόξως ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστὸν, αὐτὸς, καὶ ἂν εἶναι καθαρὸς κατὰ πάντα, καὶ ἂν οὐδεμίαν κατηγορίαν τοῦ προσάπτῃ ἢ συνείδησις του, καὶ ἂν οὐδεὶς τὸν κατηγορῇ, παρὰ ταῦτα μὲ τὰς πλαστὰς προφάσεις τῶν αἰρετικῶν συλλαμβάνεται ἀμέσως καὶ μὲ βασιλικὴν ἀπόφασιν ἐξορίζεται ὡς ἔνοχος δι' ὅσα θελήσουν οἱ αἰρετικοὶ ἢ διότι δῆθεν ἐξύβρισε τὸν βασιλέα ὅπως ὁ Ναβουθαί². Μετὰ ἀναζητεῖται ὁ ὄπαδὸς τῆς αἰρέσεώς τῶν καὶ ἀμέσως ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὀρθοδόξου· τὴν συνέχειαν ἀποτελοῦν δημεύσεις καὶ ὑβρεῖς καὶ ὅλα τὰ δεινὰ ἐναντίον ὧν δὲν δέχονται τὸν αἰρετικόν. Τὸ πλεον παράδοξον δὲ εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅποιον θέλει ὁ λαὸς καὶ γνωρίζει ὅτι εἶναι ἄμεμπτος, αὐτὸν τὸν διώκει καὶ τὸν ἐξορίζει ὁ βασιλεὺς· ἀντιθέτως ὅποιον δὲν τὸν θέλουν οὔτε τὸν γνωρίζουν, αὐτὸν τὸν ἀποστέλλει ἀπὸ μακρὰν μὲ στρατιώτας καὶ ἐπιστολὰς του. Ὑποχρεώνονται, λοιπόν, ἔτσι οἱ πιστοὶ νὰ μισήσουν μὲν αὐτὸν τὸν ὁποῖον ἀγαποῦν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐκατήχησε καὶ ὑπῆρξεν ὁ πατήρ τῶν διὰ τῆς θεοσεβείας του, νὰ ἀγαπήσουν δὲ, χωρὶς νὰ τὸν θέλουν, καὶ νὰ ἐμπιστευθοῦν τὰ τέκνα τῶν εἰς ἄνθρωπον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζουν ποῖος εἶναι οὔτε τὸν

βίον καὶ τὴν ἀναστροφὴν καὶ τίς ἐστὶν οὐ γνώσκουσιν, ἢ δηλονότι τιμωρίαν ὑπομένειν, ἢ μὴ πείθωνται βασιλεῖ.

3. Ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι καὶ πάλαι πεποιθήκασιν οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων γνώρισμα τῆς ἑαυτῶν κακοηθείας
 5 καὶ ἀσεβείας πανταχοῦ παρὰ πᾶσι παρασχόντες. Ἔστω γάρ, Ἄθανάσιον ἠτιάσαντο· τί καὶ οἱ ἄλλοι πεποιθήκασιν ἐπίσκοποι; Ποίας ἄρα προφάσεις εἶχον ἢ ποῖος ἄρα κάκει νεκρὸς Ἀρσένιος εὐρέθη; Ποῖος παρ' αὐτοῖς Μακάριος πρεσβύτερος καὶ ποτήριον πέπλασται; Ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο; Ἄλλ'
 10 ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ κατὰ Ἄθανάσιον δείκνυται ψευδοῦ. Καὶ ἐξ ὧν δὲ Ἄθανάσιω ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ πεπλασμένα. Μέγα τι θηρίον ἐξῆλθεν ἐπὶ γῆς ἢ αἰρεσις αὕτη. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὁδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμισθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι, καθὰ προ-
 15 εῖπον, οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων κατηγορεῖται, ἀν δὲ κατηγορηθῆ, οὐ κρίνεται ἢ δόξας ἀκούεσθαι δικαιουῦνται κατὰ τῶν ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἐπιβουλεύεται ἢ ὁ ὑπεύθυνος ὅλως ἐντρέπεται. Πάντες γοῦν οἱ παρ' αὐτοῖς μεστοὶ ὄψου τυγχάνουσι καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς κατάσκοποι—οὐ γὰρ ἐπίσκοποι—, μᾶλλον εἰσι πάντων ὑπαραώτεροι. Καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι, οὐκ ἀκούει· «Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι», ἀλλὰ μόνον· Ἐφρόνει κατὰ Χριστοῦ καὶ μὴ φρόντιζε περὶ τρόπων, ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖνό σοι πρὸς σύστασιν

1. Εἰς τὴν ἀρειανικὴν σύνοδον τῆς Τύρου ὁ Μ. Ἄθανάσιος, ὡς γνωστὸν, κατηγορήθη ὅτι διέταξε τὸν φόνον κάποιου ἐπισκόπου Ἀρσενίου. Φίλοι τοῦ ἁγίου πατρὸς ὁμῶς ἀνεκάλυψαν κρυπτόμενον τὸν δῆθεν νεκρὸν ἐπίσκοπον. Βλ. Ἄθανάσιου, Ἀπολογητικὸς Δεύτερος, 8 κ. ἐξ. καὶ Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία 2, 25 κ. ἐξ.

2. Ὁ Μελιτιανὸς Ἰσχύρας κατηγορήσε ψευδῶς κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Τύρου τὸν Μ. Ἄθανάσιον ὅτι ἀπέστειλε τὸν πρεσβύτερον Μακάριον νὰ τὸν κακοποιήσῃ καὶ ὅτι ὁ Μακάριος ἔσπασε τὸ ποτήριον τῆς Θ. λειτουργίας. Βλ. Ἀπολογητικὸς Δεύτερος, 63 ἐξ.

βιον καὶ τὴν διαγωγὴν του· ἄλλως, ἂν δὲν ὑπακούσουν εἰς τὸν βασιλέα, θὰ ὑποστοῦν τιμωρίαν.

3. Αὐτὰ ἔπραξαν παλαιότερον καὶ τώρα οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἔδωσαν εἰς ὅλους καὶ παντοῦ γνῶρισμα τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς κακοηθείας των. Διότι, ἔστω, ἔκατηγόρησαν τὸν Ἄθανάσιον· τί ἔχουν κάνει ὅμως οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι; Τί προφάσεις εἶχον; Ἡ ποῖος Ἀρσένιος εὐρέθη καὶ ἐκεῖ νεκρός¹; Ποῖον πρεσβύτερον Μακάριον καὶ ποῖον ποτήριον ἐπενόησαν διὰ τοὺς ἄλλους²; Ποῖος Μελιτιανός³ ὑπεκρίνετο; Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους, ἀποδεικνύεται ὅτι ἦσαν ψευδῆ καὶ τὰ κατὰ τοῦ Ἄθανασίου λεχθέντα. Καὶ ἀπὸ ὅσα ἐμηχανεύθησαν κατὰ τοῦ Ἄθανασίου, εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι πλαστὰ καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα. Ὡς μέγα θηρίον ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτὴ ἡ αἵρεσις. Διότι δὲν βλάπτει μόνον διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν ὀδόντων τοὺς ἀκεραίους ἀνθρώπους, ἀλλ' ἔχει προσλάβει καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν διὰ τὰς μηχανορραφίας του. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι, ὅπως ἤδη εἶπα, ὅτι οὐδεὶς τῶν αἵρετικῶν κατηγορεῖται· ἀλλὰ καὶ ἂν κατηγορηθῆ, δὲν δικάζεται ἢ ἀφοῦ ἐμφανισθῆ καὶ ἀκουσθῆ ἢ ἀπολογία του δικαιώνεται ἔναντι τῶν κατηγορῶν, ὥστε ὁ μὲν κατηγορος νὰ ὑφίσταται ἐπιβουλὰς, ὁ δὲ προφανῶς ἔνοχος δὲν καταδικάζεται. Ὅλοι δὲ οἱ ὀπαδοὶ των εἶναι πλήρεις ἀκαθαρσίας, οἱ δὲ κατὰσκοποὶ⁴—διότι δὲν εἶναι ἐπίσκοποι— τῶν αἵρετικῶν εἶναι οἱ πλέον ρυπαροὶ ἀπὸ ὅλους. Ὅποιος ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς θέλει νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος δὲν ἀκούει· «Πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄμεμπτος»⁵, ἀλλὰ μόνον· Ἐφρόνει κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ μὴ φροντίζῃς διὰ τὴν διαγωγὴν, διότι αὐτὸ ἀρκεῖ ὡς σύ-

3. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν πρωτεύοντα ρόλον τῶν σχισματικῶν αὐτῶν τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν καταδίκην τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς τὴν Τύρον τὸ 335.

4. Πρβλ. Γαλ. 2, 4.

5. Α' Τιμ. 3, 2.

καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν'. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν τᾶ Ἀρείου φρονούντων, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταί, κἄν ἅγιοι καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' ὑπεύθυνοι γίνονται, ὅταν οὗτοι θέλωσι καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ πρόφασιν πλασαμένους.

5 Καὶ τοῦτο ἐξεστι, καθὰ προεῖπον, ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν.

4. Εὐστάθιος τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητῆς καὶ τὴν πίστιν εὐσεβῆς. Οὗτος ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τὴν τε ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει καὶ τοὺς

10 φρονούντας τὰ ἐκείνης οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ πρόφασίς τις ἐπινοεῖται ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν. Καὶ εὐθὺς ἐξόριστος αὐτὸς τε γίνεται καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀριθμὸς. Καὶ λοιπὸν οὐς οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κληρὸν, τούτους μετὰ τὸ

15 ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον οὐ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ἐπισκόπους κατέστησαν, ἃν ἔχῃσιν συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν. Ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος Γεώργιος τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ καὶ ὁ γενόμενος ἐν Τρι-

20 πόλει Θεοδόσιος Εὐδόξιός τε ὁ ἐν Γερμανικείᾳ καὶ Εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ.

1. Ὁ Εὐστάθιος ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τὸ 320, κατὰ δὲ τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὑπερμάχων τῆς Ὀρθοδοξίας. Σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Ὠριγένους ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας. Κατηρέθη περὶ τὸ 330 καὶ ἀπέθανεν εἰς Θράκην ὀλίγα ἔτη ἀργότερον. Κατ' ἄλλους ἱστορικοὺς κατηγορήθη δι' ἀνήθικον βίον ἢ καὶ διὰ Σαβελλιανισμόν. Μερὶς Ἀντιοχέων ὑπὸ τὸν Παυλίνον δὲν ἀνεγνώρισε τὸν διάδοχόν του καὶ ἐδημιούργησε τὸ «Ἀντιοχειανὸν Σχίσμα».

2. Τὴν ἀγίαν Ἐλένην ἡ εἰδησις δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς ἄλλας πηγὰς.

3. Περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν εὐνούχων βλ. τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἀγίου Νικοδήμου εἰς τὸν 21ον κανόνα τῶν ἀγίων Ἀποστόλων.

4. Ὁ Στέφανος ἦτο ἐπίσκοπος τὸ 343 - 344, ὁ δὲ Λεόντιος ἀπὸ τὸ 344 μέχρι τὸ 358. Ἀμφότεροι ἦσαν Ἀρειανοί.

5. Ὁ ἀλεξανδρινῆς καταγωγῆς Λαοδικεῖας τῆς Συρίας Γεώργιος (335 -

στασις καὶ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς φιλίας τοῦ βασιλέως. Αὐτὰ ἰσχύουν διὰ τοὺς ἔχοντας ἀρειανικὰ φρονήματα, ἐνῶ οἱ ζηλωταὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἂν φαίνωνται ἅγιοι καὶ καθαροί, ὅπως ἤδη εἶπα, καθίστανται παρὰ ταῦτα ὑπόλογοι, ὅταν θελήσουν οἱ αἵρετικοί, καὶ πλάσουν τὴν πρόφασιν, ἢ ὁποῖα τοὺς φαίνεται καλή. Καὶ αὐτό, ὅπως εἶπα ἤδη, εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀντιληφθῆ κανεὶς ἀπὸ ὅσα ἔπραξαν οἱ αἵρετικοί.

4. Ὑπῆρχε κάποιος Εὐστάθιος¹ ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἄνθρωπος ὁμολογητῆς καὶ εὐσεβῆς ὡς πρὸς τὴν πίστιν. Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο μέγας ζηλωτῆς τῆς ἀληθείας καὶ ἐμίσει τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ δὲν ἐδέχετο ὅσους εἶχον αὐτὸ τὸ φρόνημα, συκοφαντεῖται εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἐπενοήθη δὲ ἡ πρόφασις ὅτι δῆθεν ἐξύβρισε τὴν μητέρα του². Ἀμέσως, λοιπόν, ἐστάλη εἰς τὴν ἔξορίαν καὶ μαζί του μέγας ἀριθμὸς πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. Ἔτσι ὅσους δὲν ἐδέχετο εἰς τὸν κλῆρον λόγῳ τῆς ἀσεβείας των, αὐτοὺς, μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ ἐπισκόπου, ὄχι μόνον τοὺς εἰσήγαγαν οἱ αἵρετικοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαναν τοὺς περισσότερους ἐπισκόπους, διὰ νὰ ἔχουν συνωμότας εἰς τὴν ἀσέβειάν των. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκουν ὁ εὐνοῦχος³ Λέοντιος, ὁ τῶρα εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ὁ προκάτοχός του Στέφανος⁴, ὁ Γεώργιος Λαοδικεῖας⁵ καὶ ὁ κατασταθεὶς Τριπόλεως Θεοδόσιος, ὁ Γερμανικεῖας Εὐδόξιος⁶ καὶ ὁ τῶρα Σεβαστείας Εὐστάθιος⁷.

360 περίπου) ἦτο ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὁμοιουσιανῶν.

6. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἡγετῶν τοῦ ἀρειανισμοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν συνόδων ἐπὶ Κωνσταντίνου. Ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος Γερμανικεῖας (330 - 358), Ἀντιοχείας (358 - 359) καὶ Κωνσταντινουπόλεως (360 - 370).

7. Ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας (356 - 380) ὑπῆρξεν ἀλληλοδιαδόχως ἡμιαρειανός, ὀρθόδοξος καὶ φίλος τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἀντίπαλός του ἕνεκα τῆς ἀμφισήμου στάσεώς του εἰς τὴν ἔριδα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἦτο ἐκ τῶν ὀργανωτῶν τοῦ μοναχισμοῦ εἰς Μ. Ἀσίαν, οἱ ὁπαδοὶ του ὁμῶς ἔφθασαν εἰς τὰ ἄκρα καταδικασθέντες ὑπὸ τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου.

5. Ἄρ' οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; Οὐχί. Καὶ γὰρ καὶ Εὐ-
 τρόπιος, ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει γενόμενος ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγα-
 θὸς καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε
 τοῖς τε διοδοῦσι συνεβούλευε μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν
 5 Εὐσέβιον ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει καὶ τῆς πό-
 λεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλεται. Βασιλίνα γὰρ ἦν ἢ πάνυ
 κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. Εὐφρατίων γὰρ ὁ ἐν Βαλανείαις καὶ
 Κυμάτιος ἐν Παλτῶ καὶ Καρτέριος ἕτερος ὁ ἐν Ἀνταράδῳ
 καὶ ὁ ἐν Γάζῃ Ἀσκληπᾶς καὶ Κῦρος ὁ ἐν Βεροῖα τῆς Συρίας
 10 καὶ Διόδωρος ὁ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Δομνίων ὁ ἐν Σιρμῖῳ καὶ Ἑλλα-
 νικὸς ὁ ἐν Τριπόλει μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρεσιν,
 καὶ τοὺς μὲν μετὰ προφάσεως, τοὺς δὲ χωρὶς ταύτης βασιλικοῖς
 γράμμασι μεταστήσαντες τῆς τε πόλεως ἐκβαλόντες ἐτέρους
 ἀντ' αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλη-
 15 σίας κατέστησαν.

6. Καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ τῆς Γαλατίας ἐπισκόπου περι-
 τὸν ἴσως ἐστὶ λέγειν, πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὡς πρότερον ἐγ-
 καλούμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας ἀντενεκά-
 λεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοὶ καὶ πεποιθήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέ-
 20 ροντα. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο
 καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ
 πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπεδέξατο, οἱ δὲ περὶ
 Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο, οὔτε ἐλεγχόμενοι ἐξ ὧν ἔγρα-
 ψαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθρασύνοντο κατὰ
 25 πάντων· εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα παρὰ τῶν γυναικῶν σύ-
 στασιν καὶ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί.

7. Περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκό-
 —————

1. Προφανῶς τὸν Νικομηδείας.

2. Σύζυγος τοῦ Ἰουλίου Κωνσταντίου, ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ μήτηρ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου.

3. Μάρκελλος, ἐπίσκοπος Ἀγκύρας (320 - 375), ὑπερασπιστὴς τῶν ὀρθοδόξων θέσεων ὑπέμεινε πολλὰς ταλαιπωρίας, καθαιρεθεὶς καὶ ἐξορισθεὶς κατ' ἐπανόληψιν. Ὁ ζῆλός του τὸν παρέσυρεν εἰς πλάνους, τὰς ὁποίας ὁμῶς

5. Ἐσταμάτησαν μήπως εἰς αὐτό τὸ σημεῖον; Ὁχι. Διότι καὶ ὁ Εὐτρόπιος ὁ κανονικὸς ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως, ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ κατὰ πάντα τέλειος, ἐπειδὴ ἤλεγξε κατ' ἐπανάληψιν τὸν Εὐσέβιον¹ καὶ συνεβούλευε τοὺς διερχομένους νὰ μὴ πείθωνται εἰς τοὺς ἀσεβεῖς λόγους τοῦ Εὐσεβίου, ἔπαθε τὰ ἴδια μὲ τὸν Εὐστάθιον καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐναντίον του ἐνήργησε μετὰ μεγάλης σπουδῆς ἡ Βασιλίνα². Ἐπίσης ὅταν ἀπλῶς κατέστη γνωστὸν ὅτι ὁ Βαλανεῶν Εὐφρατίων, ὁ Παλτοῦ Κυμάτιος, ὁ Ἀνταράδου Καρτέριος, ὁ Γάζης Ἀσκληπᾶς, ὁ Βεροίας τῆς Συρίας Κῦρος, ὁ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπίσκοπος Διόδωρος, ὁ Σιρμίου Δομνίων καὶ ὁ Τριπόλεως Ἑλλανικὸς ἐμίσουν τὴν αἵρεσιν, ἄλλους μὲ κάποιαν πρόφασιν καὶ ἄλλους χωρὶς αὐτὴν τοὺς ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὰς πόλεις των καὶ τοὺς ἐξετόπισαν, ἐγκατέστησαν δὲ εἰς τὰς Ἐκκλησίας των ἄλλους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐγνώριζαν ὅτι εἶναι αἰρετικοί.

6. Διὰ τὸν Μάρκελλον³, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Γαλατίας, ἴσως εἶναι περιττὸν νὰ γίνῃ λόγος, διότι ὅλοι γνωρίζουν ὅτι, ἐνῶ προηγουμένως εἶχαν κατηγορηθῆ ὑπ' αὐτοῦ οἱ ὄπαδοί τοῦ Εὐσεβίου δι' ἀσέβειαν, τὸν κατήγγειλαν ἐν συνεχείᾳ αὐτοὶ καὶ κατώρθωσαν νὰ ἐξορισθῆ ὁ γέρων. Καὶ αὐτὸς μὲν μετέβη εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀπελογήθη, ὅταν δὲ προεβλήθη ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀπαίτησις, ἔδωσεν ἔγγραφον μὲ τὴν πίστιν του, τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη καὶ ἡ σύνοδος τῆς Σαρδικῆς· οἱ ὄπαδοί τοῦ Εὐσεβίου ὁμως οὔτε ἀπελογήθησαν, οὔτε, ὅταν ἠλέγχθησαν, ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν οἱ ἀσεβεῖς δι' ὅσα ἔγραψαν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπεθρασύνησαν μᾶλλον ἔναντι ὄλων· διότι εἶχαν τὴν ὑποστήριξιν τῶν γυναικῶν πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ ἔτσι ἐφόβιζαν τοὺς πάντας.

7. Νομίζω ἐπίσης ὅτι οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅσα ἔγιναν εἰς τὸν ἐπί-

ἀπεκήρυξε καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς ὀρθόδοξος ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Σαρδικῆς τὸ 343.

που νομίζω μηδένα ἄγνοεῖν. Ὅσα γὰρ ἐπιφανῆς ἢ πόλις, τοσούτω καὶ τὸ γενόμενον οὐ κέκρυπται. Καὶ κατὰ τοῦτον τοίνυν πρόφασις ἐπλάσθη. Καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόσιος ὁ νῦν ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτοῦ γενόμενος—παρόντων

5 ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν— κεκοινωνήκεν αὐτῷ καὶ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον. Καὶ ὅμως ἐπειδὴ Εὐσέβιος ἐπωφθαλμία θέλων ἀρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως (οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν), ἔμεινε ἢ πρόφασις κατὰ Παῦλον, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς,

10 ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξωρίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου, δεθεῖς ἀλύσεισι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, εἶτα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετηνέχθη, καὶ τὸ τέταρτον εἰς Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὰ ἔρημα τοῦ

15 Ταύρου, ἔνθα καί, ὡς οἱ συνόντες ἀπήγγειλαν, ἀποπνιγεὶς παρ' αὐτῶν ἐτελεύτησε. Τοῦτο μέντοι δράσαντες οὐκ ἠσχύνθησαν οὐδὲ μετὰ θάνατον οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες πλάσασθαι πάλιν πρόφασιν ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ, καίτοι τοῦτο γνωσκόντων πάντων τῶν κατοικοῦντων τὸν τόπον ἐκείνου.

20 Καὶ γὰρ καὶ Φιλᾶγγριος, βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκείνων καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ὑποκρινόμενος, ὡς ἂν αὐτοὶ θέλωσιν, ὁμως ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων καὶ λυπηθεὶς ἴσως, ὅτι μὴ αὐτὸς ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακόν, ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις καὶ γνωρίμοις, ἡμῶν καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Σαραπίωνι, ὡς Παῦ-

25 λος ἀποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς τόπον τινὰ βραχύτατον καὶ σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ διαφθαρῆναι, εἶτα μεθ' ἡμέρας ἕξ,

1. Θεσσαλονικεὺς τὴν καταγωγὴν ὁ ἅγιος Παῦλος ἐγένετο ἐπίσκοπος Κ/πόλεως τὸ 336, ἐξωρίσθη μετ' ὀλίγον καὶ ἐπανῆλθε τὸ 338. Μετὰ διαδοχικὰς ἐξορίας ὑπέμεινε τὸν περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 350. Ἡ μνήμη του ἄγεται τὴν 6ην Νοεμβρίου.

2. Μακεδόσιος ὁ Α' ὑπήρξε ἀρειανόφιλος ἐπίσκοπος Κ/πόλεως κατὰ τὰ ἔτη 342 - 346 καὶ 351 - 360. Διεδέχθη τὸν ἅγιον Παῦλον τὸ 351, ἐξαπέλυσε δὲ σφοδρὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸν ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐτάσσετο ὑπὲρ τῶν ὁμοιουσιανῶν. Τελικῶς καθρέθη ὑπὸ συνόδου τῶν Ἀνομοίων τὸ 360

σκοπον Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον¹. Διότι ὅσον ἐπιφανῆς εἶναι ἡ πόλις, τόσον δυσκολώτερον ἦτο νὰ κρυφθῆ τό γενόμενον. Καί ἐναντίον αὐτοῦ ἐχαλκεύθη ψευδῆς κατηγορία. Ἄλλωστε ὁ Μακεδόνιος², ὁ ὁποῖος τὸν κατηγορήσε καί ἐγινε τώρα ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτοῦ — ἡμεθα δὲ παρόντες κατὰ τὴν κατηγορίαν— εἶχε κοινωνίαν μὲ αὐτὸν καί ἦτο πρεσβύτερος ὑπὸ τὸν Παῦλον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Εὐσέβιος ἐπωφθαλμία καί ἠθελε νὰ ἀρπάσῃ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς πόλεως³ (διότι ἔτσι μετετέθη καί ἀπὸ τὴν Βηρυτὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν), παρέμεινε ἡ κατὰ τοῦ Παύλου κατηγορία καί δὲν ἠδιαφόρησαν διὰ τὴν συκοφαντίαν, ἀλλ' ἐπέμειναν νὰ τὸν διαβάλλουν. Καί πρῶτον μὲν ἐξωρίσθη ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν Πόντον, διὰ δευτέραν φοράν δὲ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον, δεμένος μὲ σιδηρᾶς ἀλύσεις, ἐξωρίσθη εἰς τὰ Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας, ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ἐμισαν καί διὰ τετάρτην φοράν εἰς τὴν Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ταύρου, ὅπου, ὅπως ἀνήγγειλαν οἱ σύντροφοί του, τὸν ἐπνίξαν καί ἔτσι ἀπέθανε. Ἀφοῦ δὲ ἔπραξαν αὐτό, δὲν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν οὔτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παύλου οἱ οὐδὲν ἀληθῆς λέγοντες καί ἔπλασαν πάλιν τὴν ψευδῆ ἱστορίαν ὅτι δῆθεν ἀπέθανεν ἀπὸ ἀσθένειαν, παρ' ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἐγνώριζαν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἀκόμη καί ὁ Φιλάγριος, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο βικάριος⁴ τῆς περιοχῆς ἐκείνης καί ἔπαιζε τὸν ρόλον του ὅπως ἠθελαν οἱ αἰρετικοί, ἀλλ' ὅμως ἠγανάκτησε καί ἴσως ἐστενοχωρήθη διότι τό ἐγκλημα τὸ ἔκανε ἄλλος καί ὄχι αὐτός, ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα εἰς πολλοὺς καί διαφόρους γνωστούς μου καί εἰς τὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα⁵. ὅτι δηλαδὴ ὁ Παῦλος ἐνεκλείσθη ἀπὸ ἐκείνους εἰς στενότατον καί σκοτεινὸν τόπον καί τὸν ἀφησαν νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ τὴν πείναν· ἐν συνεχείᾳ,

3. Ὁ Εὐσέβιος κατῴρθωσε νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος Κ/πόλεως τὸ 338.

4. Ἦτοι τοποτηρητῆς τοῦ αυτοκράτορος, ἐπίτροπος. Ὁ Φιλάγριος ἦτο ἀρειανικῶν φρονημάτων.

5. Πιθανῶς τὸν Θμούεως, φίλον τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. Καὶ οὕτω τέλος ἔσχε τοῦ βίου τούτου. Τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου διάκονον ἔλεγον γεγενῆσθαι Φίλιππον τὸν γενόμενον ἐπαρχον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο παρείδεν

5 ἡ θεία δίκη· οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἐνιαυτός, καὶ μετὰ πολλῆς ἀτιμίας καθηρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος, οὕτως ὡς ἰδιώτην γενόμενον ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι. Πάνυ γοῦν καὶ αὐτὸς λυπούμενος καὶ κατὰ τὸν Κάιν «στένων καὶ τρέμων» καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν ἀναιροῦντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ

10 πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἰδίων ὥσπερ ἐκπλαγεῖς, ἐπεὶ μὴ οὕτως ἤθελεν, ἀπέθανε. Πλὴν ὅτι καὶ κατὰ νεκρῶν οὐ φείδονται, καθ' ὧν καὶ ζώντων ἐπλάσαντο προφάσεις. Οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς πρὸς πάντας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν ἐσπούδασαν, καὶ ζώντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δὲ οὐκ ἔλεοῦσιν. Ἄλ-

15 λὰ καὶ τότε μόνοι παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας καὶ τοῖς οἰκειοῖς αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν οἱ τῷ ὄντι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι καὶ πλεόν ἔχθρῶν τὸν τρόπον ἄγγριον ἔχοντες διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων προφάσεων ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις πᾶσιν

20 ἐπιβουλεύειν σπουδάσαντες.

8. Ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος, Κωνσταντίος καὶ Κώνστας ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν γράφαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἰδίᾳ τῇ ἐκάστου ἐκκλησίᾳ, περὶ

25 δὲ Ἄθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει.

μετὰ ἕξ ἡμέρας, ὅταν εἰσῆλθον καὶ τὸν εὖρον νὰ ἀναπνέῃ ἀκόμη, ὠρμησαν καὶ ἔπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι, λοιπόν, ἔλαβε τέλος ἡ παροῦσα ζωὴ του. Ἐλεγον δὲ ὅτι εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπηρέτησε καὶ ὁ Φίλιππος, ὁ ὁποῖος διετέλεσεν ἑπαρχος. Ἄλλ' οὔτε αὐτὸ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη· διότι δὲν παρῆλθεν ἐν ἔτος καὶ ὁ Φίλιππος ἐστερήθη τοῦ ἀξιώματος κατ' ἐπαίσχυντον τρόπον, καὶ ἔτσι ἐγινεν ἰδιώτης καὶ τὸν περιέπαιζαν ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἤθελε νὰ τὸν περιπαίζου. Ἐπειδὴ, λοιπόν, καὶ αὐτὸς ἐστενοχωρεῖτο πολὺ καί, ὅπως ὁ Κάιν, «ἐστέναζε καὶ ἔτρεμε»¹, ἀνέμενε καθημερινῶς ὅτι θὰ τὸν φονεύσουν μακρὰν τῆς πατρίδος του, τελικῶς δὲ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς πλήρης καταπλήξεως διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ζωῆς του, ὅπως δὲν ἤθελε νὰ μεταβληθῆ. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δὲν σέβονται οὔτε τοὺς νεκροὺς, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐμηχανεύθησαν συκοφαντίας, ἐν ὄσφ ἕζων. Διότι κατέβαλαν τόσῃν προσπάθειαν νὰ ἐκφοβίζου τοὺς πάντας, ὥστε ζῶντας μὲν τοὺς ἐξορίζου, νεκροὺς δὲ δὲν τοὺς ἔλεοῦν. Ἄλλὰ καὶ τότε μόνοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μισοῦν τοὺς ἀποθανόντας καὶ καταδιώκουν τοὺς συγγενεῖς των οἱ πράγματι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι, ἐπιδεικνύου δὲ διαγωγὴν ἀγριωτέραν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἐξ αἰτίας τῆς ἀσεβείας των· ἐπιβουλεύονται δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ ἄλλους οἱ αἰρετικοὶ ὄχι μὲ τὴν ἀλήθειαν ἀλλὰ μὲ πλαστὰς κατηγορίας, τὰς ὁποίας ἐφευρίσκου.

8. Ἀντιλαμβανόμενοι ὅλα αὐτὰ οἱ τρεῖς ἀδελφοί, Κωνσταντῖνος, Κωνσταντῖος καὶ Κώνστας, ἐφρόντισαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των νὰ ἐπανέλθου ὅλοι εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν² καὶ ἔγραψαν σχετικῶς διὰ τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκάστου, διὰ δὲ τὸν Ἀθανάσιον τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύου τὴν βίαν τοῦ πράγματος καὶ ἐλέγχου τὴν ἀνθρωποκτόνον πρόθεσιν τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου.

1. Γεν. 4, 12.

2. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀπέθανε τὴν 21ην Μαΐου 337. Ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐξορίστων ἐγινε μετ' ὀλίγους μῆνας.

Ἀντίγραφον

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας
πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

5 Οὐδὲ τὴν τῆς ἡμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφευγῆναι γινώ-
σιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου
ὑποφήτην . . .

(Ἐργάφη ὀπίσω εἰς τὸν οὐ λόγον ἀπαραλλάκτως).

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα, τῆς δὲ συσκευῆς τίς ἕτερος
ἀξιόπιστος τούτου μάρτυς ἂν γένοιτο; Ταῦτα γὰρ εἰδὼς οὐ-
10 τω καὶ αὐτὸς ἔγραψεν.

9. Οἱ μέντοι περὶ Εὐσέβιον βλέποντες ἐλαττουμένην αὐτῶν
τὴν αἴρεσιν γράφουσιν εἰς Ῥώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βα-
σιλεῦσι Κωνσταντίνῳ καὶ Κώνσταντι κατὰ Ἀθανασίου. Ὡς
δὲ καὶ οἱ παρὰ Ἀθανασίου ἀποσταλέντες διήλεγξαν τὰ παρ'
15 ἐκείνων γραφέντα, παρὰ μὲν τῶν βασιλέων ἐνετράπησαν, ὁ δὲ
ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον,
ἐνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἃ μὲν κατηγοροῦσι δείξωσι, περὶ δὲ
ἧν κατηγοροῦνται καὶ αὐτοὶ θαρροῦντες ἀπολογήσωνται. Τοῦ-
το γὰρ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι βλέπον-
20 τες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους ἠξίωσαν γενέσθαι. Τούτων τοίνυν
γενομένων ὁρῶντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὑπο-
πτοι μὴ περιγινόμενος ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει προσέρχον-
ται μόνῳ Κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται ὡς πρὸς τὸν
τῆς αἵρέσεως προστάτην 'φείσαι' λέγοντες 'τῆς αἵρέσεως'

1. Κωνσταντῖνος ὁ Β' (337 - 340) ἐκυβέρνησεν οὐσιαστικῶς μόνος τὴν Δύσιν, διότι ὁ ἀδελφός του Κώνστας ἦτο ἀνήλικος. Προστάτης τῶν ὀρθοδόξων δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ περισσότερα ὑπὲρ αὐτῶν πλὴν τῆς ἐπανόδου των ἐκ τῆς ἐξορίας, διότι ἐφονεύθη δι' ἐνέδρας εἰς ἡλικίαν μόλις 23 ἐτῶν. Ἡ παρατιθεμένη ἐπιστολή του ἔγραψεν τὴν 17ην Ἰουνίου τοῦ 337.

2. Ὁ νεώτερος τῶν τριῶν βασιλέων, ἀρχικῶς ἔχων τὸν τίτλον τοῦ αὐγουστοῦ μέρους τῆς Δύσεως με ἔδραν τὴν Ῥώμην (337 - 340) ἔγινε μετὰ

Ἀντίγραφον

Ὁ Καῖσαρ Κωνσταντῖνος¹ πρὸς τὸν λαὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

Νομίζω ὅτι δὲν ἔχει διαφύγει τὴν γνώσιν τῆς ἱερᾶς σκέψεώς σας ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Ἀθανάσιος, ὁ διδάσκαλος τοῦ προσκυνητοῦ νόμου

(Ἐγράφη προηγουμένως πανομοιοτύπως εἰς τὸν β' ἀπολογητικὸν 87).

Αὐτά, λοιπόν, λέγει ἡ ἐπιστολή, δὲν ὑπάρχει δὲ πλέον ἀξιόπιστος μάρτυς ἀπὸ αὐτὴν διὰ τὴν μηχανορραφίαν. Διότι τὰ ἔγραψεν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τὰ ἐγνώριζε καλῶς ὁ ἴδιος.

9. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ὅμως, βλέποντες ὅτι ἔχανεν ἔδαφος ἡ αἴρεσις των, γράφουν εἰς τὴν Ρώμην, γράφουν δὲ καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς Κωνσταντῖνον καὶ Κώνσταντα² κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀθανασίου κατέδειξαν τὸ ἀσύστατον τῶν ἐπιστολῶν των, οἱ μὲν βασιλεῖς τοὺς ἐξεδίωξαν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης Ἰούλιος³ ἔγραψεν ὅτι πρέπει νὰ συνέλθῃ σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ἂν θελήσωμεν νὰ γίνῃ, αὐτοὶ μὲν θὰ κληθοῦν νὰ ἀποδείξουν τὰς κατηγορίας των, θὰ ἀπολογηθοῦν ὅμως εὐθαρσῶς καὶ δι' ὅσα κατηγοροῦνται καὶ αὐτοί. Ἄλλωστε αὐτὸ ἀπήτησαν νὰ γίνῃ καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι, ὅταν εἶδον ὅτι ἀντιμετωπίζουν τὸν ἔλεγχον. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔγιναν αὐτὰ καὶ εἶδαν οἱ κατὰ πάντα ὑποπτοὶ ὅτι δὲν δύνανται νὰ ὑπερισχύσουν εἰς ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον προσῆλθαν εἰς μόνον τὸν Κων-

τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου Β' κυρίαρχος ὀλοκλήρου τῆς Δύσεως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ὑπὸ ὀπαδῶν τοῦ στασιαστοῦ Μαγνεντίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 350. Σκληρὸς ἀρχων, ἐπιρρηπὴς εἰς σαρκικὰ πάθη δὲν εἶχε τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων του παρὰ τὴν σαφῶς φιλορθόδοξον πολιτικὴν του.

3. Πάπας ἀπὸ 6ης Φεβρουαρίου τοῦ 337 μέχρι τῆς 12ης Ἀπριλίου τοῦ 352 ἐτάχθη σαφῶς ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Ἡ μνημονευομένη ἐπιστολή ἐγράφη τὸ 338.

δοῶς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν ὀλίγοι λοιπὸν ὑπελείφθη-
 μεν. Ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ὀλίγων ἀφιέμεθα καὶ
 μένομεν ἔρημοι. Οὗς γὰρ ἐβιασάμεθα τοῦτων ἐξορισθέντων,
 5 τούτους ἐπανελθόντες ἐπεισαν πάλιν φρονεῖν καθ' ἡμῶν. Γρά-
 φον οὖν κατὰ πάντων καὶ πέμψον Φιλάργιον δεύτερον ἑπαρχον
 τῆς Αἰγύπτου, αὐτὸς γὰρ ἐπιτηδείως δύναται διώκειν ἤδη
 μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὢν. Πέμψον
 δὲ καὶ Γρηγόριον ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ
 δύναται συστήσαι τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν'.

10 10. Γράφει τοίνυν τότε Κωνσταντίος, πάντας δὲ διώκει καὶ
 πέμπει Φιλάργιον ἑπαρχον καὶ Ἀρσάκιόν τινα ἐδνοῦχον, πέμ-
 πει δὲ καὶ Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Καὶ τοι-
 αῦτα γέγονεν, οἷα καὶ τὸ πρότερον. Συναγαγόντες γὰρ πλη-
 θος βουκόλων καὶ ποιμένων ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν
 15 νεωτέρων μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων ἐπῆλθον ἀθρόως τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ τῇ καλουμένῃ Κυρίνου. Καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ
 κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακόφαντες εἰς δεσμο-
 τήριον ἐνέβαλον καὶ ἐξώριζον, πολλὰς τε γυναῖκας κατασύ-
 ροντες εἰλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ καὶ τῶν τριχῶν ἔλ-
 20 κοντες ὑβρίζον, ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφηροῦντο
 δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς προσθῶνται καὶ Γρη-
 γόριον δέξωνται τὸν ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα.

11. Ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα καὶ μόνον
 ἀκούσας ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἑρμόνην εἰδὼς τε τὸν θυμὸν τῶν αἰρε-

1. Οἱ κύριοι ἐκπρόσωποι τοῦ Ἀρειανισμοῦ εἶχον συγκροτήσει σύνοδον εἰς Ἀντιόχεια τὸ 338/339. Ἡ προσφυγὴ τῶν εἰς τὸν Κωνσταντῖον ἦτο εὐκολός, διότι οὗτος διέμενε συνήθως εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν.

2. Περὶ τῶν περιγραφομένων ἐνταῦθα γεγονότων ποιεῖται ἐκτενέστερον λόγον ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἰς τὴν Ἐγκύκλιον Ἐπιστολὴν του.

στάντιον¹ καὶ ἤρχισαν νὰ κλαίγωνται πρὸς αὐτὸν ὡς προστάτην τῆς αἵρέσεώς των λέγοντες· Ἐπιπέσει τὴν αἵρεσιν· βλέπεις ὅτι ὅλοι ἀπεστάτησαν ἀπὸ ἡμᾶς· ὀλίγοι ἔχομεν ἀπομείνει τῶρα. Ἄρχισε τοὺς διωγμούς, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι μᾶς ἐγκαταλείπουν καὶ μένομεν ἔρημοι. Διότι ὅσους ἀπεκτήσαμεν διὰ τῆς βίας, ὅταν ἐξωρίσαμεν τοὺς ἐπισκόπους, αὐτοὺς τοὺς ἔπεισαν, μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των ἐκ τῆς ἔξορίας, νὰ ἔχουν φρόνημα ἐχθρικὸν πρὸς ἡμᾶς. Γράψε, λοιπόν, πρὸς ὅλους καὶ ἀπόστειλε ὡς ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου διὰ δευτέραν φοράν τὸν Φιλάγριον, διότι αὐτὸς ἀπέδειξεν ἤδη ἐμπράκτως ὅτι ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ διώκῃ ἀποτελεσματικῶς, κυρίως δὲ διότι εἶναι ἀποστάτης. Στείλε δὲ καὶ τὸν Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διότι καὶ αὐτὸς δύναται νὰ προωθῆσῃ τὴν αἵρεσίν μας².

10. Τότε, λοιπόν, ἐξέδωσε διατάγματα ὁ Κωνστάντιος², ἐξεδίωξεν ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἀπέστειλε τὸν Φιλάγριον ὡς ἔπαρχον καὶ κάποιον εὐνοῦχον ὀνόματι Ἀρσάκιον, ἀπέστειλε δὲ καὶ τὸν Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικὴν συνοδείαν. Καὶ συνέβησαν πράγματα παρόμοια μετὰ τὰ προηγούμενα. Πράγματι, συνεκέντρωσαν πλῆθος ἀπὸ βουκόλους καὶ ποιμένας, ὄχλον ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ θρασεῖς νεανίας καὶ ἐπετέθησαν μετὰ ξίφη καὶ ρόπαλα διὰ μιᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖ ἄλλους ἐφόνευσαν, ἄλλους ἐπόδοπάτησαν, ἄλλους κατεπλήγωσαν καὶ ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν ἢ τοὺς ἐξώρισαν· ἐπίσης πολλὰς γυναῖκας τὰς ἔσυραν διὰ τῆς βίας εἰς τὰ δικαστήρια κατὰ τρόπον ἐξευτελιστικὸν καὶ τὰς προσέβαλαν σύροντες αὐτὰς ἀπὸ τὰ μαλλιά· ἄλλων ἐδήμειον τὰ ὑπάρχοντα, ἐνῶ ἄλλους ἀπεστέρουσαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν καὶ ὅλα αὐτὰ δὲ τὰ ἔκαναν μόνον διὰ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς ὀρθοδόξους νὰ προστεθοῦν εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ δεχθοῦν ὡς ἐπίσκοπον τὸν Γρηγόριον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς.

11. Ὁ Ἀθανάσιος, βεβαίως, πρὶν γίνουσι αὐτὰ, εὐθύς ὡς τὰ ἐπληροφορήθη, ἔφυγε μετὰ πλοῖον διὰ τὴν Ρώμην, καὶ διότι

τικῶν, καὶ ἵνα, ὡς ἤρρεσεν ἡ σύνοδος γένηται. Ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, ὀρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν ἢ γινώσκοιεν ἑαυτοὺς ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα. Ἄλλ' οἱ περὶ Εὐδῆβιον ὡς μόνον
 5 ἤκουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι κρίσιν, ἐν ἣ κόμης οὐ παρα-
 γίγνεται, οὐ στρατιῶται πρὸ τῶν θυρῶν, οὐ βασιλικῶ προστά-
 γματι τὰ τῆς συνόδου τελειοῦται (ἐν τούτοις γὰρ αἰεὶ κατὰ τῶν
 ἐπισκόπων ἴσχυσαν καὶ ἄνευ τούτων οὐδ' ὄλως λαλῆσαι θαρ-
 ροῦσιν), οὕτω κατέπηξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους κατα-
 10 σχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρε-
 πῆ δτι ἄμῃ δυνάμεθα νῦν ἔλθειν διὰ τοὺς παρὰ Περσῶν γιγνο-
 μένους πολέμους¹. Τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἀληθές, ἀλλὰ φόβος τοῦ
 συνειδότος. Τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκόπους; Ἡ διατὶ
 μῆ δυνάμενοι διὰ τοὺς Πέρσας εἰς Ῥώμην ἔλθειν —καίτοι
 15 μακρὰν ἀπέχουσαν καὶ πέραν θαλάττης οὔσαν— τοὺς τῆς ἀνα-
 τολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγυὲς ἐκείνων περιήρχοντο ὡς λέον-
 τες ζητοῦντες, τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα διαβάλλοντες ἐξο-
 ρίσωσιν;

12. Ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθά-
 20 νῳ ταύτῃ προφάσει συναλάων ἀλλήλοις: ἔπει μὴ δυνάμεθα
 ἐκκλησιαστικῇ κρίσει κρατεῖν, τὴν συνήθη τόλμαν ἐπιδειξώ-
 μεθα². Γράφουσι τοίνυν Φιλαγρίῳ καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ
 Γρηγορίου κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ λοιπὸν
 ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ ἐδεσμοῦντο πικρῶς. Σαραπάμμω-
 25 να γοῦν ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι, Ποτάμωνα δὲ

1. Πρὸς τοὺς συνελθόντας εἰς Ἀντιόχειαν Ἀρειανούς.

2. Οἱ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνες τοῦ Κωνσταντίου ἦσαν συνεχεῖς, ἐν-
 τεῦθεν δὲ ἡ δικαιολογία ἦτο ἀσύστατος.

3. Πρβλ. Α' Πετρ. 5, 8.

ἐγνώριζε καλῶς τὸ μένος τῶν αἰρετικῶν καὶ διὰ τὰ νὰ γίνη, ὅπως εἶχε ἀποφασισθῆ, ἢ σύνοδος. Ὁ δὲ Ἰούλιος ἔγραψεν ἐπιστολὰς¹ καὶ ἀπέστειλεν τοὺς πρεσβυτέρους Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον ὡς ἀπεσταλμένους του, καθώρισε μάλιστα καὶ προθεσμίαν, ὥστε ἢ νὰ ἔλθουν ἢ νὰ γνωρίζουν ὅτι εἶναι ἔνοχοι καθ' ὅλα. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐσεβίου ὁμως, εὐθύς ὡς ἐπληροφορήθησαν ὅτι θὰ συνέλθῃ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν παρ-
 ρευρίσκειται κόμης, οὔτε στρατιῶται φυλάσσουν τὰς θύρας, οὔτε ρυθμίζονται τὰ τῆς συνόδου διὰ βασιλικῶν διαταγμάτων (διότι δι' ὅλων αὐτῶν ἐπεβλήθησαν πάντοτε ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, ἄνευ δ' αὐτῶν οὐδὲ νὰ ἀνοίξουν τὸ στόμα των ἠδύναντο), τόσον πολὺ ἐφοβήθησαν, ὥστε ἐκράτησαν τοὺς πρεσβυτέρους διὰ τῆς βίας καὶ πέραν τῆς ὀρισθείσης προθεσμίας, ἐπενόησαν δὲ τὴν ἀναληθῆ πρόφασιν ὅτι ἔδεν δυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν τώρα ἕνεκα τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν². Αὐτὸ δὲ δὲν ἦτο ἀληθές, ἀλλὰ προήρχετο ἀπὸ τὸν φόβον τῆς συνειδήσεως. Διότι ποίαν σχέσιν ἔχει ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς ἐπισκόπους; Ἡ, ἀφοῦ ἕνεκα τῶν Περσῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ρώμην —παρ' ὅτι ἀπεῖχε πολὺ ἐκ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ εὐρίσκετο πέραν τῆς θαλάσσης—, διατί περιήρχοντο ὅλην τὴν ἀνατολήν καὶ τὰς πλησίον τῶν Περσῶν περιοχὰς ὡς λέοντες³ καὶ ἐζήτουν νὰ ἀνεύρουν ποῖος ἐναντιοῦται εἰς αὐτοὺς διὰ τὰ νὰ τὸν ἐξορίσουν διὰ συκοφαντικῶν μέσων;

12. Ἀφοῦ τελικῶς ἀπέλυσαν τοὺς πρεσβυτέρους μὲ τὴν προαναφερθεῖσαν ἀπίστευτον πρόφασιν, εἶπαν εἰς σύσκεψιν με-
 ταξύ των· ἄφοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιβληθῶμεν δι' ἐκκλησια-
 στικοῦ δικαστηρίου, ἃς παράσχωμεν δειγμάτων τῆς συνηθισμέ-
 νης τόλμης μας'. Γράφουν, λοιπόν, εἰς τὸν Φιλάγριον καὶ τὸν παρακινουῖν νὰ περιοδεύσῃ μαζί μὲ τὸν Γρηγόριον μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔτσι, πάλιν ἐμαστιγώθησαν καὶ ἐδοκίμασαν τὴν πικρίαν τῆς φυλακῆς ἐπίσκοποι. Τὸν ὁμολογητὴν ἐπί-
 σκοπον Σαραπάμμωνα τὸν ἐξώρισαν, εἰς τὸν ὁμολογητὴν δ'

ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν
 ἐν τῷ διωγμῷ οὕτω κατέκοψαν ταῖς καταυχενίοις πληγαῖς,
 ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν ἂν νομισθῆναι τὸν ἄνθρω-
 πον νεκρὸν. Οὕτω γοῦν ἐρρίφη καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευό-
 5 μενος καὶ διαρριπιζόμενος ἀνέπνευσε τοῦ Θεοῦ δεδωκός τὸ
 ζῆν. Ἄλλὰ μετὰ χρόνον ὀλίγον ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέ-
 θανεν ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύχημα δευτέρου μαρτυρίου. Πό-
 σοι τε μονάζοντες ἐμαστίζοντο καθεζομένου Γρηγορίου μετὰ
 Βαλακίου τοῦ λεγομένου δουκός, πόσοι ἐπίσκοποι ἐκόπτοντο,
 10 πόσαι παρθένοι ἐτύπτοντο!

13. Εἶτα ὁ ἄθλιος Γρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας
 κοινωνεῖν αὐτῷ· καίτοι εἰ κοινωνίαν ἡξίους παρ' αὐτῶν ἔχειν,
 οὐκ ἦσαν ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς φαύλους ἔκοπτες, τί ὡς ἀγί-
 ος παρεκάλεις; Ἄλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον ἢ τὰ τῶν
 15 ἀποστειλάντων πληρῶσαι καὶ τὴν αἴρεσιν συστήσαι. Διὰ τοῦτο
 καὶ ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δῆμιος καὶ ὕβριστής καὶ δόλιος
 καὶ βέβηλος καὶ τὸ ὄλον χριστομάχος ὁ ἀνόητος. Τὴν γοῦν
 τοῦ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ ἀποθανοῦσαν
 ἀφεῖναι ταφῆναι. Καὶ τοῦτ' ἂν γέγονεν καὶ ἄταφος ἐρρίφη, εἰ
 20 μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξήνεγκαν. Οὕτω
 καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. Καὶ γὰρ καὶ χηρῶν
 καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην ἐκέλευε τὰ δεδο-
 μένα διαρπάζεσθαι καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ
 τὸν οἶνον, κατεᾶσασθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβῶν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ
 25 καὶ ἔργοις ἀτιμάζῃ τὸν Κύριον ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω
 παρ' αὐτοῦ· («Ἐφ' ὅσον ἠτίμασας τούτους, ἐμὲ ἠτίμασας»).

1. Προφανῶς τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

2. Πρβλ. Ματθ. 25, 45.

ἐπίσκοπον Ποτάμωνα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπολέσει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν διωγμὸν τὸν ὀφθαλμὸν του, ἐπέφεραν τόσας πληγὰς εἰς τὸν αὐχένα, ὥστε δὲν ἔσταμάτησαν παρὰ ὅταν ἐνόμισαν ὅτι ἦτο πλέον νεκρός. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀνέπνευσε μετὰ βίας ὅταν μετὰ πολλὰς ὥρας τοῦ παρεσχέθη θεραπεία καὶ ἐξετέθη εἰς τὸν ἀέρα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε τὴν ζωὴν. Μετὰ ὀλίγον χρόνον ὁμως ἀπέθανεν ἀπὸ τὸν πόνον τῶν πληγῶν, καυχώμενος ἐν Χριστῷ διὰ τὸ δεύτερον μαρτύριόν του. Καὶ πόσοι ἄλλοι μοναχοὶ ἐμαστιγώθησαν, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος παρηκολούθει καθήμενος μαζί με τὸν Βαλάκιον τὸν λεγόμενον δοῦκα, πόσοι ἐπίσκοποι ἐκτυπήθησαν, πόσοι παρθένοι ὑπέφεραν!

13. Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἄθλιος Γρηγόριος, μετὰ ἀπὸ αὐτὰ παρεκάλει τοὺς πάντας νὰ ἔχουν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν με αὐτόν. Ἄν ὁμως εἶχες, Γρηγόριε, τὴν ἀξίωσιν νὰ εὕρισκεσαι εἰς κοινωνίαν με αὐτούς, δὲν ἦσαν ἄξιοι τῶν κτυπημάτων· ἂν πάλιν τοὺς ἐκτύπησες ὡς ἀναξίους, διατί τοὺς παρεκάλεις ὡς ἁγίους; Αὐτὸς ὁμως δὲν εἶχεν ἄλλον σκοπὸν, παρὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐντολὰς αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀπέστειλαν καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν αἴρεσιν. Δι' αὐτὸ ἔγινε καὶ δολοφόνος καὶ δῆμιος καὶ ὑβριστῆς καὶ δόλιος καὶ βέβηλος καὶ, γενικῶς εἰπεῖν, χριστομάχος ὁ ἀνόητος. Ὁ διωγμὸς κατὰ τῆς θείας τοῦ ἐπισκόπου¹ ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ταφὴν της, ὅταν ἀπέθανε. Καὶ θὰ ἐγένετο καὶ αὐτό, καὶ θὰ παρέμενεν ἄταφη, ἂν δὲν τὴν ἐκήδευαν ὡς ἰδικὸν των νεκρὸν ὅσοι τὴν εἶχον φιλοξενήσει. Τόσον ἀνόσιος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ του καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀκόμη. Ἐπίσης ὅταν αἱ χῆραι καὶ ἄλλοι ἐνδεεῖς ἔλαβαν ἐλεημοσύνην, διέταξε νὰ διαρπαγοῦν τὰ δοθέντα καὶ τὰ σκεύη εἰς τὰ ὁποῖα μετέφεραν τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον νὰ συντριβοῦν. Ἔτσι, ἡ ἀσέβεια δὲν περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν ἀρπαγὴν, ἀλλὰ περιεφρόνησεν ἐμπράκτως τὸν Κύριον· δι' αὐτὸ θὰ ἀκούσῃ περισσότερο παντὸς ἄλλου μέχρι τώρα ἀπὸ τὸν Κύριον· «Ἐφ' ὅσον περιεφρόνησες αὐτούς, περιεφρόνησες ἐμέ»².

14. Πολλὰ τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγον φράσιν ὑπεραίρει καὶ ἀκούσας τις ἄπιστα νομίσειε. Ταῦτα δὲ διὰ τοῦθ' οὕτως ἔπρατ-
 5 τεν, ἐπεὶ μήτε ἐκκλησιαστικῶ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε μήτε ἀποστολικῇ παραδόσει κληθεὶς ἦν ἐπίσκοπος, ἀλλ' ἐκ
 10 παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέ-
 σταλτο, ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχειρισμένος. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ἠῶχετο φίλος εἶναι ἢ ἐπισκόπων καὶ
 μοναζόντων. Εἴ ποτε οὖν καὶ ὁ πατήρ Ἐκκλήσιον ἐκ τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βλέλυγμα ἁμαρτωλῶ θεοσέβεια οὕτως ἐβδε-
 15 λύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. Εἴ ποτε δὲ βασιλεὺς ἢ στρα-
 τηλάτης ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, οὕτω περιχαρῆς ἐγί-
 γνετο ὡς οἱ ἐν ταῖς Παροιμίαις, καθὼς σχετλιάζων ἔλεγεν ὁ
 λόγος· «ὦ οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ εὐφραϊνό-
 15 λει τοὺς μὲν ταῦτα κομίζοντας ἐτίμα χρήμασιν, Ἐκκλήσιον δὲ
 ποτε γράψαντος πεποίηκε τὸν δοῦκα Βαλάκιον καταπτῦσαι
 τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταύτην ἀπορρίψαι. Ἄλλ' οὐ παρείδεν ἢ θεία
 δίκη, μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὸν λεγόμενον δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ
 καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος
 20 καὶ δακῶν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε καὶ τριῶν ἡμερῶν ἀπέθανεν.

15. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἔπραττον κατὰ πάντων, ἐν δὲ τῇ
 Ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποι πρὸς πενήκοντα τοὺς μὲν περὶ
 Ἐκκλήσιον ὡς ὑπόπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν οὐκ ἀπεδέξαν-
 20 το, ἀλλὰ καὶ τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἠκρόωσαν, ἡμᾶς δὲ
 ἀπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν. Ἔως δὲ

1. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἐκκλήσιου ἀπωλέσθη. Κατὰ πληροφορίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου (Βίος Μ. Ἐκκλήσιου 86) ὁ μέγας ἐρημίτης ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Αἰγύπτου Βαλάκιον ἀποτρέπων αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμοῦ καὶ προειδοποιῶν αὐτὸν περὶ τῆς ἐπερχομένης τιμωρίας του.

2. Παροιμ. 2, 13 ἐξ.

3. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Βίος Μ. Ἐκκλήσιου 86.

14. Ἔκανε δὲ καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὅποια ὑπερβαίνουν τὰς δυνατότητας τοῦ λόγου καὶ ἂν τὰ ἀκούσῃ κανεὶς, δὲν θὰ τὰ πιστεύσῃ. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ ἔκανε ἔτσι διὰ τὸν ἐξῆς λόγον· δὲν εἶχε μετατεθῆ δηλαδὴ βάσει τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε εἶχε κληθῆ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἀλλ' εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸ παλάτιον μὲ στρατιωτικὴν συνοδείαν, ἐπιδεικτικῶς, ὡς ἔαν τοῦ εἶχον ἐμπιστευθῆ κοσμικὸν ἀξίωμα. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε προετίμα τὴν φιλίαν τῶν ἀρχόντων ἀπὸ τὴν φιλίαν τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μοναχῶν. Καὶ ἂν κάποτε, λοιπόν, τοῦ ἔγραφεν ἀπὸ τὸ ὄρος ὁ πατήρ Ἀντώνιος¹, ὅπως ἀπεχθάνεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὴν θεοσέβειαν, ἔτσι ἀπηχθάνετο καὶ αὐτὸς τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἁγίου. Ἄν ὅμως τοῦ ἔστειλεν ἐπιστολὴν βασιλεὺς, στρατηγὸς ἢ κάποιος δικαστής, ἔχαιρε τόσον πολὺ, ὅσον οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς Παροιμίας, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ λέγει ἐπικρίνων· «Ὡ οἱ ἐγκαταλείποντες τὴν εὐθείαν ὁδόν, οἱ εὐφραίνονται μὲ τὰ κακὰ καὶ χαίροντες διὰ τὴν διαστροφὴν τῶν κακῶν»². Βεβαίως εἰς ὅσους μὲν ἐκόμιζον αὐτὰς τὰς ἐπιστολάς ἔδιδε χρηματικὰς δωρεάς, ἐνῶ ὅταν κάποτε τοῦ ἔγραφεν ὁ Ἀντώνιος παρῶτρυνε τὸν δοῦκα Βαλάκιον νὰ καταπτύσῃ τὴν ἐπιστολὴν καὶ νὰ τὴν ἀπορρίψῃ³. Ἡ θεία δίκη ὅμως δὲν ἠδιαφόρησεν· πράγματι, ὅταν μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ ἐν λόγῳ δοῦξ ἐπιβαίνων ἵππου μετέβαινε εἰς τὴν πρώτην μονήν, ὁ ἵππος ἐστράφη κατ' αὐτοῦ, τὸν ἐδάγκωσεν εἰς τὸν μηρὸν καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὸ ἔδαφος· μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε.

15. Ἐκεῖνοι, λοιπόν, εἶχον στραφῆ ἐναντίον ὄλων. Εἰς δὲ τὴν Ρώμην οἱ συνελθόντες περίπου πενήτηκοντα ἐπίσκοποι⁴ δὲν ἀπεδέχθησαν τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου, διότι ἦσαν ἔνοχοι καὶ δι' αὐτὸ ἐφοβήθησαν νὰ ἔλθουν, ἐπὶ πλέον δ' ἐθεώρησαν ὡς στερούμενα κύρους ὅσα ἔγραφαν. Ἀντιθέτως ἐδέχθησαν ἡμᾶς καὶ μὲ ἀγάπην εἶχον κοινωνίαν μαζί μας. Καθ' ὃν χρόνον

4. Ἡ σύνοδος τῆς Ρώμης συνήλθε τὸ 340, ἦσαν δὲ παρόντες πλὴν τῶν δυτικῶν ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ὁ Μάρκελλος Ἀγκύρας.

ταῦτα ἐγίγνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως Κώνσταντος
 ἢ τε ἐν Ῥώμῃ γενομένη σύνοδος καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ
 καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν γεγενημένα, καὶ
 γράφει τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντῷ καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις ἀρέ-
 5 σκει σύνοδον γενέσθαι καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν' οἱ
 μὲν ἀδικηθέντες μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες μηκέτι
 τοιαῦτα τολμᾶν δύνωνται. Συνέρχονται τοίνυν ἀπὸ τε τῆς ἀνα-
 τολῆς καὶ τῆς δύσεως ἐν τῇ Σερδῶν πόλει πλεον ἢ ἑλαττον ρο'
 τὸν ἀριθμὸν ἐπίσκοποι. Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν
 10 ἐπίσκοποι ἔχοντες πατέρα τὸν Ὅσιον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς
 ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγωγοὺς καὶ συνηγόρους Μουσου-
 νιανὸν κόμητα καὶ Ἡσύχιον τὸν καστρήσιον, δι' οὗς καὶ προ-
 θύμως ἦλθον νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν πάντα
 πράττεσθαι. Οὕτω γὰρ αἰεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδεί-
 15 κνουν οἷς ἐβούλοντο καὶ ἐπεβούλευον οἷς ἂν αὐτοῖς ἐδόκει. Ὡς
 δὲ ἀπαντήσαντες ἐωράκασιν ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνην γε-
 νομένην, ὡς ἐωράκασιν τοὺς ἀφ' ἐκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλε-
 ως κατηγόρους καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ὡς ἐωράκασιν
 Ἄρειον καὶ Ἀστέριον, τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν
 20 σὺν αὐτοῖς, ἀποπηδήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐλθόντας μεθ'
 ἡμῶν διηγουμένους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων, ὡς ὑποπτοὶ
 εἶεν ἐν τοῖς πράγμασι καὶ φοβοῦνται κρίσιν γενέσθαι, μὴ ἐλεγ-
 χθῶσι παρὰ ἡμῶν μὲν συκοφάνται, παρὰ δὲ τῶν ἐπλάσαντο
 κατηγόρων, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβαλόντες καὶ τὰ τοιαῦτα μη-
 25 χανησάμενοι. Ταῦτα συνορῶντες, καίτοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόν-
 τες, νομίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους, ὡς ἐω-
 ράκασιν καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ

1. Πόλις τῶν Σερδῶν ἢ Σαρδικὴ εἶναι ἢ σημερινὴ Σόφια, πρωτεύουσα τῆς Βουλγαρίας, εἰς τὴν ὁποίαν συνῆλθε τὸ 342/3 ἡ ἀποφασιστικὴ σημασίας διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὀρθοδόξων σύνοδος.

2. Ὁ Ὅσιος ἐπίσκοπος Κορδοῦνης (σημερινὴ Cordoba) τῆς Ἰσπανίας ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ὀρθοδόξων τοῦ 4ου αἰῶνος. Ὁμολογητῆς κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ ἀνθρωπος δράσεως, προήδρευσε

δὲ ἐγίνοντο αὐτά, περιήλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως Κωνσταν-
 τος καὶ ἡ συνελθοῦσα εἰς Ρώμην σύνοδος καὶ ὅσα ἐγίνοντο εἰς
 τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ ὅλην τὴν ἀνατολὴν κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν.
 Ἐγραψε, λοιπόν, σχετικῶς εἰς τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντίου
 καὶ ἔτσι ἀπεφάσισαν ἀπὸ κοινοῦ νὰ συγκληθῇ σύνοδος καὶ
 νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα, ὥστε οἱ μὲν ἀδικηθέντες νὰ μὴ ὑπο-
 φέρουν πλέον, οἱ δὲ ἀδικοῦντες νὰ μὴ δύνανται εἰς τὸ ἐξῆς νὰ
 ἀποτολμοῦν παρόμοια πράγματα. Συνήλθαν, λοιπόν, εἰς τὴν
 πόλιν τῶν Σερδῶν¹ περίπου ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἐπίσκοποι
 ἀπὸ Ἀνατολῆν καὶ Δύσιν. Οἱ ἐκ τῆς Δύσεως ἦσαν μόνον ἐπί-
 σκοποι, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ὅσιον². Οἱ ἐξ Ἀνατολῆς
 ἔφεραν μαζί των ὡς παιδαγωγούς καὶ συνηγόρους τὸν κόμητα
 Μουσουνιανὸν καὶ τὸν καστρήσιον³ Ἡσύχιον ἡ παρουσία
 τῶν δύο ἄλλωστε τοὺς ἔκανε νὰ ἔλθουν προθύμως, διότι ἐνό-
 μιζαν ὅτι μὲ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν θὰ ἠδύναντο πάλιν νὰ ἐπι-
 βληθοῦν. Διότι πάντοτε δι' αὐτῶν τῶν δύο ἐφοβέριζαν ὅσους
 ἠθελαν καὶ ἐσκευῶρουν ἐναντίον ὧσων ἐνόμιζαν ὅτι πρέπει νὰ
 ἐξοντώσουν. Ὄταν ἀφίχθησαν ὁμως εἶδαν ὅτι εἶχε συγκροτηθῇ
 ἐκκλησιαστικὸν μόνον δικαστήριον· εἶδαν κατηγοροὺς ἀπὸ
 ἐκάστην Ἐκκλησίαν καὶ πόλιν νὰ τοὺς ἐλέγχουν· εἶδαν τὸν
 Ἄρειον καὶ τὸν Ἀστέριον, τοὺς τιμίους ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι
 εἶχαν ἔλθει μαζί των, νὰ ἐγκαταλείπουν τὴν παράταξιν των
 καὶ νὰ ἔρχονται μαζί μας καὶ νὰ ἐξιστοροῦν τὴν πανουργίαν
 ἐκείνων, ὅτι δηλ. ἦσαν πράγματι ἔνοχοι καὶ ἐφοβοῦντο τὴν
 δίκην, διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς μὲν συκοφάνται, ἀπὸ
 δὲ τοὺς πλαστοὺς κατηγοροὺς ὅτι αὐτοὶ δηλαδή τοὺς τὰ ὑπέ-
 βαλαν ὅλα καὶ ἐμηχανεύθησαν τὰ πάντα. Ὄταν, λοιπόν,
 εἶδαν ὅλα αὐτά, ἐνῶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν
 ὅτι δὲν θὰ μᾶς συναντήσουν διότι θὰ τοὺς ἐφοβούμεθα, ὅταν
 εἶδαν μάλιστα καὶ τὴν ἰδικὴν μας παρρησίαν, ἔμειναν κλεισμέ-

τῆς Α' Οἰκουμενικῆς καὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου καὶ ἠγωνίσθη ποικιλοτρό-
 πως ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων.

3. Καστρήσιος εἶναι ὁ διαβίων εἰς στρατόπεδον, ὁ στρατιωτικὸς. Ὁ
 μνημονευόμενος ἐνταῦθα ἦτο μᾶλλον τιτλοῦχος τῆς αὐλῆς τοῦ Κωνσταντίου.

παλατίῳ· ἐκεῖ γὰρ ὄκουν. Καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν·
 Ἔλθομεν ἐπ' ἄλλοις καὶ ἄλλα βλέπομεν. Ἀπηντήσαμεν μετὰ
 κομήτων καὶ χωρὶς κομήτων ἢ κρίσις γίνεται κατακρινόμεθα
 πάντως. Οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα. Ἐχουσιν οἱ περὶ
 5 Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν
 καθαρίζεται, ἡμεῖς δὲ καταισχνύμεθα. Τί δὴ οὖν μέλλομεν;
 Τί βραδύνομεν; Πλασώμεθα προφάσεις καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ
 μένοντες κατακριθῶμεν. Βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριᾶν ἢ ἐλεγ-
 χθέντας συκοφάντας κατακρίνεσθαι. Ἐὰν φύγωμεν, δυνάμε-
 10 θά πως κἂν τῆς αἰρέσεως προΐστασθαι. Ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας
 ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην τὸν μὴ
 ἀφιέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν'.

16. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι διελογίζοντο· Ὅσιος δὲ καὶ οἱ
 ἄλλοι πάντες ἐπίσκοποι πυκνότερον αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν
 15 προθυμίαν τῶν περὶ Ἀθανάσιον καὶ ὡς ἔτοιμοι πρὸς ἀπολο-
 γίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας'. Ἐλε-
 γόν τε· εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν, τί ἀπηντᾶτε; Ἐδει γὰρ ἢ μὴ
 ἐλθεῖν ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν'. Ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες καὶ
 μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπρεπεστέρα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προφά-
 20 σεως ἄλλη προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια
 κατὰ Περσῶν γράφαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. Καὶ ταύτην τὴν
 πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἐπεμψαν δι' Ἐὑσταθίου πρεσβυτέ-
 ρου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἐκκλησίας. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτοῖς
 ἢ φυγὴ καταθυμίως ἀπέβη· εὐθὺς γὰρ ἡ ἀγία σύνοδος, ἧς προ-
 25 ἡγορος ἦν ὁ μέγας Ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερώς· ἢ ἀπαν-
 τήσατε ἀπολογησόμενοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας καθ' ὑμῶν
 κατηγορίας καὶ ἂς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε ὅτι

νοι εἰς τὸ παλάτιον, ὅπου καὶ κατέλυσαν. Ἔτσι, λοιπόν, εἶπαν πρὸς ἀλλήλους· 'Δι' ἄλλα ἤλθαμεν καὶ ἄλλα βλέπομεν. Κατεφθάσαμεν μὲ κόμητας καὶ ἡ δίκη γίνεται χωρὶς κόμητας· ὅπως δὴ ποτε εἴμεθα καταδικασμένοι. Ὅλοι γνωρίζετε καλῶς τὰ προστάγματα. Οἱ φίλοι τοῦ Ἀθανασίου ἔχουν ἀποδείξεις περὶ τῶν ἐν Μαρεώτῃ συμβάντων, διὰ τῶν ὁποίων αὐτὸς μὲν ἀποδεικνύεται καθαρὸς, ἡμεῖς δὲ ἐντροπιαζόμεθα. Διατί, λοιπόν, χρονοτριβοῦμεν; Διατί βραδύνομεν; Ἄς ἐφεύρωμεν προφάσεις καὶ ἄς ἀπέλθωμεν, διὰ νὰ μὴ μείνωμεν καὶ καταδικασθῶμεν. Εἶναι καλλίτερον νὰ φύγωμεν κόκκινοι ἀπὸ ἐντροπῆν παρά νὰ ἀποδειχθῶμεν συκοφάνται καὶ νὰ καταδικασθῶμεν. Ἐὰν φύγωμεν, ἴσως δυνηθῶμεν νὰ προστατεύσωμεν τὴν αἵρεσιν. Ἄν δὲ μᾶς καταδικάσουν ἀπόντας, ἔχομεν τὸν βασιλέα προστάτην, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἀφήσῃ τοὺς λαϊκοὺς νὰ μᾶς ἐκδιώξουν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας'.

16. Αὐτά, λοιπόν, ἐσκέπτοντο ἐκεῖνοι. Ὁ Ὅσιος δὲ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι τοὺς διεμήνυαν συχνότατα τὴν προθυμίαν τῶν φίλων τοῦ Ἀθανασίου ὅτι 'εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀπολογηθοῦν καὶ ὑπόσχονται νὰ σᾶς ἀποδείξουν συκοφάντας'. Τοὺς ἔλεγαν ἐπίσης· 'ἂν φοβῆσθε τὴν δίκην, διατί προσήλθατε; Ὁρθὸν θὰ ἦτο ἢ νὰ μὴν ἔλθετε ἢ, ἀφοῦ ἤλθατε, νὰ μὴ φύγετε'. Ἐκεῖνοι, ὅταν τὰ ἤκουσαν αὐτὰ καὶ ἐπειδὴ κυριολεκτικῶς τὰ ἔχασαν, ἐπεχείρησαν νὰ φύγουν χρησιμοποιοῦντες πρόφασιν ἀκόμη πλέον ἀσύστατον ἀπὸ ἐκείνην τῆς Ἀντιοχείας, ὅτι δῆθεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἔγραψε νὰ ἐπιστρέψουν διὰ νὰ ἐορτάσουν τὰ ἐπινίκια κατὰ τῶν Περσῶν. Δὲν ἠσθάνθησαν δ' ἐντροπῆν νὰ ἀποστείλουν αὐτὴν τὴν πρόφασιν διὰ τοῦ Εὐσταθίου, πρεσβυτέρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Σαρδικῆς. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἐγινε ἡ φυγὴ ὅπως ἐπεθύμουν· διότι ἀμέσως ἡ ἀγία σύνοδος, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ μέγας Ὅσιος, τοὺς ἔγραψεν εὐθέως· Ἡ ἀπαντήσατε καὶ ἀπολογηθῆτε εἰς τὰς ἐναντίον σας κατηγορίας καὶ ὡς πρὸς τὰς συκοφαντίας τὰς ὁποίας ἐχαλκεύσατε ἢ νὰ γνω-

ὁμᾶς μὲν ὡς ὑπευθύνους ἢ σύνοδος κατακρίνει, τοὺς δὲ περὶ Ἰθανάσιον ἐλευθέρους καὶ καθαρούς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνεται. Ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τοῦ συνειδότος ἡλαύνοντο μᾶλλον ἢ τοῖς γράμμασιν ἐπέιθοντο· καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὀρῶντες οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὀξύτερον ἔφευγον.

17. Ἐκείνων μὲν οὖν οὕτως αἰσχυρῶς καὶ ἀπρεπῶς γέγονεν ἢ φυγή. Ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἢ ἀπὸ λέ' καὶ πλέον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα ἐπιγνοῦσα τὴν τῶν Ἰρειανῶν κακοήθειαν ἐδέξατο τοὺς περὶ Ἰθανάσιον εἰς ἀπολογίαὶν περὶ ὧν πεπόνθασιν κἀκεῖνοι κατηγόρησαν. Καὶ οὕτως ἀπολογησαμένους, ἅπαρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο καὶ ὑπερεθαύμασεν, ὥστε αὐτούς τε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπῆσαι καὶ γράφαι πανταχοῦ γράφαι τε καὶ εἰς τὴν ἐκάστου παροικίαν καὶ μάλιστα εἰς Ἰλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς Λιβύας, Ἰθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῶ καθαρούς καὶ πάσης μέμφεως ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γενομένους συγκοφάντας κακούργους καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανούς τυγχάνειν. Ἀπέλυσαν γοῦν αὐτούς μετ' εἰρήνης, καθεῖλον δὲ Στέφανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον τὸν ἐν Λαοδικείᾳ, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον. Γρηγόριον γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως εἰς Ἰλεξάνδρειαν ἀποσταλέντα οὕτως ἀπεκίρρυσεν ὡς μηδὲ ὄλως ἐπίσκοπον γενόμενον μηδὲ ὀφείλοντα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι. Ἰκέρωσαν γοῦν καὶ ἄς ἔδοξε καταστάσεις ποιεῖσθαι προστάξαντες μηδὲ αὐτὰς ὄλως ἐν ἐκκλησίαις ὀνομάζεσθαι διὰ τὸ καινὸν τῆς παρανομίας.

1. Οἱ καθαιρεθέντες ἦσαν ἐπίσκοποι τῶν ἐξῆς ἐπισκοπῶν· ὁ Στέφανος Ἰντιοχείας, ὁ Μηνόφαντος Ἰφέσου, ὁ Ἀκάκιος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὁ Γεώργιος Λαοδικείας τῆς Συρίας, ὁ Οὐρσάκιος Σιγγιδῶνος (Βελιγράδιου), ὁ Οὐάλης Μουρσῶν (Esseg εἰς τὴν συμβολὴν Δρίνου καὶ Δουνάβειος), ὁ Θεόδωρος Ἰρακλείας καὶ ὁ Νάρκισσος Νερονιάδος.

ρίζετε ὅτι ἡ σύνοδος θὰ σᾶς καταδικάσῃ ὡς ἐνόχους, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἀθανάσιον θὰ ἀναγορεύσῃ ἐλευθέρους καὶ ἀπηλλαγμένους ἀπὸ πᾶσαν κατηγορίαν*. Ἐκεῖνοι ὁμῶς κατεδιώκοντο περισσότερο ἀπὸ τὸν φόβον τῆς συνειδήσεως παρὰ ἐπείθοντο εἰς τὰς ἐπιστολάς· ἔτσι, ὅταν εἶδαν ὅσους ἠδίκησαν, ὄχι μόνον δὲν ἀπήντησαν εἰς ὅσα τοὺς ἔλεγαν, ἀλλ' ἔφυγαν ἔτι ταχύτερον.

17. Ἔτσι, λοιπόν, κατ' αὐτὸν τὸν ἐντροπιαστικὸν καὶ ἀπρεπῆ τρόπον ἔφυγαν ἐκεῖνοι. Ἡ δὲ ἀγία σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τριάκοντα πέντε καὶ πλέον ἐπαρχιῶν, ἀφοῦ ἀντελήφθη τὴν κακοπιστίαν τῶν Ἀρειανῶν, ἐδέχθη εἰς ἀπολογίαὶν τοὺς φίλους τοῦ Ἀθανασίου καὶ αὐτοὶ κατηγόρησαν τοὺς Ἀρειανούς δι' ὅσα ἔπαθαν. Ὅταν δὲ εἶπαν εἰς τὴν ἀπολογίαὶν των τὰ ὅσα εἶπαμεν ἀνωτέρω, ἡ σύνοδος τοὺς ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν καὶ ἐξέφρασε τὸν θαυμασμὸν τῆς, ἐχάρη δὲ δι' αὐτοὺς καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν καὶ ἔστειλεν ἀπανταχοῦσας, ἔγραψε δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν καθενός, κυρίως δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ὅτι ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ ἰδικοὶ του εἶναι ἀθῶοι καὶ ἐκτὸς πάσης κατηγορίας, ἐνῶ ὅσοι τοὺς ἐσυκοφάντησαν εἶναι κακοῦργοι καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ Χριστιανοί. Αὐτούς, λοιπόν, τοὺς ἔστειλαν μὲ εἰρηνικὰ γράμματα εἰς τὰς ἐπαρχίας των, καθήρεσαν δὲ τὸν Στέφανον, τὸν Μηνόφαντον, τὸν Ἀκάκιον, τὸν ἐν Λαοδικείᾳ Γεώργιον, τὸν Οὐρσάκιον, τὸν Οὐάλεντα, τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Νάρκισσον¹. Τὸν δὲ Γρηγόριον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποστείλει ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὸν ἀπεκήρυξαν παντελῶς λέγοντες ὅτι οὐδέποτε ἔγινεν ἐπίσκοπος καὶ δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται Χριστιανός. Ἐθεώρησαν ἐπίσης ἀκύρους ὅλας τὰς καταστάσεις ἐπισκόπων, τὰς ὁποίας ἐνόμισε καλὸν νὰ κάνῃ ὁ Γρηγόριος, καὶ διέταξαν νὰ μὴ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας, διότι ἦτο πρωτοφανὴς ἢ παρανομία.

18. Οὕτω μὲν οὖν Ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης, τὰ τε γράμματα ἐν τῷ τέλει γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ ἡ σύνοδος διαλέλυται, οἱ δὲ καθαιρεθέντες δέον καὶ οὕτως ἡρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὴν οὕτως
 5 αἰσχρὰν φυγὴν κατελθόντες τοιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτων μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆναι πράξεις. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει κοινωνῆσαι ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ ὑπευθύνους γενομένοις, ἀνί-
 νεγκαν βασιλεῖ Κωνσταντίῳ καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ
 10 καλουμένης Φάβρικος δέκα λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς ὑπουργοῦντος αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο Φιλαργίου πάλιν ἐκεῖ κόμητος γενομένου. Καὶ τούτων τὰ μνήματα πρὸ τῆς πόλεως ἔστιν, ἅπερ παρερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐωράκαμεν. Εἶτα ὥσπερ κατορθώσαντες, ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκο-
 15 φάνται, ἅπερ ἐβούλοντο, ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. Πεποιή-
 κασι γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι πρεσβυτέρους δύο καὶ διακόνους τρεῖς. Καὶ Ἄρειον μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πέτρων τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, ἐπισκόπους τοὺς ἀποτηθήσαντας ἀπ'
 20 αὐτῶν, οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὕβρεων μετασχεῖν αὐτοὺς πεποιήκασιν.

19. Λούκιον δὲ τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παρρησίᾳ χρώμενον καὶ ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασιν πάλιν, ὥσπερ καὶ πρότερον,
 25 ἀλύσεισι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας καὶ οὕτως ἐξώρισαν ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἐκεῖνοι γινώσκουσι. Καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἰῶν καὶ Θεόδουλον τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλε-

1. Αἱ ἐπιστολαὶ τῆς συνόδου δημοσιεύονται εἰς τὸν Β' Ἀπολογητικὸν 37 - 50, ἐντεῦθεν δὲ παραλείπονται ἐνταῦθα. Ἄλλωστε ἤδη οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν ἔργων τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἔπαυσαν νὰ ἐπισυνάπτουν εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος ἔργου τὰ ἐπίσημα ταῦτα ἐγγραφα.

18. Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Ἄθανάσιος καὶ οἱ φίλοι του ἀπεστάλησαν μὲ εἰρηνικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐπισυνάπτονται εἰς τὸ τέλος λόγῳ τοῦ μήκους τῆς ἐπιστολῆς¹. Ἐν συνεχείᾳ ἡ σύνοδος διελύθη, οἱ δὲ καθαιρεθέντες ἔπρεπε νὰ ἡρεμήσουν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅμως, ὅταν ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Ἀνατολήν μετὰ τὴν ἐπονείδιστον φυγὴν των, ἀνέπτυσαν τοιαύτην δρᾶσιν, ὥστε αἱ προηγούμεναι πράξεις των νὰ φαίνωνται μικραὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς νέας. Ἔτσι ἐπειδὴ οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς δεχθοῦν εἰς κοινωνίαν, διότι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν σύνοδον καὶ εὐρέθησαν ἔνοχοι, τοὺς προσήγαγον εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον καὶ ἐνήργησαν ὥστε νὰ ἀποκεφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ λεγομένην Φάβρικα δέκα λαϊκοί· εἰς αὐτὸ τοὺς ἐβοήθησεν καὶ πάλιν ὁ Φιλάργιος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκεῖ ἑπαρχος. Αὐτῶν τῶν δέκα τὰ μνήματα εὐρίσκονται πρὸ τῆς πόλεως, τὰ ἔχομεν δὲ ἴδει καὶ ἡμεῖς διερχόμενοι ἐκεῖθεν. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ὡς νὰ εἶχαν ἐπιτελέσει κατόρθωμα, ἐπειδὴ ἔφυγαν διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθοῦν κατὰ τὴν δίκην συκοφάνται, ὁ βασιλεὺς ἐξέδιδε διαταγὰς κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των. Συνετέλεσαν, λοιπόν, ὥστε νὰ ἐξορισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν δύο πρεσβύτεροι καὶ τρεῖς διάκονοι. Οἱ δ' ἐπίσκοποι Πέτρας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀραβίας Ἄρειος καὶ Ἀστέριος, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀποστατήσει ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, ὄχι μόνον ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὑπέστησαν πάσης φύσεως προσβολάς.

19. Τὸν Λούκιον δὲ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι ὠμίλει μὲ πολὺ σθένος ἐναντίον των καὶ ἤλεγχε τὴν ἀσέβειάν των, ἐφρόντισαν καὶ πάλιν, ὅπως καὶ παλαιότερον, νὰ τὸν δέσουν μὲ σιδηρᾶς ἀλύσσεις εἰς τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας καὶ ἔτσι δεμένον τὸν ἐξώρισαν εἰς τὴν ἐξορίαν δὲ ἀπέθανεν², ὅπως γνωρίζουν ἐκεῖνοι. Ἐπίσης ἐξώρισαν τὸν ἐπίσκοπον Διόδωρον, δύο δ' ἐπισκόπους τῆς Θράκης, τὸν Αἰώνω

2. Ὁ Λούκιος Ἀδριανουπόλεως ἀπέθανε περὶ τὸ 347/8. Βλ. Μ. Ἀθασίου, Ἀπολογία περὶ φυγῆς 3.

- ως, ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θρακῆς ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑώρακασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον, τὸ πρῶτον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ἔγραψε βασιλεὺς Κωνστάντιος, τὸ δεῦτερον δὲ ὑπέμνησαν οὗτοι. Ἦν δὲ
- 5 τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλεσθαι τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικὴν διδόναι δίκην, εἴ που εὐρεθεῖν οὗτοι. Τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστόν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν· ὡς γὰρ μαθόντες τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ ὡσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας καὶ
- 10 τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες ἠθέλησαν ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ Θρακῇ. Οὕτω καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεῖξαι, καὶ ποιῶσι γραφήναι, ὥστε τοὺς λιμένας καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι μήπως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνόδου συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας.
- 15 Ποιοῦσι δὲ γραφήναι καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικασταῖς περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἴνα, εἴτε ἐπίσκοπος εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὐρεθείη τῆς πόλεως ἢ τῶν ὄρων αὐτῆς ἐπιβάς, ἐξῆ τῷ δικαστῇ τῶν εὐρισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνειν. Οὕτως ἡ Ἰουδαϊκὴ νέα αἵρεσις οὐ μόνον ἀρ-
- 20 νεῖται τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάρθηκεν.
20. Οὐδὲ οὕτω δὲ ἠρέμον, ἀλλ' ὡσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν («περιέρχεται ὡς λέων ζητῶν τίνα καταπίη»), οὕτως οὗτοι δημοσίου δρόμου τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιορχόμενοι, ὃν ἂν ἠῤῥισκον ὄνειδίζοντα τούτοις τὴν φυγὴν καὶ μ-
- 25 σοῦντα τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποίουν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος, φοβεροὺς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῆσαι, πολλοὺς

Ὀλύμπιον καὶ τὸν Τραϊανουπόλεως Θεόδουλον, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι μισοῦν τὴν αἵρεσιν, τοὺς διέβαλαν, ἀρχικῶς μὲν οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσεβίου με ἀποτέλεσμα νὰ ἐκδώσῃ σχετικὸν διάταγμα ὁ βασιλεὺς Κανστάντιος, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀνεκίνησαν διὰ δευτέραν φοράν αὐτοὶ τὸ θέμα. Τὸ διάταγμα δὲ διελέμβανεν ὄχι μόνον νὰ ἐκτοπισθοῦν ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰς ἐκκλησίας των οἱ ἐπίσκοποι αὐτοί, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκεφαλισθοῦν, ὅπουδῆποτε ἀνευρεθοῦν. Τὸ ἐξῆς δὲ εἶναι ἴσως ἀξιοπεριέργον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ξένον πρὸς τὸ ἦθος των· ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχαν μάθει τὴν τακτικὴν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ὄπαδούς τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἐπειδὴ, οὕτως εἰπεῖν, εἶχαν κληρονομήσει τὴν ἀσέβειαν καὶ τὸν χαρακτῆρά των, ἠθέλησαν νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τρομεροί, ὅπως οἱ πατέρες των εἰς τὴν Θράκην. Ἔτσι, ἐφρόντισαν νὰ ἐκδοθῇ διάταγμα νὰ φρουροῦνται οἱ λιμένες καὶ αἱ εἰσοδοὶ τῶν πόλεων, μήπως ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἐκκλησίας οἱ ὀρθόδοξοι μετὰ τὴν ἀθωωτικὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου. Ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ σταλῇ διαταγὴ πρὸς τοὺς δικαστὰς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀναφερομένη εἰς τὸν Ἀθανάσιον καὶ εἰς ὠρισμένους πρεσβυτέρους ὀνομαστικῶς· ἡ διαταγὴ δὲ καθώριζεν ὅτι ἂν εὐρεθῇ ὁ ἐπίσκοπος ἢ κάποιος ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς τὴν πόλιν ἢ ἂν διέλθῃ, ἔστω, τὰ ὄριά της, ἐπιτρέπεται εἰς τὸν δικαστὴν νὰ ἀποκεφαλίζῃ ὅσους ἀνευρεθοῦν. Ἔτσι ἡ νέα Ἰουδαϊκὴ αἵρεσις ὄχι μόνον ἀρνεῖται τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ ἔμαθε νὰ φονεῖ.

20. Ἄλλ' οὐδὲ ἔτσι ἠρέμησαν, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ὁ πατὴρ τῆς αἵρέσεώς των «περιτριγυρίζει ὡς λέων ἀναζητῶν ποῖον θὰ καταβροχθίσῃ»¹, ἔτσι καὶ αὐτοί, ἀφοῦ ἔθεσαν ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν των τὸν δημόσιον δρόμον, ἐτριγύριζαν καὶ ὅποιον ἀνεκάλυπταν ὅτι τοὺς μέμφεται διὰ τὴν φυγὴν των καὶ μισεῖ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν, αὐτοὺς τοὺς ἐμαστίγωννας, τοὺς ἐφυλάκιζαν, τοὺς ἐξώριζαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Ἐξήσκουν δὲ τὸσον μεγάλην τρομοκρατίαν, ὥστε πολλοὶ μὲν ν' ἀναγκασθοῦν

δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν ἢ τοῦτοις βούλεσθαι κἂν ὄλωσιν συντυγ-
 χάνειν. Τοιαῦτα ἦν αὐτῶν μετὰ τὴν φυγὴν τῆς μανίας τὰ τολ-
 μήματα. Καὶ γὰρ καὶ δρῶσιν ἄλλο τι καινόν, ὅπερ τῆς μὲν
 αἰρέσεως αὐτῶν ἐστὶ κατάλληλον, οὐπω δὲ πρότερον ἠκούσθη,
 5 ἄλλ' οὐδὲ τάχα γενήσεται ποτε παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν
 Ἑλλήνων, μήτιγε Χριστιανοῖς. Τῆς γὰρ ἀγίας συνόδου προ-
 σβευτὰς ἀποστειλᾶσης ἐπισκόπους, Βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ
 Καπύης (ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις τῆς Καμπανίας), Εὐφρά-
 την δὲ τὸν ἀπὸ Ἀγριπίνης (ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις
 10 τῆς ἄνω Γαλλίας), ἵνα, ὡς ἡ σύνοδος ἔκρινε, συγχωρήσῃ
 βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν, ἐπει-
 δὴ καὶ αὐτὸς ἐξέβαλε. Γράψαντός τε καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου
 Κώνσταντος τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ καὶ συστήσαντος τοὺς ἐπι-
 σκόπους. Οἱ θαυμαστοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροί, ὡς ἐωρά-
 15 κασιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, βουλευόμενοι μὲν κοινῇ,
 μόνος δὲ Στέφανος ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα ὡς ἐπιτηδείως ἔχων
 περὶ τὰ τοιαῦτα. Μισθοῦνται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς
 ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀγνωτάτου Πάσχα καὶ γυμνώσαντες ταύτην
 ἐπαφίᾳσι νυκτὸς Εὐφράτη τῷ ἐπισκόπῳ. Καὶ ἡ μὲν πόρνη
 20 τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι τὸν καλέσαντα προθύμως
 ἠκολούθει. Ὡς δὲ ῥιφθεῖσα παρ' ἐκείνων εἶδε κοιμώμενον τὸν
 ἄνθρωπον καὶ μὴ εἰδότα τὸ γινόμενον, εἶτα ὡς κατενόησε
 καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον καὶ ἐπισκόπου κατάστασιν, εὐθὺς
 ἀναβοήσασα τὴν βίαν ἔβόα. Ἐκεῖνοί τε ἠξίουσαν σιωπᾶν καὶ
 25 καταπεύδεσθαι τοῦ ἐπισκόπου. Ἡμέρας τοίνυν γενομένης δια-
 τεθρύλητο τὸ πρᾶγμα καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν, οἳ τε ἀπὸ
 τοῦ παλατίου ἐκινουῦντο θαυμάζοντες τὸ θρυλούμενον καὶ ἀ-
 ξιούντες μὴ σιωπηθῆναι τοῦτο. Γέγονε τοίνυν κρίσις, καὶ ὁ
 μὲν ἑταιροτρόφος ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖ-

1. Τὰ περιγραφόμενα συνέβησαν τὸ 343. Πρβλ. Θεοδωρήτου, Ἑκκλ. Ἱστορία 2, 8 ἐξ.

νά ὑποκρίνωνται, πολλοὶ δὲ νά φεύγουν εἰς τὰς ἐρήμους διότι δὲν ἤθελαν οὐδὲ νά συναντήσουν τοὺς Ἀρειανούς. Αὐτὰ ἀπετόλμησεν ἡ μανία των μετὰ τὴν φυγὴν. Διέπραξαν ὁμως καὶ κάτι ἄλλο πρωτοφανές, τὸ ὁποῖον ταιριάζει μὲν βεβαίως εἰς τὴν αἵρεσίν των, ἀλλ' οὐδέποτε μέχρι τότε ἠκούσθη καὶ ἴσως οὔτε θὰ συμβῆ ποτὲ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀσελγεῖς εἰδωλολάτρας, ὅπωςδὴποτε δὲ δὲν θὰ γίνη ἀπὸ Χριστιανούς. Ἡ ἀγία σύνοδος δηλαδὴ ἔστειλεν ὡς πρεσβευτὰς ἐπισκόπους, τὸν Βικέντιον Καπύης (τῆς μητροπόλεως τῆς Καμπανίας) καὶ τὸν Εὐφράτην Ἀγριππίνης (τῆς μητροπόλεως τῆς ἄνω Γαλλίας). Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς ἦτο, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου, νά ἐπιτρέψη ὁ βασιλεὺς νά ἐπανέλθουν οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὰς ἐκκλησίας των, διότι αὐτὸς τοὺς ἐξεδίωξε. Ἐγραψε μάλιστα καὶ ὁ εὐσεβέστατος Κώνστας συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τὸν ἀδελφὸν του διὰ τοὺς ἐπισκόπους¹. Αὐτοὶ δὲ οἱ ἀξιθαύμαστοι καὶ ἱκανοὶ δι' ὅλα, μόλις εἶδαν τοὺς δύο ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἔκαναν σύσκεψιν ἀπὸ κοινοῦ, ἀνέλαβε δὲ νά παίξῃ τὸ θέατρον μόνος του ὁ Στέφανος, ὡς ἱκανώτερος διὰ τὸν ρόλον. Ἐπλήρωσαν, λοιπόν, μίαν κοινὴν πόρνην κατὰ τὴν περίοδον μάλιστα τοῦ ἀγιωτάτου Πάσχα καὶ ἀφοῦ τὴν ἐγύμνωσαν τὴν ἔστειλαν κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὸν ἐπίσκοπον Εὐφράτην. Ἡ δὲ πόρνη ἀρχικῶς ἠκολούθει μὲ προθυμίαν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι τὴν εἶχε προσκαλέσει κάποιος νέος. Ὅταν ὁμως τὴν ἔρριψαν ἐκεῖνοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπισκόπου καὶ εἶδε τὸν ἄνθρωπον νά κοιμᾶται καὶ νά ἔχη ἄγνοιαν τοῦ γενομένου, ἐν συνειρήνῃ δὲ ὅταν ἀντελήφθη καὶ εἶδεν πρόσωπον γέροντος καὶ περιβολὴν ἐπισκόπου, εὐθύς ἤρχισε νά φωνάζῃ καὶ ὠμολόγησε μεγαλοφώνως τὴν ἀπάτην. Ἐκεῖνοι ὁμως ἀπήτουν νά σιωπήσῃ καὶ νά ψευσθῆ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Ὅταν δὲ ἐγένετο ἡμέρα διεδόθη τὸ πρᾶγμα καὶ ὀλόκληρος ἡ πόλις ἐταράχθη· ἀκόμη καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ παλατίου συνεκινήθησαν, ἀποροῦντες διὰ τὸ φημολογούμενον καὶ ἀπαιτοῦντες νά μὴ ἀποσιωπηθῆ τὸ συμβάν. Ἐγένετο, λοιπόν, δίκη καὶ ὁ μὲν προαγωγὸς ἀπε-

νοι δὲν τὸν Στέφανον — ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. Ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίγνεται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λείπη τῇ ἄρειανῇ αἰρέσει προστάτης.

- 5 **21.** Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντίος ὀλίγον τι κατανογείς εἰς ἑαυτὸν ἤλθε λογισάμενός τε ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ ὅτι καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι, τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐθὺς ἀπολυθῆναι κελεύει, γράφει
- 10 δὲ εἰς Ἀλεξανδρείαν φανερώς μηκέτι διώκεσθαι τοὺς μετὰ Ἀθανασίου κληρικούς τε καὶ λαϊκούς. Εἶτα μετὰ μῆνᾶς πούδεκα τελευτήσαντος Γρηγορίου μεταπέμπεται καὶ Ἀθανάσιον μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράφας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἔλθεῖν προέ-
- 15 τρεπε. Πέμπει τε πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανέλθοι. Ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων ὀλιγορεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. Γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψῃται. Διεβεβαιοῦτο γὰρ ἑνιαυτὸν ὄλον ἐκδέχεσθαι τὸν
- 20 Ἀθανάσιον καὶ οὐκ ἂν ποτε ἐπιτρέψαι μὴ γενέσθαι τινὰ καινοτομίαν ἢ καὶ κατάστασιν φυλάττων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ τᾶς ἐκκλησίας.

- 22.** Οὕτω δὴ οὖν γράψαντος αὐτοῦ καὶ προτρεψαμένου διὰ πολλῶν — καὶ γὰρ καὶ τοὺς κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράφαι,
- 25 Πολέμιον, Δατιανόν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον καὶ Φλωρέντιον, οἷς καὶ μᾶλλον πιστεύειν ἦν—, τὸ δὲ ὄλον δεδωκὸς τῷ Θεῷ τῷ καὶ εἰς τοῦτο κατανόξαντι τὸν Κωνσταντίον ἤλθεν Ἀθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ πρὸς αὐτόν. Γησιῶς τε αὐτόν

1. Ὁ Γρηγόριος ἀπέθανε τὴν 26ην Ἰουνίου 345.

κάλυψεν τοὺς ἐλθόντας νὰ ζητήσουν τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον —διότι ἦσαν ἰδικοί του κληρικοί. Τελικῶς ὁ Στέφανος καθηρέθη τὸν διεδέχθη ὁμως ὁ εὐνοῦχος Λεόντιος, μόνον διὰ νὰ μὴ λείπη ὑπέρμαχος τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως.

21. Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος συνεκινήθη κάπως καὶ συνῆλθεν, διότι ἀπὸ ὅσα ἔκαναν εἰς τὸν Εὐφράτην συνεπέρανεν ὅτι καὶ τὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων ἦσαν παρόμοια. Ἔτσι διέταξε νὰ ἀφεθοῦν εὐθύς ἐλεῦθεροι ὅσοι ἄλεξανδρινοὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι εἶχαν ἐξορισθῆ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἔγραψε δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν νὰ μὴ διώκωνται τοῦ λοιποῦ φανερώς ὅσοι κληρικοί καὶ λαϊκοὶ ἦσαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἀθανασίου. Ἐπειτα, μετὰ δέκα μῆνας, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Γρηγόριος¹, ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ πάσης τιμῆς· τοῦ ἔγραψε ὄχι μόνον ἅπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ τρίτην φοράν φιλικὰς ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας τὸν προέτρπε νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην καὶ νὰ ἐπανέλθῃ. Ἀπέστειλε δὲ καὶ πρεσβύτερον καὶ διάκονον πρὸς αὐτὸν, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ θάρρος διὰ τὴν ἐπάνοδόν του. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι διστάζω νὰ ἐπανέλθω ἀπὸ φόβον δι' ὅσα εἶχαν γίνει προηγουμένως. Ἐγραψε δὲ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν του Κώνσταντα νὰ μὲ προτρέψῃ καὶ αὐτὸς νὰ ἐπανέλθω. Παρεῖχε δὲ καὶ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ ἀναμένῃ ἐπὶ ἕν ἔτος τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀθανασίου καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ νὰ γίνῃ οἰαδήποτε καινοτομία ἢ μετάθεσις, διότι ἐφύλαττε τὰς ἐκκλησίας διὰ τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

22. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔγραψεν ὁ ἴδιος καὶ ποικιλοτρόπως τὸν ἐνεθάρρυνεν —διότι ἔβαλε καὶ τοὺς κόμητάς του νὰ γράψουν, τὸν Πολέμιον, τὸν Δατιανόν, τὸν Βαρδίωνα, τὸν Θάλασσον, τὸν Ταῦρον, καὶ τὸν Φλωρέντιον, ἀνθρώπους ἀξίους περισσοτέρας ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὸν ἴδιον— καὶ ἀφοῦ ἀνέθεσε τὸ ὅλον πρᾶγμα εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀνένηψε τὸν Κωνστάντιον, ὁ Ἀθανάσιος μετὰ τῆς συνοδείας του ἐπεσκέφθη τὸν βασιλέα. Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς τὸν εἶδε μετὰ χαρᾶς, τὸν προέπεμψε νὰ μετα-

εώρακε και ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα και τὰς ἐκ-
 κλησίας γράψας και τοῖς κατὰ τόπον δικασταῖς— ἐπειδὴ πρό-
 τερον προστάξας ἦν φυλάττεσθαι τὰς διόδους—, ἵνα ἀκώλυτον
 5 ἔχωσι τὴν πάροδον. Εἶτα τοῦ ἐπισκόπου ἀποδυρομένου περὶ
 ὧν πέπονθε και περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ
 παρατιθεμένου τε, μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ
 γένωνται παρὰ τῶν ἐχθρῶν, και λέγοντος· 'κάλει τούτους',
 εἰ βούλει, (ἔξεστι γὰρ ἐστάναι τούτους δι' ἡμᾶς) 'και διελέγ-
 χομεν αὐτούς'. Τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκε, πάντα δέ, ὅσα πρότε-
 10 ρον ἐκ διαβολῆς ἦν γραφέντα κατ' αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι ταῦτα
 και ἀπαλειφῆναι κελεύει διαβεβαιωσάμενος· 'Μηκέτι τοῦ λοι-
 ποῦ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν και ἀμετάβλη-
 τον τὴν προαίρεσιν'. Και τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ' ὄρκους
 ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους τὸν Θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυ-
 15 ρα. Πολλοῖς γοῦν και ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτὸν
 και θαρρεῖν παρακελευσάμενος γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους
 και τοὺς δικαστὰς ταῦτα:

**23. Νικητῆς Κωνσταντίου Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις
 και κληρικοῖς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.**

20 Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος. . .

Ἐ τ έ ρ α ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

('Εγρᾶφη ὀπίσω εἰς τὸν ξε' λόγον και ἔτιν ἐξ ὀλοκλήρου ὁμοία
 ταύτης).

Κωνσταντίου πρὸς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας λαόν.

25 Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν. . .

Ἐ τ έ ρ α ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

('Εγρᾶφη και αὐτὴ ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν ξε' λόγον και διὰ τὸ μηδὲν
 παραλλάσσειν κατελίφθησαν νῦν ἄγραφοι).

Νικητῆς Κωνσταντίου Αὐγουστος Νεστορίῳ ἐπάρχῳ Αἰ-
 30 γύπτου.

βῆ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἔγραψε σχετικῶς πρὸς τὰς ἐκκλησίας καὶ τοὺς κατὰ τόπον δικαστὰς νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ διέλθῃ ἀνεμποδίστως —αὐτὸ τὸ ἔπραξε, διότι προηγουμένως εἶχε προστάξει νὰ φυλάσσωνται αἱ δίοδοι. Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἐπίσκοπος παρεπονείτο δι' ὅσα ἔπαθε καὶ παρέθετεν ὅσα εἶχαν γραφῆ ἔναντίον του ἀπὸ τὸν βασιλέα. Διὰ νὰ μὴ τὸν διαβάλουν δὲ πάλιν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του οἱ ἐχθροὶ του, εἶπε: 'Κάλεσέ τους, ἂν θέλῃς, (διότι εἶναι ὀρθὸν νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν μας) καὶ θὰ τοὺς ἀποστομώσωμεν'. Αὐτὸ μὲν δὲν τὸ ἔκανε, ἀλλὰ διέταξε νὰ ἀναιρεθοῦν καὶ νὰ ἀκυρωθοῦν ὅλα ὅσα ἐγράφησαν ἐκ συκοφαντίας προηγουμένως ἔναντίον του καὶ ἔδωσε τὴν διαβεβαίωσιν: 'Οὐδεμίαν διαβολὴν θὰ ἀνεχθῆ εἰς τὸ ἐξῆς, ἢ δὲ προαίρεσις θὰ εἶναι βεβαία καὶ ἀμετάβλητος'. Αὐτὰ δὲ δὲν τὰ ἔλεγεν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους μὲ ὄρκους, ἐπικαλούμενος τὸν Θεὸν ὡς μάρτυρα. Ἀφοῦ, λοιπόν, μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους τὸν προέτρεψε καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστὰς τὰ ἀκόλουθα:

23. Νικητῆς Κωνσταντίου Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὁ αἰδεσιμώτατος. . .

Ἄ λ λ η ἢ ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

(Ἐγράφη προηγουμένως εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 64 πανομοιοτύπως).

Τοῦ Κωνσταντίου πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἐχοντες ὡς σκοπὸν τὴν εὐνομίαν σας εἰς ὅλα . . .

Ἄ λ λ η ἢ ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

(Ἐγράφη ὡσαύτως καὶ αὕτη εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 65 πανομοιοτύπως διὰ τοῦτο παραλείπεται ἐνταῦθα).

Νικητῆς Κωνσταντίου Αὔγουστος πρὸς τὸν Νεστόριον, ἑπαρχὸν Αἰγύπτου.

Φανερόν ἐστι πρὸ τούτου πρόσταξιν ἡμετέραν γεγενῆσθαι, ὥστε κατὰ τῆς ὑπολήψεως Ἀθανασίου τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου γράμματά τινα εὑρίσκεσθαι, ταῦτά τε συνέστηκεν ἐν τῇ τάξει τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. Βουλόμεθα τοιγαροῦν,
 5 ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν νηφαλιότης σου πάσας τὰς ἐπιστολάς ὄσας ἂν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σέ τάξει ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσει εἰς τὸ ἡμέτερον κομητάτον ἀποστείλῃ.

24. Ἄ δὲ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίου Κώνσταντος ἔγραψεν, ἔστι ταῦτα, Ῥωμαῖστί μὲν γραφέντα, ἐρμηγευθέντα δὲ Ἑλληνιστί:

Νικητῆς Κωνσταντίου Ἀγούστου Ἀθανασίῳ.

Εὐχὴν αἶε μοι ταύτην γεγενῆσθαι, ὥστε πάντα καταθυμῶς ἀποβαίνειν τῷ ποτέ μου ἀδελφῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν
 15 σὴν σῆνεσιν ἔλαθεν. Ἐν ὄσῃ τε λύπη διετέθην μαθὼν τοῦτον ἀνηρῆσθαι παρὰ τινων ἀνοσιωτάτων, στοχάζεσθαι πάλιν δύναται ἢ σὴ φρόνησις. Ἐπεὶ οὖν τινές εἰσιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτω πενθικῷ, πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδικαίωσα προτρεπόμενός σε, ἵνα, ὡς πρέπει ἐπίσκοπον, τοὺς
 20 λαοὺς τὰ ὀφειλόμενα τῇ θεῷ θρησκείᾳ διδασκῆς καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως εὐχαῖς σχολάζῃς καὶ μὴ ματαίοις θρύλοις, εἴτινες ἂν γένοιτο, πιστεύσης. Ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σὲ ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει διαπαντός
 25 ἐν τῷ τόπῳ σου θέλειν ἐπίσκοπον εἶναι. Ἡ θεῷ πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίῃ, γονεῦ προσφιλέστατε.

25. Τούτων οὕτω πραχθέντων οὕτω τε συνταξαμένων καὶ τῆς ὁδοῦ λοιπὸν ἐπιβάντων, οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες ἔχαι-

1. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 350.

2. Διάφορος ἀπόδοσις τῆς ἐπιστολῆς εὔρηται εἰς τὴν Πρὸς Κωνσταντιὸν Ἀπολογία, 23.

Προφανῶς ὑπάρχουν καὶ προγενέστεραι τῆς παρουσίας διαταγαὶ ἡμῶν καὶ κατὰ συνέπειαν εὐρίσκονται γράμματά τινα καθαπτόμενα τῆς ὑπολήψεως τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου· αὐτὰ πρέπει νὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς καθοσιώσεώς σου. Ἐπιθυμοῦμεν ὅθεν, ὅπως, ἡ ἀφοσιωμένη εἰς ἡμᾶς νηφαλιότης σου ἀποστείλῃ πάσας τὰς ἐπιστολάς, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὸ προειρημένον πρόσωπον, καὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ ἀρχεῖόν σου, εἰς τὴν γραμματεῖαν τῆς αὐλῆς μας συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν μας αὐτὴν.

24. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίου Κώνσταντος¹ ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα², τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν μὲν λατινιστί, μετεφράσθησαν δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν:

Νικητῆς Κωνστάντιος Αὐγουστος πρὸς τὸν Ἀθανάσιον.

Ὅτι πάντοτε νηχόμην νὰ ἀποβοῦν ὅλα κατ' εὐχὴν διὰ τὸν μακαρίτην ἀδελφόν μου Κώνσταντα, δὲν τὸ ἀγνοεῖ ἡ σύνεσις σου. Δύναται δὲ ὁμοίως ἡ φρόνησις σου νὰ ἀναλογισθῇ ποία λύπη μὲ κατέλαβεν, ὅταν ἐπληροφορήθην τὴν δολοφονίαν τοῦ ὑπὸ τινῶν ἀνοσιωτάτων ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τόσον πένθιμον ἐποχὴν ἐξακολουθοῦν ὠρισμένοι νὰ προσπαθοῦν νὰ σὲ ἐκφοβίσουν, διὰ τοῦτο ἔκρινα ὀρθὸν νὰ δώσω εἰς τὴν σταθερότητά σου αὐτὰ τὰ γράμματα καὶ νὰ σὲ προτρέψω νὰ ἐξακολουθῆς νὰ διδάσκῃς, ὅπως ἀρμόζει εἰς ἐπίσκοπον, τοὺς πιστοὺς τὰ καθήκοντά των ἔναντι τῆς θείας θρησκείας, νὰ προσεύχεσαι κατὰ τὴν συνήθη τάξιν μαζί των καὶ νὰ μὴ πιστεύσῃς τὰς ἀνοήτους φήμας, ἂν τυχὸν παρουσιασθοῦν. Διότι εἰς τὴν ψυχὴν μας ἔχει ἐδραιωθῆ τὸ ἐξῆς, νὰ παραμείνης δηλαδὴ διαπαντὸς ἐπίσκοπος εἰς τὸν τόπον σου συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἰδικὴν μας πρόθεσιν. Ἡ θεία πρόνοια νὰ σὲ ἔχη καλὰ διὰ πολλὰ ἔτη, προσφιλέστατε πάτερ.

25. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔγιναν αὐτὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ συνετάχθησαν τὰ ἔγγραφα, ἤρχισαν τὴν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς. Οἱ φίλοι τοῦ Ἀθανασίου ἔχαιρον διότι ἔβλεπαν πάλιν

ρον, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο βλέποντες αὐτόν, οἱ δὲ
καὶ παρησίαν οὐκ ἔχοντες ἐκρύπτοντο, οἱ δὲ μετεγίνωσκον
ἐφ' οἷς ἔγραφαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Πάντες γοῦν οἱ ἀπὸ
5 Παλαιστίνης ἐπίσκοποι — χωρὶς δύο που ἢ τριῶν καὶ αὐτῶν
ὑπόπτων τυγχανόντων— οὕτω τὸν Ἀθανάσιον ὑπεδέξαντο
καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς καὶ γράφαι καὶ
ἀπολογῆσασθαι, ὅτι, ἃ πρότερον ἔγραφαν, οὐ κατὰ προαίρε-
σιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασιν. Περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ
καὶ ταῖς Λιβύαις ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς καὶ τῶν ἐν
10 Ἀλεξανδρείᾳ λαῶν περιττόν ἐστι καὶ λέγειν. Πάντων συντρε-
χόντων καὶ ἀνεκκλάητον ἔχόντων τὴν χαρὰν, οὐχ ὅτι μόνον
τοὺς ἰδίους παρ' ἐλπίδα ζῶντας ἀπελάμβανον, ἀλλ' ὅτι καὶ
τῶν αἱρετικῶν ὡς τυράννων καὶ λυττώντων κυνῶν ἀπηλλάτ-
τοντο. Μεγάλῃ γοῦν ἦν εὐφροσύνη τῶν λαῶν ἐν ταῖς συναξέσει
15 παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετὴν. Πόσοι τῶν ἀγάμων πρό-
τερον οὐσαὶ πρὸς γάμον ἔτοιμοι ἔμειναν παρθένοι τῷ Χριστῷ.
Πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἐτέρους τὸν μονήρη βίον ἠγάπη-
σαν. Πόσοι πατέρες προέτρεπον τέκνα, πόσοι δὲ καὶ παρὰ
τέκνων ἠξιώθησαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκήσε-
20 ως. Πόσοι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας, πόσοι δὲ καὶ παρὰ ἄν-
δρῶν ἐπεισθήσαν «σχολάζειν τῇ προσευχῇ», ὡς εἶπεν ὁ Ἀπό-
στολος. Πόσοι χῆραι, πόσοι δὲ καὶ ὄρφανοὶ τὸ πρότερον πει-
νῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προ-
θυμίας οὔτε λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ καὶ ἐνδεδυμένοι προῆρχον-
25 το. Καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἄμιλλα περὶ ἀρετὴν, ὡς ἐκάστην
οἰκίαν καὶ οἶκον ἐκάστου νομίζειν ἐκκλησίαν εἶναι διὰ τὴν τῶν
ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχὴν! Εἰ-

1. Προφανῶς τῶν Ἀρειανῶν, ὡς ἦσαν ὁ Καισαρείας Ἀκάκιος καὶ ὁ Σκυθοπόλεως Πατρόφιλος.

2. Εἰς τὸν Β' Ἀπολογητικὸν (57) σώζεται ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου τῶν παλαιστινῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀθανασίου.

3. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀλεξανδρείαν τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 346.

φίλον, οἱ δὲ λοιπὸν, ἄλλοι μὲν ἔστενοχωροῦντο ὅταν τὸν ἔβλεπαν, ἄλλοι δέ, ἔπειδὴ δὲν εἶχαν παρρησίαν, ἐκρύπτοντο, ἐνῶ ὠρισμένοι μετενόουν δι' ὅσα ἔγραψαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης πάντως —ἐξαιρέσει δύο ἢ τριῶν¹, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑποπτοι αἰρέσεως— ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἐδέχθησαν τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν με τὴν χάραν, ὥστε ἔγραψαν² ἀπολογούμενοι ὅτι ὅσα ἔγραψαν προηγουμένως ἐναντίον του τὰ ἔκαναν ὄχι με τὴν θέλησίν των, ἀλλὰ διὰ τῆς βίας. Ὅσον διὰ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς αὐτῶν τῶν περιοχῶν καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι περιττὸν καὶ νὰ ὀμιλήσωμεν³. Ὅλοι ἔτρεχαν νὰ τοὺς συναντήσουν καὶ εἶχαν ἀπερίγραπτον χάραν, ὄχι μόνον ὅτι συνήντων καὶ πάλιν ζῶντας τοὺς ἰδικοὺς των κατ' ἀνέλπιστον τρόπον, ἀλλὰ κυρίως διότι ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς, τοὺς τυράννους καὶ λυσσασμένους σκύλους. Ἐχαιραν, λοιπὸν, πολὺ οἱ λαϊκοὶ καὶ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις προέτρεπαν ἀλλήλους εἰς τὴν ἀρετὴν. Πολλοὶ ἄγαμοι νεάνιδες, ἔτοιμα προηγουμένως διὰ γάμον, παρέμειναν παρθένοι τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ νέοι βλέποντες ἄλλους ἠγάπησαν τὴν μοναχικὴν ζωὴν. Πολλοὶ πατέρες προέτρεπαν εἰς αὐτὴν τὰ τέκνα των, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἠξίωσαν τὰ τέκνα νὰ μὴ ἐμποδισθοῦν εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσκησιν. Πολλοὶ γυναῖκες ἔπεισαν τοὺς ἄνδρας των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐπέισθησαν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν «νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν προσευχήν»⁴, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος. Πολλοὶ χῆραι καὶ πολλὰ ὀρφανὰ, οἱ ὅποιοι προηγουμένως ἐπείνων καὶ περιεφέροντο γυμνοί, ἀπὸ τὴν πολλὴν προθυμίαν τῶν λαϊκῶν ὄχι μόνον δὲν ἐπείνων πλέον, ἀλλὰ καὶ ἐνεφανίζοντο ἐνδεδυμένοι. Γενικῶς δὲ ἦτο τὸσον μεγάλη ἡ ἀμιλλα διὰ τὴν ἀρετὴν, ὥστε νὰ νομίζη κανεὶς ὅτι ἐκάστη οἰκία καὶ οἰκογένεια ἦτο ἐκκλησία· τόση ἦτο ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἡ προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἐνοίκων! Βαθεῖα δὲ ἀξιοθαύμαστος εἰρήνη ἐπεκράτει εἰς

4. Α' Κορ. 7, 5.

ρήνη τε ἦν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις βαθεῖα καὶ θαυμαστὴ γραφόντων τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων καὶ δεχομένων παρὰ Ἀθανασίου τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα.

26. Καὶ γὰρ καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ὥσπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότης μαστιζόμενοι μετέγνωσαν καὶ γράφουσι μὲν αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ φιλικὴν καὶ εἰρηρικὴν ἐπιστολήν, καίτοι μὴ λαβόντες παρ' αὐτοῦ γράμματα. Ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην μετενόουν ὁμολογοῦντες ὅτι πάντα, ὅσα περ πεποιήκασιν καὶ εἰρήκασιν κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι πάντα ψευδῆ καὶ μόνον συκοφαντία. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐγγραφον τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασιν γράφαντες Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, Ῥωμαῖστί μὲν, μεταβληθέντα δὲ Ἑλληνιστί, ταῦτα— τὸ γὰρ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν παρὰ Παύλου ἐπισκόπου Τριβέ-
15 ρων Ῥωμαῖστί:

Ἐρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ

Κυρίῳ μου μακαριωτάτῳ πάπα Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης . . .

- Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινά . . .
20 (Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξη' λόγον καὶ ἔστι κατὰ πάντα ὁμοία καὶ ἴση).

Ἐρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ

Κυρίῳ μου ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

- Ἄφορμὴ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου
25 (Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ξη' λόγον καὶ ἔστιν ὁμοία καὶ ἴση ἐξ ὁλοκλήρου).

- Ταῦτα γράφαντες ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρητικοῖς παρεχομένων πρεσβυτέρων Ἀθανασίου Πέτρου τε καὶ Εἰρηναίου καὶ Ἀμμωνίου λαϊκοῦ, καίτοι μηδὲ δι' αὐτῶν γράφαντος αὐτοῖς.

τὴν Ἐκκλησίαν, ὅλοι δὲ οἱ ἀπανταχοῦ ἐπίσκοποι ἔγραψαν καὶ ἐδέχοντο ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον τὰ συνήθη εἰρηνικὰ γράμματα.

26. Ἀκόμη καὶ ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, ὡς νὰ τοὺς ἔτυπτεν ἢ συνείδησις, μετενόησαν καὶ ἔγραψαν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν, παρ' ὅτι δὲν ἔλαβαν ἀπὸ αὐτὸν εἰρηνικὰ γράμματα. Μετέβησαν μάλιστα εἰς τὴν Ρώμην καὶ μετενόησαν, ὡμολόγησαν δὲ ὅτι ὅσα ἔπραξαν καὶ εἶπαν κατ' αὐτοῦ εἶναι ὅλα ψευδῆ καὶ μόνον συκοφανταί. Δὲν περιωρίσθησαν δὲ ἀπλῶς εἰς αὐτὴν τὴν πράξιν, ἀλλὰ καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. Παρέδωσαν μάλιστα ἐγγράφως τὴν μετάνοιάν των εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἰούλιον εἰς γλῶσσαν λατινικὴν, τὴν ὁποίαν μετεγλωττίσαμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν —διότι τὸ ἀντίγραφον μᾶς ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Τριβέρων Παῦλον εἰς τὴν λατινικὴν— ὡς ἑξῆς:

Μετὰ φρασις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ

Πρὸς τὸν Κύριόν μας μακαριώτατον πάπαν Ἰούλιον ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης.

Ἐπειδὴ συνέβη προηγουμένως πολλὰ καὶ φοβερὰ ἡμεῖς. . .
(Ἐγράφη προηγουμένως πανομοιότηπως εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 68).

Μετὰ φρασις ἐκ τοῦ Λατινικοῦ

Πρὸς τὸν Κύριόν μας ἀδελφὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον οἱ ἐπίσκοποι Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

Μᾶς ἐδόθη ἀφορμὴ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου. .
(Ἐγράφη ἐπίσης πανομοιότηπως εἰς τὸν β' ἀπολογητικόν, 68).

Αὐτὰ τὰ ἔγραψαν καὶ τὰ παρέδωσαν ὑπογεγραμμένα εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ Ἀθανασίου Πέτρον καὶ Εἰρηναῖον καὶ τὸν λαϊκὸν Ἀμμώνιον, οἱ ὅποιοι διήρχοντο ἐκεῖθεν μεταφέροντες εἰρηνικὰ γράμματα, παρ' ὅτι ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἔγραψε πρὸς αὐτούς.

27. Τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα καὶ τὴν τοσαύτην τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνην; Τίς οὐκ ἔχαιρεν ὄρων τῶν τοσοῦτων ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; Τίς οὐκ ἐδόξαζε τὸν Κύριον θεωρῶν τῶν λαῶν τὴν ἐν ταῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; Πόσοι τῶν
 5 ἐχθρῶν μετενόουν· πόσοι τῶν πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογοῦντο· πόσοι πρότερον μισοῦντες αὐτὸν ὕστερον ἠγάπησαν· πόσοι τῶν γραφάντων κατ' αὐτοῦ παλινωδίαν ἦσαν. Πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνάγκῃ μετὰ τῶν Ἀρειανῶν ὄντες ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο· καὶ τὴν μὲν αἴρεσιν ἀνεθεμά-
 10 τιζον, ἡξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι διὰ τὰς συσκευάς καὶ τὰς διαβολὰς παρ' αὐτῶν γιγνομένης τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μετὰ Ἀθανασίου συναγόνται καὶ αἰεὶ μετ' αὐτοῦ τυγχάνουσι· ναὶ πιστεύσατε.

28. Ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ κληρονόμοι τῆς
 15 γνώμης καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ Εὐδῆβιον, Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος —ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοπεν ὑπὲρ τοῦ μετ' ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ Εὐδοκίου τινός, γυναικὸς μὲν δι' αὐτόν, λεγομένης δὲ παρθένου— Γεώργιός τε καὶ Ἀκάκιος καὶ Θεόδωρος καὶ Νάρκισσος, οἵ-
 20 τινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθηρέθησαν, μεγάλως ἡσχύνοντο. Εἶτα βλέποντες τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμφωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν ὅ, ἀπό τε τῆς μεγάλης Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης Καλαβρίας τε καὶ Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας Βριττίας τε καὶ Σικελίας Σερδινίας τε καὶ
 25 Κορσικῆς καὶ πάσης τῆς Ἀφρικῆς τούς τε ἀπὸ Γαλλίων καὶ Βριττανίας καὶ Σπανίων μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ

1. Ὁ ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, διάδοχος τοῦ Στεφάνου.

27. Ποῖος, λοιπόν, δὲν ἐθαύμαζε, βλέπων αὐτὰ καὶ τὴν τόσον μεγάλην εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν; Ποῖος δὲν ἔχαιρεν βλέπων τὴν ὁμόνοιαν τόσων ἐπισκόπων; Ποῖος δὲν ἐδόξαζε τὸν Κύριον βλέπων τὴν χαρὰν τῶν πιστῶν κατὰ τὰς λατρευτικὰς συνάξεις; Πολλοὶ ἐχθροὶ μετενόουν· πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προηγουμένως συκοφαντοῦντας ἀπελογοῦντο· πολλοὶ ἐξ ὧσων προηγουμένως ἐμίσουν τὸν Ἀθανάσιον, τὸν ἠγάπησαν· πολλοὶ ἐξ ὧσων ἔγραψαν ἐναντίον του, τώρα ἠλλάξαν σκοπὸν. Πολλοὶ ἐξ ὧσων εὐρέθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀρειανῶν ὄχι οἰκιοθελῶς ἀλλὰ διὰ τῆς βίας, ἤρχοντο κατὰ τὴν νύκτα πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπελογοῦντο· ἀνεθεμάτιζαν τὴν αἵρεσιν καὶ παρεκάλουν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, διότι φαίνονται μὲν ν' ἀνῆκουν ἐκεῖ σωματικῶς, ἕνεκα τῶν σκευωριῶν καὶ τῶν συκοφαντιῶν τὰς ὁποίας ἔκαναν, ψυχικῶς ὅμως εὐρίσκονται εἰς κοινωσίαν μὲ τὸν Ἀθανάσιον καὶ εἶναι πάντοτε μαζί του· ναί, πιστεύσατέ το.

28. Ἐβλεπαν ὅμως καὶ ἤκουαν αὐτὰ καὶ οἱ κληρονόμοι τῆς νοοτροπίας καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου, δηλαδή ὁ Λεόντιος¹ ὁ εὐνοῦχος —αὐτὸς δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς κοινωσίαν οὔτε ὡς λαϊκός, διότι ἠννουχίσθη μόνος του διὰ νὰ δύναται νὰ κοιμᾶται ἀφόβως μὲ κάποιαν Εὐστόλιον, τὴν ὁποίαν εἶχεν μὲν αὐτὸς γυναῖκα, ἔλεγεν ὅμως ὅτι εἶναι παρθένος—, ὁ Γεώργιος, ὁ Ἀκάκιος, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Νάρκισσος, οἱ ὁποῖοι καὶ καθηρέθησαν εἰς τὴν σύνοδον· τὰ ἔβλεπαν καὶ ἠσθάνοντο μεγάλην ταπείνωσιν. Ἐβλεπαν ἄλλωστε πόσοι ἐπίσκοποι εἶχον συμφωνίαν καὶ εἰρήνην μὲ τὸν Ἀθανάσιον. Πράγματι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 400 ἐπίσκοποι ἀπὸ τὴν μεγάλην Ρώμην καὶ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, τὴν Καλαβρίαν, τὴν Ἀπουλίαν, τὴν Καμπανίαν, τὴν Βριττίαν καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὰς Γαλλίας καὶ τὴν Βρεττανίαν καὶ τὰς Ἰσπανίας μὲ τὸν μεγάλον ὁμολογητὴν Ὅσιον· ἐπίσης οἱ ἐπί-

Ἄσίου, ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν Παννονίων καὶ Νωρικοῦ καὶ Σισκίας Δαλματίας τε καὶ Δαρδανίας Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ πάσης τῆς Ἀχαΐας καὶ Κρήτης Κύπρου τε καὶ Λυκίας καὶ πλείστον τῆς Παλαιστίνης τε καὶ
 5 Ἰσαυρίας, Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος καὶ πάσης Λιβύης καὶ Πενταπόλεως. Ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν· φθόνῳ μὲν διὰ τὴν τοσούτων κοινωνίαν, φόβῳ δὲ μὴ οἱ παρ' αὐτῶν ἀπατηθέντες προστεθῶσι τῇ τῶν τοσούτων ὁμοφυχία καὶ λοιπὸν ἢ αἵρεσις αὐτῶν παραδειγματισθεῖσα θριαμ-
 10 βευθῇ καὶ στηλιτευθῇ πανταχοῦ.

29. Πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ὡς τοὺς κίνας μεταπειθουσι μεταβαλέσθαι καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπιστρέψαι καὶ ὡς τοὺς χοίρους εἰς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας πάλιν κυλισθῆναι πρόφασιν τε τῆς μετανοίας πλά-
 15 σασθαι, ὡς διὰ φόβον τοῦ θεοσεβεστάτου Κωνσταντος εἰεν τοῦτο πεποιηκότες. Καίτοι, εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν, προδότας τούτων γίνεσθαι. Ὅτε δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; Οὐτε γὰρ στρατιώτου παρόντος, οὐδὲ παλατιῶν ἢ
 20 νοταρίων ἀποσταλέντων —ὅποια νῦν αὐτοὶ ποιοῦσιν— ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος οὐδὲ ὅλως κληθέντες παρὰ τινος ἔγραψαν. Ἄλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐστὶ καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος ἔχει τὴν προαίρεσιν
 25 δι' ἑαυτῶν μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. Καὶ ὁμοῦς Ἀρειανοὶ δεύτερον γενόμενοι τοιαύτην πάλιν ἀπρεπῆ πρόφασιν ἐπινοήσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν.

30. Ἐπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλουν τὸν βασιλέα

σκοποὶ τῶν Παννονίων καὶ Νωρικοῦ καὶ τῆς Σισκίας, τῆς Δαλματίας, τῆς Δαρδανίας, τῆς Δακίας καὶ τῆς Μυσίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ ὅλης τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Λυκίας καὶ οἱ περισσότεροὶ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἰσαυρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Θηβαΐδος καὶ ὅλης τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως. Βλέποντες αὐτὰ ἐκεῖνοι κατελήφθησαν ἀπὸ φθόνον καὶ φόβον· ἀπὸ φθόνον μὲν ἕνεκα τῆς κοινωνίας τῶν πολλῶν ἐπισκόπων, ἀπὸ φόβον δὲ μήπως προστεθοῦν εἰς τὴν ὁμοφυχίαν τῶν ὀρθοδόξων καὶ ὅσοι ἐξηπατήθησαν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ αἵρεσις των ὑποστῆ παντοῦ παραδειγματικὴν ἤτταν καὶ ἐξευτελισμόν.

29. Πρῶτον, λοιπόν, ἔπεισαν τοὺς φίλους τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος νὰ μεταβάλουν στάσιν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ὡς σκύλοι εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα καὶ ὡς χοῖροι νὰ κυλισθοῦν καὶ πάλιν εἰς τὸν προηγούμενον βόρβορον τῆς ἀσεβείας¹. Ἐπλασαν μάλιστα καὶ πρόφασιν διὰ τὴν μεταστροφήν των ὅτι δῆθεν προηγουμένως ἐνήργησαν φοβούμενοι τὸν θεοσεβέστατον Κωνσταντα! Ὅμως, καὶ ἂν ἐφοβοῦντο, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ προδώσουν τὰς πεποιθήσεις των, ἂν βεβαίως εἶχον τὴν πεποίθησιν ὅτι ὀρθῶς ἔπραξαν. Δοθέντος ὁμως ὅτι δὲν εἶχον φόβον, ἀλλ' ἐψεύδοντο, εἶναι ἄξιοι πάσης κατακρίσεως. Διότι δὲν ἔγραψαν παρουσίᾳ στρατιώτου ἢ ἐπειδὴ ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς παλατιανοὶ ἢ νοτάριοι —ὅπως πράττουν τώρα αὐτοί—, οὔτε ἦτο παρῶν ὁ βασιλεὺς, οὔτε γενικῶς τοὺς ἐκάλεσεν οἰοσδήποτε. Ἀντιθέτως μόνοι, μὲ τὴν θέλησίν των μετέβησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ μετενόησαν μόνοι των καὶ ἔγραψαν τὰς ἐπιστολάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἐξωτερικὸς φόβος, ὁ μόνος δὲ φόβος εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅπου καθεὶς ἔχει ἐλευθερίαν προαιρέσεως. Καὶ ὁμως δὲν ἐντρέποντο νὰ ἐπινόουν παρομοίαν ἀσύστατον πρόφασιν, ἀφοῦ ἔγιναν διὰ δευτέραν φοράν Ἀρειανοί.

30. Ἐπειτα ἐπεσκέφθησαν ὅλοι μαζί τὸν βασιλέα Κωνσταν-

Κωνσταντίον λέγοντες· Ἐκαὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες οὐκ ἐπιστεύθημεν· ἐλέγομεν γάρ, ὅτε μετεπέμπον τὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τοῦτον προσκαλούμενος τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις. Οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς γέγονε καὶ οὐ παύεται ταύτην
 5 οὗτος ἀναθεματίζων. Αὐτὸς μὲν οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πανταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν πλείστοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ' ἡμῶν εἶναι οἱ μὲν προσετέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν μόνοι. Καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῆ καὶ λοιπὸν ἡμεῖς
 10 καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἵρετικοί. Κἂν τοῦτο γένηται, σκόπει μὴ μετὰ Μανιχαίων λογισθῶμεν. Ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν καὶ πρόστα τῆς αἵρέσεως· καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἦν τούτων τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα. Καὶ αὐτὸς δὲ διερχόμενος, ὅτε πρὸς Μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέ-
 15 πων τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεῖς μετεβάλλετο τὴν γνώμην καὶ οὔτε τῶν ὄρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπελάθετο καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων γέγονε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ γράφων καὶ Ἀθανάσιον ἑωρακῶς ὄρκους δέδωκε, μὴ ἄλλως
 20 ποιήσῃν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται καὶ τῷ ἐπισκόπῳ καταθιμίως τυγχάνοι. Ἄλλ' ἢ πρὸς τὴν ἀσέβειαν σπουδὴ πάντων ἀθρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποίηκεν. Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, εἰ μετὰ τοσαῦτα γράμματα καὶ τοσοῦτους ὄρκους ἠλλοιώθη
 25 Κωνσταντίος, ὅπου γε καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου τότε τύραννος Φα-
 25 ραὼ πολλάκις ἐπαγγελλόμενος καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων τῶν

1. Ὁ Οὐάλης Μουρσῶν ἐξησφάλισε τὴν σταθερὰν εὐνοίαν τοῦ Κωνσταντίου ἀναγγέλλας εἰς αὐτὸν τὴν νίκην τοῦ στρατοῦ του πλησίον τῆς πόλεως τῶν Μουρσῶν ἐπὶ τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου Μαγνεντίου κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 352. Ὁ Οὐάλης ὁμοῦς εἶχεν ἤδη μεταστραφῆ ὑπὲρ τοῦ Ἀρειανισμοῦ προηγουμένως, ὅπως δὴποτε δὲ μετὰ τὸ 350.

2. Ὁ γερμανικῆς καταγωγῆς στρατηγὸς Μαγνέντιος ἀνεκέρηξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως τὴν 18ην Ἰανουαρίου 350. Ὁ Κωνσταντίος ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του καὶ ἔτσι τὰ Χριστούγεννα τοῦ 350 εὕρισκετο

τιον¹ καὶ τὸν παρεκάλουν διὰ τῶν ἐξῆς λόγων· 'Καὶ παλαιότερον σέ προειδοποιήσαμεν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐπίστευες. Σοῦ ἐλέγαμεν δηλαδή, ὅταν ἐκάλεις τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅτι προσκαλῶν αὐτὸν ἐκδιώκεις τὴν αἵρεσίν μας. Διότι αὐτὸς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἦτο ἐναντίον της καὶ δὲν παύει νὰ τὴν ἀναθεματίζει. Αὐτός, λοιπόν, ἔχει γεμίσει τὴν οἰκουμένην μὲ γράμματα ἐναντίον μας. Ἔτσι οἱ μὲν περισσότεροι εὐρίσκονται εἰς κοινω- νίαν μὲ αὐτόν, ἀπὸ ὅσους δὲ ἐφάνησαν ὅτι εἶναι μαζί μας ἄλλοι μὲν προσετέθησαν εἰς τοὺς φίλους του, ἄλλοι δὲ πρόκειται νὰ τὸ πράξουν. Ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν μόνοι. Ὑπάρχει μάλιστα φό- βος νὰ καταδικασθῇ ἡ αἵρεσις καὶ συνεπῶς ἡμεῖς καὶ σὺ νὰ θεω- ρηθῶμεν αἵρετικοί. Ἄν γίνῃ δὲ αὐτό, πρόσεχε μήπως συγκα- ταλεχθῶμεν εἰς τοὺς Μανιχαίους. Ἄρχισε, λοιπόν, πάλιν τὸν διωγμὸν καὶ περιφρούρησε τὴν αἵρεσιν· διότι καὶ αὐτὴ σέ ἔχει βασιλέα'. Αὐτὰ ἦσαν περίπου τὰ λόγια τῆς πανουργίας των. Ἔτσι διερχόμενος ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς, ὅταν ἔσπευδε κατὰ τοῦ Μαγνηντίου², ὅταν εἶδε τὴν κοινωνίαν τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, ὡς νὰ τοῦ ἤναψαν πῦρ, μετέβαλε γνώμην καὶ οὔτε τοὺς ὄρκους ἐνεθυμήθη, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐλησμόνησεν ὅσα ἔγραψε καὶ ἐφάνη ἀγνώμων ἐναντι τῶν ὅσων ὤφειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του. Διότι, πράγματι, ὅταν ἔγραψε πρὸς τὸν ἀ- δελφόν του παρουσίᾳ τοῦ Ἀθανασίου, εἶχεν ὀρκισθῆ ὅτι δὲν θὰ πράξῃ τι διάφορον ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἔχει ἀγαθὰ αἰσθήματα διὰ τὸν ἐπίσκοπον. Ἡ σπουδὴ ὅλων τῶν αἵρετικῶν ὁμως πρὸς τὴν ἀσέβειαν τὸν ἔκανε νὰ λησμονήσῃ διὰ μιᾶς τὰ πάντα. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ ἀπορῆ κανεὶς ἂν ὁ Κων- στάντιος μετὰ τόσα γράμματα καὶ τόσους ὄρκους μετέβαλε στάσιν, διότι καὶ ὁ παλαιὸς ἄρχων τῆς Αἰγύπτου Φαραῶ, ἔδι- δε μὲν πολλάκις ὑποσχέσεις καὶ ἔτσι ἀνεκουφίζετο ἀπὸ τὰς

¹ εἰς Ναϊσσόν τῆς Δακίας (σημερινὴ γιουγκοσλαβικὴ Νίς). Ἡ τελικὴ μάχη ἔγινε πλησίον τῶν Μουρσῶν τὴν 28ην Σεπτεμβρίου τοῦ 352. Μετ' ὀλίγον, τὴν 10ην Αὐγούστου 353 ὁ Μαγνηντίος ἠτύοκτόνησεν εἰς τὴν Λυών.

βασάνων ἄνεσιν μετετίθετο, ἕως εἰς τέλος ἀπόλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονοήσασιν αὐτῷ.

31. Τούτους μὲν οὖν κατὰ πόλιν πρῶτον ἐβιάζετο μετατίθεσθαι, γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀρελάτῳ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ λοιπόν, ὡς
 5 οἱ αἰρετικοὶ συνεβούλευσαν καὶ ὑπέθεντο, οὕτως αὐτὸς ἔπρα-
 τε, μᾶλλον δὲ οὕτω καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο καὶ ἐνήλλοντο
 κατὰ πάντων ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν. Καὶ εὐθὺς ὧδε μὲν ἐντο-
 λαι καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, ἵνα τέως ὁ σῖτος ἀφαι-
 ρεθῆ παρὰ Ἀθανασίου καὶ δοθῆ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ
 10 ἵνα ἐξῆ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομέ-
 νους. Ἀπειλή τε ἦν τοῖς δικασταῖς εἰ μὴ συνάγοντο μετὰ τῶν
 Ἀρειανῶν. Ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων
 διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. Εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη προστάγματα
 15 πάλιν, καὶ νοτάριοι κατὰ πόλιν καὶ παλατινοὶ φέροντες ἀπει-
 λὰς ἀπεστέλλοντο πρὸς τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστάς,
 ἵν' οἱ μὲν δικασταὶ ἐπείγῳσιν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἢ ἵνα κατὰ
 Ἀθανασίου γράψωσι κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τοὺς Ἀρειανούς
 ἢ τιμωρίαν αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξοριστίας, οἱ δὲ τούτοις
 20 συνερχόμενοι λαοὶ δεσμὰ καὶ ὕβρεις καὶ πληγὰς κατ' αὐτῶν
 καὶ ἀφαιρέσιν τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων ἔσεσθαι γνώσκοιεν.
 Οὐκ ἡμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα· καὶ γὰρ εἶχον οἱ ἀποσταλέντες
 μεθ' ἑαυτῶν κληρικὸς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος, ἵνα καὶ
 παροξύνωσι καὶ ἀμελοῦντας τοὺς δικαστάς κατενέγκωσι τῷ
 βασιλεῖ. Καὶ τὰς μὲν αἰρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς
 25 συνεχώρον βλασφημεῖν εἰς τὸν Κύριον, μόνοις δὲ τοῖς Χρι-
 στιανοῖς ἐπεβούλευον οὐ φέροντες ἀκούειν περὶ Χριστοῦ λό-
 γων εὐσεβῶν. Πόσοι τοιγαροῦν ἐπίσκοποι κατὰ τὸ γεγραμ-
 μένον («Ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλέας ἤχθησαν») καὶ παρὰ δικα-

1. Βλ. Ἐξ. 7 - 11.

2. Εἰς τὰς πόλεις Ἀρελάτην (Ἄρλ) καὶ Μεδιόλανα (Μιλάνον) ὁ Κων-
 στάντιος εὕρισκετο κατὰ τὸ ἔτος 355. Εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν συνήλθεν ἡ
 σύνοδος διὰ τὴν ὁποῖαν ὁμιλεῖ εἰς τὴν συνέχειαν ὁ Μ. Ἀθανάσιος.

3. Ματθ. 10, 18.

πληγὰς, ἤλλαζεν ὁμως μετὰ ταῦτα¹, ἕως οὗτου ἐχάθη τελικῶς μαζί μέ τοὺς ὁμόφρονάς του.

31. Κατ' ἀρχήν, λοιπόν, προσεπάθει νά μεταβάλη διὰ τῆς βίας τοὺς πρώην Ἀρειανούς εἰς ἐκάστην πόλιν. Ὅπως τὸν συνεβούλευσαν καὶ τοῦ ὑπηγόρευσαν οἱ αἰρετικοί, ἔτσι ἔπραξεν ὁ ἴδιος ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀρελάτην καὶ τὰ Μεδιόλανα², μᾶλλον δέ ἔτσι ἔπραξαν οἱ αἰρετικοὶ ἐπιτιθέμενοι κατὰ πάντων, ἀφοῦ εἶχον τὴν ἐξουσίαν. Εὐθύς δέ ἐγράφησαν ἐντολαὶ καὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν ἑπαρχον ν' ἀφαιρεθῆ ὁ σῖτος ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον καὶ νά δοθῆ εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νά ἐπιτρέπεται εἰς ὅσους θέλουν νά ἐξευτελίζουν ὅσους μετέχουν εἰς τὰς συνάξεις του. Ἠπειλοῦντο μάλιστα οἱ δικασταὶ ἂν δέν μετεῖχαν εἰς τὰς συνάξεις τῶν Ἀρειανῶν. Ὅλα δέ αὐτὰ ἦσαν προπαρασκευαστικά τῶν ὄσων συνέβησαν μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. Ὅσον διὰ τὴν ἐπαρχίαν πάλιν ἀπεστέλλοντο προστάγματα καὶ νοτάριοι εἰς ἐκάστην πόλιν καὶ παλατιανοί, κομισταὶ ἀπειλῶν κατὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν δικαστῶν. Οἱ μὲν δικασταὶ διετάσσοντο νά ἀσκήσουν πίεσιν, οἱ δέ ἐπίσκοποι ἢ νά γράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐρχόμενοι εἰς κοινωσίαν μέ τοὺς Ἀρειανούς ἢ οἱ ἴδιοι μέν νά ὑποστοῦν ἐξορίας, οἱ δέ κοινωνοῦντες μέ αὐτοὺς λαϊκοὶ νά γνωρίζουν ὅτι θά ὑποβληθοῦν εἰς δεσμά, ὕβρεις καὶ βασανισμούς καὶ θά χάσουν τὰ ὑπάρχοντά των. Τὸ διάταγμα δέν παρημελήθη, διότι οἱ ἀπεσταλμένοι εἶχον μεθ' ἑαυτῶν κληρικούς τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος, διὰ νά παροτρύνουν τοὺς δικαστὰς καί, ἂν παραμελήσουν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ διατάγματος, νά τοὺς ἀναφέρουν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐπέτρεπαν βεβαίως εἰς τὰς αἰρέσεις ὡς μικροτέρας ἀδελφάς των νά βλασφημοῦν τὸν Κύριον μόνον κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐστρέφοντο, διότι δέν ἠνείχοντο νά ἀκούουν λόγους εὐσεβεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ ἐπίσκοποι, λοιπόν, κατὰ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς «Προσήχθησαν ἐνώπιον βασιλέων καὶ ἡγεμόνων»³ καὶ ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς δικα-

στῶν ἤκουσαν· ἢ ὑπογράφατε ἢ τῶν ἐκκλησιῶν ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς προσέταξε'. Πόσοι δι-
 5 εσείσθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν ἐπι-
 σκόπων αὐτοὺς καταμέμφωνται. Καὶ γὰρ καὶ πολιτευταῖς ἐ-
 γράφετο, καὶ ἦν ἀπειλή, ζημία χρημάτων, εἰ μὴ ἀναγκάζοι ἕ-
 10 καστος τὸν τῆς ἰδίας πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν. Καὶ ὅλως
 πᾶς τόπος καὶ πᾶσα πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς
 τῶν μὲν ἐπισκόπων ἐλκομένων, τῶν δὲ δικαστῶν ὀρώντων
 τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν.

- 10 **32.** Ταῦτα μὲν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παλατινῶν ἐπράττετο,
 οἱ δὲ θαυμαστοὶ θαρροῦντες αἷς ἔχουσι προστασίαις σπουδῆν
 τίθενται. Καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα κα-
 λοῦσι, τοὺς δὲ πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι πλάττοντες
 15 καταπιτήξωμεν, οἱ δὲ τοὺς ἀποσταλέντας καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς
 ἐκ προφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες μεταθῶνται τῆς ἐαν-
 τῶν ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς μνήμης. Οὕτω γοῦν ἐβιάσατο βασιλεὺς
 τὸ τοσοῦτον τῶν ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν ἀπειλῶν, τὰ δὲ
 ἐπαγγελλλόμενος, εἶπεῖν· 'οὐκέτι κοινωνοῦμεν Ἀθανασίῳ'. Οἱ
 20 γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν οὐ πρότερον ἐβλεπον αὐτὸν οὐδ'
 ὅλως ἄνεσιν ἔχειν τινα ἢ προΐεναι τῆς ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέ-
 ποντο, πρὶν ἂν ὑπογράψωσιν ἢ ἀνανεύοντες ἐξορισθῶσιν. Ἐποίει
 δὲ τοῦτο διὰ τὸ συνοραῖν ἀπὸ πάντων μισεῖσθαι τὴν αἴρεσιν, διὸ
 μάλιστα ἠνάγκασε τοὺς τοσοῦτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι.
 25 Καὶ ἐσπούδασεν ὄχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν, πρὸς φθόνον μὲν
 κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, φαντασίας δὲ χάριν τῆς ἀρειανῆς ἀσε-
 βείας, ἧς αὐτὸς προΐσταται, οἰόμενος ὅτι ὡς τοὺς ἀνθρώπους
 οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέφαι δυνήσεται, οὐκ εἰδῶς οὐδὲ

στάς· ἢ ὑπογράψατε ἢ θά ἐκδιωχθῆτε ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, διότι ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ καθαιρεθῆτε'. Πολλοὶ δὲ εἰς τὰς πόλεις ἐξεβιάσθησαν ὑπ' αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ κατηγορηθοῦν ὡς φίλοι τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων. Διότι εἶχαν σταλῆ γραπταὶ διαταγαὶ καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ ἠπειλεῖτο καὶ χρηματικὸν πρόστιμον, ἂν ἕκαστος δὲν ἐξηνάγκαζε τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἰδικῆς του πόλεως νὰ ὑπογράψῃ. Γενικῶς δὲ ὅλος ὁ τόπος καὶ ἑκάστη πόλις εἶχε γεμίσει ἀπὸ φόβον καὶ ταραχὴν· οἱ ἐπίσκοποι ἐσύροντο εἰς τὴν ἔξοριαν, οἱ δὲ δικασταὶ ἔβλεπαν τοὺς ὀδυρμούς καὶ στεναγμούς τῶν λαϊκῶν.

32. Αὐτὰ ἔπραττον οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ παλατίου. Αὐτοὶ δὲ οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες, ἔχοντες ἀποκτήσει θράσος ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ παλατίου ἔσπευδαν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ σχέδιόν των. Ἔτσι ἄλλους μὲν ἐπισκόπους τοὺς ἐκάλεσαν νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸν βασιλέα, ἄλλους δὲ ἐξεβίαζαν δι' ἐπιστολῶν πλάσσοντες ψευδεῖς κατηγορίας ἐναντίον των. Ἔτσι ἐνόμιζαν ὅτι οἱ μὲν θά καταπτοηθῶμεν ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Κωνσταντίου, οἱ δὲ θά μεταβάλουν τὴν προσωπικὴν των ὀρθὴν καὶ εὐσεβῆ πίστιν ἐκ φόβου πρὸ τῶν ἀπεσταλμένων καὶ τῶν ἀπειλῶν τῆς κατεσκευασμένης συκοφαντίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξεβίασεν ὁ βασιλεὺς τόσον πλῆθος ἐπισκόπων, ἄλλους δι' ἀπειλῶν καὶ ἄλλους δι' ὑποσχέσεων, νὰ εἴπουν· 'Δὲν θά ἔχωμεν πλέον κοινωνίαν μὲ τὸν Ἀθανάσιον'. Διότι ὅσοι ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν δὲν τὸν ἔβλεπαν πρότερον, οὔτε ἠδύναντο νὰ ἔχουν οἰανδήποτε ἄδειαν κινήσεως ἢ ἔστω ἐξόδου ἐκ τοῦ καταλύματός των, πρὶν ὑπογράψουν ἢ ἀρνηθοῦν καὶ ἐξορισθοῦν. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔκανε, διότι ἀντελαμβάνετο ὅτι ὅλοι ἐμίσουν τὴν αἴρεσιν, δι' αὐτὸ κυρίως ἐξηνάγκασε τοὺς πολλοὺς νὰ προσχωρήσουν εἰς τοὺς ὀλίγους. Ἔσπευσε δὲ νὰ συγκεντρώσῃ πλῆθος ὀνομάτων, τόσον ἀπὸ φθόνον κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὅσον καὶ διὰ νὰ καταστῆ πομπώδης ἡ ἀρειανὴ ἀσέβεια, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ ἴδιος. Ἐνόμιζε δὲ ὅτι ὅπως ἠδυνήθη νὰ μεταστρέ-

ἀναγνούς ὅτι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἑρωδιανοὶ προσλαβόμε-
νοι τοὺς Φαρισαίους ἴσχυσαν ἐπικρῖναι τὴν ἀλήθειαν. Μᾶλλον
γὰρ καὶ οὕτως αὕτη μὲν καθημέραν λαμπρὰ δείκνυται, οὗτοι
δὲ καὶ κράξαντες· «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα», καὶ
5 ἔχοντες τὴν Πιλάτου κρίσιν οὐδὲν ἥττον εἰσιν ἔρημοι καὶ πά-
σης αἰσχύνῃς, προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μένειν καὶ αὐτοὶ
κατὰ τὸν πέρδικα γυμνοί, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἑαυ-
τῶν ἀποθνήσκοντα.

33. Εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τούτοις φοβηθέντας τινὰς
10 τῶν ἐπισκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον καὶ
οὐ θαρρούντων οἷς πεπιστεύκασι τὸ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν
τοὺς μὴ βουλομένους. Οὕτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μηδὲν ἀλη-
θὲς ἔχει («Ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ») ἐπιβαίνων κατεᾶσσει
τὰς θύρας τῶν μὴ δεχομένων αὐτόν. Ὁ δὲ Σωτὴρ οὕτως ἐστὶ
15 πρῶος, ὡς διδάσκειν μὲν· «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν» καὶ
«Ὁ θέλων εἶναί μου μαθητής», ἐρχόμενον δὲ πρὸς ἕκαστον
μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν· («Ἄνοιξόν
μοι, ἀδελφή μου νύμφη») καὶ ἀνοιγόντων μὲν εἰσέρχεται, ὁ-
κνοῦντων δὲ καὶ μὴ θελούντων ἐκείνων ἀναχωρεῖ. Οὐ γὰρ ξίφε-
20 σιν ἢ βέλεσιν οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἢ ἀλήθεια καταγγέλλεται,
ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλία. Ποία οὖν πειθῶ, ἔνθα βασιλέως
φόβος; Ἡ ποία συμβουλία, ἐν ἧ ὁ ἀντιλέγων τὸ τέλος ἐξορι-
σμόν ἔχει καὶ θάνατον; Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ καίτοι βασιλεὺς ὢν
καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χειρας ἔχων θέλοντάς τε τοὺς στρατιώτας
25 ἀποκτείνει τὸν ἐχθρὸν οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ', ὡς ἡ
Γραφή φησιν, ἔπεισε Δαυὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις καὶ

1. Ματθ. 22, 15 ἐξ.

2. Ἰω. 19, 15.

3. Πρβλ. Ἰερ. 17, 11.

4. Ψαλμ. 73, 6.

5. Ματθ. 16, 24.

6. Πρβλ. Λουκ. 14, 27.

ψη τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι θὰ δυνηθῆ νὰ μεταστρέψῃ καὶ τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν ἐγνώριζεν, οὔτε ἀνέγνωσεν ὅτι, οὔτε οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἑρωδιανοὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψουν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς συμμαχίας τῶν Φαρισαίων¹. Ἀντιθέτως ἡ ἀλήθεια ἀναδεικνύεται μὲ αὐτὴν τὴν τακτικὴν καθημερινῶς λαμπροτέρα. Αὐτοὶ δὲ παρ' ὅτι ἔκραξαν ὅτι· «Δὲν ἔχομεν βασιλέα παρὰ τὸν Καίσαρα»² καὶ παρ' ὅτι ἔχουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πιλάτου εἶναι περισσότερο ἐρημοὶ καὶ πλήρεις ἐντροπῆς καὶ ἀναμένουν ν' ἀπομείνουν τὸ ταχύτερον καὶ αὐτοὶ γυμνοὶ ὡς ἡ πέρδιξ³, ὅταν ἴδουν νὰ ἀποθνήσκῃ καὶ ὁ προστάτης των.

33. Βεβαίως ἔπραξαν ἀπρεπῶς ὅσοι ἐπίσκοποι γενικῶς φοβηθέντες αὐτοὺς μετεστράφησαν· ἀπρεπέστερον ὅμως εἶναι, καὶ ποῦ δὲν ἀρμόζει εἰς ἀνθρώπους ἔχοντας θάρρος ἀπὸ τὰς πεποιθήσεις των, ὅτι ἐξεβίασαν καὶ ἐξηνάγκασαν ὅσους δὲν ἤθελαν νὰ μεταστραφοῦν. Ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν ἀλήθειαν, κρατῶν εἰς χεῖρας «πέλεκυν καὶ σφῦραν»⁴ καταθραύει τὰς θύρας ὧσων δὲν τὸν δέχονται. Ἀντιθέτως ὁ Σωτὴρ εἶναι τόσον πρᾶος, ὥστε διδάσκει· «Ὅποιος θέλει νὰ ἔλθῃ ὀπίσω μου»⁵ καὶ «ὅποιος θέλει νὰ εἶναι μαθητῆς μου»⁶· ὅταν δὲ ἔρχεται ὁ Σωτὴρ πρὸς ἕκαστον ἡμῶν, δὲν ἀσκεῖ βίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως κρούει καὶ λέγει· «Ἄνοιξέ μου, ἀδελφὴ μου νύμφη»⁷· ἂν μὲν τοῦ ἀνοίξουν, εἰσέρχεται, ἂν ὅμως διστάζουν καὶ δὲν θέλουν, ἀναχωρεῖ. Πράγματι ἡ ἀλήθεια δὲν διακηρύσσεται μὲ ξίφη ἢ βέλη, οὔτε μὲ στρατιῶτας, ἀλλὰ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῶν συμβουλῶν. Ποῦ πειθῶ ὅμως, ὅπου ὑπάρχει ὁ φόβος τοῦ βασιλέως; Ἡ τί συμβουλή, ὅταν ὁ ἀντιλέγων τιμωρῆται μὲ ἐξορίαν καὶ θάνατον; Ἀκόμη καὶ ὁ Δαυὶδ, παρ' ὅτι ἦτο βασιλεὺς καὶ ἐκράτει τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς χεῖράς του, ὅταν ἤθελαν οἱ στρατιῶται νὰ φονεύσουν τὸν ἐχθρὸν, δὲν τοὺς ἠμπόδισε διὰ τῆς ἐξουσίας του, ἀλλ', ὅπως λέγει ἡ Γραφή, ἔπεισεν ὁ Δαυὶδ μὲ λόγους τοὺς ἀνδρας του καὶ δὲν τοὺς ἄφησε νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ φονεύσουν

7. Ἄσμα 5, 2.

οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν Σαοῦλ. Αὐτὸς δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν οὐκ ἔστι κατὰ Θεόν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, καὶ ὅτι οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες 'οὐκ ἔχουσιν

5 ἀληθῶς βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα'. Δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν ὅσαπερ βούλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστομάχοι, δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν ἠγγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρᾶ χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες ἐδλαβεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοί,

10 Πανλίνος ὁ ἀπὸ Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλίων ἐπίσκοπος καὶ Λουκίφερ ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς Σερδινίας ἐπίσκοπος Ἐδσέβιός τε ὁ ἀπὸ Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων — ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. Τοῦτους γὰρ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε κατὰ Ἀθα-

15 νασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἵρετικοῖς κοινωνεῖν. Εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο καὶ λεγόντων, μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκείνος· "Ἄλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι, τοῦτο κανὼν", ἔλεγε· "Νομιζέσθω οὕτω γάρ μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγόμενοι

20 ἐπίσκοποι. Ἡ τοίνυν πείσθητε ἢ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γενήσεσθε".

34. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι πάνυ γε θαυμάσαντες καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν Θεὸν πολλῇ τῇ κατ' αὐτοῦ παρησία μετὰ λόγων ἐχρήσαντο διδάσκοντες, μὴ εἶναι

25 τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος Θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἠξίουν, μὴ ἐξαιφνης αὐτὴν ἀφέληται. Ἠπίλουν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ συνεβούλευον αὐτῷ, μὴ

1. Βλ. Α' Βασ. 26, 9.

2. Βλ. Ἰω. 19, 15.

3. Τὰ Τρέβιρα (σημερινὴ Τρήρ τῆς Δ. Γερμανίας) ἀνήκον τότε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλλίας.

4. Ὁ Λουκίφερ Καλάρεως (σημερινὸν Κάλιαρι) τῆς Σαρδηνίας ἦτο ἐκ

τὸν Σαούλ¹. Αὐτὸς ὁμῶς ὁ Κωνσταντῖος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει λόγον ἐκβιάζει τοὺς πάντας διὰ τῆς ἐξουσίας του, ὥστε, ν' ἀποδειχθῆ ἑνώπιον ὄλων ὅτι τὸ φρόνημά των δὲν εἶναι ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ' ἀνθρώπινον καὶ ὅτι οἱ ἔχοντες ἀρειανικὸν φρόνημα 'δὲν ἔχουν πράγματι ἄλλον βασιλέα πλὴν τοῦ Καίσαρος'². Δι' αὐτοῦ ἄλλωστε πράττουν ὅλα ὅσα θέλουν οἱ χριστομάχοι· ἐπειδὴ ὁμῶς ἐνόμισαν ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἐκβιάσουν πολλούς, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῶν ἔκαναν πολλούς νὰ γίνουν ὁμολογηταί. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ οἱ τωρινοὶ λαμπροὶ ὁμολογηταί, ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος Τρεβίρων, τῆς μητροπόλεως τῆς Γαλλίας³, ὁ Λουκίφερ ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως τῆς Σαρδινίας⁴, ὁ ἐπίσκοπος Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας Εὐσέβιος καὶ ὁ Διονύσιος Μεδιολάνων—εἶναι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. Αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐκάλεσεν ὁ βασιλεὺς καὶ τοὺς διέταξε νὰ ὑπογράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ συνταχθῶν μὲ τοὺς αἰρετικούς. Ἐκεῖνοι ὁμῶς ἠπόρησαν διὰ τὴν καινοφανῆ αὐτὴν τακτικὴν καὶ παρητήρησαν ὅτι αὐτὸ δὲν ἦτο ἐκκλησιαστικὸς κανὼν. Τότε ἐκεῖνος ἀντέτεινεν εὐθέως· "Ὅ,τι θέλω ἐγώ, αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρῆται ἐκκλησιαστικὸς κανὼν· διότι, ὅταν ὁμιλῶ ἔτσι, μὲ ἀνέχονται οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συρίας. Λοιπὸν ἢ πεισθῆτε ἢ θὰ ἐξορισθῆτε καὶ σεῖς'.

34. Ὅταν ἄκουσαν αὐτὰ οἱ ἐπίσκοποι, ἐξεπλάγησαν τὰ μέγιστα· προσηυχῆθησαν ὁμῶς εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὠμίλησαν μετὰ πολλῆς παρρησίας ἐναντίον του⁵, διδάσκοντες ὅτι ἡ βασιλεία δὲν εἶναι ἰδική του, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωκε αὐτήν, τὸν προέτρεψαν δὲ νὰ φοβῆται τὸν Θεόν, μήπως ἐξαίφνης τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν βασιλείαν. Τοῦ ἀνέφεραν τὴν ἀπειλὴν τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ τὸν συνεβούλευσαν νὰ μὴ διαφθείρῃ τὰ ἐκκλη-

τῶν ἐπιφανῶν προασπιστῶν τῆς ὀρθοδοξίας.

5. Τὰ ἀκολουθοῦντα ἀποτελοῦν ἀπόρριψιν τοῦ καισαροπατισμοῦ καὶ τῆς ψευδοθεολογικῆς ἐπενδύσεώς του ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν.

διαφθείρειν τὰ ἐκκλησιαστικά μηδὲ ἐγκαταμίσγειν τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς Ἐκκλησίας διαταγῇ μηδὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' οὔτε ἤκουεν ἐκεῖνος οὔτε τι πλέον αὐτοὺς λέγειν ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ
 5 καὶ μᾶλλον ἠπειλεῖ καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν καὶ ἀπάγεσθαι δέ τινας ἐξ αὐτῶν ἐκέλευσε. Καὶ πάλιν ὡς ὁ Φαραὼ μετεγίνωσκεν. Ἐκτινάξαντες τοίνυν οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβλέψαντες οὔτε ἀπειλὴν βασιλέως ἐφοβήθησαν οὔτε ξίφους γυμνουμένον προοδεδώκασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν
 10 ἐξορισμὸν ὡς λειτούργημα διακονίας ἐσχῆκασιν. Διερχόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ κατὰ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς ὄντες, εὐηγγελίζοντο τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες καὶ τὴν μετάνοιαν Οὐρσακίου καὶ Οὐδάλεντος στηλιτεύοντες. Ἐγένετο δὲ τοῦτο πρὸς
 15 ἐναντίου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. Ὅσφ γὰρ πολὺ τὸ διάστημα τῆς ἐξοριστίας, τοσοῦτω μείζον τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος ἠῤῥξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἢ τούτων ἀποδιμῖα. Τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους οὐκ αὐτοὺς μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο καὶ
 20 ἐβδελύττετο οὐκέτι μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ φονεῦτὰς καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς ὀνομάζων;

35. Βέλτιον μὲν οὖν ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν Κωνστάντιον μηδ' ὀλλως τῆς αἱρέσεως ταύτης γενέσθαι ἢ γενόμενον μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσεβέσιν ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων στήναι μετ'
 25 αὐτῶν, ἵνα κἂν ἕως τούτων ἔχωσι κοινὴν τὴν κρίσιν. Ὡς δὲ ἔοικε, κατὰ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπεύροντες μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν ἐπισπῶνται. Καὶ γὰρ οὐδὲ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ τὴν μανίαν ἐξέτειναν. Καὶ

σιαστικά, οὔτε ν' ἀναμιγνύη τὴν ρωμαϊκὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε νὰ εἰσάγη τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως οὔτε ἤκουε, οὔτε τοὺς ἐπέτρεπε νὰ εἴπουν περισσότερα, ἀλλ' ἠῤῥησε τὰς ἀπειλὰς καὶ ἔσυρε γυμνὸν τὸ ξίφος κατ' αὐτῶν καὶ διέταξε νὰ ἀπομακρύνουν ὠρισμένους ἐξ αὐτῶν. Ἐν συνεχείᾳ ἤλλασσε γνώμην ὡς ὁ Φαραῶ. Οἱ δὲ ἅγιοι, ἀφοῦ ἐτίναξαν τὴν σκόνην¹ καὶ προσέβλεψαν εἰς τὸν Θεόν, οὔτε τὴν ἀπειλήν τοῦ βασιλέως ἐφοβήθησαν, οὔτε ἔγιναν προδόται ἕνεκα τοῦ γυμνοῦ ξίφους· ἀντιθέτως ἐθεώρησαν τὴν ἐξορίαν ὡς λειτούργημα τῆς διακονίας των. Πράγματι, ἀπὸ ὁποῖον τρόπον καὶ πόλιν διήρχοντο, παρ' ὅτι δέσμοι, εὐηγγελίζοντο τοὺς πιστοὺς κηρύσσοντες τὴν ὀρθὴν πίστιν, ἀναθεματίζοντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ στηλιτεύοντες τὴν παλινοφδίαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος. Ἔτσι ἡ ἐξορία των ἀπέβη εἰς βᾶρος τῶν σκευωρῶν. Διότι ὅσον παρετείνετο ὁ χρόνος τῆς ἐξορίας των, τόσον ἠῤῥησε τὸ μῖσος κατὰ τῶν σκευωρῶν, ἡ δὲ ἐξορία τῶν ἐπισκόπων ἦτο κήρυγμα κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν αἰρετικῶν. Διότι οἰσοδήποτε τοὺς ἔβλεπε νὰ διέρχωνται τοὺς ἐθαύμαζεν ὑπερβολικῶς ὡς ὁμολογητάς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο καὶ ἐβδελύσσετο τοὺς ἀντιπάλους ὄχι μόνον ὡς ἀσεβεῖς ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ φονεῖς καὶ τοὺς ὠνόμαζεν ὁτιδήποτε ἄλλο ἀκτὸς ἀπὸ Χριστιανούς.

35. Θὰ ἦτο καλλίτερον ἂν ὁ Κωνσταντῖος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς παρέμενεν ἐκτὸς τῆς αἵρέσεως αὐτῆς ἢ ἅπαξ καὶ προσεχώρησε, νὰ μὴ ἐνδίδη τόσον εἰς τοὺς ἀσεβεῖς ἢ ἅπαξ καὶ ἐνέδωσε, νὰ σταματήσῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, διὰ νὰ εἶναι ὑπόλογος μέχρις αὐτῶν τῶν πράξεων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀφοῦ ὡς ἄφρονες περιεπλάκησαν στενῶς εἰς τὰ δεσμὰ τῆς ἀσεβείας, θὰ ἐπισύρουν καθ' ἑαυτῶν μεγαλυτέραν τιμωρίαν. Ἔτσι δὲν ἐσεβάσθησαν οὐδὲ τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης Λιβέριον, ἀλλ' ἡ μανία των ἔφθασε μέχρις ἐκεῖ. Δὲν ἠσθάνθησαν ἐντροπήν διὰ τὸ γεγονός

οὐχ ὅτι ἀποστολικὸς ἐστὶ θρόνος ἠδέσθησαν, οὐδ' ὅτι ἡ μητρό-
 πολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμανίας ἐστὶν ἠδ' ἀλαβήθησαν, οὐδ' ὅτι
 πρότερον ἀποστολικὸς αὐτοὺς ἄνδρας' γράφοντες εἰρήκασιν
 ἐμνημόνευσαν. Ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες πάντων ἀθρόως
 5 ἐπελάθοντο καὶ μόνῃς τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σπουδῆς ἐφρόν-
 τισαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐωράκασιν αὐτὸν ὀρθοδοξοῦντα μισοῦντα
 μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, σπουδάζοντα δὲ πάντας πείθειν
 ἀποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς, ἐλόγισαντο οἱ δυσ-
 σεβεῖς ὅτι· 'εἰ τὸν Λιβέριον πείσαιμεν, πάντων ταχέως κρατή-
 10 σομεν'. Καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ. Κἀκεῖνος ταχέως προσδοκή-
 σας διὰ Λιβερίου πάντας ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν γράφει καὶ πέμ-
 πει σπάδοντα Εὐσέβιον τινα καλούμενον μετὰ γραμμάτων καὶ
 δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν
 ἀπειλήσῃ. Ἀπελθὼν τοίνυν ὁ σπάδων εἰς τὴν Ῥώμην πρῶτον
 15 παρεκάλει τὸν Λιβέριον κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς
 δὲ Ἀρειανοῖς κοινωνῆσαι, λέγων· 'Τοῦτο βασιλεὺς βούλεται
 καὶ κελεύει σε ποιῆσαι'. Εἶτα ἐπιδεικνὺς τὰ δῶρα παρεκάλει
 καὶ χειρῶν ἤπτετο λέγων· 'Πείσθητι βασιλεῖ καὶ ταῦτα δέξαι'.

36. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε· Πῶς οἷόν τε
 20 τοῦτο γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου; Ὅν γὰρ οὐ μόνον μία, ἀλλὰ
 καὶ δευτέρα σύνοδος πανταχόθεν συναχθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε
 καὶ ἡ Ῥωμαίων δὲ ἐκκλησία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνά-
 μεθα κατακρῖναι; Ἡ τίς ἡμᾶς ἀποδέξεται, εἰ δν παρόντα ἠγα-
 πήσαμεν καὶ εἶχομεν τῇ κοινωνίᾳ, τοῦτον ἐὰν ἀποστραφῶμεν
 25 ἀπόντα; Οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκκλησιαστικὸς κανὼν οὐδὲ τοιαύ-
 την πώποτε παράδοσιν ἔσχομεν παρὰ τῶν πατέρων τῶν καὶ

ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι ἀποστολικὸς θρόνος, οὔτε ἐσεβάσθησαν τὸ ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι μητρόπολις τῆς Ρωμανίας¹, οὔτε ἐνεθυμήθησαν ὅτι προηγουμένως ἀπευθυνόμενοι πρὸς τοὺς Ρωμαίους τοὺς ἀπεκάλεσαν γραπτῶς 'ἀποστολικούς ἀνδρας'. Ἀντιθέτως τὰ ἀνακάτευσαν ὅλα καὶ τὰ ἐλησμόνησαν ὅλα μαζί, ἐφρόντισαν δὲ μόνον διὰ τὸν ζῆλόν των, διὰ τὴν ἀσέβειαν. Ὅταν, λοιπὸν, παρετήρησαν ὅτι ὁ Λιβέριος ἦτο ὀρθόδοξος καὶ ἐμίσει τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ ὅτι κατέβαλε προσπαθείας νὰ πείσῃ τοὺς πάντας νὰ τὴν ἀποστραφοῦν καὶ ν' ἀποχωρήσουν ἀπὸ αὐτὴν, ἐσκέφθησαν οἱ δυσσεβεῖς ὅτι: "Ἄν πείσωμεν τὸν Λιβέριον, θὰ ἐπικρατήσωμεν ταχέως ἐφ' ὅλων". Πράγματι, ἀρχίζουν τὰς διαβολὰς εἰς τὸν βασιλέα. Καὶ ἐκεῖνος ἐπειδὴ ἠλπίζεν ὅτι διὰ τοῦ Λιβερίου θὰ προσελκύσῃ ὅλους πρὸς τὸ μέρος του, γράφει ταχέως καὶ ἀποστέλλει εὐνοῦχον ὀνομαζόμενον Εὐσέβιον μὲ γράμματα καὶ δῶρα, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν Λιβέριον μὲ τὰ δῶρα καὶ νὰ τὸν ἀπειλήσῃ μὲ τὰ γράμματα. Ἀφοῦ ἐφθασε, λοιπὸν, εἰς τὴν Ρώμην ὁ εὐνοῦχος κατ' ἀρχὴν παρεκάλει τὸν Λιβέριον νὰ ὑπογράψῃ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωσίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς λέγων: 'Αὐτὸ θέλει ὁ βασιλεὺς καὶ σὲ διατάσσει νὰ πράξῃς'. Ἐπειτα τοῦ ἔδειξε τὰ δῶρα, τὸν παρεκάλει καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὰς χεῖρας λέγων: 'Πείσου εἰς τὸν βασιλέα καὶ δέξου αὐτὰ'.

36. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος προσεπάθη νὰ τὸν διδάξῃ διὰ τῆς πειθοῦς λέγων: 'Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτὸ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου; Πῶς δυνάμεθα νὰ καταδικάσωμεν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ὄχι μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος, ἡ ὁποία συνήχθη ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, τὸν ἔκρινεν νομίμως ἁθῶον καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης τὸν προέπεμψεν ἐν εἰρήνῃ; Ποῖος δὲ θὰ δεχθῇ ἡμᾶς, ἂν ἀποκηρύξωμεν ἀπόντα, αὐτὸν τὸν ὁποῖον ἠγαπήσαμεν παρόντα καὶ ἐδέχθημεν εἰς κοινωσίαν; Αὐτὰ δὲν ἀρμόζουν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν οὔτε παρελάβαμεν ποτὲ μέχρι τῶρα παρομοίαν παράδοσιν ἀπὸ τοὺς πατέρας, οἱ ὁ-

αὐτῶν παραλαβόντων παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀποστολόλου Πέτρου. Ἄλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῖν περὶ Ἐκκλησιαστικῆς γραφέντα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ
 5 γενόμενα, λυέσθω δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων καὶ γενέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰν τοῦ παλατίου, ἐν ἣ βασιλεὺς οὐ πάρεστιν, οὐ κόμης παραγίνεται, οὐ δικαστῆς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἀρκεῖ καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διάταξις, ἵν' οὕτω προηγουμένως ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ πίστις σφύζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ἐκβάλλονται καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀναθεματισθῆ. Καὶ τότε λοιπὸν κρίσεως γενομένης περὶ ὧν Ἀθανάσιος καὶ εἴ τις ἕτερος ἐγκαλεῖται καὶ περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται καὶ αὐτοί, οἱ μὲν ὑπεύθυνοι ἐκβάλλονται, οἱ δὲ καθαροὶ παρ-
 10 ρησίαν ἔχωσιν. Οὐ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν τῆς περὶ πίστεως ἐξετάσεως. Χρὴ γὰρ πρῶτον πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεσθαι καὶ τότε τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἔρευναν ποιεῖσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος
 15 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι καὶ εἴπωσιν ὁποῖαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. Ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγειλον τῷ βασιλεῖ, ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Μὴ ἀκούεσθω δὲ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ γὰρ
 20 καὶ ἐν τοῖς προτέροις μετενόησαν καὶ νῦν λέγοντες οὐκ εἰσὶ πιστοί'.

37. Ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος Λιβέριος τοιαῦτα, ὁ δὲ ἐννοῦχος λυπηθεὶς οὐ τοσοῦτον, ὅτι μὴ ὑπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τῆς αἰρέσεως

1. Ὅταν ἡ σύνοδος τῶν Μεδιολάνων μετετέθη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εἰς τὸ παλάτιον, ὁ Κωνσταντῖος παρηκολούθει τὰς ἐργασίας τῆς κρυπτόμενος ὀπισθεν παραπετάσματος! Βλ. Λουκίφερ, *Moriendum esse pro Dei Filio* 1 καὶ 4, ὡς καὶ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 2, 36 καὶ Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία 4, 9.

ποῖοι καὶ αὐτοὶ παρέλαβαν αὐτὴν ἀπὸ τὸν μακάριον καὶ μεγάλον ἀπόστολον Πέτρον. Ἄν δὲ τῶρα πράγματι ἐνδιαφέρεται ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ προστάζει νὰ θεωρήσωμεν ἡμεῖς ἄκυρα ὅσα ἐγράψαμεν ὑπὲρ τοῦ Ἄθανασίου, ἅς ἀκυρωθοῦν καὶ ὅσα ἔγιναν ἐναντίον του ἀπὸ ἐκείνους, ἅς ἀκυρωθοῦν καὶ ὅσα ἔγιναν ἐναντίον τῶν πάντων καὶ ἐν συνεχείᾳ ἅς συνέλθη ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος, πού θὰ γίνῃ ὅμως μακρὰν τοῦ παλατίου χωρὶς τὴν παρουσίαν τοῦ βασιλέως¹, χωρὶς νὰ παρίσταται κόμης, χωρὶς ἀπειλᾶς ἀπὸ δικαστὴν, ἀλλ' ἄρκει ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ ἀποστολικαὶ διατάξεις. Ἔτσι θὰ διασωθῇ μετὰ βεβαιότητος ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις, ὅπως τὴν καθώρισαν οἱ πατέρες εἰς τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας, θὰ ἐκδιωχθοῦν ὅσοι ἔχουν ἀρειανικὸν φρόνημα καὶ θὰ ἀναθεματισθῇ ἡ αἵρεσις των. Τότε καὶ μόνον δύναται νὰ γίνῃ δίκη δι' ὅσα κατηγορεῖται ὁ Ἄθανάσιος καὶ οἰοσδήποτε ἄλλος καὶ δι' ὅσα κατηγοροῦνται αὐτοί, καὶ οἱ μὲν ὑπεύθυνοι νὰ διωχθοῦν, οἱ δὲ ἀθῶοι νὰ ἀποκατασταθοῦν. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μετᾶσχουν εἰς τὴν σύνοδον οἱ ἀσεβοῦντες εἰς τὴν πίστιν, οὔτε πρέπει νὰ προηγηθῇ ἐξέτασις ἄλλου πράγματος ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῆς πίστεως. Τὸ ὀρθὸν εἶναι νὰ ἀποκλεισθῇ πρῶτον πᾶσα διαφωνία ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ τότε νὰ γίνῃ ἔρευνα δι' ἄλλα πράγματα. Ἄλλωστε καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν δεῖξουν καὶ εἴπουν ποίαν πίστιν ἔχουν δι' αὐτόν². Αὐτὰ ἐμάθαμεν ἀπὸ τοὺς πατέρας· αὐτὰ νὰ ἀναγγείλῃς εἰς τὸν βασιλέα, διότι αὐτὰ τὸν συμφέρουν καὶ αὐτὰ οἰκοδομοῦν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄς μὴ ἀκούῃ τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλην, διότι αὐτοὶ μετενόησαν καὶ διὰ προηγουμένας πράξεις των καὶ δὲν εἶναι ἄξιοι πίστεως δι' ὅσα λέγουν τῶρα'.

37. Περίπου ἔτσι ὠμίλησεν ὁ ἐπίσκοπος Λιβέριος. Ὁ εὐνοῦχος ἔλυτήθη ὄχι τόσον διότι δὲν ὑπέγραψεν, ὅσον διότι διεπίστω-

2. Βλ. Ματθ. 9, 28.

- ἐχθρὸν αὐτὸν εὔρεν, ἐπιλαθόμενός τε ὅτι πρὸς ἐπίσκοπον ἦν
 μεγάλως ἀπειλήσας ἐξήρχετο μετὰ τῶν δώρων. Πράττει δέ τι
 παράνομον, Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριον, σπαδόντων δὲ τολμη-
 5 ρότερον. Τὴν γὰρ παράβασιν τοῦ Σαοῦλ μιμησάμενος ἀπελ-
 θὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὰ δῶρα αὐτῷ
 ἀνέθηκεν. Ἀλλὰ μαθὼν ὁ Λιβέριος πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν
 τόπον καὶ μὴ κωλύσαντα μεγάλως ἠγανάκτησεν, αὐτὰ δὲ ὡς
 ἄθυτον θυσίαν ἀπέρριψε. Καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἐκίνει
 τὸν θλαδίαν. Παροξύνει τοίνυν βασιλέα λέγων· Ὅσκειτι περὶ
 10 τοῦ γράφαι Λιβεριῶν ἔστιν ἡμῖν ἢ φροντίς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς
 αἰρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος τοὺς Ἀρειανοὺς ἀνα-
 θεματίζειν'. Εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἐτέρους σπάδοντας,
 πολλοὶ δέ — μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ Κωνσταν-
 τίῳ καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ, χωρὶς τε τούτων οὐδέν
 15 ἔστιν ἐκεῖ γενέσθαι. Γράφει δὴ ὄν βασιλεὺς εἰς Ῥώμην, καὶ
 πάλιν παλατινοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες ἀποστέλλονται καὶ
 γράμματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, ἵνα πλανήσαντες δόλω τὸν Λι-
 βέριον ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρα-
 τόπεδον πρὸς αὐτὸν ἢ βία τοῦτον διώξωσι.
- 20 **38.** Τοιούτων δὴ ὄντων τῶν γραφέντων λοιπὸν κἀκεῖ φόβος
 καὶ ἐπιβουλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἤκμαζε. Κατὰ πόσων
 γοῦν οἰκῶν ἀπειλὴ γέγονε; Πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφα-
 σι κατὰ Λιβεριῶν; Πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρῦβησαν ἐπί-
 σκοποι; Πόσοι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώρησαν εἰς χωρία διὰ τὰς
 25 διαβολὰς τῶν χριστομάχων; Πόσοις ἀσκηταῖς ἐπεβούλευσαν;
 Πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ ἐφέστιον ἔχοντας
 ἐκεῖ διωχθῆναι πεποιθήκασι, ποσάκις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τὸν
 λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μὴ τις ὀρθόδοξος εἰσ-

1. Βλ. Α' Βασ. 15, 1 ἐξ.

2. Ὁ Κωνσταντῖος εὐρίσκετο τότε εἰς τὸ Μιλάνον.

σεν ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τῆς αἰρέσεως· ἔλησμόνησεν ὁμως ὅτι ἠπέι-
 λησε τόσον ἐπίσκοπον καὶ ἐξῆλθε μὲ τὰ δῶρα. Ἐπραξε δὲ πα-
 ρανομίαν, ἡ ὁποία εἶναι ξένη διὰ τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ
 ὑπερβαίνει τὴν θρασύτητα τῶν εὐνούχων. Μιμούμενος δηλαδὴ
 τὴν παρανομίαν τοῦ Σαμουήλ¹ μετέβη εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ
 ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὰ δῶρα. Ὅταν δὲ
 τὸ ἔμαθεν ὁ Λιβέριος ἠγανάκτησε μὲν κατ' ἐκείνου ὁ ὁποῖος
 ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὸ μαρτύριον, διότι δὲν ἠμπόδισε τὸν εὐ-
 νοῦχον, ἀπέρριψε δὲ τὰ δῶρα ὡς θυσίαν μὴ δεκτὴν. Αὐτὸ προ-
 εκάλεσεν ἀκόμη μεγαλυτέραν ὄργην εἰς τὸν εὐνούχον. Παρώργι-
 σε, λοιπόν, τὸν βασιλέα λέγων· 'Τοῦ λοιποῦ τὸ πρόβλημά μας
 δὲν εἶναι νὰ ὑπογράψῃ ὁ Λιβέριος, ἀλλὰ ὅτι εἶναι τόσον κατὰ
 τῆς αἰρέσεώς μας ὥστε νὰ ἀναθεματίζῃ ὀνομαστικῶς τοὺς Ἄ-
 ρειανούς'. Ἔθεσε δὲ εἰς κίνησιν πρὸς τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους
 εὐνούχους —ὑπάρχουν δὲ πολλοί, μᾶλλον τὸ σύνολον εἶναι
 εὐνούχοι εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Κωνσταντίου καὶ εἶναι παντοδύ-
 ναμοι, ἄνευ αὐτῶν δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ὅ,τιδήποτε.
 Γράφει, λοιπόν, ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν Ρώμην, ἀποστέλλονται
 δὲ καὶ πάλιν παλατιανοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες καὶ γράμ-
 ματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, μὲ σκοπὸν νὰ ἐξαπατήσουν μὲ δόλον
 τὸν Λιβέριον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ νὰ τὸν ἀποστείλουν
 εἰς τὸ στρατόπεδον¹ τοῦ βασιλέως ἢ νὰ τὸν ἐκδιώξουν διὰ τῆς
 βίας.

38. Αὐταὶ αἱ γραπταὶ ἐντολαὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ αὐ-
 ξηθῆ καὶ ἐκεῖ, εἰς ὅλην τὴν πόλιν, ὁ φόβος καὶ ἡ ἐπιβουλὴ.
 Πόσαι οἰκογένειαι δὲν ἠπειλήθησαν; Πόσοι δὲν ἔλαβαν πλῆθος
 ὑποσχέσεων διὰ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ Λιβερίου; Πόσοι ἐπί-
 σκοποὶ δὲν ἐκρύφθησαν βλέποντες αὐτά; Πόσοι ἐλεύθεροι δὲν
 ἀνεχώρησαν εἰς χωρία ἕνεκα τῶν ἐπιβουλῶν τῶν χριστομάχων;
 Πόσους ἀσκητὰς δὲν κατεδίωξαν; Πολλοὺς δέ, οἱ ὁποῖοι διέ-
 μεναν ἐκεῖ καὶ εἶχαν ἐκεῖ τὴν κατοικίαν των, τοὺς ἐξεδίωξαν.
 Πολλάκις ἐφρούρησαν αὐστηρῶς τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους

ελθῶν θεωρήσῃ Λιβέριον; Ἔσχε καὶ Ῥώμη πείραν τῶν χρι-
 στομάχων καὶ ἔγνω λοιπὸν ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν ἀκούουσα πρό-
 τερον, πῶς καὶ αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι κατὰ πόλιν ἐπορθήθησαν
 παρ' αὐτῶν. Ἐδνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ πάν-
 5 των κινουῦντες. Καὶ τὸ παραδόξον τῆς ἐπιβουλῆς τοῦτό ἐστιν,
 ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνούμενη τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐξ ἐδνοῦ-
 χων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἷτινες ὡς τῇ φύσει οὕτω καὶ τὴν ψυ-
 χὴν ἀρετῆς ἀγονοὶ τυγχάνοντες οὐ φέρουσι ἀκούειν ὅλως
 10 περὶ Υἱοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας ἐδνοῦχος μὴ νοῶν ἃ
 ἀνεγίνωσκεν ἐπεισθὴ τῷ Φιλίππῳ διδάσκοντι περὶ τοῦ Σωτή-
 τῆρος, οἱ δὲ τοῦ Κωνσταντίου σπάδοντες οὔτε τοῦ Πέτρου
 ὁμολογοῦντος ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα δεικνύντα τὸν
 Υἱὸν ἀποστρέφονται καὶ μαίνονται καὶ κατὰ τῶν λεγόντων
 15 γνήσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκδικουῦντες σπαδόντων αἵρε-
 σιν, μηδὲν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ Πατρός. Διὰ
 τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος εἴργει τούτους εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμ-
 βουλίαν προσλαμβάνεσθαι. Καὶ ὁμοίως τούτους νῦν τῶν ἐκκλη-
 σιαστικῶν κριμάτων κυρίους ἐλογίσατο, καὶ ὅπερ ἂν αὐτοῖς
 20 ὕποκρίνονται. Ὡς τίς ἂν γένοιτο τούτων λογογράφος; Τίς
 ἀπαγγεῖλαι ταῦτα εἰς γενεὰν ἑτέραν; Τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀ-
 κούων ὅτι σπάδοντες οἱ οἰκειακὰς ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμε-
 νοι —φιλήδονον γὰρ τὸ τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μεριμνῶ-
 σιν ὡς τοῦθ', ὅπερ αὐτοὺς ἡ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν—
 25 οὗτοι νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κατάρχουσι, καὶ τούτοις ὑπο-
 πίπτων Κωνσταντίος πᾶσιν ἐπεβούλευσε καὶ Λιβέριον ἐξώ-
 ρισεν;

39. Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν εἰς Ῥώμην γράφων, ἀπειλῶν, ἀπο-

1. Βλ. Πραξ. 8, 27 ἐξ.

2. Βλ. Ματθ. 16, 17.

3. Βλ. Ματθ. 3, 17.

4. Βλ. 21ον κανόνα τῶν ἀγίων Ἀποστόλων.

τῶν πυλῶν, διὰ νὰ μὴ εἰσέλθῃ κάποιος ὀρθόδοξος καὶ συναντήσῃ τὸν Λιβέριον. Ἔτσι, λοιπόν, ἀπέκτησε καὶ ἡ Ρώμη πείραν τῶν χριστομάχων καὶ ἐγνώρισεν ἔτσι ὅ,τι προηγουμένως ἤκουε μὲν ἀλλὰ δὲν ἐπίστευε, πῶς δηλαδὴ ἐκυριεύθησαν καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι εἰς τὰς πόλεις ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν. Ἦσαν δὲ εὐνοῦχοι ὅσοι διέπραξαν αὐτὰ καὶ ὅσα ἐγιναν ἐναντίον ὄλων. Τὸ παράδοξον δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἐγκείται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, βοηθεῖται ἀπὸ τοὺς εὐνοῦχους· αὐτοὶ ὅπως εἰς τὸ σῶμα ἔτσι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν εἶναι στεῖροι ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀνέχονται, ἔστω, διὰ Υἱόν. Ἐνῶ δὲ ὁ ἐξ Αἰθιοπίας εὐνοῦχος, μὴ ἐννοῶν ὅσα ἀνεγίνωσκεν, ἐπίσθη εἰς τὴν διδαχὴν τοῦ Φιλίππου περὶ τοῦ Σωτῆρος¹, οἱ εὐνοῦχοι τοῦ Κωνσταντίου δὲν ἀποδέχονται οὐδὲ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου²· ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ Πατὴρ μαρτυρεῖ περὶ τοῦ Υἱοῦ³ ἀπορρίπτουν τοὺς λόγους του καὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ μανίας καθ' ὅσων λέγουν, ἀνατρέποντες τὴν αἵρεσιν τῶν εὐνοῦχων, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι γνήσιος· οἱ εὐνοῦχοι ἀντιτείνουν ὅτι δὲν εἶναι γνήσιος καὶ ἀληθινὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Νόμος τοὺς ἐμποδίζει νὰ μετέχουν εἰς τὰ συμβούλια τῆς Ἐκκλησίας⁴. Καὶ ὁμως αὐτοὺς ἐθεώρησε τώρα ρυθμιστὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων καὶ ὅ,τι αὐτοὶ θεωρήσουν ὀρθόν, τὸ ἀποδέχεται ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὑποκριτικῶς συμφωνοῦν καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι. Ποῖος δύναται νὰ ἐξιστορήσῃ αὐτὰ; Ποῖος θὰ τὰ ἀναγγεῖλῃ εἰς τὴν ἐπομένην γενεάν; Καὶ ποῖος βεβαίως θὰ πιστεύσῃ τὴν πληροφορίαν, ὅτι οἱ εὐνοῦχοι, εἰς τοὺς ὁποίους μόλις καὶ μετὰ βίας ἐμπιστευόμεθα οἰκειακὰς ὑπηρεσίας —διότι εἶναι φιλήδονοι ἄνθρωποι καὶ μεριμνοῦν μόνον νὰ ἀποκτήσουν αὐτὸ τὸ ὅποῖον τοὺς ἐστέρησεν ἡ φύσις—, ὅτι αὐτοὶ τώρα ἐξουσιάζουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα; Ποῖος θὰ πιστεύσῃ ὅτι ὑποκύπτων εἰς αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖος ἤρχισε διώξεις κατὰ πάντων καὶ ἐξώρισε τὸν Λιβέριον;

39. Ἄφοῦ, λοιπόν, ἔδειξε τὴν ἰσχύν του εἰς τὴν Ρώμην μὲ γράμ-

στέλλων, ἐπιβουλεύων, λοιπὸν δ' ἐγεγόνει καὶ ὁ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν διωγμός. Ἔλκεται καὶ Λιβέριος πρὸς βασιλέα καὶ πολλῇ καὶ ἀτὸς κέχρηται τῇ παρορησίᾳ· Παῦσαι, λέγων, διώκων Χριστιανούς· μὴ πείραζε δι' ἡμῶν εἰσάξαι τὴν ἀσεβειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Πάντα ὑπομένειν ἐσμέν ἔτοιμοι ἢ Ἀρειομανῖται κληθῆναι. Χριστιανούς ὄντας ἡμᾶς μὴ ἀνάγκαζε χριστομάχους γενέσθαι. Τοῦτο καὶ σοὶ συμβουλεύομεν· μὴ μάχου πρὸς τὸν δεδοκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην. Μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσεβήσης εἰς αὐτόν· μὴ δίωκε τοὺς πιστευόντας εἰς αὐτόν· μὴ ἀκούσης καὶ σὺ· «Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν». Ἄλλ' εἶθε κἂν ἀκούσης, ἵνα καὶ σὺ πεισθῆς ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος. Ἴδου πάρεσμεν, ἦλθομεν, πρὶν πλάσωνται πρόφασιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐσπεύσαμεν εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα, πρὶν προφάσεως πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερώς ὅτι καὶ οἱ πάντες οὕτω πεπόνθασι ὡς ἡμεῖς. Καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις ἐπλάσθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτούς ἐστι συκοφαντία καὶ ψευδῆ'.

40. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Λιβέριος τότε λέγων ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων. Ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρισεν ἕκαστον διαστήσας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεποίηκε. Τοῦτον γὰρ ἐξορίζων τὸν τύπον ἀτὸς ἐποίησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις ὠμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ διωκτῶν γένηται. Τῷ μὲν γὰρ προτέρῳ διωγμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε Μαξιμιανὸς ἐξώριζεν ὁμολογητὰς καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκοῦφιζε παραμυθούμενος αὐτούς τῇ συνουσίᾳ. Οὗτος δὲ κάκεινον γέγονεν ὠμότερος καὶ διέστησε

1. Πραξ. 26, 14.

2. Ὁ Μαξιμιανὸς ἦτο αὐγουστος τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 285 μέχρι τοῦ 305. Συνεξέδωκε μετὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διατάγματα τοῦ 303 - 304, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεπαλύθη ὁ τελευταῖος διὰ τὴν Δύσιν διωγμός.

ματα, με ἀπειλᾶς, με ἀπεσταλμένους καὶ σκευωρίας, ἐν συνεχείᾳ ἔγινε καὶ ὁ διωγμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Σύρεται δὲ καὶ ὁ Λιβέριος εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὸν με πολλὴν παρρησίαν· Παῦσε, τοῦ εἶπε, νὰ διώκῃς Χριστιανούς. Μὴ προσπαθῆς νὰ εἰσαγάγῃς δι' ἡμῶν τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Διότι εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ ὑπομείνωμεν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ ὀνομασθῶμεν Ἀρειανοί. Μὴ ἀναγκάζῃς ἡμᾶς, Χριστιανούς ὄντας, νὰ γίνωμεν χριστομάχοι. Δίδομεν δὲ καὶ εἰς σέ τὴν συμβουλὴν αὐτὴν· μὴ μάχεσαι κατ' ἐκείνου, ὁ ὁποῖος σοῦ ἔδωκε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Μὴ τοῦ ἀνταποδίδῃς ἀντὶ εὐχαριστίας ἀσέβειαν καὶ μὴ διώκῃς ὅσους πιστεύουν εἰς αὐτὸν, διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃς καὶ σύ· «Εἶναι σκληρὸν διὰ σέ νὰ κλωτσᾷς τὸ βούκεντρον»¹. Εἶθε ὁμως, ἂν τὸ ἀκούσῃς, νὰ πεισθῆς καὶ σύ ὅπως ὁ ἅγιος Παῦλος. Ἴδου, παρευρισκόμεθα, ἤλθαμεν, πρὶν ἐπινοήσουν προφάσεις. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἤλθαμεν ἐσπευσμένως, παρ' ὅτι ἐγνωρίζαμεν ὅτι μᾶς ἀναμένει ἐξορία ἀπὸ μέρους σου, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν με ψευδεῖς προφάσεις καὶ νὰ καταστῆ εἰς ὅλους σαφές ὅτι καὶ ὅλοι ὅσοι ἔπαθαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ παρόμοιον τρόπον ἔπαθαν. Θὰ μάθουν δὲ ἔτσι ὅλοι ὅτι καὶ ὅσαι προφάσεις ἐχρησιμοποιήθησαν ἐναντίον των ἦσαν κατασκευάσματα τῶν ἐχθρῶν των καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἐναντίον των ἦσαν συκοφαντία καὶ ψεύδη'.

40. Αὐτὰ εἶπε τότε ὁ Λιβέριος καὶ ἀπέσπασε τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Ὁ βασιλεὺς ὁμως ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως διέταξε μόνον νὰ τοὺς ἐξορίσουν ἕκαστον χωριστά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκανε καὶ διὰ τοὺς προηγουμένους. Αὐτὴν τὴν μορφήν ἐξορίας ἐφήρμοσε τὸ πρῶτον αὐτός, διὰ νὰ γίνῃ καὶ ὡς πρὸς τὰς τιμωρίας ὠμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ δικτῶν. Πράγματι κατὰ τὸν προηγούμενον διωγμὸν ὁ τότε βασιλεὺς Μαξιμιανὸς² ἐξώρισε μὲν διὰ μιᾶς ἀποφάσεως πολλοὺς ὁμολογητάς, ἀλλ' ἔκανε ὑποφερτὴν τὴν τιμωρίαν διὰ τῆς δυνατότητος τῆς συναναστροφῆς των. Ὁ Κωνσταντῖος ὁμως ἐφάνη

τοὺς κοινῇ παρρησιασαμένους καὶ ὁμολογήσαντας καὶ διεχώ-
 ρισε τοὺς συνδεθέντας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες ἀλ-
 λήλους μὴ βλέπωσι, νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος
 πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν διίστησιν ἢ χωρισθέντες
 5 ἀφ' ἑαυτῶν ἐπιλάβονται τῆς ἀλλήλων ὁμοφροσύνης τε καὶ ὁμο-
 ψυχίας. Οὐκ εἰδὼς ὅτι, κὰν ἕκαστος ἀπομείνῃ, ἀλλ' ἔχει μεθ'
 ἑαυτοῦ πάλιν ὃν κοινῇ συνόντες ὠμολόγησαν Κύριον, ὅς καὶ
 πλείους εἶναι ποιήσει μεθ' ἑκάστου —ὡς πεποιήκεν ἐπὶ Ἐλισ-
 σαίου τοῦ προφήτου— ἥπερ εἰσὶ μετὰ Κωνσταντίου στρατιῶ-
 10 ται. Τυφλὸν ἀληθῶς ἢ κακία. Ἐν ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς
 ὁμολογητὰς διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τούτῳ
 μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἠδίκησαν. Ὅλωσ μὲν γὰρ εἰ συνῆ-
 σαν ἀλλήλοις καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον, ἐξ ἑνὸς τόπου τῶν
 ἀσεβῶν ἐγνωρίζετο τὸ μύσος· νῦν δὲ διαστήσαντες αὐτοὺς
 15 πεποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαδραμεῖν ἑαυτῶν καὶ γνωσθῆ-
 ναι τὴν ἀσεβῆ αἴρεσιν καὶ πονηρίαν.

41. Οἶα γὰρ καὶ ταῦτα πράττοντες ἔδρασαν, τίς ἀκούσας οὐχ
 ἠγγήσεται πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανὸς εἶναι; Λιβε-
 ρίου γὰρ ἀποστείλαντος πρὸς βασιλέα Εὐτρόπιον πρεσβύτερον
 20 καὶ διάκονον Ἰλάριον μετὰ γραμμάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λου-
 κίφερον ὠμολόγουν, τὸν μὲν πρεσβύτερον εὐθὺς ἐξώρισαν,
 τὸν δὲν διάκονον Ἰλάριον γυμνώσαντες καὶ τὰ νῶτα μαστίξαν-
 τες ἐξώρισαν ἐπιφωνοῦντες· Ἐπιφώνουσι· Ἐπιφώνουσι· Ἐπιφώνουσι·
 ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ κεκόμικας γράμματα, Ἐπιφώνουσι· Ἐπιφώνουσι·
 25 το Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς σπάδοντες. Καὶ ὁ
 μὲν διάκονος μαστιζόμενος ἠὲ λέγει τὸν Κύριον μνησθεὶς αὐ-
 τοῦ λέγοντος· «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας», οἱ δὲ καὶ

σκληρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ἔστειλεν εἰς διαφόρους τόπους ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι μετὰ παρρησίας ὡμολόγησαν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐχώρισε τοὺς συνδεθέντας διὰ τῆς πίστεως, ὥστε νὰ μὴ βλέπουν ἀλλήλους, οὔτε καὶ ἂν ἀποθάνουν. Ἐνόμιζεν ὅτι ὁ σωματικὸς χωρισμὸς θὰ συντελέσῃ καὶ εἰς τὴν διάστασιν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως ἢ ὅτι, ἂν ἀποχωρισθοῦν ἀπ' ἀλλήλων θὰ λησμονήσουν καὶ τὴν ὁμοφροσύνην καὶ ὁμοψυχίαν των. Δὲν ἐγνώριζεν ὅμως ὅτι καὶ ἂν ἕκαστος ἀπομείνῃ μόνος, ἔχει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπομόνωσιν μαζί του τὸν Κύριον, τὸν ὅποιον ὡμολόγησεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων. Ὁ δὲ Κύριος θὰ κἀνῆ ὥστε νὰ εὐρίσκωνται παρὰ τὸ πλευρὸν ἐκάστου — ὅπως ἔκανε καὶ διὰ τὸν προφήτην Ἐλισσαῖον¹— περισσότεροι πιστοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ Κωνσταντίου. Ἡ κακία εἶναι ἀληθῶς τυφλή. Πράγματι, τὸ μέτρον τοῦ ἀποχωρισμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνόμισαν ὅτι στενοχωροῦν τοὺς ὁμολογητάς, ἔβλαψε τὰ μέγιστα αὐτοὺς τοὺς ἰδίους. Διότι, ἂν οἱ ὁμολογηταὶ ἦσαν μαζί καὶ ἔμεναν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, θὰ ἐγνώριζεν ἓνας μόνον τὸς τὴν ἀηδίαν τῆς ἀσεβείας· τώρα ὅμως ὁ διαχωρισμὸς ἔκανε τοὺς ὁμολογητάς νὰ διασκορπισθοῦν εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ ἔτσι νὰ γίνῃ παντοῦ γνωστὴ ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ πονηρία τῆς αἰρέσεως.

41. Ποῖος, πράγματι, ὅταν ἀκούσῃ πόσα καὶ τί εἶδους πράγματα ἔπραξαν, δὲν θὰ τοὺς θεωρήσῃ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ Χριστιανούς; Τὴν ἐποχὴν δὲ τῆς ὁμολογίας τοῦ Λουκιφένου καὶ τῶν ἰδικῶν του ὁ Λιβέριος ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα τὸν πρεσβύτερον Εὐτρόπιον καὶ τὸν διάκονον Ἰλάριον μὲ ἐπιστολάς. Οἱ εὐνοῦχοι ὅμως τὸν μὲν πρεσβύτερον ἐξώρισαν ἀμέσως, τὸν δὲ διάκονον Ἰλάριον τὸν ἐγύμνωσαν, ἐμαστίγωσαν τὰ νῶτὰ του καὶ τὸν ἐξώρισαν φωνασκοῦντες· Ἐπειδὴ ὄχι μόνον δὲν ἀντέστης εἰς τὸν Λιβέριον ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐκόμισες τὰ γράμματα του;'. Αὐτὰ τὰ ἔπραξαν ὁ Οὐρσάκιος, ὁ Οὐάλης καὶ οἱ εὐνοῦχοι οἱ ὅποιοι τοὺς ἠκολούθουν. Καὶ ὁ μὲν διάκονος μα-

μαστιζόντες ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν οὐκ ἐρυθριῶντες, ὅτι Λευίτην ὕβριζον. Πρέποντα δὲ ἑαυτοῖς καὶ οὗτοι γελῶντες ἐφρόνουν κάκεινος εὐλογῶν ὑπέμενε. Τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι Χριστιανῶν ἴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μαστίζειν Χριστιανοὺς Πιλάτου
 5 καὶ Καϊάφα τὸ τόλμημα. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι θελήσαντες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν. Ὁ δὲ Λιβέριος ἐξορισθεὶς ὕστερον μετὰ διετῆ χρόνον ὠκλασε καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπειλούμενον θάνατον ὑπέγραψεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν
 10 ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, Λιβεριίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος καὶ τὴν ὑπὲρ Ἀθανασίου ψῆφον, ὅτε τὴν προαίρεσιν εἶχεν ἐλευθέραν. Τὰ γὰρ ἐκ βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γιγνόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα. Πάντα μέντοι ποιεῖν ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως
 15 ἐπεχείρησαν. Καθ' ἐκάστην δὲ ἐκκλησίαν τηροῦντες ἦν ἔμαθον πίστιν, τοὺς μὲν διδασκάλους προσδοκῶσι, τὴν δὲ χριστομάχον αἵρεσιν κατέβαλον καὶ πάντες ὡς ὄφιν ἐκτρέπονται.

42. Τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες οἱ δυσσεβεῖς οὐδὲν ἐνόμιζον πεποηκέναι, ἕως ὃ μέγας Ὁσῖος ἀπείρατος ἦν αὐτῶν
 20 τῆς πονηρίας. Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦ τηλικούτου γέροντος ἐκτεῖναι τὴν μανίαν ἑαυτῶν ἐσκέψαντο. Καὶ οὐθ' ὅτι πατὴρ ἐστὶ τῶν ἐπισκόπων ἠσχύνθησαν, οὐθ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητῆς ἠὺλαβήθησαν, οὐτε τὸν χρόνον τῆς ἐπισκοπῆς— ὅτι ἐξήκοντα ἔτη καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ— ἠδέσθησαν, ἀλλὰ πάντα ἐξου-
 25 θένουν καὶ πρὸς μόνην τὴν αἵρεσιν ἐβλεπον, ἄνθρωποι ἀληθῶς

1. Ἦσ. 50, 6.

2. Ὁ Λιβέριος ἐξωρίσθη εἰς τὴν Βέρροϊαν.

στιγυόμενος ηὐλόγει τὸν Κύριον, ἐνθυμούμενος τοὺς λόγους του· «Τὰ νῶτά μου ἔδωσα εἰς μαστίγωσιν»¹, αὐτοὶ δὲ ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζαν κατὰ τὴν μαστίγωσιν χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται, διότι ἐξηυτέλιζαν ἓνα Λευίτην. Ὡς ἤρμοζε δὲ εἰς ἕκαστον ἔπρατταν, αὐτοὶ δὲ ἔδειχναν μὲ τὸν γέλωτα τὸ ἦθος των καὶ ἐκεῖνος τὸ ἰδικόν του εὐλογῶν καὶ ὑπομένων. Διότι εἶναι ἴδιον τῶν Χριστιανῶν νὰ δέρωνται, ἐνῶ ἡ μαστίγωσις τῶν Χριστιανῶν εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ Πιλάτου καὶ τοῦ Καϊάφα. Ἔτσι, λοιπόν, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐπεχείρησαν νὰ διαφθεύουν τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν καὶ ἠθέλησαν νὰ εἰσαγάγουν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν. Ὁ δὲ Λιβέριος δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐξορίαν² του ἐλύγισε καὶ βοηθεὶς τὰς ἀπειλάς τοῦ θανάτου ὑπέγραψε. Καὶ αὐτὸ ὁμῶς ἀποδεικνύει τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένην βίαν, καθὼς καὶ τοῦ Λιβερίου τὸ μῖσος κατὰ τῆς αἰρέσεως καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἄθανασίου ψῆφόν του, ὅσον εἶχεν ἐλευθέραν τὴν προαίρεσίν του. Διότι ὅσα γίνονται ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχικὴν γνώμην κατόπιν βασιανιστηρίων, δὲν ἀνήκουν εἰς τοὺς φοβηθέντας ἀλλ' ἐκφράζουν τὰς βουλὰς τῶν βασιανιστῶν. Τὰ πάντα, λοιπόν, ἐπεχείρησαν νὰ πράξουν ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως. Εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐκκλησίας ὁμῶς οἱ πιστοὶ τηροῦν τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἔμαθαν, ἀναμένουν τὴν ἐπιστροφὴν τῶν διδασκάλων καὶ κατανικοῦν τὴν χριστομάχον αἵρεσιν καὶ τὴν ἐκδιώκουν ὅλοι ὡς ὄφιν.

42. Παρ' ὅτι ὁμῶς ἔπραξαν τόσα καὶ τοιοῦτου εἶδους οἱ δυσσεβεῖς, εἶχαν τὴν γνώμην ὅτι οὐδὲν εἶχαν πράξει, ἐφ' ὅσον ὁ μέγας Ὅσιος δὲν εἶχε λάβει πείραν τῆς πονηρίας των. Διότι ἐσκέφθησαν, πράγματι, νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν των καὶ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ τόσον μεγάλου γέροντος. Δὲν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν διὰ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι πατὴρ τῶν ἐπισκόπων, οὔτε ἐξετίμησαν τὸ ὅτι ἔχει γίνεαι ὁμολογητῆς, οὔτε ἐσεβάσθησαν τὸν χρόνον τῆς ἐπισκοπῆς του —διότι εἶχε ἐξήκοντα καὶ πλέον ἔτη εἰς αὐτὴν—, ἀλλὰ ἠδιαφόρησαν δι' ὅλα καὶ ἐνδιεφέ-

- «Μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι). Προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ τοιούτοις πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· Πάντα μὲν πεποιθήκαμεν καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ἐξωρίσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ πλείστους ὄσους ἐπισκόπους, πάντα τε τόπον φόβου πεπληρώκαμεν. Ἐκείνου γὰρ ὄντος ἐν τοῖς ἰδίοις καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις εἰσὶν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ καὶ πίστει πείθειν πάντας καθ' ἡμῶν.
- 10 Οὗτος καὶ συνόδων καθηγεῖται καὶ γράφων ἀκούεται πανταχοῦ. Οὗτος καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν αἵρετικούς εἶναι πανταχοῦ. Ἄν τοίνυν οὗτος μείνῃ, περιττὸς ὁ τῶν ἐτέρων ἐξορισμὸς γέγονεν, ἢ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκποδῶν γίνεται. Ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν
- 15 καὶ μὴ φείσῃ, κἄν ἀρχαῖος ᾖ. Καὶ γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γέροντων τιμᾶν πολιᾶν'.

43. Ταῦτα ἀκούων οὐκ ἐμέλλησε βασιλεὺς, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ἱκανὸν τοῦ γέροντος γράφει καὶ κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν — ἠνίκα καὶ Λιβέριον κατὰ τὴν ἀρχὴν
- 20 ἐπέιραζεν. Ἐλθόντα δὴ οὖν αὐτὸν ἠξίου καὶ προέτρεπε τὰ συνήθη λέγων, οἷς δὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς ἔχη τὴν κοινωνίαν. Ὁ δὲ γέρον καὶ τὴν ἀρχὴν ἀηδῶς ἐνέγκας καὶ λυπηθεὶς, ὅτι κἄν ὄλως ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον, ἐπιπλήξας καὶ
- 25 πείσας αὐτὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ τῶν αἵρετικῶν ἀποδυρομένων καὶ πάλιν παροξυνόντων — εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους ὑπομιμνήσκοντας καὶ

1. Λουκ. 18, 2.

2. Ὁ Ὅσιος ἦτο τότε ἑκατοντούτης.

ροντο μόνον διὰ τὴν αἵρεσιν, ἄνθρωποι ἀληθῶς «Μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι¹». Προσῆλθαν, λοιπόν, πάλιν εἰς τὸν Κωνσταντῖον καὶ ὠμίλησαν ὡς ἑξῆς: Ἔχομεν κάνει τὰ πάντα καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἐξωρίσαμεν πλείστους ὅσους ἐπισκόπους· ἔχομεν γεμίσει ὅλους τοὺς τόπους ἀπὸ φόβου. Ὅλα αὐτὰ τὰ κατορθώματά σου δὲν μᾶς ὠφελοῦν καὶ εἶναι ὡς νὰ μὴ ἔχωμεν πράξει τίποτε, ἐφ' ὅσον ὑπολείπεται ὁ Ὅσιος. Διότι ὅσον ἐκεῖνος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν του εἶναι ὡς νὰ εὐρίσκωνται ὅλοι εἰς τὰς ἐκκλησίας των, διότι ἔχει λόγον καὶ πειθῶ ἱκανὰ νὰ στρέψουν τοὺς πάντας ἐναντίον μας. Αὐτὸς ἄλλωστε προϊστάται εἰς τὰς συνόδους καὶ ὅταν γράφῃ, τὸν ἀκούουν παντοῦ. Αὐτὸς ἐγνωστοποίησε τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ ἐκήρυξε παντοῦ ὅτι οἱ Ἄρειανοὶ εἶναι αἰρετικοί. Ἄν, λοιπόν, μείνῃ αὐτὸς ἐλεύθερος, εἶναι περιττὴ ἡ ἐξορία τῶν ὑπολοίπων, διότι ἡ αἵρεσίς μας θὰ ἀφανισθῆ. Ἀρχισε, λοιπόν, νὰ τὸν διώκῃς καὶ μὴ τὸν λυπηθῆς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πολὺ γέρων². Διότι, ἄλλωστε, ἡ αἵρεσίς μας δὲν γνωρίζει τὴν τιμὴν πρὸς τὰς λευκὰς τρίχας τῶν γερόντων'.

43. Μόλις τὰ ἤκουσεν αὐτὰ ὁ βασιλεὺς, δὲν ἐχρονοτρίβησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ γέροντος, στέλλει γραπτὴν διαταγὴν νὰ παρουσιασθῆ ἐνώπιόν του —ἀκριβῶς ὅπως ἐπέιραζεν ἀρχικῶς καὶ τὸν Λιβέριον. Ὅταν δὲ ἦλθεν ὁ Ὅσιος ἐπανελάβε τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις καὶ προτροπὰς, διὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐξαπατήσει, ὡς ἐνόμιζε, καὶ τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ γράψῃ ἐναντίον μας καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν μὲ τοὺς Ἄρειανούς. Ὁ γέρων ὁμως ἠσθάνετο ἀηδίαν δι' ὅσα ἤκουσε καὶ ἐστενοχωρήθη, διότι ὁ βασιλεὺς εἶπε παρόμοια πράγματα. Τὸν ἐπέπληξε, λοιπόν, τὸν ἔπεισεν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν του. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ αἰρετικοὶ ἐθρήνουν καὶ ἐξῆπταν τὴν ὀργὴν του πάλιν —ἄλλωστε καὶ οἱ εὐνοῦχοι τοῦ ὑπενθύμιζαν τὸ γεγονός καὶ τὸν

μᾶλλον παροξύνοντας— γράφει λοιπὸν βασιλεὺς μετὰ ἀπειλῆς. Καὶ ὑβρίζεται μὲν ὁ Ὅσιος, οὐ κινεῖται δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἐστηκῶς τῷ φρονήματι καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν ἐπαρηρησιάζετο
 5 κατὰ τῆς αἰρέσεως, θανάδας καὶ πνοὰς ἀνέμων ἠγούμενος τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλὰς. Πολλάκις γοῦν γράφαντος Κωνσταντίου καὶ τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπειλοῦντος καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος καὶ λέγοντος· Ἔτι σὺ μόνος τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἰρέσεως; Πείσθητι καὶ γράφον
 10 κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων πάντως τὰ Ἀρειανῶν μεθ' ἡμῶν φρονήσει'. Οὐ κατορθωθήσας ὁ Ὅσιος, ἀλλὰ καὶ πάσχων ὑβρεις ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν, καὶ ἔστιν ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

44. . . . Ἐγὼ μὲν ὁμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε διωγμὸς
 15 γέγονεν ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξιμιανῷ. Εἰ δὲ καὶ σὺ με διώκεις, ἔτοιμος καὶ νῦν πᾶν ὅτιοῦν ὑπομένειν ἢ ἐκκενοῦν ἀθῶον αἷμα καὶ προδιδόναι τὴν ἀλήθειαν. Σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα. Παῦσαι τοῦ τοιαῦτα γράφειν καὶ μὴ φρόνει τὰ Ἀρειοῦ, μηδὲ ἄκουε τῶν ἀνατολικῶν μηδὲ
 20 πίστευε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα. Ἄ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. Πίστευέ μοι, Κωνσταντίε, πάππος εἰμί σοῦ καθ' ἡλικίαν. Ἐγενόμην αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ, ὅτε σὺ τε καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας πάντας ἡμᾶς συνήγα-
 25 γε. Καὶ δι' ἑαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς Ἀθανασίου προσεκαλεσάμην ἔλθοντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ὤκουν ἐγώ, ἔν',

1. Πρβλ. Ματθ. 7, 24.

2. Ἀρχικῶς ἡ ἐπιστολὴ ἦτο τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔργου παράρτημα ἐγγράφων. Ἐνωρὶς ὁμως οἱ ἀντιγραφεῖς μετέθεσαν αὐτὴν ἐνταῦθα.

3. Ἡ σύζυγος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίου Φαῦστα ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μαξεντίου.

ἐξώργιζαν ἀκόμη περισσότερο— ὁ βασιλεὺς ἔγραψεν ἀπειλητικὰς ἐπιστολάς. Ὁ Ὅσιος ἐξευτελιζέτο βεβαίως, ἀλλὰ δὲν μετεβλήθη ἀπὸ φόβον διὰ τὴν ἐπιβουλήν, ἀλλ' ὠμίλει μετὰ παρρησίας, κατὰ τῆς αἰρέσεως, ἔδραϊος εἰς τὸ φρόνημα καὶ ἔχων οἰκοδομήσει τὴν οἰκίαν τῆς πίστεώς του ἐπὶ τὴν πέτραν¹, τὰς ἀπειλὰς δὲ τῶν ἐπιστολῶν ἐθεώρει σταγονίδια βροχῆς καὶ πνοὰς ἀνέμου. Πολλάκις τοῦ ἔγραψεν ὁ Κωνστάντιος· ἄλλοτε μὲν τὸν ἐκολάκευεν ὡς πατέρα, ἄλλοτε δὲ τὸν ἠπείλει, ἀνέφερε τοὺς ἐξορισθέντας καὶ ἔλεγε· Ἐσύ μόνος θὰ ἀντιταχθῆς εἰς τὴν αἵρεσιν; Πείσου καὶ γράψε κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Διότι ὅποιος γράφει ἐναντίον ἐκείνου, ὅπως δὴποτε θὰ ἀποκτήσῃ μαζί μας τὸ ἀρειανὸν φρόνημα'. Ὁ Ὅσιος δὲν ἐλιποψύχησεν ὅμως, ἀλλὰ παρ' ὅτι ὑβρίζετο ἀπήντησε καὶ αὐτὸς. Ἐχομεν ἀναγνώσει δὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ παρατίθεται εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου².

44. . . . Ἐγὼ μὲν ἔγινα ὁμολογητὴς καὶ προηγουμένως, ὅταν ἔγινε διωγμὸς ἐπὶ τοῦ πάππου σου Μαξιμιανοῦ³. Ἄν δὲ καὶ σὺ μὲ διώκῃς, εἶμαι ἔτοιμος καὶ τώρα νὰ ὑποστῶ ὅ,τιδὴποτε παρὰ νὰ ἐκχύσω ἀθῶον αἷμα καὶ νὰ προδώσω τὴν ἀλήθειαν. Ὅπως δὴποτε δὲν ἀποδέχομαι τὰς ἀπὸ μέρους σου ἐπιστολάς καὶ ἀπειλὰς. Παῦσε νὰ γράφῃς τοιαῦτα πράγματα καὶ νὰ ἔχῃς ἀρειανικὸν φρόνημα. Μὴ ἀκούῃς τοὺς ἀνατολικοὺς⁴ καὶ μὴ δίδῃς πίστιν εἰς τὴν παρέαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος. Διότι ὅσα λέγουν αὐτοί, δὲν τὰ ἐκστομίζου ἐνεκα τοῦ Ἀθανασίου, ἀλλὰ διὰ τὴν αἵρεσιν των. Πίστευέ με, Κωνστάντιε, εἶμαι ἄλλωστε πάππος σου εἰς τὴν ἡλικίαν. Παρευρέθην προσωπικῶς εἰς τὴν σύνοδον τῆς Σαρδικῆς⁵, ὅταν σὺ καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας μᾶς συνεκέντρωσεν ὅλους. Καὶ ἐγὼ αὐτοπροσώπως προσεκάλεσα ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀθανασίου νὰ προσέλθουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατώ-

4. Ἀρειανοὶ ἦσαν κυρίως οἱ ἐπίσκοποι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Συρίας.

5. Ὡς γνωστὸν, ὁ Ὅσιος Κορδοῦης ἦτο πρόεδρος τῆς συνόδου.

εἴ τι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ, λέγωσιν, ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς θαρ-
 ρεῖν καὶ μὴ ἄλλο τι προσδοκᾶν ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν
 ἔσεσθαι. Τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐποίησα προ-
 τρέπων, εἰ μὴ θέλοιεν ἐπὶ πάσης τῆς συνόδου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ
 5 μόνου, ἐπαγγειλάμενος πάλιν ὅτι, ἂν μὲν ὑπεύθυνος δειχθῆ,
 πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν, ἂν δὲ ἀνάτιος εὐρεθῆ,
 καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παραιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον,
 ἐγὼ μετ' ἐμαντοῦ πείθω τὸν Ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπα-
 νίας. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπέθετο καὶ οὐκ ἀντέ-
 10 λεγεν, ἐκείνοι δὲ πρὸς πάντα μὴ θαρροῦντες ἴσως ἀνένευον.
 Ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὸ σὸν στρατόπεδον, ἠνίκα
 μετεπέμψω γράφας αὐτῷ. Καὶ παρόντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιο-
 χείᾳ τοὺς ἐχθροὺς κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν ἠξίωσεν,
 ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δείξωσιν οἷον
 15 λέγουσιν ἢ ἀπόντα μὴ διαβάλλωσι. Καὶ οὔτε σὸν λέγοντος
 ἠνέσχον, ἀλλὰ κἀκεῖνοι παρητήσαντο. Τί τοίνυν ἀκούεις ἐπι-
 τῶν κακολογούντων αὐτόν; Πῶς ἀνέχη Οὐάλεντος καὶ Οὐρ-
 σακίου, καίτοι μετανοησάντων αὐτῶν καὶ ἐγγράφως αὐτῶν
 ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν; Ὁμολόγησαν γὰρ οὐ βίαν
 20 παθόντες, ὡς αὐτοὶ προφασίζονται, οὐ στρατιωτῶν ἐπικειμέ-
 νων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελφοῦ σου — οὐκ ἐγένετο γὰρ παρ'
 αὐτῷ τοιαῦτα, οἷα νῦν γίννεται, μὴ γένοιτο—, ἀλλ' αὐτοὶ θέ-
 λοντες ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ
 τῶν πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν, γράψαντες πρότερον
 25 καὶ Ἀθανασίῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. Εἰ δὲ βίαν
 προφασίζονται, καὶ τοῦτο γιννώσκουσι κακόν, οὐκ ἀποδέχη
 δὲ οὐδὲ σὺ. Παῦσαι τοῦ βιάζεσθαι καὶ μήτε γράφε μήτε πέμπε
 κόμητας. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ἀπόλυσον, ἵνα μὴ βίαν
 αἰτιωμένον σου μείζονας βίας ἐκείνοι ποιῶσι. Τί γὰρ τοιοῦτον
 30 γέγονε παρὰ Κώνσταντος; Τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; Πότε

κουν ἐγώ, διὰ νὰ εἶπουν ὁ,τιδήποτε ἔχουν ἐναντίον του· τοὺς προέτρεψα δὲ νὰ ἔχουν θάρρος καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι τὸ κριτήριόν μου θὰ ἦτο ἀδέκαστον καθ' ὅλα. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔπραξα ὄχι μόνον ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δευτέραν φοράν καὶ τοὺς προέτρεψα, ἂν δὲν θέλουν νὰ ὁμιλήσουν ἐνώπιον ὀλοκλήρου τῆς συνόδου, νὰ ὁμιλήσουν τούλάχιστον εἰς ἐμέ· ὑπεσχέθην δὲ καὶ πάλιν ὅτι, ἂν μὲν ἀποδειχθῆ ἔνοχος, ὅπωςδήποτε θὰ ἐκδιωχθῆ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ἂν ὅμως εὐρεθῆ ἀθῶος καὶ σᾶς ἐλέγξῃ ὡς συκοφάντας, ἂν τὸν ἐκδιώξετε, ἐγὼ προσωπικῶς θὰ πείσω τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Σπανίας. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος συνεφώνει μὲ αὐτὰ καὶ δὲν ἔφερεν ἀντίρρησην, ἐκεῖνοι ὅμως ἤρνούντο τὰ πάντα, ἴσως ἀπὸ ἔλλειψιν αὐτοπειποιθήσεως. Εἰς τὴν συνέχειαν εὐρέθη ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὸ στρατόπεδόν σου, ὅταν τὸν προσεκάλεσες νὰ ἔλθῃ δι' ἐπιστολῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν παρόντες εἰς τὴν Ἀντιόχειαν οἱ ἐχθροὶ του ἀπήτησε νὰ κληθοῦν ὅλοι μαζί ἢ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως διὰ νὰ τὸν ἐλέγξουν ἢ νὰ ἐλεγχθοῦν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἔτσι ἢ ν' ἀποδείξουν παρουσίᾳ του ὅτι εἶναι ὅπως λέγουν ἢ νὰ παύσουν νὰ τὸν συκοφαντοῦν ἀπόντα. Ἀλλ' οὔτε σὺ συνεφώνησες μὲ τοὺς λόγους του καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐνεφανίσθησαν. Διατί, λοιπόν, ἐξακολουθεῖς νὰ ἀκούῃς ὅσους τὸν κακολογοῦν; Πῶς ἀνέχεσαι τὸν Οὐάλεντα καὶ τὸν Οὐρσάκιον, ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι μετενόησαν καὶ ὡμολόγησαν ἐγγράφως τὴν συκοφαντίαν; Ὡμολόγησαν δὲ χωρὶς νὰ ἐκβιασθοῦν, ὅπως προφασίζονται αὐτοί, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτηροῦν στρατιῶται καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ ἀδελφός σου —ἄλλωστε εἰς τὸ κράτος του δὲν ἐγίνοντο ὅσα γίνονται τώρα, μὴ γένοιτο!—, ἀλλ' αὐτοὶ μόνοι των μετέβησαν αὐτοβούλως εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν παρουσίᾳ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀφοῦ προηγουμένως ἔγραψαν καὶ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. Ἄν ὅμως προφασίζωνται ὅτι ἐξεβιάσθησαν καὶ τὸ θεωροῦν κακὸν αὐτὸ, τότε ἔχεις καὶ σὺ τὴν αὐτὴν γνώμην. Παῦσε, λοιπόν, τοὺς ἐκβιασμοὺς καὶ μὴ ἀποστέλης γράμματα καὶ κό-

κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; Ποῖος αὐτοῦ παλατῖνος ἠνάγκασε κατὰ τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Οὐάλεντα τοιαῦτα λέγωσι; Παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις· φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, 5 φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθαρὸν. Μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάθανε ταῦτα. Σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευσε. Καὶ ὡσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ 10 Θεῷ, οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἔλκων ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένη. («Ἀπόδοτε»), γέγραπται, «τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἀρχεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν, οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ. Ταῦτα μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σῆς 15 σωτηρίας γράφω, περὶ δὲ ὧν ἐπέστειλας ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης. Ἐγὼ οὔτε Ἀρειανοῖς συγκατατίθεμαι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω. Οὔτε κατὰ Ἀθανασίου γράφω, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἡ σύνοδος ἐκαθάρισε. Καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ συνορῶν μετεπέμψω τὸν ἄν- 20 θρωπον καὶ συνεχώρησας αὐτῷ μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανελθεῖν. Τίς τοίνυν γέγονε πρόφασις τῆς τοσαύτης μεταβολῆς; Οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρότερον ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῦ. Καὶ ἃ νῦν ψιθυρίζουσιν —οὐ γὰρ παρόντος αὐτοῦ φθέγγονται—, ταῦτα καὶ πρὶν μεταπέμψη

1. Ὁ Ὅσιος ἐμφανίζεται ἐνταῦθα πρόδρομος τῆς μετὰ ταῦτα ἀναπτυσθείσης εἰς τὴν Δύσιν ἀπόψεως περὶ «δύο ξιφῶν», παραλλήλου δηλαδὴ ὑπάρξεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας.

2. Ματθ. 22, 21.

3. Προφανῶς ἡ σύνοδος τῆς Σαρδικῆς.

μητας. Ἐπίσης ἐλευθέρωσε τοὺς ἐξορίστους, διὰ νὰ μὴ σὲ κατηγοροῦν διὰ μεγαλυτέραν ἄσκησιν βίας ἐκείνοι, σὲ τὸν διαμαρτυρούμενον διὰ τὴν βίαν. Ἄλλ' ὅμως τί παραπλήσιον ἐγένεν ἀπὸ τὸν Κώνσταντα; Ποῖος ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; Πότε ἀνεμίχθη εἰς ἐκκλησιαστικὴν δίκην; Ποῖος παλατιανὸς τοῦ ἠνάγκασεν ἐπισκόπους νὰ ὑπογράψουν κατὰ τινος, ὥστε νὰ λέγουν τοιαῦτα πράγματα οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Οὐάλεντος; Παῦσε, σὲ παρακαλῶ, καὶ ἐνθυμήσου ὅτι εἶσαι θνητὸς ἄνθρωπος· φοβήσου τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ φυλάξου καθαρὸς δι' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Μὴ ἀνακατεύεσαι εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ μὴ μᾶς δίδης ἐντολὰς δι' αὐτά, ἀλλ' ἀντιθέτως μάνθανέ τα καὶ σὺ ἀπὸ ἡμᾶς. Εἰς σὲ ὁ Θεὸς παρεχώρησε τὴν βασιλείαν, εἰς ἡμᾶς ἐνεπιστεύθη τὰ ἐκκλησιαστικά¹. Ὅπως δὲ ὅποιος οἰκοιοποιεῖται τὴν ἐξουσίαν σου ἀντιτίθεται εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὅποιος σοῦ τὴν παρεχώρησε, πρόσεξε μήπως καὶ σὺ, ἰδιοποιούμενος τὰ ἐκκλησιαστικά, γίνῃς ἔνοχος μεγάλου ἐγκλήματος. Ἡ Γραφή λέγει· «Ἀποδώσατε τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Θεόν»². Οὔτε, λοιπόν, εἰς ἡμᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἄρχωμεν ἐπὶ γῆς, οὔτε σὺ, βασιλεῦ, ἔχεις τὴν ἐξουσίαν νὰ θυμιᾷς. Αὐτὰ μὲν σοῦ τὰ γράφω, διότι φροντίζω διὰ τὴν σωτηρίαν σου· ὅσον δι' ὅσα γράφεις εἰς τὴν ἐπιστολήν σου, ἔχω τὴν ἀκόλουθον γνώμην. Ἐγὼ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς δὲν συμφωνῶ καὶ ἀναθεματίζω τὴν αἵρεσίν των. Ἐπίσης δὲν γράφω κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, τὸν ὅποιον ἠθώωσεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης καὶ ὀλόκληρος ἡ σύνοδος³. Αὐτὰ ἄλλωστε κατενόησες καὶ σὺ καὶ προσεκάλεσες τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἐπέτρεψες νὰ ἐπανέλθῃ μὲ πᾶσαν τιμὴν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν του. Ποία, λοιπόν, εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσον μεγάλης μεταβολῆς σου; Διότι οἱ προηγούμενοι ἐχθροὶ του εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς τωρινούς. Καὶ ὅσα ψιθυρίζουν τῶρα —διότι δὲν ὁμιλοῦν παρουσίᾳ του— αὐτὰ ἔλεγον ὡς κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ πρὶν τὸν καλέσης νὰ ἐπανέλθῃ. Αὐτὰ ἄλλωστε διέδιδαν καὶ εἰς τὴν σύνοδον, ὅπου ἤλθαν· ὅταν ὅμως, ὅπως

τὸν Ἀθανάσιον κατελάλουν. Ταῦτα καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν σύνοδον διεθρύλουν καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον, τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν παρασχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἔφυγον οὕτως αἰσχυρῶς. Τίς οὖν ἔπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι τῶν σεαυτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; Ἐπίσχυες καὶ μὴ πείθου κακοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον σαντὸν ὑπεύθυνον ποιήσης. Ὡδε γὰρ τούτοις καθηκεύεις ἐν δὲ τῇ κρίσει μόνος μέλλεις ἀπολογεῖσθαι. Οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν καὶ βούλονται σε

10 διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν μυσαρὰν αἴρουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπισπειρώσω. Οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς προὔπτον κίνδυνον ἐμβάλλειν. Παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ πείσθητί μοι, Κωνσταντίε, Ταῦτα γὰρ πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρο-

15 νεῖν . . .

45. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὅσιος, ἐφρόνησέ τε καὶ ἔγραψεν· ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνεχώρει, οὔτε πρόφασιν κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπανται. Ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινῶς, ἵνα ἢ βιαζόμενος μεταγάγη ἢ μὴ πειθόμενον ἐξορίση. Πρόφασιν μὲν οὖν ὥσπερ οἱ τακτικοὶ καὶ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ζητοῦντες «Οὐχ εὔρισκον κατὰ τοῦ Δανιὴλ εἰ μὴ ἐν νόμοις Θεοῦ αὐτοῦ», οὕτω καὶ οἱ νῦν σατράπαι τῆς ἀσεβείας οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος ἄλλην ἡδυνήθησαν—πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς Ὅσιος καὶ ὁ τούτου βίος ἀνε-
20 πύλητος—, εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος. Διαβάλλουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν οὐκέτι ὡς ἐκεῖνον Δαρεῖω—ἀηδῶς γὰρ ἤκουε Δαρεῖος κατὰ τοῦ Δανιὴλ—, ἀλλ' ὡς Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρώδῃ λέγοντες· Ὅθ' μόνον οὐχ ὑπογράφει κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν

1. Δαν. 6, 5.

2. Πρβλ. Δαν. 6, 14.

3. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7.

4. Πρβλ. Λουκ. 23, 10.

ἤδη εἶπα, τοὺς ἐζήτησα ἀποδείξεις περὶ αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὰς παράσχουν· διότι, ἂν τὰς εἶχαν, δὲν θὰ ἔφευγαν βεβαίως κατὰ τόσον ἐπαίσχυντον τρόπον. Ποῖος ἄράγε, σὲ ἔπεισε νὰ λησμονήσης μετὰ πάροδον τόσου χρόνου τὰ γράμματα καὶ τοὺς λόγους σου; Σταμάτησε καὶ μὴ πείθεσαι εἰς κακοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ μὴ σὲ καταστήσῃ ἢ μετ' αὐτῶν ἀλληλεγγύη ἔνοχον. Διότι ἐνταῦθα μὲν τάσσεσαι ἀλληλέγγυος μὲ αὐτοὺς, κατὰ τὴν κρίσιν ὁμως θὰ ἀπολογηθῆς μόνος. Αὐτοὶ θέλουν νὰ βλάψουν διὰ σοῦ τὸν προσωπικόν των ἐχθρόν καὶ θέλουν νὰ γίνῃς σὺ ὑπηρέτης τῆς κακίας των, ὥστε νὰ ἐνσπείρουν διὰ σοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν βδελυρὰν αἵρεσιν. Δὲν εἶναι ὁμως φρόνιμον νὰ ρίπτεται κανεὶς εἰς ὀλοφάνερον κίνδυνον, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἄλλους. Παῦσε, σὲ παρακαλῶ, καὶ πείσου εἰς ἐμέ, Κωνστάντιε. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ σοῦ γράψω ἐγὼ καὶ σὺ δὲν πρέπει νὰ τὰ καταφρονήσης . . .

45. Αὐτὰ μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὅσιος ἐφρόνησε καὶ ἔγραψε· ὁ Κωνστάντιος ὁμως οὔτε τὴν ἐπιβουλήν ἐσταμάτησεν οὔτε ἔπαυσε νὰ ζητῇ πρόφασιν ἐναντίον του. Ἀντιθέτως ἐπέμενε μετὰ μανίας εἰς τὰς ἀπειλὰς, ὥστε ἢ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ διὰ τῆς βίας ν' ἀλλάξῃ γνώμην ἢ, ἂν δὲν πεισθῇ, νὰ τὸν ἐξορίσῃ. Ὅπως, λοιπόν, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ οἱ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ἐζήτησαν πρόφασιν, ἀλλὰ «Δὲν εὔρισκαν κατὰ τοῦ Δανιήλ, πλήν τῆς ὑπακοῆς του εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ του»¹, ἔτσι καὶ οἱ σύγχρονοι σατράπαι τῆς ἀσεβείας οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθησαν νὰ χαλκεύσουν κατὰ τοῦ γέροντος—διότι ὁ ἀληθῶς Ὅσιος ἦτο γνωστὸς εἰς ὅλους καὶ ὁ βίος του ἦτο ἀνεπίληπτος—, παρὰ μόνον τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος του. Τὸν διέβαλαν, λοιπόν, καὶ αὐτόν, ὅχι ὅπως ἐκείνον εἰς τὸν Δαρεῖον—διότι ὁ Δαρεῖος ἤκουε δυσανασχετῶν τὰς κατὰ τοῦ Δανιήλ κατηγορίας²—, ἀλλ' ὅπως ἢ Ἰεζάβελ ἐστράφη κατὰ τοῦ Ναβουθαί³ καὶ ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι κατέφυγαν εἰς τὸν Ἡρώδη⁴, λέγοντες· Ὅχι μόνον δὲν ὑπογράφει κατὰ τοῦ

κατακρίνει καὶ τὴν αἴρεσιν οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γράφειν θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν ἢ προδότας γίνεσθαι τῆς ἀληθείας. Δι' αὐτὴν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν Ἄθανάσιος διώκεται καὶ Αἰβέριος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπιβου-
 5 λεύονται*. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης καὶ τῆς αἰρέσεως βασιλεὺς Κωνσταντίος καί, ὅτι μάλιστα καὶ ἕτεροὶ εἰσι κατὰ τὰς Σπανίας ταῦτὰ τῷ Ὀσίῳ φρονοῦντες, πειράσας κἀκείνους ὑπογράψαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι μεταπέμπε-
 10 ται τὸν Ὀσιον. Καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὄλον ἐνιαυ-
 τὸν ἐν τῷ Σερμίῳ, οὔτε τὸν Θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθεος, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν διάθεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸν Ὀσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνό-
 σιος, οὔτε τὸ γῆρας —ἐκατονταετῆς γὰρ λοιπὸν ἦν— αἰσχυρθεὶς ὁ ἄστοργος. Πάντα γὰρ ταῦτα παρείδε διὰ τὴν ἀσέβειαν ὁ νέος Ἀχαάβ καὶ ἄλλος Βαλθασάρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. Τοσαύτην
 15 γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν μόγις κοινωνῆσαι μὲν τοῖς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ κατὰ Ἄθανασίου. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἠμέλησεν ὁ γέρον, μέλλον γὰρ ἀποθνήσκειν ὥσπερ διατιθέμενος ἐμαρτύρατο τὴν βίαν καὶ τὴν ἀρειανὴν
 20 αἴρεσιν ἀνεθεμάτιζε καὶ παρήγγειλε μηδένα ταύτην ἀποδέ-
 χεσθαι.

46. Τίς ταῦτα βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς καὶ καταβοήσει πρὸς Κύριον λέγων· «Μὴ ἄρα εἰς ἐξά-
 λειψιν σὺ ποιήσης τὸν Ἰσραήλ;»). Τίς ταῦτα κατανοῶν οὐκ εὐ-
 25 κάρως καὶ αὐτὸς ἀναβοήσει λέγων· «Ἐκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς»), καί· («Ἐξέστι ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ

1. Περὶ τὸ 356 ὁ Κωνσταντίος εἶχε μεταφέρει τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Σίρμιον τῆς Δαλματίας.

2. Ἀχαάβ· βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἔχων σύζυγον τὴν Ἰεζάβελ, ρέπων εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν· ἀπηνῆς διώκτης τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ.

3. Βαλθασάρ· ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος, ὁ Ἰδῶν τὸ ἔρμη-
 νευθὲν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ δνειρον· βλ. Δαν. 5.

4. Ἰεζ. 9, 8 ἐξ.

5. Ἰερ. 5, 30.

Ἄθανασίου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας αὐτοῦ κατακρίνει καὶ ἡμᾶς καὶ μισεῖ τόσον πολὺ τὴν αἵρεσιν, ὥστε γράφει καὶ εἰς ἄλλους νὰ προτιμήσουν ν' ἀποθάνουν μᾶλλον παρὰ νὰ προδώσουν τὴν ἀλήθειαν. Διότι δι' αὐτὴν καὶ ὁ ἀγαπητὸς μας Ἄθανάσιος διώκεται καὶ ὑπόκεινται εἰς ἐπιβουλὰς ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Λιβέριος καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι. Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ ὁ προστάτης τῆς ἀσεβείας καὶ βασιλεὺς τῆς αἰρέσεως Κωνστάντιος καὶ ἔμαθεν ἐπὶ πλέον ὅτι καὶ ἄλλοι ἔχουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὸ αὐτὸ φρόνημα μὲ τὸν Ὅσιον, ἀφοῦ ἀπεπειράθη νὰ κἀνη καὶ ἐκείνους νὰ ὑπογράψουν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἐξαναγκάσῃ, ἐκάλεσε τὸν Ὅσιον νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν του. Καὶ ἀντὶ νὰ τὸν ἐξορίσῃ, τὸν ἐκράτησεν ὀλόκληρον ἔτος εἰς τὸ Σίρμιον¹, χωρὶς νὰ φοβηθῇ ὁ ἄθεος καὶ χωρὶς νὰ σεβασθῇ ὁ ἀνόσιος τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ πατὴρ του πρὸς τὸν Ὅσιον, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐντραπῇ ὁ ἄστοργος τὰ γηρατεῖά του —διότι ἦτο περίπου ἑκατὸν ἐτῶν—. Πράγματι, ἠδιαφόρησε δι' ὅλα αὐτὰ ἕνεκα τῆς ἀσεβείας του ὁ νέος Ἀχαβ², ὁ δεύτερος Βαλτάσαρ³, ὁ ὁποῖος ἐστράφη ἐναντίον μας. Ἠσκησε δὲ τὴν βίαν ἐπὶ τοῦ γέροντος καὶ τόσον τὸν ἐπίεσεν, ὥστε καταπιεζόμενος μὸλις καὶ μετὰ βίας ἦλθεν εἰς κοινωνίαν μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Οὐάλεντος καὶ τοῦ Οὐρσακίου, ἀλλὰ δὲν ὑπέγραψε κατὰ τοῦ Ἄθανασίου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο δὲν ἠδιαφόρησεν ὁ γέρον· πράγματι, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ, γράφων τρόπον τινὰ τὴν διαθήκην του, ἔμαρτύρησε διὰ τὴν βίαν, ἀναθεμάτισε τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ παρήγγειλεν οὐδεὶς νὰ τὴν ἀποδεχθῇ.

46. Ποῖος βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων αὐτὰ δὲν ἐξανίσταται; Ποῖος δὲν θὰ κραυγᾶσῃ καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Κύριον λέγων· «Μήπως ἔχεις σκοπὸν νὰ ἐξαλείψῃς τὸν Ἰσραήλ»⁴; Καὶ ποῖος κατανοῶν αὐτὰ δὲν θὰ εἶπη καὶ αὐτὸς μεγαλοφώνως τοὺς ἐπικαίρους λόγους· «Ἀποτρόπαια καὶ φρικτὰ συμβαίνουν ἐπὶ τῆς γῆς»⁵ καὶ· «Ἐξανέστη διὰ τὸ γενόμενον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ

ἡ γῆ ἐπὶ πλείον ἔφριξε σφόδρα;». Οἱ πατέρες τῶν λαῶν καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἴρονται καὶ οἱ ἄσεβεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάγονται. Τίς, ὅτε Λιβέριος ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἐξωρίσθη καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος, οὕτω
 5 πάσχοντα ἢ τίς ὁρῶν τοσοῦτους ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξοριζομένους οὐκ ἐπέγνω, κἂν ὀλίγην αἰσθησιν ἔχη, ὅτι καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἄλλους προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς καὶ πάντα συσκοφαντίας μεστὰ; Τούτου γὰρ χάριν κάκεῖνοι πάντα παθεῖν ὑπέμειναν συνορῶντες τὴν
 10 γενομένην ἐκ συσκοφαντίας ἐκείνων ἐπιβουλήν. Ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα καὶ Λιβερῖω; Ἡ ποία κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὀσίου; Τίς κἂν ἐφεύσατο κατὰ Παυλίνου καὶ Λουκιφέρου καὶ Διονυσίου καὶ Εὐσεβίου; Ἡ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακό-
 15 νων; Οὐκ ἔστι τοῦτο — μὴ γένοιτο — οὐ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγονάσιν αἱ συσκευαὶ οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάστασις ἔστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας. Καὶ σπουδὴ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως, προοίμια δὲ τῆς τοῦ ἀντιχρίστου παρόδου Κωνσταντίου ταύτην προκατασκευά-
 20 ζοντος ἐκείνω.

47. Μετὰ γὰρ τὸ διαπράξασθαι πάντα, ὅσαπερ ἠθέλησεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μετὰ τὸ τοὺς μὲν ἐξορίσαι, τοὺς δὲ ἀναγκάσαι καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ τι νόσημα τὸν
 25 ἑαυτοῦ θυμὸν ἔστρεψεν. Ἐγίγνετο δὲ τοῦτο πανούργως παρὰ τῶν χριστομάχων. Ἴνα γὰρ φαντασίαν ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ ἵνα διωχθεῖς Ἀθανάσιος μὴ ἔχη κἂν ἀποδύρεσθαι πρὸς ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες τὰ παν-

1. Ἱερ. 2, 12.

2. Εἶναι οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐξῆς ἐπισκοπῶν· ὁ Παῦλινος Τρεβίρων, ὁ Λουκιφέρ Καλάρεως, ὁ Διονύσιος Μεδιολάνων καὶ ὁ Εὐσέβιος Βιργίλλων τῆς Γαλλίας, τοὺς ὁποίους μνημονεύει καὶ ἀλλαχοῦ.

γῆ ἔφριξε σφόδρα»¹. Οἱ πατέρες τῶν πιστῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς πίστεως ἐκδιώκονται καὶ ἀσεβεῖς εἰσάγονται εἰς τὰς ἐκκλησίας! Ποῖος, μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Λιβερίου ἐπισκόπου Ρώμης καὶ τὰ παθήματα τοῦ μεγάλου Ὁσίου τοῦ πατρὸς τῶν ἐπισκόπων, μετὰ τὴν ἐξορίαν τόσων ἐπισκόπων τῆς Ἰσπανίας καὶ ἄλλων μερῶν, ποῖος ἔχων ὀλίγον, ἔστω, νοῦν, δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι καὶ αἱ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν λοιπῶν προφάσεις ἦσαν ψευδεῖς καὶ ὅτι ὅλα ἦσαν πλήρη συκοφαντίας; Δι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὄλοι οἱ προαναφερθέντες ὑπέμειναν τόσα παθήματα, ἐπειδὴ ἀντελήφθησαν ὅτι ἐπρόκειτο διὰ συκοφαντικὴν πλεκτάνην τῶν αἰρετικῶν. Διότι ποῖον ἦτο τὸ κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Λιβερίου; Ἡ ποία ἦτο ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὁσίου; Ἡ ποῖος κατηγορήσεν, ἔστω, ψευδῶς τὸν Παυλῖνον, τὸν Λουκίφερον, τὸν Διονύσιον, τὸν Εὐσέβιον;³ ἢ ποῖον ἦτο τὸ ἀδίκημα τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων; Δὲν ὑπάρχει ἀδίκημα —μὴ γένοιτο!—, διότι αἱ σκευαίριαι δὲν ἔγιναν ἕνεκα ἐγκλημάτων, οὔτε ἐξωρίσθη ἕκαστος κατόπιν κατηγορίας, ἀλλὰ πρόκειται διὰ πόλεμον τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας. Αὐτὰ ὅλα εἶναι ζῆλος διὰ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ προοίμια τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀντιχρίστου, διότι μὲ αὐτὰ ὁ Κωνσταντῖος προετοιμάζει τὴν ἔλευσιν ἐκείνου.

47. Ἀφοῦ δὲ διεπράχθησαν ὅλα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κωνσταντῖος εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν ἄλλων τόπων, ἀφοῦ ἄλλους μὲν ἐπισκόπους ἐξώρισε καὶ ἄλλους ἐξηνάγκασε νὰ μεταστραφοῦν καὶ ἀφοῦ ἐγέμισε μὲ φόβον τὰ πάντα, ἔστρεψεν ἐν συνεχείᾳ τὸν θυμὸν του κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς νὰ ἦτο νόσημα. Αὐτὸ δὲ ἔγινε μὲ πολλὴν πανουργίαν ἀπὸ τοὺς χριστομάχους. Ἐγέμισαν δηλαδὴ προκαταβολικῶς μὲ φόβον τὰ πάντα, διὰ νὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἐντυπωσιακὸν ἀριθμὸν ὑπογραφῶν ἐπισκόπων καὶ διὰ νὰ μὴ δύναται ὁ Ἀθανάσιος, ὅταν διωχθῆ, νὰ παραπονεθῆ πρὸς ἐπίσκοπον. Αὐτὴν τὴν

ταχοῦ πεπληρώκασι φόβου. Καὶ τοῦτον ἔφεδρον εἰς τὴν ἐπι-
 βουλήν ἐτήρησαν οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες ὅτι οὐ προαίρεσιν ἐπι-
 σκόπων, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην βίαν ἐπεδείκνυντο.
 Καὶ ὅτι, κὰν ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κὰν φίλοι καὶ γνώριμοι
 5 μακρὰν ἀποστῶσι καὶ μηδεὶς εὗρεθῆ συλλυπούμενος καὶ παρα-
 καλῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον ἢ πρὸς Θεὸν ἔξαρκεῖ κατα-
 φυγή. Μόνος γὰρ ἦν καὶ Ἡλίας διωκόμενος καὶ πάντα καὶ ἐν
 πᾶσιν ἦν ὁ Θεὸς τῷ ἀγίῳ. Καὶ τοῦτον δὲ τύπον δέδωκεν ἡμῖν
 ὁ Σωτὴρ καὶ μόνος καταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπεβουλεύ-
 10 ετο, ἵνα, κὰν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων,
 μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα καὶ μὴ προ-
 δίδωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἥτις, κὰν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι
 δόξη, ἀλλ' ὕστερον καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται.

48. Παροξύνουσι τοίνυν καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεὺς καὶ
 15 πέμπει πρὸς τε τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλήν. Νο-
 τᾶριοί τε Διογένιός τε καὶ Ἰλᾶριος καὶ παλατῖνοι σὺν αὐτοῖς
 ἀποστέλλονται. Καὶ γέγονε τὰ τοσαῦτα δεινὰ καὶ ὠμὰ κατὰ
 τῆς Ἐκκλησίας, ἃ μικρῷ πρόσθεν δι' ὀλίγων εἴρηται καὶ πάν-
 τες ἔγνωσαν, ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ λαοὶ διαμαρτυριῶν, ὡς καὶ ἀνα-
 20 γνῶναι δύνатаί τις γραφείσας ἐν τῷ τέλει τούτων. Εἶτα μετὰ
 τὸ γενέσθαι τὰ παρὰ Συριανοῦ, μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ τοσαῦτα
 καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις ἀποδεξάμενος τὰ οὕτω καὶ
 τὰ τοιαῦτα κακὰ γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλε-
 ξανδρείας παροξύνων τοὺς νεωτέρους, ἵνα πάντες συνελθόν-
 25 τες ἢ διώξωσιν Ἀθανάσιον ἢ γινώσκοιεν ἐχθροὺς αὐτοῦ τυγ-
 χάνειν αὐτούς. Αὐτὸς μὲν οὖν καὶ πρὶν ἔλθεῖν ταῦτα, ἐξ οὗ τῇ

1. Βλ. Γ' Βασ. 19, 3 ἐξ.

2. Βλ. Ματθ. 26, 56.

3. Ὑπαιγιγμός εἰς τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ ὁποία ἐπιτάσσεται τοῦ ἔργου.

ἐφεδρείαν ἐκράτησαν διὰ τὴν ἐπιβουλήν των, διότι δὲν ἐγνώριζαν οἱ ἀνόητοι ὅτι ἐπεδεικνυαν ὄχι τὴν προαίρεσιν τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τὴν ἀσκηθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν βίαν. Δὲν ἐγνώριζαν δ' ἐπίσης ὅτι, καὶ ἂν οἱ ἀδελφοὶ ἐγκαταλείψουν, καὶ ἂν φίλοι καὶ γνωστοὶ σταθοῦν μακρὰν καὶ οὐδεὶς εὐρεθῆ νὰ συλλυπηθῆ καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν διωκόμενον πιστὸν, ἀρκεῖ περισσότερον παντὸς ἄλλου ἢ καταφυγὴ του εἰς τὸν Θεόν. Διότι καὶ ὁ Ἥλιος ἦτο μόνος ὅταν ἐδιώκετο, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦτο τὰ πάντα εἰς κάθε βῆμα τοῦ ἀγίου¹. Ἄλλωστε καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὁ Σωτὴρ εἶναι πρότυπον δι' ἡμᾶς, διότι καὶ αὐτὸς ἐγκατελείφθη μόνος², ὅταν τὸν ἐπεβουλεύθησαν οἱ ἐχθροὶ του· καὶ ἡμεῖς, λοιπόν, ὅταν κατὰ τὴν δίωξίν μας ἐγκαταλειφθῶμεν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν πρέπει νὰ λιποψυχῶμεν, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν τὴν ἐλπίδα μας εἰς τὸν Κύριον καὶ νὰ μὴ προκλιθῶμεν τὴν ἀλήθειαν, ἢ ὅποια ἀρχικῶς μὲν φαίνεται νὰ προκαλῆ θλίψεις, ὕστερον ὅμως θὰ τύχῃ ἀποδοχῆς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν διωκτῶν.

48. Τὸν παρεκίνησε, λοιπόν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔγραψε κατ' ἀρχὴν καὶ ἀπέστειλεν ἀπειλητικὰς ὁδηγίας πρὸς τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας. Ἀπεστάλησαν δὲ οἱ νοτάριοι Διογένιος καὶ Ἰλάριος καὶ μαζί των παλατιανοί. Συνέβησαν δὲ τὰ τόσον πολλὰ φοβερὰ καὶ ὠμὰ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια ἐλέχθησαν ἤδη ἀνωτέρω καὶ τὰ ὅποια ἐπληροφορήθησαν οἱ πάντες ἐκ τῶν διαμαρτυριῶν τῶν λαϊκῶν, τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ ἀναγνώσῃ, διότι ἐγράφησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος³. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐγιναν ὅσα ἐπραξεν ὁ Συριανός, ἀφοῦ διεπράχθησαν τόσα καὶ ἐκακοποιήθησαν αἱ παρθένοι, ὁ βασιλεὺς, ἀφοῦ ἀπεδέχθη τὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κακὰ, ἔγραψε πάλιν εἰς τὴν βουλήν καὶ τὸν δῆμον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ προέτρεψε τοὺς νεωτέρους, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν ὅλοι, ἢ νὰ ἐκδιώξουν τὸν Ἀθανάσιον ἢ νὰ γνωρίζουν ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ εἶναι ἐχθροὶ του. Ὁ Ἀθανάσιος ὅμως ἤδη πρὶν συμβοῦν αὐτὰ, ἀφ' ὅτου

Ἐκκλησία Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν εἰδὼς τὸ γε-
 γραμμένον· «Ἄλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν
 παρέλθῃ ἡ ὀργή». Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων γίνεται διάκο-
 νος Ἡράκλειός τις τῷ ἀξιώματι κόμης προοδεύων τινὸς Γεωρ-
 5 γίου τοῦ ἀποστελλομένου παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου·
 οὐ γὰρ ἂν εἶη ἐπίσκοπος ὁ παρ' ἐκείνου πεμπόμενος, μὴ γένοιτο
 ὡς καὶ αὐτὰ τὰ γενόμενα καὶ τὰ προοίμια τῆς εισόδου δείκνυσι.

49. Τὰ μὲν οὖν γράμματα προῦθῃκε δημοσία καὶ πολλὴν
 αἰσχύνην ἐδείκνυον τοῦ γράφοντος. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔγραψεν
 10 ὁ μέγας Ὅσιος, οὐχ ἠῆρισκε πιθανὴν πρόφασιν τῆς ἑαυτοῦ
 μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῶ καὶ μᾶλλον ἀπρεπεστέραν ἑαυτῷ
 καὶ τοῖς τούτῳ συμβουλευσασιν ἔφησε γάρ· Ἐπὶ τὴν πρὸς τὸν
 ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν τὸν τῆς θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης
 ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ τὴν ὡς ὑμᾶς γενέσθαι πάροδον ἠνεσχόμεν'.
 15 Τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ψευσάμενον καὶ πρὸς τὸν ἀδελ-
 φὸν μετὰ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσι. Εἶτα Ὁθείας καὶ εὐσε-
 βοῦς αὐτὸν μνήμης', ὥσπεροῦν καὶ ἔστιν ἄξιον ὀνομάζει, ὅτι
 τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν φιλίαν (αἰδεῖται)', ὡς αὐτὸς ἔγραψε, καί-
 20 τοι, εἰ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα συγχωρήσας ἦν,
 ὥφειλε μὴ ἀκαθήκων περὶ τὸν ἀδελφὸν γενέσθαι, ἵν' ὥσπερ τῆς
 βασιλείας οὕτω καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται.

50. Ἀλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα καθεῖλεν ἐθελήσας τὸ δίκαιον
 ἀπαιτεῖν λέγων· Ἐνὶ μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία
 γίνεταί'. Διὰ δὲ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων οὔτε

1. Ἡσ. 26, 20.

2. Γεώργιος ὁ Καππαδόκης· ἀρειανὸς ἐπίσκοπος ἀπὸ 24ης Φεβρουα-
 ρίου 357 μέχρι 2ας Ὀκτωβρίου 358 εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐπιδιώξας τὸ 361
 νὰ ἐπανέλθῃ, ἐφρονεῦθη κατὰ λαϊκὴν ἐναντίον του ἐξέγερσιν. Ἦτο ἀνθρωπος
 ἀνευ ἡθους, πονηρὸς καὶ βίαιος.

3. Ὁ Βρετανίων (Vetranio) ἦτο στρατιωτικὸς διοικητὴς τοῦ Ἰλλυρι-
 κοῦ κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Μαγνεντίου καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κώνσταν-
 τος. Τῇ προτροπῇ τῆς Κωνσταντίας, ἀδελφῆς τοῦ θανόντος, ἀνεκήρυξεν
 ἑαυτὸν αὐτοκράτορα πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Τὰ Χριστοῦγεννα τοῦ 350

ἐπέδραμε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Συριανός, ἀνεχώρησεν ἔχων κατὰ νοῦν τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς· «Ἄλλὰ κρύψου δι' ἐν μικρὸν διάστημα, μέχρις ὅτου παρέλθῃ ἡ ὀργή»¹. Τὰ γράμματα αὐτὰ δὲ τοῦ βασιλέως μετέφερε κάποιος Ἡράκλειος, ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ κόμητος, ὁ ὁποῖος προηγῆθη τοῦ Γεωργίου², τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ὡς κατάσκοπον· διότι δὲν ἦτο βεβαίως ἐπίσκοπος ὁ ὑπ' ἐκείνου ἀποσταλείς, μὴ γένοιτο!, ὅπως ἀποδεικνύουν ἄλλωστε τὰ ἴδια τὰ γεγονότα καὶ ὅσα προητοίμασαν τὴν ἀφίξιν του.

49. Τὰ γράμματα τοῦ βασιλέως δὲ ἀνεγνώσθησαν δημοσίως καὶ κατέδειξαν τὴν πολλὴν ἀδιαντροπιάν τοῦ γράψαντος. Ἐπειδὴ δηλαδή, ὅπως ἔγραψεν ὁ μέγας Ὅσιος, ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ εὖρη εὐλογοφανῆ ἐρμηνείαν τῆς ἀλλαγῆς του, ἐπενόησε πρόφασιν ἢ ὁποῖα ἦτο ἀπρεπῆς τόσον διὰ τὸν ἴδιον, ὅσον καὶ διὰ τοὺς συμβούλους του. Πράγματι ἔγραψε· Ἐσβόμενος τὴν μνήμην πρὸς τὸν ἀείμνηστον καὶ μακάριον ἀδελφόν μου ἠνέχθην ἐπὶ τι διάστημα νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Ἀθανάσιος πλησίον σας'. Αὐτὸ δὲ ἀποδεικνύει ὅτι ἠθέτησε τὴν ὑπόσχυσίν του καὶ ἐφάνη ἀγνώμων πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου. Ἐπειτα τὸν ὀνομάζει ἀείμνηστον καὶ μακάριον', ὅπως βεβαίως τοῦ ἠξίζεν, «αὐτοῦ δὲ [σέβεται] τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν φιλίαν», ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψε· ἂν ὁμως εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀθανασίου χάριν τοῦ μακαρίτου Κωνσταντος, ὥφειλε νὰ μὴ παραβῆ τὰς πρὸς τὸν ἀδελφόν ὑποχρεώσεις, διὰ νὰ γίνῃ καὶ τοῦ φρονήματός του κληρονόμος, ὅπως ἔγινε τῆς βασιλείας.

50. Ἄλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα³ ἐξεθρόνισε παρευθεὶς καὶ ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῆ τὸ δίκαιον λέγων· Ἐἰς ποῖον ἀνήκει ἡ κληρονομία τῶν ἀδελφῶν μετὰ θάνατον'; Διὰ τὴν βδελυρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων ὁμως οὔτε τὸ δίκαιον γνωρίζει καὶ

ὁμως ἀπέθεσε τὸ στέμμα του εἰς Ναῖσσον (Νις) εἰς χεῖρας τοῦ ἐλθόντος ἐκεῖ Κωνσταντίου ὡς νομίμου κληρονόμου τοῦ θρόνου τῆς Δύσεως.

τὸ δίκαιον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἀκαθήκων γί-
 γνεται. Δι' ἣν αἵρεσιν οὐδὲ τοῦ πατρὸς δλόκληρον τὴν γνώμην
 φυλάττειν ἐνενόησεν, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ ἀρέσκον τοῖς ἀσεβέσι
 τοῦτο τηρεῖν ὑποκρίνεται, εἰς δὲ τὸ λυποῦν ἐκείνους οὐκ οἶδεν
 5 οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι. Ἀπέστειλε μὲν γὰρ
 ἐκεῖνος τὸν ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς
 Γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλεόντων ὠμότητα
 —τοῦτο γὰρ ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος, ὁ τούτου ἀδελφός,
 μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐδήλωσεν ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων
 10 αὐτοῦ δείκνυται—, οὐκ ἐπέισθη δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀπο-
 στεῖλαι ὃν ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ θέλοντες ἐκώλυσε
 καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπειλῆς.

51. Πῶς οὖν, εἰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ γεννήτορος, ὡς γράφει, φυλάτ-
 τειν ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸ μὲν πρῶτον Γρηγόριον καὶ νῦν δὲ
 15 τὸν ταμειοφάγον Γεώργιον; Ἡ διὰ τί τοὺς Ἀρειανούς, οὓς
 ἐκεῖνος Πορφυριανούς ὠνόμασε, τούτους οὗτος εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει καὶ τούτων προῖστάμενος ἄλ-
 λους ἐξορίζει; Εἰ δὲ καὶ ἑώρακεν Ἀρειον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ'
 ἐπιορκήσας Ἀρειος καὶ ῥαγείς ἔλυσε τὴν τοῦ πατρὸς φιλαν-
 20 θρωπίαν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν ὡς αἰρετικοῦ κατέγνω λοι-
 πόν. Πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστι-
 κοῦ κανόνος πάντα παρὰ τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; Ποῖος
 γὰρ κανὼν ἀπὸ παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; Ἡ ποῖος
 κανὼν στρατιώτας ἐπιβαίνειν ἐκκλησίας; Ἡ τίς παραδέδωκε
 25 κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους σπᾶδοντας κατάρχειν τῶν ἐκ-
 κλησιαστικῶν καὶ διατάγματι τὴν κρίσιν τῶν λεγομένων ἐπι-

1. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὡς γνωστόν, ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὴν 7ην Νοεμβρίου 335 εἰς Τρέβιρα (Τρίρ).

2. Βλ. ἀνωτέρω 8, 2.

3. Βλ. Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου 39, 1.

ἐπὶ πλέον δὲν τηρεῖ τὰ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καθήκοντα. Ἐξ αἰτίας τῆς αἰρέσεως ἄλλωστε δὲν ἐννοεῖ νὰ τηρήσῃ οὐδὲ τοῦ πατρός τὴν γραμμὴν καθ' ὀλοκληρίαν, ἀλλ' ὅ,τι μὲν ἀρέσκει εἰς τοὺς ἀσεβεῖς αὐτὸ ὑποκρίνεται ὅτι τὸ τηρεῖ, ὅ,τι δὲ τοὺς στενοχωρεῖ, δι' αὐτὸ δὲν γνωρίζει νὰ φυλάξῃ τὸν πρὸς τὸν πατέρα σεβασμὸν. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἀπέστειλε μὲν τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τινὰ χρόνον κατόπιν συκοφαντίας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐσεβίου διὰ νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τὴν ὠμότητα τῶν μηχανορράφων¹ — αὐτὸ δὲ τὸ κατέστησε σαφὲς ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ ἐπιστολαὶ του²—, ἀλλὰ δὲν ἐπέισθη εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Εὐσεβίου νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὅποιον ἐπίσκοπον ἤθελαν ἐκεῖνοι· ἀντιθέτως, ὅταν ἠθέλησαν νὰ τὸ πράξουν τοὺς ἠμπόδισε καὶ ὅταν ἐπεχείρησαν, τοὺς ἐσταμάτησαν αἱ φοβεραὶ ἀπειλαὶ του.

51. Πῶς, λοιπόν, ἀφοῦ ἤθελεν, ὅπως γράφει, νὰ τηρήσῃ τὴν τακτικὴν τοῦ πατρός του, ἀπέστειλε παλαιότερον μὲν τὸν Γρηγόριον, τῶρα δὲ τὸν ταμειοφάγον Γεώργιον; Ἡ διατί φροντίζει αὐτὸς νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς Ἀρειανούς, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος ὠνόμασε Πορφυριανούς³, καὶ προστατεύων αὐτούς ἐξορίζει ἄλλους; Ὁ πατὴρ του, βεβαίως, συνεχώρησε τὸν Ἀρειον· ἡ ἐπιπορκία ὅμως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀρείου ἔθεσαν τέλος εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ πατρός· ὅταν δὲ τὸ ἐπληροφόρηθη, τὸν κατεδίκασε καὶ ὁ ἴδιος ὡς αἰρετικόν.

Πῶς δὲ προφασίζεται μὲν ὅτι φροντίζει διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ὁ Κωνσταντῖος, πράττει δὲ ἐσκεμμένος τὰ πάντα ἀντιθέτως πρὸς αὐτήν; Πράγματι, ποῖος κανὼν λέγει νὰ ἀποστέλλεται ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸ παλάτιον; Ἡ ποῖος κανὼν λέγει νὰ καταπατοῦν οἱ στρατιῶται τὰς ἐκκλησίας; Ἡ ποῖος κανὼν ἔχει παραδώσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς κόμητας καὶ τοὺς ἀνόητους εὐνούχους; Ποῖος δὲ καθορίζει νὰ γνωστοποιῆται διὰ διαταγμάτων ἢ κρίσις τῶν λεγομένων

σκόπων δηλοῦσθαι; Πάντα ψεύδεται διὰ τὴν ἀνόσιον αἵρεσιν καὶ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς καὶ τότε Φιλάργιον τὸ δεύτερον ἐπεμφεν ἑπαρχον καὶ τὰ νῦν γενόμενα γέγονε. Καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει. Καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου
 5 θάνατον οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ. Καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν παρεκελεύσατο, ὥστε παρὰ μηδενὸς αὐτὸν ταράττεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμνίας. Καὶ ἐντολὰς δὲ δι' Ἀστερίου κόμητος καὶ Παλλαδίου
 10 νοταρίου ἐπεμφε Φιλικισίμῳ τῷ τότε δουκὶ καὶ Νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ, ἵνα, εἴτε Φίλιππος ὁ ἑπαρχος εἴτε τις ἄλλος ἐπιβουλεύειν Ἀθανασίῳ τολμήσῃ, τοῦτον ἐκεῖνοι κωλύωσι.

52. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε Διογένης ἤλθε καὶ Συριανὸς ἐνήδρευσε, αὐτοὶ τε καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπητοῦμεν γράμματα
 15 βασιλέως, νομίζοντες, ὅτι, ὡσπερ γέγραπται «Μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεγέσθω βασιλεῖ», οὕτω καὶ βασιλεὺς ἐπαγγελιάμενος οὔτε ψεύσεται οὔτε μεταβληθήσεται. Πῶς οὖν, εἰ διὰ τὸν ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ; Εἰ δὲ καὶ τότε διὰ τὴν ἐκείνου μνήμην ἔγραψε, διὰ τί μετὰ
 20 ταῦτα τὸ ὄλον ἠγνωμόνησεν, αὐτὸν διώκων τὸν ἄνθρωπον καὶ τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὲν κρίσιν ἐπισκόπων, πράττει δὲ αὐτός, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, οὐδὲ λανθάνων ὁμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐγγὺς ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας; Εἰ γὰρ ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεὺς; Εἰ δὲ
 25 βασιλέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεῖα τῶν λεγομένων ἐπισκόπων; Πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; Πότε κρίσις Ἐκκλησίας παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος ἢ ὄλως ἐγγνώ-

ἐπισκόπων; Καθ' ὅλα ψεύδεται ὁ βασιλεὺς χάριν τῆς ἀνοσίου αἰρέσεως; ἄλλωστε παρὰ τὴν τακτικὴν τοῦ πατρὸς ἔστειλε διὰ δευτέραν φοράν τὸν Φιλάγριον ὡς ἑπαρχον τότε καὶ γίνονται τώρα ὅσα γίνονται. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀδελφὸν του δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν. Διότι μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀθανάσιον ὄχι μίαν καὶ δύο, ἀλλὰ τρεῖς φορές. Κατ' ἐπανάληψιν τοῦ παρήγγειλε νὰ μὴ μεταβάλλῃ γνώμην, ἀλλὰ τὸν προέτρεψε νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην ὅτι οὐδεὶς πλέον θὰ τὸν ἀνησυχῆσῃ καὶ ὅτι θὰ μείνῃ ἀμέριμνος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Διεβίβασε δὲ μὲ τὸν κόμητα Ἀστέριον καὶ τὸν νοτάριον Παλλάδιον ἐντολὰς πρὸς τὸν τότε δοῦκα Φιλικίσσιμον καὶ τὸν ἑπαρχον Νεστόριον, ὥστε, ἂν τολμήσῃ εἶτε ὁ ἑπαρχος Φίλιππος, εἶτε οἰοσδήποτε νὰ ἐπιβουλευθῇ τὸν Ἀθανάσιον, νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἐκεῖνοι.

52. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἄλλωστε, ὅταν ἦλθεν ὁ Διογένης καὶ ἤρχισε τὰς ἐπιβουλάς ὁ Συριανός, καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ὁ λαὸς ἐζητήσαμεν ἔγγραφον ἐντολὴν τοῦ βασιλέως, διότι ἐνομίζαμεν, κατὰ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς ὅτι· «Τὸ στόμα τοῦ βασιλέως δὲν πρέπει νὰ λέγῃ ψεῦδη»¹, καὶ ὁ βασιλεὺς δὲν θὰ ψευσθῇ καὶ δὲν θὰ μεταβάλλῃ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσίν του. Πῶς δὲ ἔγραψε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὸν Ἀθανάσιον, ἂν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθῃ χάριν τοῦ ἀδελφοῦ; Ἄν ὁμως καὶ τότε ἔγραψε τιμῶν τὴν μνήμην ἐκείνου διατί μετὰ ταῦτα ἐφάνη τόσον ἐπιλήσμων; Διότι κατεδίωξε τὸν Ἀθανάσιον καὶ ἔγραψεν ἐπιστολὰς εἰς τὰς ὁποίας προβάλλει μὲν ὡς πρόφασιν ἐπισκοπικὴν ἀπόφασιν, πράττει ὁμως ὁ ἴδιος ὅ,τι νομίζει· ἔτσι ὁμως ὄχι μόνον δὲν ἀποκρύπτεται, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον φανερώνεται ἡ πανουργία του. Διότι, ἂν ὑπάρχῃ ἐπισκοπικὴ ἀπόφασις, τί τὸ κοινὸν ἔχει αὕτη πρὸς τὸν βασιλέα; Ἄν, ἀντιθέτως, πρόκειται περὶ βασιλικῆς ἀπειλῆς, τί χρειάζονται τότε οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι; Πότε δὲ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἠκούσθησαν παρόμοια πράγματα; Πότε ἐκκλησια-

σθη τοῦτο τὸ κρίμα; Πολλὰί σύνοδοι πρὸ τοῦτου γεγόνασι, πολλὰ κρίματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πατέρες ἐπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεὺς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς
 5 τῆς τοῦ Καίσαρος οἰκίας καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους ἀπὸ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε. Νῦν δὲ θέαμα καινὸν καὶ τοῦτο τῆς ἄρειανῆς αἰρέσεώς ἐστιν εὐρημα. Συνῆλθον γὰρ αἰρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνστάντιος, ἵνα κάκεινος τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν τῇ
 10 ἐξουσία καθ' ἃν ἂν ἐθέλοι πράττη καὶ διώκων μὴ λέγηται διώκτης, καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι. Θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦσιν ὡς αὐτοί. Τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἂν τις ἴδοι κωμωδούμενον παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους,
 15 τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα. Καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον μὲν τοῦτον, ὡς Ἡρώδης τῇ Ἡρωδιάδι, τούτους δὲ πάλιν ὀρχουμένους τὰς διαβολὰς ἐπὶ ἐξορισμῶ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν Κύριον εὐσεβούντων.

53. Τίνα οὖν οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; Τίνων οὐ γεγόνασιν
 20 ἐπίβουλοι οἱ χριστομάχοι; Τίνα Κωνστάντιος οὐκ ἐξώρισε κατενεχθέντα παρ' αὐτῶν; Πότε καταθυμῶς αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; Καὶ τὸ παράδοξον τίνα πρόποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο καὶ οὐ μᾶλλον λέγοντας ἐκείνους, οἷα κἂν εἴπωσιν, ἀπεδέξατο; Ποία ἐκκλησία νῦν μετ' ἐλευθερίας τὸν Χριστὸν προσ-
 25 κυνεῖ; Ἄν τε γὰρ εὐσεβῆς ἦ, κινδυνεύει ἂν τε ὑποκρίνηται, φοβεῖται. Πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον εἰς αὐτὸν

1. Πρβλ. Φιλ. 4, 22.

2. Πρβλ. Ματθ. 14, 6 ἐξ.

στική ἀπόφασις ἀπέκτησε τὸ κῦρος τῆς ἀπὸ τὸν βασιλέα; Ἦ πότε ἐγνωστοποιήθη, ἔστω, ἔτσι ἡ ἀπόφασις; Ἐχουν γίνεαι πολλαὶ σύνοδοι προηγουμένως, ἔχουν ληφθῆ πολλαὶ ἀποφάσεις ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ οὔτε οἱ πατέρες ἐπεισάν ποτε δι' αὐτὰ τὸν βασιλέα, οὔτε ὁ βασιλεὺς ἀνεμίχθη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶχε φίλους ἀνθρώπους ἀνήκοντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καίσαρος καὶ ἔστειλε μάλιστα χαιρετισμοὺς ἀπὸ αὐτοῦ εἰς τοὺς Φιλιππησίους¹, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐκάλει νὰ μετὰσχουν εἰς ἀποφάσεις. Τώρα ὅμως ἐμφανίζεται νέα εἰκὼν, ἐφεύρεσις καὶ αὐτὴ τῆς ἀρειανικῆς αἰρέσεως. Πράγματι, συνῆλθαν ὠρισμένοι αἰρετικοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος μὲ τὸν σκοπὸν, ἐκεῖνος μὲν προφασιζόμενος τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐπισκόπων νὰ πράττη μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας του καὶ νὰ διώκῃ ὅποιους θέλει χωρὶς νὰ λέγεται διώκτης, αὐτοὶ δὲ στηριζόμενοι εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβουλεύωνται ὅποιους θέλουν. Θέλουν δὲ νὰ ἐπιβουλευθοῦν ὅσους δὲν ἀσεβοῦν ὅπως αὐτοὶ. Ὅλα δὲ αὐτὰ δύναται τις νὰ τὰ ἴδῃ παιζόμενα ὡς κωμωδίαν ἐπὶ σκηνῆς ἀπὸ αὐτοῦ; οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι ὑποκρίνονται, ὁ δὲ Κωνστάντιος ἐνεργεῖ ὅ,τι θέλουν ἐκεῖνοι. Μὲ ἄλλην εἰκόνα· αὐτὸς μὲν δίδει ὑποσχέσεις, ὅπως ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν Ἡρωδιάδα², αὐτοὶ δὲ χορεύουν τὰς συκοφαντίας διὰ νὰ ἐξορίσουν καὶ νὰ θανατώσουν ὅσους παραμένουν εὐσεβεῖς ἔναντι τοῦ Κυρίου.

53. Ποῖον δὲ δὲν ἔβλαψαν μὲ τὰς συκοφαντίας των; Ποῖον δὲν ἐπεβουλευθήσαν οἱ χριστομάχοι; Ποῖον δὲν ἐξώρισεν ὁ Κωνστάντιος κατόπιν τῶν κακοβούλων ἐνεργειῶν των; Πότε δὲν τοὺς ἤκουσε μὲ εὐμενῆ διάθεσιν; Καὶ τὸ πλεον καταπληκτικόν· ποῖον ἀπὸ ὅσους τοὺς κατηγοροῦν ἐδέχθη ποτὲ μέχρι τώρα; Δὲν ἀπεδέχθη, ἀντιθέτως, ὡς ὀρθὰ ὅσα λέγουν ἐκεῖνοι; Ποία ἐκκλησία προσκυνεῖ ἐλευθέρως τὸν Χριστὸν τώρα; Διότι, ἂν μὲν εἶναι ὀρθόδοξος, διατρέχει κίνδυνον, ἐνῶ ἂν ὑποκρίνεται, φοβεῖται. Ὅλα ἐγέμισαν ἀπὸ ὑποκρισίαν καὶ ἀσέβειαν, ὅσον

ἦκε, πεπλήρωκεν. Εἰ γὰρ καὶ πού τις ἐστὶν εὐσεβῆς καὶ φιλό-
 χριστος —εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι ὡς οἱ προφηταὶ
 καὶ Ἡλίας ὁ μέγας—, κρύπτονται, ἂν πού καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν
 Ἀβδίου πιστὸν ἄνθρωπον εὐρωσι καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς
 5 ὁπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν ἢ ἐπ' ἐρημίαις περιερχόμενοι διατρέ-
 ψωσι. Τοιαῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ ἄφρονες, οἷα καὶ ἡ Ἰε-
 ζάβελ ἐπλάσατο κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ
 τοῦ Σωτῆρος. Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνος προστάτης τῆς αἰρέσεως
 ὢν τῆν τε ἀλήθειαν μεταστρέφει θέλων ὡς ὁ Ἀχαάβ τὸν ἄμπε-
 10 λῶνα εἰς κῆπον λαχανίας, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι πρᾶττει, ἐπεὶ καὶ
 αὐτὸς ἄπερ ἤθελεν ἤκουσε παρ' αὐτῶν.

54. Οὕτω, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἀληθινούς επισκόπους, ἐπεὶ
 μὴ ἠσέβουν ὡς ἤθελεν αὐτός, ἐξώρισεν. Οὕτω καὶ κατὰ Ἀθα-
 νασίου νῦν ἀπέστειλεν Ἡράκλειον τὸν κόμητα. Καὶ τὰ μὲν
 15 διατάγματα προέθηκε δημοσίᾳ, ἐντολὰς δὲ βασιλέως ἀπήγ-
 γειλεν, εἰ μὴ πεισθεῖεν τοῖς γράμμασιν, ἀφαίρουν τοῦ ἄρτου
 καὶ τῶν εἰδώλων ἔσεσθαι καταστροφὴν πολλῶν τε πολιτευτῶν
 καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου πάντως αἰχμαλωσίαν γενήσεσθαι.
 Εἶτα ταῦτα ἀπειλῶν οὐκ ἠσχύνθη δημοσίᾳ μεγάλη τῇ φωνῇ
 20 λέγειν Ἐὶ τὸν μὲν Ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεύς, τοῖς δὲ
 Ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. Πάντων
 τε ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων καὶ πρὸς ἀλλήλους νεύοντων τε
 καὶ λεγόντων Ἐὶ Κωνσταντίος αἰρετικὸς γέγονε, δέον ἐρω-
 θριαῖν, ὁ δὲ μᾶλλον ἠνάγκαζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικούς
 25 νεωκόρους τῶν εἰδώλων ἐπὶ τούτοις ὑπογράφειν καὶ ὁμολο-
 γεῖν, δέχεσθαι ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπίσκοπον. Πάνυ γε
 κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐποίει τοῦτο γενέσθαι Κωνσταν-
 τιος. Ἀντὶ γὰρ Ἐκκλησίας τῆν ἀγοράν, ἀντὶ τῶν λαῶν τοὺς

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 3 ἐξ.

2. Βλ. Γ' Βασ. 20, 1 ἐξ.

3. Πρβλ. Ματθ. 26, 59 ἐξ.

4. Βλ. Γ' Βασ. 20, 2.

ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν. Διότι, καὶ ἂν ὑπάρχουν εὐσεβεῖς καὶ φιλόθεοι —ὑπάρχουν δὲ πολλοὶ ὅμοιοι πρὸς τοὺς προφῆτας καὶ τὸν μέγαν Ἡλίαν—, κρύπτονται ὅπου εὗρουν καὶ αὐτοὶ ἄνθρωπον πιστόν ὅμοιον μὲ τὸν Ἀβδιού¹, καὶ εἴτε ἀπέρχονται εἰς σπήλαια καὶ ὁπὰς τῆς γῆς, εἴτε διέρχονται τὰς ἡμέρας τῶν περιπλανώμενοι εἰς τὰς ἐρήμους. Οἱ δὲ ἄφρονες αἰρετικοὶ χρησιμοποιοῦν τὰς ἰδίας συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἐπενόησεν ἡ Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαί² καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτήρος³. Ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς, ὡς προστάτης τῆς αἵρέσεως τῶν, καὶ θέλων, ὡς ὁ Ἀχαάβ, νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀμπελῶνα μὲ λαχανόκηπον⁴, πράττει ὅ,τι θέλουν οἱ αἰρετικοί, διότι καὶ αὐτὸς ἤκουσεν ἀπὸ μέρους τῶν ὅσα ἤθελε νὰ ἀκούσῃ.

54. Ἔτσι, λοιπὸν, ὅπως εἶπα ἤδη, ἐξώρισε τοὺς ἀληθινοὺς ἐπισκόπους, διότι δὲν προσεχώρισαν εἰς τὴν αἵρεσιν ὅπως ἤθελεν αὐτός. Ἔτσι ἀπέστειλεν ἐσχάτως καὶ τὸν κόμητα Ἡράκλειον κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ὁ κόμης ἐγνωστοποίησε δημοσίως τὰ διατάγματα, κατέστησε δὲ γνωστὰς καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ βασιλέως· ἂν δὲν ὑπακούσουν εἰς τὰ βασιλικά γράμματα, θὰ ἀφαιρεθῇ ὁ ἄρτος, θὰ καταστραφοῦν τὰ εἶδωλα καὶ ὅπωςδήποτε θὰ συλληφθοῦν ὡς αἰχμάλωτοι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀπὸ τὸν λαόν. Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἀπειλὰς δὲν ἠσθάνθη ἐντροπὴν νὰ διακηρύξῃ μεγαλοφώνως· “Ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει μὲν τὸν Ἀθανάσιον, διέταξε δὲ νὰ παραδοθῶν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς”. Ἐνῶ δὲ ὅλοι ἠπόρησαν μὲ αὐτὰ καὶ ἔνευσαν ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον λέγοντες· “Μήπως ἐγίνεν αἰρετικὸς ὁ Κωνστάντιος;”, καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κοκκινίσῃ ἀπὸ ἐντροπὴν, ὁ κόμης ἐξεβίαζεν ἐντονώτερον τοὺς βουλευτὰς καὶ ἀξιωματούχους τοῦ δήμου καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν εἰδώλων νὰ ὑπογράψουν δηλώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐδέχοντο ὡς ἐπίσκοπον οἰονδήποτε θὰ ἀπέστελλεν ὁ βασιλεὺς. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμεν ὁ Κωνστάντιος παραβιάζων καταφῶρος τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας. Πράγματι, ἀπηυθύνθη εἰς τὴν ἀγορὰν

νεωκόρους ἀπήτει γράμματα. Ἐγίγνωσκε γὰρ οὐκ ἐπίσκοπον αὐτὸν Χριστιανοῖς, ἀλλὰ τινα φιλοπράγμονα πέμπειν αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν.

55. Ἕλληνες μὲν οὖν ὡσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τὴν τῶν
 5 εἰδώλων ἑαυτῶν ἀσυλίαν καὶ τινες τῶν ἐργασιῶν ἄκοντες μὲν,
 ἔγραψαν δὲ ὁμοῦς ὡς περὶ ἡγεμόνος ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελ-
 λομένου δικαστοῦ διὰ τὰς παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλὰς. Τί
 γὰρ ἔμελλον Ἕλληνες ὄντες ποιεῖν ἢ τοῦθ' ὅπερ δοκεῖ τῷ βα-
 σιλεῖ; Τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθόντων
 10 —τετάρτη γὰρ ἦν σαββάτου— λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ τῇ ἐξῆς
 Ἡράκλειος ὁ κόμης τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον
 καὶ Φαυστῖνον τὸν καθολικὸν τὸν τε Βιθυνὸν αἰρετικὸν ὄντα
 καὶ παροξύνουσι τῶν ἀγοραίων τοὺς νεωτέρους καὶ σεβομέ-
 νους εἰδῶλα, ταύτην ἐντολήν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵν'
 15 ἐπέλθωσι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ λιθάσωσι τοὺς λαούς. Ἡδὴ μὲν οὖν
 ἦσαν οἱ πλεῖστοι τοῦ λαοῦ γενομένης ἀπολύσεως ἐξελθόντες,
 γυναικῶν δὲ ὀλίγων ἀπομεινασῶν γέγονεν ὡς προσέταξαν.
 Καὶ θέαμα οἰκτορὸν ἦν. Ἄρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ὀλίγοι
 καθεζόμενοι, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων εὐθύς καὶ ξύλων ἐπῆλθον
 20 οἱ νεώτεροι. Καὶ τὰς μὲν ἐλίθαζον, τὰ δὲ τῶν παρθένων ἄγια
 σώματα κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθεοι εἰλκόν τε τὰ σκεπάσμα-
 τα καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐγύμνον καὶ ἀνθελκούσας ἐλάκτι-
 κτιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι. Δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν
 ἐστὶ δεινὰ· ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινότερα καὶ πάσης ὕβρεως
 25 ἀφορητότερα γέγονεν. Εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν τῶν παρθένων
 καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους καὶ ξίφη ἢ
 τὰς τῆς αἰσχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα, τούτοις

1. Καθολικὸς ἦτο ἀνώτατος κρατικὸς οἰκονομικὸς ὑπάλληλος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔχων ὡς ἔργον τὴν διοίκησιν τῶν κρατικῶν γαιῶν.

2. Ἡ Βιθυνία ἦτο ἐκ τῶν κέντρων τοῦ Ἀρειανισμοῦ.

3. Ἡ ἐκκλησία ἢ μεγάλη ἐκκλησία ἢ Κυριακὸν ἦτο ὁ καθεδρικός ναός, ἢ ἐκκλησία τοῦ Θεωνᾶ.

4. Αἱ παρθένοι ἔφερον πέπλα καλύπτοντα τὴν κεφαλὴν, συμφώνως

ἀντὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπήτει δηλώσεις ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν εἰδώλων καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς δημότας. Ἐγνώριζεν ἄλλωστε ὅτι ἀποστέλλει ὄχι ἐπίσκοπον εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ἀνθρωπον πολυπράγμονα εἰς ὅσους ὑπέγραψαν.

55. Οἱ εἰδωολάτραι, λοιπὸν, οἶονεὶ ἐξαγοράζοντες διὰ τῆς ὑπογραφῆς τὴν ἀσυλίαν τῶν εἰδώλων των καὶ ὠρισμένοι τὰς ἐργασίας των, χωρὶς νὰ θέλουν, ὑπέγραψαν ὑποκύπτουτες εἰς τὰς ἀπειλάς τοῦ κόμητος, ὡς ἐὰν ἀπεστέλλετο ἡγεμὼν ἢ νέος δικαστῆς. Ὡς εἰδωολάτραι, ἄλλωστε, τί ἄλλο θὰ ἔπρατταν παρὰ ὅ,τι ἤθελεν ὁ βασιλεύς; Ὅταν δὲ συνεκεντρώθησαν οἱ λαϊκοὶ (ὀρθόδοξοι) εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν — ἦτο δὲ ἡμέρα Τετάρτη—, ὁ κόμης Ἡράκλειος ἐπῆρε μαζί του τὸν ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον καὶ τὸν καθολικὸν Φαυστῖνον¹, αἰρετικὸν Βιθυνόν², καὶ παρώτρυναν τοὺς πλέον νέους εἰδωολάτρας ἀνθρώπους τῆς ἀγορᾶς, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ὑπάρχει σχετικὴ ἐντολὴ τοῦ βασιλέως, νὰ ἐπιτεθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν³ καὶ νὰ λιθοβολήσουν τοὺς λαϊκοὺς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἶχεν ἤδη ἀπέλθει, διότι εἶχε γίνεαι ἀπόλυσις· εἰς τὸν ναὸν εἶχον ἀπομείνει ὀλίγαι γυναῖκες, ὅταν ἔγινεν ὅπως διέταξαν. Τὸ θέαμα ἦτο οἰκτρὸν. Ὀλίγαι γυναῖκες ἐκάθητο μετὰ τὴν προσευχὴν αὐτὴν τὴν ὥραν, ὅταν ἐπέδραμαν γυμνοὶ καὶ ἔχοντες λίθους καὶ ξύλα οἱ νεαροὶ εἰδωολάτραι. Ἄλλας ἐλιθοβόλουν, τὰ δὲ ἅγια σώματα τῶν παρθένων ἐγέμιζαν πληγὰς οἱ ἄθεοι, ἀφήρουν τὰ σκεπάσματα καὶ ἀπεγύμνωναν τὰς κεφαλὰς των⁴. ἂν ἀνθίσταντο, τὰς ἐλάκτιζαν μὲ τοὺς πόδας οἱ ἄθλιοι. εἶναι φοβερὰ αὐτὰ, βεβαίως, καὶ μάλιστα πολὺ φοβερὰ· ὅσα συνέβησαν ὁμως ἐν συνεχείᾳ εἶναι φοβερώτερα καὶ πλέον δυσβάστακτα ἀπὸ οἵανδήποτε προσβολὴν. Ἐγνώριζαν δηλαδὴ τὴν σεμνότητα τῶν παρθένων καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς ἀκοῆς των οἱ ἐπιδρομεῖς. Αἱ παρθέναι δηλ. ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν εὐκολώτερον τοὺς λίθους καὶ τὰ ξίφη παρὰ τὴν αἰσχρολογίαν·

πρὸς παλαιὰν συνθήειαν τὴν ὁποίαν μνημονεύει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Α' Κορ. 11, 3 ἐξ.

ἐχρῶντο κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι. Ἄρειανοὶ δὲ ταῦτα τοῖς νεωτέροις ὑπέβαλλον, καὶ γὰρ ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γιγνομένων. Καὶ αἱ μὲν ἄγαι παρθένοι καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες ὡς ἀσπίδων δῆγματα τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἐφευγον, 5 οἱ δὲ χριστομάχοι συνήρουν, τάχα δὲ καὶ συνεφθέγγοντο τοῖς νεωτέροις. Καὶ γὰρ ἤδοντο τοῖς παρ' ἐκείνων ἐκβαλλομένοις μετὰ ἀσελγείας ῥήμασιν.

56. Εἶτα ὡς τὸ ὄλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες —τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ καθολικὸς παρήγγελλον—, ἀρπάσαντες τὰ συμφέλλια καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν 10 τράπεζαν —ξυλίνην γὰρ ἦν— καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας τὰ τε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν, ἐξενέγκαντες ἔκανσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ καὶ λίβανον ἐπέβαλον. Ὡς τίς ἀκούσας οὐ δακρύσειε, τάχα καὶ τὴν ἀκοὴν κλείσειεν, ἵνα 15 μηδὲ ἐτέρου λόγοντος ἀνέχεται βλάβην ἠγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον; Τὰ τε γὰρ εἰδῶλα ἑαυτῶν εὐφήμον καὶ ἔλεγον· “Ἐλλήν γέγονε Κωνσταντίος καὶ οἱ Ἄρειανοὶ τὰ ἡμῶν ἐπέγνωσαν”. Οὐ φροντίζουσι γὰρ οὐδὲ Ἑλληνισμὸν ὑποκρίνασθαι, ἵνα μόνον ἢ αἴρεσις ἐχῆ τὴν σύστασιν. Καὶ γὰρ καὶ 20 βοῦδιον ἐπαντλοῦν τοὺς κηπευομένους ἐν τῷ Καισαρείῳ τόπου ἐπεχείρησαν ἐπιθῦσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ θῆλυ τοῦτο ἦν· τὰ τοιαῦτα γὰρ ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύεσθαι.

57. Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ δυσσεβεῖς Ἄρειανοὶ νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὄβριον ταῦτα φθάνειν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔπραττον. Θεία 25 δὲ δίκη τὴν πονηρίαν τούτων ἤλεγξε καὶ σημείον τι μέγα καὶ ἐξαιρετον εἰργάσατο δεικνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὡσπερ ἀσεβοῦντες οὐκ εἰς ἄλλον ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον τολμῶσιν, οὕτω ταῦτα ποιοῦντες εἰς αὐτοῦ πάλιν ὄβριον ἐπεχείρη-

1. Βῆλα ἦσαν τὰ διαχωρίζοντα τὸ ἱερὸν βῆμα ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ παραπετάσματα.

2. Καισάρειον ἱερὸν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μνημονεύομενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων.

δι' αὐτὸ αὐτὴν ἐχρησιμοποίησαν ἐναντίον των. Αὐτὰ δὲ τὰ ἐδίδαξαν εἰς τοὺς νεαροὺς οἱ Ἄρειανοί, οἱ ὅποιοι καὶ ἐγέλων μὲ ὅσα ἐλέγοντο καὶ ἐγένοντο. Ἔτσι αἱ μὲν ἅγιοι παρθένοι καὶ αἱ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες προσεπάθουν νὰ ἀποφύγουν αὐτοὺς τοὺς λόγους ὡς νὰ ἦσαν δαγκώματα ἀσπίδων, οἱ δὲ χριστομάχοι συνήργουν, ἴσως δὲ καὶ τὰ ἔλεγαν μαζί μὲ τοὺς νεαροὺς. Πράγματι, ἠὺχαριστοῦντο διὰ τοὺς ἀσελγεῖς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐξεστόμιζαν ἐκεῖνοι.

56. Ἐπειτα διὰ νὰ ἐκτελέσουν ὀλόκληρον τὴν ἐντολὴν —διότι αὐτὴ ἦτο ἡ ἐπιδίωξις καὶ αὐτὸ εἶχαν παραγγεῖλει καὶ ὁ κόμης καὶ ὁ καθολικός—, ἤρπασαν τὰ καθίσματα, τὸν θρόνον, τὴν τράπεζαν—διότι ἦτο ξυλίνη— καὶ τὰ βῆλα¹ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅ,τι ἄλλο ἠδυνήθησαν, καὶ ἀφοῦ τὰ ἔβγαλαν ἔξω, τὰ ἔκασαν πρὸ τοῦ πυλῶνος εἰς τὴν μεγάλην πλατεῖαν καὶ ἔβαλαν λιβανωτόν. Ποῖος θὰ τὸ ἀκούσῃ χωρὶς νὰ δακρύσῃ καὶ δὲν θὰ κλείσῃ τὴν ἀκοήν του, διότι θὰ θεωρήσῃ ἐπιβλαβὲς ἀκόμη καὶ τὸ νὰ ἀκούσῃ ἄλλον νὰ ὁμιλῇ περὶ αὐτῶν; Ἐπευφήμουν δὲ οἱ νεκροὶ εἰδωλοάτραι τὰ εἰδωλά των λέγοντες· “Ὁ Κωνσταντῖος ἔγινεν εἰδωλοάτρης καὶ οἱ Ἄρειανοὶ ἐπιδοκιμάζουν τὴν συμπεριφορὰν μας”. Διότι δὲν διστάζουν ἀκόμη καὶ εἰδωλοατρίαν νὰ ὑποκριθοῦν, ἀρκεῖ νὰ συνεχίσῃ ὑπάρχουσα ἡ αἵρεσις. Πράγματι, ἐπεχείρησαν νὰ θυσιάσουν μοσχάριον, τὸ ὁποῖον ἠντλεῖ ὕδωρ εἰς τοὺς κήπους τοῦ Καισαρείου², καὶ θὰ τὸ ἔθυσίαζαν, ἂν δὲν ἦτο θηλυκόν· διότι οἱ εἰδωλοάτραι ἔλεγαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θυσιάσουν τοιαῦτα ζῶα.

57. Τοιαῦτα ἔπτρατταν οἱ δυσσεβεῖς Ἄρειανοὶ μαζί μὲ τοὺς εἰδωλοάτρας, νομίζοντες ὅτι αὐτὰ θὰ ἀπετέλουν ὕβριν δι' ἡμᾶς. Ἡ θεία δίκη ὅμως ἤλεγξε τὴν πονηρίαν των καὶ δι' ἐνὸς μεγάλου καὶ ἐξαιρέτου σημείου ἔδειξε καὶ κατέστησε φανερόν εἰς ὅλους ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀσέβειά των δὲν ἀναφέρεται εἰς ἄλλον ἄλλ' εἰς τὸν Κύριον τὸ τόλμημά των, ἔτσι καὶ διὰ τῶν πράξεών των αὐτῶν ἐπεχείρησαν νὰ στραφοῦν πάλιν κατ'

σαν προᾶξει. Καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ γενομένου θαύματος φανερωτέραν ἔσχε τὴν ἀπόδειξιν. Τῶν ἀσελγῶν γὰρ τις νεώτερος εἰσδραμῶν καὶ τολμήσας ἐπεκάθισε τῷ θρόνῳ· καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πορνικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος. **Εἶτα ἀνα-**
5 **στάς ἐβιάζετο τὸν θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκειν, ἠγνόει δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐπισπώμενος. Ὡς γὰρ οἱ τότε τὴν Ἄζωτον κατοικοῦντες τολμήσαντες ἄφασθαι τῆς κιβωτοῦ, ἣ καὶ προβλέψαι θέμις οὐκ ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς εὐθὺς ἀπώλλυντο πρότερον διαφθειρόμενοι ταῖς βασάνοις τὰς ἔδρας,**
10 **οὕτω καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος ἐτόλμησεν μόνον ἔλκειν καί, ὅπερ εἶλκεν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. Καὶ ὡς ἀντιπεμπούσης τῆς δίκης τὸ ξύλον ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἐπληξε, καὶ ἀντὶ τοῦ θρόνου τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξήνεγκεν ἔντερα. Καὶ μᾶλλον ὁ θρόνος ἐκείνου τὸ ζῆν ἀπέσπασεν ἢ αὐτὸς ἀπεσπάσθη παρ' ἐκεί-**
15 **νου. Ἐξεχύθη γοῦν, ὡς γέγραπται κατὰ τὸν Ἰούδαν, τοῖς σπλάγχχνοις καὶ καταπεσὼν ἐβαστάχθη καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο. Καὶ ἕτερος δὲ μετὰ θαλλῶν εἰσελθὼν καὶ ὡς Ἑλληνικῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ χλευάζων εὐθὺς ἐσκοτώθη καὶ οὐκ ἔβλεπεν οὐδὲ ἐγίνωσκεν ἔτι λοιπόν, ὅποι γῆς ἐτύγγαγεν. Μέλ-**
20 **λων τε καὶ αὐτὸς καταπίπτειν χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων καὶ ὑποβασταζόμενος ἐξήρχετο καὶ αὐτός. Μόγισ μεθ' ἡμέραν διανήψας καὶ οὐ γινώσκων, οὔτε τί πεποίηκεν οὔτε τί πέπονθεν ὁ τολμηρός.**

58. Ταῦτα βλέποντες Ἕλληνες μὲν ἐφοβήθησαν καὶ οὐδὲν
25 πλεον ἐτόλμησαν, Ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ἠσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι.

1. Τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον προφανῶς εὐρισκόμενον ὀπισθεν τῆς ἀγίας τραπέζης εἰς τὸ σύνθρονον.

2. Ἄζωτος· πόλις τῆς Φοινίκης, μεταξὺ Γάζης καὶ Ἰόππης, κατοικουμένη ὑπὸ Φιλισταίων. Εἰς αὐτὴν εὐρίσκετο τὸ ἱερόν τοῦ Δαγῶν.

3. Τὸ μνημονευόμενον συμβάν βλ. ἐν Α' Βασ. 5, 1 ἐξ.

4. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἄζώτου προσεβλήθησαν ὑπὸ πανάλους, τὴν ὁποῖαν ἔφεραν ποντικὸν εἰς τὴν πόλιν· βλ. Α' Βασ. 5, 6.

αὐτοῦ. Αὐτὸ δὲ ἀπεδείχθη περιτράνως διὰ τοῦ γενομένου θαύματος. Κάποιος δηλαδή ἀπὸ τοὺς νεαροὺς ἐπιδρομεῖς ἐτόλμησε νὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον¹. ἄφοῦ δὲ ἐκάθισε, εἶπεν ἐνρίνως κάποιον πορνικὸν ἄσμα ὃ ἄθλιος. Ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ ἐσηκώθη ἐπεχειρεῖ νὰ ἀποσπάσῃ τὸν θρόνον διὰ τῆς βίας καὶ νὰ τὸν φέρῃ πρὸς τὸ μέρος του. Δὲν ἐγνώριζεν ὅμως ὅτι ἔτσι ἐπέφερε τὴν τιμωρίαν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀζώτου² παλαιότερον ἐτόλμησαν νὰ ἐγγίξουν τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης³, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπετρέπετο οὐδὲ νὰ ἀντικρύσουν· εὐθύς ὅμως αὐτὴ ἐγένεν ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας των καὶ πράγματι ἐχάθησαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐβασανίσθησαν καὶ ἀπώλεσαν τὰ ὀπίσθιά των⁴. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ὃ ἄθλιος ἐτόλμησε μόνον νὰ σύρῃ τὸν θρόνον· αὐτὸ ὅμως τὸ ὁποῖον ἔσυρε τὸ ἔστρεψεν ἐναντίον του. Ὡς νὰ ἀπεδίδετο δικαιοσύνη, τὸ ξύλον ἔπληξεν αὐτὸν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἀντὶ νὰ καταστρέψῃ τὸν θρόνον ἔβγαλε τὰ ἔντερα του. Ἔτσι ἀντὶ ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον, ὃ θρόνος τοῦ ἀπέσπασε τὴν ζωὴν. Ἐξεχύθησαν, ὅπως λέγει ἡ Γραφή διὰ τὸν Ἰούδαν, τὰ σπλάγχνα του⁵, ἔπεσε κάτω, τὸν ἐσήκωσαν καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπέθανε. Ἐνας ἄλλος δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατῶν κλάδους, κινῶν αὐτοὺς διὰ τῆς χειρὸς ὡς εἰδωλολάτρης καὶ χλευάζων· εὐθύς ὅμως κατελήφθη ὑπὸ σκοτοδίνης καὶ δὲν ἔβλεπεν, οὔτε ἐγνώριζε πλέον ποῦ εὐρίσκετο. Ἐνῶ δὲ ἐπρόκειτο νὰ πέσῃ κάτω, τὸν ἔπιασαν ἀπὸ τὰ χέρια⁶ οἱ σύντροφοί του καὶ βαστάζοντες αὐτὸν τὸν ἔβγαλαν ἔξω. Μόλις καὶ μετὰ βίας συνῆλθε τὴν ἐπομένην, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ οὔτε τί εἶχε κάμει, οὔτε τί εἶχε πάθει ὃ ἀπερίσκεπτος.

58. Οἱ εἰδωλολάτραι βλέποντες αὐτὰ ἐφοβήθησαν καὶ οὐδὲν πλέον ἀπετόλμησαν. Ἀντιθέτως, οἱ Ἀρειανοὶ οὐδὲ ἔτσι ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν, ἀλλ' ὡς νὰ ἦσαν Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευαν εἰς τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔβλεπαν. Ὅπως ὁ Φαραὼ ἄλλοτε, ἔτσι

5. Βλ. Πραξ. 1, 18.

6. Πρβλ. ὡς πρὸ τὴν φρασεολογίαν Πραξ. 9, 8.

Μᾶλλον γὰρ ἐσκληροῦντο κατὰ τὸν Φαραὼ τὰς ἐλπίδας ἔχον-
 τες καὶ αὐτοὶ κάτω που κειμένας ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς
 εὐνούχοις αὐτοῦ. Τοὺς μὲν οὖν Ἑλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν Ἑλ-
 λήνων τοὺς ἐκβλητοτέρους τὰ προειρημένα ποιεῖν ἐπέτρεπον·
 5 εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ παροξύ-
 νοντα τοὺς Ἑλληνας Φανστῖνον, τὸν καθολικὸν μὲν λεγόμε-
 νον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον καὶ ἀσελγῆ τὴν ψυχὴν. Αὐτοὶ δὲ
 τὰ ὅμοια τούτοις ἀνεδέξαντο δι' αὐτῶν ποιεῖν, ἴν', ὥσπερ τὴν
 αἴρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν
 10 πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελγεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. Τὰ
 μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων καθὰ προεῖπον, ἔπραττον. Ἄ δὲ δι'
 ἑαυτῶν ἐπλημμέλουν, πῶς οὐ πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν
 καὶ παντὸς δημίον νικᾷ κακίαν; Ποῖον γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθη-
 σαν; Ποῖαν οἰκίαν προφάσει τοῦ ἔρευνᾶν οὐ διήρπασαν; Ποῖον
 15 κῆπον οὐ κατεπάτησαν καὶ τάφον οὐκ ἐπήνοιξαν; Πρόφασιν
 μὲν ὡς Ἀθανάσιον ἐπιζητοῦντες προβαλλόμενοι, τὸ δ' ὄλον
 ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαν-
 τῶντας. Πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; Πόσων τὰ ἐν ταῖς
 ξενίαις ἐκδεδώκασιν τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις;
 20 Τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; Τίς τούτοις ἀπαν-
 τήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὴν ἀγοράν; Τίς διὰ τούτους οὐ κατα-
 λείψας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς ἐρημίας διῆγε τὴν νύκτα; Τίς τού-
 των χάριν φυλάξει τὰ ἴδια σπεύδων οὐκ ἀπώλεσε τὰ πλεῖστα;
 25 Τίς ἄπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἴλετο ταύτην καὶ τῶν ταύ-
 της κινδύνων πείραν λαβεῖν ἢ τούτους ὁρᾶν ἀπειλοῦντας; Πολ-
 λοὶ καὶ οἴκους μετῆλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύ-
 ραν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. Πόσοι τε ζημίας

1. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου διωγμοῦ ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐκρύπτετο εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὰ περίξ.

2. Ξενοδοχεῖα ἐκαλοῦντο τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι σαφὲς ἐκ τοῦ κειμένου ἂν πρόκειται περὶ δωρεῶν πρὸς τὰ ἱδρύματα ἢ περὶ πραγμάτων δοθέντων πρὸς φύλαξιν.

3. Λαύρα ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν σύνολον κελλίων εἰς τὰ ὀ-

καὶ αὐτοὶ τῶρα ἐσκληρύνοντο, διότι εἶχαν καὶ αὐτοὶ γηΐνας ἐλπίδας, τὸν βασιλέα καὶ τοὺς εὐνούχους του. Εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀκριβέστερον εἰς τὰ ἀποβράσματα τῶν εἰδωλολατρῶν ἐπέτρεψαν νὰ διαπράξουν τὰ προλεχθέντα· διότι εἶχαν τὸν Φαυστῖνον, ὁ ὁποῖος τοὺς ὑπηγόρευεν αὐτὰ καὶ παρώτρυνε τοὺς εἰδωλολάτρας. Ὁ Φαυστῖνος λέγεται μὲν καθολικός, εἶναι ὁμως ἀγοραῖος κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀνήθικος κατὰ τὴν ψυχὴν. Οἱ Ἄρειανοὶ δὲ ἐδέχθησαν νὰ πράξουν οἱ εἰδωλολάτραι τὰ ὅσα εἶπαμεν, ὥστε, ὅπως ἀντέγραψαν τὴν αἵρεσιν των ἀπὸ ἄλλας αἰρέσεις, ἔτσι νὰ μοιράζωνται τὴν πονηρίαν των μὲ τοὺς πλέον ἀναιδεῖς ἀνθρώπους. Τὰ ἄλλα, λοιπόν, ὅπως ἤδη εἶπα, τὰ ἐπρατταν δι' ἐκείνων. Ὅσα ὁμως ἐπλημμέλησαν οἱ ἴδιοι, αὐτὰ ὑπερβαίνουν πᾶσαν κακίαν καὶ νικοῦν τὴν σκληρότητα οἰουδήποτε δημίου. Πράγματι, ποῖον οἶκον δὲν ἐπόρθησαν; Ποῖαν οἰκίαν δὲν ἐλεηλάτησαν μὲ τὴν πρόφασιν τῆς ἐρεύνης; Ποῖον κῆπον δὲν κατεπάτησαν καὶ ποῖον τάφον δὲν ἤνοιξαν; Ὡς πρόφασιν προέβαλλαν ὅτι ἀναζητοῦν τὸν Ἄθανάσιον¹, ὅλη ἡ ἐπιχειρήσις των ὁμως εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν ἀντιπάλων. Πόσων κατοικίας δὲν ἔκλεισαν; Πόσων ὑπάρχοντα, εὐρισκόμενα εἰς ξενοδοχεῖα², δὲν τὰ ἔδωσαν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι τοὺς ὑπηρέτουν; Ποῖος ἔμεινεν χωρὶς νὰ ἔχη δοκιμασθῆ ἀπὸ τὴν κακίαν των; Ποῖος τοὺς συνήντησεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ δὲν ἐκρύβη; Ποῖος δὲν ἐγκατάλειπεν ἐξ αἰτίας των τὴν κατοικίαν του καὶ δὲν διῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον τὴν νύκτα; Ποῖος σπεύδων νὰ φυλάξῃ τὰ ὑπάρχοντά του ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀπώλεσε τὰ περισσότερα; Ποῖος, μὴ ἔχων πείραν τῆς θαλάσσης, δὲν ἐπροτίμα νὰ ἀποκτήσῃ πείραν αὐτῆς καὶ τῶν κινδύνων της παρά νὰ βλέπῃ αὐτοὺς νὰ τὸν ἀπειλοῦν; Πολλοὶ ἤλλαξαν κατοικίαν καὶ μετέβαινεν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύραν³ καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς τὰ προάστια. Πόσοι δὲν ὑπέστησαν μεγάλας χρηματικὰς ζημίας

ποῖα ἔζων μοναχοὶ ἰδιορρύθμους. Εἰς τὸ κέντρον εὐρίσκετο τὸ «κυριακὸν» διὰ τὰς λατρευτικὰς ἀνάγκας τῶν μοναχῶν.

πόσας υπέστησαν και μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἐτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλάς τούτων ἐκφύγωσι;

59. Πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνουν καὶ πρὸς πάντα ἠλαζονεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες καὶ ἀπειλοῦντες
 5 μὲν τὸν ἐκείνου φόβον, ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα Σεβαστιανόν, Μανιχαῖον ὄντα καὶ ἀσελγῆ νεώτερον, καὶ τὸν ἑπαρχον καὶ τὸν κόμητα καὶ ὑποκριτὴν τὸν καθολικόν. Πολλὰς γοῦν παρθένους καταγνούσας αὐτῶν τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνούσας κατήνεγκαν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν καὶ ἄλλας περιπατούσας ὕβριζον καὶ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Καὶ γυναιξὶ δὲ ταῖς παρ' αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὕβριζειν ἢ θέλουσι. Καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν, αἱ δὲ ὡσεὶ μαινάδες καὶ ἐρινύες περιερχόμεναι συμφορὰν ἠγοῦντο τὸ μὴ εὐρίσκειν ἀδικεῖν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ λύπης διηγῶν, ἐν ἧ μὴ ἠδύναντο κακοποιεῖν. Καὶ ὅλως οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροὶ ὥστε δημίους φονευτὰς ἀθεμίτους φιλοπράγμονας κακούργους καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανοὺς παρὰ πάντων
 10 20 καλεῖσθαι.

60. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς Σκύθας μιμούμενοι ἤρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιάκονον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ νῶτα ταυρεῖαις ἴσα θανάτῳ κατακοπῆναι ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀποσταλῆναι, καὶ μέταλλον οὐχ ἀπλῶς,
 25 ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ, ἔνθα καὶ φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι. Καὶ τὸ παρόδοξον οὐδὲ κἂν

1. Οἱ Σκύθαι ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἄγριος καὶ ὠμὸς λαός. Πιθανῶς ἡ γνώμη ἐσχηματίσθη, διότι οἱ Σκύθαι ὑπηρετοῦν ὡς μισοφόροι καὶ πολλάκις ὡς δήμιοι ἦτοι δοῦλοι τοῦ δήμου ἐκτελοῦντες τὰς καταδικαστικὰς ἀποφάσεις.

2. Ἡ Φαινῶ ἦτο τοποθεσία μεταξύ Πέτρας τῆς Ἀραβίας καὶ Ζοορῶν,

καί, ὅταν δὲν εἶχαν χρήματα, ἐδανείσθησαν ἀπὸ ἄλλους, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς πλεκτάνας αὐτῶν;

59. Πρὸς ὅλους ἐνεφανίζοντο φοβεροὶ καὶ ἦσαν ἀλαζόνες ἔναντι ὄλων, προβάλλοντες τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως καὶ ἐπίσειοντες ὡς ἀπειλὴν τὸν φόβον ἐκείνου. Εἶχαν δὲ συνεργούς εἰς τὴν κακίαν των τὸν δοῦκα Σεβαστιανόν, ὃ ὁποῖος ἦτο Μανιχαῖος καὶ ἀνήθικος νεανίας, καὶ τὸν ἑπαρχον καὶ τὸν κόμητα· ἰθύνων νοῦς δὲ ἦτο ὁ καθολικός. Πολλὰς, λοιπόν, παρθένους, αἱ ὁποῖαι κατέκριναν τὴν ἀσέβειάν των καὶ διεκήρυσσαν τὴν ἀλήθειαν, τὰς ἐξεδίωκαν ἀπὸ τὰς οἰκίας των· ἄλλας τὰς ἐξύβριζαν, ἐνῶ ἔπεριπάτουν, καὶ ἔβαζαν τοὺς νεαροὺς τῆς ὁμάδος των νὰ ἀφαιροῦν τὰς καλύπτρας τῆς κεφαλῆς των. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τῆς φατρίας των ἔδωσαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐξυβρίζουν ὅποιαν θέλουν. Καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἤλλαζαν πορείαν καὶ παρεχώρουν εἰς ἐκείνας τὸ προβάδισμα· ἐκείναι ὅμως περιεφέροντο ὡς μαινάδες καὶ ἐρινύες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐθέωρουν δυστύχημα νὰ μὴ εὔρουν κάποιαν πιστὴν νὰ προσβάλουν, διήρχοντο δὲ στενοχωρημέναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύναντο νὰ διαπράξουν κακόν. Ἦσαν δὲ γενικῶς ἔναντι τῶν πάντων τόσον ἄγριοι καὶ πικροὶ, ὥστε ὅλοι νὰ τοὺς ἀποκαλοῦν ὄχι Χριστιανούς, ἀλλὰ δημίους, φονεῖς, ἀνόμους, ταραχοποιούς καὶ κακούργους.

60. Πράγματι δὲ μιμούμενοι τοὺς Σκύθας¹, ἀπήγαγον τὸν ὑποδιάκονον Εὐτύχιον, ἕνα καλὸν ὑπηρέτην τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐκτύπησαν εἰς τὰ νῶτα μὲ μάστιγα ὥστε νὰ κινδυνεύσῃ ν' ἀποθάνῃ ἐκ τῶν πληγῶν, ἀπήτησαν νὰ ἀποσταλῇ εἰς μεταλλεῖον· καὶ μάλιστα ὄχι εἰς οἶονδῆποτε μεταλλεῖον, ἀλλ' εἰς τὴν Φαινῶ², ὅπου καὶ φονεὺς ἀκόμη κατάδικος μόλις

ὅπου ἔκειτο πόλις τῶν Ἐδωμιτῶν. Ἦτο γνωστὴ διὰ τὰ πλησίον εὑρισκόμενα μεταλλεῖα χαλκοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεστέλλοντο διὰ καταναγκαστικὰ ἔργα οἱ ὁπωσδήποτε τιμωρούμενοι. Ἡ θερμότης τοῦ τόπου καθίστα τὴν ἐπιβίωσιν εἰς τὰ μεταλλεῖα δύσκολον.

ὀλίγας ὥρας ἐπέτρεψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι φάσκοντες· Ἐἰ τοῦτο γένηται, πάντες φοβηθήσονται καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσονται λοιπόν'. Ὁδὸν πολὺν δὲ διέστη καὶ μὴ δυνηθεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι διὰ 5 τὸν πόνον τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. Καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτα χαίρων ἔχων τὸ καύχημα τοῦ μαρτυρίου, οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐδὲ οὕτως ἠσχύνοντο, κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον («Ἀνελεήμονα σπλάγχχνα ἔχοντες»). Καὶ τοῦτο μελετήσαντες σατανικὸν τι πάλιν πεποιήκασιν. Ἀξιούντων γὰρ τῶν λαῶν διὰ τὸν Ἐδύ- 10 χιον καὶ δεομένων περὶ αὐτοῦ πεποιήκασιν ἀρπασθῆναι καλοὺς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας, Ἑρμείαν λούοντα τοὺς ἀνεξόδους καὶ πάνυ γε τούτους πληγαῖς κατακόψας ἐνέβαλεν εἰς τὸ δεσμοκτήριον ὁ δοῦξ. Ἄλλ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, ἐπεὶ ἐωρᾶκασιν μὴ τελευτήσαντας ἐ- 15 κείνους ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο καὶ ἠπεύρινον· Ἐγράφομεν' λέγοντες τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζεις ὡς θέλομεν ἡμεῖς'. Ἐκεῖνός τε ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς ἠναγκάσθη καὶ δεύτερον τύψαι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι εἰδότες, διὰ τί τυπτόνται καὶ παρὰ τίνων διεβλήθησαν, οὐδὲν ἕτερον 20 ἔλεγον ἢ· Διὰ μὲν τὴν ἀλήθειαν τυπτόμεθα, οὐδὲ κοινωνοῦμεν δὲ τοῖς αἰρετικοῖς· τύπτε λοιπόν, ὡς θέλεις, καὶ σὲ μέλλει διὰ τοῦτο κρίνειν ὁ Θεός'. Οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς ἠθέλον αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ κινδυνεῦσαι καὶ ἀποθανεῖν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαὸς εἰδὼς τὸν καιρὸν ἠξίωσαν καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ που ἦ 25 καὶ πλέον ἀπελύθησαν.

61. Οἱ δὲ ὡσπερ λυπηθέντες ἕτερόν τι πάλιν ὠμότερον καὶ ἀνόσιον ποιεῖν ἐπεχείρησαν, ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἀρμόζον

καὶ μετὰ βίας δύναται νὰ ἐπιζήση ὀλίγας ἡμέρας. Τὸ πλεον δὲ καταπληκτικὸν εἶναι ὅτι δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ὑποστῇ θεραπείαν διὰ τὰς πληγὰς οὐδὲ ὀλίγας ὥρας, ἀλλὰ διέταξαν ν' ἀποσταλῇ πάραυτα, λέγοντες· "Ἄν γίνῃ ἔτσι ὅπως λέγομεν, θὰ φοβηθοῦν ὅλοι καὶ θὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος μας'. Δὲν ἀπεμακρύνθη πολὺ καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ φθάσῃ εἰς τὸ μεταλλεῖον ἀπέθανε καθ' ὁδὸν ἀπὸ τὰς πληγὰς. Καὶ ἔτσι αὐτὸς ἀπεβίωσε χαίρομενος, διότι εἶχε τὸ καύχημα τοῦ μαρτυρίου. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε δι' αὐτὸ τὸ συμβάν ἠσθάνθησαν ἐντροπὴν, διότι κατὰ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς «Εἶχαν ἀνελεήμονα σπλάγχνα»¹. Μετὰ μελέτην, λοιπόν, ἐπενόησαν πάλιν καὶ τὸ ἐξῆς σατανικὸν σχέδιον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λαὸς ἔκανε παραστάσεις καὶ παρεκάλει διὰ τὸν Εὐτύχιον, αὐτοὶ ἐφρόντισαν νὰ ἀπαχθοῦν τέσσαρες εὐσταλεῖς καὶ ἐλεύθεροι ἄνδρες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἑρμείας, ὁ ὁποῖος ἐνιπτε τοὺς πόδας τῶν πτωχῶν, τοὺς ὁποίους ὁ δούξ, ἀφοῦ τοὺς κατέκοψε μὲ τὰ κτυπήματα, τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸ δεσμοτήριον. Οἱ Ἄρειανοὶ δέ, σκληρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς Σκύθας, ἐπειδὴ διεπίστωσαν ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἀπέθαναν ἀπὸ τὰ κτυπήματα, ἀπηύθυναν μομφὰς καὶ ἀπειλὰς κατὰ τοῦ δουκὸς λέγοντες· 'Θὰ γράψωμεν εἰς τοὺς εὐνούχους ὅτι δὲν μαστιγώνεις ὅπως θέλομεν ἡμεῖς'. Ἐκεῖνος δὲ ὅταν τὸ ἤκουσε, ἐφοβήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ κτυπήσῃ διὰ δευτέραν φορὰν τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ δερόμενοι ὅμως γνωρίζοντες καλῶς διατὶ δέρονται καὶ ἀπὸ ποίους ἐσυκοφαντήθησαν, περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ λέγουν· 'Δερόμεθα χάριν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δὲν κοινωνοῦμεν μὲ τοὺς αἰρετικούς· κτύπα, λοιπόν, ὅπως θέλεις· θὰ σὲ κρίνῃ δι' αὐτὸ καὶ σὲ ὁ Θεός'. Οἱ αἰρετικοὶ βεβαίως ἤθελαν νὰ κινδυνεύσουν καὶ νὰ ἀποθάνουν οἱ τέσσαρες ἄνδρες εἰς τὴν φυλακὴν. Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ὅμως ἐπενέβη ἐγκαίρως καὶ κατόπιν ἀξιώσεώς του ἀπελύθησαν μετὰ ἀπὸ ἑπτὰ ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας.

61. Οἱ αἰρετικοὶ ὅμως, ὡς νὰ ἐστενοχωρήθησαν ἀπὸ τὴν ἀποφυλάκισιν, ἐπεχείρησαν πάλιν νὰ πράξουν ὠμοτέραν καὶ ἀνο-

δὲ τῇ χριστομάχῳ αὐτῶν αἰρέσει. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἐνετεί-
 λατο τῶν πτωχῶν μνημονεύειν («Καὶ πωλήσατε» λέγων, «τὰ
 ὑπάρχοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην»), καὶ: «Ἐπεινῶν καὶ ἐδώ-
 κατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με. Ἐφ' ὅσον γὰρ
 5 ἐποιήσατε ἐνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἔμοι ἐποιήσατε). Οὗτοι
 δὲ ὡς τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ φρονούντες καὶ ἐν τούτοις ἀντι-
 προᾶσαι τῶν βουλήματι αὐτοῦ τετολημέκασι. Τοὺς γὰρ δεομέ-
 νους καὶ τὰς χήρας, ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας παραδέδωκεν ὁ δούξ
 τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν αὐταῖς διατρίβειν οὐκ ἠδύναντο, καθε-
 10 ζομένας, ἐν οἷς ὄρισαν αὐταῖς τόποις οἱ πεπιστευμένοι τὰς
 χήρας κληρικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς ἀδελφούς προθύμως
 ἐπιδιδόντας αὐταῖς καὶ τρέφοντας τὰς χήρας, αὐτάς τε κατὰ
 τῶν ποδῶν τύπτοντες ἐδίωκον καὶ τοὺς παρέχοντας διέβαλλον
 τῷ δουκί. Καὶ τοῦτο ἐγένετο μὲν διὰ Δυναμίου τινὸς στρα-
 15 τιώτου, φίλον δὲ ἦν τοῦτο Σεβαστιανῷ —παρὰ Μανιχαίοις
 γὰρ ἔλεος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ' αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν
 πένητα. Ἦν τοίνυν καινὴ μέμφις καὶ δικαστήριον νῦν πρῶτον
 ἐπινοηθὲν παρ' αὐτῶν ἐπὶ εὐεργεσία τις ἐκρίνετο! Καὶ ὁ μὲν
 ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐτύπτετο! Καὶ μάλ-
 20 λον ἤθελον πεινᾶν τὸν πένητα ἢ τὸν βουλόμενον ἐλεεῖν παρέχειν.
 Καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλιν Ἰουδαίων ἔμαθον νέοι
 ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί· καὶ γὰρ κάκεῖνοι βλέποντες τὸν ἐκ
 γενετῆς τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα καὶ τὸν πολλῷ τῷ χρόνῳ
 παραλυτικὸν γενόμενον ὑγιῆ, τὸν μὲν εὐεργετήσαντα Κύριον
 25 ἠτιῶντο, τοὺς δὲ εὖ παθόντας ὡς παραβάτας ἔκρινον.

62. Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; Τίς οὐ κατηρᾶτο τὴν
 αἰρεσιν καὶ τοὺς ἐκδικοῦντας αὐτήν; Τίς οὐκ ἐγίνωσκεν, ὅτι

1. Λουκ. 12, 33.

2. Ματθ. 25, 35 ἔξ.

3. Βλ. Ἰω. 9, 9.

4. Βλ. Ματθ. 9, 7.

σίαν πρᾶξιν, ὡμὴν ἔναντι πάντων, ἀλλὰ ταιριαστὴν εἰς τὴν χριστομάχον αἵρεσίν των. Ὡς γνωστόν, ὁ Κύριος ἔδωκεν ἐντολήν νὰ ἐνθυμούμεθα τοὺς πτωχοὺς, λέγων· «Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντά σας καὶ δώσατε ἐλεημοσύνην»¹, καὶ· «Ἐπεινῶν καὶ μοῦ ἔδωσατε νὰ φάγω, ἐδίψων καὶ με ἐποίησατε. Διότι ἐφ' ὅσον τὸ ἐπράξατε δι' ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μικροὺς, τὸ ἐπράξατε δι' ἐμέ»². Αὐτοὶ ὅμως, ἐπειδὴ εἶχαν πράγματι ἀντίχριστον φρόνημα καὶ ἠθελαν νὰ ἀντιταχθοῦν καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρὸς τὸ θέλημά του, ἐτόλμησαν νὰ κάνουν τὸ ἐξῆς. Οἱ ἐνδεεῖς καὶ αἱ χῆραι, ἐπειδὴ ὁ δούξ εἶχε παραδώσει τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ συχνάζουν εἰς αὐτάς, ἐκάθηντο εἰς τοὺς χώρους τοὺς ὁποίους καθώρισαν οἱ κληρικοὶ οἱ ἀρμόδιοι διὰ τὰς χήρας. Οἱ αἵρετικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ συνεισέφεραν προθύμως καὶ ἔτρεφαν τὰς χήρας, καὶ αὐτὰς ἐξεδίωκαν κλωτσηδὸν καὶ ἐσυκοφάντουν εἰς τὸν δοῦκα ὅσους παρῆσαν εἰς αὐτάς βοήθειαν. Αὐτὸ τὸ ἔκανε κάποιος στρατιώτης ὀνόματι Δυνάμιος, ἦτο δὲ ἀρεστὸν εἰς τὸν Σεβαστιανὸν —διότι οἱ Μανιχαῖοι ὄχι μόνον δὲν ἀσκοῦν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ καὶ ἐχθρεύονται τὴν ἐλεημοσύνην πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς. Ἐπρόκειτο διὰ καινοφανῆ κατηγορίαν καὶ διὰ δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐπενόησαν αὐτοὶ διὰ πρώτην φοράν· ἐδικάζαν δηλαδὴ κάποιον ἕνεκα εὐεργεσίας. Ἔτσι ὁ μὲν ἐλεήμων κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐδέρετο! Καὶ ἐπροτίμων νὰ πεινᾷ ὁ πτωχὸς παρὰ νὰ τὸν βοηθῇ ὅποιος θέλει μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην! Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἔμαθαν αὐτοὶ οἱ νέοι Ἰουδαῖοι ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Ἰουδαίους. Πράγματι καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἔβλεπαν ν' ἀνακτᾷ τὸ φῶς του ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς³ καὶ νὰ γίνεταί ὑγιής ὁ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παραλυτικὸς⁴, κατηγοροῦν ἀφ' ἑνὸς τὸν εὐεργέτην Κύριον καὶ κατέκριναν ἀφ' ἑτέρου ὡς παραβάτας τοὺς εὐεργετηθέντας.

62. Ποῖος δὲν ἠπόρει δι' ὅλα αὐτά; Ποῖος δὲν κατηρᾶτο τὴν αἵρεσιν καὶ τοὺς προστάτας της; Ποῖος δὲν ἀντελαμβάνετο ὅτι

καὶ θηρίων ἀγριώτεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὄν ἕνεκα ταῦτα ἐποίουν ἐκέρδαινον οἱ μισοί, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος παρὰ πᾶσιν ἠΰξανον. Ἐνόμιζον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φόβου βιάζεσθαι τινὰς εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε
 5 καὶ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν. Ἀπέβαινε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐναντία. Οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ παρ' ἐκείνων γιγνόμενα καὶ οὔτε προεδίδουν οὔτε ἠροῦντο τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οἱ θεωροῦντες ἐξωθεν αὐτούς, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες βλέποντες ὡς ἀντιχριστοὺς ὡς δημίους κατηρῶντο
 10 — φιλόπτωχον γὰρ καὶ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Οὗτοι δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπων λογισμόν ἀπώλεσαν. Καὶ οἱ πάσχοντες ἂν ἠΰξαντο παρ' ἐτέρων εὖ παθεῖν, αὐτοὶ τοῦτο παθεῖν τοὺς ἄλλους οὐκ ἐπέτρεπον ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν καὶ μάλιστα τὴν παρὰ τοῦ δονκὸς ἐπιτριβὴν καὶ ἐξουσίαν.

15 63. Ἄ γὰρ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις πεποιήκασι, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ δονκὸς καὶ τῶν δικαστῶν ἐφυγάδενσαν καταφέροντες ἐκ τῶν οἴκων τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου καὶ πληγαῖς κατακόπτοντος, καὶ πῶς αὐτῶν —τό γε πάντων ὠμότερον— καὶ
 20 τῶν ἤδη τετελευτηκότων τοὺς ἄρτους μεθ' ὄσης ὕβρεως διήρπασαν, οὐκ ἔστιν οὐδὲ λόγῳ φράσαι νικώσης τῆς ὠμότητος αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν λόγων διήγησιν. Τί γὰρ ἂν τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; Ἡ ποῖον πρώτου μνημονεύσας, οὐχ εὐρίσκει τὰ δεύτερα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μετὰ ταῦτα; Πάντα
 25 γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἀσεβήματα φόνου καὶ ἀσεβείας πεπλήρωται. Καὶ ὅμως εἰσι πανοῦργοι τὴν γνώμην καὶ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὡς καὶ ἐπαγγελίᾳ προστασίας καὶ δόσει χρημάτων ἐπιχειρεῖν ἀπατᾶν, ἴν', ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχουσι τὴν σύστασιν, κἂν ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τοῖς ἀκε-
 30 ραίοις ἐμποιεῖν.

οἱ Ἀρειανοὶ εἶναι ἀγριώτεροι καὶ ἀπὸ θηρία; Διότι μὲ ὅσα ἔπρατταν οἱ ἀχρεῖοι δὲν ἐκέρδιζαν οὔτε αὐτοὺς διὰ τοὺς ὁποίους τὰ ἔπρατταν, ἀλλ' ἀντιθέτως ηὔξανε τὸ μῖσος ὄλων ἐναντίον των. Ἐνόμιζον ὅτι ἡ σκευωρία καὶ ὁ φόβος θὰ ἐκβιάσουν ὠρισμένους νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ νὰ μετέχουν εἰς τὰς συνάξεις των. Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμως ἦτο τὸ ἀντίθετον δι' αὐτούς. Διότι, ὅσοι μὲν ἔπασχαν, ὑπέφεραν ὅσα τοὺς ἔκαναν οἱ αἵρετικοί, ἀλλ' οὔτε ἐπρόδιδαν οὔτε ἠρνοῦντο τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν· ὅσοι δὲ ἀπὸ τοὺς θύραθεν τὰ ἔβλεπαν ἀκόμη καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, τοὺς κατηρῶντο ὡς ἀντιχρίστους καὶ δημίους— διότι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγαπᾷ τοὺς πτωχοὺς καὶ συμπάσχει μαζί των. Οἱ αἵρετικοὶ ὁμως ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν. Διότι ὅ,τι θὰ ηὔχοντο, ἂν ἔπασχαν, νὰ τύχουν ὡς εὐεργέτημα ἀπὸ ἄλλους, αὐτὸ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ τὸ ἔχουν οἱ ἄλλοι, στηριζόμενοι εἰς τοὺς δικαστὰς, κυρίως δὲ εἰς τὴν ὠμότητα τῆς ἐξουσίας τοῦ δουκός.

63. Ὅσα δὲ ἔκαμαν κατὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων καὶ πῶς τοὺς ἐξώρισαν διὰ τοῦ δουκός καὶ τῶν δικαστῶν, ἐνῶ οἱ στρατιῶται καὶ ὁ στρατηγὸς Γοργόνιος ἐξεδίωκαν ἀπὸ τὰς οἰκίας τοὺς συγγενεῖς των καὶ τοὺς ἐπέφεραν κτυπήματα καὶ πῶς —τὸ ὠμότερον ὄλων— ἠρπαζαν τὸν ἄρτον καὶ αὐτῶν τῶν ἐτοιμοθανάτων μὲ ἰταμότητα, αὐτὰ ὅλα δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ διηγηθῆ ὁ λόγος, διότι ἡ ὠμότης των νικᾷ τὴν διήγησιν τοῦ λόγου. Διότι ὅ,τι καὶ νὰ εἶπη κανεὶς, δὲν θὰ τὰ ἔχη περιγράψει. Πράγματι, καὶ ἂν ἀναφέρῃ τι πρῶτον, θὰ εὔρη τὰ δεῦτερα φοβερῶτερα καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα φοβερῶτερα ἀπὸ τὰ δεῦτερα. Διότι ὅλαι αἱ ἐπιχειρήσεις καὶ αἱ ἀσεβεῖς πράξεις των εἶναι πληρεῖς ἀπὸ φόνον καὶ ἀσέβειαν. Εἶναι δὲ τόσον πανοῦργοι καὶ εὐέλκτοι εἰς τὴν τακτικὴν των, ὥστε ἐπεχείρησαν νὰ ἐξαπατήσουν μερικοὺς ὑποσχόμενοι προστασίαν καὶ δίδοντες χρήματα. Ὡστε, ἀφοῦ δὲν εἶχαν πειστικὰς συστάσεις, θὰ ἐπετύγχαναν δι' αὐτῶν νὰ ἐντυπωσιάσουν τοὺς ἀφελεῖς.

64. *Τίς οὖν ἔτι τούτους κἄν ἔθνικοὺς καλέσειεν ἀπλῶς, μή-
τιγε Χριστιανοὺς; Τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον καὶ μὴ
μᾶλλον τοῦτον θηριώδη ὑπολάβοι διὰ τε τὸ ὤμῶν καὶ τὸ ἄγριον
τῆς πράξεως; Καὶ γὰρ καὶ δημίῳν εἰσὶ πονηρότεροι καὶ τῶν
5 ἄλλων αἰρέσεων τολμηρότεροι. Ἐλλήνων γὰρ πολὺ δεύτεροι,
μᾶλλον δὲ καὶ μακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν. Ἐγὼ γὰρ ἤκουσα
τῶν πατέρων καὶ πιστὸν ἠγοῦμαι τὸν ἐκείνων λόγον, ὅτι τὸ
πρῶτον, ὅτε γέγονε καὶ ἐπὶ Μαξιμιανῷ τῷ πάππῳ Κωνσταν-
τίου διωγμὸς, Ἐλληνες ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς
10 Χριστιανοὺς ζητούμενους. Καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρή-
ματα δεσμοτηρίῳν τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τῶν φευγόν-
των μὴ γένηται προδόται, ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς
προσφεύγοντας καὶ κινδυνεύειν πρὸ αὐτῶν ἐβουλεύοντο. Ἀλλὰ
νῦν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἰρέσεως ἐφευρεταί, ἐκ
15 μηδενὸς ἑτέρου ἢ ἐκ τοῦ ἐπιβουλεύειν ἐπιγινωσκόμενοι πάντα
τὰναντία πράττουσιν. Αὐτοὶ τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δῆμιοι γιγνώ-
μενοι πάντας ζητοῦσι παραδιδόναί καὶ τοὺς κρύπτοντας ἐπι-
βουλεύεσθαι ποιοῦσιν ἴσον ἐχθρὸν ἠγούμενοι τὸν τε κρύπτον-
τα καὶ τὸν κρυπτόμενον— οὕτως εἰσὶ φονεῦνται καὶ τὴν Ἰουδα
20 πονηρίαν ἐζήλωσαν οἱ κακοῦργοι.*

65. *Καὶ οὐκ ἔστι κατ' ἀξίαν ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν
ἢ τοῦτο μόνον ὅτι γράφοντά με καὶ θέλοντα καταλέγειν τῆς
πονηρίας ἐκείνων τὰς πράξεις ὑπεισέρχεται νοεῖν, μὴ ἄρα τῆς
ἐν ταῖς Παροιμίαις «Βδέλλης ἢ τετάρτη θυγάτηρ» ἐστὶν ἢ
25 αἴρεσις αὕτη, ἣτις μετὰ τὰς τοσαύτας ἀδικίας καὶ τοὺς τοσοῦ-
τους φόνους οὐκ εἶπεν ἄρκεῖ. Ἐτι γὰρ νεανιεύεται, καὶ τοὺς
μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ περιέρχεται ζητοῦσα, οὗς δὲ
ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν σπουδάξει. Ἰδοὺ γὰρ μετὰ*

1. Ἀναφορὰ εἰς τὸν διωγμὸν τοῦ 303/4, ὁ ὁποῖος εἶχε πολλὰ θύματα. Εἰς τὴν Ἀνατολήν τὸν διωγμὸν ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανός. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μαξιμιανοῦ δικαιολογεῖται ὁμως λόγῳ τῆς συγγενείας του πρὸς τὸν Κωνσταντῖον, τὸν κατ' ἔξοχὴν στόχον τῶν λεγομένων.

2. Βλ. Παροιμ. 24, 50.

64. Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀποκαλέσῃ ἀκόμη καὶ ἔθνικούς; Διότι δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ὀνομασθοῦν Χριστιανοί. Ποῖος θὰ ἐχαρακτήριζεν ὡς ἀνθρωπίνην τὴν συμπεριφορὰν των; Ἡ ὠμότης καὶ ἡ ἀγριότης τῆς διαγωγῆς των δὲν εἶναι θηριώδης; Πράγματι εἶναι πονηρότεροι ἀπὸ δημίους καὶ θρασύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς. Εἶναι δὲ εἰς δευτέραν μοῖραν ἔναντι τῶν εἰδωλολατρῶν, μᾶλλον δὲ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Διότι ἐγὼ ἤκουσα ἀπὸ τοὺς πατέρας —καὶ θεωρῶ ἀξιόπιστον τὴν διήγησίν των— ὅτι παλαιότερον, ὅταν ἐγινεν ὁ διωγμὸς ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, τοῦ πάππου τοῦ Κωνσταντίου¹, οἱ εἰδωλόλατραι ἔκρυβαν τοὺς ἀδελφούς μας Χριστιανούς, ὅταν κατεζητοῦντο. Παλλάκεις δὲ ἐπλήρωσαν οἱ ἴδιοι χρήματα καὶ ἐκλείσθησαν εἰς φυλακὴν, μόνον διὰ νὰ μὴ προδώσουν τοὺς διωκομένους· διότι ἐφύλαττον ὅσους κατέφευγαν εἰς αὐτούς ὡς τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ διακινδυνεύσουν δι' αὐτούς. Τώρα ὅμως αὐτοὶ οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες, οἱ ἐφευρεταὶ τῆς νέας αἰρέσεως, τῶν ὁποίων κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ ἐπιβουλή, πράττουν ὅλα τὰ ἀντίθετα. Γίνονται δηλαδὴ οἱ ἴδιοι μόνον των δῆμιοι καὶ ζητοῦν ἀπὸ ὅλους νὰ παραδίδουν καὶ κάνουν τοὺς παρέχοντας κρύπτῃν νὰ ἐπιβουλεύωνται τοὺς κρυπτομένους, θεωροῦν δὲ ἐξ ἴσου ὡς ἐχθρὸν καὶ τὸν κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον —τόσον εἶναι φονεῖς καὶ τόσον ἐζήλευσαν τὴν πανουργίαν τοῦ Ἰούδα οἱ κακοῦργοι!

65. Ὅμιλῶν δὲ διὰ τὰ διαπραττόμενα ὑπ' αὐτῶν κακὰ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ὅ,τι ἀξίζει. Μόνον, ἐνῶ γράφω καὶ θέλω νὰ ἀπαριθμήσω τὰ πράξεις τῆς πονηρίας των, μοῦ ἔρχεται τοῦτο εἰς τὸν νοῦν· μήπως, ἄραγε, αὕτῃ ἡ αἴρεσις εἶναι «Ἡ τετάρτη θυγάτηρ τῆς βδέλλας»² περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν αἱ Παροιμῖαι, ἀφοῦ μετὰ ἀπὸ τόσας ἀδικίας καὶ τόσους φόνους δὲν εἶπεν ἄρκει. Διότι ἀκόμη καυχᾶται καὶ περιέρχεται ἀναζητοῦσα νὰ εὕρῃ ὅσους δὲν ἀπέκτησαν εἰσέτι πείραν αὐτῆς· ὅσους δὲ ἔχει ἤδη ἀδικήσει, σπεύδει νὰ τοὺς ἀδικήσῃ καὶ πάλιν. Ἴδου

τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα κακά, μετὰ τὸν δι' Ἡρακλείου γενόμενον διωγμὸν πάλιν οὐ παύονται διαβάλλοντες βασιλεῖ. Θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούονται, ἵνα πλέον τι τοῦ ἔξορισμοῦ γένηται καὶ λοιπὸν οἱ μὴ πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. Οὕτω γὰρ καὶ νῦν καταθρασυνόμενοι Σεκουῦνδος μὲν ὁ παγκάκιστος Πενταπολίτης, καὶ ὁ τούτου συνωμότης Στέφανος εἰδότες ὅτι, κἂν ἀδικῶσιν, ἔχουσι πρὸς ἀπολογίαν τὴν αἴρεσιν. Ἐπειδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκη προεσβύτερον ἐωράκασι, Σεκουῦνδος δὲ ἐκα-
 5
 10
 15
 λείτο —ὁμώνυμος μὲν οὐχ ὁμόπιστος δὲ τῷ αἵρετικῷ—, ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμείτο τὸν ἅγιον λέγων· Ἐμμεῖς με παρὰ δικασταῖς ἐκδικεῖται· ἔχω τὸν ἐκδικουντά με Κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω παρ' αὐτῶν'. Οἱ δὲ οὔτε λέγοντα ἠλέουν οὔτε τὰς ἡμέρας ἐδυσσωποῦντο— ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον.

66. Ὡ καὶνῆς αἰρέσεως ὄλον ἐνδυσσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ καὶ πράξει. Ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἐκρυπτον καὶ ἐλάνθανον ταῦτα φρονοῦντες. Εὐσέβιος δὲ καὶ Ἄρειος ὡς ὄφεις ἐξεληθόντες ἀπὸ φωλεοῦ τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν τοῦ βλασφημεῖν ἐκ φανεροῦ τόλμην ἀνεδέξατο, ὁ δὲ Εὐσέβιος τὴν ταύτης προστασίαν. Ἄλλ' οὐ πρότερον ἴσχυσε προστῆναι τῆς αἰρέσεως εἰ μὴ

1. Ὁ διοικητὴς τῆς Αἰγύπτου Ἡράκλειος ἀπεμακρύνθη μετὰ τετράμηνον κατόπιν διαμαρτυριῶν τοῦ λαοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας.

2. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Κυρηναϊκὴν.

3. Πρβλ. Λουκ. 23, 34.

4. Κατὰ τὸ ἔτος 356.

ἢ ἀπόδειξις. Μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν, μετὰ τὰ κακὰ τὰ ὅποια ἐπεσώρευσεν, μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Ἡρακλείου¹, δὲν ἔπαυσαν καὶ πάλιν τὰς συκοφαντίας πρὸς τὸν βασιλέα. Ἀποθρασύνονται, διότι ἐμμένοντες εἰς τὴν αἵρεσιν εἰσακούονται καὶ ζητοῦν νὰ ἐπιβάλλεται κάτι περισσότερον τῆς ἑξορίας καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ φονεύωνται ὅσοι δὲν προσχωροῦν εἰς τὴν ἀσεβειάν των. Ἔτσι τώρα ἐμφανίζονται θρασύτατοι ὁ παγκάκιστος Σεκοῦνδος ὁ Πενταπολίτης καὶ ὁ σύντροφός του εἰς τὴν συνωμοσίαν Στέφανος, διότι γνωρίζουν ὅτι, καὶ ἂν διαπράξουν παρανομίαν, ἔχουν ὡς ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπαν ὅτι εἰς τὴν Βάρκην² δὲν ἐπιέθετο εἰς αὐτοὺς ἕνας πρεσβύτερος ὀνόματι Σεκοῦνδος —ὀμώνυμος, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁμόπιστος μὲ τὸν αἵρετικόν—, τὸν ἐφόνευσαν μὲ λακτίσματα. Ὁ πρεσβύτερος φονευόμενος ἐμιμείτο τὸν Κύριον³, λέγων· Ὁὐδεις νὰ ζητήσῃ δι' ἐμέ ἐκδίκησιν εἰς τὰ δικαστήρια, διότι θὰ λάβῃ δι' ἐμέ ἐκδίκησιν ὁ Κύριος, διὰ τὸν ὅποιον καὶ πάσχω αὐτὰ ἀπὸ αὐτοῦ⁴. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε καὶ ὅταν ἔλεγεν αὐτὸ τὸν ἡύσπλαγχνίσθησαν οὔτε τὴν περίοδον ἐσεβάσθησαν —διότι ἐφόνευσαν τὸν ἄνθρωπον διὰ λακτισμάτων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τεσσαρακοστῆς⁴.

66. Ὡ καίνοφάνης αἵρεσις, ἡ ὅποια θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἔχει ἐνδυθῆ ὀλόκληρον τὸν διάβολον! Διότι, πράγματι τώρα, ἐπενοήθη διὰ πρῶτην φοράν αὐτὸ τὸ κακόν. Βεβαίως ἐνεφανίσθησαν καὶ παλαιότερον ὠρισμένοι ἔχοντες αὐτὸ τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἀπέκρυπτον αὐτὸ καὶ δὲν ἐξεδήλωναν τὸ φρόνημά των δημοσίως. Ὁ Εὐσέβιος ὅμως καὶ ὁ Ἄρειος ἔχυσαν τὸ δηλητήριον αὐτῆς τῆς ἀσεβείας ὡς ὄφεις, οἱ ὅποιοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν φωλεάν των. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος ἀνέλαβε τὸ τόλμημα νὰ βλασφημῆ δημοσίως, ὁ δὲ Εὐσέβιος ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῆς αἵρέσεως. Δὲν θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ γίνῃ προστάτης τῆς αἵρέσεως, ἂν δὲν εὔρισκεν, ὅπως ἤδη εἶπα, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως τὸν προστάτην αὐτῆς. Οἱ πατέρες μας δὲ

καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὗρε προστάτην ταύτης. Οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασιν καὶ τριακόσιοι πλείον ἢ ἑξακκτοὶ ἐπίσκοποι συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἄλλοτριαν αὐτὴν καὶ
 5 ξένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως εἶναι. Οἱ δὲ προστάται ταύτης ὀρῶντες ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀσχημονοῦντας καὶ μηδὲν εὐλόγον ἔχοντας ἄλλην ὁδὸν ἐπενόησαν καὶ διὰ τῆς ἕξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν· ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἂν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτήδευμα, καὶ πῶς
 10 ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι δημάτων ἔχει τὴν μανίαν πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. Καὶ Ἕλληνας μὲν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς ἐπιχειροῦσιν, Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας Γραφὰς
 15 λοιπόν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, «Ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπερᾶντοισι» ἔχουσι τὴν ἔριν. Μανιχαῖοι γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνοι σὺν αὐτοῖς καὶ ἄλλοι καπηλεύοντες τὰς θείας Γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν. Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι καὶ μικροτέρας
 20 ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας πλεον αὐτῶν ἀσεβοῦντες, καθάπερ εἴρηται, καὶ πάντα, μάλιστα δὲ τοὺς Ἰουδαίους ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν Παῦλον ἐλέγξει περὶ ὧν ἐπροφασίζοντο, εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλιάρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα, οὕτως οὗτοι καὶ πλεον ἐκείνων
 25 ἐπινοοῦντες τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηται. Καὶ μόνον τις αὐτοῖς ἀντίστην, ἔλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην.

1. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 1 ἔξ.

2. Α' Τιμ. 1, 4.

3. Ὅπαδοι τοῦ Μάνητος, πέρσου αἱρεσιάρχου τοῦ 3ου αἰῶνος, ὑποστηρίζοντες διαρχικὰς ἀπόψεις.

4. Ὅπαδοι τοῦ γνωστικοῦ Οὐαλεντίνου, ἀλεξανδρινοῦ, ἀκμάσαντος

συνεκάλεσαν οἰκουμενικὴν σύνοδον κατὰ τὴν ὁποίαν συνήλθαν τριακόσιοι ἐπάνω-κάτω ἐπίσκοποι, κατεδίκασαν τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ ἀπεφάνθησαν ὅλοι ὅτι εἶναι ἄλλοτρία καὶ ξένη πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν. Οἱ προστάται τῆς αἵρέσεως ὅμως, ὅταν διεπίστωσαν ὅτι κατεντροπιάσθησαν καὶ δὲν εἶχαν λογικὰ ἐπιχειρήματα, ἐπενόησαν ἄλλην ὁδὸν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ στηρίξουν τὴν αἵρεσιν διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἀπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν καινοφανῆ καὶ πονηρὰν τακτικὴν των καὶ πῶς ἐξεπέρασαν τὰς ἄλλας αἵρέσεις. Πράγματι ἡ μανία τῶν ἄλλων αἵρέσεων ἔγκειται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν εὐλογοφανῶν ἐπιχειρημάτων πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἀπλοϊκῶν. Ἔτσι οἱ μὲν Ἕλληνες, ὅπως εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐπιχειροῦν μὲ ρητορείαν, πειστικούς λόγους καὶ εὐλογοφανῆ ἐπιχειρήματα¹ νὰ πείσουν τοὺς ἀπλοϊκοὺς, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀφήνουν κατὰ μέρος τὴν ἁγίαν Γραφήν καί, ὅπως εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, φιλονεικοῦν κυρίως «Διὰ μύθους καὶ ἀτελειώτους γενεαλογίας»². Μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ οἱ Μανιχαῖοι³, οἱ Οὐαλεντῖνοι⁴ καὶ ἄλλοι αἵρετικοὶ ὑποστηρίζουν μυθικὰ πράγματα, διαστρεβλοῦντες τὴν Γραφήν, ὥστε νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὰ τεχνητὰ μυθεύματά των. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅμως εἶναι θρασύτεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς αἵρετικούς, ἀπέδειξαν δὲ ὅτι αἱ ἄλλαι αἵρέσεις εἶναι μικρότεραι ἀδελφαὶ των, διότι τὰς ὑπερβάλλουν εἰς ἀσέβειαν, ὅπως ἤδη ἐλέχθη, συναγωνίζονται δὲ ἀκόμη καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους ὡς πρὸς τὴν πονηρίαν. Ὅπως δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντικρούσουν τὸν Παῦλον μὲ ὅσα ἔλεγον προφασισζόμενοι, δι' αὐτὸ τὸν προσήγαγαν εἰς τὸν χιλιάρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα⁵, ἔτσι καὶ οἱ Ἀρειανοὶ εὐρίσκουν ἀκόμη περισσοτέρας προφάσεις καὶ χρησιμοποιοῦν μόνον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἀρκεῖ δὲ νὰ τοὺς ἀντιμιλήσῃ ἀπλῶς κανεὶς, διὰ νὰ συρθῇ ἐνώπιον τοῦ πολιτικοῦ ἢ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.

κατὰ τὸν β' αἰῶνα.

5. Βλ. Πραξ. 21, 36 ἐξ.

67. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἵρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας σιωπῶσι μηδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοῖς ἐλέγχοις· ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀνα-
 5 τραπῇ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀσχυρθεῖσα
 καὶ πληγαῖς καὶ δεσμωτηρίοις ἔλκειν ἐπιχειρεῖ γνωρίζουσα
 ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὡς πάντα μᾶλλον ἐστὶν ἢ θεοσεβής. Θεο-
 σεβείας μὲν γὰρ ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν, ὡσπερ
 εἶπαμεν. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος αὐτὸς οὐ βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προ-
 10 αἰρέσει διδοὺς ἔλεγε πᾶσι μὲν· «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν»,
 τοῖς δὲ μαθηταῖς· «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν;»). Αὕτη
 παντελῶς ἄλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. Τί ποιεῖν αὐτὴν ἐχρῆν
 ἢ τάναντία τοῦ Σωτῆρος ὡς χριστομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσε-
 βείας ἐπιγραφομένην Κωνσταντίον ὡς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον;
 15 Αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτον καὶ τὸν Σαουλ
 ἐν ὁμότητι ζηλωσαι. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ, ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ
 ἱερεῖς ἐπισιτισμὸν τῷ Δαυὶδ, κελεύει καὶ ἀναιροῦνται πάντες
 τὸν ἀριθμὸν ὄντες τριακόσιοι καὶ πέντε· οὗτος δέ, ἐπειδὴ τὴν
 μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ δὲ ὑγιαίνουσα πίστις ἢ εἰς τὸν
 20 Κύριον ὁμολογήθη, τριακοσίων ὄλων σύνοδον ἐπισκόπων ἀναι-
 ρεῖ. Καὶ τοὺς μὲν ἐπισκόπους αὐτοὺς ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς
 ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐχεσθαι τῷ Θεῷ κωλύ-
 ων αὐτῶν τὰς συναγωγὰς. Καὶ ὡσπερ Σαουλ κατέσκαψε («τὴν
 Νομβὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων»), οὕτως οὗτος καὶ πλέον τὸ κα-
 25 κὸν αὐξάνων τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβοῦσι παραδέδωκε· καὶ
 ὡς ἐκεῖνος Δωὴκ τὸν διαβαλόντα προτετίμηκε τῶν ἀληθῶς ἱε-
 ρέων τὸν τε Δαυὶδ ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαιαίοις, οὕτως
 οὗτος τοὺς μὲν αἱρετικούς προκρίνει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ

1. Ματθ. 16, 24.

2. Ἰω. 6, 67.

3. Πρβλ. Γ' Βασ. 22, 10. 18.

4. Α' Βασ. 22, 19.

5. Πρβλ. Α' Βασ. 22, 9.

6. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 1.

67. Ἐπίσης αἱ μὲν ἄλλαι αἵρέσεις, ὅταν ἐλέγχωνται μὲ ἀληθινὰς ἀποδείξεις, σιωποῦν καὶ ἐντρέπονται διὰ τὸν ἔλεγχον· αὕτη ὁμως ἡ νέα καὶ βδελυρὰ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν, ὅταν ἀνατραπῆ διὰ τῶν λόγων, ὅταν καταπέσῃ ἀτιμωτικῶς ὑπὸ τὰ πλήγματα τῆς ἀληθείας, τότε ὅσους δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ διὰ τῶν λόγων, αὐτοὺς προσπαθεῖ νὰ τοὺς προσελκύσῃ διὰ τῆς βίας, τῶν δαρμῶν καὶ τῶν δεσμοτηριῶν, ἀποδεικνύουσα δὲ ἔτσι ὅτι δὲν εἶναι θεοσεβῆς. Πράγματι, ἴδιον τῆς θεοσεβείας εἶναι νὰ μὴ ἐξαναγκάζῃ, ἀλλὰ νὰ πείθῃ, ὅπως εἶπαμεν. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐξαρτῶν τὴν ἀκολουθίαν ὄχι ἀπὸ τὸν ἐξαναγκασμόν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν προαίρεσιν, ἔλεγε πρὸς ὅλους μὲν «Ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ»¹ πρὸς τοὺς μαθητὰς δὲ «Μήπως θέλετε νὰ φύγετε καὶ σεῖς;»². Ἡ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν εἶναι παντελῶς ξένη πρὸς τὴν θεοσέβειαν. Δὲν ἔκαμεν ἄλλωστε τὰ ἀκριβῶς ἀντίθετα πρὸς τὸν Σωτῆρα, ὅταν προέβαλεν ὡς χριστομάχον ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας τὸν Κωνστάντιον ὡς νὰ ἦτο ὁ ἴδιος ὁ ἀντίχριστος; Διότι ὁ Κωνστάντιος χάριν τῆς αἵρέσεως ἔσπευσεν εὐθύς νὰ παραβληθῆ μὲ τὸν Σαοὺλ ὡς πρὸς τὴν σκληρότητα. Πράγματι ὁ μὲν Σαοὺλ, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς παρέσχον τροφήν εἰς τὸν Δαυῖδ, διέταξε καὶ ἐφονεύθησαν ὅλοι, τριακόσιοι πέντε τὸν ἀριθμόν³. ὁ δὲ Κωνστάντιος, ἐπειδὴ ὅλοι ἀπαρνοῦνται τὴν αἵρεσιν καὶ ἡ ὑγιῆς πίστις πρὸς τὸν Κύριον ὁμολογεῖται, ἀκυρῶνει σύνοδον τριακοσίων συνολικῶς ἐπισκόπων. Καὶ τοὺς μὲν ἰδίους τοὺς ἐπισκόπους ἐξορίζει, ἐμποδίζει δὲ τοὺς λαϊκοὺς νὰ μελετοῦν τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ προσεύχωνται εἰς τὸν Θεὸν παρακωλύων τὰς συνάξεις των. Ὅπως δὲ ὁ Σαοὺλ κατέσκαψε «τὴν Νομβὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων»⁴, ἔτσι καὶ αὐτός, ἐπαυξάνων μάλιστα τὸ κακόν, ἔχει παραδώσει τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἀσεβεῖς· ὅπως δὲ ἐκεῖνος ἐπροτίμησε τὸν συκοφάντην Δωὴκ⁵ ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς ἱερεῖς καὶ κατέδιδωξε τὸν Δαυῖδ, παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς Ζιφαίους⁶, ἔτσι καὶ αὐτός προτιμᾷ τοὺς αἰρετικούς ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους καὶ

φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει προσέχων τοῖς θλαδίαις ἑαυτοῦ, τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς ὀρθοδόξους μὴ συνορῶν, ὡς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πράττη τε καὶ γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχειρήσιμ.

- 5 **68.** Οὐχ οὕτως Ἀχαάβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὡς οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων τετόλμηκεν. Ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονευθέντος τοῦ Ναβουθαί («κατενύγη») καὶ τὸν Ἥλιαν ἐωρακῶς ἐφοβήθη, οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικούτον Ὅσιον ἠδέσθη οὐδὲ τοὺς τοσοῦτους ἐπισκόπους ἐξορίσας ἐνάρκησεν ἢ
- 10 κἂν κατενύγη, ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραὼ μᾶλλον ἐπιτριβόμενος σκληρύνεται καὶ χεῖρονα καθημέραν ἐπενόει. Καὶ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο παράδοξον τῆς πονηρίας. Τῶν γὰρ ἐπισκόπων ἐξοριζομένων συνέβαινε καὶ ἄλλους τινὰς δι' ἐγκλήματα φόνου ἢ στάσεως ἢ κλοπῆς κατὰ τὴν τοῦ ἐγκλήματος ποιότητα λαμβάνειν
- 15 τὴν καταδίκην. Καὶ τούτους μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιούμενος ὡς τὸν Βαραββᾶν Πιλᾶτος ἀπέλυε, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐκ ἠφίει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἀθάνατον κακὸν γιγνόμενος εἰς αὐτούς. Τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν τρόπον φίλος ἦν, τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν
- 20 εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐχθρὸς ἐτόγγχανεν. Ἄρ' οὖν οὐ πᾶσιν ἐκ τούτου λευκῶς ἐδείκνυνεν ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Βαραββᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ Κύριον σταυρώσαντες τοιοῦτοι ἦσαν, οἳ καὶ νῦν οἱ μετὰ Κωνσταντίου χριστομάχοι; Καὶ τάχα πικρότερος οὗτος ἢ Πιλᾶτος· ὁ μὲν γὰρ κἂν ἐνίψατο συνορῶν
- 25 τὴν ἀδικίαν, οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόντας ἐξορίζων τοὺς ἀγίους.

69. Τί δὲ θαυμαστόν, εἰ πλανηθεῖς εἰς ἀσέβειαν οὕτω κατὰ

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 27.

2. Πρβλ. Ματθ. 27, 16 ἐξ.

3. Πρβλ. Ματθ. 27, 24.

καταδιώκει ὅσους τὸν ἀποφεύγουν, παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς εὐνούχους του, οἱ ὅποιοι συκοφαντοῦν τοὺς ὀρθοδόξους· δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅμως ὅτι ὅσα πράττει καὶ διατάσσει ἐγγράφως ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Σωτῆρος.

68. Δὲν συμπεριεφέρθη ἔτσι ὁ Ἀχαάβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπετόλμησεν αὐτὸς νὰ συμπεριφερθῆ κατὰ τῶν ἐπισκόπων. Διότι ἐκεῖνος τοῦλάχιστον «συνεκινήθη βαθέως», ὅταν ἐφονεύθη ὁ Ναβουθαί, καὶ ἐφοβήθη, ὅταν εἶδεν τὸν Ἥλιαν¹. Αὐτὸς ὅμως οὔτε τὸν γέροντα Ὅσιον ἐσεβάσθη, οὔτε ἠσύχασεν ἢ συνεκινήθη μετὰ τὴν ἐξορίαν τόσων ἐπισκόπων, ἀλλ' ὡς νέος Φαραῶ ἐξωργίζετο ἀκόμη περισσότερο καὶ ἐσκληρύνετο καὶ καθημερινῶς ἐπενόει χειρότερα πράγματα. Τὸ πλεον παράδοξον δὲ τῆς κακίας του εἶναι τὸ ἐξῆς. Ἐνῶ δηλαδὴ ἐξωρίζοντο οἱ ἐπίσκοποι, συνέβαινε νὰ καταδικασθοῦν ἀναλόγως πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματός των καὶ ἄλλοι διὰ φόνον, στάσιν ἢ κλοπὴν. Ὁ Κωνστάντιος ὅμως τοὺς μὲν ἐγκληματίας ἀπέλυε μετ' ὀλίγους μῆνας ὑποκύπτων εἰς τὰς ἀξιώσεις τρίτων, ὅπως ἀπέλυσεν τὸν Βαραββᾶν ὁ Πιλᾶτος². ἀντιθέτως δὲ ὄχι μόνον δὲν ἄφηεν ἐλευθέρους τοὺς δούλους τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατεδίκαζεν ἀνηλεῶς εἰς ἐξορίαν, ἀποτελῶν δι' αὐτοὺς τὸ ἀθάνατον κακόν. Ἔτσι ἦταν φίλος μὲν τῶν ἐγκληματιῶν διὰ τὴν διαγωγὴν των, ἐχθρὸς δὲ τῶν ὀρθοδόξων ἕνεκα τῆς εὐσεβείας των ἔναντι τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἀποδεικνύουν, λοιπόν, ὀλοκάθαρα ὅλα αὐτὰ ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν χάριν διὰ τὸν Βαραββᾶν καὶ σταύρωσιν διὰ τὸν Κύριον, ἦσαν ὅμοιοι πρὸς τοὺς τωρινούς χριστομάχους συντρόφους τοῦ Κωνσταντίου; Ἴσως δὲ αὐτὸς εἶναι σκληρότερος καὶ ἀπὸ τὸν Πιλᾶτον· διότι ἐκεῖνος μὲν βλέπων τὴν ἀδικίαν ἔνιψε τὰς χεῖράς του³, ἐνῶ αὐτὸς ἀντιθέτως τρίζει ὀργιζόμενος τοὺς ὀδόντας ἐνῶ ἐξορίζει τοὺς ἀγίους.

69. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπορίας ἄξιον ὅτι, ἀφοῦ ἐπλανήθη εἰς τὴν

τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ὤμος, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος ἐφείσατο; Τοὺς μὲν γὰρ θεῖους κατέσφαξε καὶ τοὺς ἀνεπιούους ἀνείλε. Καὶ πενθερὸν μὲν, ἔτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς δὲ πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν, ἀλλὰ καὶ ὄρκων
 5 αἰεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν. Οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε. Καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστῆν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἐαυτῷ γυναῖκα. Καὶ τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν
 10 ἐπεχείρησεν, οὗ καὶ κληρονόμος εὐχεται εἶναι γράφων τοιαῦτα, ἐφ' οἷς καὶ ὀλίγην αἰσθησιν ἔχων ἂν τις ἡσχύνθη. Ἐγὼ δὲ συμβάλλων αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς εὐρίσκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν καθόλου μὴ ἔχοντα. Ὁ μὲν οὖν Σο-
 15 λομών φησι «Βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι», οὗτος δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παρανόμους.

70. Πότε οὖν οὗτος τοιοῦτος ὢν καὶ τοιοῦτοις χαίρων δύναται τι δίκαιον ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; Ἄνθρωπος δεδεμένος
 20 τῇ τῶν συνόντων παρανομία καὶ τούτων ὄντων ἐπαδόντων, οὔτινες τὸν ἐγκέφαλον μᾶλλον ἐν ταῖς πτέρυγαις καταπεπατημένον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει καὶ γράφων μεταμελεῖται καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται, πάλιν τε ὀδύρεται καὶ οὐκ ἔχων, ὃ πράξει, δείκνυσιν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ ἔρη-
 25 μον τῶν φρενῶν. Οὕτω δὲ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτεῖρειεν ἂν τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος δοῦλός ἐστι τῶν ἐλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν

1. Πρβλ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 21, 26.

2. Εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Ἀρσάκην.

3. Παροιμ. 29, 12.

ἀσέβειαν, εἶναι τόσον ὠμὸς πρὸς τοὺς ἐπίσκοπους, διότι ὡς ἄνθρωπος δὲν ἐλυπήθη οὔτε τοὺς συγγενεῖς του¹; Κατέσφαξε τοὺς θεῖους καὶ ἐφόνευσε τοὺς ἀνεψιούς του. Δὲν ἠλέησε οὔτε τὸν πενθερόν του, ἐνῶ εἶχεν ἀκόμη ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του, οὔτε τοὺς πάσχοντας συγγενεῖς του, πάντοτε δὲ παρέβη τοὺς ὄρκους του πρὸς ὅλους. Ἔτσι, λοιπόν, ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀσεβήσῃ καὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ του. Προσποιεῖται, βεβαίως, ὅτι οἰκοδομεῖ μνημεῖον πρὸς τιμὴν του, ἀλλὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς βαρβάρους² τὴν μνηστὴν του Ὀλυμπιάδα, τὴν ὁποῖαν ἐκεῖνος ἐφύλασσε μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ τὴν ἀνέτρεφε διὰ νὰ τὴν πάρῃ γυναϊκά του. Ἐπεχείρησεν ἀκόμη νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν πίστιν ἐκείνου, τοῦ ὁποίου καυχᾶται ὅτι εἶναι κληρονόμος, γράφων τοιαῦτα πράγματα, ὥστε νὰ αἰσθάνεται ἐντροπὴν οἷοσδήποτε ἔχει ὀλίγην ἀντίληψιν. Ἐγὼ δὲ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐπιστολῶν του συμπεραίνω ὅτι δὲν ἔχει σώας τὰς φρένας, ἀλλὰ κινεῖται κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῶν ὑποβολέων, χωρὶς νὰ ἔχη καθόλου ἰδίαν γνώμην. Ὁ Σολομὼν δὲ λέγει σχετικῶς: «Ὅταν ὁ βασιλεὺς λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν ἀδίκους λόγους, ὅλοι οἱ ὑπήκοοί του γίνονται παράνομοι»³. Καὶ ὁ Κωνσταντῖος ἀποδεικνύει διὰ τῶν πράξεών του ὅτι ὁ μὲν ἴδιος εἶναι ἄδικος, οἱ δὲ αὐλικοὶ του παράνομοι.

70. Πῶς, λοιπόν, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἔχων τέτοιον χαρακτῆρα καὶ χαίρων διὰ παρόμοια πράγματα, δύναται νὰ ἔχη δίκαιον ἢ λογικὸν φρόνημα; Εἶναι δεμένος ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν παρανομίαν τοῦ περιβάλλοντός του, εἰς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι τὸν κολακεύουν καὶ ἔχουν καταπατήσῃ τὸν ἐγκέφαλον μὲ τὰς πτέρνας των. Δι' αὐτὸ, λοιπόν, γράφει καί, ἀφοῦ γράψῃ, μετανοεῖ, καί, ἀφοῦ μεταμεληθῇ, ἐξοργίζεται, καὶ πάλιν ὀδύρεται καὶ μὴ γνωρίζων τί νὰ πράξῃ, δεικνύει ἔτσι ὅτι ἡ ψυχὴ του στερεῖται λογικῆς. Δικαίως, λοιπόν, θὰ ἐθεωρεῖτο ἀξιολύπητος διὰ τὴν κατάστασίν του, διότι, ἐνῶ εἶναι ἐλεύθερος νομικῶς καὶ ἐξ ἐπόψεως ἀξιώματος, ἔχει γίνῃ δούλος ἀνθρώπων, οἱ

τῆς ἀσεβείας. Ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κέπφον, ὡς εἶπεν ἡ Γραφή, καθηκεύειν θέλων ἄλλοις ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς παρανάλωμα δέδωκεν. Ἦδη πράττων, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ προπίνων αὐτοῖς τὴν τε κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλήν καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις πάσας, καὶ φανερῶς προσέταξε τοὺς μὲν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπισκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι πάσας αὐτὰς παραδίδοσθαι. Τοῦτό τε ποιεῖν ὁ στρατηλάτης ἤρξατο. Καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμοι προεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες σεσιδηρωμένοι καὶ πληγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ παρεπέμφθησαν πάντα τε κατὰ τόπον τετάρακται. Καὶ ἡ Αἰγυπτος καὶ ἡ Λιβύη πᾶσα κινδυνεύει τῶν λαῶν δυσανασχετούντων ἐπὶ τῷ παρανόμῳ προστάγματι τούτῳ καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ ἀντιχρίστου παρασκευὴν καὶ τὰ ἴδια ἀπ' αὐτῶν μὲν ἀρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἰρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα.

71. Πότε οὖν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; Πότε τι τοιοῦτον κἂν ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἕλληνες γεγόνασιν οἱ πρότερον διώξαντες, ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἰδῶλα. Ἰουδαία ἦν Ζηνοβία καὶ Παῦλον προέστη τοῦ Σαμοσατέως, ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς ἐκκλησίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. Καινὸν ἐστί τοῦτο μύσος· οὐκ ἔστιν ἀπλῶς διωγμός, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον, προοίμιον δὲ καὶ παρασκευὴ τοῦ ἀντιχρίστου. Ἔστω γὰρ καὶ κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς· τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; Ποίαν ἄρα πρόφασιν

1. Βλ. Παροιμ. 7, 22.

ὅποιοι τὸν παρασύρουν εἰς τὴν ἀσεβῆ ἡδονὴν των —παραλείψατε τὴν ἀνοησίαν καὶ κουφότητά¹ του, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς· θέλων δηλαδὴ νὰ γίνῃ ἀρεστός εἰς ἄλλους, παρεδόθη ὁ ἴδιος εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν ὡς παράναλωμα τοῦ πυρός. Ἦδη πράττει ὅ,τι θέλουν ἐκεῖνοι καὶ τοὺς ἐπιτρέπει χαριστικῶς τόσον τὴν ἐπιβουλήν κατὰ τῶν ἐπισκόπων ὅσον καὶ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Πράγματι, προσφάτως πάλιν ἀνεστάτωσεν ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων καὶ διέταξεν ἐπισήμως νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας οἱ εὐσεβεῖς ἐπίσκοποι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ παραδοθοῦν ὅλοι εἰς τοὺς ἀρειανόφρονας. Αὐτὸ δὲ ἤρχισεν ἤδη νὰ τὸ κἀνῃ ὁ στρατιωτικὸς διοικητής. Ἔτσι, λοιπόν, ἐξεδιώχθησαν ἐπίσκοποι δέσμιοι καὶ μοναχοὶ δεμένοι διὰ σιδηρῶν δεσμῶν καὶ ξυλοκοπημένοι μέχρι θανάτου καὶ γενικῶς ἔχει συνταραχθῆ ὅλος ὁ τόπος. Ὀλόκληρος ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Λιβύη εὐρίσκονται εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν, διότι οἱ ἄνθρωποι δυσανασχετοῦν διὰ τὴν παράνομον διαταγὴν, ὅταν βλέπουν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἀντιχρίστου, ὅταν βλέπουν νὰ τοὺς ἀρπάζουν τὰ ἰδικὰ των κτίρια καὶ νὰ τὰ παραδίδουν εἰς τοὺς αἰρετικούς.

71. Πότε ἄλλοτε ἠκούσθη τόσον μεγάλη παρανομία; Ἔγινε ποτέ, ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς διωγμούς, παρόμοιον κακόν; Εἰδωλοάτραι ἦσαν οἱ προηγούμενοι διώκται, ἀλλὰ δὲν εἰσήγαγαν τὰ εἰδωλα εἰς τὰς ἐκκλησίας! Ἰουδαία ἦτο ἡ Ζηνοβία καὶ ἐπροστάτευσε τὸν Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἀλλὰ δὲν ἔδωσε τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ τὰς κάμουν συναγωγάς! Εἶναι καινοφανὲς αὐτὸ τὸ βδέλυγμα· δὲν εἶναι ἀπλῶς διωγμός, ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ διωγμόν, προετοιμασία καὶ προπαρασκευὴ τοῦ ἀντιχρίστου! Διότι κατὰ μὲν τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους ἐξώρισαν, ἐπλασαν ψευδεῖς κατηγορίας· τίνα κατηγορίαν ἐπλασαν ὁμως διὰ νὰ δικαιολογήσουν αὐτὴν τὴν καινοφανῆ τακτικὴν; Ποίαν πρόφασιν δύ-

ἔχουσι κατὰ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ Πενταπό-
 λεως εἰπεῖν; Οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο,
 ἵνα κἂν ψεύσασθαι δυνηθῶσιν, ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο,
 ἵνα, κἂν θέλωσι πλάσασθαι καταγνωσθῶσιν. Ἐτύφλωσε
 5 γοῦν αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν ἢ κακία, καὶ πάντας
 ἀπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἠξίωσαν ἐκβάλ-
 λεσθαι, ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλ-
 λων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς
 δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν μιαν αἴρεσιν τῶν χριστομάχων
 10 Ἀρειανῶν. Τοῦτο γὰρ λοιπὸν οὐκέτι κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι
 μάλιστα νῦν γέγονε φανερόν. Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξεν
 ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκείνοις δὲ παραδέδωκε τὰς ἐκκλη-
 σίας. Καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ
 Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες ἐκβάλλονται καὶ φυγα-
 15 δεύονται, οἱ δὲ ἀληθῶς Ἀρειανοὶ οἱ μὴ ἔξωθεν ἀληθῶς ὑπο-
 νοούμενοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἴρεσιν ἐκβληθέντες μετ'
 αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου — ἐν μὲν
 τῇ ἄνω Λιβύῃ Σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρεία Εὐζώιος ὁ
 Χαναναῖος καὶ Ἰούλιος καὶ Ἀμμων Μᾶρκος τε καὶ Εἰρηναῖος
 20 καὶ Ζώσιμος καὶ Σαραπίων ἐπίκλην Πελύκων καὶ ἐν Λιβύῃ
 Σισίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβούντες αὐτοῖς—
 οὗτοι τὰς ἐκκλησίας παρειλήφασιν.

72. Καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ
 τόπον πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις, καὶ οἱ μὲν
 25 ἀληθῶς ἐπίσκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦν-
 τες ἀντ' ἐκείνων εἰσήχθησαν. Καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους
 γηράσαντας ἐν τῷ κλήρῳ καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ἀπὸ

νανται νά προβάλουν ἔναντιόν ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης καί τῆς Πενταπόλεως; Διότι δέν ἤρχισαν τὸν διωγμὸν κατὰ προσώπων, ὥστε νά δυνηθοῦν τοῦλάχιστον νά εὔρουν ψευδεῖς κατηγορίας, ἀλλ' ἐπετέθεσαν ἔναντιόν ὄλων γενικῶς, ὥστε, καί ἂν θέλουν νά πλάσουν κατηγορίαν, νά ἐλέγχωνται ὡς ἄδικοι. Τοὺς ἐτύφλωσε, λοιπόν, τόσον ἡ κακία¹ εἰς τὰς ἐνεργείας των, ὥστε ἠξίωσαν νά ἐκδιωχθοῦν ἄνευ οἰασδήποτε κατηγορίας ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι γενικῶς· ἔτσι ὁμως ἀπέδειξαν ὅτι καί αἱ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καί τῶν ἄλλων ἐξορίστων ἐπισκόπων κατηγορίαι των ἦσαν πλασταὶ καί ψευδεῖς καί ἔγιναν μόνον χάριν τῆς βδελυρᾶς αἰρέσεως τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. Αὐτὸ δέν εἶναι πλέον κρυφόν, ἀλλ' ἔχει γίνει ὀλοφάνερρον εἰς ὄλους. Διότι διέταξε βεβαίως νά ἐκδιωχθῆ ὁ Ἀθανάσιος ἀπὸ τὴν πόλιν, τὰς ἐκκλησίας ὁμως τὰς παρέδωσεν εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Ἔτσι οἱ πρεσβύτεροι καί οἱ διάκονοι οἱ ὅποιοι ἐχειροτονήθησαν ἀπὸ τὸν Πέτρον καί τὸν Ἀλέξανδρον καί ἦσαν μὲ τὸ μέρος του ἐξεδιώχθησαν καί ἐξωρίσθησαν· ἀντιθέτως οἱ πραγματικοὶ Ἀρειανοὶ, ὄχι ὅσοι ἐθεωρήθησαν ἐσχάτως, ἀλλ' ὅσοι ἦσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς αἰρετικοὶ καί διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας μαζί μὲ τὸν Ἀρειον ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον — ἦσαν δὲ ὁ Σεκοῦνδος εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ Εὐζώιος ὁ Χαναναῖος, ὁ Ἰούλιος, ὁ Ἀμμων, ὁ Μᾶρκος, ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Ζώσιμος καί ὁ Σαραπίων ὁ ἀποκαλούμενος Πελύκων καί εἰς τὴν Λιβύην ὁ Σισίννιος καί μαζί των οἱ νεώτεροι οἱ ὅποιοι ἀνῆκον εἰς τὴν αἵρεσιν — αὐτοὶ παρέλαβαν τὰς ἐκκλησίας.

72. Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Σεβαστιανός, λοιπόν, ἔγραψε πρὸς τοὺς κατὰ τόπους ἐπάρχους καί στρατιωτικοὺς ἄρχοντας καί ἔτσι ἐδιώχθησαν μὲν οἱ ἀληθινοὶ ἐπίσκοποι, ἀνέλαβαν δὲ τὸ ἀξίωμα των οἱ αἰρετικοί. Ἐξώρισαν μάλιστα καί ἐπισκόπους οἱ ὅποιοι ἐγήρασαν εἰς τὸν κλῆρον καί ἦσαν μεγάλοι τὴν ἡλικίαν, διότι εἶχον γίνει ἐπίσκοποι ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέ-

Ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ ἐπισκόπου, Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἐρ-
 μῆν καὶ Ἀνάγαμφρον καὶ Μᾶρκον εἰς τὴν ἄνω Ῥωσιν, Μοῦιν δὲ
 καὶ Ψενόσιριν καὶ Νειλάμμωνα καὶ Πλήρην καὶ Μᾶρκον καὶ
 25 Ἀθηνόδωρον εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα
 διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. Καὶ γὰρ οὐδὲ νο-
 σοῦντας αὐτοὺς ἤλέησαν, ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν
 ἀποφέροντας ἤλαυνον, ὥστε φορεῖοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι καὶ
 5 διὰ τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. Ἀπέθανε γοῦν
 εἰς ἕξ αὐτῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι
 τοῖς ἰδίοις. Διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον εἰς τὰ
 ἔρημα περὶ τὸ Κλύσμα ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα καὶ
 10 Ἀδέλφιον εἰς Ψίναβλα τῆς Θηβαΐδος, Ἰέρακὰ τε καὶ Διόσκο-
 ρον τοὺς πρεσβυτέρους εἰς Σοήνην ἐξώρισαν. Καὶ Ἀμμώνιον
 μὲν καὶ Ἀγαθὸν καὶ Ἀγαθοδαίμονα καὶ Ἀπολλώνιον καὶ Εὐ-
 λόγιον καὶ Ἀπολλῶ καὶ Παφνούτιον καὶ Γάιον καὶ Φλάβιον,
 ἀρχαίους ἐπισκόπους, καὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώνιον καὶ Ἡρα-
 15 κλείδην καὶ Ψᾶν, πάλιν ἐπισκόπους, ἐφυγάδενσαν. Καὶ τοὺς
 μὲν εἰς λιθουργία παραδεδώκασιν, τοὺς δὲ ἐδίωξαν ἀναιρηῆσαι
 θέλοντες ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν. Καὶ λαϊκοὺς μὲν μ' καὶ
 παρθένους πρότερον παρὰ πῦρ στήσαντες αὐτὰς ἐξώρισαν.
 Οὕτω κόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις,
 20 ὡς μετὰ ἡμέρας πέντε τὰς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τὰς δὲ
 χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέοντας ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας
 καὶ μείζονας θανάτου τὰς βασάνους ὑπομένειν. Καὶ τό γε δει-
 νότερον παντὶ μὲν ἰσχύοντι, οἰκειὸν δὲ τῶν ἀσεβῶν. Ἐπειδὴ
 25 κοπτόμεναι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μείζονως ἔτριζον κατ'
 αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. Ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀπογιγνο-
 μένων ἀπεδίδουν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφήν, ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα δό-

ξανδρον, ὅπως τὸν Ἀμμώνιον, τὸν Ἑρμῆν, τὸν Ἀνάγαμφον καὶ τὸν Μᾶρκον τοὺς ὁποίους ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Ὡρασιν, ἐνῶ τὸν Μοῦιν, τὸν Ψενόσιριν, τὸν Νειλάμμωνα, τὸν Πλήνην, τὸν Μᾶρκον καὶ τὸν Ἀθηνόδωρον ἐξώρισαν εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν, μὲ μόνον σκοπὸν νὰ διέλθουν ἀπὸ τὰς ἐρήμους καὶ νὰ ἀποθάνουν. Ἦσαν δὲ ἀσθενεῖς, καὶ ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἠύσπλαγχνίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπεδεινώθη ἡ νόσος των τοὺς ἐξεδίωκαν, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ μεταφέρωνται διὰ φορείων καὶ τὴν νόσον των νὰ διαδεχθῆ ἡ ταφή. Ἀπέθανε, λοιπὸν, ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς καὶ δὲν ἐπέτρεψαν οὔτε νὰ μεταφερθῆ τὸ σῶμα του εἰς τὴν πατρίδα του. Μὲ τὸν σκοπὸν αὐτόν, λοιπὸν, ἐξώρισαν τὸν ἐπίσκοπον Δρακόντιον εἰς τὴν πέριξ τοῦ Κλύσματος ἔρημον, τὸν Φίλωνα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὸν Ἀδέλφιον εἰς τὰ Ψίναβλα τῆς Θηβαίδος καὶ τοὺς πρεσβυτέρους Ἰέρακα καὶ Διδόσκορον εἰς τὴν Σοήνην. Τοὺς πολιοὺς ἐπισκόπους Ἀμμώνιον, Ἀγαθὸν, Ἀγαθοδαίμονα, Ἀπολλώνιον, Εὐλόγιον, Ἀπολλώ, Παφνούτιον, Γάιον καὶ Φλάβιον, ὅπως καὶ τοὺς ὡσαύτως ἐπισκόπους Διδόσκορον, Ἀμμώνιον, Ἡρακλείδην καὶ Ψάιν τοὺς ἐξετόπισαν. Ἄλλους ἕξ αὐτῶν ἀπέστειλαν εἰς λατομεῖα, ἄλλους κατεδίωξαν διὰ νὰ τοὺς φονεύσουν, ἄλλων διήρπασαν τὰ ὑπάρχοντα. Τεσσαράκοντα ἕξ ἄλλου λαϊκοὺς καὶ παρθένους, ἀφοῦ τοὺς ἠπειλήσαν προηγουμένως ὅτι θὰ τοὺς ρίψουν εἰς τὸ πῦρ, τὰς ἐξώρισαν. Τὰς ἐξυλοκόπησαν δὲ τόσον μὲ ράβδους ἀπὸ φοινικόδενδρα, ὥστε μετὰ πέντε ἡμέρας ἄλλαι μὲν ἀπέθαναν, ἄλλαι δὲ ἐχειρουργήθησαν διὰ νὰ ἀφαιρεθοῦν αἱ ἀκίδες αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐμπηχθῆ εἰς τὰ μέλη των καὶ ὑπέστησαν πόνους φοβερωτέρους καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον. Τὸ φοβερώτερον ὅλων ὅμως κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων, οἴκειον ὅμως διὰ τοὺς αἰρετικούς, εἶναι τὸ ἐξῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ, ὅταν ἐξυλοκοποῦντο, ἐπεκαλοῦντο τὸν Χριστόν, οἱ αἰρετικοὶ ἔτριζαν περισσότερο εἰς αὐτάς τοὺς ὀδόντας. Ἐπίσης δὲν ἔδιδαν τὰ σῶματα ὄσων ἀπέθνησκαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των πρὸς ταφήν, ἀλλὰ τὰ ἔκρυπταν, διὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθοῦν οἱ φόνοι .Δὲν

ξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. Ἄλλ' οὐκ ἔλαθον, πᾶσα γὰρ ἢ πόλις εἴωρακε καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους καὶ ληστὰς ἀπεστρέφοντο. Καὶ γὰρ καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μοναχοὺς ἐπέειρασαν καὶ διήρπασαν

5 οἴκους καὶ παραθήκας τεθείσας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων ἐπεισελθόντες ἤρπασαν καὶ ἀπεστέρησαν, τὰς χήρας κατὰ πελμάτων ἔκοπτον καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκώλυνον.

73. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ πονηρέματα τῶν Ἀρειανῶν. Οἷα δὲ αὐτῶν καὶ τὰς τῆς ἀθεότητος ἐπιχειρήματα, τίς ἀκούσας οὐ

10 φρίξει; Τοὺς μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας καὶ πολυτεεῖς ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν, ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελεγεῖς Ἑλλήνας μῆτε κατηχηθέντας, δόξαντες εὐθὺς περαίνειν, καὶ ἄλλους διγυναίους καὶ ἐπὶ μείζοσιν αἰτίαις ἐγκαλουμένους διὰ τὸν περὶ αὐτοὺς πλοῦτον καὶ τὴν ἐκ τῆς πολιτείας δυνα-

15 στείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πωλητηρίου ἀπέστελλον αὐτοὺς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. Καὶ λοιπὸν τοῖς λαοῖς δεινότερα ἐγίγνετο ἢ συμφορά. Ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς μισθωτοὺς ἐκείνων καὶ ἄλλοτρίους ἑαυτῶν ἐμαστίζοντο, ἐδημεύοντο, εἰς τὰ δεσμοτήρια κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου.

20 Ἐποίει γὰρ τοῦτο προθύμως, Μανιχαῖος ὢν, ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν, οὗς δὲ ἀπεστρέφοντο δέχωνται ἀνθρώπους τοιαῦτα πράττοντας, οἷα καὶ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις ἐπαιζον.

74. Τίς οὖν ταῦτα βλέπων ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν

25 τῶν ἀσεβῶν καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐστιν, οὐ στενάξειεν; («Ἐν τόποις γὰρ ἀσεβῶν στένουσι δίκαιοι»). Τίς τούτων

ἀπεκρίβησαν ὁμως, διότι ὅλη ἡ πόλις τὰ ἀντελήφθη καὶ ὅλοι τοὺς ἀπεστρέφοντο ὡς δημίους, κακούργους καὶ ληστές. Ἐκτὸς τούτων, κατέστρεψαν μοναστήρια, ἐπεχείρησαν νὰ καύσουν μοναχοὺς, ἐλεηλάτησαν οἰκίας, εἰσῆλθαν εἰς οἰκίας ἐλευθέρων, διὰ νὰ ἀρπάξουν καὶ νὰ οἰκαιοποιηθοῦν τὰς παρακαταθήκας τὰς ὁποίας εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς τοὺς ἐλευθέρους ὁ ἐπίσκοπος, ἐκτύπων τὰς χήρας εἰς τὰ πέλματα καὶ ἐμπόδιζαν τὴν διανομὴν ἐλεημοσύνης.

73. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι τὰ κακουργήματα τῶν Ἀρειανῶν. Ποῖος ὁμως δὲν θὰ φρίξη, ὅταν ἀκούσῃ καὶ τὰ ἄθεα καμώματά των; Πράγματι, ἀφοῦ μὲ τὰς ἐνεργείας των ἐξώρισαν τόσον γέροντας καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους, ἀπέστειλαν εἰς τὴν θέσιν των νεαροὺς ἀσελεγεῖς εἰδωλολάτρας, οἱ ὅποιοι ἐνῶ δὲν εἶχον κἄν κατηχηθῆ ἀνήρχοντο εὐθύς εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν, ὅπως καὶ ἄλλους διγάμους, κατηγορουμένους διὰ μεγάλας παραβάσεις, οἱ ὅποιοι ὁμως εἶχαν πλοῦτον καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς πολιτείας· ὅλους αὐτούς, ἀφοῦ ἔδιδαν χρήματα, τοὺς ὠνόμαζαν ἐπισκόπους, πωλοῦντες τὸ ἀξίωμα. Ἔτσι ἡ συμφορὰ τῶν λαϊκῶν ἐγίνετο βαρυτέρα. Διότι, ὅταν ἐδείκνυον τὴν ἀποστροφὴν των πρὸς τοὺς μισθωτοὺς τῶν αἰρετικῶν καὶ ξένους πρὸς τὸν λαὸν ἐπισκόπους, ὑπέμεναν μαστιγώσεις, ἐδημεύοντο τὰ ὑπάρχοντά των καὶ ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τοὺς ἔκλειεν εἰς τὴν φυλακὴν. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκανε εὐχαρίστως, διότι ὁ ἴδιος ἦτο Μανιχαῖος, μὲ σκοπὸν νὰ παύσουν οἱ πιστοὶ νὰ ἀποζητοῦν τοὺς ἰδικούς των ἐπισκόπους καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους ἀπεστρέφοντο καὶ οἱ ὅποιοι ἔπραττον παρόμοια πρὸς τὰ προηγούμενα παίγνιά των εἰς τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς.

74. Ποῖος βλέπων ἢ ἀκούων αὐτά, ποῖος βλέπων τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν τόσον μεγάλην ἀδικίαν τῶν ἀσεβῶν δὲν θὰ στενάζῃ, ἂν βεβαίως εἶναι δίκαιος; «Διότι ὅπου ἐξουσιάζουν ἀσεβεῖς, στενάζουν οἱ δίκαιοι»¹. Ὅταν δὲ γίνωνται αὐτὰ καὶ ἡ

γιγνομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην ἀναισχυρτίαν λαβού-
 σης ἔτι τολμᾷ λέγειν Κοστύλλιον Χριστιανὸν καὶ οὐ μᾶλλον
 ἀντιχρίστου τὴν εἰκόνα; Τί γὰρ τῶν τούτου γνωρισμάτων
 παραλέλοιπεν; Ἡ πῶς οὐ πανταχόθεν οὗτος ἐκεῖνος εἶναι
 5 νομισθήσεται, καὶ κεῖνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθεῖη, οἷός ἐστιν
 οὗτος; Οὐ τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ
 γινομένας θυσίας καὶ κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας ὡς ἐξ ἐντο-
 λῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν Ἀρειανοὶ τε καὶ Ἕλληνες; Οὐχ ἡ ὄρα-
 σις τοῦ Δανιὴλ οὕτω σημαίνει τὸν ἀντίχριστον ὅτι «Ποιήσει
 10 πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτούς», καὶ ὑπερ-
 οἰσει ἐν κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν «Καὶ τρεῖς βασιλεῖς
 ταπεινώσει καὶ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει καὶ ὑπονοή-
 σει τοῦ ἀλλοιωῦσαι καιρὸν καὶ νόμον»; Τίς οὖν ἄλλος πώποτε
 τοιαῦτα ἐπεχείρησε πράξει ἢ μόνος Κωνσταντίος; Οὗτος γὰρ
 15 τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. Λαλεῖ γὰρ λόγους
 πρὸς τὸν Ὑψιστον προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως καὶ
 πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους, εἰ
 καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν
 ἔχει. Καὶ γὰρ οὗτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ καινὸν
 20 ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ. Καὶ τρεῖς βασιλεῖς Βρετα-
 νίωνα καὶ Μαγνέντιον καὶ Γάλλον καθελὼν εὐθὺς προέστη τῆς
 ἀσεβείας. Καὶ ὡς γίγας πρὸς τὸν Ὑψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθη-
 ναι τῇ ἀλαζονείᾳ. Οὗτος ὑπενόησεν ἀλλοιωῦσαι νόμον παραλύ-
 ων τὴν μὲν τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διάταξιν, τὰ δὲ
 25 τῆς Ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρό-
 πον τῶν καταστάσεων. Ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ πενή-
 κοντα μονῶν μετὰ στρατιωτῶν ἐπισκόπους ἀποστέλλει πρὸς
 τοὺς μὴ θέλοντας λαοὺς, καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λα-
 οὺς ἐκεῖνοι φέρουσι τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικαστὰς
 30 γράμματα. Οὕτω Γρηγόριον ἀπὸ Καππαδοκίας ἐπεμψεν εἰς

1. Εἰρωνικὸν παρωνύμιον τοῦ Κωνσταντίου.

2. Δαν. 7, 21.

3. Δαν. 7, 24 ἐξ.

ἀσέβεια ἐκδηλώνεται μὲ τόσην ἀναισχυντίαν, ποῖος τολμᾷ εἰσέτι νὰ ὀνομάζῃ τὸν Κοστύλλιον¹ Χριστιανὸν καὶ ὄχι εἰκόνα τοῦ ἀντιχρίστου; Διότι, πράγματι, ποῖον ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀντιχρίστου στερεῖται; Ἡ δὲν θὰ θεωρηθῇ ὑφ' ὄλων ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος; καὶ δὲν θὰ νομίσουν ὅλοι ὅτι καὶ ἐκεῖνος εἶναι ὁμοῖος πρὸς αὐτόν; Μήπως δὲν ἔκαναν κατ' ἐντολήν του οἱ Ἄρειανοὶ καὶ οἱ ἔθνικοὶ τὰς θυσίας εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, τὴν εὐρισκομένην εἰς τὸ Καισάρειον καὶ δὲν ἐβλασφήμησαν τὸν Χριστόν; Ἔτσι λέγει ἄλλωστε ἡ ὄρασις τοῦ Δανιὴλ διὰ τὸν ἀντίχριστον, ὅτι δηλαδή: «Θὰ κάμη πόλεμον κατὰ τῶν ἁγίων καὶ θὰ ὑπερισχύσῃ αὐτῶν»² καὶ θὰ ὑπερβᾶλη εἰς κακὰ ὅλους τοὺς προηγουμένους «Καὶ θὰ ταπεινώσῃ τρεῖς βασιλεῖς καὶ θὰ ὁμιλήσῃ μὲ αὐθάδειαν πρὸς τὸν Ὑψιστον καὶ θὰ νομίσῃ ὅτι θὰ ἀλλοιώσῃ τὸν χρόνον καὶ τὸν νόμον»³. Ποῖος ἄλλος δὲν ἐπεχείρησε ποτέ νὰ πράξῃ αὐτὰ πλήν τοῦ Κωνσταντίου καὶ μόνον; Πράγματι αὐτὸς ὁμοιάζει πρὸς ὅ,τι θὰ ἦτο ἐκεῖνος. Διότι αὐθαδιάζει πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπερασπιζόμενος τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν καὶ πολεμεῖ κατὰ τῶν ἁγίων ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους, παρ' ὅτι κατέχει δι' ὀλίγον αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν πρὸς ἴδιον ὄλεθρον. Πράγματι δὲ ἔχει νικήσει ὅλους τοὺς προηγουμένους ὡς πρὸς τὴν κακίαν, διότι ἐπενόησε νέον τρόπον διωγμοῦ. Προΐσταται δὲ τῆς ἀσεβείας εὐθύς μετὰ τὴν νίκην του ἐπὶ τριῶν βασιλέων, τοῦ Βρετανίωνος, τοῦ Μαγνηντίου καὶ τοῦ Γάλλου. Ἐτόλμησε δὲ νὰ ἐπαρθῇ ἀλαζονικῶς ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου ὡς νὰ ἦτο γίγας. Αὐτὸς ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἀλλοιώσῃ τὸν νόμον καταλύων μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων δοθεῖσαν τάξιν, ἀλλάσσω δὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ ἐπινοῶν ὁ ἴδιος καινοφανῆ τρόπον ἐγκαταστάσεως ἐπισκόπων. Πράγματι ἀποστέλλει ἐπισκόπους ἀπὸ ἄλλους τόπους, ἐνίοτε ἀπέχοντας πεντήκοντα σταθμούς, πρὸς πιστοὺς οἱ ὁποῖοι δὲν τοὺς θέλουν· καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἀντὶ νὰ κομίσουν θεογνωσίαν εἰς τοὺς λαοὺς φέρουν μεθ' ἑαυτῶν ἀπειλάς καὶ ἐπιστολάς πρὸς τοὺς δικαστάς. Ἔτσι λ.χ. ἀπέστειλεν ἀπὸ

Ἀλεξάνδρειαν, καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμ-
 ψατο Γερμίνιον, ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον εἰς Νικο-
 μήδειαν ἀπέστειλεν.

75. Καὶ Ἀδξέντιον μὲν τινα φιλοπράγμονα μᾶλλον ἢ Χριστια-
 5 νὸν ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετεστείλατο, ἵν', ἐπει-
 δὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῆ, διὰ
 τὴν εἰς Χριστὸν εὐσεβείαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι,
 ἄνθρωπον μήπω μηδὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν εἰδότα γλῶτταν ἢ μό-
 νον ἀσεβεῖν. Νῦν δὲ πάλιν Γεώργιον τινα Καππαδόκην ἄν-
 10 θρωπον, ὑποδέκτην ἐν Κωνσταντινουπόλει ταμιακῶν γενό-
 μενον καὶ σφετερισάμενον πάντα καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φηγόντα,
 προσέταξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν μετὰ στρατιωτικῆς
 φαντασίας καὶ τῆς τοῦ στρατηλάτου ἐξουσίας. Εἶτα εὐρῶν
 Ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον καὶ νεώτερον θρασὺν ἠγάπησεν δρῶν
 15 αὐτὸν ἔτοιμον εἰς κακίαν καὶ δι' αὐτοῦ οἷς ἐθέλει λοιπὸν ἐπι-
 σκόποις ἐπιβουλεύει· ἔτοιμος γὰρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν
 ἃ βούλεται βασιλεύς. Τούτῳ γοῦν ὑπηρέτῃ χρώμενος καὶ ἐν
 τῇ Ῥώμῃ πεποίηκε παράδοξον καὶ ἀληθῶς ὁμοίωμα τῆς ἀντι-
 χρίστου κακονοίας. Ἀντὶ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τὸ παλάτιον
 20 παρασκευάσας καὶ ἀντὶ τῶν λαῶν τρεῖς πού θλαδίας ἑαυτοῦ
 πεποίηκε παρεῖναι, καὶ λοιπὸν ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις
 κατασκόπους — οὗ γὰρ ἂν τις ἐπισκόπους εἴποι — καταστήσαι,
 δῆθεν ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ Φήλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν.
 Οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἰρετικῶν
 25 οὔτε συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ
 μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν.

τὴν Καππαδοκίαν τὸν Γρηγόριον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἐκάλεσεν ἐκ τῆς Κυζίκου τὸν Γερμίνιον, εἰς δὲ τὴν Νικομήδειαν προσεκάλεσε τὸν Κεκρόπιον ἀπὸ τῆν Λαοδικεῖαν.

75. Ὅμοίως τὸν φιλοπράγμονα μᾶλλον παρὰ Χριστιανὸν Αὐξέντιον τὸν προσεκάλεσεν ἀπὸ τῆν Καππαδοκίαν εἰς τὸ Μεδιόλανον, ἀφοῦ ἐξώρισε τὸν ἐκεῖ ἐπίσκοπον Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῆ, ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσεβείας του, διὰ νὰ τὸν διατάξῃ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ, παρ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδὲ τὴν ρωμαϊκὴν γλῶσσαν ἐγνώριζε, πέραν τῆς ἄσεβείας του. Τώρα δὲ πάλιν κάποιον Γεώργιον ἀπὸ τῆν Καππαδοκίαν, ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἔκανε τὸν τραπεζίτην εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατεχράσθη τὰ πάντα καὶ δι' αὐτὸ ἐδιώχθη, τὸν διέταξε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲ στρατιωτικὴν πομπὴν καὶ ὑπὸ τῆν προστασίαν τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Ἐπειτα εὔρε κάποιον Ἐπίκτητον, νέον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἡλικίαν ἀλλὰ καὶ θρασύν, τὸν ὁποῖον ἐξετίμησε, διότι ἔβλεπεν ὅτι εἶναι πρόθυμος διὰ τὴν κακίαν καὶ δι' αὐτοῦ, λοιπὸν, ἐπιβουλεύεται ὅσους ἐπισκόπους θέλει· διότι ἐκεῖνος εἶναι ἔτοιμος νὰ πράξῃ ὅ,τιδήποτε θέλει ὁ βασιλεὺς. Χρησιμοποιῶν, λοιπόν, αὐτὸν ὡς ὑπηρέτην ἔκανε καὶ εἰς τὴν Ρώμην παράδοξα πράγματα, ἀντάξια πραγματικῶς τῆς ἀντιχρίστου κακοβουλίας του. Ἀφοῦ δηλαδὴ διεσκεύασε τὸ παλάτιον εἰς ἐκκλησίαν, ἐφρόντισε νὰ παρευρίσκωνται ἀντὶ τῶν πιστῶν λαϊκῶν τρεῖς μόνον εὐνοῦχοι ἰδικοί του καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξηνάγκασε τρεῖς κακοήθεις κατασκόπους —διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀνομασθοῦν ἐπίσκοποι— νὰ ἐγκαταστήσουν ὡς δῆθεν ἐπίσκοπον εἰς τὸ παλάτιον κάποιον Φήλικα, ἄνθρωπον τοῦ ἰδίου φυράματος μὲ αὐτούς. Αὐτὸ δὲ ἔγινε διότι τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὴν παρανομίαν τῆς πράξεως τῶν αἰρετικῶν, ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτούς.

76. *Τί οὖν οὗτος τοῦ ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; Ἡ τί πλέον ἐκεῖνος ἐλθὼν τούτου ποιήσειεν; Ἡ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν οὐχ εὐρήσει πρὸς ἀπάτην εὐκολον προετοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν; Καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ*
 5 *παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προκαλεῖται. Καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάραχει· τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι, κἂν θεωρήσῃ τοὺς κατηγοροὺς ἀποροῦντας, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν, ἵνα μὴδὲ ἀπολογεῖσθαι λοιπὸν ἐξῆ τοῖς ἀδικουμένοις διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βίαν. Καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τοῖς κατὰ Ἀθανασίου.*
- 10 *Τὴν γὰρ Παυλίνου καὶ Λουκιφέρου καὶ Εὐσεβίου καὶ Διονυσίου τῶν ἐπισκόπων παρηρησίαν βλέπων, καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐδάλεντος διήλεγchon τοὺς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας καὶ συνεβούλευον μηκέτι χρῆναι πιστεύεσθαι τοὺς περὶ Οὐδάλεντα μεταγρόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν, εὐθὺς*
 15 *ἀναστὰς εἶπεν· Ἐγὼ κατήγορός εἰμι νῦν Ἀθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἂν λέγωσιν οὗτοι. Εἶτα ἐκείνων λεγόντων· Πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι μὴ παρόντος τοῦ κατηγορουμένου; Εἰ γὰρ σὺ κατήγορος εἶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν οὐ δύναται κρίνεσθαι. Οὐ γὰρ Ῥωμαϊκὴ ἐστὶν ἡ κρίσις, ἵν' ὡς*
 20 *βασιλεὺς πιστευθῆς, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπου ἐστὶ τὸ κρίμα. Καὶ δεῖ τὴν κρίσιν ἴσην εἶναι τῷ κατηγοροῦντι καὶ τῷ κρινομένῳ.*
- Πῶς δὲ καὶ κατηγορεῖς; Συνεῖναι γὰρ οὐκ ἠδύνασο τῷ μακρὰν σου τυγχάνοντι. Εἰ δὲ παρὰ τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστὶ σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα πιστεύειν. Εἰ δὲ*
 25 *μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ, πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται μᾶλλον οὗτοι διὰ σὲ λέγοντες ταῦτα καὶ εἰς σὴν χάριν κατηγοροῦντες*

76. Τί ἔχει, λοιπόν, παραλείπει ἀπὸ τὰς πράξεις τοῦ Ἄντι-
χρίστου; Ἡ τί περισσότερο θὰ πράξη ἐκεῖνος, ὅταν ἔλθῃ;
Μήπως, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, δὲν θὰ εὕρῃ εὐκολὸν τὴν ὁδὸν τῆς
ἀπάτης μετὰ τὰς προετοιμασίας τούτου; Διότι καὶ πάλιν ὁ
βασιλεὺς ἀπαιτεῖ νὰ κρίνῃ ὁ ἴδιος τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέ-
σεις εἰς τὸ παλάτιον ἀντὶ νὰ τὰς ἀφήσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.
Εἰς τὰς δίκας προεδρεύει ὁ ἴδιος· τὸ παράδοξον δὲ εἶναι ὅτι,
καὶ ὅταν ἀντιληφθῇ ὅτι οἱ κατήγοροι περιπίπτουν εἰς ἀδιέξο-
δον, αὐτὸς ἀποδέχεται τὴν κατηγορίαν· ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπε-
ται εἰς τοὺς ἀδικουμένους νὰ ἀπολογηθοῦν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ
ἀσκουμένην βίαν. Αὐτὸ ἔπραξε καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἄθα-
νασίου. Ὅταν εἶδε δηλαδὴ τὴν παρρησίαν τῶν ἐπισκόπων
Παυλίνου, Λουκιφέρου, Εὐσεβίου καὶ Διονυσίου, οἱ ὅποιοι
ὑπενθυμίζοντες τὴν παλινωδίαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐά-
λεντος ἤλεγχαν τοὺς κατηγοροῦντας τὸν ἐπίσκοπον καὶ συνε-
βούλευαν ὅτι δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ δίδουν πίστιν εἰς τὴν
παρέαν τοῦ Οὐάλεντος, διότι αὐτοὶ μετενόησαν παλαιότερον
δι' ὅσα λέγουν τώρα, ὅταν τὰ εἶδε αὐτὰ ὁ Κωνστάντιος ἀμέ-
σως ἐσηκώθη καὶ εἶπε· "Εγὼ εἶμαι τώρα ὁ κατήγορος τοῦ
Ἄθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεῦσατε ὅσα λέγουν αὐτοί". Τότε οἱ
ἐπίσκοποι ἀπήντησαν· «Πῶς δύνασαι νὰ εἶσαι κατήγορος,
ἀφοῦ δὲν εἶναι παρῶν ὁ κατηγορούμενος; Διότι ἂν σὺ μὲν
παρίστασαι ὡς κατήγορος, ἐκεῖνος ὁμοῦς δὲν εἶναι παρῶν, δὲν
εἶναι δυνατὸν νὰ δικασθῇ. Ἄλλωστε δὲν πρόκειται περὶ δίκης
ἐνὸς Ρωμαίου πολίτου, ὥστε νὰ τύχῃς πίστεως ὡς βασιλεὺς,
ἀλλὰ πρόκειται περὶ δίκης ἐπισκόπου. Πρέπει δὲ ἡ δίκη νὰ πα-
ρέχῃ ἴσα δικαιώματα εἰς τὸν κατήγορον καὶ εἰς τὸν δικαζόμε-
νον. Πῶς δὲ δύνασαι νὰ εἶσαι κατήγορος; Διότι δὲν εἶναι δυνα-
τὸν νὰ εὕρισκεσο πλησίον ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος διαμένει μα-
κρὰν ἀπὸ σέ. Ἄν πάλιν τὰ λέγῃς αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ ἤκουσες ἀπὸ
αὐτούς, τότε εἶναι δίκαιον νὰ πιστεῦσῃς καὶ ὅσα λέγει ἐκεῖνος.
Ἄν ὁμοῦς δὲν πιστεῦσῃς μὲν ἐκεῖνον, πιστεῦσῃς δὲ αὐτούς, ἀποδει-
κνύεται ὅτι αὐτοὶ τὰ λέγουν μᾶλλον διὰ νὰ σὲ εὐχαριστήσουν

Ἐπιφανίου Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βιβλίου 19, κεφάλαιον 20. Ταῦτα ἀκούσας καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν ὀρθῶς ἐκείνους μὲν ἐξώρισε, κινηθεὶς δὲ κατὰ Ἀθανασίου ἀγριώτερον ἔγραψεν αὐτόν τε παθεῖν τὰ γενόμενα καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς παραδοθῆναι τὰς ἐκκλησίας καὶ τούτοις ἐξεῖναι πράττειν ἃ βούλονται.

77. Δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα, πρόπευσα δὲ προᾶξις ὁμως τῷ σχηματιζομένῳ τὰ τοῦ ἀντιχρίστου. Τίς γὰρ βλέπων αὐτόν ἐξάροντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ προκαθήμενον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων οὐκ ἀκολούθως
 10 ἂν εἶποι τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ τοῦ Δανιὴλ εἰρημένον «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως»; Τὸν γὰρ Χριστιανισμὸν περιβεβλημένος καὶ εἰς τοὺς ἀγίους τόπους εἰσερχόμενος ἐστηκῶς τε ἐν αὐτοῖς ἐρημοῖ τὰς ἐκκλησίας, παραλύων τοὺς τούτων κανόνας καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιαζόμενος. Ἐπεὶ τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν καιρὸν
 15 τοῦτον εἰρηρικὸν εἶναι Χριστιανῶν καὶ οὐ μᾶλλον διωγμὸν; Καὶ διωγμὸν, οἷος οὔτε πρόποτε γέγονεν οὔτε τάχα τις ποιήσει ποτέ τοιοῦτον εἰ μὴ ἄρα («ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας»), ὃν οἱ χριστομάχοι δεικνύουσιν ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς ἤδη. Διὸ καὶ μάλιστα προσήκει νῆφειν, μήπως ἢ αἵρεσις αὕτη πολλὴν ἀναισχυν-
 20 τίαν ἔχουσα καὶ διαχνομένη ὡς («ὁ υἱὸς κεράστου»), καθὼς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, διδάσκουσά τε κατὰ τοῦ Σωτῆρος φρονεῖν, αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀποστασία, μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυφθήσεται πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον ἑαυτοῦ Κωνσταντῖον. Ἐπεὶ διὰ τί οὕτως μαίνεται κατὰ τῶν εὐσεβῶν; Διὰ τί ὡς
 25 ὑπὲρ ἰδίας αἰρέσεως ἀγωνίζεται καὶ ἐχθρὸν μὲν ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ Ἀρείου μαρίᾳ τὰ δὲ παρὰ τῶν χριστομάχων

1. Δαν. 9, 27· πρβλ. Ματθ. 24, 15.

2. Β' Θεσ. 2, 3.

3. Παροιμ. 23, 32.

καὶ κατηγοροῦν τὸν Ἄθανάσιον χάριν σοῦ». Μόλις τὰ ἤκουσε, ἐθεώρησε ὑβριστικά τὰ ὀρθὰ αὐτὰ λόγια καὶ ἐξώρισε τοὺς ἐπισκόπους, ἐξηγριώθη ὁμως καὶ κατὰ τοῦ Ἄθανασίου, καὶ ἀπέστειλεν ἔτι ὡμοτέρας ἐπιστολὰς ἐναντίον τοῦ διατάσσων νὰ πάθῃ ὅσα ἔπαθε καὶ νὰ παραδοθοῦν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς νὰ πράττουν ὅ,τι θέλουν.

77. Ὅλα αὐτὰ εἶναι φοβερὰ, ὑπερβαίνουν τὴν ἔννοιαν τοῦ φοβεροῦ· εἶναι ὁμως ἡ τακτικὴ ἢ ἀρμόζουσα εἰς ἄνθρωπον λαμβάνοντα τὴν μορφήν τοῦ ἀντιχριστοῦ. Πράγματι, ὅποιοι τὸν βλέπει νὰ προφίσταται τῶν θεωρουμένων ἐπισκόπων καὶ νὰ προεδρεύῃ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά δικαστήρια, εὐλόγως θὰ εἴπῃ ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως»¹ περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Δανιήλ. Διότι φέρει μὲν τὸ χριστιανικὸν ὄνομα, εἰσέρχεται εἰς τοὺς ἁγίους τόπους καὶ παραμένει εἰς αὐτοὺς ἀλλ' ἐρημώνει ὁμως τὰς ἐκκλησίας, καταλύει τοὺς κανόνας τῶν καὶ ἐπιβάλλει διὰ τῆς βίας τὰς ἀποφάσεις του. Ἄραγε τολμᾷ κανεὶς νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν τὴν περίοδον ὡς εἰρηνικὴν διὰ τοὺς Χριστιανούς; Δὲν εἶναι περίοδος διωγμοῦ μᾶλλον; Διωγμοῦ μάλιστα τοῦ ὁποίου ὁμοῖος δὲν ἐφάνη ποτέ ὡς τώρα οὔτε ἴσως θὰ κἀνῃ ποτέ κανεὶς παρόμοιον, ἐκτὸς βεβαίως ἀπὸ τὸν «υἱὸν τῆς ἀνομίας»², τὸν ὁποῖον προεικονίζουσι ἤδη κατὰ τὸ παρὸν οἱ χριστομάχοι εἰς τὰ πρόσωπά των. Δι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται μεγίστη ἐπαγρύπνησις, μήπως αὐτὴ ἢ αἵρεσις ἢ τόσον ἀναίσχυντος, ἢ ὁποία χύνει «δηλητήριον κεράστου»³, ὅπως λέγεται εἰς τὰς Παροιμίας, καὶ διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους νὰ φρονοῦν κατὰ τοῦ Σωτῆρος, μήπως αὐτὴ εἶναι ἢ ἀποστασία, μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἀντίχριστος, ἔχων βεβαίως ὡς πρόδρομόν του τὸν Κωνστάντιον. Διατί ἄλλωστε ἔχει τόσην μανίαν κατὰ τῶν εὐσεβῶν; Διατί ἀγωνίζεται ὡς νὰ ἦτο ἰδικὴ του ἢ αἵρεσις καὶ θεωρεῖ ἐχθρόν του προσωπικὸν ὅποιον δὲν πείθεται εἰς τὴν ἀρειανικὴν μανίαν; Διατί δέχεται μετὰ προθυμίας ὅσα λέγουσι οἱ χριστομάχοι καὶ καταφρονεῖ τόσας

λεγόμενα καταθυμῶς δέχεται καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας συν-
 οδούς ἀτιμάζει; Διὰ τῶν Ἀρειανοῦν ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας
 παραδίδοσθαι; Οὐχ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὖρη, πῶς εἰς αὐτὰς
 εἰσέλθῃ καὶ ἀποδέξῃται τοῦτον ἐτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῶ;

5 Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ καὶ
 πάλιν τοῦ πρὸ τούτου Πέτρου γέροντες ἐπίσκοποι ἐξεβάλλοντο,
 ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο, οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς
 στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομέ-
 νους.

10 78. Εὐκόλον δὲ τοῦτο Μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρόβλημα. Οἱ γὰρ
 πλείστοι, μᾶλλον δὲ οἱ πάντες οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰ-
 σιν οὐδὲ γινώσκουσι τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ'
 ὅλως τίς ἐστὶ Χριστιανισμός, ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιαν-
 νοὶ Γραφάς. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώλων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ
 15 τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρώτης πολιτείας διὰ τὴν ταλαίπω-
 ρον ἀλειτουρησίαν καὶ προστασίαν πείσαντές τε χρήμασι
 τοὺς πρὸ αὐτῶν Μελιτιανούς εἰς τοῦτο παρήλθον, καὶ πρὶν κα-
 τηχηθῶσιν. Εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν, ποία κατήχησις παρὰ Μελιτια-
 νοῖς ἐστίν; Ὅμως οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι ἦλθον ἅμα, καὶ
 20 εὐθὺς ὡσπερ παῖδες ὄνομα λαβόντες ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι.
 Καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦτοι ὄντες οὐδὲν ἠγήσαντο τὸ πρᾶγμα οὐδὲ
 διαφέρειν εὐσεβείαν ἀσεβείας ἐνόμισαν. Προθύμως γοῦν καὶ
 ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ γέγονασιν. Ἄν δὲ καὶ ἕτε-
 ρόν τι προστάξῃ βασιλεύς, καὶ εἰς τοῦτο πάλιν εἰσὶν ἐτοιμοὶ
 25 μεταβάλλεσθαι. Ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἀγνοία ταχέως ἐπὶ τὴν
 συνήθη καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἦν μεμαθήκασιν ἀφροσύνην καταφέ-
 ρει τούτους. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐστὶν αὐτοῖς «ἀνέμῳ παντὶ καὶ
 κλύδωνι περιφέρεσθαι», ἕως μόνον εἰσὶν ἀλειτούργητοι καὶ

1. Ὁ Πέτρος ἦτο ἐπίσκοπος τὸ 300 - 311, ὁ Ἀχιλλᾶς τὸ 312 - 313, ὁ Ἀλέξανδρος τὸ 313 - 328.

2. Ἐφ. 4, 14.

μεγάλας συνόδους; Διατί διέταξε νά παραδοθοῦν αἱ ἐκκλησῖαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς; Τὰ ἔκανε ὅλα αὐτὰ ὥστε ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀντίχριστος νά εὕρῃ τὸν τρόπον νά εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ νά ἀσπασθῇ τὸν Κωνστάντιον ὁ ὁποῖος τοῦ ἡτοίμασε τὸ ἔδαφος. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν δὲ ἐξεδιώκοντο οἱ γέροντες ἐπίσκοποι οἱ χειροτονηθέντες ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν προκάτοχόν του Ἀχιλλᾶν, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Πέτρον¹, καὶ ἐτοποθετοῦντο ἐκεῖνοι τοὺς ὁποῖους ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοὺς στρατιώτας αἰρετικοί· ἔλεγον δὲ ὅσους ὑπέσχοντο νά ἔχουν τὸ φρόνημά των.

78. Τὸ θέμα ἦτο εὐκόλον διὰ τοὺς Μελιτιανούς. Διότι οἱ περισσότεροι, μᾶλλον ὅλοι, δὲν ἔχουν τύχει θρησκευτικῆς ἀγωγῆς οὔτε γνωρίζουν τὴν ὑγιᾶ χριστιανικὴν πίστιν οὔτε κἂν ἀπλῶς τί εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς ἢ ποίας Γραφᾶς ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί. Διότι ἄλλοι μὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἄλλοι δὲ κατεῖχον προηγουμένως βουλευτικὸν καὶ ἄλλα ὑπάτα ἀξιώματα καὶ ἔγιναν Χριστιανοὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀθλίας ἀπαλλαγῆς ἐκ τῶν φόρων καὶ τῆς προστασίας, ἀφοῦ δὲ ἔπεισαν μὲ χρήματα τοὺς προηγουμένους Μελιτιανούς ἀνέλαβαν τὸ ἀξίωμα, πρὶν ἀκόμη κατηχηθοῦν! Ἀλλὰ καὶ ἂν φαίνεται ὅτι κατηχήθησαν, ποία κατήχησις ὑπάρχει εἰς τοὺς Μελιτιανούς; Δὲν φαίνεται ὁμως ὅτι κατηχήθησαν, ἀλλὰ εὐθύς ὅταν προσῆλθαν καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἐλάμβαναν ὄνομα ὅπως τὰ παιδιὰ, ὠνομάσθησαν ἐπίσκοποι. Ἐπειδὴ ἦσαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους «χριστιανοί», δι' αὐτὸ δὲν ἐθεώρησαν τὸ πρᾶγμα σπουδαῖον καὶ ἐνόμισαν ὅτι δὲν διαφέρει ἡ ὀρθὴ ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένην πίστιν. Μὲ προθυμίαν, λοιπόν, καὶ ταχέως ἔγιναν ἀπὸ Μελιτιανοὶ Ἀρειανοί. Ἄν δὲ ὁ βασιλεὺς προστάξῃ καὶ ἄλλο τί, εἶναι ἔτοιμοι νά μεταβληθοῦν καὶ εἰς αὐτό. Διότι ἡ ἀγνοία τῆς εὐσεβείας ταχέως τοὺς παρασύρει εἰς τὴν συνήθη καὶ ἀνέκαθεν γνωστὴν εἰς αὐτοὺς ἀφροσύνην. Πράγματι εἶναι ἀσήμαντον δι' αὐτοὺς τὸ «νά φέρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν τυχόντα ἄνεμον καὶ στρόβιλον»²,

- τὴν χρεῖαν γιγνόμενοι. Οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παρατίκα προκρίνουσιν ἡδονήν, καὶ μόνον λέγουσι· «Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αἴριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν, πικριτιανῶν ἀντὶ Μελιτιανῶν,
- 5 ἢ πρόθεσις τοιαύτη καὶ ὁ τρόπος ἀπιστος, οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως πιστεύσαντες καὶ μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ζῶντες, οὗτοι πιστῶς εὐσεβοῦντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ γιννώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ
- 10 ψευδεῖς καὶ φανερῶς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος μετανοίας κατεμάνθανον τὴν κατὰ Ἀθανασίου συντεθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὸν μὲν ἐκποδῶν ἄρῳσι, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάξωσι — ταῦτα σννορῶντες ὡς ἀληθείας
- 15 ὄντες ὑπέρομαχοι καὶ κήρυκες ὑβρισθῆναι καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον εἴλοντο καὶ ὑπέμειναν ἢ κατ' αὐτοῦ ὑπογράψαι καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. Οὐ γὰρ ἐπελάθοντο ἃ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις ἀτιμία πολλή, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν βασιλεία οὐρανῶν.
- 20 Καὶ τοῖς μὲν ὀλιγώροις καὶ φοβηθεῖσι Κωνσταντίον οὐδὲν ἔσται ἀγαθόν, τοῖς δὲ ὑπομείνασι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς ἐκ χειμῶνος ναύταις εὐδῖος λιμὴν, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος, οὕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, οἷαν ἔσχεν Ἰωσήφ μετὰ τὰς θλίψεις
- 25 ἐκεῖνας, οἷαν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλάς τῶν βασιλικῶν, οἷαν ἔχει νῦν ὁ Παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Οἷαν προσδοκῶντες καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ λαοὶ ταῦτα βλέποντες οὐκ ἡσθένησαν τῇ προ-

1. Α' Κορ. 15, 32.

2. Λογοπαίγνιον στηριζόμενον εἰς τὸ Μέλι, διὰ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ ὄνομα τῶν αἰρετικῶν.

ανάγκας των. Οἱ Μελιτιανοὶ ἄλλωστε δὲν ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ προτιμοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τὴν παροῦσαν ἡδονὴν καὶ λέγουν μόνον· «Φάγωμεν καὶ πῖωμεν, διότι αὐριον θὰ ἀποθάνωμεν»¹. Αὐτῶν τῶν ὑποκριτῶν, Πικριτιανῶν μᾶλλον παρά Μελιτιανῶν², αὕτη, λοιπόν, εἶναι ἡ πρόθεσις καὶ ὁ χαρακτήρ των ἀσταθῆς. Οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Σωτῆρος ὅμως, οἱ πραγματικοὶ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς καὶ ζοῦν ὄχι δι' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον, αὐτοὶ μένουσιν πιστοὶ εἰς τὴν εὐσέβειαν πρὸς τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦν Χριστόν καὶ γνωρίζουσιν, ὅπως ἤδη εἶπα, ὅτι αἱ προφάσεις κατὰ τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ψευδεῖς καὶ ἐχάλκευθησαν προφανῶς διὰ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Ἄλλωστε καὶ ἀπὸ τὴν μετάνοιαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος ἐπληροφορήθησαν σαφῶς τὴν χαλκευθεῖσαν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου συκοφαντίαν, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐκδίωξιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἀσεβείας τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας —ἐπειδὴ, λοιπόν, ἀντελήφθησαν ὅλα αὐτὰ, οἱ ἐπίσκοποι, ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες τῆς ἀληθείας, ἐπροτίμησαν καὶ ὑπέμειναν τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ἐξορίαν παρά νὰ ὑπογράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ ἔλθουν εἰς κοινωνίαν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς. Διότι ὄχι μόνον δὲν ἐλησμόνησαν ὅσα ἐδίδαξαν, ἀλλ' ἀντιθέτως γνωρίζουσιν ὅτι ὅσοι μὲν προδίδουν τὴν πίστιν θὰ ὑποστοῦν μεγάλην ταπείνωσιν, ἐνῶ ὅσοι ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐδὲν ἀγαθὸν θὰ κληρονομήσουν ὅσοι ἠδιαφόρησαν καὶ ἐφοβήθησαν τὸν Κωνστάντιον. Ὅσοι ὅμως ὑπέμειναν τὰς θλίψεις τοῦ παρόντος ὡς ναυτικοὶ κατὰ τὴν κακοκαιρίαν θὰ εὔρουν γαλήνιον λιμένα καὶ ὡς ἀθληταὶ θὰ λάβουν μετὰ τὸν ἀγῶνα τὸν στέφανον. Θὰ ἔχουν δὲ αὐτοὶ τόσῃν μεγάλην χαρὰν καὶ εὐφροσύνην εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅσην εἶχεν ὁ Ἰωσήφ μετὰ τὰς ταλαιπωρίας του, ὅσην εἶχεν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλάς τῶν αὐλικῶν, ὅσην ἔχει τώρα ὁ στεφανούμενος ἀπὸ τὸν Σωτῆρα Παῦλος. Αὐτὴν τὴν χαρὰν προσδοκῶντες καὶ οἱ ἀπανταχοῦ

αιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει καὶ πλέον ἠϋξήσαν τὴν προθυμίαν. Πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ τῆς συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἵρετικῶν καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ 5 τῇ ὁμοφροσύνῃ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβουσι στέφανον.

80. Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις δύναίτο λέγειν κατὰ τῆς μυσσαρᾶς καὶ χριστομάχου ταύτης αἵρέσεως. Πολλὰ δὲ καὶ ἀποδείξειεν ἂν τις εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου τὰ ἐπιτηδεύματα Κων- 10 σταντίου. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, «Ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδὲν ἔστιν εὐλογον ἐν αὐτῇ», παντὸς δὲ ὄντου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται, ὥστε καὶ μόνον ἐξ ἀκοῆς φευκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέραμα κυνὸς καὶ δρακόντων λόν, ἔστι δὲ καὶ Κοστύλλιος ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα φέρων τοῦ ἀντικει- 15 μένου. Ἴνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ πάντας αὐτῇ πεισθῆναι παραγγελουσίᾳ διὰ τε τὰς ἄλλας αἵρέσεις καὶ μάλιστα διὰ ταύτην. Ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ παράγγελμα τοῦτο· «Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκείθεν καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέ- 20 σου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη Κυρίου». Τοῦτο γὰρ πρὸς διδασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν, ἴν', εἰ μὲν τις ἠπατήθη παρ' αὐτῶν ἐξελθὼν ὡς ἀπὸ Σοδόμων, μηκέτι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ, μήποτε πάθῃ τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ, εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἵρέσεως 25 διέμεινεν, ἔχη τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «Οὐκ ἐξεπετάσαμεν χεῖρα ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἄλλότριον», οὐδὲ «προσεκνήσαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν», οὐδὲ «ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα» τὰ πάντα Θεὸν διὰ τοῦ σοῦ Λό-

1. Ἦσ. 1, 6.

2. Ἦσ. 52, 11.

3. Βλ. Γεν. 19, 26.

4. Ψαλμ. 43, 21.

5. Ἰερ. 1, 16.

τῆς χώρας λαοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔβλεπαν τὰ διαπραττόμενα ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, δὲν ἐλύγισαν κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐδυναμώθη ἡ πίστις των καὶ ηὐξήθη ἀκόμη περισσότερον ἢ προθυμία των. Διότι, ὅταν ἐπληροφορήθησαν τὴν συκοφαντίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν αἰρετικῶν, κατακρίνουν μὲν τὸν διώκτην, ὑποστηρίζουν δὲ μὲ τὴν ἀπόφασιν καὶ τὴν ὁμοφροσύνην των τοὺς διωκομένους, διὰ νὰ λάβουν καὶ αὐτοί, οἱ πιστοὶ λαϊκοί, τὸν στέφανον τῆς ὁμολογίας.

80. Θὰ ἠδύνατό τις βεβαίως νὰ εἶπη πολλὰ κατ' αὐτῆς τῆς βδελυρᾶς καὶ χριστομάχου αἵρέσεως. Πολλὰς ἐπίσης θὰ ἠδύνατο νὰ προσαγάγῃ ἀποδείξεις περὶ τοῦ ὅτι αἱ πράξεις τοῦ Κωνσταντίου εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχριστοῦ. Διότι, ὅπως εἶπεν ὁ προφήτης, «Ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδὲν εὐλογον ἔχει»¹ ἡ αἵρεσις, εἶναι δὲ πλήρης ἀπὸ ἀκαθαρσίαν καὶ ἀσέβειαν τόσον, ὥστε νὰ πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν καὶ νὰ τὴν ἀκούωμεν ὡς ἐξέραμα σκύλου καὶ δηλητήριον ὄφειον· ὁ Κοστύλλιος ἐξ ἄλλου φέρει προφανῶς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντιχριστοῦ. Διὰ νὰ μὴ κατηγορῶμεν ὁμως, καλὸν εἶναι νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν καὶ νὰ ὑπακούσωμεν εἰς ὅσα ἐντέλλεται καὶ διὰ τὰς ἄλλας αἵρέσεις καὶ κυρίως δι' αὐτήν. Παραγγέλλει δὲ ἡ Γραφή σχετικῶς τὰ ἐξῆς· «Ἀπομακρυνθῆτε, ἀπομακρυνθῆτε, ἐξέλθετε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μὴ ἐγγίσετε ἀκάθαρτον, ἐξέλθετε ἀπὸ ἀνάμεσά των καὶ ἀποχωρισθῆτε ὅσοι βαστάζετε τὰ σκεύη τοῦ Κυρίου»². Αὐτὸ δὲ ἀρκεῖ διὰ νὰ διδαχθοῦν οἱ πάντες. Ἔτσι ὁποῖος ἐξηπατήθη ἀπὸ αὐτοῦς, ἅς φύγῃ ἀπὸ τὰ Σόδομα καὶ ἅς μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον, διὰ νὰ μὴ πάθῃ ὅ,τι ἡ γυναῖκα τοῦ Λώτ³. Ὅποῖος πάλιν ἔμεινεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καθαρὸς ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ αὐτὴν αἵρεσιν, ἅς ἔχη τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «Δὲν ὑψώσαμεν τὰ χέρια μας πρὸς ξένον Θεόν»⁴ οὔτε «προσεκυνήσαμεν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας»⁵, οὔτε «ἐλετραύσαμεν τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ κτίστου»⁶ τῶν πάντων διὰ τοῦ Λόγου σου,

γου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ τῷ Πατρὶ καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ἐν Πνεύματι Ἀ-
 γίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
 5 (Ἀθανασίου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ τῶν γε-
 γενημένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου, οὗτος ὁ λόγος διόλου
 κατὰ Κωνσταντίου συντέτακται τῷ πάπῃ).

Διαμαρτυρία δευτέρα

81. Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἐξῆς ὑπογραφόν-
 των ὁ λαὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις
 10 ἐστὶν ὑπὸ Ἀθανασίου τὸν ἀδελσιμώτατον ἐπίσκοπον.

Ἦδη μὲν διεμαρτυράμεθα περὶ ἧς πεπόνθαμεν νυκτερινῆς
 ἐφόδου ἡμεῖς τε καὶ τὸ Κυριακόν, εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεῖα
 οὐκ ἦν, ἐφ' οἷς πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκε τε καὶ γνώσκει. Τὰ τε
 γὰρ εὖρεθέντα σώματα τῶν ἀναιρεθέντων δημοσίᾳ προετέθη
 15 καὶ τὰ ἐν τῷ Κυριακῷ ὄπλα τε καὶ τόξα κέκραγε τὴν παρανο-
 μίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος
 δοῦξ Συριανὸς βιάζεται πάντας συνθέσθαι αὐτῷ, ὡς οὔτε θο-
 ρύβου γενομένου οὔτε τινὸς ἀποθανόντος, ἔλεγχος δὲ οὗτος οὐκ
 ὀλίγος μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλανθρωπο-
 20 τάτου Αὔγουστου Κωνσταντίου. Οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς
 οὕτω γενομένοις, εἰ ἐκ προστάξεως ταῦτα πεποιήκει. Καὶ γὰρ
 ἀπελθόντας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν καὶ ἀξιούντας μηδεὶ βίαν ποιεῖν
 μηδὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα ἐκέλευσε Χριστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας
 κατακοπῆναι ῥοπάλοις δεικνὺς καὶ ἐκ τούτων τὸν γενόμενον
 25 νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦ-
 τα διαμαρτυρόμεθα, ἥδη καὶ μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀπο-
 δημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὔγουστον. Ὁρκίζομεν δὲ
 κατὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσε-

1. Ὡς γνωστόν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀπεκαλεῖτο ἀνέκαθεν πάππας.

τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου εἰς σὲ τὸν Πατέρα καὶ μαζί εἰς αὐτὸν τὸν Λόγον ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(Ἐθνασίου Ἐπισκόπου, πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ ὧν ἐγίναν ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς ἐπὶ Κωνσταντίου. Αὐτὸ τὸ ἔργον συνετάχθη ὁλόκληρον κατὰ τοῦ Κωνσταντίου ὑπὸ τοῦ Πάπα¹).

Δευτέρα διαμαρτυρία

81. Διὰ τὰ ἐξῆς διαμαρτύρεται δημοσίως διὰ τῶν ἐν συνεχείᾳ ὑπογραφόντων ὁ λαὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὑπόκειται εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

Ἔχομεν ἤδη διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, τὴν ὁποίαν ἐπάθαμεν ἡμεῖς καὶ τὸ Κυριακόν, παρ' ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη διαμαρτυρίας, διότι ὅλη ἡ πόλις ἔλαβε γνῶσιν καὶ γνωρίζει τὸ πρᾶγμα. Διότι τὰ εὐρεθέντα σώματα τῶν φονευθέντων ἐξετέθησαν εἰς δημοσίαν θέαν καὶ τὰ ὄπλα καὶ τὰ τόξα εἰς τὸ Κυριακόν κραυγάζουν περὶ τῆς παρανομίας. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν μας ὁ ἐκλαμπρότατος δούξ Συριανὸς ἐκβιάζει τοὺς πάντας νὰ συμφωνήσουν μαζί του ὅτι οὔτε φασαρία ἐγίνε οὔτε κανεὶς ἐφονεύθη, αὐτὸ ἀποτελεῖ μεγάλην ἀπόδειξιν ὅτι δὲν συνέβησαν αὐτὰ κατὰ σύμφωνον γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. Διότι δὲν θὰ ἐφοβεῖτο βεβαίως ὁ Συριανὸς διὰ τὰ γενόμενα, ἂν τὰ εἶχε κάμει κατόπιν διαταγῆς. Ὅταν ὁμως ἡμεῖς τὸν ἐπεσκέφθημεν καὶ ἐζητήσαμε νὰ μὴ ἐκβιάζη κανένα καὶ νὰ μὴ ἀρνῆται τὰ γενόμενα, διέταξε νὰ μᾶς κτυπήσουν μὲ ρόπαλα, παρ' ὅτι εἴμεθα Χριστιανοί, ἀποδεικνύων καὶ δι' αὐτῆς τῆς κακομεταχειρίσεώς μας τὸν νυκτερινὸν πόλεμον κατὰ τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ διακηρύσσομεν τώρα δημοσίως αὐτὰ, ἐνῶ μερικοὶ ἀπὸ ἡμᾶς ἐτοιμάζονται ἤδη νὰ μεταβοῦν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Αὐγούστον. Ἐξορκίζομεν δὲ εἰς τὸν παντοκράτορα Θεὸν

βεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τόν τε ἑπαρχόν τῆς Αἰγύ-
 πτου Μάξιμον καὶ τοὺς κουριώσους ἀνενεγκεῖν πάντα ἐπὶ τὴν
 εὐσέβειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων
 ἐπάρχων. Ὅρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας κυρούξαι
 5 ταῦτα πανταχοῦ καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου
 ἀνενεγκεῖν καὶ εἰς τοὺς ἐπάρχους καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικα-
 στάς, ἵνα γνωσθῇ ὁ γενόμενος πόλεμος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας,
 καὶ ὅτι ἐν καιροῖς τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου ἐποίησε Συ-
 ριανὸς γενέσθαι μάρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους πολλούς.
 10 Ἐπιφωσκοῦσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν Φεβρουαρίων, τουτέστι
 τῆς ιδ' τοῦ Μεχρὸ μηνός, ἀγρυπνοῦντων ἡμῶν ἐν τῷ Κύριακῷ
 καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων —σύναξις γὰρ ἔμελλε τῇ παρα-
 σκευῇ γίνεσθαι—, ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπῆλθεν ἡμῖν
 τε καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ λαμπρότατος δούξ Συριανὸς μετὰ πολ-
 15 λῶν λεγεῶνων στρατιωτῶν ἐχόντων ὄπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ
 βέλη καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη καὶ τὰς περικεφαλαίας ἐπὶ τῶν
 κεφαλῶν. Καὶ ἀληθῶς εὐχομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινο-
 μένης τὰς μὲν θύρας κατέαξαν, ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεώ-
 γεισαν αἱ θύραι, ἐκέλευσε. Καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἠλάλαζον
 20 καὶ κτύπος ἐγίνετο τῶν ὄπλων καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ
 ἔκ τῶν λύχνων φωτί. Καὶ λοιπὸν τὰ ἐκ τούτων, παρθένοι ἀνη-
 ροῦντο καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις ἐπερ-
 χομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξενόμενοι ἐθανатоῦν-
 το. Ἐνοι δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν ἐτρέπον-
 25 το καὶ γυμνάς ἴστων τὰ παρθέτους, ὅποτε φόβος ἦν αὐταῖς
 μείζων τοῦ θανάτου τὸ κὰν ὄλωσ ἀπτεσθαί τινας αὐτῶν. Καὶ
 ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου προτρέπων πάντας
 εἶχεσθαι, ὁ δὲ δούξ ἐστρατήγει ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ Ἰλάριον
 τὸν νοτάριον ἐνεργοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. Ὁ
 30 μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἐλκόμενος παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. Παρα-

εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τὸν ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δήμων νὰ τὰ ἀναφέρουν ὅλα εἰς τὴν εὐσέβειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐκλαμπροτάτων ἐπάρχων. Ἐξορκίζομεν ἀκόμη ὅλους τοὺς ναυτικούς νὰ τὰ διακηρύξουν παντοῦ καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν ἀκοὴν τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου, εἰς τοὺς ἐπάρχους καὶ τοὺς τοπικούς δικαστάς, ὥστε νὰ γνωσθῇ ὁ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενος πόλεμος καὶ ὅτι ὁ Συριανὸς ἔγινεν αἰτία ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου νὰ μαρτυρήσουν παρθένοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὅταν δηλαδὴ ἐξημέρωνεν ἡ 9ῆ Φεβρουαρίου, δηλαδὴ τὴν 14ην τοῦ μηνὸς Μεχίρ, ἐνῶ ἡμεῖς ἐκάναμεν ἀγρυπνίαν εἰς τὸ Κυριακὸν καὶ προσηυχόμεθα —διότι ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ συναξις κατὰ τὴν Παρασκευήν—, αἰφνιδίως περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπέδραμεν ἐναντίον ἡμῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας ὁ ἐκλαμπρότατος δούξ Συριανὸς μὲ πολλὰς λεγεῶνας στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ὄπλα, γυμνά ξίφη, βέλη καὶ ἄλλα πολεμικὰ ὄργανα καθὼς καὶ περικεφαλαίας εἰς τὰς κεφαλὰς. Ἐνῶ δὲ ἡμεῖς πράγματι προσηυχόμεθα καὶ ἠκούαμεν τὰ ἀναγνώσματα, ἔσπασαν τὰς θύρας· ὅταν δὲ τὸ πλῆθος ἤνοιξε διὰ τῆς βίας τὰς θύρας, ὁ Συριανὸς ἔδωσε διαταγὰς. Ἔτσι ἄλλοι ἐχρησιμοποίησαν τὰ τόξα, ἄλλοι ἐκραύγαζαν πολεμικὰς κραυγὰς, ἐκτύπων τὰ ὄπλα καὶ τὰ ξίφη ἐγυάλιζαν εἰς τὸ φῶς τῶν λυχνιῶν. Εἰς τὴν συνέχειαν παρθένοι ἐφονεύοντο, πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ ἔπιπταν ὁ ἓνας ἐπὶ τοῦ ἄλλου πρὸ τῶν ἐφορμώντων στρατιωτῶν καὶ ἄνδρες ἐφονεύοντο ἀπὸ τὰ βέλη τῶν τόξων. Μερικοὶ δὲ στρατιῶται ἐτρέποντο εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ ἀπεγύμνωναν τὰς παρθένους, αἱ ὅποιοι ἐφοβοῦντο περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον μήπως τὰς ἐγγίσει κανεῖς. Παρὰ ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος ἐκάθητο εἰς τὸν θρόνον του προτρέπων ὅλους νὰ προσεύχωνται, ἐνῶ ὁ δούξ διηύθυνεν ὡς στρατηγὸς τὴν ἔφοδον ἔχων πλησίον του τὸν νοτάριον Ἰλάριον, ὁ ὅποιος ἐμηχανεύετο ὅσα ἀπεδείχθησαν τελικῶς. Ὁ ἐπίσκοπος ἐσύρθη βιαίως καὶ παρ'

λυθείς γοῦν μέγਾਲως καὶ ὡς νεκρὸς γενόμενος, οὐκ οἶδαμεν,
 ποῦ γέγονεν ἀφανῆς παρ' αὐτῶν—ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπού-
 दाζον. Οἱ δὲ ὡς εἶδον πολλοὺς ἀποθανόντας, προσέταττον τοῖς
 στρατιώταις ἀφανῆ τὰ σώματα καταστήσαι τῶν τετελευτηκό-
 5 των. Αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἀγιώταται παρθένοι ἐτάφη-
 σαν ἐν τοῖς μνήμασιν ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς
 τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες. Διάκονοι
 δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς καὶ συνεκλείον-
 το. Οὐκ ἄχρι δὲ τούτων ἔσθη τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ
 10 ταῦτα γενέσθαι ὁ βουλόμενος λοιπὸν ἦν ἠβούλετο θύραν κατε-
 ἄσσων ἦνοιγε καὶ ἠρεῦνα καὶ ἠροπαζε τὰ ἔνδον, καὶ εἰς τοιού-
 τους τόπους εἰσῆρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς
 ἔξεστιν εἰσελθεῖν. Οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως
 Γοργόνιος· ἐκεῖ γὰρ ἦν. Οὐ μικρὸς γὰρ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης
 15 πολεμικῆς ἐφόδου τὸ ἐν τῷ Κυριακῷ καταλιπεῖν τὰ παρὰ τῶν
 εἰσελθόντων ὄπλα καὶ βέλη καὶ ξίφη· μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμά-
 σθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴδὲ ἀρνήσασθαι δυναθῶσι. Καὶ γὰρ
 πολλάκις ἀπέστειλε τὸν τῆς τάξεως Δυνάμιον καὶ τὸν στρα-
 τηγὸν θέλων αὐτὰ ἄραι· καὶ τέως οὐ συνεχωρήσαμεν, ἕως πᾶσι
 20 γνωσθῆ. Εἰ μὲν οὖν πρόσταγμά ἐστι διώκεσθαι ἡμᾶς, ἔτοιμοι
 πάντες μαρτυρησάμεν· εἰ δὲ μὴ ἔστι τοῦ Αὐγουστου πρόσταγμα,
 ἀξιοῦμεν τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς πολι-
 τευτὰς πάντας ἀξιῶσαι αὐτὸν μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι.
 Ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν δέησιν ἀνενεχθῆναι, ἵνα
 25 μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν ὧδε.
 Μέχρι γὰρ θανάτου ἐστήκαμεν αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδε-
 σιμώτατον Ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἡμῖν δέδωκε κατὰ
 διαδοχὴν τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος

ὀλίγον νὰ κατακομματιασθῆ. Περιέπεσεν δὲ εἰς ἀναισθησίαν, ὁμοιάζων πρὸς νεκρόν, δὲν γνωρίζομεν ὅμως ποῦ τὸν ἐξαφάνισαν —διότι ἐβιάζοντο νὰ τὸν φονεύσουν. Αὐτοὶ δὲ ὅταν εἶδαν ὅτι ἀπέθαναν πολλοί, διέταξαν τοὺς στρατιώτας νὰ ἐξαφανίσουν τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων. Ὅσοι ἐκ τῶν ἀγιωτάτων παρθένων ἐγκατελείφθησαν νεκραὶ ἐτάφησαν εἰς τὰ μνήματα ἔχουσαι τὸ καύχημα ὅτι ἐμαρτύρησαν κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου. Ἐξ ἄλλου διάκονοι ἐξυλοκοπήθησαν ἀγρίως καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸ Κυριακόν. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἐσταμάτησεν ἐδῶ· διότι μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ συμβάντα ὅποιοις ἤθελεν ἔσπαζεν ὁποῖαν θύραν ἤθελε, ἤνοιγε, ἠρεύνα καὶ ἤρπαζε ὅ,τι ἦτο μέσα· εἰσῆρχετο μάλιστα καὶ εἰς τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν δύνανται νὰ εἰσέλθουν οὔτε ὅλοι οἱ Χριστιανοί. Αὐτὰ τὰ γνωρίζει καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως Γοργόνιος, διότι ἦτο ἐκεῖ. Μεγίστη δὲ ἀπόδειξις αὐτῆς τῆς πολεμικῆς ἐφόδου εἶναι ὅτι ἐγκατελείφθησαν ὅπλα, βέλη καὶ ξίφη εἰς τὸ Κυριακόν ἀπὸ τοὺς εἰσβολεῖς, τὰ ὁποῖα εἶναι κρεμασμένα μέχρι τώρα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ δυνηθοῦν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν. Διότι ἀπέστειλε πολλάκις τὸν στρατιωτικὸν Δυνάμιον καὶ τὸν στρατηγόν, διότι ἤθελε νὰ τὰ πάρῃ, ἀλλὰ μέχρι σήμερον δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέψαμεν, διὰ νὰ γίνῃ γνωστὸν τὸ γεγονός εἰς ὅλους. Ἄν, λοιπόν, ὑπάρχη διαταγὴ νὰ διωκώμεθα, εἴμεθα ὅλοι ἔτοιμοι νὰ ὑποστῶμεν τὸ μαρτύριον· ἂν ὅμως δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Αὐγουστον ἡ διαταγὴ, ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτικούς ἄρχοντας νὰ ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὸν Συριανὸν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ παρόμοια πράγματα τοῦ λοιποῦ. Ἀπαιτοῦμεν ἐπίσης νὰ διαβιβασθῆ δεόντως ἡ ἐξῆς αἴτησίς μας, νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν δηλαδὴ νὰ ἀποστείλουν κάποιον ἄλλον ἐπίσκοπον. Διότι ἐπιθυμοῦμεν, ἐδραῖοι μέχρι θανάτου, αὐτὸν τὸν αἰδεσιμώτατον Ἄθανάσιον, τὸν ὁποῖον μᾶς ἔδωσεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ὡς διάδοχον τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ἄλλωστε μὲ ἐπιστολὰς καὶ ὄρκους καὶ ὁ ἴδιος ὁ εὐσεβεστάτος

Αὔγουστος Κωνστάντιος μετὰ γραμμάτων καὶ ὄρκων ἀπέ-
 στειλε. Πιστεύομεν γάρ, ὅτι, ἐὰν μάθῃ ἢ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγα-
 νακτήσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, οὐδὲν δὲ παρὰ τοὺς ὄρκους
 ποιήσει, ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσει τὸν ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀθα-
 νᾶσιον μένειν μεθ' ἡμῶν.

Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίλωνος καὶ Κολλιανοῦ τῶν
 λαμπροτάτων ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις Μεχὶο ἰζ', ἧτις
 ἐστὶ τῇ πρὸ μιᾶς εἰδῶν Φεβρουαρίων.

Αὐγουστος Κωνστάντιος. Διότι εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι, ἂν τὰ μάθη ἢ εὐσέβειά του, θὰ ἀγανακτήσῃ μὲ τὰ γεγονότα καὶ δὲν θὰ παραβῆ κατ' οὐδὲν τοὺς ὄρκους του, ἀλλὰ θὰ προτρέψῃ καὶ πάλιν τὸν ἐπίσκοπὸν μας Ἀθανάσιον νὰ παραμείνη μαζί μας.

Πρὸς τοὺς ὑπάτους οἱ ὅποιοι ὠρίσθησαν νὰ διαδεχθοῦν τὴν ὑπατείαν τῶν ἐκλαμπροτάτων Ἀρβαιθίωνος καὶ Κολλιανοῦ, Μεχίρ 17η, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν 12ην Φεβρουαρίου.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

— Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους.

— Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας· εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις		Βασιλειῶν Α'	
4	12	232	5 1 ἐ. 326,6
5	3	84,4	6 326,8
	24	44,6	15 1 ἐ. 286,4
14	14	32,23	22 9 344,25
17	23	32,23	19 344,23
19	26	372,23	26 1 344,27
20	1 ἐ.	46,5	9 276,23 - 278,1
46	4	46,4	
*Ἐξοδος		Βασιλειῶν Γ'	
1	1	62,15	18 1 ἐ. 320,3
3	14	88,24	19 3 ἐ. 310,7
7	11	272,1	20 1 ἐ. 222,17· 320,6
12	41	82,17	2 320,9
17	1 ἐ.	46,7	7 304,27· 346,7
19	18	46,6	22 10 344,16
20	2	88,24	18 344,16
Λευϊτικόν		Βασιλειῶν Δ'	
10	1	54,23	6 16 292,8
Δευτερονόμιον		*Ἐσδρας Α'	
13	13 - 14,1	42,16	
32	6	102,27 - 104,1	3 12 136,22

Ἰεζεκιήλ				59 έ.	320,7
9	8 έ.	306,23	27	16 έ.	346,16
				24	346,24
Δαυιήλ				28	19
					194,10· 118,3·
					124,1
5		306,14			
6	5	304,21			
	14	304,26			
7	21	358,9	3	22	30,3
	24 έ.	358,11	18	1	30,8
9	27	364,10			
Μάρκος					
Λουκᾶς					
Ματθαῖος				12	33
			14	27	
3	17	58,1· 288,12	15	2	276,16
4	2	64,22	18	2	26,9
6	9	116,25	19	7	296,1
7	15	110,28 - 112,1	19	7	26,9
	24	298,3	21	8	140,24
9	7	334,22	23	10	304,28
	28	284,19		34	340,11
10	14	280,7		43	44,10
	18	272,28			
	30	202,25			
Ἰωάννης					
11	5	28,8	1	1	136,26
	27	58,22		1 - 3	72,28 - 74,1
14	6 έ.	318,16		3	62,22· 138,1
	21	28,10		12	42,20
16	17	288,11		14	66,4· 66,24·
	24	276,15· 344,10			98,4
19	27	214,5		18	56,27· 62,23·
	28	52,25			88,2· 136,28
22	15	272,2	2	1 έ.	28,9
	21	302,11	3	31	52,10
24	15	364,10	5	16	28,22
25	23	52,27 - 54,1	6	14	28,11
	34	52,26		30	28,5
	35 έ.	334,3		46	86,26
	45	240,26		67	344,11
26	56	310,8	8	42	86,24

	Κολοσσαείς		14		64,12
			15		64,15
1	12-17	74,10	4	15	106,1
	15	104,1· 104,26	7	15	106,1
	Θεσσαλονικείς Β'		11	3	76,10
			13	8	138,18
2	3	364,17			
	Τιμόθεον Α'				Ίακώβου
			1	8	36,14
1	4	342,15	2	7	368,5
2	11	66,7			Πέτρου Α'
3	8	38,16			
4	1	140,26 - 142,1	5	8	238,16· 252,22
	13	54,16			
	Τιμόθεον Β'				Πέτρου Β'
			2	22	36,10· 52,11· 268,12
2	17	140,18			
3	17	66,7			Ίωάννου Α'
	Έβραιοις		1	5	106,3
			2	7	38,13
1	1	30,4			Ίωάννου Β'
	1-2	74,3			
	3	58,26· 106,3·			
2	10	138,21	10		142,13

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

A	Άγαθος (επίσκοπος) 354,12
Άβδιού 320,4	Άγαθος (πρεσβύτερος) 142,25· 144,22
Άβελ 38,10	αγαθότης 28,18· 56,12
Άβιμέλεχ 46,5	Άγάθων (διάκονος) 144,8
Άβραάμ (33)· 38,7· 42,22· 46,5· 54,8	αγάπη 74,13· 82,8· 150,27· 156,2· 176,10· 180,22· 184,16· 194,17· 218,19· 222,3
Άγαθοδαίμων (επίσκοπος) 354,12	αγάπη του Χριστού 222,3
αγαθόν 138,6· 370,21	αγγελος 38,20· 80,1
αγαθός 86,22· 180,29· 186,11· 228,2· 278,9	

- ἀγέννητος (12· 116)· 46,25·
 108,5· 110,2· 112,7· 114,17·
 116,2· 118,2· 120,3· 128,14·
 ἄγιος, -οι 58,24· 60,13· 74,11·
 76,5· 90,18· 100,20· 146,9·
 204,1· 218,9· 280,7· 290,11·
 310,8· 322,20· 346,26· 358,10·
 346,26· 364,12
 ἀγιότης 180,8
 (* Ἀγκυρα 228)
 ἀγνωμοσύνη 36,4
 ἀγνωσία 70,25
 Ἄγριππίνη (πόλις Γαλλίας) 254,9
 ἀγχινοια 154,19
 Ἄδὰμ (10)· 38,11· 44,6· 48,26·
 50,2· 84,3
 Ἀδελφίος (ἐπίσκοπος) 354,10
 ἀδιαίρετος 84,6· 88,2· 90,21
 ἀδικία 192,21· 338,25· 346,25·
 356,25
 Ἀδριανούπολις (19·251)· 228,2·
 250,7
 Ἀειθαλῆς 134,16
 * Ἀζωτος 326,7
 ἀθανασία 164,21· 178,23· 180,20·
 Ἀθανάσιος (διάκονος) 144,3
 Ἀθανάσιος (διάκονος) 144,5
 ἀθεότης 206,6· 356,9
 Ἀθηνόδωρος 354,25
 Αἴγυπτος (13· 15· 20· 23· 225·
 322· 340)· 46,4· 82,12· 136,18·
 146,10· 148,10· 150,14· 178,10·
 190,20· 194,17· 188,6· 236,6·
 238,23· 248,15· 258,29· 262,8·
 268,5· 270,24· 350,7· 352,1·
 368,6· 374,27· 376,1· 378,22
 αἰδιότης 164,9
 Αἰθιοπία 288,9
 Αἰθίοψ - οπες 120,12
 αἶμα 298,17
 αἵρεσις (9· 17· 18· 22· 70· 214)·
 26,5· 30,15· 34,4· 36,8· 40,11·
 66,14· 106,28· 108,2· 120,6·
 124,6· 134,7· 140,10· 150,26·
 152,7· 196,2· 210,4· 214,10·
 218,6· 220,15· 222,2· 224,13·
 226,9· 228,11· 234,12· 236,9·
 240,15· 246,10· 252,2· 256,3·
 264,11· 266,9· 268,9· 270,3·
 272,24· 274,23· 280,3· 282,7·
 284,11· 286,9· 288,6· 292,16·
 294,10· 296,13· 298,5· 302,16·
 304,11· 306,6· 308,18· 314,2·
 316,1· 318,8· 320,8· 324,19·
 326,9· 336,4· 338,5· 340,8·
 342,4 - 344,1· 346,3· 350,9·
 352,16· 358,16· 364,25· 368,7·
 379,17· αἵρεσις ἀρειανή 30,25·
 36,8· 66,14· 106,28· 152,7·
 252,25· 264,11· 280,3· 282,7·
 288,6· 306,20· 308,18· 318,8·
 342,4· 368,7· αἵρεσις χριστομά-
 χος 294,17
 ἀρετικὸς, -οὶ (9· 10· 12· 13· 21·
 22· 23· 186· 279· 370)· 32,4·
 78,28· 84,11· 94,23· 104,25·
 108,2· 204,15· 206,14· 208,5·
 210,24· 270,10· 272,5· 278,15·
 296,12· 314,20· 318,8· 320,23·
 322,12· 332,21· 340,10· 344,28·
 350,17· 360,24· 372,3
 ἀσχύνη 276,6
 αἰών, -ες 38,12· 64,11· 74,6·
 76,10· 120,24· 122,23· 130,12·
 152,5· 188,9
 Ἀκάκιος (ἐπίσκοπος Καισαρείας)
 (35· 248· 262)· 34,25· 36,4·
 248,20· 266,19

- ἀκατάληπτος 88,11
 ἀλαζονεία 358,23
 Ἀλεξάνδρεια (13· 15· 16· 17· 19·
 70· 21· 23· 98· 99· 132· 156·
 194· 196· 200· 262· 312· 324·
 328· 340· 374)· 98,1· 130,27·
 142,17· 150,8· 162,9· 168,1·
 196,26· 236,8· 244,2· 248,15·
 250,16· 252,11· 256,8· 258,24·
 262,10· 290,1· 308,24· 310,23·
 350,6· 352,14· 352,18· 354,1·
 380,1· 374,9
 Ἀλέξανδρος (ἐπίσκοπος Ἀλε-
 ξανδρείας) (13· 366)· 130,26·
 132,18· 142,21· 148,24· 150,17·
 212,12· 366,5
 Ἀλέξανδρος (διάκονος) 144,28
 Ἀλέξανδρος (διάκονος) 144,28
 ἀλήθεια (10)· 28,3· 30,9· 32,18·
 34,18· 36,2· 38,2· 66,26· 70,19·
 74,23· 76,2· 78,5· 84,23·
 94,23· 118,23· 120,17· 122,4·
 124,8· 136,21· 140,28· 154,5·
 158,18· 162,13· 168,8· 176,18·
 178,4· 184,8· 186,12· 214,11·
 216,9· 226,2· 226,9· 232,18·
 274,28· 276,2· 298,17· 306,2·
 310,12· 320,9· 330,9· 344,2·
 368,24· 370,1· ἀληθείας φῶς
 178,4
 ἀλλοίωσις 96,23· 128,13
 ἀλλοιωτός, - οἱ 126,13· 136,5·
 138,12· 152,24
 Ἄλφειων (ἐπίσκοπος Νικομη-
 δείας) 186]
 Ἀμαλήκ 46,8
 ἀμάρτημα 172,21· 308,13
 ἀμαρτία 38,13· 74,14· 142,14·
 176,1
 Ἀμμων 352, 19
 Ἀμμών (γραφεύς) 212,11
 Ἀμμωνᾶς (πρεσβύτερος) 144,19
 Ἀμμωνιακή 354,25
 Ἀμμώνιος 354,1
 Ἀμμώνιος 264,31
 Ἀμμώνιος (ἐπίσκοπος) 354,1
 Ἀμμώνιος (ἐπίσκοπος) 354,14
 Ἀμμώνιος (διάκονος) 144,2
 Ἀμμώνιος (διάκονος) 146,1
 Ἀμμώνιος (πρεσβύτερος) 144,16
 Ἀμυντιανός (διάκονος) 144,7
 Ἀνάγαμφος 354,2
 ἀναισχυντία 40,19· 364,19
 ἀναλλοίωτος, - οἱ 90,22
 ἀνεξικακία 184,16
 ἀνὴρ (35)· 96,13· 102,17· 132,25·
 148,2· 156,3· 176,24· 202,10·
 226,7· 228,2· 282,3· ἀνὴρ ἀπο-
 στολικὸς 282,3· ἀνὴρ πνευμα-
 τοφόρος 102,17
 ἀνθρώπος (16· 64· 312)· 28, 7·
 36,14· 46,6· 48,26· 54,14·
 56,2· 58,4· 60,5· 62,6· 64,4·
 66,11· 70,8· 82,5· 84,2· 104,1·
 122,25· 126,6· 138,17· 150,13·
 152,17· 158,16· 166,10· 174,25·
 176,27· 204,2· 208,4· 214,15
 216,17· 218,12· 220,12· 232,2·
 240,3· 274,27· 294,25· 296,1·
 300,7· 302,4· 304,6· 310,10·
 320,4· 332,18· 336,10· 340,16·
 348,2· 356,21· 360,6·
 (Ἄνόμοιοι 230)
 ἀνόμοιος, - οἱ 42,5· 62,10· 92,4·
 94,4
 Ἀντιόχεια (19· 54· 150· 186·
 226· 227· 236· 238· 266)·
 226,7· 246,19· 254,15· 300,12·

- ἀντίχριστος (23)· 132,27· 140,14·
308,19· 336,7· 350,16· 358,3
360,18· 362,1· 368,22
- Ἀντώνιος (ὁ Μέγας) 242,8
- ἀπαύγασμα 58, 26· 60,7· 80,26·
84,9· 90,15· 92,13· 94,2· 96,6·
106,3· 138,8· ἀπαύγασμα τῆς
δόξης 58,26· ἀπαύγασμα τοῦ
Πατρὸς 138,8· ἀπαύγασμα
φωτῶς 80,26
- Ἄπισ 142,27
- ἀπιστία 158,17
- ἀποκάλυψις (11)· ἀποκάλυψις
Θεοῦ (11)
- Ἀπολλῶ (ἐπίσκοπος) 354,13
- Ἀπολλώνιος (διάκονος) 144,4
- Ἀπολλώνιος (ἐπίσκοπος) 354,12
- Ἀπολλώνιος (πρεσβύτερος) 144,13
- ἀπολύτρωσις 74,14
- ἀπορροή 56,24
- ἀπόρροια 96,20· ἀπόρροια τῆς
τοῦ Πατρὸς οὐσίας 96,20
- Ἀπόστολος (323)· 38,15· 44,9·
66,22· 74,2· 118,14· 138,18·
142,2· 208,17· 214,13· 218,20·
262,21· 284,1· 286,5· 342,13
- Ἀπουλία 266,19
- ἀπώλεια 174,6
- Ἀραβία (330)· 250,19
- Ἀρβαθίων 380,6
- (Ἄρειανισμὸς 21· 35· 227· 236·
322)
- Ἄρειανός, - οἱ (9· 10· 11· 12· 15·
16· 17· 18· 19· 20· 21· 22· 23·
32· 48· 120· 149· 214· 220·
238· 262· 299)· 26,7· 30,12·
34,23· 50,21· 66,14· 78,9·
96,12· 118,27· 120,19· 158,7·
194,26· 196,8· 198,4· 200,10·
204,15· 206,1· 208,3· 212,10·
218,6· 220,3· 236,21· 248,9·
266,8· 268,25· 272,12· 282,16·
286,11· 296,11· 298,11· 302,16·
314,15· 320,21· 324,1· 326,25·
332,13· 334,9· 336,1· 342,18·
346,3· 352,15· 356,8· 358,8·
364,3· 366,2· 374,5· Ἄρεια-
νῶν αἵρεσις 66,14
- Ἄρειομανίτης, - αι 196,2· 204,11·
210,1· 212,7· 214,10 (214)·
290,5· 370,17
- Ἄρειος (11· 13· 14· 18· 48· 70·
160· 214· 218)· 26,2· 48,1·
70,4· 82,16· 84,20· 130,25·
132,1· 134,15· 136,16· 142,18·
144,14· 146,7· 152,8· 154,21·
156,16· 158,1· 162,30· 166,2·
170,7· 172,3· 176,1· 184,21·
196,11· 218,7· 220,6· 226,1·
244,19· 250,17· 272,9· 278,4·
284,11· 298,19· 314,18· 340,21·
350,9· 352,17· 364,26·
- Ἄρειος 134,16
- Ἄρελάτη (272)· 272,4
- ἀρετή 44,1· 50,19· 52,23· 82,25·
90,11· 146,27· 180,15· 262,15·
288,8
- (Ἄριστοτέλης 116)
- Ἄρμενία 250,16· 256,8· (348)
- Ἄρποκρατίων 142,24
- [Ἄρσάκης (βασιλεὺς Ἄρμενίας)
348]
- Ἄρσάκιος 236,11
- Ἄρσένιος (ἐπίσκοπος) (224)·
224,8
- ἀσέβεια (17)· 26,5· 36,11· 40,21·
42,20· 68,15· 76,2· 78,3·
84,18· 86,5· 106,21· 108,8·

118,24· 139,2· 136,21· 142,3·
146,20· 148,4· 198,26· 204,13·
206,14· 210,2· 216,7· 218,1·
222,2· 224,5· 226,14· 226,17·
228,18· 250,24· 252,9· 266,15·
268,14· 270,21· 274,26· 280,17·
282,5· 290,4· 294,7· 304,22·
306,5· 308,17· 318,26· 330,8·
340,5· 350,1· 352,25· 358,1·
366,22· 372,12

ἀσέβημα 174,26· 336,25

Ἀσία (299)· 228,10

Ἀσκληπῆς 228,9

Ἀστέριος 46,27· (48)· 82,14·
244,19· 250,18· 316,9

ἄτρεπτος 80,24· 82,7· 90,22

Αὐγουστος 376,1· 378,21· 380,1

αὐθεντία 150,12

Αὐξέντιος (ἐπίσκοπος) 360,4
(Αὐρηλιανὸς (αὐτοκράτωρ) 54)

Ἀφθόνιος (διάκονος) 144,5

Ἀφρική 266,25· (340)

Ἀφροδίτη 160,20

ἄφροσύνη (11)· 216,12

Ἀχαάβ (306), 306,14· 320,9·
346,5

Ἀχαΐα 268,3

Ἀχιλλᾶς, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρεί-
ας (366)· 366,5

Ἀχιλλᾶς (πρεσβύτερος) 144,22

Ἀχιλλεύς 134,15

B

Βαβυλῶν (306)· 304,21· 354,9

Βαλάκιος (δούξ τῆς Αἰγύπτου)
(242)· 240,9· 242,16

Βαλανέα 228,7

Βαλθασάρ 306,14

(Βαλτασάρ 306)

Βαραββᾶς 346,16

Βαρδίων 256,25

Βάρκη 340,9

Βαρούχ 68,1

βασιλεία 278,25· βασιλεία τοῦ
Υἱοῦ τῆς ἀγάπης 74,13

(Βασίλειος ὁ Μέγας 227)

Βασιλίνα 228,6

βδέλυγμα 364,10

Βελζεβούλ 30,3

Βελιάρ 136,23

(Βελιγράδιον 248)

Βερκέλλα (πόλις τῆς Ἰταλίας)
278,21

Βέρροια (294)· 228,9

Βηρυτὸς (32)· 134,2· 230,8

βία 198,21· 206,10· 286,19·
294,10· 300,19· 306,15· 310,3·
344,5· 362,9· 374,22

(Βιθυνία 322)

Βιθυνός, -οὶ 322,12

Βικέντιος Καπύης 254,7

(Βίργιλλα 308)

βλασφημία 108,9· 112,3· 148,8
212,7· 358,7·

βοήθεια 170,3· 288,7

Βόκκων (πρεσβύτερος) 144,21
(Βουλγαρία 244)

βούλημα 70,11· 116,11· 294,14·
334,7· βούλημα τοῦ Θεοῦ
116,11· βούλημα τοῦ Πατρὸς
70,11

βούλησις (35) 156,4· 178,18

(Βρετανίων (στρατ. διοικ. Ἰλ-
λυρικοῦ 312)· 358,20

Βρεχενίων 312,22

Βριττανία 266,26

Βριττία 266,24

Γ

(Γάγγρα 227)
 Γάζα (326)· 228,9
 Γάιος 134,18· 354,13
 Γάιος (διάκονος) 144,7· 146,2
 Γαλάτης, - αι 38,17
 Γαλατία (19· 196)· 228,16
 Γαλλία, - αι (278· 308)· 196,4·
 266,25· 314,7
 Γάλλιοι 278,10
 Γάλλος (βασίλευς) 358,21
 Γαυδέντιος 156,13· 178,9
 (Γελάσιος ὁ Κυζικηνὸς 120· 132·
 152· 179· 182)
 γένεσις 56,16· 58,21· 78,27
 γενητὸς (12)· 110,12· 34,11·
 48,5· 78,23· 80,7· 84,12· 96,3·
 98,5· 108,6· 114,1· 118,3·
 136,1
 γέννημα 34,12· 56,18· 58,14·
 72,7· 78,13· 86,18· 90,24·
 92,21· 94,11· 96,6· 100,6·
 104,19· 112,14· 114,1· 116,12·
 γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πα-
 τρός 34,12· γέννημα Θεοῦ
 72,7· 94,11· γέννημα τοῦ Πα-
 τρός 114,1
 γέννησις (10· 11)· 34,25· 44,8·
 48,19· 54,12· 58,18· 60,6· 72,
 8· 84,5· 88,6· 102,6· 104,7· 128,
 6· 130,10· γέννησις κατὰ σάρ-
 κα 34,25· γέννησις προαιώ-
 νιος (11)· γέννησις τοῦ Υἱοῦ
 (10· 11)· 54,12· 58,18· 60,6·
 88,6·
 Γερμανίκαια (227)· 226,20
 Γεώργιος (ἐπαρχὸς Αἰγύπτου)
 (248· 312)· 248,20· 314,15·
 360,9

Γεώργιος (ἐπίσκοπος ὁμοουσια-
 νὸς) 226,19· 266,19· 312,4
 γυνῶσις 214,17· 216,2· 358,28
 (Γοργίας 116)
 Γοργονίας 336,18
 Γοργόνιος 378,14
 Γραφή, - αι (10· 11· 24)· 60,15·
 68,6· 72,18· 76,4· 78,10· 82,20·
 86,12· 88,22· 112,9· 118,20·
 130,3· 134,20· 154,16· 190,9·
 192,3· 276,26· 350,1· 366,14·
 Γραφή ἀγία (9)· 98,14)· Γραφή
 θεία 42,14· 54,17· 62,14· 66,
 21· 70,25· 102,2· 108,17· 122,
 14· 132,21· 140,6· 190,13·
 198,30· 342,14· 372,16· Γρα-
 φὴ θεόπνευστος 130,3· 154,16
 (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος 348)
 Γρηγόριος (ἀρειανὸς ἐπίσκοπος
 Ἀλεξανδρείας) (15· 16· 17·
 19· 22· 194)· 194,20· 196,24·
 198,7· 200,9· 202,3· 204,4·
 206,7· 210,22· 212,9· 236,8·
 240,8· 256,12· 314,14· 358,30

Δ

(Δαγών 326)
 Δακία (217)· 268,2
 Δαλματία (306)· 268,2
 Δανιήλ (306)· 206,7· 304,21·
 358, 9· 364,10· 370,25
 Δαρδανία 268,2
 Δαρείος 304,26
 Δατιανὸς 256,25
 Δαυτδ 50,16· 72,23· 86,22· 276,
 23· 344,17
 Δεσπότης 170,4· 178,15· 180,6
 Δημήτριος (διάκονος) 144, 27
 δημιουργημα 62, 12

διάβολος (37)· 32,2· 106,19·
 110,27· 136,13· 154,1· 158,
 10· 174,6· 276,12· 340,17· 368,
 11
 Διαθήκη Καινή 102,3· Διαθήκη
 Παλαιά 102,3
 διαίρεσις 148,9
 Δίδυμος (διάκονος) 144,27· 146,1
 Δίδυμος (πρεσβύτερος) 144,20
 δίκαιον 64,25· 314,1· 348,19
 Διογένης 316,13
 Διογένης (νοτάριος) 310,16
 Διόδωρος 228,10· 250,27
 Διοκλητιανός (148· 290· 338)
 Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (12· 98·
 99) 96,26
 Διονύσιος (διάκονος) 144, 8
 Διονύσιος Μεδιολάνων (308)·
 278,12· 308,13
 Διονύσιος Ρώμης (12· 99)· 98,
 7· 100,8
 Διονύσιος (ἐπίσκοπος) 360,6·
 362,10
 Διονύσιος (πρεσβύτερος) 142,
 22· 144,24
 Διδσκορος 142,21
 Διδσκορος (ἐπίσκοπος) 354,14
 Διδσκορος (πρεσβύτερος) 144,
 17· 354,10
 διχόνοια 154,3· 186,10
 (διψυχία 37)
 διωγμός (328)· 200,5· 206,2·
 212,5· 240,2· 290,2· 340,2·
 338,9· 350,19· 358,20· 364,15
 δόγμα 32,18· 132,4
 Δομνίων 228,10
 δόξα 44,4· 62,1· 66,25· 82,5· 96,
 26· 102,20· 106,4· 120,21·
 122,27· 146,23· 152,4· 216,3·

224,17· 374,3
 δύναμις 56,13· 66,22· 70,16· 72,
 6· 80,22· 82,2· 92,8· 94,12·
 100,12· 102,12· 114,10· 128,
 14· 130,13· 170,5· 172,27·
 176,19· 182· 13· 196,14· 214·
 9· δύναμις ἀληθινή 80,22· δύ-
 ναμις ἀληθινή καὶ εἰκῶν τοῦ
 Πατρὸς 80,22· δύναμις Θεοῦ
 66,22· δύναμις Κυρίου 196,14
 δύναμις οὐράνιος 82,12
 Δωὴκ 344,26

E

Ἑβραῖος, -οἱ 76,9
 (Ἑδωμίτης, -αι 331)
 (Εἰδωλολατρία 306)
 εἰδωλον (48)· 198,27· 204,27·
 320,17· 322,5· 356,22· 368,5
 εἰκῶν 58,25· 60,15· 62,10· 72,4·
 74,9· 80,23· 82,4· 84,23· 92,
 13· 96,24· 104,26· 106,6· 114,
 22· 158,9· εἰκῶν τοῦ Θεοῦ 74,
 14· εἰκῶν τοῦ Πατρὸς 74,9· 80,
 23
 Εἰρηναῖος 352,19
 Εἰρηναῖος (πρεσβύτερος) 264,30
 Εἰρηναῖος 132,10
 Εἰρήνη 126,26· 132,22· 150,25·
 152,1· 176,10· 194,14· 250,2·
 264,3· 266,2· 282,22· 284,3·
 Ἑκκλησία (10· 12· 13· 14· 16·
 17· 22· 23· 48· 98· 214· 328)·
 26,3· 34,15· 94,22· 130,2· 134,
 2· 140,15· 164,21· 166,2· 170,
 7· 176,9· 192,12· 194,3· 196,9·
 198,4· 200,13· 206,3· 208,4·
 210,8· 212,13· 214,9· 226,15·
 228,6· 232,23· 244,3· 264,1·

280,2· 280,3· 284,23· 290,5·
 302,8· 304,11· 310,18· 312,1·
 314,16· 316,8· 316,27· 318,2·
 330,22· 358,25· 360,19· 368,
 4· 376,7· 378,17· Ἐκκλησία
 Αἰγύπτου (13)· Ἐκκλησία Ἀ-
 λεξανδρέων 150,15· 152,26·
 Ἐκκλησία Καθολικὴ 84,16·
 106,26· 126,14· 132,5· 142,6·
 148,27· 150,1· 204,14· 206,20·
 234,2· 258,19· 350,8· 354,9·
 Ἐκκλησία Καθολικὴ καὶ Ἀπο-
 στολικὴ 152,25· Ἐκκλησία
 Λιβύης (13)· Ἐκκλησία Μαρ-
 τύρων (148) Ἐκκλησία Νικο-
 μηδέων 178,13· Ἐκκλησία Πεν-
 ταπόλεως (13)· Ἐκκλησία τοῦ
 Θεοῦ 100,12· 280,3

(ἐκκλησιαστικὴ πίστις 12)

ἐλευθερία 36,12

Ἑλλανικὸς 228,10

ἐλεημοσύνη 240,22· 334,3· 356,7
 (Ἑλένη ἁγία 226)

Ἑλισαῖος 292,8

Ἑλλάδιος 134,18

Ἑλλην, - ες 36,26· 108,5· 116,
 18· 204, 7· 254,6· 322,4· 324,
 17· 326,17· 328,3· 336,9· 338,
 5· 342,12· 350,19· 356,12.
 358,8· 368,2

Ἑλπίδιος 238,2

ἐλπίς 154,15· 168,14· 262,12·
 310,11· 328,1

Ἑμισα 230,13

ἐνανθρώπησις (64)· ἐνανθρώπη-
 σις τοῦ Λόγου (11)

ἐνέργεια (9· 16)· 130,13· 154,22·
 170,14· 186,23· ἐνέργεια θεία
 164,8

Ἐνώχ 38,8· 44,8

ἐξουσία (13· 15· 302)· 42,21· 74,
 12· 114,8· 148,16· 150,2· 220,
 7· 224,14· 236,12· 244,14·
 252,23· 266,17· 272,7· 276,25·
 278,2· 302,14· 318,10· 336,14·
 352,24· 350,5· 342,25· 358,18·
 360,13· 376,3

ἐπίσκοπος, - οἱ (9· 14· 15· 16·
 17· 19· 20· 21· 23· 33· 99·
 178)· 34,6· 38,17· 70,22· 89,
 16· 100,7· 118,25· 122,12· 128,
 23· 134,19· 136,18· 148,27·
 150,9· 152,6· 154,9· 156,1·
 162,10· 182,23· 184,9· 186,11·
 194,24· 196,17· 212,12· 220,19·
 224,6· 226,16· 228,2· 238,13·
 240,1· 242,7· 244,9· 246,14·
 248,23· 250,19· 252,1· 254,11·
 258,4· 260,3· 262,4· 264,2·
 266,3· 270,15· 272,15· 274,6·
 276,10· 278,9· 282,19· 286,1·
 288,19· 296,5· 300,30· 306,14·
 308,3· 310,2· 312,6· 314,6·
 316,21· 318,9· 320,12· 322,1·
 342,3· 346,6· 350,8· 352,6· 354,
 1· 356,5· 360,6· 362,11· 364,
 8· 366,6· 370,6· 374,10· 376,
 27· 378,25

ἔρις (9· 34)· 104,22· ἔρις ἀρειανι-
 κὴ (12· 18· 34· 48)

Ἑρμῆς 354,1

Ἑρυθραία 166,13

ἑτεροδοξία 110,24

ἑτεροούσιος 92,6

Εὐαγγέλιον 42,20· 136,28

Εὐδόξιος 226,20

εὐεργεσία 334,18

Εὐζώϊος 134,17· 352,18

Ευλάβεια 170,20· 192,6
 Ευλόγιος (ἐπίσκοπος) 354,12
 Εὐμενῆς (διάκονος) 144,4
 εὐσέβεια 60,17· 74,24· 86,14·
 136,21· 160,22· 166,18· 178,5·
 192,16· 208,7· 214,12· 216,15·
 218,2· 220,17· 336,8· 344,22·
 346,20· 350,8· 360,7· 366,22·
 376,3· 380,2

Εὐσέβιος 238,4· 242,23
 Εὐσέβιος Βιργίλλων (308)· 308,13
 Εὐσέβιος Βερκέλλης 278,12
 Εὐσέβιος (ἐπίσκοπος) 362,10
 Εὐσέβιος Καισαρείας (10· 12· 13·
 35)· 34,13· 120,25· (226)

Εὐσέβιος Νικομηδείας (10· 13·
 14· 17· 19· 178· 182· 220·
 231)· 26,3· 34,9· 36,2· 38,22·
 40,12· 42,26· 52,5· 70,2· 74,
 27· 78,13· 80,27· 118,24· 134,
 1· 136,20· 142,9· 178,12· 184,
 2· 186,25· 194,27· 196,1· 204,
 9· 206,23· 210,3· 212,2· 228,
 3· 230,6· 232,26· 234,11· 252,
 3· 266,15· 314,6· 340,20

Εὐσέβιος (πρεσβύτερος) 142,22
 Εὐσέβιος (σπάδων) 282,12
 Εὐστάθιος Ἀντιοχείας (19· 186·
 226)· 226,7· 228,5

Εὐστάθιος (πρεσβύτερος) 246,22
 (Εὐστάθιος Σεβαστείας 227)

Εὐστόλιος 266,17

Εὐτρόπιος (ἐπίσκοπος Ἀδριανου-
 πόλεως (19)· 228,1· 292,19

Εὐτύχιος 330,21· 332,9

Εὐφράτης (ἐπίσκοπος) 254,8·
 256,6

Εὐφρατίων 228,7

εὐφροσύνη 262,14· 266,4· 370,23

εὐχαριστία 290,8

εὐχή 148,28· 150,20· 170,1· 262,
 27· 322,18· 376,12

Ἐωσφόρος 62,18· 86,23· 104,3·
 138,7

Z

Ζηνοβία 350,21

Ζιφαῖοι 344,27

(Ζοοραῖ 330)

ζωή 60,10· 106,9· 122,22· 154,
 15· ζωὴ αἰώνιος 188,17· ζωῆς
 πηγὴ 58,27

Ζώιλος (διάκονος) 146,4

Ζώσιμος 132,9· 352,20

H

ἡδονὴ 116,5· 348,27· 370,2
 (ἦθος 9)

Ἡλίας 310,7· 320,3· 346,7

(Ἡλιού 306)

Ἡρακλείδης (ἐπίσκοπος) 354,14

Ἡράκλειος (248)· 320,14

Ἡράκλειος (διάκονος) 312,4

Ἡράκλειος (διοικητὴς Αἰγύ-
 πτου) (340)· 340,2· 322,11

Ἡρακλῆς (πρεσβύτερος) 144,21

Ἡρώδης 304,28· 318,16

Ἡρωδιανοὶ 276,1

Ἡρωδιάς 318,16

Ἡσαίας 44,23· 50,13· 72,19

Ἡσύχιος 244,12

Θ

Θαλάσσιος 256,25

Θαλέλαιος (πρεσβύτερος) 144,23

Θαλία 70,4

θάνατος 64,12· 124,5· 158,3· 180,

11· 200,21· 208,12· 212,5· 204,
3· 216,13· 218,7· 230,17· 232,
3· 276,23· 294,9· 306,2· 312,
16· 314,9· 316,5· 318,17· 330,
23· 350,12· 354,22· 376,26·
378,26

θέλημα 76,8

Θεόγνιος (14)· 178,12· 186,7

Θεόγνωστος (12· 96)· 96,13

Θεοδόσιος 226,20

Θεόδοτος Λαοδικεάς (15· 186)·
186,24

Θεόδουλος Τραϊανουπόλεως
250,28

Θεοδώρητος Κύρου (120· 179· 186)

Θεόδωρος Ἡρακλείας 248,21·
266,19

θεολογία (11· 14)· 128,24

θεόπνευστος 130,2· 154,16

Θεός (10· 11· 12)· 28,13· 38,5·

42,3· 44,16· 46,4· 48,4· 50,1·

52,1· 54,2· 56,2· 58,10· 62,16

66,12· 70,5· 72,1· 74,4· 76,10·

78,11· 80,3· 86,20· 88,7· 90,1·

92,1· 94,1· 98,13· 104,11· 106,

2· 112,2· 114,3· 116,1· 118,12·

120,21· 122,19· 124,29· 134,22·

136,3· 146,9· 148,7· 152,3·

154,5· 156,2· 158,5· 162,12·

164,3· 166,3· 170,2· 173,5·

174,1· 176,27· 178,5· 180,1·

186,1· 184,10· 188,1· 192,26·

194,5· 202,20· 204,14· 212,4·

214,14· 216,4· 256,27· 240,5·

258,14· 262,27· 268,24· 278,3·

280,3· 288,6· 296,1· 302,8·

306,10· 310,6· 332,22· 344,22·

346,5· 370,28· 378,27· Θεός

αἰώνιος 44,23· Θεός ἀληθινός

126,4· 152,15· Θεός παντεφό-

ρος 156,7· Θεός παντοκράτωρ

374,28· Θεοῦ ἀποκάλυψις

(11)· Θεοῦ βούλημα 116,11·

Θεοῦ γέννημα 72,7· 94,1· Θε-

οῦ δύναμις 66,22· Θεοῦ Λόγος

30,20· 78,15· 100,5· 108,7·

110,14· Θεοῦ νόμος 174,3· Θε-

οῦ σοφία 66,23· Θεοῦ τέκνα

42,21· Θεοῦ Υἱός 34,12· 54,9·

72,5· 130,10· 138,10· 146,27·

178,23· 182,10· Θεοῦ φόβος

268,24· 284,8

θεοσέβεια 142,7· 156,18· 216,9·

222,25· 242,9· 344,7

Θεότης (11)· 30,5· 64,26· 92,25·

100,13· 104,9· 216,22· Θεότης

τοῦ Λόγου 140,13· 214,16·

216,27· Θεότης τοῦ Χριστοῦ

(54)

Θεσσαλία 268,3

Θεωνᾶς (17· 22· 202,322)· 134,

19· 148,4

Θηβαῖς 194,17· 268,5

θλίψις 370,21

Θράκη (226)· 252,1

θρησκεία 156,19· 188,1· 260,21

θυμὸς 308,25

θυσία (15)· 64,14· 286,8· 358,7

θυσιαστήριον 54,24

I

Ἰακώβ 36,14· 42,23· 46,4· 82,4

Ἰάραξ (διάκονος) 146,2

Ἰεζάβελ (306)· 304,27· 320,6

Ἰερεμίας 46,20· 50,10

Ἰέραξ (πρεσβύτερος) 354,10

(Ἰεροσόλυμα 262)

- Ἰησοῦς 46,16
 Ἰησοῦς Χριστός 46,16· 74,7· 80,9· 104,12· 118,19· 122,21· 126,1· 124,9· 138,18· 142,1· 152,4· 198,29· 218,22· 284,20· 370,8· 374,1
 Ἰλάριος (διάκονος) 292,20
 Ἰλάριος (νοτάριος) 310,16· 376,28
 Ἰνγένιος (πρεσβύτερος) 144,16
 Ἰουδαῖος, -οι (9· 10· 16) 26,9· 30,10· 86,24· 106,16· 150,22· 198,10· 200,2· 212,8· 304,28· 320,7· 326,26· 334,2· 342,14· 346,21· 350,22
 Ἰούδας 190,1· 326,15· 338,19· 140,19
 (Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης 228)
 Ἰούλιος 352,19
 Ἰούλιος, ἐπίσκοπος Ρώμης (20· 210)· 134,17· 234,16· 238,1· 264,12
 (Ἰούλιος Καῖσαρ 324)
 Ἰούστος (διάκονος) 144,26
 (Ἰπόλυτος 98)
 Ἰσαάκ 42,22· 54,8
 Ἰσαυρία 268,5
 (Ἰσπανία 244)
 Ἰσραὴλ 52,26· 58,28· 68,2· 190,14· 306,24
 Ἰταλία 266,23· 278,12· 308,22
 Ἰωάννης 62,21· 88,1· 98,5· 106,3· 136,26· 142,15
 Ἰωάννης Εὐαγγελιστής (38)· 42,20· 66,23· 72,26
 Ἰωσήφ 370,24
- Καΐάφας 30,13· 94,21· 106,17· 202,4· 294,5
 Κάϊν 232,8
 Καισάρεια (35· 248· 262)· 34,13 (καισαροπαπισμὸς 279) (καισαρισμὸς 21)
 κακία 146,27· 164,24· 292,10· 326,13· 352,5· 360,15
 κακοδοξία (10· 11)· 30,19· 78,14· 148,7· 156,21
 κακοθῆεια 28,2· 186,14· 224,4· 248,9
 κακοφροσύνη 26,8
 Καλαβρία 266,23 (Κάλιαρι 278) (Κάλλιστος Ρώμης 98)
 Καμπανία 254,8· 266,24
 Καππαδοκία 194,20· 230,14· 360,5
 Καπύη (Γαλλίας) 254,8
 καρδία 82,18· 86,22· 118,15· 124,6· 132,15· 138,6· 266,12
 Κάρπων (διάκονος) 146,4
 Καρπώνης 134,16
 Καρτέριος 228,8
 Καταφρόνιος (ἐπαρχος) 322,11
 Κεκρόπιος (ἐπίσκοπος) 360,2
 κενοδοξία 34,5
 κήρυγμα 280,17
 κληρονομία 368,20
 Κλύσμα 354,9
 κοινωνία 180,22· 220,6· 240,2· 248,13· 262,6· 268,7· 270,7· 272,17· 282,24
 Κόλλουθος 142,18
 Κόμων (διάκονος) 144,29
 Κόπρης (πρεσβύτερος) 144,19
 Κορδοῦη (20· 21· 244)
 Κορσική 204,1· 266,25
 κόσμος 172,15

Κ

(καθαίρεσις 14)

καθοσίωσις 188,14· 260,4

Κοστούλλιος 358,2· 372,14
 Κουκουσός (19)· 230,14
 Κρήτη 268,3
 κρίσις 184,11· 278,27· 362,19·
 κρίσις ἐκκλησιαστική 364,9·
 κρίσεως ἡμέρα 302,4
 κτίσις 46,11· 48,12· 72,25· 74,
 15· 104,2· 122,22
 κτίσμα 34,1· 42,4· 46,24· 48,8·
 54,3· 58,10· 60,25· 54,3· 48,8·
 46,24· 78,12· 78,23· 84,18·
 90,8· 92,12· 100,5· 108,6·
 118,3· 128,2· 134,25· 138,4·
 146,28
 (Κυμαία (σβυλλη) 166)
 Κυμάτιος 228,8
 Κύπρος 268,4
 (Κυρηναϊκή 340)
 Κύριος 28,11· 30,1· 38,12· 42,16·
 46,16· 50,13· 58,10· 60,15· 62,
 22· 64,10· 74,7· 76,8· 80,9·
 82,12· 88,15· 102,5· 104,6·
 108,8· 112,3· 114,9· 116,19·
 118,19· 122,20· 124,9· 126,1·
 130,29· 132,19· 142,1· 146,12·
 152,4· 158,22· 190,5· 194,1·
 196,14· 198,28· 200,7· 204,3·
 214,6· 218,8· 212,22· 240,25·
 252,20· 266,3· 272,25· 284,19·
 292,7· 306,23· 318,18· 324,27·
 334,1· 340,13· 344,9· 346,22·
 358,24· 368,19· 370,7· 372,20·
 374,1· Κύριος τῆς δόξης 60,28
 Κύρος 142,28· 228,9
 Κώμοδος (διάκονος) 144,10
 Κωνσταντίνος Β' (19· 20· 235)·
 146,15· 152,26· 158,7· 232,21·
 234,2· 314,8
 Κωνσταντίνος ὁ Μέγας (14· 15·

19· 160· 166· 182· 196· 227·
 228· 298· 314)· 156,14· 178,
 13· 186,24· 226,10· 230,11
 (Κωνσταντία 312)
 Κωνσταντίνος (9· 15· 17· 18· 19·
 20· 21· 22· 23· 228· 238· 245·
 272· 284· 298· 312)· 204,24·
 220,3· 230,11· 232,21· 236,23·
 244,4· 250,9· 252,4· 256,5·
 258,18· 260,12· 270,1· 274,14·
 280,22· 286,13· 288,11· 292,9·
 296,2· 298,6· 304,13· 306,6·
 308,19· 318,9· 320,23· 324,17·
 338,8· 344,14· 346,23· 358,14·
 364,23· 368,15· 370,20· 372,9·
 374,5· 376,1· 378,7

Κωνσταντινούπολις (19· 33· 227·
 230· 231)· 228,27· 360,10
 Κώνστας (20· 22· 312)· 232,22·
 234,13· 244,1· 254,13· 260,9·
 268,15· 298,24· 300,30· 312,
 19

Λ

Λάζαρος 64,22
 Λαοδικεῖα (15· 226)· 248,20·
 360,2
 Λεόντιος Ἀντιοχείας 226,18·
 256,2· 266,15
 (Λιανίος 182)
 Λιβέριος Ρώμης (21)· 280,28·
 282,9· 284,27· 286,6· 288,1·
 290,2· 292,18· 294,7· 296,19·
 306,4· 308,3
 Λιβύη 146,10· 166,14· 194,17·
 248,15· 250,20· 262,9· 268,5·
 350,7· 352,1
 Λόγγος (πρεσβύτερος) 142,26
 Λόγος (10· 11)· 34,13· 38,6· 42,

5· 46,1· 48,19· 52,1· 56,8· 60,
 1· 66,2· 68,17· 70,6· 72,1· 74,
 2· 76,12· 78,3· 80,3· 84,8· 86,
 17· 90,5· 92,1· 94,1· 98,4· 102,
 11· 104,13· 106,7· 112,13·
 4· 116,4· 118,10· 120,22· 136,
 2· 140,4· 164,4· 214,17· 216,
 27· Λόγος ἀληθινὸς τοῦ Πα-
 τρὸς 42,6· Λόγος μονογενῆς
 106,12· Λόγος τοῦ Θεοῦ (11).
 30,20· 56,10· 72,6· 78,15·
 100,5· 110,14· 134,23· 122,21·
 108,7· Λόγος τοῦ Πατρὸς 58,2
 Λούκιος Ἀδριανουπόλεως (251)·
 134,17· 250,22
 Λουκίφερ Καλάρεως (278· 284·
 308)· 278,11
 Λουκίφερος Καλάρεως 292,20·
 308,12· 362,10
 Λυκία 268,4
 (Λυῶν 271)
 Λῶτ 372,23

M

Μαγνέντιος (235· 271· 312)·
 270,14· 358,21
 Μακάριος (224)· 224,8
 Μακάριος (διάκονος) 144,2
 Μακάριος (διάκονος) 144,6
 Μακεδονία 268β
 Μακεδόνιος Κων/πόλεως (230)·
 230,3
 Μανιχαῖος, - οἱ 270,11· 330,6·
 334,15· 342,16· 356,20
 μανία 254,2· 280,29· 294,21·
 342,11
 (Μάνης 342)
 (Μαξέντιος 298)
 Μαξιμιανὸς (48· 244)· 290,24·

298,15· 338,8
 Μάξιμος (ἐπαρχὸς Αἰγύπτου)
 376,2· 378,22·
 Μαρεώτης 130,29· 132,7· 144,
 12· 246,5
 Μαρία (ἡ Θεοτόκος) 64,13
 Μάρκελλος Ἀγκύρας (228· 243)·
 228,16
 Μαρκίων (100)· 100,25
 Μάρκος 352,19· 354,2· 354,3
 Μάρκος (διάκονος) 144,10
 Μάρκος (διάκονος) 144,28
 Μάρκος (διάκονος) 146,3
 Μαρμαρική 148,4
 μαρτύριον 332,6
 ματαιότης 174,16
 Μαῦρος (διάκονος) 144,28
 Μεδιόλανον (21· 284· 308)· 272,
 4· 360,5
 (Μέλισσος 116)
 Μελιτιανός, - οἱ (23· 148)· 224,
 9· 366,10· 368,12· 370,4
 Μελίτιος 148,11· 150,10
 μετάνοια 186,12· 264,12· 268,
 14· 280,13· 362,11· 370,11
 Μηνᾶς 134,18
 Μηνόφαντος Ἐφέσου 248,20
 (Μιλάνον 272· 286)
 μίμησις 28,2· 82,25
 μῖσος 294,10· 304,25· 336,3
 Μολλαρίων 146,1
 μοναρχία 100,12· 104,16
 μοναχός, - οἱ (329)· 356,4
 μονογενῆς 44,1· 52,7· 56,27· 66,
 25· 126,3· 138,3· 374,1· μο-
 νογενῆς Λόγος 106,12· μονο-
 γενῆς Υἱὸς 62,23· 66,26· 70,6·
 88,2· 122,22· 136,28· μονογε-
 νῆς Υἱὸς καὶ Λόγος 70,6· μο-

νογενής Υἱός και Λόγος τοῦ
 Πατρὸς 70,6
 μόρφωμα 172,18
 Μοῦσις 354,2
 (Μουρσαι 270)
 Μουσουλμανὸς 244,11
 Μυσία 268,2
 μύσος 292,14· 350,23
 μυστήριον 194,5· μυστηρίων οἰ-
 κονόμοι 194,5
 Μωσῆς 38,7· 42,15· 46,5· 62,15·
 104,1

N

Ναβουθαι 222,17· 304,27· 320,
 7· 346,7·
 (Ναῖσσός (Νῆς) 271· 312)
 Νάρκισσος Νερωνιάδος 248,21·
 266,19
 Νειλάμμων 354,3
 Νειλαρᾶς 142,24
 Νεῖλος (διάκονος) 144,11
 Νεῖλος (ποταμὸς Αἰγύπτου)
 174,24
 Νεμέσιος 142,25
 (Νερωνιάς 248)
 Νεστόριος (ἐπαρχὸς Αἰγύπτου)
 258,29· 316,10
 Νίκατα (9· 10· 11· 12· 13· 14· 120·
 178· 226)· 26,10· 32,19· 96,7·
 122,1· 146,7· 152,6· 284,10·
 296,11
 (Νικόδημος ὁ ἅγιος 226)
 Νικομήδεια (32· 178· 186· 228)·
 134,1· 230,8· 360,2
 Νόμβρα 344,24
 νόμος 134,7· 150,4· 154,20· 160,
 1· 162,11· 182,6· 234,5· 288,

16· 358,13· νόμος τοῦ Θεοῦ
 174,3· 304,22
 νοτάριος, - οἱ 272,14· 286,16·
 310,15· 316,10· 376,29
 νοῦς 90,2· 92,19· 108,11· 172,28
 Νῶε 38,8
 Νωρικὸν 268,1

Ξ

(Ξενοφάνης 116)

O

οἰκονομία 28,19· 164,8· οἰκονο-
 μία τοῦ Σωτῆρος 98,2
 Ὀλυμπιάς 348,7
 Ὀλύμπιος Αἰνῶν 250,28
 Ὀλύμπιος (διάκονος) 144,4
 (*Ὀμοιοί 35)
 ὁμοούσιος (10· 11· 13)· 26,11·
 34,10· 82,21· 84,17· 92,12· 98,
 6· 108,20· 124,19· 128,9· 152,
 16
 (*Ὀμοιουσιανός, - οἱ 227· 230)
 ὁμοίωμα 98,23
 ὁμοίωσις 82,22· 114,24· ὁμοίω-
 σις τοῦ Υἱοῦ 82,24· ὁμοίωσις
 τοῦ Πατρὸς 114,21
 ὁμολογητῆς, - αἱ 280,18· 290,
 24· 292,11· 294,22
 ὁμολογία (12)· 372,5
 ὁμόνοια 132,21· 176,10· 182,1·
 184,19· 226,7· 266,3
 ὁμοφροσύνη 292,5· 372,5
 ὁμοφυλία 268,8· 292,5
 ὄργη 286,8· 312,3
 ὀρθοδοξία (14· 16· 226· 279)·
 212,16· 368,8
 ὀρθόδοξος, - οἱ (100· 234)· 252,

2· 286,28· 346,2
 ὄρκος 270,16· 348,4· 380,1
 *Οσιος (ἐπίσκοπος Κορδούης)
 (20· 21· 244· 296· 299· 302)·
 244,10· 246,25· 268,1· 294,19·
 296,7· 298,2· 304,16· 306,7·
 308,4· 312,10· 346,8

Οὐαλεντῖνοι 342,16

(Οὐαλεντῖνος 342)

Οὐάλης (21· 270)· 248,21· 264,
 4· 268,11· 272,22· 280,14·
 284,24· 292,25· 298,20· 300,17·
 302,2· 306,16· 362,12· 370,11

οὐρανός, -οι 50,15· 62,16· 66,
 27· 72,21· 74,16· 116,26· 126,
 6· 152,17

Οὐράκιος (21)· 248,21· 264,4·
 272,22· 268,11· 280,13· 284,24·
 292,25· 298,20· 300,17· 306,17·
 362,12· 370,11

οὐσία (10· 11· 13)· 26,11· 34,10·
 42,5· 62,27· 72,13· 88,8· 96,
 14· 108,20· 116,12· 126,12·
 128,5· 134,26· 136,7· 152,23,
 164,4· 178,20· οὐσία ἀκατά-
 ληπτος 88,11 οὐσία νεογενῆς
 καὶ νεόκτιστος τοῦ Χριστοῦ
 170,24· οὐσία τοῦ Θεοῦ 78,
 21· 90,5· 92,1· οὐσία τοῦ Λό-
 γου 94,18· οὐσία τοῦ Πατρὸς
 80,7· 84,7· 90,24· 92,4· 96,17·
 100,6· 112,14· 126,3· 128,13·
 138,7· 180,4· 182,11· οὐσία
 τοῦ Υἱοῦ 96,16· 164,15

Π

πάθος 58,4· 124,23· 128,13
 Παλαιστίνη (35· 248)· 34,14·

250,18· 262,4· 268,4

παλινωδία 266,7

Παλλάδιος 316,9

(Παλμύρα 54)

Παννονία 268,1

παράδεισος 44,7

παράδοσις (10)· 34,16· 242,4·

παράδοσις ἐκκλησιαστική 242,4

παράμμων 132,9

Παρθένος Μαρία 64,13

παρρησία 284,14· 290,3

Πάσχα (14)· 150,20· 202,2· 254,
 28

Πατέριος 178,10

Πατήρ (9· 10· 12· 35)· 30,6· 34,

12· 42,1· 44,19· 46,12· 52,8·

54,12· 56,17· 58,1· 60,11· 62,

6· 64,14· 66,25· 68,24· 70,7·

72,7· 74,10· 78,13· 80,6· 82,

21· 84,5· 86,17· 88,1· 92,27·

94,1· 96,1· 98,3· (98)· 104,11·

106,2· 112,12· 116,1· 118,4·

120,21· 122,19· 124,2· 126,2·

128,5· 130,13· 134,22· 136,7·

138,5· 140,1· 152,11· 160,5·

164,11· 170,5· 172,3· 178,17·

180,2· 194,11· 288,12· 374,2·

Πατήρ ἀγαθός 28,19· Πατήρ

ἀπαθής 56,24· Πατήρ προσκυ-

νητός 58,9· Πατρός βούλημα

70,11· Πατρός γέννημα 114,1·

Πατρός εἰκὼν 74,9· Πατρός οὐ-

σία 80,7· 100,6· 180,4· 182,11

(Πατροπασχίτης 98)

(Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως 262)

Παυλῖνος Τρεβίρων (226)· 278,

10· 308,12· 362,10

Παῦλος 38,15· 46,15· 54,18· 76,

9· 80,8· 138,20· 140,25· 196

- 13· (214)· 290,11· (323)· 342,
22· 370,26
- Παῦλος Κων/πόλεως (19· 32·
230)· 230,6
- Παῦλος Σαμοσατεύς (54)· 350,21
- Παῦλος Τρεβίρων 264,14
- Παφνούτιος 354,13
- πειρασμός 370,25
- Πεντάπολις 146,10· 268,5· 352,1
(Πεντηκοστή) 19)
- Πέρσης, - αι 238,11· 246,21
- Περώους (πρεσβύτερος) 142,27
(Πέτρα Ἀραβίας 330)
- Πέτρος 284,2· 286,5· 288,11
- Πέτρος Ἀλεξανδρείας (148)· 352,
14· 366,6
- Πέτρος (διάκονος) 144,6
- Πέτρος (πρεσβύτερος) 264,30
- Πιλάτος 202,4· 276,5· 294,4·
346,16
- πίστις (9· 12· 14· 152)· 58,22·
72,19· 76,10· 106,25· 118,1·
120,27· 122,6· 124,5· 128,25·
130,24· 140,27· 142,6· 154,1·
158,17· 160,24· 162,31· 164,21·
166,9· 168,10· 170,11· 176,24·
178,24· 182,6· 186,17· 192,25·
198,4· 212,17· 214,3· 218,3·
226,8· 228,22· 280,12· 292,2·
294,16· 296,11· 298,4· 308,2·
344,19· 366,12· 372,1· πίστις
ἀληθῆς 180,28· πίστις ἄχραντος
188,15· πίστις εἰλικρινῆς 156,
8· 180,13· πίστις Ἐκκλησίας
(12)· πίστις ἐκκλησιαστικῆ
34,8· 152,9· 284,9· 342,5· πί-
στις καθολικῆ 132,3· πίστις τοῦ
Χριστοῦ 174,2
- Πιστός Ἀλεξανδρείας (15· 194)·
132,8· 206,21
- Πιστός (διάκονος) 144,3
- Πλήνης 354,3
- Πνεῦμα 50,26· 66,5· 196,13
- Πνεῦμα Ἅγιον (227)· 96,5· 100,
22· 104,12· 118,4· 122,28·
124,3· 126,10· 152,4· 156,3·
194,12· 374,2· Πνεῦμα ζωο-
ποιόν καὶ πανάγιον 120,23·
Πνεῦμα τοῦ Λόγου 118,12·
Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ 118,15
- ποίημα 34,11· 42,8· 52,2· 58,8·
78,12· 84,14· 98,5· 100,5· 102,
4· 104,2· 128,3· 134,25· 136,
1· 138,5· 146,28
- Πολέμιος 256,25
- Πολύβιος (διάκονος) 144,9
- Πορφυριανοὶ 156,23· 314,16
- Πορφύριος ὁ Τύριος (156)· 156,17
- Ποτάμων 238,25
- προαίρεσις 132,4· 176,25· 188,
13· 262,7· 268,24· 294,11·
310,2
- πρόνοια 70,12· 94,15· πρόνοια
θεῖα 152,28· 188,6· 260,25
- προσκύνησις 120,21
- πρόσωπον (11)· 64,7· 148,8·
150,10· 174,14· 204,23
- Προτέριος 142,28
- προφητεία 28,12
- προφήτης 38,5· 72,19· 74,4· 114,
3· 138,14· 292,9· (306)· 320,
2· 372,10
- πρωτόπλαστοι 50,5
- πρωτότοκος 74,15· 104,2· 129,22
- Πτολεμαῖς 148,5
- P**
- ρευστός 56,19

Ρωμαῖος, -οι (306)· 150,23· 296,
3· Ρωμαίων ἐκκλησία 282,22·
294,5· 302,18
Ρωμανία 282,2
Ρωμανός (διάκονος) 144,11
Ρώμη (12· 15· 20· 29· 243)· 98,
7· 100,7· 210,9· 228,20· 234,
12· 236,24· 242,22· 244,2· 264,
7· 266,23· 268,22· 280,28·
282,2· 286,15· 288,1· 300,23·
308,3· 360,18

Σ

(Σαβελλιανισμός 98· 226)
Σαβέλλιος (98)· 100,8
Σαδδουκαῖος, -οι 54,6· 276,1
Σαμοσατεὺς (Παῦλος) 54,7· 94,21
Σαούλ 286,4· 278,1· 344,15
Σαραπάμμων 238,24
Σαραπίων (διάκονος) 144,26
Σαραπίων (ἐπίσκοπος) 132,9·
230,24· 352,20
(Σαρδηνία 278)
Σαρδική (229· 244· 245· 302)·
228,22· 246,23
Σαρμάτης 134,16
Σαρμάτων (διάκονος) 146,4
σάρξ 34,25· 66,2· 98,2· 130,10·
174,9· 216,10
Σάρρα 46,5
Σεβαστιανός 330,6· 334,15· 352,23
Σεβάστεια 226,21
Σεκοῦνδος Πενταπόλεως 134,19·
148,5· 340,6· 352,18
Σεραπίων (διάκονος) 144,10
Σερδινία 266,24· 278,11
Σέρας (διάκονος) 146,2
Σερήνος (πρεσβύτερος) 144, 20
Σήθ 84,4

(Σίβιλλα 166)
(Σίγγιδών 248)
Σίγγυρα Μεσοποταμίας 230,12
Σικελία 266,24
Σιλβανός (πρεσβύτερος) 142,26
Σινά 46,7
Σίρμιον 228,10· 306,10· 360,1
Σισίννιος 352,21
Σισκία 268,1
Σκύθης, -αι 330,21· 332,13
(Σκυθόπολις 262)
Σόδομα 372,22
Σοήνη 354,11
Σολομών 72,25· 216,3· 348,14
Σόφια (20· 244)
σοφία (11)· 60,1· 68,2· 72,6· 74,
2· 78,12· 92,13· 94,12· 102,11·
104,3· 106,9· 114,26· 136,2·
138,10· σοφία ἀληθινή 42,7·
134,27· σοφία τοῦ Θεοῦ 66,23·
σοφία τοῦ Πατρὸς 66,21
Σπανία 266,26· 300,8· 306,7·
308,5
Στέφανος Ἀντιοχείας 226,19·
248,19· 256,1· (266)· 340,7
(Στράβων 324)
Συγκλήτιος 156,12· 178,9
συγγνώμη 148,15· 188,3· 266,10
συκοφαντία, -αι 246,16· 264,9·
274,16· 290,17· 300,19· 308,8·
370,12
συνειδησις 176,11· 184,7
Συρία (226· 248· 299)· 228,9·
278,19
Συριανός 272,13· 310,21· 312,1·
316,13· 374,17· 376,8
σχίσμα 154,3· σχίσμα Ἀντιο-
χειανόν (226)· σχίσμα Μελι-
τιανόν (14)

σῶμα 174,10· 180,8· 266,11
 Σωστράς (πρεσβύτερος) 144,17
 Σωτήρ 30,4· 60,19· 64,16· 98,2·
 102,1· 108,21· 114,29· 118,
 19· 120,1· 130,15· 140,19·
 142,1· 154,14· 178,15· 194,9·
 198,28· 202,25· 204,5· 208,20·
 276,14· 288,10· 310,9· 320,8·
 344,13· 346,4· 364,21· 368,6·
 370,6
 σωτηρία 122,24· 126,7· 152,18·
 166,25· 302,15· 374,28
 σωφροσύνη 154,18

Τ

ταπεινότης 180,10
 Ταῦρος 230,15· 256,25
 τελειότης 70,16· τελειότης τοῦ
 Λόγου 70,16
 Τερμίνιος 360,2
 τιμωρία 172,23· 178,22
 Τραϊανούπολις 250,28
 Τρέβιρα (196· 278· 308· 314)·
 264,14· 278,10
 τρεπτὸς 84,19· 126,13· 136,4·
 138,12
 (Τρήρ 278)
 Τριάς ἁγία (11)· 102,1· Τριάς
 θεία 100,22· 104,15
 Τρίπολις 226,19· 228,11
 Τρίφων (διάκονος) 144,29
 Τύραννος (πρεσβύτερος) 144,18
 Τῦρος (15· 18· 32· 196· 224· 225)

Υ

Υἱὸς (9· 11· 12· 35· 98)· 28,3· 42,
 1· 44,2· 46,2· 48,4· 54,1· 56,
 17· 60,8· 62,4· 68,12· 70,6· 72,

1· 74,3· 76,18· 78,11· 80,10·
 82,3· 84,5· 86,19· 92,11· 96,
 14· 98,6· 100,17· 102,5· 104,
 5· 106,5· 110,19· 112,10· 114,
 5· 118,4· 120,22· 124,3· 128,2·
 134,25· 136,7· 140,1· 178,18·
 180,2· 194,12· 374,1· Υἱὸς ἀγα-
 πητὸς 58,2· Υἱὸς ἀληθινὸς 54,
 5· Υἱὸς μονογενῆς 62,23· 66,
 26· 88,3· 122,22· 136,28· Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ 34,12· 52,6· 54,9·
 64,11· 66,20· 70,24· 72,5· 90,1
 126,2· 130,10· 138,10· 146,
 25· 152,13· 178,23· 198,29·
 216,19· 288,6· Υἱοῦ γέννησις
 (10)· 58,18· 60,6· Υἱοῦ οὐσία
 164,15
 Ὑμέναιος 140,18
 ὑπόστασις 58,26· 100,13· 104,
 18· 126,12· 128,20· 152,23·
 164,13· ὑπόστασις ἀφθεγκτος
 106,6
 Ὑψιστος 358,16

Φ

(Φαινὼ 330)· 330,25
 φαντασία 92,18· 274,26· 308,26·
 336,29
 Φαραῶ 270,24· 280,6· 328,1·
 346,10
 Φαρισαῖος, - οἱ 28,13· 30,14· 276,2
 Φαυστίνος 322,12· 328,6
 (Φαῦστος 298)
 Φήλιξ (ἐπίσκοπος) 360,23
 φθόνος 220,9· 268,6· 274,25·
 368,9
 φθορά 212,5
 Φιλάργιος (15· 16· 19· 231)· 198,

5· 230,20· 236,5· 238,22· 250,
11· 316,2

φιλανθρωπία 180,28· 314,19

Φίλητος 140,18

Φιλικίσσιμος (δούξ) 316,10

Φιλιππησίοι 318,5

Φίλιππος (ἀπόστολος) 288,10

Φίλιππος (ἑπαρχος) 232,4· 316,11

(Φιλισταῖοι 326)

φιλοκαλία 262,27

φιλονεικία 40,17· 182,3

φιλόνεικος 108,9

Φιλόξενος 238,2

Φίλων (ἐπίσκοπος) 354,9

Φλάβιος (ἐπίσκοπος) 354,13

Φλωρέντιος 256,25

φόβος 238,12· 248,3· 268,7· 270,

9· 276,22· 286,20· 296,5· 298,

2· 308,23· 310,1· 330,5· 376,

25· φόβος Θεοῦ 268,24· 284,8

(Φοινίκη 326)

φρόνημα (9· 12· 16)· 32,10· 44,

25· 54,7· 74,24· 76,28· 94,21·

104,24· 298,3

φρόνησις 260,17· 278,3

φύσις 42,6· 52,23· 54· 10· 56,13·

72,11· 84,6· 86,18· 92,8· 112,

16· 118,9· 128,7· 134,27· 136,

5· 160,10· 164,2· 168,23· 216,

20· 288,7· φύσις τοῦ ἀνθρώ-

που 60,5· φύσις τοῦ Πατρὸς

128,15

φῶς 58,28· 74,11· 80,27· 84,9·

90,15· 92,21· 94,2· 96,6· 106,

3· 122,21· 126,4· 136,22· 176,

2· 220,14· 376,21· φῶς ἀληθι-

νὸν 64,24· φῶς ἐκ φωτὸς 152,

15· φῶς τῆς ἀληθείας 74,23·

178,4· φῶς τοῦ Πατρὸς 94,24·

φωτὸς ταυτότης 92,27· 94,5

X

χάρις 42,28· 44,7· 46,8· 50,25·

66,25· 90,11· 148,7· 146,9·

152,29· 156,1· 178,3· 202,20·

218,21· 220,4

χειροτονία 148,20

(Χρῆστος Νικαίας 186)

Χριστιανισμός (156)· 364,11·

366,13

Χριστιανός, -οὶ 70,7· 182,4· 204,

9· 248,18· 254,6· 272,25· 280,

21· 286,3· 290,4· 292,18· 294,

4· 298,18· 322,2· 330,19· 338,

2· 358,2· 360,4· 364,15· 366,

13· 374,23· 378,12

Χριστομάχος, -οὶ 36,3· 68,5· 78,

2· 90,22· 96,12· 120,8· 132,26·

134,6· 218,1· 240,17· 278,6·

286,25· 288,1· 308,26· 312,24·

318,20· 324,5· 334,1· 344,13·

346,23· 352,9· 364,17· 370,13·

372,8

Χριστὸς (38· 54)· 46,16· 66,22·

68,9· 74,7· 80,9· 82,9· 98,12·

100,27· 102,12· 104,12· 118·

19· 122,21· 126,2· 136,23·

138,18· 142,1· 152,4· 158,22·

160,22· 170,9· 172,11· 174,2

178,15· 180,6· 196,14· 198,29·

202,5· 204,6· 218,3· 220,17·

220,21· 222,3· 224,23· 240,7·

262,16· 272,26· 284,20· 318,24·

334,6· 336,7· 346,16· 354,25·

358,7· 360,7· 366,12· 368,25·

372,25· 374,1· Χριστοῦ οὐσία

170,24
Χριστούγεννα (270· 312)

Ψ

Ψάις (ἐπίσκοπος) 354,15
Ψενόσιρις 354,3
Ψίναβλα 354,10
ψυχή (116)· 36,12· 108,12· 124,

7· 142,12· 168,7· 178,4· 180
11· 188,7· 260,23· 288,7· 292,
4· 326,7· 348,24

Ω

*Ωασις ἄνω 354,2
*Ωριγένης (12· 98· 226)· 104,20·
*Ωρίων (πρεσβύτερος) 144,19

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Εἰσαγωγή	9
Κείμενον - Μετάφρασις	26
Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου	26
'Εγκύκλιος 'Επιστολὴ	190
'Επιστολὴ πρὸς Μοναχοὺς	214
Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν	220
Εὐρετήρια	383
1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	383
2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	387
Πίναξ Περιεχομένων	407